Prezident Tramp Qafqaza sülh gətirir və
biz buna görə ona minnətdarıq.
Əminəm ki, Ermənistan ilə Azərbaycan sülhün əldə olunması üçün
özlərində cəsarət və məsuliyyət tapacaq, xalqlarımız da barışacaqlar.
Biz qarşıdurma və qan tökülməsi səhifəsini çevirəcəyik,
uşaqlarımız üçün işıqlı və təhlükəsiz gələcək təmin edəcəyik.
Mən çox şadam ki, biz bu gün yeni, gözəl tarix yazırıq.

İLHAM ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

09 avqust 2025-ci il

ISSN 2309-1347

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası

DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ:

NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ

2025
3 (91)

BAKI – 2025

Demokratik cəmiyyətdə dövlət idarəçiliyinin, yerli özünüidarəetmənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi üzrə tədqiqatlar

REDAKSİYA ŞURASI: ***Samir Nuriyev*** *(sədr)*

Anar Ələkbərov, Fərəh Əliyeva, Kərəm Həsənov, Zeynal Nağdəliyev, Fuad Ələsgərov, Hikmət Hacıyev, Şahmar Mövsümov, Natiq Əmirov, Urxan Ələkbərov

REDAKSİYA HEYƏTİ: ***Urxan Ələkbərov***
(redaktor)

Əlikram Abdullayev
(redaktor müavini)

Elman Nəsirov
(məsul katib)

Əli Nuriyev, Elvin Əzizbəyov, Namiq Əliyev, İsaxan Vəliyev, Azər Əmiraslanov, Hikmət Məmmədov, Gülnarə Qurbanova, Elçin Əhmədov, Nigar Ələkbərova, Xatirə Hüseynova, Firdovsiyyə Əhmədova, Sevil Məmmədova, Leyla Sultanova

Elmi-nəzəri jurnal 2003-cü ildən, ildə dörd dəfə olmaqla nəşr edilir.

Jurnal AAK-ın rəsmi qeydiyyatdan keçirilmiş və elmi nəşrlər siyahısına daxil edilmişdir.

Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə.
Elmi-nəzəri jurnal. 2025, №3(91).
Bakı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının nəşri, 2025, 304s.

© Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası, 2025

ISSN 2309-1347

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan

PUBLIC ADMINISTRATION:
THEORY AND PRACTICE

2025
3 (91)

BAKU – 2025

Research Dedicated to the Theory and Practice of Public Administration and Application of Decentralized Governance in Democratic Society

EDITORIAL COUNCIL: ***Samir Nuriyev*** *(chairman)*

Anar Alakbarov, Farah Aliyeva, Karam Gasanov, Zeynal Naghdaliyev, Fuad Alasgarov, Hikmat Hajiyev, Shahmar Movsumov, Natiq Amirov, Urkhan Alakbarov

EDITORIAL BOARD: ***Urkhan Alakbarov***
(editor-in-chief)

Alikram Abdullayev
(deputy editor)

Elman Nasirov
(executive secretary)

Ali Nuriyev, Elvin Azizbayov, Namig Aliyev, Isakhan Valiyev, Azer Amiraslanov, Hikmat Mammadov, Gulnara Gurbanova, Elchin Ahmadov, Nigar Alakbarova, Khatira Huseynova, Firdovsiyya Ahmadova, Sevil Mammadova, Leyla Sultanova

The scientific-theoretical journal has been published quarterly since 2003.

The journal is officially registered at the Supreme Attestation Commission (SAC) and is included in the register of national scientific publications.

Public Administration: theory and practice
Scientific and theoretical journal. 2025, №3(91)
Baku, Publication of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, 2025, 304p.

© The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, 2025

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN FƏALİYYƏTİNİN QISA XRONİKASI

İyul - avqust - sentyabr 2025-ci il

İyul

1 iyul

- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampı təbrik etmişdir.
- Ukrayna Prezidenti Volodimir Zelenski ona zəng edərək, Rusiyanın Yekaterinburq şəhərində azərbaycanlılara qarşı hücumlarda həmvətənlilərimizin qətlə yetirilməsi ilə bağlı Ukrayna ictimaiyyətinin başsağlığını çatdırmışdır.

2 iyul

- Rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Bakıda “Özbəkistan” parkının təməlini qoymuşdur.
- Sonra Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə “Bakı Ağ Şəhər”də olmuşdur.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Azərbaycan-Özbəkistan Ali Dövlətlərarası Şuranın ikinci iclasında iştirak və çıxış etmişdir.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında imzalanmış sənədlərin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının və Özbəkistan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının ikinci iclasının Qərarını imzalamışdır.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə birlikdə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Özbəkistanın Azərbaycandakı səfirliyinin Bakıda yeni binasının açılışında iştirak etmişdir. Bina ilə tanışlıqdan sonra Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə birlikdə səfirliyin Fəxri qonaqlar kitabına ürək sözlərini yazmışdır.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Xəzər dənizinin sahilində yerləşən “Sea Breeze” istirahət mərkəzində olmuşdur.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Venesuela Bolivar Respublikasının Prezidenti Nikolas Maduro Morosu təbrik etmişdir.

3 iyul

- Əhmədbəyli-Füzuli-Şuşa yolunun açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi Dəmir Yolu və Avtovağzal Kompleksinin təməlini qoymuşdur.
- Xankəndidə Türkmənistanın Nazirlər Kabineti Sədrinin müavini, xarici işlər naziri Rəşid Meredovu qəbul etmişdir.
- “Xankəndi” Mehmanxana Kompleksinə aid olan “Xankəndi” Biznes Mərkəzinin açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi Konqres Mərkəzinin açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi-Şuşa kanat yolunun inşası üçün seçilmiş əraziyə baxmışdır.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Xankəndi şəhərindəki Azərbaycan-Özbəkistan birgə müəssisəsi olan “Businesstex JV” tikiş fabrikinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur.
- Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə Ağdam rayonunun Xıdırlı kəndinin 1-ci mərhələsinin açılışında iştirak etmişdir.
- Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə Xıdırlı kəndi körpələr evi-uşaq bağçasının binasında yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.
- Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə birlikdə Xıdırlı kəndindəki klub-icma mərkəzində olmuş, burada yaradılan şəraitə baxmışdır.
- Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə Ayköl Manas adına Xıdırlı kənd tam orta məktəbinin açılışını etmişdir.
- Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə əvvəlcə məktəbin həyətində quraşdırılan yurtaya baxmışdır.
- Sonra Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə məktəbdə yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.
- Daha sonra Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə yeni mənzillərə köçən sakinlərlə görüşmüşdür.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) Xankəndi şəhərində keçiriləcək 17-ci Zirvə

görüşünün iştirakçıları ilə birlikdə Ağdamdakı "İmarət" Tarix-Memarlıq Muzey Kompleksində Qarabağ atlarının "Zəfər" şousunu izləmişdir.
- Sonra qonaqlar ilə birlikdə avtobusla Ağdam şəhərini gəzmişdir.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov ilə birlikdə Ağdamda Şahbulaq qalasında olmuşdur.

4 iyul
- Xankəndidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin sənaye və qabaqcıl texnologiyalar naziri Sultan Əhməd Əl-Cabirin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Xankəndidə Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şəriflə görüşmüşdür.
- Xankəndidə İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkian ilə görüşü olmuşdur.
- Xankəndidə Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla görüşmüşdür.
- Şuşa şəhərində onun adından İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarının, nümayəndə heyətlərinin rəhbərlərinin şərəfinə verilmiş rəsmi naharda iştirak etmişdir.
- Xankəndi şəhərində İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) 17-ci Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını, nümayəndə heyətlərinin rəhbərlərini qarşılamış, onlar ilə birgə foto çəkdirmişdir.
- Xankəndi şəhərində keçirilən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) 17-ci Zirvə görüşündə iştirak və çıxış etmişdir.

7 iyul
- Pakistan Milli Assambleyasının sədri Sərdar Ayaz Sadiqin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

8 iyul
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Monqolustanın Prezidenti Uxnaaqiyn Xurelsuxu təbrik etmişdir.
- Texas ştatında baş vermiş güclü daşqınlar nəticəsində çoxsaylı insan tələfatı və dağıntılar ilə əlaqədar Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampa başsağlığı vetmişdir.

9 iyul
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfərə gəlmişdir.
- Əbu-Dabidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə görüşü olmuşdur.

10 iyul
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Əbu-Dabi şəhərində Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə əvvəlcə nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə görüş keçirmiş, sonra təkbətək formatda onunla görüşü davam etmişdir.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfəri başa çatmışdır.
- Beynəlxalq Mülki Müdafiə Təşkilatının Baş Assambleyasının 3-cü növbədənkənar sessiyasının iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Monteneqronun Prezidenti Yakov Milatoviçi təbrik etmişdir.

11 iyul
- Gürcüstanın iqtisadiyyat və davamlı inkişaf naziri Mariam Kvrivişvilini qəbul etmişdir.

12 iyul
- Suriya Ərəb Respublikasının keçid dövrü Prezidenti Əhməd Əl Şaraa ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Sonra Suriya Ərəb Respublikasının keçid dövrü Prezidenti Əhməd Əl Şaraa ilə məhdud tərkibdə görüşü keçirilmişdir.
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğana zəng edərək, PKK terror qruplaşmasının özünü ləğv etməsi və silahı yerə qoyması ilə bağlı qardaş Türkiyə xalqını ürəkdən təbrik etmiş, bu mühüm hadisənin Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın rəhbərliyi ilə ölkədə həyata keçirilən qətiyyətli siyasətin, güclü liderliyin, sarsılmaz iradənin, milli birliyin və həmrəyliyin parlaq təntənəsi olduğunu vurğulamışdır.

16 iyul
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə "Sea Breeze" istirahət mərkəzində olmuşdur.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə birgə nahar etmişdir.
- Ali Audit Orqanlarının Asiya Təşkilatına (ASOSAI) və Ali Audit Orqanlarının Ərəb Təşkilatına (ARABOSAI) üzv olan ali audit orqanlarının Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının ev sahibliyi ilə Bakıda keçirilən Birgə Toplantısının bütün iştirakçılarını təbrik etmişdir.

17 iyul
- Azərbaycanda səfərdə olan Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovu Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında qarşılamışdır.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Füzuli şəhərinin dağıdılmış yerlərinə baxmışdır.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşa rayonunun Daşaltı kəndinin fonunda şəkil çəkdirmişdir.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşa şəhərində inşa edilmiş birinci yaşayış kompleksində olmuşdur.

- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Yeni Şuşa məscidində tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olmuşdur.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşada Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa edilən Yaradıcılıq Mərkəzində "Heydər Əliyev və Qarabağ" sərgisi ilə tanış olmuşdur.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətləri Natəvanın, Bülbülün və Üzeyir Hacıbəylinin işğal dövründə ermənilər tərəfindən güllələnmiş heykəllərinə baxmışdır.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşada Bülbülün ev-muzeyində olmuşdur.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşada Yuxarı Gövhər Ağa məscidini ziyarət etmişdir.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşada Mehmandarovların malikanə kompleksində olmuşdur.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Cıdır düzündə olmuş, burada keçirilən Qarabağ atlarının təqdimatında iştirak etmişdir.
- Sonra Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədova "Dostluq" adlı Qarabağ atını hədiyyə etmişdir.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə Şuşada birgə nahar etmişdir.

18 iyul

- "Tabaterra" MMC-nin Ağdam Sənaye Parkındakı tütün məmulatlarının istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak etmişdir.
- 960 şagird yerlik Ağdam şəhər 1 nömrəli tam orta məktəbin binasının açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam şəhərində 160 yerlik 1 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam rayonunun Qiyaslı kəndindəki tarixi məscidin binasının bərpadan sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Xocalının Təzəbinə kəndində fərdi evlərin və infrastrukturun bərpası sahəsində görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Xocalı kərpic zavodunun açılışında iştirak etmişdir.
- Xocalının Xanyurdu kəndində olmuşdur.
- Xanyurdu kəndinə köçən sakinlər Rasim Cavadovun və Kərəm Abbasovun evlərində olmuşdur.
- Sonra Təzəbinə və Xanyurdu kəndlərinə köçən sakinlərlə görüşmüş, onlarla söhbət etmişdir.
- Əl-Küt şəhərində yerləşən ticarət mərkəzində baş vermiş yanğın nəticəsində çox sayda insanın həlak olması ilə əlaqədar İraq Respublikasının Prezidenti Əbdüllətif Camal Rəşidə başsağlığı vermişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Belçikalıların Kralı Əlahəzrət Filipi təbrik etmişdir.

19 iyul

- Xankəndidə "Rəqəmsal keçidlər: Süni intellekt dövründə informasiya və media dayanıqlılığının gücləndirilməsi" mövzusunda III Şuşa Qlobal Media Forumunun iştirakçıları ilə keçirilən görüşdə iştirak etmiş, Forum iştirakçılarının suallarını cavablandırmışdır.

21 iyul

- Ölkəsinin milli bayramı – İnqilab Günü münasibətilə Misir Ərəb Respublikasının Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisini təbrik etmişdir.

22 iyul

- Rəsmi sosial şəbəkə səhifələrində 22 İyul – Milli Mətbuat Günü münasibətilə paylaşım etmişdir.
- Şuşa Qlobal Media Forumundakı çıxışını öz sosial şəbəkəsində paylaşdığına görə ABŞ Prezidenti Donald Trampa təşəkkür etmişdir.
- Əlamətdar yubiley – Azərbaycan milli mətbuatının yaranmasının 150-ci ildönümü münasibətilə Azərbaycanın media nümayəndələrini təbrik etmişdir.

23 iyul

- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Maldiv Respublikasının Prezidenti Məhəmməd Muizzunu təbrik etmişdir.

24 iyul

- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevə zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona cansağlığı və fəaliyyətində yeni uğurlar arzulamışdır.

25 iyul

- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Peru Respublikasının Prezidenti xanım Dina Ersilia Boluarte Zeqarranı təbrik etmişdir.

28 iyul

- 30 İyul – Mərakeş Krallığının milli bayramı münasibətilə Mərakeşin Kralı Əlahəzrət VI Məhəmmədi təbrik etmişdir.

31 iyul

- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə İsveçrə Konfederasiyasının Prezidenti xanım Karin Keller-Sutteri təbrik etmişdir.

Avqust

4 avqust
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Yamaykanın Baş naziri Endryu Holnessi təbrik etmişdir.

6 avqust
- Sinqapur Respublikasının müstəqilliyinin 60-cı ildönümü münasibətilə Prezident Tarman Şanmuqaratnamı təbrik etmişdir.

7 avqust
- Amerika Birləşmiş Ştatlarının (ABŞ) Prezidenti Donald Trampın dəvəti ilə Vaşinqtona işgüzar səfərə gəlmişdir.
- Vaşinqtonda ABŞ Prezidentinin xüsusi elçisi Stiv Uitkoff ilə görüşmüşdür.

8 avqust
- Ağ Evə gəlmişdir.
- Ağ Evdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp ilə görüşü olmuşdur.
- Sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp ilə Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının hazırlanması məqsədilə Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Anlaşma Memorandumunu imzalamışdır.
- Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə Ağ Evdə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- Sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti və Ermənistan Respublikasının Baş naziri ilə “Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu” Sammitinin nəticələrinə dair birgə bəyannaməni imzalamışdır.
- Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin və Ermənistan Respublikasının Baş nazirinin Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vaşinqton şəhərində keçirilmiş görüşünə dair Birgə Bəyannaməni imzalamışdır.
- Vaşinqtonda Azərbaycanın media nümayəndələrinə müsahibə vermişdir.
- Vaşinqtonda Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyanla görüşü çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Ermənistan Respublikasının xarici işlər naziri Ararat Mirzoyanın “Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası arasında sülhün və dövlətlərarası münasibətlərin təsis edilməsinə dair Saziş” layihəsini paraflaması və Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası xarici işlər nazirlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə birgə müraciətini (ATƏT-in Minsk Prosesinin, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Minsk konfransının müzakirəsində olan münaqişə üzrə şəxsi nümayəndəsi və Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupunun bağlanması barədə) imzalaması mərasimində iştirak etmişdir.
- Rumıniyanın keçmiş Prezidenti, görkəmli dövlət xadimi İon İliyeskunun vəfatı ilə əlaqədar Rumıniyanın Prezidenti Nikuşor Dana başsağlığı vermişdir.

9 avqust
- Rəsmi sosial şəbəkə səhifələrində Amerika Birləşmiş Ştatlarına işgüzar səfəri ilə bağlı paylaşım etmişdir.
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğana edərək, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında qardaşlığa və strateji müttəfiqliyə əsaslanan əlaqələrin müxtəlif sahələrdə inkişafından məmnunluğunu ifadə etmiş, həmçinin ABŞ-a səfəri çərçivəsində imzalanan sənədlərin, xüsusilə Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri tərəfindən ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə imzalanmış bəyannamənin, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh və dövlətlərarası münasibətlərin qurulması haqqında Sazişin paraflanmasının, ATƏT-in Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı birgə müraciətin regionda davamlı sülhün və sabitliyin təmin olunması baxımından əhəmiyyətinə toxunmuşdur.
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevə zəng edərək, iyulun əvvəlində Şavkat Mirziyoyevin Azərbaycana dövlət səfəri və səfər çərçivəsində aparılmış səmərəli müzakirələr, əldə olunmuş razılaşmaları məmnunluqla xatırlamış, eyni zamanda ABŞ-a səfəri çərçivəsində imzalanan sənədlərin, xüsusilə Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri tərəfindən ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə imzalanmış bəyannamənin və digər sənədlərin regionda davamlı sülhün və sabitliyin təmin olunması baxımından əhəmiyyətinə toxunmuşdur.

10 avqust
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədova zəng edərək, Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun bir müddət əvvəl Azərbaycana, o cümlədən Qarabağa səfəri və bu çərçivədə aparılmış müzakirələri məmnunluqla xatırlamış, həmçinin özünün ABŞ-a səfəri çərçivəsində imzalanan sənədlərin, xüsusilə Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri tərəfindən ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə imzalanmış bəyannamənin, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh və dövlətlərarası münasibətlərin qurulması haqqında Sazişin paraflanmasının və ATƏT-in Minsk

qrupunun ləğvinə dair birgə müraciətin regionda davamlı sülhün və sabitliyin təmin olunması baxımından əhəmiyyətinə toxunmuşdur.

- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ona zəng edərək, Azərbaycanla Ermənistan arasında normallaşma gündəliyi ilə əlaqədar Amerika Birləşmiş Ştatlarında əldə olunmuş razılaşmalar münasibətilə onu və Azərbaycan xalqını təbrik etmiş, bu nəticələrin tarixi əhəmiyyət daşıdığını qeyd edərək, onların regionda hərtərəfli əməkdaşlıq üçün imkan yaradacağına ümidvarlığını bildirmişdir.
- Ukrayna Prezidenti Volodimir Zelenski ona zəng edərək, onu Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidenti Donald Trampın dəstəyi ilə Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyi ilə əlaqədar əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə təbrik etmiş və bu görüşün tarixi xarakter daşıdığını vurğulamışdır.
- Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifə zəng edərək, Pakistanın Baş nazirinin ölkəmizə səfərini və keçirilmiş görüşləri məmnunluqla xatırlamış, həmçinin özünün ABŞ-a səfəri çərçivəsində imzalanmış sənədlərin, xüsusilə Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri tərəfindən ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə imzalanan bəyannamənin və digər sənədlərin regionda davamlı sülhün, sabitliyin və çiçəklənmənin təmin olunması baxımından əhəmiyyətinə toxunmuş, bu nəticələrin əldə edilməsində ABŞ Prezidenti Donald Trampın xüsusi rolunu qeyd etmişdir.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyana zəng edərək, Azərbaycan ilə BƏƏ arasında əlaqələrin dostluq və qardaşlıq xarakteri daşıdığını qeyd etmiş, həmçinin özünün ABŞ-a səfəri çərçivəsində Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri tərəfindən ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə imzalanmış bəyannamənin və digər sənədlərin önəmi vurğulamış, bütün bunların regionda davamlı sülhün, sabitliyin və çiçəklənmənin təmin olunması baxımından əhəmiyyətinə toxunmuşdur.

11 avqust

- İordaniyanın Kralı II Abdullah ibn Al Hüseyn ona zəng edərək, Vaşinqtonda Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəlilədilməsi və əldə olunmuş tarixi nəticələr ilə əlaqədar ona və Azərbaycan xalqına təbriklərini çatdırmış, bu razılaşmaların regionda davamlı sülhün, təhlükəsizliyin və hərtərəfli əməkdaşlığın təmin olunmasına xidmət edəcəyinə ümidvarlığını bildirmişdir.
- Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Əl Taniyə zəng edərək, bir müddət əvvəl Azərbaycan, Türkiyə, Qətər və Suriyanın birgə əməkdaşlığı nəticəsində Azərbaycan qazının Suriyaya çatdırılması layihəsinin önəmini vurğulamış, həmçinin özünün ABŞ-a səfəri çərçivəsində Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh və dövlətlərarası münasibətlərin qurulması haqqında Sazişin paraflanmasının və digər sənədlərin regionda davamlı sülhün, sabitliyin təmin olunması baxımından əhəmiyyətinə toxunmuşdur.

12 avqust

- Albaniya Respublikasının Prezidenti Bayram Beqay ona zəng edərək, Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması, həmçinin ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə bəyannamənin və digər sənədlərin imzalanması ilə bağlı onu təbrik etmiş, eyni zamanda bu prosesdə nümayiş etdirdiyi əzmə və liderliyə görə Azərbaycan Prezidentinin rolunu xüsusi vurğulamışdır.
- Konqo Respublikasının müstəqilliyinin 65-ci ildönümü münasibətilə Prezident Deni Sassu-Nqessonu təbrik etmişdir.

14 avqust

- Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koşta ona zəng edərək, Vaşinqtonda Azərbaycanla Ermənistan arasında ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə bəyannamənin imzalanması, sülh və dövlətlərarası münasibətlərin qurulması haqqında Sazişin paraflanması və regional nəqliyyat dəhlizi ilə əlaqədar əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə onu təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə İndoneziya Respublikasının Prezidenti Prabovo Subiantonu təbrik etmişdir.

18 avqust

- İsrail Dövlətinin Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Ronen Krauszun etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Slovakiya Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Elçin Qasımovun etimadnaməsini qəbul etmişdir.

19 avqust

- "The Goldman Sachs Group Inc." şirkətinin qlobal məsələlər üzrə prezidenti Cared Koheni qəbul etmişdir.

20 avqust

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Gəncə şəhərində olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin şəhərin mərkəzində ucaldılan abidəsini ziyarət edərək, önünə gül dəstələri qoymuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Gəncə şəhərində "Azerbazalt" MMC-nin bazalt məhsullarının istehsalı müəssisəsinin təməlqoyma mərasimində iştirak etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Gəncə şəhər stadionunda aparılan tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olmuşdur.

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Gəncə Memorial Kompleksində görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə "Hacıkənd" İstirahət Kompleksinin tikintisi ilə tanış olmuşdur.

21 avqust

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolunda görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər şəhərində 4-cü yaşayış kompleksinin təməlqoyma mərasimində iştirak etmişdir.
- Kəlbəcər şəhər parkının təməlini qoymuşdur.
- "Balland-Kəlbəcər balı, arı və arıçılıq məhsulları mağazası"nın açılışında iştirak etmişdir.
- Açılışdan sonra Sabir Mustafayevlə söhbət etmişdir.
- Kəlbəcər şəhərində 3-cü yaşayış kompleksinin təməlini qoymuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər şəhərində 1-ci yaşayış kompleksinin ərazisində fərdi və çoxmərtəbəli evlərdə yaradılan şəraitlə tanış olmuş, buraya köçən sakinlərlə görüşmüş və görüşdə çıxış etmişdir.
- Sonra Kəlbəcər şəhərinin sakinlərinə mənzillərin açarlarını təqdim etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər rayonunun Vəng kəndində "AzərEnerji" ASC-nin "Aşağı Vəng", "Nadirxanlı" və "Çaykənd" kiçik su elektrik stansiyalarının açılışında iştirak etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Ağdərə rayonunun Kolatağ kəndində fərdi evlərin və infrastrukturun bərpası sahəsində görülən işlərlə tanış olmuşdur.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə kənd sakini Baxşalı Hətəmovun evində olmuşdur.
- Daha sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə kənd sakini Rəfayət Musayevin evinə gəlmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Ağdərə rayonunun Vəngli kəndində fərdi evlərin və infrastrukturun bərpası sahəsində görülən işlərlə tanış olmuş, kənd sakini Vəkil Mamedovun evinə baş çəkmişdir.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Vəngli və Kolatağ kəndlərinin sakinləri ilə görüşüb söhbət etmişdir.
- 24 Avqust – Müstəqillik Günü münasibətilə Ukraynanın Prezidenti Volodimir Zelenskini təbrik etmişdir.

22 avqust

- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun dəvəti ilə Türkmənistana işgüzar səfərə gəlmişdir.
- Türkmənbaşı şəhərində Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Türkmənbaşı şəhərində Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Türkmənbaşı şəhərində keçirilən Türkmənistan, Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında yüksəksəviyyəli görüşdə iştirak və çıxış etmişdir.
- Türkmənbaşı şəhərində Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Türkmənistan, Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında yüksəksəviyyəli görüşün yekunlarına dair mətbuata birgə bəyanatla çıxış etmişdir.
- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə Türkmənbaşı şəhərində "Axaltəkə" atlarına və milli "Galkynysh" atlı qrupunun çıxışına baxmışdır.
- Sonra Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun və türkmən xalqının adından ona "Taus" ləqəbli "Axaltəkə" atını hədiyyə etmişdir.

25 avqust

- Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Avropa, Şimali Amerika və xaricdəki ərazilər üzrə dövlət naziri Stiven Doutini qəbul etmişdir.
- Sosial media hesablarında paylaşım edərək, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın hədiyyəsinə görə ona təşəkkür etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Moldova Respublikasının Prezidenti xanım Maya Sandunu təbrik etmişdir.
- Vyetnam Sosialist Respublikasının müstəqilliyinin 80-ci ildönümü münasibətilə Prezident Lıonq Kıonqu təbrik etmişdir.

26 avqust

- Səudiyyə Ərəbistanının "Əl-Ərəbiyyə" telekanalına müsahibə vermişdir.

27 avqust

- Sosial şəbəkə hesablarında paylaşım edərək, "Qarabağ" futbol klubunun UEFA Çempionlar Liqasının əsas mərhələsinə vəsiqə qazanması münasibətilə təbrik etmişdir.

28 avqust

- Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Maqdalena Qrononu qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarovu təbrik etmişdir.

29 avqust

- Qardaş Özbəkistan Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Prezident Şavkat Mirziyoyevi təbrik etmişdir
- Ölkəsinin milli bayramı – Konstitusiya Günü münasibətilə Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrinini təbrik etmişdir.

30 avqust
- Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpinin dəvəti ilə bu ölkəyə işgüzar səfərə gəlmişdir.

31 avqust
- Çinin Tiencin şəhərində Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin ilə görüşü olmuşdur.
- Çinin Tiencin şəhərində "China Energy Engineering Corporation Limited" ("Energy China") şirkətinin prezidenti və sədri vəzifəsini icra edən Ni Cen ilə görüşmüşdür.
- Çinin Tiencin şəhərində "Sichian Sunsync Photovoltaic Technology Co" şirkətinin təsisçisi və sədri Sie İ ilə görüşmüşdür.
- Çinin Tiencin şəhərində "CETC" ("China Electronics Technology Group Corporation") korporasiyasının baş direktoru Cu Pen ilə görüşmüşdür.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə "Tianjin Meijiang" Beynəlxalq konqres və sərgi mərkəzində Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin və birinci xanım Pen Liyuanın adından dövlət və hökumət başçıları və xanımlarının şərəfinə verilən ziyafətdə iştirak etmişdir.

Sentyabr

1 sentyabr
- Çinin Tiencin şəhərində Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla görüşü olmuşdur.
- Çinin Tiencin şəhərində Maldiv Respublikasının Prezidenti Məhəmməd Muizzu ilə görüşü olmuşdur.
- Çinin Tiencin şəhərində Asiya İnfrastruktur İnvestisiya Bankının prezidenti Cin Liqun ilə görüşmüşdür.
- Çinin Tiencin şəhərində Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə görüşü olmuşdur.
- Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) Sammiti çərçivəsində Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə görüşmüşdür.
- Çinin Tiencin şəhərində keçirilən "ŞƏT plyus" formatında görüşdə iştirak və çıxış etmişdir.
- San-Marino Respublikasının milli bayramı münasibətilə San-Marino Respublikasının Regent Kapitanları xanım Denize Bronzettini və İtalo Riqini təbrik etmişdir.

2 sentyabr
- Çinin Tiencin şəhərində "Powerchina group" şirkətlər qrupunun icraçı vitse-prezidenti Xı Yınfen ilə görüşmüşdür.
- Çinin Tiencin şəhərində "China National Chemical Engineering" (CNCEC) şirkətinin sədri Mo Dinqqı ilə görüşmüşdür.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Çinin Tiencin şəhərindən qatarla paytaxt Pekinə gəlmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Pekində yapon işğalına qarşı Çin xalq müqaviməti və İkinci Dünya müharibəsində qazanılmış Qələbənin 80-ci ildönümünə həsr olunmuş tədbirlərdə iştirak etmişdir.
- Rəsmi sosial şəbəkə səhifələrində Çinə işgüzar səfəri ilə bağlı video paylaşmışdır.

3 sentyabr
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Çinin paytaxtı Pekində keçirilən yapon işğalına qarşı Çin xalq müqaviməti və İkinci Dünya müharibəsində qazanılmış Qələbənin 80-ci ildönümünə həsr olunmuş paradı izləmək üçün Tiananmen Meydanına gəlmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Pekində Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpinin və birinci xanım Pen Liyuanın adından yapon işğalına qarşı Çin xalq müqaviməti və İkinci Dünya müharibəsində qazanılmış Qələbənin 80-ci ildönümünə həsr olunmuş paradda iştirak edən nümayəndə heyətlərinin başçılarının və xanımlarının şərəfinə verilən ziyafət və konsert proqramında iştirak etmişdir.
- Çin Xalq Respublikasına işgüzar səfəri başa çatmışdır.

5 sentyabr
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Şimali Makedoniya Respublikasının Prezidenti xanım Qordana Silyanovska-Davkovanı təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmonu təbrik etmişdir.

8 sentyabr
- "İnkişaf və təhlükəsizliyin rezonansı: AQEM-in institusional transformasiyasında regional əməkdaşlıq və idarəetmə" adlı AQEM-in Beyin Mərkəzləri Forumunun 13-cü sessiyasının iştirakçılarını təbrik etmişdir.

10 sentyabr
- Bakıda Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Səməd Vurğun adına Yaradıcılıq Evinin açılışında iştirak etmişdir.

12 sentyabr
- 15 Sentyabr – Müstəqillik Günü münasibətilə Nikaraqua Respublikasının Həmprezidentləri Daniel Orteqa Saavedranı və xanım Rosario Murilyonu təbrik etmişdir.

14 sentyabr
- Füzuli rayonunun yeni salınacaq Qaraxanbəyli kəndinin təməlini qoymuşdur.
- Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsində olmuşdur.
- Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsində inşa olunmuş məscidin açılışında iştirak etmişdir.
- Xocavənd rayonunun Sos kəndində olmuşdur.
- Xocavənd rayonunun Qırmızı Bazar qəsəbəsində olmuşdur.
- Xocavənd rayonunun Qırmızı Bazar qəsəbəsində Qırmızı Bazar, Hadrut qəsəbələrinin və Sos kəndinin sakinləri ilə görüşmüşdür.
- Xocalı rayonunun Şuşakənd kəndində olmuşdur.
- Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin Klinikasının binasının, Tibb və sağlamlıq elmləri fakültəsinin tədris korpusunun açılışında iştirak etmişdir.

15 sentyabr
- Xocalı rayonunun Seyidbəyli kəndində olmuşdur.
- Xocalı rayonunun Daşbulaq kəndində 13 hektar sahədə salınmış tut bağında olmuşdur.
- Xocalı rayonunun Daşbulaq kəndində olmuşdur.
- Xocalı rayonunun Badara kəndində olmuşdur.
- Xocalı rayonunun Badara kəndində Badara, Daşbulaq, Seyidbəyli və Şuşakənd kəndlərinin sakinləri ilə görüşmüşdür.
- Şuşada ICESCO-nun Baş direktoru Səlim bin Məhəmməd əl-Maliki qəbul etmişdir.
- Şuşada Türkiyə Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi Selçuk Bayraktaroğlunu qəbul etmişdir.

16 sentyabr
- Azərbaycana rəsmi səfərə gələn Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanı Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında qarşılamışdır.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə avtomobillə Füzuli şəhərini gəzmişdir.
- Sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Şuşaya gedərkən Şuşa rayonunun Daşaltı kəndinin fonunda şəkil çəkdirmişdir.
- Şuşada rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Şuşada Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətləri Natəvanın, Bülbülün və Üzeyir Hacıbəylinin erməni işğalçıları tərəfindən güllələnmiş heykəllərinə baxmışdır.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Milli Xalça Muzeyinin Şuşa filialında olmuşdur.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Yeni Şuşa məscidində tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olmuşdur.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Cıdır düzündə Qarabağ atlarının şousunu izləmişdir.
- Sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə "Ərgünəş" adlı Qarabağ atını hədiyyə etmişdir.
- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Şuşa qalasının önündə foto çəkdirmişdir.
- Onun adından Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın şərəfinə verilmiş rəsmi naharda iştirak etmişdir.
- Şuşada Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə Azərbaycan Respublikası ilə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında imzalanmış sənədlərin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Azərbaycana rəsmi səfəri başa çatan Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanı Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında yola salmışdır.

17 sentyabr
- Sosial şəbəkə hesablarında paylaşım edərək, "Qarabağ" futbol klubunun UEFA Çempionlar Liqasının əsas mərhələsində ilk qələbəsini qazanması münasibətilə təbrik etmişdir.
- X sosial şəbəkə hesabında paylaşım edərək, ABŞ Prezidenti Donald Trampa "Truth" sosial şəbəkə hesabında paylaşımına görə təşəkkür etmişdir.

18 sentyabr
- Avropa İttifaqının Genişlənmə üzrə komissarı Marta Kosu qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Malta Respublikasının Prezidenti xanım Miriam Spiteri Debononu təbrik etmişdir.

19 sentyabr
- Yəhudi xalqının yeni il bayramı – Roş ha-Şana münasibətilə Azərbaycanın yəhudi icmasını təbrik etmişdir.

- "Suverenliyin keşiyində: Konstitusiyada Prokurorluğun statusu" mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Krallıq Elan Edilməsi Günü münasibətilə İki Müqəddəs Ocağın Xadimi, Səudiyyə Ərəbistanının Kralı Salman bin Əbdüləziz Al Səudu təbrik etmişdir.

20 sentyabr
- Sosial media hesablarında Dövlət Suverenliyi Günü ilə bağlı paylaşım etmişdir.
- Rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Ruanda Respublikasının Prezidenti Pol Kaqame ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Ruanda Respublikasının Prezidenti Pol Kaqame ilə nahar əsnasında geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Ruanda Respublikasının Prezidenti Pol Kaqame ilə Azərbaycan Respublikası ilə Ruanda Respublikası arasında imzalanmış sənədlərin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Sonra Ruanda Respublikasının Prezidenti Pol Kaqame ilə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.

21 sentyabr
- "Terrorçu hücumlar və silahlı münaqişələr zamanı humanitar böhranların və qlobal xarakterli texnogen fəlakətlərin qarşısının alınmasında təhlükəsizlik orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyəti" mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarını təbrik etmişdir.

22 sentyabr
- BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyasında iştirak etmək üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarının Nyu-York şəhərinə işgüzar səfərə gəlmişdir.
- Nyu-Yorkda dünyanın alternativ investisiyalar sahəsində ən böyük idarəedici şirkətlərindən biri olan "Brookfield Asset Management" şirkətinin baş icraçı direktoru Brüs Flətt ilə görüşmüşdür.
- Nyu-Yorkda "Neuberger Berman" şirkətinin sədri və baş icraçı direktoru Corc Volker ilə görüşmüşdür.
- Nyu-Yorkda "Blackstone" şirkətinin prezidenti və baş əməliyyat direktoru Conatan Qrey ilə görüşmüşdür.
- Birinci Azərbaycan Beynəlxalq İnvestisiya Forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- "Orta Dəhliz boyunca: bağlantı, maliyyə və enerji" mövzusunda 6-cı Xəzər Biznes Forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.

23 sentyabr
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə BMT-nin Nyu-Yorkda yerləşən mənzil-qərargahında Baş Assambleyanın 80-ci sessiyası çərçivəsində keçirilən yüksəksəviyyəli müzakirələrdə iştirak etmişdir.
- BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında İraq Respublikasının Prezidenti Əbdüllətif Camal Rəşid ilə görüşmüşdür.
- BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Yunanıstan Respublikasının Baş naziri Kiriakos Mitsotakis ilə görüşü olmuşdur.
- BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Avropa Şurasının Baş katibi Alen Berse ilə görüşmüşdür.
- BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Keniya Respublikasının Prezidenti Uilyam Samoei Ruto ilə görüşü olmuşdur.
- BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Finlandiya Respublikasının Prezidenti Aleksandr Stubb ilə görüşü olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Nyu-Yorkda Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın və birinci xanım Melaniya Trampın adından BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyası ilə əlaqədar təşkil olunan rəsmi qəbulda iştirak etmişdir.

24 sentyabr
- Nyu-Yorkda "Ares Management" qlobal investisiya şirkətinin həmtəsisçisi və baş icraçı direktoru Maykl Aruqeti ilə görüşmüşdür.
- Nyu-Yorkda ABŞ Ticarət Palatasının baş vitse-prezidenti Kuş Çoksi ilə görüşü olmuşdur.
- Nyu-Yorkda Portuqaliya Respublikasının Prezidenti Marselo Rebelo de Souza ilə görüşmüşdür.
- Nyu-Yorkda Bolqarıstan Respublikasının Baş naziri Rosen Jelyazkov ilə görüşü olmuşdur.
- Nyu-Yorkda dünyanın ən iri və nüfuzlu qlobal investisiya menecerlərindən biri olan "Franklin Templeton" şirkətinin baş icraçı direktoru və prezidenti Cenni Conson ilə görüşmüşdür.
- Nyu-Yorkda qlobal infrastruktur investisiya idarəetmə şirkəti "Global Infrastructure Partners"in təsisçisi, sədri və baş icraçı direktoru Adebayo Oqunlesi ilə görüşü olmuşdur.
- Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərində keçirilən "Statistikanın inkişaf perspektivləri: beynəlxalq layihələrin rolu" mövzusunda Beynəlxalq Statistika Forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Türkmənistanın Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovu təbrik etmişdir.

25 sentyabr
- BMT-nin mənzil-qərargahında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Antonio Quterreş ilə görüşmüşdür.
- Gürcüstanın Baş naziri İrakli Kobaxidzeyə zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona cansağlığı və fəaliyyətində yeni uğurlar arzulamışdır.
- Nyu-Yorkda BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyasında çıxış etmişdir.

26 sentyabr
- BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyasında iştirakı ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.

27 sentyabr
- ABŞ-a işgüzar səfəri başa çatmışdır.
- 27 Sentyabr – Anım Günü ilə əlaqədar sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.

- Yevlax Olimpiya İdman Kompleksinin açılışında iştirak etmişdir.
- Anım Günündə Gəncə Memorial Kompleksinin açılışında iştirak etmişdir.
- Əvvəlcə memorial lövhənin qarşısına əklil qoymuşdur.
- Anım Günü ilə əlaqədar Gəncə Memorial Kompleksində saat 12:00-da Vətən müharibəsi şəhidlərinin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad etmişdir.
- "BakuBus" MMC-nin Gəncə Avtoparkının açılışında iştirak etmişdir.
- Gəncə Stadionunun açılışında iştirak etmişdir.
- Sonra Gəncə Memorial Kompleksində Ermənistanın raket hücumu zamanı hər iki valideynini itirən Nilay Əliyeva və onun babası Zahid Babazadə ilə görüşmüşdür.

28 sentyabr

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Gəncədə III MDB Oyunlarının təntənəli açılış mərasimində iştirak etmişdir.
- Tədbirdən əvvəl Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Vətən müharibəsi zamanı Gəncəyə raket hücumları nəticəsində valideynlərini, ailə üzvlərini və yaxın qohumlarını itirmiş, həmçinin xəsarət almış uşaqlarla görüşmüşdür.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə açılış mərasimini izləmişdir.
- Daha sonra III MDB Oyunlarını açıq elan etmişdir.

29 sentyabr

- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpini təbrik etmişdir.
- Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında əlamətdar ildönümü – diplomatik münasibətlərin qurulmasının 30 illiyi münasibətilə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevi təbrik etmişdir.

30 sentyabr

- Rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə təkbətək görüşü keçirilmişdir.
- İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Onun adından İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarellanın şərəfinə verilən rəsmi ziyafətdə iştirak etmişdir.
- İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə birlikdə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- 3 Oktyabr – Alman Birliyi Günü münasibətilə Almaniya Federativ Respublikasının Prezidenti Frank-Valter Ştaynmayeri təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Koreya Respublikasının Prezidenti Li Cemyönü təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə İraq Respublikasının Prezidenti Əbdüllətif Camal Rəşidi təbrik etmişdir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN RƏSMİ QƏBULLARI

Xankəndidə Türkmənistanın Nazirlər Kabineti Sədrinin müavini, xarici işlər naziri Rəşid Meredovun qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Xankəndidə Türkmənistanın Nazirlər Kabineti Sədrinin müavini, xarici işlər naziri Rəşid Meredovu qəbul edib.

Rəşid Meredov Türkmən xalqının Milli Lideri, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun və Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkmən xalqının Milli Liderinə, Türkmənistan Prezidentinə və qardaş türkmən xalqına çatdırmağı xahiş etdi.

Türkmənistanın Nazirlər Kabineti Sədrinin müavini Qarabağda aparılan bərpa və quruculuq işlərinin onda böyük təəssürat yaratdığını deyərək, bu bölgənin təbiətinin gözəlliyinə valeh olduğunu bildirdi.

Görüşdə azərbaycanlılarla türkmənlərin ortaq etnik kökləri, tarix və mədəniyyət bağlantılarına malik iki qardaş xalq olduğu bir daha vurğulandı. Ölkələrimiz arasında energetika, nəqliyyat, mədəniyyət, humanitar, elm, təhsil və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinə dair geniş fikir mübadiləsi aparıldı. Xüsusilə Azərbaycanda Türkmənistan Mədəniyyət Günlərinin, Türkmənistanda isə Azərbaycan Mədəniyyət Günlərinin keçirilməsi qeyd olundu.

Xankəndidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin sənaye və qabaqcıl texnologiyalar naziri Sultan Əhməd Əl-Cabirin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 4-də Xankəndidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin sənaye və qabaqcıl texnologiyalar naziri Sultan Əhməd Əl-Cabirin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Qonaq Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyana çatdırmağı xahiş etdi.

Sultan Əhməd Əl-Cabir İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xankəndi şəhərində keçirilən 17-ci Zirvə görüşünün işinə uğurlar arzuladı. Qonaq Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda həyata keçirilən bərpa-quruculuq işlərinin, həmçinin bu ərazilərin təbiətinin onda böyük təəssürat hissi oyatdığını dedi.

Görüşdə Azərbaycanla Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında münasibətlərin hər iki ölkənin liderlərinin baxışlarına uyğun olaraq məhz strateji müstəvidə inkişafından məmnunluq ifadə edildi.

Azərbaycan ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində bir-birini dəstəklədiyi vurğulandı.

Söhbət zamanı "Masdar" şirkətinin Azərbaycanda fəaliyyəti, bərpaolunan enerji sahəsində əməkdaşlıq və strateji fəaliyyət proqramları, bu istiqamətdə gələcək layihələrə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Görüşdə, həmçinin enerji, turizm, humanitar və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu.

Pakistan Milli Assambleyasının sədri Sərdar Ayaz Sadiqin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 7-də Pakistan Milli Assambleyasının sədri Sərdar Ayaz Sadiqin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında siyasi əlaqələrin mükəmməl səviyyədə olduğunu vurğuladı, ikitərəfli münasibətlərimizin qardaşlığa, qarşılıqlı dəstək və həmrəyliyə əsaslandığını dedi.

Prezident İlham Əliyev bir neçə gün əvvəl Xankəndidə Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifin İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşündə iştirakını və onunla görüşünü məmnunluqla

xatırladı, həmin görüşdə ikitərəfli gündəliyimizlə bağlı bir daha geniş müzakirələrin aparıldığını bildirdi. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, bu, Pakistanın Baş nazirinin işğaldan azad edilmiş torpaqlarımıza ilk səfəri deyildi. Bu xüsusda, Prezident İlham Əliyev Məhəmməd Şahbaz Şərifin bu ilin mayında Laçına səfərini və Azərbaycanın Müstəqillik Günü ilə bağlı keçirilən tədbirdə iştirakını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın və Pakistanın siyasət, iqtisadiyyat, sərmayələr sahələrində uğurlu qarşılıqlı fəaliyyətinə toxunaraq əlaqələrimizin genişləndirilməsində parlamentlərarası əməkdaşlığın rolunu qeyd etdi, beynəlxalq parlamentlərarası təsisatlarda ölkələrimizin parlament nümayəndə heyətlərinin bir-birini dəstəkləməsini məmnunluqla vurğuladı.

Azərbaycan Prezidenti qardaş Pakistandan nümayəndə heyətinin ölkəmizə səfərinin səmərəli olacağına ümidvarlığını ifadə etdi.

Qəbula görə təşəkkürünü bildirən Pakistan Milli Assambleyasının sədri ölkəmizə səfərdən və dövlətimizin başçısı ilə görüşdən şərəf hissi keçirdiklərini vurğuladı. Sərdar Ayaz Sadiq rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinə həm iqtidar, həm də müxalifətdən olan parlament üzvlərinin daxil olduğunu bildirərək vurğuladı ki, bu, Pakistan Milli Assambleyasında Azərbaycana münasibətdə vahid və həmrəy mövqenin göstəricisidir.

Öz növbəsində dövlətlərimiz arasında parlamentlərarası əlaqələrin əhəmiyyətinə toxunan Pakistan Milli Assambleyasının sədri ölkələrimizin həm çətin, həm də xoş günlərdə həmişə həmrəylik nümayiş etdirdiklərini vurğuladı.

Sərdar Ayaz Sadiq İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşünün uğurla keçirilməsi ilə bağlı Prezident İlham Əliyevi təbrik edərək, bu tədbirin məhz Xankəndi şəhərində təşkil olunmasının böyük siyasi əhəmiyyətinə toxundu. Qonaq Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda yüksək səviyyədə aparılan genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işlərini xüsusi qeyd etdi.

Görüşdə Sərdar Ayaz Sadiqin ölkəmizə səfərinin parlamentlərarası əlaqələrin genişləndirilməsi üçün müzakirələr aparmağa yaxşı imkan yaratdığı bildirildi, Azərbaycanın və Pakistanın qanunverici orqanları arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlər müzakirə olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Pakistan arasında iqtisadiyyat, ticarət, enerji, sənaye, investisiyalar, nəqliyyat, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlığın perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Gürcüstanın iqtisadiyyat və davamlı inkişaf naziri Mariam Kvrivişvilinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 11-də Gürcüstanın iqtisadiyyat və davamlı inkişaf naziri Mariam Kvrivişvilini qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev Mariam Kvrivişviliyə nazir təyin olunması münasibətilə təbriklərini çatdıraraq, onun vəzifəsinin icrasına başlamasından qısa müddət sonra ölkəmizə səfərini sıx əməkdaşlığımızın göstəricisi kimi qiymətləndirdi.

Qonaqpərvərliyə və təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən Mariam Kvrivişvili dövlətimizin başçısı ilə görüşdən şərəf hissi keçirdiyini dedi.

Qonaq Gürcüstanın Baş naziri İrakli Kobaxidzenin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını İrakli Kobaxidzeyə çatdırmağı xahiş etdi.

Azərbaycan Prezidenti Gürcüstanda keçirilmiş parlament seçkilərindən sonra İrakli Kobaxidzenin bu ilin yanvarında ilk xarici səfərini ölkəmizə etməsini məmnunluqla xatırlayaraq, bunun Azərbaycanla Gürcüstan arasında dostluğun və qardaşlığın nümunəsi olduğunu dedi.

Prezident İlham Əliyevin qlobal lider olduğunu vurğulayan Mariam Kvrivişvili dövlətimizin başçısının Gürcüstanda dost kimi qəbul olunduğunu qeyd etdi.

Söhbət zamanı müxtəlif sahələri əhatə edən ikitərəfli əlaqələrimizin geniş gündəliyinin olduğu vurğulandı, Azərbaycanla Gürcüstan arasında enerji və nəqliyyat sahələrində qurulmuş əməkdaşlığın və həyata keçirilən birgə layihələrin yalnız ölkələrimiz deyil, daha geniş region üçün strateji əhəmiyyət kəsb etdiyi qeyd olundu. Bağlantı, enerji, ticarət, sərmayələr və digər sahələrdə ikitərəfli və çoxtərəfli formatda daha sıx əməkdaşlıq həyata keçirilməsinin önəminə toxunularaq, müxtəlif istiqamətlərdə münasibətlərimizin genişlənəcəyinə ümidvarlıq bildirildi.

Görüşdə Azərbaycanın Gürcüstanın əsas ticarət tərəfdaşı olduğu vurğulandı, ticarət dövriyyəsinin artırılması üçün böyük potensialın mövcudluğuna toxunuldu, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində birgə layihələrin həyata keçirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

İsrail Dövlətinin Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Ronen Krauszun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 18-də İsrail Dövlətinin ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Ronen Krauszun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Sonra Prezident İlham Əliyev səfirlə söhbət etdi.

Dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında əlaqələrin müxtəlif sahələrdə ildən-ilə genişləndiyini qeyd edərək, əməkdaşlığımızın səviyyəsindən məmnunluğunu bildirdi və dostluq münasibətlərimizin bir çox istiqamətlər üzrə gələcəkdə daha da dərinləşəcəyinə əminliyini vurğuladı. Prezident İlham Əliyev hazırda Azərbaycan-İsrail əməkdaşlığının inkişafı üçün geniş imkanların olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı səfirin ölkəmizə tarixi dövrdə - ABŞ-ın dəstəyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyi üzrə nailiyyətlərin əldə edildiyi bir zamanda gəldiyini bildirərək, bunun regionda sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsi, həmçinin qarşıdurmaya son qoymaq üçün əhəmiyyətli olduğunu qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev bütün bunların bağlantılar və müxtəlif növ qarşılıqlı əlaqələr baxımından Azərbaycan və bütövlükdə Cənubi Qafqaz regionu üçün yeni imkanlar açdığını vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev İsrail şirkətlərinin həmişə olduğu kimi, gələcəkdə də ölkəmizdə fəal işləyəcəklərinə ümidvarlığını ifadə etdi.

Dövlətimizin başçısı səfirə fəaliyyətində uğurlar arzuladı.

Etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etməkdən şərəf hissi duyduğunu deyən səfir yenidən Bakıya gəlməkdən xoşbəxt olduğunu vurğuladı. O, 2010-2015-ci illərdə ölkəmizdə diplomatik fəaliyyət göstərdiyini məmnunluqla xatırladı.

İsrail-Azərbaycan münasibətlərinin həqiqətən də strateji xarakter daşıdığını deyən Ronen Krausz qeyd etdi ki, ölkələrimizin liderləri və xalqları arasında əsl dostluq münasibətləri mövcuddur.

Səfir ölkəmizdə yəhudi icmasına göstərilən qayğı və diqqətə görə təşəkkürünü bildirdi, özünün dəfələrlə Qubadakı Qırmızı Qəsəbəyə səfər etdiyini, orada yəhudi icması üçün yaradılmış şəraitlə tanış olduğunu vurğuladı.

Slovakiya Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Elçin Qasımovun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 18-də Slovakiya Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Elçin Qasımovun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Sonra Prezident İlham Əliyev səfirlə söhbət etdi.

Dövlətimizin başçısı bildirdi ki, azərbaycanəsilli diplomatın Slovakiyanın Azərbaycanda səfiri təyin edilməsi Slovakiya tərəfindən ölkəmizə olan hörmətin və etimadın təzahürü kimi qəbul olunur.

Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığını vurğulayaraq, bu xüsusda Slovakiyanın Baş naziri Robert Fitsonun 2024-cü ildə Azərbaycana səfərini məmnunluqla xatırladı.

Söhbət zamanı ölkələrimiz arasında qarşılıqlı anlaşmanın və dəstəyin mövcud olduğu vurğulandı, enerji sahəsində əməkdaşlığın mühüm əhəmiyyət daşıdığı qeyd edildi.

Görüşdə Azərbaycan-Avropa İttifaqı münasibətlərinə toxunuldu, bu xüsusda Slovakiyanın Avropa İttifaqının üzv dövləti kimi bu əlaqələrin inkişafına göstərdiyi dəstək vurğulandı. Həmçinin Slovakiyanın ölkəmizdə NATO-nun əlaqələndirici səfirliyi funksiyasını yerinə yetirdiyi qeyd olunaraq, bu ölkənin Azərbaycan-NATO əlaqələrinin inkişafına da dəstək verdiyi bildirildi.

Dövlətimizin başçısı avqustun 8-də Vaşinqtonda ABŞ Prezidentinin dəstəyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün imzalanmış sənədlərin əhəmiyyətinə toxundu, bunun tarixi xarakter daşıdığını və regionda davamlı sülh üçün yeni perspektivlər açdığını qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev səfirə diplomatik fəaliyyətində uğurlar arzuladı.

Səfir öz növbəsində Azərbaycanla Slovakiya arasında əlaqələrin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığını deyərək, Slovakiya Prezidentinin və Baş nazirinin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı. O, həmçinin dövlətimizin başçısının Slovakiyaya rəsmi səfərə dəvət olunduğunu bir daha qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Slovakiya

Prezidentinə və Baş nazirinə çatdırılmasını xahiş etdi. Dövlətimizin başçısı Slovakiyaya səfərə dəvəti məmnunluqla qəbul etdiyini bildirdi.

Elçin Qasımov avqustun 8-də Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılması və sülh gündəliyi ilə bağlı əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı.

Görüşdə enerji, kənd təsərrüfatı sahələrində əməkdaşlıq, həmçinin Qarabağda aparılan bərpa və quruculuq işlərində Slovakiya şirkətlərinin iştirakı məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

"The Goldman Sachs Group Inc." şirkətinin qlobal məsələlər üzrə prezidenti Cared Koheni qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 19-da "The Goldman Sachs Group Inc." şirkətinin qlobal məsələlər üzrə prezidenti Cared Koheni qəbul edib.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısı ilə Cared Kohenin bu ilin yanvarında Davosda görüşü məmnunluqla xatırlandı.

Ölkəmizlə "The Goldman Sachs Group Inc." şirkəti arasında 2010-cu ildən səmərəli əməkdaşlığın qurulduğu qeyd edilərək, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun bu şirkətlə uğurlu tərəfdaşlığından məmnunluq bildirildi.

Görüşdə avqustun 8-də Vaşinqtonda ABŞ Prezidentinin dəstəyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması baxımından əldə olunmuş nailiyyətlərin önəminə toxunuldu və bu nəticələrin regionun hərtərəfli inkişafı üçün geniş imkanlar yaratdığı vurğulandı.

Söhbət zamanı ölkəmizlə şirkət arasında əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Qeyd edək ki, "The Goldman Sachs Group Inc." 1869-cu ildə təsis olunub. İnvestisiya və istehlak bankçılığı, qiymətli kağızlar, aktivlərin idarə olunması sahələrində xidmətlər təqdim edən aparıcı qlobal maliyyə institutu hazırda 40-dan çox ölkədə fəaliyyət göstərir. Mənzil-qərargahı Nyu-York şəhərində yerləşən şirkət 2,8 trilyon ABŞ dolları dəyərində aktivləri idarə edir.

Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Avropa, Şimali Amerika və xaricdəki ərazilər üzrə dövlət naziri Stiven Doutini qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 25-də Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Avropa, Şimali Amerika və xaricdəki ərazilər üzrə dövlət naziri Stiven Doutini qəbul edib.

Stiven Douti Vaşinqtonda Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması və sülh gündəliyinin irəli aparılması ilə əlaqədar əldə olunmuş tarixi nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı, ölkəsinin bu prosesə dəstək verməyə hazır olduğunu bildirdi. Qonaq, həmçinin Vaşinqtonda regional nəqliyyat bağlantıları ilə bağlı əldə edilmiş nəticələrin əhəmiyyətinə toxundu.

Stiven Douti ötən il COP29-un Azərbaycanda yüksək səviyyədə keçirilməsi və qazanılmış uğurlar münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın sülh gündəliyinin və Ermənistanla normallaşma prosesinin irəli aparılması üçün bundan sonra da səylərini davam etdirəcəyini dedi.

Dövlətimizin başçısı COP29 zamanı Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş naziri Kir Starmerin Azərbaycana səfərini və onunla keçirilmiş görüşünü xatırladı.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Böyük Britaniya arasında əlaqələrin inkişaf perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı, siyasi münasibətlərimizin mövcud vəziyyətindən məmnunluq ifadə olundu. İqtisadi, ticari, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, təhsil və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün geniş perspektivlərin olduğu bildirildi. Azərbaycanla Böyük Britaniya arasında enerji sahəsində əlaqələrə toxunularaq, bu xüsusda ölkəmizlə bp arasında 30 ildən artıq davam edən səmərəli əməkdaşlıq qeyd olundu, bunun həm ənənəvi, həm də bərpaolunan enerji sahəsində uğurla həyata keçirildiyi vurğulandı. Bp ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın qarşıdan gələn onilliklər ərzində də davam edəcəyinə ümidvarlıq ifadə olundu.

Sonda qonaq dövlətimizin başçısına xatirə hədiyyəsi təqdim etdi.

Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Maqdalena Qrononu qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 28-də Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Maqdalena Qrononu qəbul edib.

Maqdalena Qrono Avropa İttifaqının rəhbərliyinin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırıb, Azərbaycan Prezidentini Avropa İttifaqının rəhbərliyi və öz adından Vaşinqtonda Ermənistanla münasibətlərin normallaşdırılması, sülh gündəliyi ilə bağlı əldə edilmiş mühüm nəticələr münasibətilə təbrik edib. O, bu prosesin regionda davamlı sülhün təmin olunmasına böyük töhfə verdiyini vurğulayıb. Qonaq Avropa İttifaqına üzv dövlətlərin də Azərbaycanla Ermənistan arasında əldə olunmuş sülhü dəstəklədiklərini bildirib. Maqdalena Qrono, həmçinin Avropa İttifaqının iki ölkə arasında razılaşdırılmış məsələlərin, o cümlədən nəqliyyat dəhlizinin həyata keçirilməsi prosesinə dəstək verməyə hazır olduğunu qeyd edib.

Prezident İlham Əliyev salamlara və təbriklərə görə minnətdarlığını bildirib, onun da salamlarını Avropa İttifaqının rəhbərliyinə çatdırmağı xahiş edib.

Dövlətimizin başçısı Vaşinqtonda əldə olunan nəticələrin tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini deyərək, bu prosesdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının rolunu xüsusi vurğulayıb. Prezident İlham Əliyev qeyd edib ki, ABŞ-ın vasitəçiliyi ilə imzalanmış Vaşinqton bəyannaməsi, sülh sazişinin paraflanması və Minsk qrupunun ləğv edilməsi ilə bağlı Azərbaycan və Ermənistanın birgə müraciəti sülh prosesində atılan mühüm addımlardır.

Görüşdə ölkəmizin Ermənistanla ikitərəfli əsasda etimad quruculuğu tədbirlərini dəstəklədiyi qeyd olunub. Azərbaycanın əsas hissəsi ilə onun Naxçıvan regionu arasında maneəsiz nəqliyyat və tranzit bağlantısının yaradılmasının vacibliyi bir daha vurğulanıb, xüsusilə Naxçıvanda nəqliyyat infrastrukturunun yenilənməsi istiqamətində Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlıq üçün geniş imkanların olduğu bildirilib.

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılıb.

ICESCO-nun Baş direktorunun qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Şuşada ICESCO-nun Baş direktoru Səlim bin Məhəmməd əl-Maliki qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, söhbət zamanı ICESCO-nun Baş direktorunun ölkəmizə, o cümlədən Şuşaya səfərləri və dövlətimizin başçısı ilə görüşləri məmnunluqla xatırlandı.

Səlim bin Məhəmməd əl-Malik Şuşa şəhərinin gözəlliyinin onda dərin təəssürat hissi yaratdığını qeyd etdi.

Görüşdə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə həyata keçirilən genişmiqyaslı abadlıq-quruculuq işləri yüksək qiymətləndirildi.

Dövlətimizin başçısı mədəniyyətimizin təşviqinə verdiyi dəstəyə görə ICESCO-nun Baş direktoruna təşəkkürünü bildirdi.

Prezident İlham Əliyev dedi: Bir daha sizə Azərbaycana göstərdiyiniz dəstəyə, mədəniyyətimizin, azad edilmiş bölgələrimizin mədəniyyətinin təşviqinə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Bir təşkilat olaraq ICESCO Qarabağa ilk səfərlərdən birini həyata keçirib, siz isə orada olmuş ilk əcnəbi vətəndaşlardansınız. Siz bununla həmrəylik nümayiş etdirdiniz, habelə bu ərazilərdə nələrin dağıdıldığı barədə məlumat verərək səsinizi ucaltdınız. Biz bunu heç zaman unutmayacağıq. Sizin rəhbərliyinizlə Şuşanın ICESCO tərəfindən İslam Mədəniyyətinin Paytaxtı elan edilməsi qərarı hər bir azərbaycanlını qəlbən fərəhləndirdi. Cıdır düzündə sizin də iştirakınızla keçirilmiş tədbirdə unudulmaz abhavanın şahidi oldunuz. Bu, xoşbəxtliyin, qürurun və geri dönüşün vəhdəti idi.

Bütün bunları nəzərə alaraq, mən sizin Azərbaycanın yüksək dövlət mükafatı olan “Dostluq” ordeni ilə təltif edilməyiniz haqqında Sərəncam imzaladım. İcazənizlə onu sizə təqdim etmək istəyirəm. Təbrik edirəm.

Səlim bin Məhəmməd əl-Malik dedi: Zati-aliləri, çox təşəkkür edirəm. Mən bu ordeni dərin minnətdarlıq hissi ilə qəbul edirəm. Bu, yalnız şəxsən mənim deyil, mənimlə birlikdə çalışan və fəaliyyətimdə mənə dəstək olan hər kəsin əməyinə verilən qiymətdir. Həmin insanlar biliyin irəliyə aparılması, mədəniyyətin qorunması və sülhün bərqərar edilməsi istiqamətində əllərindən gələni edənlərdir. Mən bu ordeni bir simvol olaraq hər zaman xatırlayacağam və əminəm ki, mənimlə yanaşı, bu ordenlə ailəm, həmkarlarım və dövlətim də fəxr edəcək. Zati-aliləri, bir daha təşəkkür edirəm.

Görüşdə Azərbaycan ilə ICESCO arasında uğurlu əməkdaşlığın qurulduğu vurğulanaraq, bunun gələcəkdə daha da genişlənəcəyinə əminlik bildirildi.

Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Şuşada Türkiyə Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi Selçuk Bayraktaroğlunu qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, qəbula görə minnətdarlığını bildirən Selçuk Bayraktaroğlu Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkiyə Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

Görüşdə ölkələrimiz arasında qardaşlıq və strateji müttəfiqlik münasibətlərinin bütün istiqamətlərdə, o cümlədən hərbi sahədə uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı.

Azərbaycan və Türkiyə qədər bir-birinə yaxın ölkələrin olmadığını deyən dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, birliyimiz dünya miqyasında önəmli amildir. Prezident İlham Əliyev bölgədə artıq sülh dövrünün başladığını vurğuladı.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Bəyannamənin 2021-ci ildə məhz Şuşa şəhərində imzalanmasının önəminə toxunuldu.

Bugünkü görüşün 15 sentyabr - Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən Bakının daşnak-bolşevik işğalından azad olunmasının 107-ci ildönümünə təsadüf etməsi məmnunluqla vurğulandı.

Söhbət zamanı Azərbaycanın və Türkiyənin hərbi qurumları arasında qardaşlığa, strateji müttəfiqliyə əsaslanan əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Avropa İttifaqının Genişlənmə üzrə komissarının qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 18-də Avropa İttifaqının Genişlənmə üzrə komissarı Marta Kosu qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Marta Kos Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşması və sülh gündəliyinin irəlilədilməsi istiqamətində əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı. Qonaq dedi ki, Avropa İttifaqı regionda davamlı sülhün təmin olunmasına yönəlmiş səylərə və Azərbaycanın humanitar minatəmizləmə sahəsindəki fəaliyyətinə dəstəyini bundan sonra da davam etdirəcək.

Komissar Marta Kos Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında enerji sahəsində uğurlu əməkdaşlığın qurulduğunu deyərək, həmçinin nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi üçün böyük perspektivlərin olduğunu vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev bu ilin mayında Tiranada Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koşta və Avropa Komissiyasının Prezidenti Ursula Fon der Lyayen ilə görüşünü məmnunluqla xatırladı.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirərək, Azərbaycanın regionda sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün səylərini bundan sonra da davam etdirəcəyini vurğuladı. Regionda nəqliyyat bağlantılarının yaradılması üçün yaxşı imkanların olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə yol-nəqliyyat infrastrukturunun qurulması ilə bağlı Azərbaycanın intensiv işlər gördüyünü qeyd etdi. Bu xüsusda Zəngilana gedən avtomobil və dəmir yolu xətlərinin əhəmiyyətini vurğuladı.

Ölkəmizin Avropanın enerji təhlükəsizliyinə verdiyi töhfəyə toxunan dövlətimizin başçısı Azərbaycan qazının hazırda Avropanın 10 ölkəsinə, o cümlədən Avropa İttifaqına üzv 8 dövlətə ixrac olunduğunu dedi və ixrac coğrafiyasının genişləndiyini qeyd etdi.

Görüşdə Orta Dəhliz ilə Mərkəzi Asiyadan Azərbaycana gələn yüklərin həcmində əsaslı dərəcədə artımın müşahidə olunduğu bildirildi və qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

.AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN SƏFƏRLƏRİ

Ağdam və Xankəndiyə səfər

İyulun 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Əhmədbəyli-Füzuli-Şuşa yolunun açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Saleh Məmmədov Prezident İlham Əliyevə görülmüş işlər barədə məlumat verdi.

Mövcud yolun uzunluğu 101 kilometr, yeni yolun uzunluğu isə 81,7 kilometrdir. Yeni yol məsafəni 19,3 kilometr qısaldacaq. Birinci texniki dərəcəyə uyğun olan yolun ilk 48 kilometri 6, qalan 33,7 kilometri isə 4 hərəkət zolağından ibarətdir. Yolboyu 1 qovşaq, 11 körpü, 7 tunel, 6 viaduk, yeraltı keçidlər və digər zəruri infrastruktur yaradılıb. Layihə çərçivəsində inşa edilən körpülərin ümumi uzunluğu 1557 metrdir. Viadukların bəzilərinin tikintisi zamanı Azərbaycanda ilk dəfə olaraq aşırım qəliblərin üfüqi sürüşdürülməsi üsulu ilə betonlama işləri yerinə yetirilib. İnşaat işləri zamanı yolboyu dəmir-beton və metal sədd çəpərlər, işıqlandırma sistemi quraşdırılıb. Əhmədbəyli-Füzuli-Şuşa avtomobil yolu başlanğıcını Hacıqabul-Horadiz-Ağbənd-Zəngəzur dəhlizi magistral avtomobil yolundan götürməklə Füzuli, Xocavənd, Xocalı və Şuşanı birləşdirir.

Qeyd edək ki, bu yol dövlətimizin başçısının Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"na əsasən inşa olunub. Layihənin icrası daxili yol şəbəkəsinin şaxələndirilməsi, bölgə ilə respublikanın digər rayonlarının nəqliyyat əlaqəsinin yaxşılaşdırılması baxımından əhəmiyyətlidir. Bundan başqa, bu yol beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin ölkəmizdən keçən hissəsinin də tərkibinə aid olmaqla çox mühüm rol oynayır. Yeni yol, eyni zamanda, bölgədə turizmin inkişafına və iqtisadi fəallığı artırmağa da böyük töhfə verəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Xankəndi Dəmir Yolu və Avtovağzal Kompleksinin təməlini qoyub.

Rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev və "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-nin sədri Rövşən Rüstəmov dövlətimizin başçısına görüləcək işlər və "Ağdam-Xankəndi dəmir yolu" layihəsi barədə məlumat verdilər.

Bildirildi ki, Bərdə-Ağdam dəmir yolu xəttinin davamı olan Ağdam–Xankəndi dəmir yolu xəttinin uzunluğu 28 kilometr, yan yollarla birlikdə 34,7 kilometrdir. Ağdam–Xankəndi dəmir yolu xətti, o cümlədən 4 körpü, 5 yolötürücü, 3 piyada keçidi, 2 suötürücü boru üzrə layihələndirmə işləri tamamlanıb. Bu dəmir yolu xətti boyunca 3 stansiyanın - Əsgəran və Xocalı stansiyalarının, Xankəndi Dəmir Yolu və Avtovağzal Kompleksinin, mühəndis qurğularının, körpülərin, yolötürücülərin, avtomobil, piyada və kənd təsərrüfatı təyinatlı keçidlərin və digər zəruri infrastrukturun tikintisi nəzərdə tutulur. Layihənin icra müddəti 2025–2026-cı illəri əhatə edəcək.

Diqqətə çatdırılıb ki, artıq Xankəndi Dəmir Yolu və Avtovağzal Kompleksinin layihələndirilməsinə başlanılıb. Kompleksin sahəsi 6,4 hektar təşkil edəcək. Beşmərtəbəli kompleksin ərazisində 2 dəmir yolu platformasının və 12 avtobus dayanacağının inşası nəzərdə tutulub. Kompleksin binası gözləmə zalı, bilet kassaları, tibb məntəqəsi, ana və uşaq otağı, mağazalar, restoranlar, inzibati və toplantı otaqları, uşaq əyləncə mərkəzi, açıq tipli terras və istirahət guşələrindən ibarət olacaq. Kompleksin dəmir yolu bölməsi gündəlik 800-1000 nəfər, avtovağzal isə 1000-1200 nəfər sərnişinə xidmət edəcək.

Qeyd edək ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Ağdam–Xankəndi dəmir yolu 1979-cu ildə inşa olunub. Qarabağın inkişafına hər zaman böyük diqqət yetirən Ulu Öndər bu regiona dəmir yolu xətlərinin çəkilməsinə xüsusi əhəmiyyət verirdi. Bakı–Yevlax–Xankəndi dəmir yolunun açılması nəticəsində Qarabağın sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı daha da sürətlənib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Xankəndidə Zəfər parkında görülən tikinti işləri ilə tanış olub.

Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Prezidentin xüsusi nümayəndəsi Elçin Yusubov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, təməli Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu ilin fevralında qoyulan Zəfər parkının salınması istiqamətində işlər sürətlə davam etdirilir. Sahəsi 8,3 hektar olacaq parkın ərazisində işğal dövründə tikinti normaları pozulmaqla inşa edilmiş, eləcə də istismara yararsız bir sıra tikililər sökülüb. Parkın mərkəzində Qələbəmizin rəmzi olan Zəfər Tağının tikintisi də davam edir. Onun hündürlüyü Vətən müharibəsi günlərinin sayına uyğun olaraq 44 metr olacaq. Tağın üst hissəsində ziyarətçilər üçün şəhərə baxış meydançası yaradılır. Parkın mərkəzindəki meydançadan Zəfər Tağına qədər 44 rəmzi pilləkən də nəzərdə tutulub. Bu pilləkənlərdə Vətən müharibəsinin

hər günü üzrə azad olunmuş yaşayış məntəqələrinə dair məlumatlar əks etdiriləcək. Abidənin üst hissəsinə – baxış meydançasına yaşlı insanların, uşaqların və fiziki məhdudiyyətli şəxslərin rahat qalxması üçün liftlərin quraşdırılması nəzərdə tutulub. Layihəyə uyğun olaraq parkda geniş yaşıllıq zolaqlarının salınması planlaşdırılır. Parkın ərazisində mövcud olan ağaclar qorunmaqla əlavə 300-dən çox ağac və 9 mindən çox müxtəlif növ dekorativ kollar əkilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Xankəndidə Türkmənistanın Nazirlər Kabineti Sədrinin müavini, xarici işlər naziri Rəşid Meredovu qəbul edib.

Rəşid Meredov Türkmən xalqının Milli Lideri, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun və Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkmən xalqının Milli Liderinə, Türkmənistan Prezidentinə və qardaş türkmən xalqına çatdırmağı xahiş etdi.

Türkmənistanın Nazirlər Kabineti Sədrinin müavini Qarabağda aparılan bərpa və quruculuq işlərinin onda böyük təəssürat yaratdığını deyərək, bu bölgənin təbiətinin gözəlliyinə valeh olduğunu bildirdi.

Görüşdə azərbaycanlılarla türkmənlərin ortaq etnik kökləri, tarix və mədəniyyət bağlantılarına malik iki qardaş xalq olduğu bir daha vurğulandı. Ölkələrimiz arasında energetika, nəqliyyat, mədəniyyət, humanitar, elm, təhsil və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinə dair geniş fikir mübadiləsi aparıldı. Xüsusilə Azərbaycanda Türkmənistan Mədəniyyət Günlərinin, Türkmənistanda isə Azərbaycan Mədəniyyət Günlərinin keçirilməsi qeyd olundu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də "Xankəndi" Mehmanxana Kompleksinə aid olan "Xankəndi" Biznes Mərkəzinin açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdiri Ramin Quluzadə dövlətimizin başçısına Mərkəzdə yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Diqqətə çatdırıldı ki, dörd mərtəbədən ibarət "Xankəndi" Biznes Mərkəzi ümumilikdə 4500 kvadratmetrdən artıq sahəni əhatə edir. Burada 24 ofis sahəsi, 6 iclas otağı mövcuddur. Bundan əlavə, Mərkəzdə 120 nəfər qonaq üçün nəzərdə tutulan "Zefir Cafe & Terrace" restoranı, həmçinin dəftərxana və mətbəə məhsullarının satışı, kimyəvi təmizləmə və camaşırxana xidmətləri fəaliyyət göstərəcək.

Bildirildi ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən yenidənqurma proseslərinin bir hissəsi olan bu Mərkəz funksional idarəetmə prinsiplərinə və yüksək xidmət meyarlarına cavab verəcək. "Xankəndi" Biznes Mərkəzi rezident şirkətlər üçün müasir və rahat işgüzar mühit təklif edəcək. Müxtəlif sahibkarlıq subyektləri və korporativ strukturlar üçün nəzərdə tutulmuş bu Mərkəz, eyni zamanda, məşğulluğun artırılmasına da töhfə verəcək. İlkin mərhələdə Biznes Mərkəzində 20 nəfər işləyəcək ki, onlardan da 12-si Xankəndi, Xocalı, Şuşa və işğaldan azad olunmuş digər ərazilərin sakinləri, 1-i isə Vətən müharibəsi veteranıdır.

Qeyd edək ki, bu cür müasir Mərkəzin fəaliyyətə başlaması Azərbaycanın tarixi şəhəri olan Xankəndinin işğaldan azad edilməsindən sonra burada biznes mühitinin yaradılması, yeni iş yerlərinin açılması və ümumilikdə şəhərin inkişafında mühüm rol oynayacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Xankəndi Konqres Mərkəzinin açılışında iştirak edib.

Müasir texniki avadanlıqlarla təchiz olunmuş Konqres Mərkəzi 6500 kvadratmetr sahəni əhatə edir. Burada teatral üslubda 600, ziyafət üslubunda isə 350 nəfərlik tədbir zalları, iclas, konfrans otaqları və digər müxtəlif təyinatlı otaqlar yaradılıb.

Özündə müasirliklə milli memarlıq ənənələrini birləşdirən Mərkəzin binasında müxtəlif konqreslər, konfranslar, seminarlar, işgüzar görüşlər, ölkə və beynəlxalq əhəmiyyətli digər tədbirlərin keçirilməsi üçün geniş imkanlar var. Konqres Mərkəzinin fəaliyyətinin ilkin mərhələsində 12 nəfər daimi iş yeri ilə təmin olunub. Onlardan 8-i Xankəndi, Xocalı, Kəlbəcər və işğaldan azad olunmuş digər ərazilərin sakinləridir. Yüksək funksionallığı və müasirliyi ilə diqqət çəkən Konqres Mərkəzi işğaldan azad olunmuş ərazilərimizin sosial-iqtisadi potensialının inkişafına xidmət edən mühüm layihələrdən biridir.

Bu Mərkəzin yaradılması bir daha sübut edir ki, işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızın dirçəldilməsi istiqamətində Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi layihələr ardıcıl və sürətlə davam edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 3-də Xankəndi-Şuşa kanat yolunun inşası üçün seçilmiş əraziyə baxıb.

Dövlətimizin başçısına kanat yolunun texniki göstəriciləri barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Xankəndi-Şuşa kanat yolunun uzunluğu 6 min metrə yaxın olacaq. Kanat yolunun Xankəndidə hündürlüyü 844 metr, Şuşada isə 1317 metr təşkil edəcək. Kanat yolunda hərəkətin müddəti 13 dəqiqəyədək, sürəti isə saniyədə 8 metr nəzərdə tutulur.

Qeyd edək ki, bu layihənin icrası ümumilikdə turizmin inkişafına təkan verməklə yanaşı, Xankəndidən Şuşaya və əks istiqamətə insanların rahat gediş-gəlişinin təmin olunmasıda mühüm rol oynayacaq.

İyulun 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev Xankəndi şəhərindəki Azərbaycan-Özbəkistan birgə müəssisəsi olan "Businesstex JV" tikiş fabrikinin fəaliyyəti ilə tanış olublar.

Fabrikdə müxtəlif növ parçadan 150 çeşiddə kişi, 300 çeşiddə qadın və 150 çeşiddə uşaq geyimləri

istehsal olunur. Gələcəkdə kişi köynəklərinin, xüsusi təyinatlı və hərbi geyimlərin istehsalı planlaşdırılır. Hazırda fabrikdə hər gün 2500 ədəd müxtəlif trikotaj məhsulları istehsal edilir ki, bu rəqəmin 10 minə çatdırılması nəzərdə tutulur. Məhsulların 80 faizinin müxtəlif ölkələrə ixracı həyata keçiriləcək. Layihənin ilkin mərhələsi üzrə peşəkar təlim keçmiş 250 nəfər hazırda işlə təmin olunub. Ümumilikdə müəssisədə 500 iş yerinin yaradılacaq. Fabrikdə əsasən işğaldan azad edilmiş ərazilərə qayıdan və ətraf rayonlarda yaşayan vətəndaşlar işlə təmin olunurlar.

Müəssisədə icra olunan layihənin ilkin investisiya dəyəri 6 milyon manat təşkil edir, xammal tədarükü üçün birgə sənaye əməkdaşlığı həyata keçirilir. Fabrik yerli, Türkiyə, Özbəkistan və Çin xammalı əsasında fəaliyyət göstərir. Müəssisənin qurulmasına İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu (ABİF) tərəfindən 3.5 milyon manat güzəştli kredit ayrılıb, təqribən 640 min manat məbləğində ƏDV və gömrük rüsumlarından azadolma tətbiq edilib. Müəssisənin fəaliyyəti regionda qeyri-neft ixracının artımına əhəmiyyətli töhfə verəcək.

Qeyd edək ki, Xankəndi tikiş fabrikinin qurulması Azərbaycan və Özbəkistan arasında iqtisadi və investisiya əməkdaşlığının dərinləşdirilməsinə dair iki ölkənin dövlət başçılarının tapşırıqları əsasında həyata keçirilib. Azərbaycan-Özbəkistan birgə müəssisəsi olan bu tikiş fabriki ölkələrimiz arasında uğurlu əməkdaşlığın rəmzidir. Layihə ölkəmizdə yüngül sənayenin inkişafı üçün yeni imkanlar yaratmaqla yanaşı, Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında ənənəvi dostluq və iqtisadi tərəfdaşlıq əlaqələrinin inkişafına xidmət edir.

İyulun 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov Ağdam rayonunun Xıdırlı kəndinin 1-ci mərhələsinin açılışında iştirak ediblər.

Xıdırlı kəndi Ağdam şəhərinin şimal-qərbində, rayon mərkəzindən 3 kilometr məsafədə yerləşir. 2022-ci ilin oktyabrında kəndin təməlqoyma mərasimində Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva iştirak ediblər. Kəndin layihələndirilən ərazisinin sahəsi 417 hektardan çoxdur. Buraya 1-ci və 2-ci mərhələ üzrə 6 minə yaxın əhalinin köçürülməsi,1498 fərdi evin inşası nəzərdə tutulur.

Birinci mərhələ üzrə layihələndirilən ərazinin sahəsi 170.44 hektardır. Bu mərhələdə kəndə 719 ailənin, ümumilikdə 2951 nəfərin köçürülməsi planlaşdırılır. Birinci mərhələdə kənddə 719 fərdi evin inşası həyata keçirilib ki, onlardan da 263-ü iki, 332-si üç, 121-i dörd, 3-ü isə beşotaqlıdır.

Bundan başqa, kənddə zəruri müasir sosial infrastruktur, o cümlədən inzibati və xidmət binaları tikilib. Burada çoxfunksiyalı inzibati binanın, klub-icma mərkəzinin, tibb məntəqəsinin, təcili tibbi yardım bölməsinin, təhsil və səhiyyə işçilərinin müvəqqəti yaşayışı üçün qonaq evinin, məişət xidməti obyektinin, emalatxananın, tam orta məktəbin, körpələr evi-uşaq bağçasının inşası həyata keçirilib. Kəndin ərazisinin təxminən 20 faizi yaşıllıqlardan ibarətdir.

Prezidentlər İlham Əliyev və Sadır Japarov Xıdırlı kəndi körpələr evi-uşaq bağçasının binasında yaradılan şəraitlə tanış oldular. Kənddə məskunlaşacaq əhali üçün tələbata uyğun inşa olunan körpələr evi-uşaq bağçası 120 yerlikdir. Binada qrup otaqları, musiqi otağı, idman zalları balacaların ixtiyarına veriləcək. Burada uşaqların özlərini rahat və qayğısız hiss etmələri, onların təlim-tərbiyəsi ilə yüksək səviyyədə məşğul olmaq üçün zəruri şərait mövcuddur. Uşaq bağçasının ətrafında yaşıllıq zolaqları salınıb, idman və oyun meydançaları, söhbətgahlar yaradılıb. Binanın damında Günəş panelləri quraşdırılıb.

Azərbaycan və Qırğızıstan prezidentləri Xıdırlı kəndindəki klub-icma mərkəzində oldular. Dövlət başçıları burada yaradılan şəraitə baxdılar. Binada 190 yerlik akt zalı, bufet, rəqs məşqləri, dərnək otaqları və digər inzibati otaqlar yaradılıb. Klub-icma mərkəzində Xıdırlı kəndi ilə bağlı müxtəlif sosial və mədəni tədbirlərin, habelə el şənliklərinin və digər mərasimlərin keçirilməsi üçün hərtərəfli şərait var.

Azərbaycanın və Qırğızıstanın dövlət başçıları, həmçinin Ayköl Manas adına Xıdırlı kənd tam orta məktəbinin açılışını etdilər.

Əvvəlcə prezidentlər məktəbin həyətində quraşdırılan yurtaya baxdılar. Səyyar yaşayış yeri kimi asanlıqla qurulub-sökülən yurta köçəri həyat tərzi üçün nəzərdə tutulur. Hazırda Mərkəzi Asiyada turizm istiqaməti kimi bir çox türk xalqları yurta turizmini inkişaf etdirirlər.

Sonra dövlət başçıları məktəbdə yaradılan şəraitlə tanış oldular.

Qeyd edək ki, 528 şagird yerlik tam orta məktəbin təməli 2024-cü ilin aprelində Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarov tərəfindən qoyulub. Məktəbin binası 5 blokdan, o cümlədən idman zalı blokundan ibarətdir. Ərazisi 2,7 hektar olan məktəb binasında 21 sinif, 2 məktəbəqədər hazırlıq, 2 informatika, 2 texnologiya, 1 hərbi hazırlıq otaqları, 3 laboratoriya, kitabxana, idman və akt zalları, yeməkxana və digər sahələr yaradılıb. Təhsil müəssisəsinin maddi-texniki bazası şagirdlərə biliklərə yüksək səviyyədə yiyələnmək üçün hərtərəfli şərait yaradır. Məktəbin ərazisində həm şagirdlərə, həm də əhaliyə xidmət göstərəcək qaçış zolağı olan geniş idman meydançası, oyun və istirahət sahələri inşa edilib.

Sonra prezidentlər İlham Əliyev və Sadır Japarov yeni mənzillərə köçən sakinlərlə görüşdülər.

Prezident İlham Əliyev dedi:

-Xıdırlı kəndinin əziz sakinlərini salamlamaq istəyirəm. Qarabağın bərpası və dirçəlişində göstərdiyi köməyə görə sizin adınızdan və bütün keçmiş köçkünlərin adından əziz Qardaşım, Qırğızıstan Prezidenti

Sadır Nurqojoyeviç Japarova minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Sadır Nurqojoyeviçin təşəbbüsü ilə bu regionun hazırda ən böyük yaşayış məntəqəsi olan Xıdırlı kəndində gözəl məktəb tikilib. Bu gün biz ona baxış keçirdik və rəsmi şəkildə açdıq. Məktəbə Ayköl Manasın adı verilib. Bildiyiniz kimi, "Manas" qırğız xalqının dastanıdır, qırğızların ruhunu təcəssüm etdirir. Əminəm ki, bu məktəbin və bu kəndin gələcək inkişafı üzrə hər şey bizim qırğız qardaşlarımızla bağlı olacaq. Bu gün Qarabağın, Şərqi Zəngəzurun dirçəldiyi, infrastruktur obyektlərinin, evlərin, ictimai binaların tikildiyi bir vaxtda, ilk növbədə, hər bir layihədə məktəb, uşaq bağçası, körpələr evi, tibb məntəqələri planlaşdırırıq. Bunlarsız normal həyat ola bilməz. Əlbəttə, bizim uğurla reallaşdırdığımız "Böyük Qayıdış" Proqramını həyata keçirməli olduğumuz bir vaxtda qardaş ölkələrin köməyi xüsusilə dəyərlidir. Bu, qırğız xalqının qəlbindən, ürəyindən gələn köməkdir. Artıq dediyim kimi, bunun təşəbbüskarı Qırğızıstan Prezidenti olub. Bildiyiniz kimi, keçən ilin aprel ayında, - hətta məktəbin içərisində bir fotoşəkil də var, – Sadır Nurqojoyeviçlə bu məktəbin təməlini qoyduq və razılaşdıq ki, hazır olanda birlikdə gələcəyik. Belə alındı ki, Xıdırlı kəndi də hazırdır - gözəl evlər, icma mərkəzi, tibb məntəqəsi və bu cür yaraşıqlı təhsil ocağı. Bu, bir daha ölkələrimizin qardaşlığından, bizim tarixi, etnik, mədəni və mənəvi yaxınlığımızdan xəbər verir. Bu təməl üzərində bu gün biz Qırğızıstan-Azərbaycan dostluğunun möhkəm binasını tikmişik.

Mən dəfələrlə Qırğızıstanda olmuşam. Sadır Nurqojoyeviç dəfələrlə Azərbaycanda olub. Bu, onun Qarabağ bölgəsinə ikinci səfəridir. Bu gün və sabah daha çox birgə tədbirlərimiz olacaq. Bu gün məktəbin açılışını uzun illər işğal altında olan Xıdırlı sakinlərinin - kimisi yataqxanada, kimisi də uşaq bağçası binalarında yaşayan sakinlərin vətənə qayıtmalarının birinci mərhələsinə həsr etdik. Çoxları 2007-ci ilə qədər çadır şəhərciklərində yaşayırdı. Onlar torpaqlarımızın işğal altında olduğu dövrün bütün çətinliklərini yaşayıblar. Amma ruhdan düşmədilər, inanırdılar, bilirdilər ki, biz bu torpaqlara, dədə-baba torpaqlarımıza mütləq qayıdacağıq. Biz qalib kimi, bu torpaqların sahibləri kimi qayıtdıq və buna görə də burada dağıdılan hər şeyi, - nəinki Ağdam şəhərində, bütün Ağdam rayonunda bir dənə də olsun dağıdılmayan tikili qalmayıb, - bu gün yenidən həyata qaytarırıq.

Sizin hamınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Sakinlər: Çox sağ olun. Allah Sizdən razı olsun.

Prezident İlham Əliyev: Belə qardaşlıq hədiyyəsinə görə əziz qardaşım Sadır Nurqojoyeviçə minnətdarlığımı bildirir, Qırğızıstan və Azərbaycan xalqlarına sülh, firavanlıq, inkişaf və əmin-amanlıq arzulayıram. Qırğızıstanın kiçik bir parçası artıq həmişə burada, sevimli Ağdam torpağımızda qalacaq. Təbrik edirəm sizi.

Prezident Sadır Japarov: Hörmətli Xıdırlı kəndinin sakinləri.

Hörmətli bacılar və qardaşlar.

Sizə Qırğızıstan xalqının səmimi salamlarını çatdırır və Azərbaycan xalqına dərin ehtiramımı bildirirəm. Biz indicə Azərbaycanın Xıdırlı kəndində Manas adına orta məktəbi açdıq. Əminəm ki, bu tarixi hadisə mənəvi əlaqələrimizi daha da möhkəmləndirəcək. Bizim ümumi dəyərlərimiz var və onları gələcək nəsillərə ötürməyə borcluyuq. Bişkekdəki Heydər Əliyev adına məktəb və Xıdırlı kəndindəki Manas adına bu məktəb xalqlarımızın dostluğunun rəmzidir. Arzu edirəm ki, bu məktəbin şagirdləri həmişə ən uğurlu və ən yaxşı olsunlar. Uğurlar.

Sonra mənzillərin açarlarının təqdimetmə mərasimi keçirildi.

Sakin: Cənab Prezident İlham Əliyev, bizə yaratdığınız şəraitə görə Sizə xüsusi təşəkkür edirik. Kəndimizi işğaldan azad etdiniz, burada bizim üçün evlər inşa etdirdiniz. Sizə minnətdarıq.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm, sağ olun.

Kişi sakin: Hörmətli Qırğız Respublikasının Prezidenti, Sizə uzun ömür arzulayıram.

Prezident Sadır Japarov: Mən sizi bir daha yeni evlərinizlə bağlı təbrik edirəm. Sizə xoşbəxtlik, firavanlıq və uğurlar arzulayıram. Prezidentiniz İlham Heydər oğlu Əliyevi qoruyun. O, düzgün xarici siyasət sayəsində bu torpaqları sizə qaytarıb. Bu gün artıq öz evləriniz var. Bir daha təbrik edirəm.

Qadın sakin: Sizi qədim Qarabağ torpağında, Xıdırlı kəndində görməkdən məmnunuq. Hörmətli cənab Prezident Sadır Japarov, bu məktəbin inşasına verdiyiniz töhfəyə görə Sizə dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Çox sağ olun. Səmimi təşəkkürümüzü və hörmətimizi qardaş qırğız xalqına çatdırmağınızı xahiş edirik.

Hörmətli cənab Prezident İlham Heydər oğlu, bu gün Sizi kəndimizdə görməkdən çox şadıq. Biz Sizi çox sevirik. Bizə hədiyyə etdiyiniz bu evlərə görə Sizə təşəkkür edirik. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Çox sağ olun.

İyulun 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) Xankəndi şəhərində keçiriləcək 17-ci Zirvə görüşünün iştirakçıları Ağdamdakı "İmarət" Tarix-Memarlıq Muzey Kompleksində Qarabağ atlarının "Zəfər" şousunu izləyiblər.

Əvvəlcə Azərbaycan Prezidenti və qonaqlar çay süfrəsi arxasında söhbət etdilər.

Sonra Qarabağ atlarının "Zəfər" şousu başladı.

Hərbi orkestrin ifasında milli musiqi nümunələrimiz, "Sərhədçi" rəqs ansamblının rəqsləri və Dövlət Sərhəd Xidmətinin süvarilər dəstəsinin Qarabağ atları

üzərində göstərdiyi igidlik və cəsarət nümunələri böyük maraqla qarşılandı. Şou müddətində süvarilərimiz yüksək peşəkarlıq nümayiş etdirdilər.

Sonra qonaqlar avtobusla Ağdam şəhərini gəzdilər.

İyulun 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev və Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov Ağdamda Şahbulaq qalasında olublar.

Dövlət başçıları əvvəlcə xatirə şəkli çəkdirdilər.

Bildirildi ki, hazırda abidədə Azərbaycan dövləti tərəfindən bərpa işlərinə başlanılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 4-də Xankəndidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin sənaye və qabaqcıl texnologiyalar naziri Sultan Əhməd Əl-Cabirin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Qonaq Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyana çatdırmağı xahiş etdi.

Sultan Əhməd Əl-Cabir İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xankəndi şəhərində keçirilən 17-ci Zirvə görüşünün işinə uğurlar arzuladı. Qonaq Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda həyata keçirilən bərpa-quruculuq işlərinin, həmçinin bu ərazilərin təbiətinin onda böyük təəssürat hissi oyatdığını dedi.

Görüşdə Azərbaycanla Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında münasibətlərin hər iki ölkənin liderlərinin baxışlarına uyğun olaraq məhz strateji müstəvidə inkişafından məmnunluq ifadə edildi.

Azərbaycan ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində bir-birini dəstəklədiyi vurğulandı.

Söhbət zamanı "Masdar" şirkətinin Azərbaycanda fəaliyyəti, bərpaolunan enerji sahəsində əməkdaşlıq və strateji fəaliyyət proqramları, bu istiqamətdə gələcək layihələrə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Görüşdə, həmçinin enerji, turizm, humanitar və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu.

İyulun 4-də Xankəndidə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şəriflə görüşüb.

Pakistanın Baş naziri İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşünün yüksək səviyyədə təşkil edildiyini deyərək, Təşkilatın daha da güclənməsi istiqamətində Azərbaycanın səylərini yüksək qiymətləndirdi.

Məhəmməd Şahbaz Şərif ölkələrimiz arasında qardaşlıq əlaqələrinin daha da inkişaf etdiyini vurğuladı və bu ilin mayında Laçın şəhərinə səfərini, Azərbaycan-Türkiyə-Pakistan formatında keçirilmiş üçtərəfli görüşü məmnunluqla xatırladı. Baş nazir Qarabağda, o cümlədən Xankəndi şəhərində aparılan genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işlərini qeyd etdi. Azərbaycanla Pakistan arasında ikitərəfli əlaqələrin bütün sahələrdə, o cümlədən siyasi, iqtisadi, ticarət, sərmayələr, enerji və digər istiqamətlərdə uğurla inkişaf etdiyini vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı dəvəti qəbul edib bu Zirvə görüşündə iştirakına görə Pakistanın Baş nazirinə təşəkkürünü bildirdi.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində Pakistanın Baş nazirinin Laçına səfərini, üçtərəfli formatda aparılmış müzakirələri məmnunluqla xatırladı.

Söhbət zamanı ölkələrimiz arasında beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq məmnunluqla qeyd olundu, regional məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

İyulun 4-də Xankəndi şəhərində İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) 17-ci Zirvə görüşü keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını, nümayəndə heyətlərinin rəhbərlərini qarşıladı.

Sonra birgə foto çəkdirildi.

Prezident İlham Əliyev Zirvə görüşündə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

-Hörmətli dövlət və hökumət başçıları.

Hörmətli Zirvə görüşünün iştirakçıları.

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) 17-ci Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün qədim Azərbaycan torpağı olan Qarabağa, Xankəndiyə xoş gəlmisiniz.

Qazaxıstana ECO-ya uğurlu sədrliyi münasibətilə təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycan artıq üçüncü dəfədir ki, ECO-nun Zirvə görüşünə ev sahibliyi edir. Əvvəlki iki Zirvə görüşü 2006-cı və 2012-ci illərdə paytaxt Bakıda keçirilmişdir.

Bugünkü Zirvə görüşünün Qarabağda, Xankəndidə təşkil edilməsinin xüsusi mənası var. Ermənistanın işğalından azad edilmiş torpaqlarımızda artıq bir neçə mühüm beynəlxalq tədbir keçirilmişdir. Şuşada 2023-cü ildə ECO-nun Nazirlər Şurasını, 2024-cü ildə Türk Dövlətləri Təşkilatının ilk qeyri-rəsmi Zirvə görüşünü və bu ilin may ayında Laçında Azərbaycan, Türkiyə və Pakistan rəhbərlərinin üçtərəfli Zirvə görüşünü qeyd etmək istərdim.

Bu gün isə ECO-nun Zirvə görüşü Xankəndidə, yeni inşa edilmiş Konqres Mərkəzində keçirilir.

İşğaldan azad edilmiş bütün Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda hazırda genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri aparılır.

Ermənistan Azərbaycan ərazilərinin təxminən 20 faizini 30 ilə yaxın işğal altında saxlamış, etnik təmizləmə həyata keçirmiş, bir milyondan artıq soydaşımızı öz dədə-baba torpağından didərgin salmışdır.

Azərbaycan xalqı və dövləti heç vaxt işğalla barışmamışdır. Dəfələrlə Ermənistana və onun arxasında duran dövlətlərə bildirirdik ki, əgər Ermənistan

işğal edilmiş torpaqlardan öz xoşu ilə çıxmasa, biz öz ərazi bütövlüyümüzü hərbi yolla bərpa edəcəyik. Əfsuslar olsun ki, Ermənistan və onun havadarları bizim bu xəbərdarlığımızı ciddi qəbul etməyiblər. Nəticədə peşman olublar.

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı Azərbaycan Ermənistanı döyüş meydanında darmadağın edərək 300-dən çox şəhər və kəndi azad etdi. Ermənistan 2020-ci il noyabrın 10-da kapitulyasiya aktı imzalamağa məcbur oldu.

İşğal dövründə Ermənistan şəhər və kəndlərimizi, mədəni və dini abidələrimizi yer üzündən silmişdir. 67 məsciddən 65-i Ermənistan tərəfindən yerlə-yeksan edilib, qalan ikisi isə ciddi zərər görüb, donuz və inək tövləsi kimi istifadə olunub. Bu, İslam dininə və dünya müsəlmanlarına qarşı hörmətsizlik və təhqir idi.

Qəbiristanlıqlar da vandalizmə məruz qalıb, dağıdılıb, qəbir daşları talanaraq Ermənistana aparılıb.

Dövlət qurumlarından ibarət komissiya öz işinə xarici ekspertləri cəlb edərək, beynəlxalq təcrübədən yararlanmaqla işğal nəticəsində Azərbaycana vurulmuş zərəri təxminən 150 milyard ABŞ dolları məbləğində qiymətləndirmişdir.

Ermənistan torpaqlarımızda bir milyondan çox mina basdırıb. Vətən müharibəsindən bu günə qədər 400-ə yaxın soydaşımız mina partlaması nəticəsində həlak olub və ya ağır yaralanıb.

İndi Azərbaycan Ermənistanın xarabazara çevirdiyi torpaqlarda yeni şəhərlər və kəndlər inşa edir. “Böyük Qayıdış” Proqramı icra edilir. Bu günə qədər 16 şəhər və kəndə keçmiş məcburi köçkünlərin qayıdışını təmin etmişik. Hazırda azad edilmiş ərazilərdə 50 mindən çox insan yaşayır, çalışır və təhsil alır.

Ermənistandan deportasiya olunmuş Qərbi azərbaycanlıların hüquqlarının təmin olunması da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Keçən ay İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının İstanbulda keçirilmiş Nazirlər Şurasında Ermənistandan zorla didərgin salınmış azərbaycanlıların qayıdış hüququna dəstək ifadə edən qətnamənin bütün 57 üzv ölkənin yekdil qərarı ilə qəbul olunmasını yüksək qiymətləndiririk.

Bu qətnamə ilə yanaşı, Nazirlər Şurasının yekunlarına dair “İstanbul Bəyannaməsi”ndə indiki Ermənistan ərazisindən zorla qovulmuş azərbaycanlıların geri qayıdış hüququ təsdiqlənir və Ermənistanın Qərbi Azərbaycan İcması ilə dialoqu rədd etməsi qınanılır.

Qərbi azərbaycanlıların Ermənistandakı öz dədə-baba torpağına sülh yolu ilə qayıdışının təmin edilməsi sahəsində səylər bundan sonra da davam etdiriləcək.

Xanımlar və cənablar, Azərbaycan ECO-nun işində həmişə fəal iştirak etmişdir. ECO-ya üzv ölkələrlə əlaqələrimiz uğurla inkişaf edir.

Keçən il tarixdə ilk dəfə olaraq ECO məkanında COP29 konfransı keçirilmişdir. Bu konfransda 197 ölkə, 70 dövlət və hökumət başçısı iştirak etmiş, 77 min şəxs qeydiyyatdan keçmişdir.

Konfransda əldə edilmiş əsas nailiyyətlər inkişaf etməkdə olan ölkələrə maliyyə yardımının 100 milyarddan 300 milyard ABŞ dollarına qədər artırılması, İtki və Zərər Fondunun işlək vəziyyətə gətirilməsi və karbon bazarları barədə razılaşmalardan ibarət olmuşdur.

Azərbaycanın təşəbbüsü ilə bu il ilk dəfə ECO Həftəsi keçirilir. Şuşada ECO-nun Biznes-Forumu, Ağdamda Gənclər Forumu, Laçında isə Qadınlar Forumu təşkil edilmişdir. Forumda iştirak etmiş nümayəndələr bu gün burada görülmüş işlərlə bağlı məruzələr təqdim edəcəklər.

ECO-nun Azərbaycanda yerləşəcək Tədqiqat Mərkəzinin və Təmiz Enerji Mərkəzinin fəaliyyətə başlamasının təmin olunması istiqamətində işlər davam edir.

2026-cı ilin Şuşa şəhərinin “ECO-nun Turizm paytaxtı” elan edilməsinə görə təşəkkürümü bildirirəm.

İqtisadi sahədə əməkdaşlığı dərinləşdirmək üçün bu gün müzakirə ediləcək məsələlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycana gəldikdə, bizim ölkəmizdə çox müsbət sərmayə iqlimi vardır. Son 20 il ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatına 350 milyard ABŞ dollarına yaxın sərmayə qoyulmuşdur ki, bunun da yarısı xarici sərmayədir.

Bu gün Azərbaycan bir çox ölkələrin enerji təhlükəsizliyini təmin edir və müxtəlif qaz boru kəmərləri vasitəsilə 12 ölkəyə təbii qaz ixrac edir. Bu göstəriciyə görə biz dünyada ön sıralardayıq.

Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizləri Azərbaycan ərazisindən keçir və ECO-ya üzv ölkələrin əksəriyyəti bu dəhlizlərdən istifadə edir.

Əziz dostlar, əminəm ki, bugünkü müzakirələrimiz səmərəli olacaq və ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da inkişafına öz müsbət töhfəsini verəcək. Sağ olun.

Çıxışlarda da qeyd olunub.

Sonra İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 16-cı Zirvə görüşünün sədri, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev çıxış etdi.

Prezident Şavkat Mirziyoyevin çıxışı

-Hörmətli nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri.

Nadir tarixi və mədəni irsi təcəssüm etdirən gözəl Xankəndi şəhərində, qədim Qarabağ torpağında sizinlə görüşməkdən olduqca məmnunam. Əsl qardaşlar kimi biz bu bölgənin sülh və inkişaf məkanına çevrilməsindən çox şadıq. Mən ECO Zirvə görüşünü bu torpaqda yüksək səviyyədə təşkil etdiyinə və səmimi qonaqpərvərlik göstərdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri İlham Əliyevə ən dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Daşkənddə tarixi görüşümüzdən sonra təşkilatın təsisat imkanlarının gücləndirilməsində və yeni

sahələrdə əməkdaşlığın qurulmasında nəzərəçarpan irəliləyiş sizinlə birgə əldə edilmişdir. Fürsətdən istifadə edərək, təşkilatımızda Qazaxıstan Respublikasının səmərəli sədrliyini qeyd etmək istəyirəm.

Biz, həmçinin məmnunuq ki, uzun fasilədən sonra Əfqanıstanın keçid hökuməti Zirvə görüşümüzdə öz nümayəndə heyəti ilə iştirak edir. Əslində, biz qonşu Əfqanıstanı təşkilatımızın ayrılmaz hissəsi, geniş iqtisadi əməkdaşlığın və regional nəqliyyat proseslərinin mühüm üzvü kimi görürük və onu öz tərəfimizdən geniş şəkildə dəstəkləyirik.

Hörmətli görüş iştirakçıları, bu tədbir çətin anlarda baş tutur və dünya ictimaiyyəti mühüm mərhələlərdən keçir. Bu, tam aydındır. Çünki münaqişə və mübahisələrin əksər hissəsi təşkilatımızın ərazisində baş verməkdədir. Son aylarda Cənubi Asiya və Orta Şərqdə baş verən hadisələr hamımızda böyük narahatlıq doğurdu. Beynəlxalq hüquq və qlobal təhlükəsizlik təsisatlarının sarsılması dialoq və əməkdaşlıq imkanlarını daraldır, güc və zorakılığa yol açır. Xüsusən də təşkilatımızın üzvü olan İran İslam Respublikasına qarşı hərbi əməliyyatlar öz növbəsində bütün regionu müharibəyə sürükləmək və böyükmiqyaslı ətraf mühit fəlakətinin baş verməsi təhlükəsini yaratdı. Beləliklə, biz İran ilə İsrail arasında əldə olunmuş atəşkəs razılaşmasını dəstəkləyirik. Bu qərarı regionda gərginliyin azaldılması və sabitliyin bərpası istiqamətində atılan mühüm addım hesab edirik. İnanırıq ki, bu razılaşma diplomatik və konstruktiv danışıqlarla bütün məsələlərin həlli üçün möhkəm əsas yaradacaq. Nəzərə alsaq ki, kütləvi qırğın silahlarının yayılmaması beynəlxalq təhlükəsizliyin ən təxirəsalınmaz məsələlərindən birinə çevrilir, biz bir daha nüvə silahından azad zonaların coğrafiyasını genişləndirmək üçün qlobal ictimaiyyətə çağırış edirik. Qeyd edilməlidir ki, Orta Şərqdə dayanıqlı sülh və sabitlik İsrail-Fələstin münaqişəsinin ədalətli və düzgün həlli olmadan əldə edilə bilməz. Biz beynəlxalq ictimaiyyəti Qəzza zolağında hərbi əməliyyatların dayandırılmasına, aclıq və qeyri-insani şəraitdən əziyyət çəkənlərə humanitar yardımın göstərilməsində bütün maneələrin aradan qaldırılmasına və müstəqil Fələstin dövlətinin BMT-nin qətnamələrinə uyğun qurulmasına öz tərəfimizdən çağırırıq.

Hörmətli görüş iştirakçıları, hər hansı sülh və inkişafın bünövrəsi öncə iqtisadi əməkdaşlığa söykənir. Ona görə təşkilat daxilində tərəfdaşlığımız nəinki təbiidir, o cümlədən böyük strateji əhəmiyyətə malikdir. Görüşün gündəliyinə uyğun olaraq, mən diqqətinizi bir neçə məsələyə cəlb etmək istəyirəm. Əvvəlcə biz təşkilatımızın orta və uzunmüddətli inkişaf prioritetlərini aydın şəkildə müəyyən etməliyik. Bunun üçün "İqtisadi əməkdaşlığın strateji məqsədləri 2035" adlı konsepsiyanı qəbul etmək zəruridir. Ticarət, sərmayə, nəqliyyat, enerji, sənaye, kənd təsərrüfatı, ekologiya, turizm və təhsil kimi ənənəvi sahələrlə yanaşı, biz, həmçinin innovasiya, süni intellekt və rəqəmsal texnologiyalar üzrə əməkdaşlığın gücləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirməliyik. Əmtəə və xidmətlərdə ticarətin asanlaşdırılması, texniki və qeyri-tarif maneələrin tədricən aradan qaldırılması və elektron ticarətin inkişafı xüsusilə vacibdir. Qeyd etmək istərdim ki, qarşılıqlı ticarətimizin cari həcmi aşağı olaraq qalır. 2024-cü ildə bu rəqəm 95 milyard dollar olub və ölkələrimizin ümumi ticarət dövriyyəsinin cəmi 10 faizini təşkil edir. Biz həmin sahədə strateji məsələləri müzakirə etmək üçün bu il Daşkənddə ticarət nazirlərimizin toplantısını keçirməyi və ticarətin asanlaşdırılması sazişinin imzalanmasını təklif edirik. Bundan əlavə, kənd təsərrüfatı, ticarət və əmtəənin məhdudiyyətsiz təchizatı üzrə məlumatların sürətli mübadiləsi üçün "yaşıl dəhlizlər" sistemini yaratmaq çox vacibdir. Sərmayə əməkdaşlığımızı yeni səviyyəyə qaldırmaq üçün "ECO invest" uzunmüddətli proqramını qəbul etmək və sərmayə mühitinin daha şəffaf və cəlbedici olması təşəbbüsü ilə çıxış etmişik. Bu proqramın əsas məqsədi özəl investorları, bankları və beynəlxalq maliyyə təsisatlarını regionumuzda perspektivli layihələrə cəlb etməkdən ibarətdir.

Digər prioritet sahə də var. Son geosiyasi hadisələr təchizat zəncirlərinin pozulması risklərini bir daha göstərdi, alternativ nəqliyyat dəhlizlərinin strateji əhəmiyyətini nümayiş etdirdi. Bunu biz həmin hadisələrdə gördük. Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan dəmir yolu layihəsinin ötən il başlanması mühüm hadisə idi. Gələcəkdə bu dəmir yolu xətti Transəfqan dəhlizi ilə birləşəcək və böyük regionumuzda tranzit şəbəkələrini səmərəli şəkildə bir araya gətirəcək. İnanırıq ki, məhz rəqəmsal nəqliyyat və gömrük ofisinin yaradılması təşəbbüsünün həyata keçirilməsi labüddür. Çünki bunun sayəsində biz nəqliyyat və logistika sektorlarında rəqəmsallaşmanı sistemli şəkildə təşkil edəcəyik və beləliklə, ekspert səviyyəsində danışıqları daha da gücləndirəcəyik.

Mühüm məsələlərə gəldikdə, yeni aviareyslərin açılması, o cümlədən məhz hava nəqliyyatı şirkətləri arasında əməkdaşlığın innovativ şəkildə həyata keçirilməsi, marketinq strategiyalarının gücləndirilməsi turizm və aviasiya sektorlarının inkişafına böyük təkan verəcək. Bu məsələlərin müzakirəsi məqsədilə Səmərqənddə Milli Hava Yolu Şirkətləri Forumunun təşkil olunmasını təklif edirik. Ümumiyyətlə, təşkilatımız daxilində turizm xidmətlərinin daha da genişləndirilməsi ilə bağlı yol xəritəsinin inkişaf etdirilməsinin bizim bu məqsədə xidmət edəcəyinə əminik və hesab edirik ki, bu potensial turizm imkanlarımızı iki dəfə artıracaq.

Mən diqqətinizi digər bir mühüm məsələyə cəlb etmək istəyirəm. Əsas məsələ ondan ibarətdir ki, bizim hökumətlər qlobal iqlim gündəliyində öz səylərini əlaqələndirməli və birləşdirməlidirlər. Biz Bakıda COP29 qlobal iqlim sammitinin uğurla keçirilməsindən sonra əldə edilmiş razılaşmaların və öhdəliklərin tam şəkildə icrasını qəti şəkildə dəstəkləyirik. Biz, eyni

zamanda, təşkilatımızın məhz quraq yerlərdə ağacların əkilməsinə, o cümlədən istirahət zonalarının yaradılmasına yönəlmiş "Yaşıl təşəbbüsü"nü dəstəkləyirik.

Hörmətli nümayəndə heyətinin rəhbərləri, biz təşkilatımızın fəaliyyətinin daha da gücləndirilməsində yüksəksəviyyəli komitənin səylərini alqışlayırıq. İnanırıq ki, bu komitə növbəti Zirvə görüşü üçün təkliflərin hazırlanmasında və təşkilatımızda funksional islahatların aparılmasında, onların gücləndirilməsində öz töhfəsini verəcəkdir. Bu islahatlar birmənalı olaraq bizim əməkdaşlığımızı yeni səviyyəyə qaldıracaq, təşkilatımızın beynəlxalq nüfuzunu və təsirini gücləndirəcək, onun işinin müasir tələblərə uyğun qurulmasına səbəb olacaq.

Əminəm ki, bugünkü Zirvə görüşü bizim məqsədlərimizə, planlarımıza nail olmaq işinə təkan verəcək, çoxtərəfli və praktiki əməkdaşlığımızı yeni səviyyəyə qaldıracaq.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Tədbir digər çıxışlarla davam edib.

İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkian çıxışında İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələr arasında Azad Ticarət Zonasının yaradılmasına diqqət çəkərək, təşkilatın 17-ci Zirvə görüşünə ev sahibliyi etdiyinə görə Azərbaycana minnətdarlığını bildirdi və dedi:

– Zati-aliləri, Azərbaycan Respublikasının möhtərəm Prezidenti İlham Əliyev, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşünə ev sahibliyi etdiyinizə və səxavətli qonaqpərvərliyinizə görə Sizə və hörmətli Azərbaycan xalqına minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov bərpaolunan enerji mənbələri üzrə və rəqəmsal sahədə əməkdaşlığın, nəqliyyat-logistika əlaqələrinin inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğuladı və iqlim dəyişikliklərinin iqtisadiyyatın şaxələnməsinə təsirindən danışdı. Prezident İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünün Xankəndidə keçirilməsinin əhəmiyyətinə toxunaraq bildirdi:

– Görüşümüzün Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində yerləşən, sülh rəmzi olan tarixi Xankəndi şəhərində keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Hörmətli İlham Heydər oğlu, ənənəvi səmimi qonaqpərvərliyinizə və bu tədbiri belə yüksək səviyyədə təşkil etdiyinizə görə Sizə və qardaş Azərbaycan xalqına səmimi-qəlbdən təşəkkürümü bildirirəm.

Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif Zirvə görüşünün yüksək səviyyədə təşkil edildiyini deyərək, təşkilatın daha da güclənməsi istiqamətində Azərbaycanın səylərini xüsusi vurğuladı:

– Əvvəlcə icazə verin, əziz qardaşım, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevi təbrik edim. O, ECO-nun 17-ci Zirvə görüşünə uğurla sədrlik edir. Həmçinin biz ona minnətdarıq ki, belə bir tarixi, gözəl Xankəndi şəhərində bizə bu cür səmimi qonaqpərvərlik göstərilmişdir. Xanımlar və cənablar, eyni zamanda, qeyd etmək istərdim ki, təşkilatımızın üzv dövlətləri arasında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsində göstərdiyiniz səyləri yüksək dəyərləndirirəm.

Tacikistan Prezidenti Emoməli Rəhmon ticarət, nəqliyyat, energetika, sənaye, kənd təsərrüfatı sahələrində əməkdaşlığın inkişafından danışaraq, geniş və əlaqələndirilmiş işbirliyinin müasir təhdidlərlə mübarizədə səmərəli ola biləcəyini diqqətə çatdırdı. O, Azərbaycanda keçirilən Zirvə görüşünün münasibətlərin hərtərəfli inkişafına töhfə verəcəyinə əminliyini bildirərək dedi:

– Mən əvvəlcə bugünkü görüşün təşkilinə və səmimi qəbula görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyevə minnətdarlığımı bildirirəm. Eyni zamanda, hörmətli İlham Heydər oğlu, mən Sizi təşkilatımızın 17-ci Zirvə görüşünün sədri seçilməyiniz münasibətilə təbrik edirəm.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Zirvə görüşünün keçirildiyi Xankəndi şəhərinin Qafqaz regionunda yeni inkişaf və sülh mərkəzinə çevriləcəyini vurğuladı, həmçinin Şuşa şəhərinin 2026-cı ildə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının turizm paytaxtı seçilməsi münasibətilə Azərbaycanı təbrik edərək bildirdi:

– Can Azərbaycanın səmimi qonaqpərvərliyi ilə bu gözəl şəhərdə bizi qəbul edən Prezident İlham Əliyev qardaşım başda olmaqla bütün rəsmi şəxslərə və Azərbaycan xalqına təşəkkür edirəm. Tədbirimizin işğaldan azad edilmiş bir şəhərdə – Xankəndidə keçirilməsi Zirvə görüşümüzə xüsusi bir əhəmiyyət və məna qazandırır. İlham qardaşımın uzaqgörən yanaşması ilə bu qədim şəhərin Qafqazın yeni inkişaf və sülh mərkəzi olacağına ürəkdən inanıram.

Bugünkü müzakirələrimizin və iyulun 1-dən etibarən keçirilən qadın, gənclər və biznes forumlarının ölkələrimiz və bölgəmiz üçün xeyirli olmasını arzu edirəm.

Əziz qardaşlarım, ticarətdən nəqliyyata, ətraf mühitdən enerjiyə qədər müxtəlif sahələrdə geniş potensiala sahib təşkilatımızın bu Zirvə görüşünün iqlim dəyişikliyinə həsr edilməsinin son dərəcə doğru olduğunu düşünürəm. Azərbaycanda təşkil ediləcək Təmiz Enerji və Araşdırma mərkəzlərinin qurulmasına dair sənədlərin təsdiqlənməsi prosesinin ölkəmizdə son mərhələdə olduğunu da diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm.

Şuşanın 2026-cı il İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının "Turizm paytaxtı" seçilməsi münasibətilə Prezident, dostum cənab İlham Əliyevin şəxsində bütün azərbaycanlı qardaşlarımızı təbrik edirəm.

Qazaxıstanın Baş naziri Oljas Bektenov Zirvə görüşünün Xankəndidə keçirilməsinin Azərbaycanın sülh və inkişafa dəstəyini ifadə etdiyini söylədi:

– İlk növbədə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə səmimi qonaqpər-

vərliyə və bu mühüm Zirvə görüşünün tarixi və gözəl Xankəndi şəhərində yüksək səviyyədə təşkil etdiyinə görə ürəkdən minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Biz bu Zirvə görüşünün bu şəhərdə keçirilməsini vacib hesab edirik, eyni zamanda, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin salamlarını Sizə çatdırırıq. Tədbirin burada təşkil olunmasını Azərbaycanın sülhə, inkişafa və regional inteqrasiyaya sadiqliyinin parlaq nümunəsi kimi görürük. Şübhəsiz ki, qardaş Azərbaycanın sədrliyi ilə keçirilən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşü regional tərəfdaşlığın daha da inkişafına yeni təkan verəcəkdir.

Əfqanıstan Baş nazirinin müavini Əbdül Qəni Bəradər İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşünün təşkilinə görə Azərbaycana təşəkkür etdi. O, ölkəsinin ECO üzvləri ilə strateji əlaqələri həyata keçirməkdə maraqlı olduğunu bildirdi:

– Bizə göstərilmiş qonaqpərvərliyə və yaradılmış gözəl şəraitə görə Azərbaycan Prezidentinə səmimi-qəlbdən təşəkkür edirəm. Bu mötəbər Zirvə görüşü burada baş tutub. Zirvə görüşü əlamətdar tarixi məqamdır və bizim üçün bir bələdçidir. Bu, regional əməkdaşlığa, qarşılıqlı anlaşmaya və tərəqqiyə xidmət edən bir tədbirdir.

Türkmənistan Nazirlər Kabinetinin sədr müavini, xarici işlər naziri Rəşid Meredov İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının çoxtərəfli əməkdaşlığın inkişafında mühüm platforma olduğunu vurğuladı və tədbirə dəvət üçün Azərbaycan Prezidentinə təşəkkür edərək dedi:

– Əvvəlcə icazə verin, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevə bugünkü Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün Türkmənistan rəhbərliyinə göndərdiyi dəvətə görə təşəkkürümü bildirim. Fürsətdən istifadə edərək, mən Türkmənistanın Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun və Türkmən xalqının Milli Lideri, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun ECO-nun üzv dövlətlərinin rəhbərlərinə, hökumət başçılarına və Azərbaycan Prezidentinə salamlarını və dərin ehtiramını bildirim. ECO Zirvə görüşünün işini yaxşı təşkil etdiyinə və yüksək qonaqpərvərliyə görə Türkmənistanın nümayəndə heyəti adından Azərbaycan tərəfinə səmimi təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş torpaqlarının uğurla bərpasından və belə mötəbər Zirvə görüşünün tarixi və qədim Azərbaycan şəhəri Xankəndidə təşkil edilməsindən məmnunluğunu bildirdi:

– İlk növbədə, bu mühüm Zirvə görüşünə ev sahibliyi edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti qardaşım cənab İlham Əliyevə və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına Baş katib Əsəd Məcid Xanın timsalında təşəkkürlərimi bildirirəm.

Bu görüşün qardaş ölkə Can Azərbaycanın tarixi və qədim şəhəri Xankəndidə keçirilməsi bizi xüsusilə məmnun etmişdir. Beş illik qısa müddətdə bu Vətən torpaqlarının Qarabağ Fatehi cənab İlham Əliyevin liderliyi və bənzərsiz xalq həmrəyliyi ilə yenidən dirçəldilməsi bizləri də qürurlandırmaqdadır. Qarabağ Azərbaycan, Azərbaycan Qarabağdır!

Nigeriya Federativ Respublikasının büdcə və iqtisadi planlama naziri Abubakar Atiku Baqudu Zirvə görüşünə ev sahibliyi edən Azərbaycana qonaqpərvərliyə görə təşəkkürünü bildirərək dedi:

– Dəvətə və səmimi qonaqpərvərliyə görə Azərbaycan Respublikasının Hökumətinə və xalqına minnətdarlığımı bildirirəm. Qlobal iqtisadi qeyri-müəyyənlik fonunda, qlobal birliyin mühüm yol ayrıcında olduğu bir vaxtda bu önəmli Zirvə görüşünə ev sahibliyi etdiyinə görə Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Heydər oğlu Əliyevə təşəkkürümü bildirirəm. Bundan əlavə, 20 il əvvəl Nigeriya səfirliyinin Azərbaycan Respublikasında akkreditasiyasına icazə verən Zati-alilərinə təşəkkür edirik.

BMT Baş katibinin müavini, Asiya və Sakit okean üzrə İqtisadi və Sosial Komissiyanın icraçı katibi Armida Salsiah Aliscahbana iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə Azərbaycanın səylərini xüsusi vurğuladı:

– BMT-nin Mərkəzi Asiya İqtisadiyyatları üzrə Xüsusi Proqramının birinci Zirvə toplantısının təşəbbüskarı olmaqla, 2024-cü ildə BMT-nin İqlim dəyişikliyi konfransına və ECO-nun bu Zirvə görüşünə ev sahibliyi etməklə çoxtərəfli əməkdaşlığın inkişafında göstərdiyi liderliyə görə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə səmimi təşəkkürümü bildirirəm. Bu görüş ECO-nun 2025-ci il üzrə baxışını əks etdirməklə yanaşı, təşkilatın davamlı və iqtisadi dayanıqlılığa doğru ümumi yollarını yenidən müəyyən etməyə yönəlmiş iqliməd-avamlı gələcək üçün yeni ECO istiqaməti çərçivəsində baş tutur. Keçən il ilk dəfə olaraq qlobal orta temperatur sənayedən əvvəlki səviyyədən 1,5 dərəcə yuxarı qalxdı. Son proqnozlar göstərir ki, qlobal temperatur yaxın beş ildə bu səviyyədə qalacaq və yaxud da ona yaxın olacaqdır. Bu, hələ də Paris Sazişinin həddinin daimi pozulması deyilsə də, qətiyyətli addımlar üçün imkanların sürətlə daraldığından xəbər verir. Mən bu fürsətdən istifadə edərək, sizin hamınızı komissiyamızın 2026-cı ilin aprelində Bakıda keçiriləcək 82-ci sessiyasına dəvət etmək istərdim. Həmin tədbirin mövzusu heç kəsi kənarda qoymamaq, cəmiyyətin inkişaf etdirilməsindən ibarət olacaqdır. Mən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə təşəkkürümü bildirirəm ki, o, belə bir mühüm təşəbbüsə öz dəstəyini vermişdir.

Sonra Türkiyənin ailə və sosial xidmətlər naziri Mahinur Özdəmir Göktaş, Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və Pakistan Milli Assambleyasının üzvü Seyyidə Ənnah Batul çıxış etdilər.

Sonda çıxış edən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş katibi Əsəd Məcid Xan Prezident İlham Əliyevin uzaqgörənliyi sayəsində bir çox ilklərə imza atıldığını bildirdi və qeyd etdi ki, Azərbaycan həm ECO üçün yeni

standartlar müəyyən edir, həm də təşkilat daxilində həmrəyliyi gücləndirir:

– Cəsarətin, möhkəmliyin və dirçəliş ruhunun qüdrətli rəmzi kimi dayanan Qarabağın gözəl Xankəndi şəhərində bu tarixi Zirvə görüşünə hazırlıq işlərinə yüksək səviyyədə nəzarət etdiyinə görə Zati-aliləri Prezident İlham Əliyevə ən səmimi təşəkkürümüzü bildiririk. Zati-aliləri, liderliyiniz və uzaqgörənliyiniz sayəsində bu Zirvə görüşündə bir sıra ilklərə imza atdıq. Birincisi, biz bu Zirvə görüşü çərçivəsində qeyd olunan ilk ECO həftəsində təkcə regionun rəhbərliyini, bir sıra xüsusi qonaqları deyil, həm də ECO təşkilatının bütün ailəsini bir araya gətirə bildik. Bu, bizim ilk ECO həftəsi çərçivəsində baş tutmuşdur. Həmçinin bu Zirvə görüşündə ilk dəfə olaraq biz ECO-nun 2035-ci ilədək yeni strateji məqsədlərini hazırlamaq üçün hökumətlərdən başqa, digər maraqlı dairələri, o cümlədən qadınları, gəncləri və özəl sektoru da cəlb etdik. Aydındır ki, Azərbaycan ECO-nun Zirvə görüşü üçün nəinki yeni standartı müəyyən etdi, yeni meyarları ortaya çıxardı, həm də çox vacib hesab olunan ECO ailə ruhunun yaradılması istiqamətində mühüm addım atdı. Ümidvarıq ki, gələcək Zirvə görüşləri bu təcrübəni davam etdirəcək.

Zirvə görüşünə yekun vuran Prezident İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli dövlət və hökumət başçıları.

Hörmətli Zirvə görüşünün iştirakçıları.

Əziz dostlar.

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) 17-ci Zirvə görüşü başa çatır.

Bu Zirvə görüşündə iştirakınıza, fikir və təkliflərinizə görə hər birinizə təşəkkürümü bildirirəm.

Xankəndi Zirvə görüşü bizim dostluğumuzun daha bir bariz nümunəsinə çevrildi.

Əminəm ki, səsləndirilən fikirlər və təkliflər katiblik tərəfindən ümumiləşdiriləcək və ECO-nun gələcək fəaliyyətində, o cümlədən 2026-2035-ci illər üçün inkişaf sənədinin hazırlanmasında nəzərə alınacaq.

Həm Zirvə görüşünün, həm də Biznes-Forumun, Gənclər Forumunun və Qadınlar Forumunun keçirilməsinə verdikləri dəstəyə görə ECO-nun Baş katibi cənab Əsəd Xana və katibliyə təşəkkür edirəm.

Son olaraq, ECO Həftəsinə töhfə vermiş forumların iştirakçılarına və məruzəçilərə təşəkkürümü bildirirəm.

Beləliklə, Zirvə görüşü bağlı elan olunur. Bir daha hər birinizə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Sağ olun.

İyulun 4-də Xankəndidə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevlə İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkianın görüşü olub.

Dövlət başçıları söhbət zamanı Azərbaycanla İranın dost, qonşu, qardaş ölkələr olduqlarını vurğulayaraq, ölkələrimiz arasında mədəni, etiqad, ənənələr, etnik baxımdan qohumluq və qardaşlıq əlaqələrinin mövcudluğunu qeyd etdilər.

Dövlətimizin başçısı dəvəti qəbul edib İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşündə iştirakına görə İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkiana təşəkkürünü bildirdi, onun bu səfərinin və keçirilən görüşün Azərbaycan-İran ikitərəfli əlaqələrinin, həmçinin İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlıq məsələlərinin müzakirəsi baxımından əhəmiyyətli olduğunu dedi.

Məsud Pezeşkianın bu ilin aprelində ölkəmizə rəsmi səfərinin ikitərəfli əlaqələrimizdə yeni səhifə açdığını vurğulayan Prezident İlham Əliyev həmin səfər zamanı müzakirə olunan mövzuların həyata keçirilməsi üçün hökumətlərarası komissiyanın rəhbərləri və aidiyyəti dövlət qurumları tərəfindən ardıcıl surətdə işlərin aparıldığını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı İsraillə İran arasında qarşıdurmanın baş verməsindən dərhal sonra İrana qarşı olan bu hərəkətlərin Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən qınanıldığını bildirdi. Prezident İlham Əliyev bu qarşıdurmada İranın rəsmi və mülki şəxslərinin həlak olması ilə əlaqədar bir daha Azərbaycan tərəfinin İran xalqına başsağlığını çatdırdı, Azərbaycan dövlətinin və xalqının İran dövləti və xalqı ilə həmrəyliyini, dəstəyini ifadə etdi. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın həmişə haqq-ədalətin tərəfdarı olduğunu vurğuladı. Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, müsəlman ölkələri, o cümlədən qonşu dövlətlər ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın xarici siyasətində prioritet istiqamətlərdən biridir.

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünün Azərbaycanda, Xankəndi şəhərində təşkil edilməsini və gələn il İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünün ölkəmizdə keçiriləcəyini vurğulayan dövlətimizin başçısı bütün bunları İslam dünyası tərəfindən ölkəmizə olan etimadın və hörmətin növbəti nümunəsi kimi qiymətləndirdi.

İran İslam Respublikasının Prezidenti də İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünün yüksək səviyyədə təşkilinə görə təbriklərini çatdırdı.

Azərbaycana rəsmi səfərini və keçirilmiş görüşləri məmnunluqla xatırlayan Məsud Pezeşkian səfərin nəticəsi olaraq Azərbaycan-İran əlaqələrində yeni səhifənin açıldığını vurğuladı, bu xüsusda, artıq Bakı ilə Tehran, Bakı ilə Təbriz arasında təyyarə reyslərinin artırılmasını, Ağbənd-Kələlə avtomobil yolu körpüsünün tikintisi istiqamətində işlərin aparılmasını qeyd etdi və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinə toxundu.

İran Prezidenti İsraillə baş vermiş qarşıdurma zamanı Azərbaycanın göstərdiyi dəstəyə və həmrəyliyə görə minnətdarlığını bildirdi.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərə, həmçinin ECO çərçivəsində əlaqələrin genişləndirilməsinə dair ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 4-də Xankəndidə Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla görüşüb.

Rəcəb Tayyib Ərdoğan Xankəndi şəhərində İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşünün yüksək səviyyədə keçirildiyini vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı Zirvə görüşündə iştirak etdiyinə görə Türkiyə Prezidentinə minnətdarlığını bildirdi.

Söhbət zamanı qardaşlıq və strateji müttəfiqlik münasibətlərimizin bütün sahələrdə uğurla inkişaf etdiyi bildirildi.

Rəcəb Tayyib Ərdoğan bir daha vurğuladı ki, qardaş Türkiyə hər zaman və hər bir məsələdə qardaş Azərbaycanın yanındadır. Türkiyə Prezidenti qeyd etdi ki, bu, həmişə belə olub və bundan sonra da belə olacaqdır.

Dövlətimizin başçısı Rəcəb Tayyib Ərdoğanın bu sözlərinə görə təşəkkürünü bildirərək öz növbəsində vurğuladı ki, Azərbaycan da həm sevincli, həm də kədərli günlərdə həmişə qardaş Türkiyənin yanındadır.

Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri, həmçinin əməkdaşlığımızın perspektivlərinə və qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərə dair fikir mübadiləsi apardılar.

İyulun 4-də Şuşa şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin adından İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarının, nümayəndə heyətlərinin rəhbərlərinin şərəfinə rəsmi nahar verilib.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 9-da Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfərə gəlib.

Əbu-Dabinin Zayed Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin vitse-prezidenti, Baş nazirin müavini, Prezident Divanının rəhbəri Şeyx Mansur bin Zayed Əl Nəhyan və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iyulun 9-da Əbu-Dabidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə görüşü olub.

Söhbət zamanı dostluq və qardaşlığa əsaslanan Azərbaycan-Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri əlaqələrinin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığı, siyasi münasibətlərimizin yüksək səviyyədə olduğu, iqtisadi-ticari əməkdaşlığın inkişaf etdiyi vurğulandı.

Prezident İlham Əliyevin bu ilin yanvarında Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə, Prezident Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın isə Azərbaycana səfərləri məmnunluqla xatırlandı, həmin səfərlər zamanı müxtəlif sahələri əhatə edən ikitərəfli gündəliyimizlə bağlı geniş müzakirələrin aparıldığı qeyd olundu.

Görüşdə ikitərəfli əlaqələrə dair fikir mübadiləsi aparıldı, enerji, o cümlədən bərpaolunan enerji sahəsində ölkələrimiz arasında uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirildiyi qeyd olundu və bu istiqamətdə perspektiv layihələr müzakirə edildi.

SOCAR-la ADNOC, həmçinin ölkəmizlə “Masdar” şirkəti arasında bərpaolunan enerji sahəsində əməkdaşlıqdan məmnunluq bildirildi.

Söhbət zamanı İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xankəndi şəhərində keçirilmiş Zirvə görüşünün əhəmiyyətinə toxunuldu və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin bu tədbirdə yüksək səviyyədə təmsil olunması təqdir edildi.

Sonra prezidentlərin iştirakı ilə “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri Hökuməti arasında Hərtərəfli İqtisadi Tərəfdaşlıq Sazişi” imzalandı.

Görüşün sonunda dövlətimizin başçısı Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə xatirə hədiyyəsi təqdim etdi.

İyulun 10-da Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Əbu-Dabi şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyanın əvvəlcə nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilib.

Sonra görüş təkbətək formatda davam edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfəri iyulun 10-da başa çatıb.

Əbu-Dabinin Zayed Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin ədliyyə naziri Abdulla bin Avad Əl-Nueymi və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

Füzuli, Şuşa, Ağdam və Xocalıya səfər

Azərbaycanda səfərdə olan Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov iyulun 17-də Füzuli rayonuna gəlib.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında ali qonağın şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Qurbanqulu Berdiməhəmmədovu Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev qarşıladı.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədrinə işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə inşa edilən Füzuli, Zəngilan və Laçın Beynəlxalq Hava limanları haqqında məlumat verildi.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Füzuli şəhərinin dağıdılmış yerlərinə baxıblar.

Qonaq şəhərin Baş planı ilə tanış olub.

Ağdam, Füzuli və Xocavənd rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Emin Hüseynov Qurbanqulu Berdiməhəmmədova 30 illik işğal dövründə Füzuli rayonunun ərazisində törədilən dağıntılar, vandalizm aktları, həmçinin şəhərin Baş planına uyğun olaraq həyata keçirilən və görüləcək işlər barədə məlumat verib.

Bildirilib ki, vaxtilə sıx məskunlaşmış və çiçəklənən Füzuli şəhəri erməni işğalı zamanı tamamilə talan edilərək viran qoyulub. Torpaqlarımız işğaldan azad ediləndən sonra qısa müddətdə Füzuli şəhərinin Baş planı hazırlanıb, Prezident İlham Əliyev tərəfindən təsdiqlənib və 2021-ci ildə ictimaiyyətə təqdim edilib. Böyük nəqliyyat-logistika potensialına malik olan Füzuli Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının əsas nəqliyyat arteriyalarının kəsişməsində yerləşir. Füzuli şəhərinin ümumi sahəsi təxminən 1942 hektardır. Baş plana əsasən, 2040-cı ilə qədər şəhərdə 50 min nəfərin yaşaması nəzərdə tutulur. Füzulidə İşğal və Zəfər muzeylərini əhatə edəcək Füzuli Memorial Kompleksi yaradılacaq, Kurmanqazı adına Yaradıcılıq Mərkəzi inşa olunub, şəhər xəstəxanası tikilir, şəhər parkı salınacaq, genişmiqyaslı abadlıq-quruculuq və yaşıllıq işləri həyata keçiriləcək. Baş plana əsasən, uşaq bağçaları və məktəblər kimi sosial infrastruktur obyektləri müvafiq olaraq 300 və 500 metrlik məsafədə yerləşəcək. Görüləcək işlər nəticəsində müasir standartlara və memarlıq özəlliklərinə uyğun inşa olunacaq Füzuli şəhəri azad edilmiş ərazilərdə iri şəhərlərdən birinə çevriləcək. Burada "Ağıllı şəhər" konsepsiyası tətbiq olunacaq. Füzuli şəhərinin 12 hektardan çox olan ərazini əhatə edəcək inzibati mərkəzi isə 3 hissəyə bölünəcək.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Şuşa rayonunun Daşaltı kəndinin fonunda şəkil çəkdiriblər.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Şuşa şəhərində inşa edilmiş birinci yaşayış kompleksində olublar.

Şuşa rayonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Aydın Kərimov dövlətimizin başçısına və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədrinə kompleks barədə məlumat verdi.

İyirmi üç binadan ibarət yaşayış kompleksinin ümumi sahəsi 8 hektara yaxındır. Bu kompleksin təməlini 2021-ci ilin avqustunda Azərbaycan Prezidenti qoyub. Yaşayış kompleksində ümumilikdə 450 mənzil var. Onlardan 28-i birotaqlı, 195-i ikiotaqlı, 190-ı üçotaqlı, 30-u dördotaqlı, 7-si isə beşotaqlıdır. Burada keçmiş məcburi köçkünlər və Şuşa şəhərində müxtəlif dövlət qurumlarında çalışan şəxslər üçün xidməti mənzillər istifadəyə verilib. Bu yaşayış kompleksinə indiyədək 376 keçmiş məcburi köçkün ailəsi, ümumilikdə isə 1409 nəfər köçürülüb. Ərazidə geniş abadlıq və yaşıllaşdırma işləri həyata keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov iyulun 17-də Yeni Şuşa məscidində tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

Prezidentin köməkçisi Anar Ələkbərov dövlətimizin başçısına və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədrinə həyata keçirilən işlər haqqında məlumat verdi.

Bildirilib ki, təməli 2021-ci ildə dövlətimizin başçısı tərəfindən qoyulan və memarlıq həlli rəmzi xarakter daşıyan məscid tarixi şəhərdə modern memarlıq nümunəsi kimi seçiləcək. Belə ki, Prezident İlham Əliyevin tapşırığına əsasən məscidin forması 8 rəqəmini əks etdirəcək. Bu da öz növbəsində Şuşanın işğalçılardan azad olunduğu günü - Zəfər Gününü simvolizə edəcək. Məscidin iki minarəsi isə 11 rəqəmi formasında olacaq. Bu isə Şuşanın və Qarabağın işğaldan ilin on birinci ayında azad edilməsinin rəmzidir. Minarələrinin hündürlüyü 72 metr olacaq məscid Şuşanın yuxarı hissəsində inşa edilir. Bu ibadət ocağının binasının xarici səthi Şuşanın qədim məscidinin minarələrində istifadə edilən həndəsi naxışlarla bəzədiləcək. Hazırda işlərin 60 faizindən çoxu həyata keçirilib. Məscidin inşasının gələn il yekunlaşdırılması nəzərdə tutulub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov iyulun 17-də Şuşada Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa edilən Yaradıcılıq Mərkəzində "Heydər Əliyev və Qarabağ" sərgisi ilə tanış olublar.

Ölkə əhəmiyyətli memarlıq abidələri siyahısında olan bu binada vaxtilə Ağa Qəhrəman Mirsiyab oğlunun Karvansarası yerləşib. Heydər Əliyev Fondu tərəfindən 2022-ci ildən aparılan bərpa işləri zamanı bina ilkin vəziyyətinə qaytarılıb. Yaradıcılıq Mərkəzi 2023-cü il mayın 10-da istifadəyə verilib.

Sərgidə Ulu Öndər Heydər Əliyevin Qarabağın sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafında xidmətlərini əks etdirən nadir fotoşəkillər, sənədlər və videomateriallar nümayiş olunur. Burada, eyni zamanda, Ümummilli Liderin vaxtilə Qarabağa səfərlərinə, keçirdiyi müxtəlif görüş və tədbirlərə aid fotolar da yer alıb.

Qeyd edək ki, 1969-cu ildən Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun tarixində böyük dönüş dövrü başladı. Dahi şəxsiyyət mürəkkəb tarixi şəraitdə belə bölgə həyatının bütün sahələrində geniş islahatlar aparmağa nail oldu. 1979-cu ildə Ağdam–Xankəndi dəmir yolunun istismara verilməsi Qarabağın digər rayonlarımızla təsərrüfat və iqtisadi cəhətdən daha sıx birləşdirilməsi baxımından Ulu Öndərin strateji addımı olmaqla yanaşı, həm də böyük tarixi xidməti idi.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətləri Natəvanın, Bülbülün və Üzeyir Hacıbəylinin işğal dövründə ermənilər tərəfindən güllələnmiş heykəllərinə baxıblar.

İşğal zamanı ermənilərin bu heykəlləri Ermənistana apararaq əritmək istədikləri barədə Qurbanqulu Berdiməhəmmədova məlumat verilib. Ulu Öndər Heydər Əliyevin müdaxiləsi nəticəsində heykəllər Ermənistandan alınaraq Azərbaycana gətirilib və bir müddət Bakıda İncəsənət Muzeyinin həyətində saxlanılıb. Şuşa işğaldan azad olunduqdan sonra isə həmin heykəllər öz əvvəlki yerlərinə qaytarılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov iyulun 17-də Şuşada Bülbülün ev-muzeyində olublar.

Milli Məclisin deputatı Polad Bülbüloğlu qonağa görkəmli musiqiçinin bu evdə anadan olduğu və uşaqlıq illərini burada keçirdiyi barədə məlumat verib. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin göstərişi ilə Şuşa Şəhər Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsinin 1982-ci ildə qəbul etdiyi qərarla Bülbülün doğulduğu və yaşadığı ev onun ev-muzeyinə çevrilib. 1982-1983-cü illərdə təmir olunan binada muzey ekspozisiyası qurulub və önündə inzibati bina inşa edilib. Ev-muzeyi 1992-ci ildə Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı erməni vandalizminə məruz qalaraq fəaliyyətini dayandırıb. Şuşanın azad olunmasından sonra digər tarixi-mədəni abidələrimiz kimi Bülbülün ev muzeyinin də bərpasına başlanılıb və 2021-ci ilin avqustunda bərpa işlərinin bitməsindən sonra muzeyin açılışı olub.

Ev-muzeyinin həyətində Bülbülün yeni büstü ucaldılıb. Şuşa şəhəri işğal altında olduğu dövrdə Bülbülün vandalizmə məruz qalmış büstü də erməni vəhşiliyini nümayiş etdirmək məqsədilə saxlanılıb.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Şuşada Yuxarı Gövhər Ağa məscidini ziyarət ediblər.

Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun diqqətinə çatdırıldı ki, vaxtilə işğal edilmiş bütün ərazilərimizdə olduğu kimi, Şuşada da tarixi abidələr, o cümlədən məscidlər dağıdılıb, təhqir edilib. Şəhərin 17 məscidindən 16-sı işğalçılar tərəfindən dağıdılmışdı. Şuşa işğaldan azad edildikdən sonra Azərbaycan Prezidentinin tapşırığı ilə dərhal məscidlərin bərpa edilməsi işinə başlanılıb. Erməni vandalizminə məruz qalan tarixi-dini abidələrdən biri də Yuxarı Gövhər Ağa məscidi olub. Heydər Əliyev Fondu tərəfindən burada həyata keçirilmiş bərpa işlərinə 2021-ci ilin sonlarından başlanıb. 2023-cü il mayın 10-da isə Prezident İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və ailə üzvlərinin iştirakı ilə məscidin əsaslı yenidənqurma və bərpadan sonra açılışı olub.

Yuxarı Gövhər Ağa məscidi ölkə əhəmiyyətli tarixi-mədəniyyət abidələri siyahısındadır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov iyulun 17-də Şuşada Mehmandarovların malikanə kompleksində olublar.

Qonağa böyük və kiçik yaşayış binaları, ailə məscidi və bulaqdan ibarət kompleksin Mehmandarov nəslinin nümayəndələri tərəfindən XVIII əsrdə inşa olunduğu barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Azərbaycanın zəngin memarlıq ənənələrinin nadir nümunələrindən biri olan Mehmandarovların malikanə kompleksi Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa olunub. 2021-ci ilin oktyabrından etibarən kompleksdə, ərazidəki ailə məscidi və bulaqda təmir-bərpa işləri aparılıb, bulağın damı əvvəlki vəziyyətinə gətirilib. Bu bulaq Prezident İlham Əliyev 2022-ci ilin sentyabrında kompleksdə bərpa işlərinin gedişi ilə tanış olarkən istifadəyə verilib. 2023-cü il mayın 9-da isə Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva bərpa işlərindən sonra Mehmandarovların malikanə kompleksinin açılışında iştirak ediblər. Bərpa işlərindən sonra malikanə kompleksində muzey ekspozisiyası da qurulub. “Qarabağ zadəganının evi” mövzusundakı ekspozisiya tərtib edilərkən XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Qarabağ zadəganının evinin interyeri, ziyalı şəxsin həyat tərzinin xüsusiyyətləri əsas götürülüb. Ekspozisiyanın tərtibatı zamanı 150-dən çox əntiq əşyadan istifadə edilib.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Cıdır düzündə olublar.

Burada Qarabağ atlarının təqdimatı keçirilib.

Prezident İlham Əliyev Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədova "Dostluq" adlı Qarabağ atını hədiyyə edib.

İyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Şuşada birgə nahar ediblər.

Bununla da Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədrinin Azərbaycana səfəri başa çatıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də "Tabaterra" MMC-nin Ağdam Sənaye Parkındakı tütün məmulatlarının istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak edib.

Əvvəlcə iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov dövlətimizin başçısına Ağdam Sənaye Parkı haqqında məlumat verdi.

Prezident İlham Əliyevin 2021-ci il 28 may tarixli Fərmanına əsasən, İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyinin idarəçiliyində Ağdam rayonunda 190 hektar ərazidə Ağdam Sənaye Parkı yaradılıb. Parkın yaradılmasından məqsəd işğaldan azad edilmiş ərazilərin dirçəldilməsi, Qarabağın sənaye potensialının inkişafı, sahibkarlığın dəstəklənməsi, əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılmasıdır. Sənaye Parkının prioritet istiqamətləri tikinti materiallarının istehsalı, kənd təsərrüfatı məhsullarının qablaşdırılmasının, meyvə-tərəvəz konservlərinin, ət, süd, yem, gübrə istehsalının və emalının, xidmət sahələrinin, soyuducu kameraların təşkilidir.

Ağdam Sənaye Parkında sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı üçün dövlət tərəfindən əlverişli investisiya mühiti yaradılıb. Bunun nəticəsidir ki, Ağdam Sənaye Parkı rezidentlərinin sayına görə ölkəmizdə mövcud sənaye zonaları arasında Sumqayıt Kimya Sənaye Parkından sonra ikinci sənaye parkıdır. Parkda ümumi investisiyalarının həcmi 270 milyon manatdan çox olan 30 sahibkarlıq subyektinə rezidentlik, 4 sahibkara isə qeyri-rezidentlik statusu verilib. Artıq investorlar tərəfindən Sənaye Parkına 121 milyon manatdan çox investisiya yatırılıb, 650-dən artıq daimi iş yeri yaradılıb. İşlə təmin edilənlərin çoxu Ağdam və ətraf rayonların sakinləridir. Ağdam Sənaye Parkının ərazisinin 70 faizdən çoxu artıq sahibkarların istifadəsinə verilib. "Tabaterra" MMC-nin tütün məmulatlarının istehsalı müəssisəsinin açılması ilə Parkda fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı 10-a çatıb.

Qeyd edək ki, hazırda ölkədə 9 sənaye parkı var. Bunlar Sumqayıt Kimya, Qaradağ, Pirallahı, Naxçıvan, Hacıqabul, Mingəçevir, Balaxanı, Ağdam və Cəbrayıl rayonunda yerləşən "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" sənaye parklarıdır. Bununla yanaşı, Masallı, Neftçala, Sabirabad və Şərurda 4 sənaye məhəlləsi yaradılıb.

Sonra "Tabaterra" MMC-nin direktoru Elman Cavanşir dövlətimizin başçısına müəssisə barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, Ağdam Sənaye Parkında 5,5 hektar ərazidə "Tabaterra" MMC-nin tütün məmulatlarının istehsalı müəssisəsi yaradılıb. Layihəyə 58 milyon manat investisiya yatırılıb. "Tabaterra" MMC öz məhsulları ilə yanaşı, "British American Tobacco", "Japan Tobacco International" və "Imperial Brands" şirkətlərinə məxsus beynəlxalq brendləri lisenziya əsasında istehsal edir. MMC-də 20-dən çox brend üzrə 120-dən artıq çeşiddə tütün məmulatı istehsal olunur. Almaniya, İtaliya və Böyük Britaniyanın qabaqcıl texnologiyalarının tətbiq edildiyi müəssisədə 9 istehsal xətti mövcuddur. İstehsal olunan məhsullar Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə, Gürcüstana, Özbəkistana və İraqa ixrac edilir. Hazırda "Tabaterra" MMC həm yerli, həm də "British American Tobacco" və "Japan Tobacco International" şirkətlərinə məxsus xarici brendlərin ixracını həyata keçirir.

Müəssisə sənaye parkının rezidenti kimi vergi, gömrük və digər güzəştlərdən faydalanır. Hazırda burada 400 nəfər çalışır. Şirkət 300-dək işçinin Ağdam şəhərinə köçürülməsini nəzərə alaraq, onların yaşayış təminatını qarşılamaq üçün "Ağdam Residence" yaşayış kompleksində 208 mənzilin alınmasına sərmayə yatırıb və əməkdaşların işlədiyi dövr ərzində ödənişsiz olaraq onların istifadəsinə verib.

Keçən ilin nəticələrinə görə, "Tabaterra" MMC qeyri-neft və özəl sektor üzrə qabaqcıl ixracatçı, eyni zamanda, qeyri-neft sektorunda ən iri vergi ödəyicisi olub.

Tütün əkininin və emalının həyata keçirilməsi məqsədilə təsis edilmiş "Tabaterra Leaf" MMC 2021-ci ildə "Azərtütün" ASC-nin özəlləşdirilməsinə dair investisiya müsabiqəsinin qalibi olub və infrastrukturun modernləşdirilməsi, yerli tütünün keyfiyyətinin artırılması məqsədilə 15 milyon manat məbləğində sərmayə yatırıb. "Tabaterra Leaf" MMC hazırda Şəki, Qax, Zaqatala, Balakən rayonlarının ərazisində tütün əkini və emalı ilə məşğul olur. Şirkətin tərkibində tütün qəbulu və emalı məntəqələri, istixanalar və illik istehsal gücü 3 min ton olan Tütün Emalı Zavodu mövcuddur. "Tabaterra Leaf" MMC tərəfindən 2027-ci ildən başlayaraq Qubadlı rayonunda 500 hektar ərazidə tütün əkini və emalı ilə əlaqədar lazımi infrastrukturun qurulması üçün əlavə investisiya yatırılması nəzərdə tutulur. "Tabaterra" MMC-nin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirdiyi layihələr iqtisadi fəallığın artırılmasına, sənayenin və kənd təsərrüfatının inkişafına, regionun ixrac potensialının artırılmasına, məşğulluğun təmin olunmasına töhfə verir. Bu layihələrin ümumi investisiya dəyəri 79 milyon manat təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də 960 şagird yerlik Ağdam şəhər 1 nömrəli tam orta məktəbin binasının açılışında iştirak edib.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev dövlətimizin başçısına məktəbdə yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, bu təhsil ocağının təməli 2021-ci il mayın 28-də Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulub. Bu ilin fevralında isə dövlətimizin başçısı və birinci xanım Mehriban Əliyeva burada aparılan tikinti işləri ilə tanış olublar.

Məktəbin binası "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nın icrası çərçivəsində inşa edilib. Binada 43 sinif, 16 inzibati otaq, 7 otaqdan ibarət STEAM adlandırılan elm, texnologiya, mühəndislik, sənət və riyaziyyat mərkəzi, müasir texnoloji avadanlıqla təchiz edilmiş fizika, kimya və biologiya laboratoriyaları, informatika və çağırışaqədərki hazırlıq otaqları, kitabxana, muzey, 352 yerlik yeməkxana fəaliyyət göstərəcək. Bundan başqa, məktəbdə müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi üçün 468 yerlik akt zalı və iki qapalı idman zalı, açıq havada futbol və basketbol meydançaları da müəllim və şagirdlərin ixtiyarına verilib.

Bu gün Qarabağda təhsil sahəsində müasir tələblərə cavab verən maddi-texniki bazanın yaradılması ən önəmli məsələlərdən biridir. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə işğaldan azad edilən ərazilərimizdə hazırda təhsil infrastrukturunun bərpası və bu sahənin inkişafı istiqamətində çox mühüm işlər görülür. İstifadəyə verilən Ağdam şəhər 1 nömrəli tam orta məktəb bunun daha bir nümunəsidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Ağdam şəhərində 160 yerlik 1 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak edib.

Bu binanın da inşası "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nın icrası çərçivəsində həyata keçirilib. Körpələr evi-uşaq bağçası binasının inşasına ötən ilin fevralında başlanılıb.

Bu ilin fevralında Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva binanın tikintisində işlərin gedişi ilə tanış olublar.

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin binasında balacaların rahatlığının təmin olunması, həmçinin təlim-tərbiyə prosesinin yüksək səviyyədə aparılması üçün zəruri şərait yaradılıb. Binada oyun və yataq otaqları, musiqi, rəqs və idman zalları var.

İşğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda əhalinin məskunlaşması ilə yanaşı, məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin inşası istiqamətində ardıcıl işlər görülür. Belə layihələr, eyni zamanda, bu ərazilərdə icra edilən bərpa-quruculuq işlərinin tərkib hissəsi olmaqla da mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 18-də Ağdam rayonunun Qiyaslı kəndindəki tarixi məscidin binasının bərpadan sonra açılışında iştirak edib.

Prezidentin köməkçisi Anar Ələkbərov dövlətimizin başçısına görülmüş işlər barədə məlumat verdi.

Xatırladaq ki, 2021-ci il mayın 28-də Prezident İlham Əliyev Ağdama səfəri çərçivəsində Qiyaslı məscidində olub.

Qeyd edək ki, Qiyaslı məscidi də Qarabağda erməni vandalizminə məruz qalan tarixi-dini abidələrimizdən idi. Ağdam rayonunun Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı zamanı mal-qara tövləsi kimi istifadə edilən məscid binası ciddi dağıntılara məruz qalıb, dam örtüyü və günbəzlər tamamilə dağıdılıb.

Ağdam rayonu erməni işğalından azad edildikdən sonra 2022-ci ildən Qiyaslı məscidində bərpa işlərinə başlanılıb. Məscidin bərpası işləri Heydər Əliyev Fondu tərəfindən aparılıb. Bərpa layihəsi hazırlanarkən məscidin ilkin görkəmini qorumaq məqsədilə arxiv materiallarından və videoqrafik mənbələrdən istifadə olunub. İnteryerində mühafizə olunmuş burma pilləkən məscidin cənub tərəfində qoşa minarələrin mövcud olduğunu göstərirdi. Bu səbəbdən ənənəyə əsaslanaraq məscidin cənub divarında minarələr inşa edilib. Əyilmiş daş sütunlar xüsusi qurğular vasitəsilə bərpa olunub, daş tağlar və günbəzlər yenidən qurulub. Divarlarda ilkin görkəmini itirmiş və əsasən tökülmüş suvaq təmir olunub, yararsız hala düşmüş mehrab bərpa edilib. Fasad daşları xüsusi kimyəvi maddələrlə yuyulub, köhnə daşlar arasındakı tikişlər təmizlənib. Məscidin ətrafında köməkçi tikililər inşa olunub. Qiyaslı məscidi Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə 2001-ci ildən yerli əhəmiyyətli daşınmaz tarixi və mədəniyyət abidələri siyahısındadır.

İyulun 18-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Xocalının Təzəbinə kəndində fərdi evlərin və infrastrukturun bərpası sahəsində görülən işlərlə tanış olub.

Dövlətimizin başçısı əvvəlcə kəndə köçən Məhəmməd Fərəcovun evinə baş çəkib.

Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Prezidentin xüsusi nümayəndəsi Elçin Yusubov dövlətimizin başçısına görülən və həyata keçiriləcək işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, kənddə 2025-ci ilin sonunadək ümumilikdə 197 fərdi ev hazır olacaq. Gələn il isə daha 159 fərdi evin təmir-tikintisi yekunlaşacaq. 2025-ci il iyulun 14-də 28 ailə - 125 nəfər yaşamaq üçün kəndə qayıdıb.

Hazırda kəndin müasir sosial infrastrukturunun qurulması istiqamətində işlər davam edir. Belə ki, 15,5 kilometr uzunluğunda 10 kV-luq elektrik xətti təmir-bərpa olunub, sayğaclaşdırma prosesinə başlanılıb, 11,4 kilometr uzunluğunda təbii qaz xətti çəkilib, 1,2 kilometr uzunluğunda mövcud xətt isə bərpa olunub. Həcmi 300 kubmetr olan su anbarı və içməli su şəbəkəsi təmir

edilib, 16 kilometr uzunluğunda rabitə xətti çəkilib və abonentlərin stasionar telefon, internet və İPTV xidmətləri ilə əhatə edilməsi üçün şərait yaradılıb. 3100 metr uzunluğunda kənddaxili yollara asfalt örtüyü salınıb, məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrinin binalarının təmir-bərpası istiqamətində hazırlıq işləri görülür, ambulatoriya mərkəzi və market üçün nəzərdə tutulmuş bina əsaslı təmir edilir. Kənddə sakinlərin istirahəti və asudə vaxtlarının səmərəli təşkili üçün bir hektar ərazisi olan müasir istirahət parkı yaradılıb.

Qeyd edək ki, Təzəbinə kəndi Xocalı rayonunun eyniadlı inzibati ərazi dairəsinə daxildir. Kənd 1992-ci ildə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdi. 2023-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Ordusu tərəfindən həyata keçirilmiş antiterror tədbirləri nəticəsində kənd işğaldan azad olunub.

İyulun 18-də Prezident İlham Əliyev Xocalı kərpic zavodunun açılışında iştirak edib.

Bu istehsal müəssisəsi rayonun Daşbulaq kəndində inşa olunub. Layihə dəyəri 8,5 milyon manat olan müəssisədə 60 nəfər daimi işlə təmin edilib. İşçilərin əksəriyyəti işğaldan azad edilmiş rayonların sakinləridir. Gələcəkdə zavodda iş yerlərinin sayının 120-yə çatdırılması nəzərdə tutulur.

Müəssisənin illik istehsal gücü 16,2 milyon ədəd kərpic təşkil edir. Zavodda müasir alman və Türkiyə texnologiyaları, eyni zamanda, enerji səmərəliliyinə və ətraf mühitin qorunmasına yönəlmiş texnologiyalar tətbiq olunur.

Zavod üçün əsas xammal mənbəyi Xocalı şəhərinin yaxınlığında yerləşən “Xocalı” gil yatağıdır. Müəssisənin sahəsi bir hektara yaxındır. Bundan əlavə, 6,5 hektar ərazi xammalın saxlanılması üçün ayrılıb.

Müəssisə işğaldan azad edilmiş ərazilərin rezidentlərinə təqdim olunan bütün güzəşt və azadolmalardan yararlanacaq. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə vergi, sosial sığorta və digər güzəştlərin tətbiqi bu ərazilərimizin iqtisadi potensialının reallaşdırılması, biznes üçün əlverişli mexanizmlərin yaradılması, məşğulluğu artıran sahibkarlıq fəaliyyətinin təşviq edilməsi kimi məsələlərdə çox mühüm rol oynayır. Bu ərazilərimizdə investor və sahibkarlar üçün əlverişli şərait yaradılır. Ümumilikdə, ölkəmizdə Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə sənayeləşmə siyasəti sistemli və ardıcıl şəkildə aparılır. Bu məsələdə isə texnoloji modernləşmə və innovativ istehsal sahələrinin artırılması əsas prioritetlərdəndir.

Prezident İlham Əliyev iyulun 18-də Xocalının Xanyurdu kəndində olub.

Dövlətimizin başçısı kəndə köçən sakinlər Rasim Cavadovun və Kərəm Abbasovun evlərində oldu.

Qeyd edək ki, Xanyurdu kəndi Xocalı rayonunun Ballıca kənd inzibati ərazi dairəsinə daxildir. Kənddə 40 fərdi ev artıq əsaslı bərpa olunub, ilin sonunadək daha 65 fərdi evin bərpası nəzərdə tutulub, 2026-cı ildə isə 93 fərdi ev təmir və bərpa olunacaq. Bu il iyulun 14-də 33 ailə, ümumilikdə 122 nəfər doğma Xanyurdu kəndinə qayıdıb.

Hazırda kəndin sosial infrastrukturunun müasir səviyyədə qurulması üçün zəruri işlər görülür. 14 kilometr uzunluğunda 10 kV-luq elektrik xətti təmir-bərpa edilib, sayğaclaşdırma prosesinə başlanılıb, 10 kilometrdən çox uzunluğu olan təbii qaz xətti çəkilib, 4 kilometr uzunluğunda mövcud xətt bərpa olunub, artezian quyusu, həcmi 400 kubmetr olan su anbarı və içməli su şəbəkəsi təmir edilib, 10,4 kilometr uzunluğunda rabitə xətti çəkilib, abonentlərin stasionar telefon, internet və İPTV xidmətləri ilə əhatə edilməsi təmin olunub. İki kilometrdən çox uzunluğu olan kənddaxili yollar asfaltlanıb. Ümumtəhsil müəssisəsinin binasının təmir-bərpası ilə bağlı hazırlıq işləri görülür, ambulatoriya mərkəzi və market üçün nəzərdə tutulan bina əsaslı təmir edilir. Kənddə bir hektar sahədə istirahət parkı salınıb.

Prezident İlham Əliyev Təzəbinə və Xanyurdu kəndlərinə köçən sakinlərlə görüşdü, onlarla söhbət etdi.

Sakinlər: Hörmətli Prezidentimiz, eşq olsun Sizə! Allah Sizi qorusun! Allah Sizin üstünüzdə yar olsun! Bizim burada olmağımızın səbəbkarı sizsiniz. Bu, Sizin gərgin əməyinizin nəticəsidir.

Sakin: Ürəyim Sizə qurban. Xoş gəlmisiniz!

Prezident İlham Əliyev: Siz də xoş gəlmisiniz.

Sakin: Bu günümüzə şükür, Allah xanımınızı qorusun! Allah Sizi qorusun! Bu günü bizə yaşatdığınız üçün Allah üstünüzdə yar olsun! 200 neçə illik qara buludu üstümüzdən götürdünüz. Ağlasam, məni qınamayın. Sevinc göz yaşlarıdır.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Sakin: Sağ olun, var olun, öpürəm. Allah Sizi qorusun! Amin!

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Siz də xoş gəlmisiniz. Artıq bir neçə gündür ki, doğma torpağınızda yerləşmisiniz, şərait də yaxşıdır. Mən bu gün həm Təzəbinə kəndində, həm də Xanyurduda şəraitlə tanış oldum. Biz iki gözəl kəndi demək olar ki, yenidən bərpa etdik və sizin sərəncamınıza verdik.

Sakinlər: Çox sağ olun, minnətdarıq.

Prezident İlham Əliyev: Burada rahat yaşayın, xoşbəxt yaşayın, siz buna layiqsiniz. Siz uzun illər çətin şəraitdə yaşamısınız - çadır şəhərciklərində, vaqonlarda, yataqxanalarda, uşaq bağçalarında, məktəblərdə, orada-burada, çox çətin şəraitdə. Amma inamınızı itirməmisiniz. İnanırdınız ki, doğma Vətənə qayıdacaqsınız. O gün də gəldi. İndi də belə gözəl, mənzərəli, səfalı yerlərdə yaşayırsınız və bu onu göstərir ki, ədalət hər zaman zəfər çalmalıdır. Amma ədaləti təmin etmək üçün gərək gücün və yumruğun olsun.

Sakin: Cənab Prezident, Allah Sizə qüvvət versin! Sizin gərgin əməyiniz öz yerində. Sinəsini düşmən

gülləsinə sipər edən şəhidlərimizə Allah rəhmət eləsin, qazilərimizin canını sağ eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Amin.

Sakin: Allah Sizi, xanımınızı qorusun. Var olun. Bu gün Sizinlə burada üz-üzə durmaqdan qiymətli heç nə yoxdur.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Sakin: Cənab Prezident, bir dəqiqə olar?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, buyur.

Sakin: Səhər-səhər mən evdən çıxanda, bağışlayın, bizim xanım dedi: Kişi, ən xoşbəxt insansan ki, bu gün Prezidentlə görüşəcəksən. Allah haqqı, elə belə də dedi.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Bütün qohumlara, ailə üzvlərinə salam yetirin. İndi siz buraya birinci köçənlərdənsiniz, amma bunun ardı gəlir. Bir, bəlkə də bir neçə aydan sonra burada, hər iki kənddə yəqin ki, minlərlə insan yaşayacaq. Dövlət bütün şəraiti yaradıb - evlər, həyətyanı sahələr, içməli su, təbii qaz, elektrik. Yəni, yenə də deyirəm, siz buna layiqsiniz.

Sakin: Maşallah, hər şey yüksək səviyyədədir.

Prezident İlham Əliyev: Çünki ən ağır vəziyyətdə yaşayanlar siz olmusunuz. Bütün bu otuz il ərzində yenə də, necə deyərlər, öz iradənizi göstərərək inanırdınız ki, bu tarixi gün gələcək və biz bu torpaqlara qayıdacağıq və qayıtmışıq. Həm 2020-ci ilin Vətən müharibəsi, həm də 2023-cü ilin antiterror əməliyyatı bizim şanlı qələbələrimizdir. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Bundan sonra biz burada əbədi yaşayacağıq. Daha heç kim bizi bu yerlərdən çıxara bilməz.

Sakin: O günlər dalda qaldı.

Prezident İlham Əliyev: O, qaldı.

Sakin: Ulu Öndərə də Allah qəni-qəni rəhmət eləsin ki, bizi Sizə tapşırıb.

Digər sakin: Ali Baş Komandanımızı Allah var eləsin, həmişə ucalarda olsun!

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Təbrik edirəm, təbriklər. Harada yaşamısınız işğal dövründə?

Sakin: Pirşağı qəsəbəsində.

Prezident İlham Əliyev: Pirşağıda, sanatoriyada.

Sakin: Siz gəlmişdiniz oraya.

Prezident İlham Əliyev: Bəli. Orada şərait də çox ağır idi, çətin idi.

Sakin: Şükür bugünkü günümüzə.

Digər sakin: O vaxt mənim oğlum dağda şəhid oldu.

Prezident İlham Əliyev: Allah rəhmət eləsin.

Sakin: Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sizi təbrik edirəm. İndi burada xoşbəxt yaşayın. Allah sizi də qorusun, uşaqlarınızı da.

Qadın sakin: Mehriban xanıma salamlarımızı çatdırın, "Dəmir yumruğ"a güvənirik. Təşəkkür edirik.

Prezident İlham Əliyev: Mütləq söyləyəcəyəm. Onun da sizə salamı var.

Digər qadın sakin: Şəhid bacısıyam. Sizə çox minnətdarıq.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Digər qadın sakin: Çox sağ olun, var olun. Allah Sizi var eləsin, Allah dövlətimizi qorusun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, bir daha təbrik edirəm.

Sakin: Çox sağ olun, cənab Prezident, bu yumruğunuz həmişə düşmənlərin üstündə olsun. Allah Sizdən razı olsun, Allah Sizi qorusun. Sizi dövlətimizin üstündən əskik etməsin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Sakinlər: Sağ olun, tez-tez gəlin.

İyulun 19-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xankəndidə "Rəqəmsal keçidlər: Süni intellekt dövründə informasiya və media dayanıqlılığının gücləndirilməsi" mövzusunda III Şuşa Qlobal Media Forumunun iştirakçıları ilə görüşü keçirilib.

Prezident İlham Əliyev Forum iştirakçılarının suallarını cavablandırıb.

Moderator – "Euronews"un Yaxın Şərq bürosunun rəhbəri xanım Ceyn Viterspun: Zati-aliləri cənab Prezident.

Xanımlar və cənablar, hörmətli qonaqlar.

III Şuşa Qlobal Media Forumuna xoş gəlmisiniz. Biz Azərbaycanın mədəni mərkəzinin bir hissəsi olan Xankəndi şəhərində sizi görməkdən şadıq. Bizim üçün xüsusi olaraq bu gün burada hörmətli media peşəkarlarını, fikri formalaşdıran rəhbərləri və dünyanın müxtəlif yerlərindən gəlmiş insanları görmək şərəfdir. Bu Forum, əslində, dialoq, şəffaflıq və daimi inkişaf edən media mühitində əməkdaşlığa yönəlib.

Bu il keçirilən Forum 52 ölkədən 140 qonağı, 30-a yaxın informasiya agentliyinin və 80 media qurumunun nümayəndələrini bir araya gətirib. Builki Forum rəqəmsal keçidlər, süni intellekt dövründə informasiya və media dayanıqlılığının gücləndirilməsi mövzusuna həsr olunub. Aparılacaq müzakirələr məhz medianın çağırışlar və imkanlar qarşısında müqavimətinin gücləndirilməsinə, o cümlədən rəqəmsal transformasiyanın təsirinə və müstəqil jurnalistikanın, sülhün, inkişafın, qarşılıqlı anlaşmanın daha da artırılmasına yönələcək.

İndi isə mən böyük şərəf hissi ilə sözü Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə - Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə vermək istəyirəm.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun, Ceyn. Sağ olun.

Mən bütün qonaqlarımızı Qarabağda salamlamaq istəyirəm. Çox sağ olun ki, bizimləsiniz. Üçüncü dəfədir ki, belə bir mühüm tədbir Qarabağda keçirilir. Şuşa Media Forumu artıq ənənəvi xarakter alıb. Ümid edirəm ki, bu ənənə davam edəcək və vaxt keçdikcə qonaqların sayı artır, coğrafi əhatə daha da genişlənir. Bütün bunlar bir daha göstərir ki, ən mühüm mövzuların mehriban şəraitdə açıq müzakirələrinə böyük ehtiyac var. Söhbət

təkcə mediadan deyil, həmçinin qlobal gündəlikdən gedir. Dünyada vəziyyət sürətlə dəyişir. Əgər ötən il Şuşada keçirilmiş Forumdan başlasaq görərik ki, nə qədər çox dəyişikliklər baş verib.

Əlbəttə ki, ilk növbədə, mətbuat belə tədbirlərə qatılır, bütün hekayələri söyləyir, bu dəyişiklikləri, hadisələri təsvir edir və öz cavabını, rəyini bildirir. Bir sözlə, çox məmnunam ki, biz burada - Xankəndidə bu cür böyük tədbirə toplaşmışıq. Bugünkü görüşü burada, yeni tikilmiş Konqres Mərkəzində, Xankəndinin Zəfər meydanında keçirmək qərarına gəldik. Beləliklə, əminəm ki, bura qonaqlar üçün maraqlı olacaq, yenidənqurma, eləcə də 30 ildən artıq bu yerlərdən didərgin düşmüş insanların qayıtması baxımından ərazilər azad olunandan sonra görülmüş işlərə baxmaq cəlbedici olacaq. Bununla şərhimi yekunlaşdırıram ki, müzakirə üçün daha çox vaxt qalsın. Bir daha bizimlə olduğunuz üçün təşəkkür edirəm.

Moderator Ceyn Viterspun: Cənab Prezident, Sizə suallarımızın sayı xeyli çoxdur. Hamı hazırlaşıb gəlib. Gəlin, indi elə birbaşa başlayaq. Birinci sual verən cənab Klaus Piter Ralf Yurgensdir, Londonda yerləşən “Economyfirst Limited”in direktorudur. Buyurun.

Klaus Piter Ralf Yurgens: Çox sağ olun Zati-aliləri, cənab Prezident.

Yenidən burada olmağıma çox şadam. Dəvətə görə minnətdaram. Ümumiyyətlə, növbədə birinci sualı vermək hər zaman çətindir və ötənilki mövzuya qısaca qayıtmaq istəyirəm. Biz COP29 haqqında çox danışdıq. İndi, düşünürəm, o, böyük uğura çevrildi. Həmin konfrans ilə növbəti konfrans arasında yarı yoldayıq. Siz COP29 tədbirinin irsini necə təsvir edərdiniz? Azərbaycanın bu sahədə formalaşdırdığı siyasətin davamı digər ölkələrdə olacaqmı? Söylədiyiniz kimi, COP29 xüsusi tədbir oldu. Onun irsini necə görürsünüz? Yəni, COP30, 31 və ya 32 də olacaq. Şəxsi təəssüratınızı bölüşsəniz, yüksək dəyərləndirərik. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. Həqiqətən bu, ölkədə ilin tədbiri oldu. Ötən il 197 ölkənin iştirakı ilə keçirilmiş belə bir mühüm iqlim dəyişmələri konfransında bütün dünyada çox böyük auditoriya var idi. Qeydiyyatdan keçmiş 77 min iştirakçı oldu. Qeyd etdiyim kimi, təxminən 200 ölkədən nümayəndə gəlmişdi. Onların sırasında 70 dövlət və hökumət başçısı var idi. Bu, həmin mövzunun əhəmiyyətini aydın şəkildə göstərdi. Həmçinin bir çox insan Bakıya, Azərbaycana ilk dəfə idi ki, səfərə gəlmişdi. Düşünürəm ki, onlar üçün maraqlı tanışlıq idi. Qlobal iqlim gündəliyinə töhfəmizə gəldikdə deyərdim ki, Azərbaycan ekologiyaya hörmətlə yanaşan ölkədir. Biz elektrik enerjisinin istehsalında nə kömürdən, nə də ki, yanacaqdan istifadə edirik. Biz yalnız su və təbii qaz ehtiyatlarından istifadə edirik və bu yaxınlarda Günəş enerjisindən istifadəyə başlamışıq.

Yeri gəlmişkən, yaşıl gündəliyimiz çox genişdir. 2030-cu ilə qədər artıq imzalanmış investisiya müqavilələri əsasında biz ən azı 6 giqavatlıq yaşıl enerjini, o cümlədən Günəş, külək və su elektrik enerjisini istehsal edəcəyik. Su elektrik enerjisi Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda əsas yer tutur. Biz ümumi 280 meqavat gücündə 30 kiçik su elektrik stansiyasını artıq istismara vermişik. Beləliklə, yaşıl gündəliyimiz həqiqətən çox genişdir. Eyni zamanda, mənim mesajım, ev sahibi olan Azərbaycanın mesajı ondan ibarət idi ki, biz həmin məsələyə realist və praqmatik yanaşmalıyıq. Hamımız anlayırıq ki, biz planeti qorumalıyıq. Lakin ətraf mühit böhranına ən çox rəvac verənlər, yəqin ki, bu yükü öz üzərinə götürməlidirlər.

İqlim dəyişmələri ekzistensional əhəmiyyət daşıyan, inkişaf edən kiçik dövlətlərə gəldikdə, onlara güclü dəstək lazımdır. Biz bunu planlaşdırırdıq və etməyə çalışırdıq. İnkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri ilə bağlı xüsusi sessiyamız oldu. Azərbaycan ən az inkişaf etmiş ölkələrdə iqlim dəyişmələri məsələlərinin həlli üçün xüsusi fonda 10 milyon ABŞ dolları ayırdı. Lakin düşünürük ki, siz faydalı qazıntıları diqqətdən kənarda qoya bilməzsiniz. Çünki yaxın gələcəkdə onlarsız dünya yaşaya bilməz, iqtisadiyyat işləyə bilməz, təyyarələr uça bilməz və hər bir şey dayanar. Beləliklə, biz reallığın bu tərəfini də görməliyik.

Biz “Yaşıl Keçid Proqramı”nı həyata keçiririk. Lakin, eyni zamanda, anlayırıq ki, neft və qaz olmadan inkişafı, gələcəyimizi planlaşdırmaq, vətəndaşlarımız üçün lazımi şəraitləri təmin etmək mümkün olmayacaq. Bizim üçün çətin an və mürəkkəb müzakirələr oldu. Lakin düşünürəm ki, sədrliyimiz yaxşı anlaşmanı təmin etdi. Bir sözlə, öz rolumuzu Qlobal Cənub və Qlobal Şimal arasında körpü kimi gördük. Düşünürəm ki, bunun öhdəsindən gələ bildik.

COP29-da mühüm nailiyyətlərdən biri ondan ibarətdir ki, biz elə konstruktiv mühit yaratdıq və şəxsi töhfə verdik ki, karbon bazarlarının fəaliyyəti ilə bağlı 6-cı maddə üzərində razılıq əldə olunsun. Bu məsələ ən azı son 10 il ərzində müzakirədə qalmışdır. Beləliklə, o, COP29-un ən mühüm və tutarlı nəticəsinə çevrildi. Düşünürük ki, digər mühüm nəticə iqlim dəyişmələri məsələlərinin həlli ilə bağlı vəsaitlərin əvvəlcədən COP29-da nəzərdə tutulmuş 100 milyard ABŞ dollarından 300 milyard ABŞ dollarına qədər artırılması oldu. Bilirik ki, bəzi ölkələr bundan razı qalmadı. Lakin ədalət naminə söyləməliyik ki, biz vəsaitlərin üç dəfə artırılmasına nail olduq. Əlbəttə ki, bizdən sonra öhdəliyi öz üzərinə götürən tərəflər həmin vəsaitlərin artırılması üçün öz işlərini görməli olacaqlar. Çünki həmin və bir çox digər məsələlər irsimiz kimi qalacaq. Biz ondan artıq təşəbbüs irəli sürdük. Ölkələrin tam əksəriyyəti həmin təşəbbüslərə qoşuldu. Düşünürəm ki, təşəbbüslərimizin heç birinə qoşulmayan cəmi iki ölkə

oldu. Lakin bu, təşəbbüslərin münasibliyinə deyil, sırf siyasi səbəblərə bağlı idi. İndi isə sual belədir – gələcəkdə nə baş verəcək? Xüsusən də iqlim dəyişmələri ilə bağlı ABŞ Administrasiyasının mövqeyini nəzərə alaraq, nə olacaq? Əlbəttə ki, ABŞ-ın qlobal lider, iqlim dəyişmələrinə ən böyük töhfə verən tərəf və ən böyük investor kimi məsələləri nəzərdə tutulur. Onun rolu, əlbəttə ki, diqqətdən kənarda qala bilməz. Bir sözlə, çox məsələ onlardan asılı olacaq. Buna görə, hamımız böyük ümidlə və müəyyən narahatlıqla bu ilin sonunda keçiriləcək COP30-u gözləyirik.

Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycana gəldikdə, təsəvvür edə bilərsiniz, biz karbon emissiyalarına ən böyük töhfə verən tərəf deyilik. Lakin bununla belə, yaşıl gündəliyimiz və körpü salmaq, müxtəlif tərəflər arasında anlaşma yaratmaq kimi məsələlərdə göstərdiyimiz səylər BMT və bir çox beynəlxalq tərəfdaşlar tərəfindən lazımınca dəyərləndirilir. Bizə gəldikdə, bir daha qeyd edim ki, yaşıl gündəliyimizə sadiq qalacağıq. Lakin COP30, 31 və 32 necə olacaq, bu, əlbəttə ki, açıq sual olaraq qalır.

Moderator Ceyn Viterspun: Peter, təşəkkür edirəm sualınıza görə. İndi isə biz dərhal növbəti suala keçirik. Professor Şerzodxon Kudratxuca. O, Özbəkistan Jurnalistika və Kütləvi Kommunikasiyalar Universitetinin rektorudur.

Şerzodxon Kudratxuca: Salam, hörmətli cənab Prezident. İcazə verin, əvvəlcə Sizi iyulun 4-də Xankəndinin ilk dəfə çox yüksək səviyyədə ev sahibliyi etdiyi İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 17-ci Zirvə görüşünün uğurla keçirilməsi münasibətilə təbrik edim. Biz bunun şahidi olduq. Həmçinin burada Özbəkistan Prezidenti Şavkat Miromonoviç Mirziyoyevin dövlət səfəri uğurla keçdi. Bizim jurnalistlərin çoxlu təəssüratı var. Biz üçüncü ildir ki, gəlirik, ancaq Xankəndidə ilk dəfə olduq.

Mənim bir neçə sualım var. İcazənizlə, Sizə birinci sualı verim: Keçən həftə Əbu-Dabidə Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyanla Sizin aranızda tarixi görüş oldu. Bu, niyə vacibdir? Niyə bu, son dərəcə mühümdür? Çünki iki ölkə qlobal təlatümlər zamanı, belə bir çətin vaxtda dost olmağın hər halda daha yaxşı olduğunu dünyaya nümayiş etdirdi. Bu, günümüz üçün çox gözəl bir nümunədir. Sizdən soruşmaq istərdim: bir çox suallar arasında Zəngəzur dəhlizi məsələsi də qaldırıldı. Mən bilirəm ki, bu dəhliz, ilk növbədə, Azərbaycan və Ermənistan üçün, həmçinin bizim bütün böyük Xəzər regionumuz üçün çox vacibdir. Amma istərdim ki, bunun böyük Türk dünyası üçün nə qədər əhəmiyyətli olması, onun qarşısında hansı perspektivlər açması üzərində dayanasınız. Çünki aramızda körpü yox idi, inşallah, indi biz birləşəcəyik. Bu, çox maraqlıdır. Keçən il də burada idim, amma təəssüf ki, sual verə bilmədim. Sizə çox şəxsi sualım var. Üçüncü dəfədir ki, Qarabağa gəlirəm və burada maşın sürərkən dönə-dönə müşahidə etdik ki, hər şey əbədiyyətlə nəfəs alır, burada hər daş, hər dağ zikr edir, hər ağac şükür edir. Çünki bu, baş verdi. Burada müşahidə etdim ki, üç il ərzində çoxlu dəyişikliklər baş verib: yollar əladır, avtomobil heç vaxt silkələnmir, çoxlu müasir tikinti var, məscidlərin çoxu təmir olunub. Amma kilsələrin də bərpa olunduğunu görmək məni sevindirdi. Bu, bütün dünyaya Sizin tolerantlığınızı, səbrinizi, nəcibliyinizi göstərir. Ona görə də demək istəyirəm ki, yəqin ki, Uca Tanrımız da bunu bəyənir. Özbəkistan Azərbaycanın dahi Prezidenti Heydər Əliyevi çox yüksək qiymətləndirir və onu çox yaxşı tanıyır. O və bizim Şəraf Rəşidoviç Rəşidov dost olublar. Bunu Özbəkistanda hər kəs bilir. Belə bir sualım var, ona görə də şəxsi dedim. Təəssüflər ki, bugünkü Qarabağı görmək ona nəsib olmadı. Çox çətin bir yol keçsə də, onu görə bilmədi. Amma deyək ki, Uca Tanrının iradəsi olsaydı, 2023-cü ildən sonra bu günü görə bilsəydi, Azərbaycan Prezidentinə yox, təkrar edirəm, Prezidentə yox, Azərbaycan xalqının böyük oğluna nə deyərdi? Onun baxışı, bugünkü əhvali-ruhiyyəsi necə olardı? Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. İlk növbədə, ölkəmiz haqqında, Qarabağ haqqında və burada gördüyümüz işlərlə bağlı xoş sözlərinizə görə sizə çox təşəkkür etmək istərdim. Özbəkistanlı qardaşlarımızın dəstəyi bizim üçün həmişə çox dəyərli olub. Bildiyiniz kimi, Qarabağın bərpası üçün ilk hədiyyəni Özbəkistan verib. Hörmətli Prezident Şavkat Miromonoviçin təşəbbüsü ilə Füzuli şəhərində özbək xalqının dahi oğlu Mirzə Uluqbəyin adını daşıyan 960 şagird yerlik məktəb tikilib. Biz Şavkat Miromonoviç ilə bu məktəbi Füzuli şəhərində açdıq. Bir-iki gün əvvəl yenə Füzulidə oldum, maraqlandım, məncə, orada artıq 500-dən çox uşaq oxuyur. Nəzərə alsaq ki, Füzuliyə keçmiş köçkünlərin qaytarılması prosesi hələ ilkin mərhələdədir, yəni, bu qədər uşaq artıq orada təhsil alır. Biz bunu çox yüksək qiymətləndiririk. Bu, Özbəkistan Prezidentinin səmimi qardaşlıq jesti, ərazilərin bərpasında Azərbaycana köməyidir. Qeyd etdiyiniz kimi, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin dövlət başçılarının artıq burada, Xankəndidə Zirvə görüşü keçirilib. O görüş bu binada, yeni Konqres Mərkəzində keçirildi. Biz həmin Zirvə görüşünü məhz bu zalda keçirdik. Bunun böyük rəmzi mənası var idi. Çünki bu, həyatın buraya, o cümlədən Xankəndiyə geri qayıtdığını göstərir. Biz təşkilata üzv olan ölkələrin, həmçinin digər ölkələrin səkkiz dövlət və hökumət başçısının yüksək səviyyədə iştirakını Azərbaycana, torpaqlarımızın qaytarılmasından sonra və indi gördüyümüz işlərə, dağıdılanları yenidən həyata qaytarmağa verilən dəstək kimi qiymətləndiririk.

Yeri gəlmişkən, deməliyəm ki, işğal zamanı məhz bu yerdə separatçılar tərəfindən "Parlament" adlandırılan bina tikilmişdi. Mənim buraya ilk səfərlərimdən

birində biz bu "şeytan yuvası"nı dağıtmaq qərarına gəldik, məncə, tamamilə düzgün qərar verdik və onun yerində dövlət başçılarını qəbul edən belə gözəl Konqres Mərkəzi tikdik. Yaxınlıqda isə sovet vaxtı orada olan, işğal zamanı dağıdılan otel tikilir. Konqres Mərkəzinin qarşısındakı meydan indi Qələbə meydanı adlanır. Separatizmin mərkəzi olan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin keçmiş vilayət komitəsinin binasında Qələbə muzeyi yerləşəcək. Hazırda orada tikinti işləri görülür.

Zəngəzur dəhlizinə gəlincə, bu arteriya sözsüz ki, bir çox ölkələri birləşdirəcək. Biz isə daşımaların bu dəmir yolu və ya avtomobil yolu ilə həyata keçirilməsinin zəruriliyindən danışarkən, təkcə Azərbaycanın əsas hissəsinin onun Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birləşdirilməsini nəzərdə tutmuruq. Söhbət beynəlxalq tranzit dəhlizdən gedir. Biz nəqliyyat və logistika infrastrukturuna çox fəal sərmayə qoyuruq. Son illər milyardlarla dollar sərmayə qoyulub, Xəzər dənizində ən böyük beynəlxalq ticarət limanı tikilib, indi biz onu genişləndiririk, onun yükqaldırma qabiliyyətini 25 milyon tona çatdırırıq. Gürcüstandan keçməklə Azərbaycanı Türkiyə ilə birləşdirən dəmir yolu xətti çəkilib. Müasir infrastrukturun qurulması nəticəsində Azərbaycan ərazisindən tranzit daşımaların həcmi artır. Həmçinin rəqəmsallaşma prosesi gedir, gömrük inzibatçılığı sadələşdirilir. Bu, həm də regionumuzda baş verən geosiyasi dəyişikliklər, digər tranzit marşrutların problemli hala gəldiyi bir vaxtda baş verir. Ona görə də bütün bunları nəzərə alaraq, Zəngəzur dəhlizinin potensialını ilkin mərhələdə 15 milyon ton yük səviyyəsində qiymətləndiririk. Biz demək olar ki, Ermənistan və İranla sərhədimizin qovuşuğuna qədər dəmir yolunun tikintisini başa çatdırırıq və yəqin ki, bir ildən az müddətdə, bəlkə də gələn ilin yazında bu dəmir yolunun Azərbaycan hissəsi hazır olacaq.

Bu dəmir yolunun Ermənistan hissəsinə gəlincə deməliyəm ki, sovet dövründə bu dəmir yolu Azərbaycan dəmir yolunun tərkib hissəsi olub. Ermənistanın dəmir yolu şəbəkəsinin qalan hissəsi ilə dəmir yolu əlaqəsi olmadığına görə ermənilərin dəmir yolu strukturuna daxil olmayıb. Bu yol Azərbaycanı Ermənistan ərazisindən keçərək Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birləşdirir və oradan Körfəzə çıxış yolu ilə İran ərazisinə keçir. Yəni, Zəngəzur dəhlizinin reallaşması ilə biz mahiyyət etibarilə Şimal-Cənub dəhlizinin başqa istiqamətini açacağıq. Təkcə hamının haqqında danışdığı bir istiqamətə - Rusiyadan Azərbaycan vasitəsilə İrana, Rəştə deyil, həm də Şərqi Zəngəzur və Zəngəzur bölgəsinin digər hissələrindən İrana, oradan da Türkiyəyə. Ona görə də yük axınının həcminin artırılması üçün böyük perspektivlər açılır.

Özbəkistan Prezidentinin səfəri zamanı biz müzakirə etdik ki, yükdaşımaların həcmini artırmalıyıq. Bu gün Çindən Azərbaycan ərazisi vasitəsilə yükdaşımaların həcmi sürətlə artır. Eyni zamanda, Xəzər dənizinə çıxacaq Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan-Türkmənistan dəmir yolu yenidən tikilir. Yəni, görürsünüz ki, artıq hansı böyük axınlar gedir və bu, bizim istiqamətimizdə davam edəcək. Ona görə də biz təkcə Bakı limanında yüklərin qəbuluna və onları işləməyə deyil, həm də Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə Gürcüstandan keçməklə Türkiyəyə və daha sonra Aralıq dənizi limanlarına Zəngəzur vasitəsilə göndərməyə hazır olmalıyıq ki, bu, eyni zamanda, əsas nəqliyyat marşrutu olacaq. Amma təəssüflər olsun ki, son beş ildə Ermənistan tərəfində heç bir iş aparılmayıb, bu məsələ qəsdən gündəmdən çıxarılıb. Amma belə olan halda Ermənistanın nə vaxtsa tranzit ölkəyə çevrilmək şansı sıfra yaxınlaşır. Bu prosesin qarşısını almaqda davam etsələr düşünürəm ki, özlərini nəinki bu gün düşdükləri nəqliyyat təcridində, həm də müəyyən dərəcədə siyasi təcriddə tapacaqlar.

Atamın mənə nə deyə biləcəyinə gəldikdə, əlbəttə, bunu bilə bilmərəm. Amma təxmin edə bilərəm. Məncə, siz də təxmin edirsiniz. Bu, yəqin ki, daha çox ritorik sualdır. Mənim üçün isə atamın vəsiyyətini yerinə yetirmək, eləcə də bu torpaqlardan didərgin düşən, ədalətin bu təntənəsini görmədən dünyadan köçənlərin vəsiyyətlərini yerinə yetirmək böyük şərəf və qürur mənbəyi idi. Mən son beş ildə bu qürur hissi ilə yaşayıram. İnşallah, mən və bütün Azərbaycan xalqı sona qədər bu hisslə yaşayacağıq.

Moderator Ceyn Viterspun: Təşəkkür edirəm. Növbəti sualı ABŞ-ın Beynəlxalq Siyasət İnstitutunun nümayəndəsi Paolo Liebl von Şirax verəcək. Buyurun, söz sizindir.

Paolo Liebl von Şirax: Cənab Prezident, Sizi görməyə çox şadam. Bu gün bu tədbirdə iştirak etməyimdən çox məmnunam. Üçüncü dəfədir ki, mən bu Forumda iştirak edirəm və burada Sizinlə bu görüşün əhəmiyyəti hər kəs üçün olduqca vacibdir. Bu, çox rəmzi bir məkandır və hər kəsə məlumdur ki, bu, çox mürəkkəb bir hekayənin gözəl sonluğudur. Siz öz baxışınızla bağlı fikirlərinizi artıq bölüşdünüz, ölkəniz təkcə bu bölgə üçün deyil, region üçün, Avropa, Mərkəzi Asiya və Yaxın Şərq arasında da bir körpü ola bilər. Siz infrastruktur layihələrini artıq qeyd etdiniz. Mənim sualım ondan ibarətdir ki, Sizcə ən əsas əhəmiyyətli inkişaf vektorları həm ölkəniz, həm regionunuz üçün nədən ibarətdir? Xüsusilə də birbaşa xarici sərmayə baxımından. Biz bir neçə dəfə bu barədə danışmışıq. Artıq bir müddət keçib. Sizin hökumətiniz bu sahədə fəal çalışır. Eyni zamanda, xarici sərmayələrin təşviqi baxımından hansı əlavə tədbirlər ola bilər və sizin iqtisadiyyatınızda ən perspektivli sahələr hansılardır? Bu işdə sizin etibarlı tərəfdaşlarınız hansı ölkələr və şirkətlər ola bilər? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Daxili gündəliyimizə gəldikdə aydındır ki, Azərbaycan öz inkişafına hansı istiqamətdə davam edəcəkdir. Əsas prioritet faydalı qazıntı sahəsi ilə bağlı deyil. Burada IT, aparıcı texnologiyalar sektorunu qeyd etmək istəyirəm. Biz süni intellektlə bağlı aparıcı şirkətlərlə artıq əməkdaşlıq edirik. Ancaq regional inkişafa və regional əməkdaşlığa gəldikdə bağlılıq layihələri prioritetdir və bu məsələ region ölkələri üçün eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir. Biz eyni mövqedən çıxış edirik. Burada söhbət təkcə tranzitdən getmir. Biz dəhlizlər, dəmir yolları haqqında danışanda tranzit və tranzit ödəmələri haqqında danışdığımız düşünülə bilər. Tranzit ödəmələri, əlbəttə ki, vacibdir, o, ölkəni gücləndirə bilər. Ancaq əsas məsələ tranzit marşrutu boyu infrastrukturun və sahələrin yaradılmasıdır ki, o sahələr əlavə sərmayə cəlb edə bilər. Bu səbəbdən də bir neçə əsas şərtin təmin edilməsi vacibdir. Bunun biri sabitlik və təhlükəsizlikdir. Bu gün regionumuz, Mərkəzi Asiya regionu, Cənubi Qafqaz, ondan Şərqdə və Qərbdə yerləşən ölkələr sabit dövlətlərdir. Xüsusilə də Qarabağ münaqişəsi başa çatandan sonra sabitlik, təhlükəsizlik və inkişaf üçün perspektivlər daha aydın və genişdir. Yəni bu, bağlılıq layihələrinin təşviqi baxımından mühüm amildir. İkinci amil qonşularla xoş münasibətlərdir. Bu olmadığı təqdirdə ölkə tranzit ölkə ola bilməz və biz burada qonşularımızla deyil, qonşularımızın qonşuları ilə də yaxşı münasibətlərə malik olmalıyıq. Bu sahədə də fəal diplomatik fəaliyyət aparılır və bizim etibarlı tərəfdaş imicimiz var. Biz son 10 il ərzində etimad qurmağa çalışmışıq. Biz nümayiş etdirməyə çalışmışıq ki, ölkəmiz etibarlı tərəfdaşdır və sözümüzün imzamız qədər dəyəri var. Bu, bu günə qədər də məhz belə olmuşdur.

Bağlantı layihələrinə gəldikdə, biz, ilk növbədə, Orta Dəhlizi qeyd etməliyik. Bu, bu gün çox geniş coğrafiyanı birləşdirən bir layihədir. Mən artıq bir neçə dövləti qeyd etdim. Həmin dəhliz Şərqdən Qərbi Avropaya qədər uzanır və bu da müxtəlif aktorlar arasında anlaşmaya səbəb olacaq. Burada daha çox anlaşmaya ehtiyac var.

COP29 haqqında danışarkən məndə elə bir təəssürat yarandı ki, inkişaf etmiş və inkişaf edən ölkələr arasında bir etimad böhranı var. Hər biri özünün haqlı olduğunu hesab edir. Ancaq burada etibar olmadığı və bir-birinə şübhə ilə yanaşma mövcud olduğu təqdirdə vahid hədəflərə nail olmaq çətin olacaqdır. Ona görə də təhlükəsizlik, sabitlik, milli maraqlara praqmatik yanaşma və qonşularla yaxşı, konstruktiv əlaqələr vacibdir.

Regional gündəliyə gəldikdə, onu da qeyd edə bilərəm ki, biz yaşıl enerji layihələri üzərində çalışırıq. Çünki təkcə Azərbaycanda deyil, Mərkəzi Asiya ölkələrində də Günəş və külək elektrik enerjisi stansiyaları yaradılır. Ötən ilin noyabrında Bakıda COP29 çərçivəsində Özbəkistan, Qazaxıstan və Azərbaycan prezidentləri arasında yaşıl enerji ilə bağlı Xəzər dənizinin dibi ilə elektrik kabelinin çəkilməsi layihəsi imzalandı ki, Mərkəzi Asiyada istehsal olunan yaşıl enerji Azərbaycanın infrastrukturuna birləşdirilsin. Ona qədər Azərbaycan, Gürcüstan, Rumınıya, Macarıstan arasında da buna bənzər sənəd imzalandı ki, belə bir yaşıl enerji kabeli Qara dənizin dibi ilə çəkilsin. Yəni, region təkcə Cənubi Qafqazı əhatə etmir. Biz daha geniş coğrafiyanı əhatə edirik. Ancaq burada mərkəzi nöqtə məhz Azərbaycandır. Çünki siz coğrafiyanı dəyişə bilməzsiniz. Amma coğrafiya heç də hər zaman o demək deyil ki, coğrafi mövqeyiniz sizə tərəqqi gətirəcəkdir. Siz coğrafiyanızdan yaxşı məqsədlər üçün istifadə etməlisiniz. Biz artıq bunu proqnozlaşdıra bilərik ki, Azərbaycan, Mərkəzi Asiya və Avropa ölkələri arasında imzalanmış sənədlər Azərbaycanın bir növ qovşaq olacağını nümayiş etdirir. Azərbaycan nəqliyyat, istehsal və paylama nöqtəsi olacaqdır. Bizim çox böyük artım potensialımız var.

Ənənəvi enerji infrastrukturu layihələrinə gəldikdə deyə bilərəm ki, biz bütün planlarımıza nail olmuşuq. Bəli, biz bilirik ki, bu gün Avropanın daha çox Azərbaycan qazına ehtiyacı var və biz bu həcmi artırmağa hazırıq. 2021-ci ildə bu həcm 8 milyard kubmetr idi. Bu gün 13 milyard kubmetrdir. Bu, bizim ümumi hasilatımızın və ixracımızın yarısıdır. Əlavə həcmlər üçün isə Avropa institutları ilə bağlı yenidən praqmatik yanaşma olmalıdır.

Yaşıl enerjiyə gəldikdə, Avropa bankları artıq faydalı qazıntı enerji növlərinə maliyyələşmə ayırmır. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı maliyyələşməni demək olar ki, dayandırmışdır. Buna görə isə əlbəttə ki, biz imkanlarımızı genişləndirmək üçün vəsait cəlb edə bilmərik. Bu gün Cənub Qaz Dəhlizi maksimal həcmdə fəaliyyət göstərir. Yeni məkanlar üçün biz interkonnektorlardan istifadə edirik. Ancaq əsas boru kəməri tam həcmdə doludur. Onu genişləndirmək üçün bizim əlavə maliyyə vəsaitinə ehtiyac var. Ona görə Avropa institutları bunu nəzərə almalıdırlar və siyasətlərində dəyişiklik etməlidirlər ki, biz əlavə vəsait cəlb edə bilək. Bu şəraitdə bu gün bizim üçün artıq tamamlanmış kimi görünən bir məsələ yenidən inkişaf etdirilə bilər. Avropanın Azərbaycan qazına daha çox ehtiyacı var. Onların Azərbaycanın yaşıl enerjisinə ehtiyacı var. Bəli, biz bilirik ki, Avropada olan külək elektrostansiyalarının sayı nə qədərdir və onların planları nədən ibarətdir. Ancaq biz bir yerdə çalışmağı avropalı tərəfdaşlarımıza təklif etdik. Azərbaycanın coğrafi olaraq Avropa və Asiya arasında yerləşən bir məkan kimi nəhəng meqalayihələrin icrasında təcrübəsi, şaxələndirilmiş xarici siyasəti və xarici siyasət gündəliyi sayəsində biz əhəmiyyətli və həlledici rol oynaya bilərik. Burada bir çox digər məsələləri qeyd edə bilərdim, ancaq vaxtınızı çox almaq istəmirəm.

Moderator Ceyn Viterspun: Ukraynadan “Gordon” media qurumunun təsisçisi jurnalist Dmitro Qordon.

Dmitro Qordon: Hörmətli cənab Prezident, biz Ukraynada Sizin rəhbərliyinizlə Azərbaycanın öz torpaqlarını, öz ərazisini geri qaytarmasını heyranlıqla izləyirdik. Bu, bizim üçün son dərəcə ruhlandırıcı bir nümunədir. Ukraynalılar Sizə minnətdardırlar ki, dəfələrlə açıq şəkildə Ukraynanın dövlət suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə dəstəyinizi ifadə etmisiniz. Bu, unudulmur. Artıq neçə ildir ki, biz Ukrayna dövlətinin varlığı uğrunda çox ağır müharibə şəraitində yaşayırıq. Siz qalib xalqın Lideri kimi Ukraynaya və ukraynalılara hansı tövsiyələri verə bilərsiniz?

Prezident İlham Əliyev: Ölkəmiz haqqında dediyiniz xoş sözlərə, suverenliyin və ərazi bütövlüyünün bərpası üçün görülmüş işlərlə bağlı fikirlərinizə görə təşəkkür edirəm. Bir neçə il əvvəl tədbirlərin birində Ukrayna nümayəndəsinin oxşar sualına cavab vermək imkanım olmuşdu. İndi verdiyim cavab ozamankı cavabımdan fərqli olmayacaq və düşünürəm ki, bu, Ukrayna xalqının istəkləri ilə də səsləşir – heç vaxt işğalla barışmamaq. Bu, əsas tövsiyədir. Bizim etdiyimiz də bu idi. Daha doğrusu, biz bu prosesi belə görürdük.

Birinci Qarabağ müharibəsi dövrü çox çətin, faciəli idi – çoxsaylı qurbanlar, Xocalıda azərbaycanlıların soyqırımı. Yeri gəlmişkən, Xocalı buradan cəmi bir neçə kilometr məsafədədir. Münaqişəsonrası dövr də mənəvi və iqtisadi baxımdan az ağır deyildi. Bizim bir milyona yaxın insanımız var idi ki, onlar yaşamaq imkanlarından məhrum olmuşdular. Onlardan 700 min nəfəri Qarabağ regionundan idi, 250 min nəfəri isə Ermənistandakı azərbaycanlılar idi ki, oradan deportasiya olunmuşdular. O zaman bizim ölkəmizin əhalisi 8 milyon idi. Yəni bu, adambaşına düşən qaçqınların sayı baxımından ən yüksək göstəricilərdən biri idi.

Pul yox idi, xəzinə boş idi, bizi demək olar ki, heç kim dəstəkləmirdi. Heç kimdən heç bir əhəmiyyətli beynəlxalq dəstəyimiz yox idi, iqtisadiyyat dağılmışdı, inflyasiya min faiz idi, kütləvi işsizlik, yoxsulluq isə demək olar ki, 100 faiz səviyyəsində idi. Bax, belə bir Azərbaycan var idi. Həmin vaxt Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldi. Xalqımızın bəxti onda gətirdi ki, çətin bir zamanda ona müraciət etdi və o da bu ağır yükü öz üzərinə götürdü. Halbuki o, gənc deyildi, artıq 70 yaşı var idi, səhhəti o qədər də yaxşı deyildi, ağır xəstəlik keçirmişdi. Amma məhz onun sayəsində vəziyyəti sabitləşdirmək mümkün oldu. Üstəlik, o vaxt vətəndaş müharibəsi də gedirdi. Biz tədricən ayağa qalxmağa, necə deyərlər, dirçəlməyə başladıq. Yalnız bir şeyi düşünürdük. Mən əminəm, vətəndaşlarımızın əksəriyyəti də mənim dediyimi bölüşür ki, işğal olunmuş torpaqlarımızı necə qaytarmağı fikirləşirdik. Biz başa düşürdük ki, bu, çətin olacaq. Birincisi, relyef. Siz Füzulidən buraya gəlmisiniz. Füzuli şəhəri oktyabrın 17-də azad olunmuşdur. Bundan sonra bizim Silahlı Qüvvələrimiz yol olmayan ərazilərdən piyada keçərək Xankəndi ətrafına, Şuşa qayalarına doğru hərəkət etdilər. Biz döyüş meydanında sübut etdik ki, hər şeyə hazırıq və ölümə gedirdik, irəlidə 5-6 müdafiə xətti var idi. Biz hamımız əzəli torpaqlarımızı qaytarmaq arzusu ilə yaşamışıq.

Relyef, beynəlxalq vəziyyət bizim əleyhimizə idi. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin hər biri şəxsi səbəblərə görə Ermənistanın tərəfində idi və hər biri bu vəziyyətin əbədi davam etməsinə çalışırdı. Ona görə də bu status-kvo dəyişmirdi. Hətta bəzən inanılmaz diplomatik səylərlə həmsədr ölkələr adından hansısa bəyanatla çıxış etməyə müvəffəq olanda, bir müddət sonra bu, təkzib edilirdi.

Xatırlayıram ki, ABŞ, Fransa və Rusiya prezidentləri səviyyəsində status-kvonun qəbuledilməz olduğu bəyan ediləndə biz bunu böyük həvəslə qarşılamışdıq. Bu, ciddi bəyanat idi, buna nail olmaq üçün çox çalışmışdıq. Amma bir müddət sonra həmin bəyanatda cəmi bir söz dəyişdirildi – "qəbuledilməz” əvəzinə “dayanıqsız” dedilər. Yəni, bizə mesaj verdilər ki, əslində, bu vəziyyət qəbulediləndir. Yəni, maskalar açıldı, bəli, qəbulediləndir. Bu, Ermənistan üçün qəbuledilən idi, Minsk qrupunun həmsədrləri və bir sıra ölkələr üçün də qəbuledilən idi. Təkcə bizim üçün qəbuledilməz idi.

Mən 2003-cü ilin sonlarından etibarən danışıqlar prosesində iştirak edirdim. 17 il ərzində çoxlu təkliflər, çoxlu görüşlər oldu, – bəlkə də heç də faydalı olmayan, – və çoxlu mesajlar alırdıq ki, reallıqla barışmaq lazımdır. "Reallıq budur, siz bununla barışmalısınız”. Mən deyirdim ki, xeyr. Bu, dünya güclərinə bir çağırış kimi qəbul olunurdu, qeyri-adekvat reaksiya kimi dəyərləndirilirdi. Əsas narrativ isə bu idi – görürsünüz, onlar razılaşmır, onlara separatçılara şərti müstəqillik verilməsi müqabilində nəsə təklif olunur, amma onlar razılaşmırlar.

Bizim beynəlxalq hüquqa əsaslanan arqumentlərimiz – BMT Təhlükəsizlik Şurasının erməni silahlı qüvvələrinin ərazilərimizdən çıxarılmasını tələb edən 4 qətnaməsi, Minsk qrupunun həmsədrlərinin bu qətnamələrə səs vermələri – bunların hamısı reallıqla barışmaq tələbini ehtiva edən təkəbbürlü bəyanatlar fonunda cavabsız qalırdı. Biz də qərar verdik ki, yeni reallıqlar yaradacağıq və siz onlarla barışmalı olacaqsınız. Elə də oldu. Biz yeni reallıqları 2020-ci ildə 44 gün ərzində yaratmağa başladıq. Onlar bununla barışmağa məcbur oldular. Daha sonra 2023-cü ilin sentyabrında bir gün ərzində. Bununla da barışmağa məcbur oldular.

Ona görə də sualınıza bir qədər geniş cavab verirəm ki, əvvəldə dediyim məqamı izah edim. Əvvəldə dediklərim sadə və ya bəhanə kimi görünə bilər. Amma bunun arxasında bizim həm müharibədə, həm danışıqlar masasında, həm də suverenliyimizi tam bərpa etdikdən sonra yaşadıqlarımız dayanır. Əgər xarici aktorların bizə qarşı təhdidləri, təzyiqləri, şantajları barədə danışsam,

bu, çox da xoş mənzərə olmaz. Bunu danışmaq üçün ayrıca görüşə ehtiyac var.

Amma əvvəl dediyimə qayıdıram: heç vaxt təslim olmamaq və heç vaxt ərazi bütövlüyünün pozulması ilə barışmamaq. Baxın, Özbəkistandan olan dostumuz atam haqqında sual verdi. Bilirsiniz, o da bizim hamımız kimi bu günü - Qarabağa qayıtdığımız günü görmək istəyirdi. Amma bu, ona nəsib olmadı. Bu əraziləri azad etməzdən əvvəl mən 17 il Prezident olmuşam. Əgər imkan yaranmasaydı, bəlkə də daha 17 il gözləyəcəkdik. Burada məsələ mənlik deyil. Hesab edirəm ki, bu da ukraynalılar üçün vacibdir. Məsələ şəxsiyyətdə deyil, məsələ ambisiyada deyil. Məsələ ondadır ki, bizdən əvvəl yaşamış nəsillər və bizdən sonra yaşayacaq nəsillər qarşısında məsuliyyət hiss etməliyik.

Əgər bilsəydim ki, torpaqları geri qaytara bilməyəcəyik, biz bəlkə də daha 17 il gözləyəcəkdik, sonra yenə 17 il. O zaman artıq mən olmayacaqdım və bu, vacib olmayacaqdı. Mən mənəvi baxımdan hazır idim ki, bunu kimsə başqa biri edəcək. Amma başa düşürdüm ki, əgər mən etməsəm, yəqin ki, bunu heç kim edə bilməz. Bu, bəlkə də çox iddialı səslənə bilər, amma bu, sadəcə, mənim fikirləşdiyim idi və xatirələrimi bölüşürəm.

Daha bir son fikir. Ədalətə inamım demək olar ki, itmişdi, keçmiş köçkün vətəndaşlarımız kimi. Onlarla daim görüşür və deyirdim ki, "inanın, biz qayıdacağıq". Amma hər il onların gözlərində inamın azaldığını görürdüm. Axı, gözlər hər şeyi deyir. Onlar mənə deyə bilərlər ki, bəli, inanırıq, amma gözlər hər şeyi deyir. Mənim də inamım az idi, ədalətə inamım. Amma bizim Qələbəmiz, – bu, ədalətli və tam qələbədir, – göstərdi ki, ədalət var, sadəcə, ona nail olmaq lazımdır. Bu ədaləti əldə etmək üçün hər gün işləmək, hər gün qələbəyə yaxınlaşmaq lazımdır. Əgər son qərar səndən asılıdırsa, həyatını bu işə həsr etməlisən. Yalnız bu halda bu, baş verə bilər.

Əlbəttə, ən vacib amil cəmiyyətin həmrəyliyidir. Həmrəyliyin Prezident, Ali Baş Komandan olaraq mənə verdiyi mənəvi güc çox böyük idi. Əmin idim ki, xalq mənim arxamda dayanacaq. Bu da yəqin ki, həlledici amillərdən biri oldu.

Odur ki, əvvəldə dediyimə qayıdıram – heç vaxt təslim olmamaq!

Moderator Ceyn Viterspun: Mixail Qusman, Rusiyanın TASS İnformasiya Agentliyinin baş direktorunun birinci müavini.

Mixail Qusman: Hörmətli İlham Heydər oğlu, hər vaxtınız xeyir. Sizi salamlamaq istəyirəm. Təşəkkür edirəm ki, bu gün biz Xankəndidəyik. Forum Şuşa adlansa da, mən qırx il əvvəl sonuncu dəfə bu şəhərdə olmuşam. Yəqin ki, həmkarlarım, həmyerlilərim vəziyyətimi başa düşərlər.

Bilirsiniz, axırıncı Forumda Siz dəqiq müəyyən etdiniz, çünki mən Miluokidən təzəcə qayıtmışdım. Siz yanvarın 20-də Ağ evdə kimin olacağını dəqiq müəyyən etdiniz. O vaxt dəqiq dediniz və belə də oldu. Siz hətta Azərbaycanın ABŞ-la, bu administrasiya ilə münasibətlərinin daha yaxşı olacağını ehtimal etdiniz. Bu barədə Prezident Trampın ölkənin Müstəqillik Günü münasibətilə təbriki əsasında da fikir yürütmək olardı.

Sualım bir az genişdir. Bu gün Azərbaycan, fikrimcə, tamamilə nadir xarici siyasət yürüdür. Başqa hansı dövlətlə müqayisə oluna biləcəyini də bilmirəm. Bütün beynəlxalq azimutlarda, mən Rusiyadan başlayacağam, son zamanlar nə Rusiyada, nə də Azərbaycanda geniş ictimaiyyətin müsbət reaksiyasına səbəb olma ehtimalı az olan, mənim dediyim kimi, son zamanların "çalxalanmalarına" baxmayaraq, 2022-ci il fevralın 22-də Moskvada imzaladığınız müqavilənin əsasları heç bir şübhə doğurmur. Bu, aydındır.

Mən ABŞ haqqında danışdım. Türkiyə ilə münasibətlər Şuşa Bəyannaməsinə əsaslanır. İran Prezidenti cəmi bir neçə gün əvvəl bu zalda idi. Avropa komissarları elə həftə olmur ki, burada olmasınlar. Mən bunları sadalaya bilərəm, o cümlədən Çinə səfəriniz, Qoşulmama Hərəkatındakı rolunuz və sairə. Bunda müəyyən bir fenomen var, onu dünyada heç də hamı başa düşmür. Mənə elə gəlir ki, dünyada heç də hamı bunu layiqincə qiymətləndirmir. Bununla bağlı sadə bir sualım var. Başa düşürəm ki, Sizin bunu necə bacardığınızı soruşmaq virtuoz skripkaçıdan skripkada necə ifa etdiyini soruşmaq kimidir. O deyəcək: "Mən skripkanı, onun yayını götürürəm və ifa edirəm". Amma Sizin siyasətiniz müəyyən, mənə elə gəlir ki, çox aydın, çox yaxşı düşünülmüş siyasi prinsiplərə əsaslanır ki, bu çoxvektorlu siyasəti həyata keçirməyə imkan verir.

Siz Prezident Əliyevin, zənnimcə, belə uğurlu xarici siyasət yürütməsini şərtləndirən 5-7 təməl siyasi prinsiplərini deyə bilərsinizmi? Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Mən bir dəfə avropalı həmkarlarımla qapalı görüşdə, hələ 2020-ci ildən sonra, amma 2023-cü ildən əvvəl, vəziyyət müzakirə olunanda, burada, Xankəndidə hələ də separatçılar olanda bildirmişdim ki, - o qədər uzun söhbət gedirdi, - mən bir dəfə dedim ki, bunu açıq, üz-üzə demişəm, yəni, yox, xalqıma heç vaxt yalan söyləmirəm. Beləcə də dedim. Bu, əslində, doğrudur. Amma sualınıza cavab olaraq, mən beynəlxalq həmkarlarıma da heç vaxt yalan danışmamağa çalışıram. Əlbəttə, imkan daxilində. Hesab edirəm ki, biz obyektiv və dürüst olmalıyıq, yalan danışmamalıyıq. Düşünürəm ki, bu, yəqin ki, əsas prinsiplərdən biridir: ilk növbədə öz xalqıma həqiqəti söyləmək. İnternet və sosial şəbəkələr dövründə yaşadığımız üçün burada dediyiniz hər şey dərhal bütün dünyada rezonans doğurur.

Düşünürəm ki, bu, mənim Prezident vəzifəsində əldə etdiyim çoxillik əvəzsiz təcrübə ilə bağlıdır və onu başqa cür əldə etmək mümkün deyil. Həm də belə

etibarlı münasibətlərin qurulduğu, etimad göstərə biləcəyiniz zaman. Güvənmək razılaşmaq demək deyil, etimad göstərmək nədənsə müəyyən dərəcədə narazı olmaq və ya müsbət gündəmdən başqa bir şeyə sahib olmaq demək deyil. Güvənmək, sadəcə olaraq inanmaq deməkdir ki, əgər bir insan bunu deyibsə, deməli belə olacaq.

Fikirləşirəm ki, bu, bizə beynəlxalq nüfuz qazanmağa imkan verən amillərdən biridir. İkinci amil, məncə, heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Bu, həmişə haqlı olaraq qeyd etdiyiniz kimi, prinsiplərə, konkret olaraq beynəlxalq hüququn universal prinsiplərinə riayət etməkdir. İstənilən vəziyyətdə, istər siyasi, istərsə də başqa üstünlüklərdən asılı olmayaraq, biz həmişə onlara sadiq olmuşuq. Biz özümüz də separatizmdən və işğaldan əziyyət çəkən bir ölkə kimi sadəcə olaraq dünyanın heç bir yerində analoji vəziyyətlərə münasibətimizi başqa cür ifadə edə bilmədik. Ona görə də beynəlxalq hüquqa və BMT Nizamnaməsinə sadiqlik həm də fundamental amildir və hesab edirəm ki, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə layiqli yer tutmasına imkan verib.

Düşünürəm ki, Azərbaycan coğrafiyası, - mən bu haqda artıq danışmışam, - bu, təbii ki, dərmanlar kimi, kimin əlində olmasından asılı olaraq, müəyyən dərəcədə bəlkə də təhlükəli, bəlkə də çox faydalı bir amildir. Buna görə də özlərini risklərdən qorumaq üçün coğrafiyadan istifadə edirlər. Azərbaycana gəlincə, ölkəmizdə risklərin daxili mənbələri yoxdur. Bütün potensial risklər bizim sərhədlərimizdən kənarda formalaşa bilər. Ona görə də sürprizlərdən, fəaliyyətimizlə bağlı olmayan bəzi risklərdən qorunmaq da vacib idi və bu məsələdə coğrafiyanın mühüm rolu olub. Azərbaycan, eyni zamanda, həm Avropa, həm də müsəlman təşkilatlarının üzvü olan və Avropa İttifaqı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, ECO və bir çox başqa qurumlar vasitəsilə sammit formatlarında fəal iştirak edən azsaylı ölkələrdən biridir. Azərbaycanın nüfuzunu vurğulayan daha bir mühüm amil, deyərdim ki, D-8 Təşkilatına yeni üzv olan ilk və yeganə ölkə olmasıdır. Vaxtilə Türkiyənin, Pakistanın, Misirin təşəbbüsü ilə yaradılan və hazırda müsəlman dünyasının əhalisinə, potensialına görə ən böyük səkkiz dövlətini birləşdirən təşkilat hələ bir çox onilliklər əvvəl yarandığı gündən indiyədək yeni üzv qəbul etməyib. Azərbaycan yekdilliklə qəbul edilən yeganə ölkədir.

Düşünürəm ki, sualınıza sonsuz cavab vermək olar, ona görə də burada dayanacağam. Əlbəttə ki, hər kəs üçün vacibdir: öz maraqlarını nəzərə alanda qonşunun da maraqlarına baxmaq. Yəni, milli maraqların qorunması Azərbaycanın xarici siyasətində fundamental amildir, lakin regional və qlobal kontekstdən ayrılaraq bu amildən güclü sui-istifadə etmək olmaz. Həmişə vəziyyətə baxmaq lazımdır, vəziyyətə qonşunun prizmasından baxmağa çalışın. Onda çox şey aydınlaşır, belə olan halda anlaşılmazlığa səbəb olan bir çox məsələlər kifayət qədər səmərəli nizamlanır. Ona görə də belə bir suala görə sizə minnətdaram.

Yeri gəlmişkən, kiçik bir aydınlıq gətirmək istərdim. Mən Trampın qələbəsini proqnozlaşdırmırdım. Sadəcə dedim; onun bizim kimi fundamental dəyərləri, o cümlədən ailə dəyərlərini bölüşdüyünü nəzərə alsaq, Azərbaycan xalqı üçün daha yaxşı olardı. O, müharibələrə başlamamış yeganə ABŞ Prezidentidir. Həm də hakimiyyətdə olduğu qısa müddətdə müharibələrə son qoyan bir adam olduğu aydın görünür. Biz, həmçinin Azərbaycana və Ermənistana son nəticədə razılığa gəlməyə kömək etmək səylərinə görə ona çox minnətdarıq. O, beynəlxalq təhlükəsizik üzrə daha qlobal məsələlərlə məşğul olmasına baxmayaraq, Cənubi Qafqazdakı şəraiti də diqqət mərkəzində saxlayır. Əlbəttə, onun qələbəsi bir sıra səbəblərdən Azərbaycanda bizi çox sevindirir. Təbii olaraq, arzulayırıq ki, o, işini sona çatdırsın, "Vaşinqton bataqlığı"nı dibinə qədər qurutsun.

Moderator Ceyn Viterspun: Çinin Sinxua agentliyinin Bakı ofisinin nümayəndəsi Zhong Zhong, buyurun.

Zhong Zhong: Salam, cənab Prezident. Əvvəlcə Sizə təşəkkür etmək istəyirəm ki, Çinə səfəriniz ərəfəsində Sinxua agentliyinə müsahibə verdiniz. Bu müsahibə Çində çox böyük maraqla qarşılandı. Düzünü desək, Siz artıq Azərbaycanın ən parlaq şəxsiyyətinə çevrilmisiniz. Aydındır ki, səfərinizdən sonra ölkələrimiz arasında təmaslar daha da intensivləşdi. Demək olar ki, hər gün iki ölkə arasında yeni əməkdaşlığa dair xəbərlər eşidirik. Bu baxımdan sualım belədir: Azərbaycan ilə Çin arasındakı mövcud münasibətləri necə qiymətləndirirsiniz? Əməkdaşlığımızın perspektivləri nədən ibarətdir? Qarabağa Böyük Qayıdış çərçivəsində Çin şirkətləri hansı sahələrdə iştirak edə bilər? Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. Mən ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq səviyyəsini yüksək qiymətləndirirəm. Son dövrlərdə Çin Xalq Respublikasının Sədri cənab Si Cinpinlə dəfələrlə görüşmək imkanım olub. Bu il dövlət səfərim zamanı və ötən il beynəlxalq sammit çərçivəsində görüşlərimiz baş tutub, həmçinin iki mühüm sənədi qəbul etdik və imzaladıq. Ötən il bu sənəd "Strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyanat", bu il isə "Hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulması haqqında Birgə Bəyanat" olmuşdur. Bu sənədlər dövlətlərarası münasibətlərin ən yüksək formalarını əks etdirir. Çin Xalq Respublikası ilə bu səviyyədə qarşılıqlı etimada əsaslanan münasibətlər qurmağımız bizi çox sevindirir.

Həmçinin deməliyəm ki, cəmi bir neçə gün əvvəl ümumvətəndaş pasportları ilə Çinə səfər etmək istəyən Azərbaycan vətəndaşları üçün viza rejimi tamamilə aradan qaldırıldı. Biz isə öz növbəmizdə bir il əvvəl Çin

vətəndaşları üçün viza rejimini ləğv etmişik. Düşünürəm ki, bu addım xalqlarımız, tələbələrimiz və iş adamlarımız arasında təmasların daha da intensivləşməsinə səbəb olacaq.

Azərbaycanla Çin hər zaman bir-birinin ərazi bütövlüyünü və suverenliyini dəstəkləyib. Azərbaycan açıq şəkildə bildirir ki, Çin Xalq Respublikasının Tayvan və digər məsələlər ilə bağlı mövqeyini dəstəkləyir. Bizim mövqeyimiz olan "vahid Çin" siyasəti Çin rəhbərliyinə və xalqına yaxşı məlumdur.

Ticarət dövriyyəsinin artırılmasına dair böyük planlarımız var. Hazırda bu istiqamətdə böyük potensial mövcuddur. Artıq Çinin bir çox şəhərlərindən Azərbaycana və Azərbaycan ərazisindən Qərbə konteyner qatarları göndərilir. Bu qatarların sayı ildən-ilə hətta onlarla faiz artmaqdadır. Hesab edirəm ki, yaxın zamanda bu göstəricilər dəfələrlə artacaq. Biz cənab Si Cinpinin irəli sürdüyü "Bir kəmər, bir yol" təşəbbüsünü əvvəldən dəstəkləmişik və bu məqsədlə ölkəmizdə uyğun nəqliyyat-logistika infrastrukturunu hazır etmişik.

Çin şirkətləri Günəş elektrik stansiyalarının tikintisi layihələrinin reallaşmasında podratçı qismində fəal iştirak edirlər. İnvestor şirkətlər tərəfindən alınan Günəş panelləri Çin istehsalıdır. Son dövrlərdə biz, həmçinin Çin şirkətləri ilə bərpaolunan enerji – Günəş və külək enerjisi sahəsində əməkdaşlığa başlamışıq. Artıq müvafiq sazişlər imzalanıb və düşünürəm ki, bu sahə də qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığımıza mühüm töhfə verəcək.

Yəni, münasibətlərimiz çox möhkəmdir. Həm dövlət başçıları, həm də nazirlər səviyyəsində çox fəal siyasi dialoq aparılır. Çinin müxtəlif regionları ilə də çox sıx əməkdaşlıq qurulub. Artıq Çində Azərbaycanın bir neçə ticarət evi fəaliyyət göstərir. Bu istiqamətdə böyük perspektivlər görürük.

Nəqliyyat-logistika layihələri ilə bağlı dediyim kimi, Çin Xalq Respublikası tərəfindən Mərkəzi Asiyada maliyyələşdirilən yeni dəmir yolu arteriyaları Xəzər dənizindən Azərbaycana və daha sonra beynəlxalq marşrutlar üzrə yük axınlarının həcminin artmasına şərait yaradacaq.

Sualınıza görə təşəkkür edirəm. Xoş gəlmisiniz.

Moderator Ceyn Viterspun: Növbəti sual üçün sözü AnewZ-un Vaşinqton müxbiri Oubai Şahbandara veririk.

Oubai Şahbandar: Cənab Prezident, mən Azərbaycanın Birləşmiş Ştatlarla münasibətlərinə dair sual vermək istəyirəm. Bir il əvvəl Siz Şuşa Forumunda Prezident Trampın birinci prezidentliyi dövründə onun müharibələrə getməmək irsini tərif formasında vurğuladınız. Təbii ki, Siz ənənəvi dəyərlər məsələsini qeyd etdiniz və bildirdiniz ki, o vaxt namizəd olan Prezident Tramp Sizin də şərik çıxdığınız xüsusi siyasətə önəm verir. Bir il keçdikdən sonra Prezident Tramp seçkidə birmənalı şəkildə qalib gəldi. Bu, Azərbaycan-ABŞ münasibətlərində potensial qaydada yeni era hesab edilə bilərmi? Amerika və Azərbaycan yenidən böyük dost ola bilərlərmi?

Prezident İlham Əliyev: Əslində, biz buna ümid edirik və düşünürəm, hazırda Tramp Administrasiyasının nümayəndələri ilə qarşılıqlı fəaliyyətin bir neçə ayı aydın şəkildə göstərir ki, biz düz yoldayıq. Biz normal münasibətlərə qayıdırıq. Bilirsiniz, əvvəlki ABŞ Administrasiyası demək olar ki, ABŞ-Azərbaycan əlaqələrini heçə endirmişdi. Dövlət Departamentinin yüksəkrütbəli rəsmiləri açıq söyləyirdilər ki, Azərbaycanla bir daha işlər adi qaydada gedə bilməz və bu, suverenliyin və ərazi bütövlüyünün tərəfimizdən bərpa olunması ilə bağlı idi. Təsəvvür edə bilərsinizmi? Birləşmiş Ştatlar öz suverenliyini bərpa etmək üçün Ukraynanın səylərini güclü şəkildə dəstəkləyirdi və dəstəkləyir, lakin biz öz suverenliyimizi bərpa etdikdə onlar bəyan etdi ki, işlər artıq adi qaydada aparıla bilməz və bunları Dövlət Departamentinin yüksəkrütbəli rəsmisi deyirdi. Prezident Baydenin Administrasiyası tərəfindən atılmış və qeyri-dost hesab etdiyimiz bir çox digər addımlar münasibətlərin korlanmasında, əslində, əsas meyar idi. Əlbəttə, Prezident Bayden hər il etdiyi kimi, Azadlığa Dəstək Aktının 907-ci düzəlişinin dayandırılmasından uzaqlaşaraq, bu cür qərarı yenidən qəbul etmədiyini biz çox ciddi nəzərə aldıq, çünki biz onlara Əfqanıstanda lazım olduğumuz zaman, o və onun sələfləri həmin düzəlişin qüvvəsini əvvəllər dayandırırdı. Əfqanıstanda biz onlara artıq lazım olmadığımız dövrdə onlar 1992-ci ildə qəbul olunmuş sanksiyaları Azərbaycana qarşı yenidən tətbiq etdilər. Beləliklə, 1992-ci ildə ABŞ Konqresinin Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi sanksiyalar onunla bağlı idi ki, Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alır və bu, Prezident Trampın dediyi kimi, saxta xəbərlər əsasında olan məsələ idi. Biz Ermənistanı blokadaya almamışdıq. Ermənistan ərazimizi işğal etmişdir, lakin ABŞ Konqresində ermənipərəst lobbinin fəaliyyəti nəticəsində həmin sanksiyalar tətbiq edildi. 2001-ci ildə biz ABŞ-a Əfqanıstandakı missiyasında lazım olduğumuz zaman Prezident və ovaxtkı bütün prezidentlər həmin sanksiyanın qüvvəsini dayandırırdı. Amma Prezident Bayden onu yenidən tətbiq etdi. Beləliklə, indi biz hazırda Birləşmiş Ştatlarla güclü tərəfdaşlıq münasibətləri üçün böyük potensialı görürük. Biz Vaşinqtondan çox müsbət mesajlar almışıq və Azərbaycandan gedən mesajlar da çox müsbətdir. Bizim enerji təhlükəsizliyi və bütövlükdə, təhlükəsizlik və daşımalara aid sahələrdə güclü tərəfdaşlıq tariximiz var. Artıq dediyim kimi, biz ABŞ-la İraqda və Əfqanıstanda onlara lazım olduğumuz zaman olmuşuq və hərbi qulluqçularımız onlarla çiyin-çiyinə xidmət edib. Gözləntimiz böyükdür və ümid edirik ki, yaxın gələcəkdə ABŞ-Azərbaycan münasibətlərini yüksək

səviyyəyə qaldıracaq mühüm hadisələr olacaq. Düşünürəm ki, bu, tamamilə təbiidir, çünki bir çox məsələlər bizi, xüsusən də cənab Trampın Administrasiyası ilə birləşdirir. Yeri gəlmişkən, onun ilk prezidentliyi dövründə ABŞ-Azərbaycan münasibətləri çox müsbət olmuşdur. Fikrimcə, artıq gördüyünüz və söylədiyim həmin müsbət tendensiyaların davamı olacaq. Hazırda o, bütöv qlobal məsələlərlə və müharibələrin dayandırılması ilə çox məşğuldur. Lakin eyni zamanda o, Cənubi Qafqaz prosesində fəal iştirak edir və uzunmüddətli münaqişənin həllinin tapılması üçün Azərbaycana və Ermənistana yardım etməkdə əla iş görür. Beləliklə, düşünürəm ki, gələcəkdə daha çox yaxşı xəbərlərimiz olacaq.

Moderator Ceyn Viterspun: Sağ olun. Cənab Agha Iqrar Haroon, DND Xəbərlər Agentliyinin rəhbəri, buyurun.

Agha Iqrar Haroon: Çox sağ olun. Cənab Prezident, əvvəlcə Pakistanın üzləşdiyi çətin anlarda gördüyünüz işlərə görə Sizə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Siz, bütün ölkəniz və xalqınız təcavüz zamanı Pakistanın yanında oldunuz. Bunu heç zaman yaddan çıxarmayacağıq. Buna görə çox sağ olun.

Sualım, əsasən, bizim rusiyalı və ukraynalı dostlarımız arasında olan məsələyə aiddir. Cavabınızı bilmək istərdim. Siyasi fəlsəfənin tədqiqatçısı kimi görürəm ki, Azərbaycan çox rəvan, lakin qəti şəkildə beynəlxalq danışıqların və vasitəçiliyin qovşağına çevrilir. Siz bu yaxınlarda İsrail və Türkiyə arasında vasitəçi oldunuz. Ondan əvvəl isə Rusiya ilə NATO arasında görüşə ev sahibliyi etdiniz. Düşünürəm ki, bu məsələlər çox əhəmiyyətlidir. Lakin Sizdən həmin uğur hekayəsinin arxasında dayanan meyarların düsturunu soruşmazdan əvvəl bir məsələni qeyd etmək istərdim. Siz ECO-nu qeyd etdiniz. ECO o qədər də operativ və ya qeyd etdiyiniz kimi, o qədər də uğurla çalışmadı. Belə mühüm regional təşkilatın süstlüyü arxasında nə kimi meyarlar dayana bilər? Ukrayna ilə Rusiya arasında münaqişənin heç olmasa dayanması üçün rol oynaya bilərsinizmi? Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. Biz yalnız dəvət olunan zaman məsələyə qoşuluruq. Əgər dəvət olunmuruqsa, biz öz yerimizdə qalırıq. Kiminsə dəvətsiz getdiyi kimi biz getmirik. Əgər dəvət olarsa, düşünürəm ki, biz lazımi vasitəçilik edə bilərik. Amma gərək xahiş edilsin.

ECO-ya gəldikdə, razıyam ki, bu təşkilatın çox böyük potensialı var və Xankəndidə Zirvə görüşündə biz bu təsisata yeni bir ölçü gətirmək istədik. Zirvə görüşündən əvvəl mən Baş katib cənab Xan ilə görüşdüm, - bildiyiniz kimi, o, pakistanlıdır, - razılığa gəldik ki, bu dəfə müxtəlif forumlar keçiriləcək. Onların hamısı burada, azad edilmiş ərazilərdə, biri Şuşada, digəri Ağdamda və üçüncüsü isə Laçında təşkil olundu. Biznes, Qadınlar və Gənclər forumları baş tutdu. Sonra isə həmin forumların təmsilçiləri Zirvə görüşündə dövlət başçıları qarşısında müzakirə etdikləri və razılaşdırdıqları məsələlər barədə hesabat verdilər.

Beləliklə, bizə lazımdır ki, ECO daha güclü və səmərəli olsun, çünki ölkələrin potensialını real qaydada bilirik. Üzv dövlətlər arasında daha fəal və o qədər fəal olmayan ikitərəfli münasibətlər var, lakin bizə çoxtərəfli yanaşma lazımdır. Bu baxımdan, düşünürəm ki, Azərbaycanın səyləri qiymətləndirildi. Həmin öhdəliyi biz sədr kimi üzərimizə götürdük və əminəm ki, işlər uğurlu olacaq. Bizim ECO-dan xeyli böyük olan təsisatlarda, o cümlədən Qoşulmama Hərəkatında zəngin sədrlik təcrübəmiz var. Üç il ərzində fəaliyyətimiz o qədər yaxşı oldu ki, üzv dövlətlər yekdil olaraq sədrliyimizi bir il də artırmaq qərarına gəldilər. Beləliklə, dörd il ərzində sədr olduq və Qoşulmama Hərəkatına çox dinamika gətirdik. Biz hazırda işləyən Parlament Şəbəkəsini yaratdıq, Qadınlar və Gənclər platformalarını təsis etdik. Bir sözlə, beynəlxalq təşkilatı daha güclü və hərtərəfli edən işlərin hamısını gördük. Bizdə həmin mexanizmlər var. Biz və bir çox digər ölkələr müxtəlif beynəlxalq təsisatlarda iştirak edirik, lakin bəzən həmin beynəlxalq təsisatlarda həmrəylik çatışmır. Bir sözlə, əlimizdən gələni edəcəyik.

Xarici siyasətimizə gəldikdə deyərdim ki, onun istiqaməti dəyişməyib, lakin forması dəyişib. Səbəb ondadır ki, Qarabağ münaqişəsi tarixdə qaldıqdan sonra bizim işğal zamanı etmədiyimiz məsələlərə indi daha çox vaxtımız var. Bir halda ki, münaqişə həll olunub, vaxt qalır. Bununla belə, bütün sonsuz danışıqlar, Minsk qrupu üçlüyünün bütün mənasız səfərləri çox vaxt aparırdı. O zaman vaxtımız qalmırdı və digər məsələni həll etmək potensialımız olsa da, onunla məşğul olmurduq. Bütün xarici siyasətimiz təbii olaraq ərazi bütövlüyümüzün bərpasına yönəlirdi. İndi məsələ həll olunduqdan sonra biz beynəlxalq arenada daha fəalıq və qeyd etdiyiniz kimi, müxtəlif ölkələr arasında vasitəçilik səylərimiz bunun yalnız bir hissəsidir. Biz beynəlxalq ictimaiyyətin həqiqətən fəal üzvünə çevrilmişik. Fərqli beynəlxalq iştirakçılarla güclü əlaqələrə malik olan ölkəmiz ən azı geniş regionda daha mühüm rol oynaya bilər və oynayacaq. Geniş region dedikdə, mən Cənubi Qafqazı, Orta Şərqi, Mərkəzi Asiyanı və Azərbaycanın yaxınlığında olan bütün yerləri nəzərdə tuturam. Həmçinin Avropa da ola bilər, çünki Avropa İttifaqı ilə gündəliyimiz deyərdim ki, yenidən başlama prosesindədir. Həmçinin əvvəlki Avropa Komissiyası ilə çətin anlar olub, lakin indiki yeni Komissiyadan, onun rəhbərliyindən müsbət mesajlar alırıq. Birmənalı olaraq, biz də müsbət cavab veririk.

Moderator Ceyn Viterspun: Sağ olun. “Berliner Verlag” qəzetinin redaktoru Holger Fridrix buyurun, sualınızı verin.

Holger Fridrix: Təşəkkür edirəm, cənab Prezident və hörmətli həmkarlar. Dəvət üçün minnətdaram. Mən Almaniyadan, Berlindən gəlmişəm və görünür ki, Avropanın Qərb ölkələrində Azərbaycanla bağlı bir az ziddiyyətli rəy var. Şəxsi müşahidəm göstərir ki, son bir neçə il ərzində bu regionda, Özbəkistanda, Qazaxıstanda və hətta Azərbaycanda tam başqa hadisələr gedir. Əksinə, region çox inkişaf edir, dinamikdir, yüksək mədəniyyətə və böyük planlara malikdir. Hətta Ermənistanla münaqişəyə gəldikdə məsələ çözülür. Avropaya baxsaq isə hələ əfsuslar ki, həll variantı yoxdur. Sualım belədir, Siz siyasi lidersiniz, Azərbaycana görə məsuliyyət daşıyırsınız. Əgər Siz Qərbi Avropada ictimai rəyə təsir etmək arzusunda olsaydınız, Azərbaycan haqqında hansı təəssüratın olmasını istəyərdiniz? Mən medianı yox, ictimai rəyi nəzərdə tuturam. Bu haqda nə düşünürsünüz?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, siz bunu məndən yaxşı bilirsiniz ki, ictimai rəyə əsasən media təsir edir, xüsusən də tanımadığınız ölkə haqqında təhlilə gəldikdə. Sizin rəyiniz media əsasında formalaşır və siz çox diplomatik söz işlətdiniz: “ziddiyyətli”. Buna görə minnətdaram. Lakin tam açıq danışsaq, Qərbin ictimai rəyi və Qərb mediasının təsiri Azərbaycana gəldikdə çox mənfi və ədalətsizdir. Biz çalışdıq bunu dəyişək, amma alınmadı. Ona görə yox ki, biz fəal deyilik, biz çox fəalıq. Səbəb ölkəmiz haqqında müxtəlif saxta hekayətlərin söylənilməsi və şayiələrin yayılmasında, Azərbaycanı qara rəngdə təsvir etməsi üçün diktə edən Avropanın siyasi spektrində olan bəzi qaydalarda və prosedurlardadır. Bunun bir neçə səbəbi mövcuddur. Onlardan birini yaddan çıxarmalı deyilik. O, ABŞ-da çox fəal olan birləşmiş erməni lobbi qruplarıdır. Siz və biz bilirik ki, Qərbdə, o cümlədən Almaniyada bəzi media ABŞ-ın təsiri altındadır. Yəni, erməni mediasının təsiri ilə anti-Azərbaycan dairələrindən reportajlar daxil olanda, birmənalı olaraq, biz Azərbaycana qarşı ümumi media hücumunu görürük. Biz bununla artıq bir neçə dəfə rastlaşmışıq. Mən bunu böyük beynəlxalq tədbirlər ərəfəsində dəfələrlə görmüşəm. Birincisi, 2015-ci ildə Azərbaycanda ilk Avropa Oyunları keçiriləndə oldu. O vaxt biz saxta hekayətlər, hücumlar və Qərb mediasının müxtəlif qarayaxma cəhdlərinin hədəfinə çevrildik. Sonuncu misal COP29 idi. Həmin vaxt Qərbin aparıcı mediasında gündə ən azı, ola bilsin 7 və ya 10 məqalə çıxırdı. Prezident Tramp onları saxta xəbər adlandırır. Məsələn, “Washington Post”, “New York Times”, “Newsweek”, yaxud Fransanın “Le Monde” və “Figaro” kimi mətbuat orqanları. Bunlar Azərbaycanı gözdən salmaq üçün əlaqələndirilmiş, təşkil olunmuş hücumlar idi. Birinci səbəb isə erməni lobbisinin ayaq alması oldu. İkincisi, bilirsiniz, biz ölkəmizin potensialını bilirik. Azərbaycanın müxtəlif sahələrdə əhəmiyyətini bilirik və vaxt keçdikcə gücümüz də artır. Əlbəttə, Qərbdə bəzi dairələrdə böyük məyusluq var idi ki, Azərbaycan həddindən artıq müstəqil siyasət aparır, təlimatlarımıza qulaq asmır, məsləhətlərimizə məhəl qoymur və istədiyini edir. Əgər biz həmin məsləhətləri dinləsəydik, ola bilsin, bu gün ölkəmiz ən azı iki qonşusu ilə müharibədə idi. Əgər məsləhətləri dinləsəydik, biz Qarabağı heç zaman qaytara bilməzdik. Əgər məsləhətləri dinləsəydik, bu gün ola bilsin BVF-dən və onun “parçala və hökm sür” strategiyasından asılı olardıq. Bir sözlə, biz məsləhətlərə qulaq asmadıq. Güclü ölkəni, güclü iqtisadiyyatı qurduq. Xarici borcumuzu ÜDM-in 6,9 faizinə qədər azaltdıq. Bizi tənqid edənlərin xarici borcu ÜDM-in 100 faizindən çoxdur. Biz yoxsulluğu 49 faizdən 5 faizə endirdik. Mən Fransada yoxsulluq haqqında danışmaq istəmirəm. Məncə, təxminən 16 faizdir. Bax, beləcə oldu. Biz öz həyatımızı yaşayırıq, öz iradəmizi təlqin etmirik. Biz avropalılara özünü necə aparmağı, necə evlənməyi və necə yeməyi öyrətmirik. Lakin eyni münasibəti də özümüz üçün istəyirik. Biz hörmət istəyirik. Biz istəyirik həyatımıza, torpağımıza anlayışla yanaşsınlar və biz Azərbaycan xalqının bizdən istədiyini edirik. Beləliklə, səmimi desək, biz Avropada ictimai rəyə təsir göstərmək səylərimizi də artıq kənara qoymuşuq. Biz bunun vaxt itkisi olduğunu düşünürük. Lakin ən yaxşı yol belə tədbirlərin keçirilməsidir. Burada jurnalistlər, media, 50-dən çox ölkədən liderlər toplaşıb və hər il auditoriya daha da böyüyür, yeni qonaqlar gəlir. Odur ki, ən yaxşı yol bizi tərifləmək deyil, ən yaxşı yol buraya gəlməyiniz və insanlarla danışmağınızdır. İnsanların mənim, hökumət, inkişaf haqqında nə düşündüklərini öyrənməkdir. Sonra yalnız bir şey lazım olacaq, auditoriyaya həqiqəti söyləmək. Düşünürəm ki, bu, qarşılıqlı anlaşmanı qat-qat yaxşılaşdıracaq. Təşəkkür edirəm.

Moderator Ceyn Viterspun: "Qafqaz xəbərləri" kanalının müəllifi və aparıcısı Qela Vasadze, buyurun.

Qela Vasadze: Cənab Prezident, hər vaxtınız xeyir. Daha bir - artıq üçüncü Şuşa Media Forumu adlanan tədbirə görə çox sağ olun. Həqiqətən də böyük zövq mənbəyi olan bir tədbirdir. Hazırladığım bir sıra suallar artıq verilib. Hər halda sual verəcəyəm. Mənim hələ də suallarım var, il ərzində onlar kifayət qədər yığılıb. Əbu-Dabidəki görüş haqqında. Əbu-Dabidəki görüşdən sonra, düzünü desəm, yanımda əyləşən dostum Fərhad Məmmədova davamlı olaraq deyirdim. Biz tanış olanda dedim ki, Fərhad, hər şeydən danışa bilərik, amma gəlin, bir məsələdə razılaşaq: Azərbaycanla Gürcüstanın milli maraqları, strateji maraqları tamamilə üst-üstə düşür. Əbu-Dabidəki görüşdən sonra düşündüm: necə olur ki, Ermənistanın və Azərbaycanın milli maraqları bir-birinə bu qədər ziddiyyət təşkil edir? Strateji cəhətdən ziddiyyət nədədir? Düzünü desəm, mən bu ziddiyyətləri görmədim. Çünki Ermənistanın maraqları Azərbaycanın maraqları ilə eynidir - normal qonşusu, tərəfdaşı olsun

və bunu inkişaf etdirsin. Biz artıq o yerə gəlib çatmışıq ki, bu maraqlar dərk edilib. Əslində, bizdə belə bir mənzərə formalaşıb ki, xarici qüvvələr, - mən bəzi ölkələri nəzərdə tutmuram, - sadəcə, konkret maraqları olan insanlardan ibarət qrup ölkələrimizə və adamlara burada – regionda yaşamağa mane olur. Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Zənnimcə, bu kontekstdə, bu tarixi məqamda sualınız tamamilə qanunauyğundur və Ermənistan ilə Azərbaycanın maraqlarının üst-üstə düşə biləcəyinə heç bir etirazım yoxdur. Amma məsələ burasındadır ki, Ermənistan bunu həmişə başqa cür görüb. Əgər işğal olmasaydı, azərbaycanlıların vəhşiliklə, dağıntılarla, soyqırımları ilə deportasiyası baş verməsəydi, Cənubi Qafqazda vəziyyət tamamilə başqa cür olardı. Cənubi Qafqaz iqtisadi, siyasi, nəqliyyat və hər şeydən əvvəl, enerji baxımından çoxdan inteqrasiya olunmuşdu. Hər şey yaxşı olardı, bu qədər vaxt itirilməzdi. Səbəb bizdə deyil, səbəb Sovet İttifaqı dağılandan bəri Ermənistanı idarə edən rejimlərin işğalçı xarakterindədir. Onların heç biri azərbaycanofobiyası və Azərbaycana qarşı motivi olmayan təcavüzü ilə bir-birindən xüsusilə fərqlənmirdi.

Siz ilk dəfə deyil ki, burada olursunuz və yəqin dini ziyarətgahlarımızın həm dağıdılmasına, həm də təhqir olunmasına diqqət yetirmisiniz. Mən burada olanda tez-tez baş çəkirəm, vaxtaşırı öz-özümə sual verirəm: axı, biz sovet dövründə onlara pis heç nə etməmişik, qətiyyən. Onlar burada dinc yaşayırdılar, yarımuxtar quruma malik idilər. Respublika yox, amma muxtar vilayət idi. Bu muxtar vilayətə erməni millətindən olanlar rəhbərlik edirdilər. Bu bina ilə üzbəüz, dediyim kimi, keçmiş vilayət komitəsinin binası var. Orada vilayət komitəsinin birinci katibi otururdu - erməni idi. İcraiyyə komitəsinin sədri də erməni olub. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti vilayət komitəsi bürosunun 9 üzvü var idi və onların arasında yalnız bir azərbaycanlı olub. O da ki, Şuşa rayon komitəsinin birinci katibi idi və sadəcə, vəzifəsinə görə orada olmalı idi, olmasaydı, onu da oraya daxil etməzdilər. Hansı sıxışdırma barədə danışırdıq? Heç bir sıxışdırma yox idi. Əksinə, o zaman sovet hakimiyyətinin olduğu Azərbaycan Respublikasının verdiyi bütün nemətlərdən istifadə edirdilər. Bu meydanda gördüyünüz hər şey istisnasız olaraq Azərbaycan memarları tərəfindən tikilib. Rayon komitəsinin binasını memar Həsən Məcidov, indi bərpa etdiyimiz "Qarabağ" otelinin binasını isə Memarlar İttifaqının indiki sədrinin atası, memar Ənvər Qasımzadə tikdirib. Hazırda bərpa olunan icraiyyə komitəsinin binası azərbaycanlı memar Kəngərli tərəfindən tikilib. Yəni, bütün bunlar olub. Bunların hamısı kindir. Ağdamı, necə deyərlər, Qafqazın Xirosimasına çevirmək nəyə lazım idi? Axı bu, müharibə bitəndən sonra edilib. Bu, Azərbaycanla, azərbaycanlılarla bağlı hər şeyin məhvinə yönələn səbəbsiz kin-küdurətdir.

İndi Əbu-Dabidən və İrəvandan eşitdiyimiz şərhlərdən danışsaq, bəli, bu, yaxşı şərhdir və mən baş nazir Paşinyanın Qarabağın daha əvvəl Azərbaycanın bir hissəsi kimi tanınmalı olması ilə bağlı dedikləri ilə tanış idim. Belə də olmalı idi. Mən bunu onlara dedim. 2018-ci ildə də, 2019-cu ildə də dedim, xəbərdarlıq etdim ki, pis olacaq. Yaxşı, əvəzində nə baş verdi? Buradan çıxanda bir az sola gedib daha sola baxsanız, bir futbol stadionu görəcəksiniz. Hazırda rekonstruksiya işləri aparılır. Stadion 1950-ci illərdə tikilib və bilirsiniz kimin adı verilib? Yox? Heç bir fikriniz yoxdur? Stalin adına stadion. Deməli, bu stadionda indi Qarabağın daha əvvəl Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi tanınmalı olduğunu deyən baş nazir Paşinyan 2019-cu ilin yayında keçirilən böyük mitinqdə bildirib ki, "Qarabağ Ermənistandır və nöqtə". Beləliklə, necə deyərlər, özü üçün ağır həyata imza atıb. Hələ mən Şuşa çəmənliklərində baş verənləri, yaxud, yeri gəlmişkən, - mən burada parlament adlanan yerdən danışırdım, - cənab Paşinyanın qərarı ilə onu Şuşa şəhərinə köçürmək qərarına gəliblər və orada tikintiyə başlayıblar. Buraya gələndə, hətta o yerə gedib birbaşa xalq üçün çıxış etdiyimi də xatırlayıram, bu binanın qarşısında ona müraciət etmişdim. Biz onu dağıtdıq. İkinci sual: İndi bu binanın yerində nə olduğunu bilirsiniz? Bilin, qaldığınız "Şuşa" otelidir. Hekayə bundan ibarətdir.

İndi biz özümüzə məxsus olanı qaytarmışıq və hamı bununla barışıb, bəli, mən ciddi ziddiyyətlər görmürəm. Amma erməni həmkarımla uzun diskussiya zamanı müzakirə etdiyimiz mövzulardan biri də tərəflər arasında etimadın çox aşağı səviyyədə olması idi. Bu, tamamilə başadüşüləndir. Bizə gəlincə, mövqeyimiz heç vaxt dəyişməyib. 2003-cü ildə "Qarabağ bizim torpağımızdır!" dediyim kimi, bu 22 il ərzində də bunu demişəm və deyirəm. Amma ermənilərin mövqeyi dəyişib. Onun yenidən dəyişməyəcəyi ilə bağlı təminat varmı? Belə bir zəmanət var? Etimologiyanı, şüurun təkamülünü nəzərə alsaq, mənim belə bir təminatım yoxdur. Beynəlxalq hüququn normaları və Əbu-Dabidə dediyim kimi, separatçılığın tabutunun üzərini dəmir-betonla qapadacaq sənədlər zəmanət olmalıdır. Əgər erməni tərəfi Qarabağ münaqişəsinin bitdiyini hesab edirsə, Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün yaradılmış Minsk qrupunu ləğv etmək lazımdır. Məntiq sadədir. Bunun üçün Ermənistan konstitusiyasına dəyişikliklər edilməlidir ki, oradan Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının yer aldığı müstəqillik bəyannaməsi çıxarılsın. Prinsipcə məsələ budur. Buna görə də sülh sazişinin mətni razılaşdırılıb. Bu sənədin paraflanması ideyası da Azərbaycan tərəfindən irəli sürülüb. Biz sadəcə olaraq, Əbu-Dabidə baş verənləri şərh etmədik. Fikirləşdik ki, kommünikenin birgə mətni üzərində razılığa gəldiyimiz üçün şərh ediləcək heç nə yoxdur. Amma erməni tərəfi həmişə olduğu kimi, öz şərhləri ilə təfərrüatları ortaya

qoymağa çalışır. Prinsipcə, dediyim kimi, biz tabutun üzərini dəmir-betonla qapatmaqdan və bundan sonra normal yaşamaqdan uzaqda deyilik. Mən bunu əvvəlki görüşlərdə də demişəm: siz öz həyatınızı yaşayın, biz də öz həyatımızı yaşayaq. Ancaq belə olan təqdirdə Cənubi Qafqazda az-çox məqbul situasiya tədricən yarana bilər ki, üç ölkə nəhayət, heç olmasa, hər hansı əməkdaşlıq imkanlarını müzakirə etməyə başlaya bilsin.

Beləliklə, sualınıza görə təşəkkür edirəm və bir daha xoş gəlmisiniz deyirəm.

Moderator Ceyn Viterspun: “Reuters” agentliyindən Nailə Balayeva, buyurun, sualınızı verin.

Nailə Balayeva: Cənab Prezident, mənim bir neçə sualım var. Avropa İttifaqının Rusiya qazından imtinası planına gəldikdə, 2027-ci ilə qədər Azərbaycan qaz ixracını artırmağa hazırdırmı? Zəngəzur dəhlizi ilə bağlı Ermənistanın baş naziri bəyan edib ki, bu barədə ABŞ-dan təkliflər daxil olub. Bununla bağlı Bakının rəsmi mövqeyi nədən ibarətdir?

Növbəti sualım Azərbaycan və Rusiya münasibətlərinə dairdir. Nə üçün Azərbaycan MDB-nin İqtisadi Şurasının iclasına qatılmadı, bu qərar hansı səbəbdən qəbul edilmişdi və bu gün Azərbaycan ilə Rusiya arasında münasibətlər hansı səviyyədədir? AZAL şirkətinə məxsus təyyarəsi ilə bağlı insidentlə əlaqədar Azərbaycanın şərtləri, tələbləri Rusiya tərəfindən qəbul edilibmi?

Prezident İlham Əliyev: Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlığa gəldikdə bilirsiniz ki, 2021-ci ildə biz energetika sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında sənəd imzaladıq və o zaman biz ixracımızı 8 milyarddan 13 milyard kubmetrə qaldırdıq. Bu gün 12 ölkəyə qaz ixrac edirik. Onların 10-u Avropa ölkəsidir, 8-i isə Avropa İttifaqının üzvüdür. Yəni, Avropa İttifaqı Azərbaycanı etibarlı və ümum-Avropa qaz təchizatçısı adlandırır. Coğrafi əhatə baxımından maye qaz deyil, boru kəməri ilə nəql olunan qaza gəldikdə Azərbaycan qlobal səviyyədə aparıcı ölkələrdən biridir. Mən bu yaxınlarda Xəzər neft sərgisində neft hasilatı ilə bağlı planlarımız haqqında danışdım və bəyan etdim ki, bizim planımız 2030-cu ilə qədər qaz hasilatını daha 8 milyard kubmetr artırmaqdır. Yəni, bu gün biz 25 milyard kubmetr ixrac ediriksə, o zaman üçün təqribən 33 milyard kubmetr təşkil edəcək. Sual ondan ibarətdir ki, bu əlavə 8 milyard kubmetr hansı istiqamətdə ixrac ediləcəkdir? Mən bu haqda danışmışam. Artıq qeyd etdim ki, bizim neft kəmərimiz və interkonnektorlar tam həcmdə doludur və bu neft kəmərləri genişləndirilməsə, ixrac haqqında danışmaq çətin olar.

Avropa İttifaqı məsələsinə gəldikdə isə onlar Rusiya qazından imtina etmək niyyətindədir, biz bunu heç vaxt nəzərə almamışıq. Biz heç bir halda Rusiya ilə rəqabət aparmağa çalışmamışıq. Hətta o dövrdə ki, Rusiya Avropaya 150 milyard kubmetr qaz nəql edirdi. Biz heç vaxt deməmişik ki, buna alternativ ola bilərik. Biz sırf kommersiya prinsipləri əsasında fəaliyyət göstəririk. Bizim enerji siyasətimiz biznes məqsədli olub. Biz bunu heç vaxt siyasiləşdirməmişik, heç bir zaman qazın həcmini azaltmamışıq. Hətta o ölkələrə ki, onlar heç vaxt bizimlə razılaşmayıblar. Bu, sırf kommersiya prinsiplərinə əsaslanaraq öhdəliklərimizi rədd etdiyimiz mənasına gəlmir və heç bir ölkəyə qaz nəqlində indiyə qədər fasiləyə yol verməmişik. Budur, bizim məsələmiz belədir. Əlavə 8 milyard kubmetr üçün bazarlar müəyyən edilir. Biz Avropa İttifaqının üzvü olan bir neçə ölkədən təkliflər almışıq. O ölkələr ki, bəziləri artıq bizim qazımızı alır, digərləri isə hələ də Azərbaycan qazını almır. Biz bu təklifləri dəyərləndiririk. Bazara çıxış baxımından da biz bu məsələləri kommersiya prinsipləri əsasında dəyərləndiririk.

Amerika şirkətinin Zəngəzur dəhlizini bir növ icarəyə götürməsi ilə bağlı sualınıza gəldikdə bu, Ermənistan rəhbərliyinə ünvanlanmalıdır. Bizim ərazidə heç bir operator, heç bir ticarətçi, heç bir icarədar ola bilməz. Ermənistan nə etmək istəyir? Onlar çox şey edə bilərlər, mənim bundan xəbərim yoxdur. Onlar artıq dırnaqarası “Avropa müşahidəçiləri”ni də sərhədə dəvət ediblər. Onlar sərhəddəki peşəkar casuslardır və İrana qarşı casusluq fəaliyyəti aparırlar. Xüsusilə də bu son İran-İsrail münaqişəsi zamanı onlar İran sərhədi boyu hərəkət edirlər. Düzdür, onlar binokl vasitəsilə bizə də baxırlar, ancaq biz də öz ərazimizdən onları izləyirik. Sabah Ermənistan istənilən ölkəni, tərəfi də dəvət edə bilər. Bizim üçün isə ən başlıca məsələ odur ki, - mən Əbu-Dabidə həmkarıma dedim, - bizim Azərbaycandan Azərbaycana maneəsiz və təhlükəsiz keçidimiz olmalıdır. Bu, Azərbaycanın bir bölgəsindən ölkənin digər bölgəsinə keçiddir. Bizim yüklər və bizim vətəndaşlar, Azərbaycan vətəndaşları hər dəfə orada sərhədçi erməninin simasını görməli deyil. Budur bizim tələbimiz. Bu, legitim tələbdir, bu, ədalətli tələbdir. Əks təqdirdə bizim vətəndaşlarımız təhlükə altında olacaqdır. Mən yaxşı xatırlayıram, sovet dövründə qatar Bakıdan Naxçıvana hərəkət edərkən məhz Ermənistan ərazisindən Zəngəzurdan keçən bir hissədə qatara daş atılırdı, nəticədə qatarın pəncərələri qırılırdı. Biz bunu çox yaxşı xatırlayırıq və bu, sovet dövrü idi. Bu nizam-intizam və cəza mexanizmlərinin hökm sürdüyü bir dövrdür. Bu gün biz vətəndaşlarımızı riskə ata bilmərik. Ona görə orada heç bir fiziki təmas olmalı deyil və onlar üçün təminatlı tədbirlər həyata keçirilməlidir ki, insanlar və yüklər təhlükəsiz şəkildə hərəkət etsin. Bu, legitim tələbdir.

Rusiya ilə münasibətlərə gəldikdə, siz təyyarə qəzasını qeyd etdiniz. Təəssüflər olsun ki, biz Rusiya rəsmilərindən heç bir cavab almamışıq. Artıq bu hadisədən yeddi ay keçibdir. Bizim üçün hər şey aydındır, biz bilirik nə baş verib. Biz bunu sübut edirik

və bilirik ki, Rusiya rəsmiləri də bundan xəbərdardır. Onlar da gözəl bilirlər nə baş verib. Ona görə də istənilən qonşu bunu etməli idi. Bizim tələbimiz təbii tələb idi. Qoy, öz günahlarını etiraf etsinlər. Bizim təyyarəni vuranlar cəzalandırılsın və ailələrə təzminat ödənilsin, qurbanların və yaralıların ailələrinə, AZAL-ın təyyarəsinə görə də təzminat ödənilməlidir. Əlbəttə, mən bu haqda daha təfərrüatlı danışa bilərəm. İstəyirsinizmi mən bu haqda daha çox danışım, daha təfərrüata varım?

Bu məsələyə daha bir neçə dəqiqə həsr etmək istəyirəm. Bizim pilotlar cəsarət və peşəkarlıq göstərərək təyyarəni qəza enişinə yönləndirdilər və tam heyət, bütün sərnişinlər həlak olmadı. Biz dərhal oraya - Aktauya heyət göndərdik. Onlar çəkiliş aparırdılar və gördülər ki, təyyarənin füzulyajı dəlmə-deşik edilmişdir və hətta təyyarədə olanların iki nəfəri də qəlpə yarası almışdır. Guya, Ukrayna dronu bizim təyyarəmizlə toqquşmuşdur. Bu gülünc bir iddia, təklif, versiya idi.

Təyyarəmizə qarşı iki dəfə hücum olub. Təsəvvür edin ki, Ukrayna dronu gəlir, Azərbaycan təyyarəsini hədəf alır, sonra qayıdır gedir və ikinci dəfə yenə bizim təyyarə ilə toqquşur. Yəni, bu uşaq bağçası səviyyəsində hekayədir, biz bilirik nə baş verib. Bundan başqa, Rusiya hava məkanı bağlanmamışdı. Hava məkanı bizim təyyarəmiz vurulduqdan bir neçə dəqiqə sonra bağlanmışdır və bu da məsuliyyətdir. Həmin o şəxslər “xalça əməliyyatı”nı vaxtından gec elan ediblər. Bu, gün qədər aydındır. Ancaq yeddi aydır ki, biz cavab ala bilmirik. Bizim Baş prokurorumuz müntəzəm olaraq Rusiyanın Təhqiqat Komissiyasına məktub ünvanlayır və cavab o olur ki, təhqiqat davam edir. Biz gözləyirik ki, görək bu təhqiqat nə zaman bitir. Ancaq mən hesab edirəm ki, bu, məsuliyyətsiz davranmaqdır. Bu o demək deyil ki, biz bunu unudacağıq. Xeyr, biz bunu unuda bilmərik. Biz artıq Rusiya tərəfini məlumatlandırmışıq ki, beynəlxalq ədliyyə sisteminə müraciət edəcəyik. Biz müəyyən bir qovluq hazırlayırıq. Bilirik ki, buna vaxt lazımdır. On il lazım oldu ki, Malayziya hava yollarına məxsus “Boeing”lə bağlı təhqiqat başa çatsın. Ancaq biz bu ədalətə nail olacağıq. Biz bunu əldə edəcəyik. Təəssüf ki, bugünkü vəziyyət ikitərəfli münasibətlərimiz baxımından heç də məqbul deyil.

Moderator Ceyn Viterspun: Cənab Prezident, biz artıq iki saatdır müzakirələr aparırıq. Cənab Prezident, əlavə 30 dəqiqə ayırmağınızı xahiş edirəm, icazənizlə, əgər auditoriya etiraz etmirsə. Mən bilirəm ki, təyyarəniz var, Bakıya geri qayıtmalısınız.

Moderator Ceyn Viterspun: Mən Anadolu Agentliyində strateji kommunikasiya üzrə menecer cənab Bilgehan Öztürkə söz vermək istəyirəm.

Bilgehan Öztürk: Cənab Prezident, bizə yaratdığınız bu fürsətə, imkana görə təşəkkür edirəm. Bu gün Xankəndinin mərkəzində olmaq çox fərqli bir hissdir. Bilirəm ki, bu şəhər 30 il idi ki, işğal altında idi. Bu, təkcə azərbaycanlıların deyil, nəsillər boyu türklərin, Türkiyədə olan vətəndaşların da arzusu idi ki, buralar azad edilsin. Mən bilirəm ki, sülh istiqamətində yol o qədər də hamar deyil, olmamışdır. Siz artıq qeyd etdiniz ki, Ermənistan tərəfi ilk mərhələdə o qədər də müsbət reaksiya vermirdi. Biz sülh sazişinə nə dərəcədə yaxınıq, nə qədər nikbin ola bilərik?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, mən artıq qeyd etdim. Bilirsiniz, sülh müqaviləsinin mətni artıq razılaşdırılıb. Yeri gəlmişkən, prosesin əvvəlinə qayıtdıqda onu qeyd etməliyəm ki, məhz Azərbaycan sülh prosesinin təşəbbüskarı olmuşdur. İkinci Qarabağ müharibəsi bitdikdən sonra Minsk qrupunun üçlüyü hələ də çalışırdı, Bakıya səfər edirdi. Mən o zaman gördüm ki, onlar nə edəcəklərini bilmirlər və onlar mənə sual verəndə dedim ki, biz Ermənistanla sülh sazişi üzərində işləməliyik. O zaman müharibə bitmişdi və bir boşluq var idi. Mən təklif etdim ki, bir proses başlansın. Ona görə də biz sülh sazişinin mətnini hazırladıq və onu Ermənistana göndərdik. Onların müxtəlif şərtləri var idi və iki il ərzində heç bir irəliləyiş yox idi. Başlıca səbəb o idi ki, Ermənistan tərəfi həmin sülh sazişinin mətninə dırnaqarası “Dağlıq Qarabağ” məsələsini daxil etmək istəyirdi. Biz onlara dedik ki, baxın, birincisi, “Dağlıq Qarabağ” sizin təxəyyülünüzdə mövcuddur, bu, reallıqda mövcud deyil. Bu, Azərbaycanın bir parçasıdır və sülh müqaviləsinin mətninə daxili siyasətimizə aid olan bir məsələ daxil edilə bilməz. Bu müzakirə iki il sürdü və heç bir irəliləyiş olmadı. Bu əraziləri sentyabrda biz azad edəndən sonra, yalnız o zaman Ermənistan artıq bunun üzərində israr etmədi, çünki artıq bu mövzu bağlı idi. Yəni, nəyin üzərində israr edəcəksiniz? Yəni, demək olar ki, 2024-cü ilin yanvarında real danışıqlar başlanıldı və bizim hazırladığımız layihənin mətni üzərində iş getdi və o mətn razılaşdırıldı. Bundan sonra iki bəndi Ermənistan tərəfi əlavə etmək istəmirdi, ancaq Prezident Tramp qalib gələn kimi onlar o iki müddəanı əlavə elədilər. Mən cənab Paşinyana dedim ki, siz yəqin ümid edirdiniz ki, xanım Harris qalib gələcək və ağ at üzərində olacaqsınız. Ancaq bu, baş vermədi. Mən buna tamamilə əminəm ki, Tramp qalib olmasaydı, onlar bununla razılaşmayacaqdılar. Onlar layiq olduqlarından da, həzm edə biləcəklərindən də daha çox parça qoparmaq istəyirdilər. Bu gün artıq onlar həmin o iki bənd üzərində israr etmirlər.

Bu gün də qeyd etdiyim kimi, bu iki məsələ, - Ermənistan konstitusiyasına dəyişiklik və ATƏT-in Minsk qrupunun buraxılması, - həll edilən kimi sülh müqaviləsi imzalana bilər. Bəli, mətn paraflana bilər və Azərbaycan tərəfi artıq Əbu-Dabidə bu tökliflə çıxış edib. Lakin bildiyiniz kimi, paraflanma heç də imzalanma demək deyil. Yəni, biri var ki, tərəflər

arasında şifahi razılıq əldə olunur, biri də var ki, tərəflər sənədin hər səhifəsinin sonunda öz imzalarını qoyaraq onu paraflayır. Məncə, biz sülh müqaviləsinin imzalanmasına çox yaxınıq. Hesab edirəm ki, bu proses geridönməz xarakter alıb. Bunun hər hansı bir yenidən baxılması, yenidən baş verməsi mümkün deyil. Biz heç nəyi yenidən müzakirə etməyəcəyik. Ancaq Ermənistan yenidən müzakirəyə başlamağa çalışırsa, o deməkdir ki, onlar sülh istəmirlər. Deməli, o ərazi iddiası qalır. Ona görə də biz düzgün istiqamətdəyik. Onlar öz ev tapşırıqlarını yerinə yetirməlidirlər. Bu baş verdiyi halda biz sülh müqaviləsini imzalaya bilərik. Bu da region üçün çox böyük yenilik, çox böyük dəyişiklik olacaq və biz artıq bu haqda danışdıq.

Cənubi Qafqaz sabitlik məkanı olacaq. Bizə sabitlik, təhlükəsizlik lazımdır. Çünki Cənubi Qafqaz əsrlər boyu qan tökülməsi, toqquşma, işğal məkanı olmuşdur və Qafqaz xalqları çox əziyyət çəkiblər. Ona görə də kifayətdir, biz artıq sülh şəraitində yaşamalıyıq.

Moderator Ceyn Viterspun: Təşəkkür edirəm. İndi isə söz verilir cənab Joze Martin Jan-Pierreyə. O, Beynəlxalq Dekolonizasiya Cəbhəsinin katibi və Qvadelupa Beynəlxalq Təzminatlar Hərəkatının sədridir.

Joze Martin Jan-Pierre: Zati aliləri, cənab Prezident. Ötən il Şuşa Qlobal Media Forumunda Siz Azərbaycanın neokolonializmə qarşı mübarizədəki rolundan danışdınız və müstəmləkə təzyiqlərindən hələ də əziyyət çəkən ölkələrə istinad etdiniz. Həqiqətən Azərbaycan, xüsusən də Bakı Təşəbbüs Qrupu məsələ barədə beynəlxalq ictimaiyyətin məlumatlandırılmasında nəinki mühüm rol oynadı, o cümlədən beynəlxalq hüquq əsasında müstəmləkə əməliyyatlarına qarşı mübarizə aparanların birləşməsinə töhfə verdi. Yeni Kaledoniya və Fransa arasında iyulun 12-də imzalanmış yeni razılaşmanı, eləcə də ədalət və azadlığa can atan dəniz ərazilərində hələ də davam edən kolonializmə qarşı mübarizəni nəzərə alaraq, bu məsələlərlə bağlı Sizin rəyinizə görə çox minnətdar olardıq.

Prezident İlham Əliyev: Düşünürəm ki, Fransa ilə Yeni Kaledoniya arasında baş vermiş hadisə tarixi presedentdir. Hesab edirəm ki, bu, hekayətin sonu deyil, başlanğıcıdır. Bizim neokolonizmlə bağlı mövqeyimiz tam aydındır. Bu məsələ heç bir ikitərəfli gündəliyə daxil deyil. Qoşulmama Hərəkatının sədri kimi Azərbaycan sədrliyin ilk ilindən başlayaraq dekolonizasiya, müstəmləkə olan ərazilərin müstəqilliyə və ədalətə qovuşması, eləcə də beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi qərarların icrası ilə bağlı səyləri dəstəkləmiş və təşviq etmişdir.

Bu, Qoşulmama Hərəkatının sədri kimi öhdəliyimiz, eyni zamanda, bir ölkə kimi mövqeyimiz idi. Çünki bu gün XXI əsrdə bir ölkə digər xalqı müstəmləkə hakimiyyəti altında saxlaya bilməz. Bu, hər hansı normal insan davranışına heç cür sığmır. Bu, xalqların fundamental hüquqlarına, onların azadlığına ziddir. Avropa qitəsinin əsas dəyərləri həmin müstəmləkə iddiaları ilə kobud şəkildə pozulur. Beləliklə, Bakı Təşəbbüs Qrupu beynəlxalq QHT-dir. Bəzi Avropa paytaxtları düşündüyü və ya təqdim etdiyi kimi deyil. Onun Azərbaycan hökuməti ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bununla belə, həmin qrup qısa müddət ərzində Qvadelupa, Yeni Kaledoniya, Martinika, Sen-Marten və digər müstəmləkələrin xalqlarının tələbləri əsasında gündəliyi yarada bildi. Bu, onların qrupudur. Yəni, öz şəxsi gündəliyi olan qrup deyil. Onlar, sadəcə, bu prosesə qoşulmuş Azərbaycana və digər beynəlxalq tərəfdaşlara kömək etmək istəyirlər. Onlar, sadəcə, xalqlara azad olmağa, öz taleyinin yiyəsi olmağa kömək edirlər. Onların bunu etməyə hüququ var. Beləliklə, düşünürəm ki, Fransa və Yeni Kaledoniya arasında baş verənlər başlanğıcdır və presedentdir. Hesab edirəm ki, bunları Yeni Kaledoniyada həmin faciəli hadisələr olmadan belə, etmək olardı. Həmin vaxt Fransanın dövlət orqanları 10-dan artıq insanı qətlə yetirdi. Bu mənə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında apardığımız müzakirələri xatırladır. Əgər Ermənistan rəhbərliyi 2019-cu ildə Qarabağı Azərbaycanın hissəsi kimi tanısaydı, onda aramızda müharibə olmazdı. Gec heç vaxt olmamaqdan daha yaxşıdır. Lakin, həmçinin aydındır ki, əgər Yeni Kaledoniya xalqı öz güclü siyasi iradəsini, cəsarətini, mübarizliyini, azadlıq uğrunda canından keçməyə hazır olduğunu nümayiş etdirməsəydi, çox güman ki, həmin saziş heç zaman imzalanmazdı. Bir sözlə, siz mübarizə aparmalısınız. Siz ərazilərinizi, ərazi bütövlüyünüzü bərpa etmək uğrunda mübarizə aparmalısınız. Azadlıq uğrunda vuruşmalısınız. Azad olmağınız uğrunda çalışmalısınız. Dünya bu cür işləyir və ümid edirəm ki, birinci addımın davamı olacaq. Əminəm ki, Fransanın müstəmləkə hakimiyyəti altında olan bütün ərazilərin hazırda Fransa ilə Yeni Kaledoniya arasında əldə olunmuş dövlətlərarası münasibətləri qurmaq imkanı olacaq.

Moderator Ceyn Viterspun: Təşəkkür edirəm. İndi isə söz verilir Afrika Birliyinin İnkişaf Agentliyinin Baş direktoru yanında kommunikasiyalar və təşviqat şöbəsinin rəhbəri xanım Zifora Maubaneyə.

Zifora Maubane: Sizi salamlayıram Zati-aliləri, cənab Prezident. Bu, mənim Qarabağa ilk səfərimdir, lakin ötən il mən COP29-da iştirak etmişəm. Tədbir səmərəli və yüksək səviyyədə təşkil olunmuşdu. Sizi və heyətinizi təbrik edirəm. Sizə iki sualım var. Lakin Zati-aliləri, sualları verməzdən əvvəl tarixçəni söyləmək istəyirəm. Mən Afrika Birliyində təşviqat və kommunikasiyalar üzrə məsuliyyət daşıyıram. Bir sözlə, bütün dünya mətbuatı ilə işləyirəm, Afrikanın inkişaf təşəbbüsləri, vəsaitlərin toplanması, iqlim dəyişmələrinin təsirinə aid strategiyalar, sülh və təhlükəsizlik sahəsində gördüyümüz işlər və Afrikanı sərmayələr baxımından

cəlbedici etməkdə səylərimiz barədə məlumatlar verirəm. Bu, mənim gördüyüm işdir və burada olmaqdan böyük şərəf hissi duyuram. Birinci sualım belədir: əvvəlcə, qeyd etdiniz ki, COP29 zamanı Siz iqlim dəyişmələrinin qarşısını almaq məqsədilə inkişaf edən ölkələrə yardım göstərmək öhdəliyini götürmüsünüz. Həmin öhdəlik bəzi Afrika ölkələrini də əhatə edəcəkmi? Bu, birincisi. İkincisi, Afrikanın inkişafla bağlı çox geniş gündəliyi var. O, 2063-cü ilədək olan gündəlikdir. Cəmiyyət və biznesin bir çox təbəqələrini əhatə edən 50 illik inkişaf proqramıdır. Məsələn, "Gündəlik 2063" bütün qitədə infrastrukturun inkişaf proqramı hesab edilir. Çünki bilirik ki, infrastruktur olmadan inkişaf da yoxdur. Daha dəqiq desək, proqram enerji, İKT, rəqəmsal transformasiya, su və yol şəbəkələri, daşımalar, o cümlədən dəmir yolları kimi sahələrdə infrastrukturun inkişafına yönəlir. Beləliklə, cənab Prezident, sualım belədir: Azərbaycan həmin infrastrukturun inkişafı layihələrində Afrika ölkələri ilə əməkdaşlıqda maraqlıdırmı? Çox sağ olun, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. Əvvəlcə, COP29 çərçivəsində iqlim dəyişmələri ilə bağlı Afrika ölkələrinə birmənalı dəstək gündəliyimizin prioritetlərindən biri idi. COP29-un sədri olaraq qeyd etdiyim kimi, bizim inkişaf edən kiçik ada dövlətləri üzrə xüsusi formatımız var, çünki yaranmış təhlükə onlar üçün ekzistensional xarakter daşıyır. Biz bunu bilirik, çünki onların mövcudluğu, ümumiyyətlə, dünya okeanının səviyyəsindən asılıdır. Lakin Afrika qitəsindəki ölkələrə gəldikdə, onlar da bizim gündəliyimizdədir. Yeri gəlmişkən, Qoşulmama Hərəkatının sədri kimi hətta COVID-19 vaxtlarında biz 80-dən artıq ölkəyə maliyyə və humanitar dəstəyi göstərdik və onların əksər hissəsi Afrika Birliyinə üzv ölkələrdir. Uzun illərdir ki, bizim Efiopiyada yerləşən Afrika Birliyində daimi nümayəndəliyimiz fəaliyyət göstərir. Öncə qeyd etdiyim kimi, hazırda öz problemimiz, yəni Ermənistanla münaqişə bizdə artıq narahatlıq predmeti olmadığı üçün bizim xarici siyasətimiz daha genişdir. Mən Afrikadan gəlmiş bir neçə dövlət başçısı ilə rəsmi səfər çərçivəsində görüşmüşəm və biz artıq yüksəksəviyyəli nümayəndə heyətlərimizi ora göndərmişik. Bəzi ölkələrlə hazırda enerji sahəsində potensial əməkdaşlıq üzərində fəal işləyirik. Biz bəzi Afrika ölkələri üçün bir sıra aşağıfaizli kredit müqavilələri üzərində çalışırıq. Mən xüsusi təfərrüatlara varmaq istəmirəm, lakin bu, həqiqətən gündəliyimizdədir və biz daha fəal olmaq istəyirik. Bir yerdə çox iş görə bilərik, çünki biz xaricə sərmayələr yatırmaq istəyirik və investisiya üçün sahələr axtarırıq. İnvestisiya portfelimiz 20 milyard ABŞ dollarını keçib. Mən Azərbaycandan kənarda yatırılmış investisiyaları nəzərdə tuturam. Ona görə Afrika ölkələrinin potensialına gəldikdə, biz bunları birləşdirərək əməkdaşlıq qura bilərik. Yeri gəlmişkən, rəsmi səfərlər zamanı şəxsi təmaslarımda və COP29-a gəlmiş Afrika liderləri ilə keçirdiyim görüşlərdə mən onlardan prioritetlər, konkret layihələrin siyahısını verməyi xahiş etdim. Soruşdum ki, onlar Azərbaycanın istər özəl, istər dövlət şirkətlərini sərmayədar kimi harada görmək istəyirlər. Beləliklə, biz fəal çalışırıq və bizimlə bu gün bir yerdə olduğunuza görə minnətdaram.

Moderator Ceyn Viterspun: Sağ olun. İndi isə söz verilir Pavel Novotniyə. O, Slovakiyanın "Hospodarske novinı" qəzetində Xarici xəbərlər şöbəsinin rəhbəridir.

Pavel Novotni: Salam, cənab Prezident. Gəlin, gələcəyə nəzər salaq. Biz süni intellekt dövründə yaşayırıq və Azərbaycan texnoloji güc olmaq istəyir. Siz şəxsən süni intellektin inkişafı ilə bağlı Milli Strategiyanın tərtib olunması göstərişini vermisiniz. Bu sahədə vəziyyət nə yerdədir? Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Bilirsiniz, biz bunu yeni başlamışıq. Onun nə dərəcədə uğurlu olacağını görəcəyik. Lakin aydındır ki, biz dünyadakı tendensiyaların arxasınca getməliyik. Sadəcə, oturub gözləyə bilmərik. Buna görə, mənim qərarlarım yalnız inkişaf və müasirləşmə gündəliyinə əsaslanır. Beləliklə, bizim aparıcı beynəlxalq şirkətlərlə yaxşı təmaslarımız var və onların əksəriyyəti ilə sərmayədar kimi işləyirik. Vəsaitlərimizi iri beynəlxalq qruplar vasitəsilə sərmayə kimi yatırırıq. Eyni zamanda, enerji sektoruna xarici sərmayələrin cəlb edilməsində yaxşı təcrübəmiz var. Son 20 ildə Azərbaycana yatırılmış yalnız xarici sərmayələrin məbləği 200 milyard ABŞ dollarına bərabər olub. Dediyim kimi, Azərbaycan sabit, özünü təmin edən və gələcəyə aydın baxışları olan ölkədir. Biz ön cərgədə olmalıyıq. Bir daha nə dərəcədə uğurlu olacağımızı söyləmək çətindir. Süni intellektlə bağlı nə baş verəcəyini söyləmək mənim üçün çətindir. Çünki bilirsiniz, müxtəlif cəmiyyətlərin fərqli təbəqələrində buna güclü və artan müqavimət var. Bu proses hələ yeni başlayıb, görərik. Mənim üçün indi "nəyə nail olacağıq, nəyə yox" söyləmək düzgün olmazdı. Biz yalnız müəyyən nailiyyətlərimiz olduqda bildiririk. Ümid edirik, gələn il Şuşa Forumuna gəlsəniz biz sizinlə müəyyən məsələləri bölüşəcəyik.

Moderator Ceyn Viterspun: Latın Amerikasından "El Periodista" nəşrinin redaktoru cənab Fransisko Felipe Martorell Kammarella sual verəcək.

Fransisko Felipe Martorell Kammarella: Cənab Prezident, Sizi salamlayırıq. Mən ispan dilində sual verəcəyəm. Cənab Prezident, dəvətinizə, Azərbaycan xalqının qonaqpərvərliyinə görə çox təşəkkür edirəm. Mənim üçün burada olmaq böyük şərəfdir. Mən çox uzaq bir ölkədən gəlmişəm, 15 min kilometr uzaqdadır. Hazırda mənim qohumlarım, ailə üzvlərim hələ yuxudan oyanırlar. Mən dənizləri, çoxlu saat qurşağını keçməli oldum. Düşünürəm ki, mən burada Latın Amerikasından yeganə jurnalistəm. Bir neçə həftə

bundan öncə Siz Çiliyə öz nümayəndənizi göndərmişdiniz və o, həm Çilidə, həm Argentinada, həm də Braziliyada görüşlər keçirdi. Mən sual vermək istərdim, Siz bizim regionla münasibətlərinizin gələcəyini, potensialını necə görürsünüz? Həmçinin bizim ölkələr, regionlar arasında gələcəkdə mədəniyyət qarşılıqlı necə inkişaf edə bilər? Çox təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Biz artıq neçə vaxtdır ki, Latın Amerikasının bəzi ölkələrində səfirliklər açmışıq və müxtəlif səviyyələrdə, nazirlər, eləcə də xarici işlər səviyyəsində səfərlər olub, nümayəndə heyətlərinin mübadiləsi olub. Lakin deməzdim ki, münasibətlər görmək istədiyimiz səviyyədəki kimidir. Əvvəllər dəfələrlə qeyd etmişəm ki, beynəlxalq məsələlərlə daha sıx məşğul olanda biz birmənalı olaraq bunları gündəliyimizə daxil edəcəyik. Biz Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı bəzi şirkətlərlə müzakirələr prosesindəyik. Bəzi layihələr artıq başa çatdırılıb. Lakin əlbəttə ki, Latın Amerikasının çox ölkəsində inkişaf etmiş iqtisadiyyat var. O, çox böyük bölgədir. Düşünürəm ki, biznes, ticarət, potensial sərmayələr və mədəniyyət sahələrində çox ümumi əsasları tapa bilərik.

Bu qədər uzun məsafəni qət edərək Azərbaycana gəldiyinizə görə minnətdaram. Ümid edirəm ki, gəlib bizimlə görüşməyinizə peşman olmadınız. Ümid edirik ki, bu səfər bir çox həmvətənləriniz üçün qapıları açacaq və siz ölkənizə qayıtdıqdan sonra Azərbaycan haqqında çox yaxşı təəssüratlar söyləyəcəksiniz.

Moderator Ceyn Viterspun: İndi isə sonuncu sualı Azəri-Press Agentliyindən Vüsalə Mahirqızı verəcək.

Vüsalə Mahirqızı - "APA Media Qrup": Cənab Prezident, biz birinci Şuşa Qlobal Forumunda Şuşada idik. Qlobal forumdan sonra Şuşadan Xankəndiyə baxmışdıq. Amma indi biz Xankəndidəyik, Siz də buradasınız. Mən Qarabağa "Böyük Qayıdış"la bağlı sual vermək istəyirəm. Artıq 50 minədək insanımız Qarabağdadır. Mən xatırlayıram, biz Şuşaya birinci dəfə gələndə 9 saata gəlmişdik, amma indi maşınla cəmi 4 saata Şuşada olduq və yollar salınır. Kəndlərin hər birində məscidləri, minarələri, məktəbləri gördük. "Böyük Qayıdış"la bağlı proses necə gedir? Bu, birinci sualım.

İcazənizlə, ikinci sualı Azərbaycan mətbuatı ilə bağlı vermək istəyirəm. Çünki bir neçə gün sonra bizim bayramımızdır, Azərbaycan mətbuatının 150 illiyidir. Mətbuatımızın gələcəyi ilə bağlı Sizin fikirlərinizi bilmək bizim üçün maraqlıdır. Xüsusilə o dövrdə ki, hazırda sosial media və süni intellekt var - bayaq Siz də danışdınız. Hazırkı dövrdə bizim əsas mövzularımızdan biri sosial mediada dezinformasiyadır. Bu, Azərbaycanın ən çox əziyyət çəkdiyi məsələlərdəndir. Bununla bağlı da fikirlərinizi eşitmək istəyərdim. Bir də mənim özüm üçün maraqlıdır, Siz süni intellektdən istifadə edirsinizmi? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Yox, mən özüm istifadə etmirəm. Amma ailə üzvlərim var ki, ondan istifadə edirlər. Mənə də bəzən bu barədə məlumat verirlər. Amma yəqin ki, nə vaxtsa, mən də istifadə edəcəyəm. Çünki süni intellektin yayılması o qədər sürətlə gedir ki, istifadəçilərin sayı çox olacaq. Əsas odur ki, süni intellekt bizi bildiyimiz kriteriyalardan, meyarlardan uzaqlaşdırmasın.

Sizi və həmkarlarınızı yubiley münasibətilə təbrik edirəm. Azərbaycan mediasının inkişafı məni çox sevindirir. Mən çox şadam ki, bu gün bizim mediamız nəinki ölkə daxilində, hətta beynəlxalq müstəvidə çox böyük nüfuz qazanıb. Mən bunu tam səmimiyyətlə deyirəm, sizə xoş söz demək üçün yox.

Bu gün Azərbaycan mediası dövlət maraqlarını qorumağa qadirdir. Azərbaycana qarşı əsassız ittihamları arqumentlərlə, ciddi təhlillə və faktlar əsasında ifşa etməkdə də böyük uğurlar əldə edib. Bizim mediamız nəinki dövlət maraqlarını müdafiə edir, eyni zamanda, lazım gəldikdə hücuma da keçir. Bu da lazımdır. İdmanda bəzən deyirlər ki, ən yaxşı müdafiə hücumdur. Mən bu tezisə şərh vermək istəmirəm. Amma fakt odur ki, bu gün Azərbaycan mediasını bir çox ölkələrdə müxtəlif səviyyələrdə oxuyurlar, mediada gedən yazıları, məqalələri təhlil edirlər. O məqalələrin Azərbaycanın rəsmi mövqeyinə nə dərəcədə uyğun olub-olmaması ilə bağlı da fərziyyələr irəli sürülür. Bu, deməyə əsas verir ki, mediamız doğrudan böyük inkişaf yolu keçib. Media deyəndə mən ilk növbədə jurnalistləri nəzərdə tuturam. Çünki medianı nüfuzlu edən məhz əməkdaşlardır, sizin kimi insanlardır, sizin həmkarlarınızdır. Mən, sözün əsl mənasında, sevinirəm və sizə yeni uğurlar arzulayıram. Azərbaycan bu gün elə bir mərhələdədir ki, hələ də özünü müdafiə etməyə ehtiyacı var. Bu gün Avropadan olan həmkarınız da artıq bu sualı verəndə də onu qeyd etdi: Siz Qərbin ictimai fikrinə, ictimai rəyinə necə təsir edə bilərsiniz? Məncə, media ən yaxşı vasitədir. Bizim media işçilərinin əhatə dairəsi nə qədər çox geniş olarsa, ölkə haqqında o qədər də dəqiq, dolğun və ədalətli məlumat dünya ictimaiyyətinə çatdırıla bilər. Burada hələ görüləsi işlər çoxdur. Ancaq mən deyə bilərəm ki, bizim mediamız artıq istənilən xoşagəlməz, iftira kampaniyasına cavab verməyə qadirdir və bu, çox önəmli yeni reallıqdır.

O ki qaldı, "Böyük Qayıdış"a, bunu demək üçün gərək biz ayrıca panel təşkil edək və mən təkcə bir neçə saat bu suala cavab verim. Çünki doğrudan da görülən işlər o qədər genişmiqyaslıdır ki, bunu bir cavabda səsləndirmək çətindir. Hər şey göz önündədir - qayıdan insanların sayı getdikcə artır və bundan sonra daha sürətlə artacaq. Çünki biz birinci dörd ildə daha çox infrastruktur layihələri ilə məşğul idik. Onların əsas hissəsini demək olar ki, bitirmişik, bütün Qarabağ və Şərqi Zəngəzur dairəvi elektrik şəbəkə ilə artıq təmin

edilib, Azərbaycanın ənənəvi elektrik təsərrüfatına da qoşulub. Burada artıq 280 meqavat gücündə su elektrik stansiyaları enerji istehsal edir və bu enerji Qarabağdan Azərbaycanın digər bölgələrinə gedir. Çünki bu gün Qarabağda o qədər adam yaşamır ki, bu qədər elektrik enerjisi lazım olsun. Siz maşınla gəlmisiniz, bilmirəm, Ağdam-Xankəndi-Şuşa yolu ilə, yoxsa Füzuli yolu ilə? Füzuli yolu ilə tunellərdən də keçmisiniz. Təkcə bu yolda 7 tunel inşa edilib. Tunellərin ümumi uzunluğu 80 kilometrdir. Ən uzun tunel yəqin ki, növbəti iki-üç ayda hazır olacaq. Murov dağının altındakı tunelin uzunluğu, - təkcə bir tunelin uzunluğu, - 11 min 700 metrdir. Yəni bu, dünya miqyasında ən uzun tunellərdən biridir. Dəmir yolu çəkilib. İndi Ağdama qatarla rahat getmək mümkün olacaq. Ağdam-Xankəndi dəmir yolunun təməlini mən bu yaxınlarda qoymuşam. Xankəndi-Şuşa kanat yolunun da tikintisi yəqin ki, yaxın zamanlarda başlayacaq və çox mənzərəli bir vasitə olacaq. Eyni zamanda, bunun funksional tərəfi də çox önəmlidir - hər yerdə inşaat-quruculuq işləri, xəstəxanalar, evlər, yaşayış binaları.

Qeyd etdiyim kimi, biz infrastruktur layihələrinin əksəriyyətini başa çatdırandan sonra daha böyük vəsait yaşayış evlərinə istiqamətləndiriləcək. Dünən Xocalı rayonunun iki kəndinə insanlar qayıdıb. Artıq keçmiş köçkünlərin yaşadıqları yaşayış məntəqələrinin sayı 18-ə çatıb. Xankəndidə Qarabağ Universitetində 1500 tələbə oxuyur, 300 müəllim onlara dərs deyir. Yəni, bütün bunlar bilirsiniz, necə deyim, bizə bir möcüzə kimi gəlir, o cümlədən mənə. Halbuki yəni, sirr deyil ki, bütün bu qərarların verilməsində mənim iştirakım olub. Amma qısa müddət ərzində bu qədər böyük işin görülməsi bu gün bir daha göstərir ki, bizim nə qədər istedadlı xalqımız var. Mənə çatan məlumata görə, o cümlədən buraya səfər edən xarici nümayəndələr deyirlər ki, söhbət təkcə pulda, pul məsələsində deyil. İstəyir nə qədər pulun olsun, əgər insan kapitalı yoxdursa, əgər insanlar ürəklə işləmirlərsə, heç bir işi görmək mümkün deyil. Bir xüsusi əlaməti də diqqətinizə çatdırım, yəqin ki, siz də bunu yaxşı bilirsiniz. Burada işləyənlərin hamısı çox böyük həvəslə işləyir, - yəni, təbii ki, burada şirkətlər, dövlət qurumları işləyir, - burada işləmək insanlara xüsusi zövq verir. Biz bu torpaqlar üçün o qədər darıxmışıq, o qədər bu torpaqların həsrətində olmuşuq ki, indi qayıtmışıq və necə deyərlər, bu torpaqlarımızdan doya bilmirik. Ona görə "Böyük Qayıdış" Proqramı artıq reallaşıb. Təbii ki, bunun mərhələləri olacaq və aydan-aya, ildən-ilə qayıdan vətəndaşların sayı çoxalacaq, Qarabağ, Şərqi Zəngəzur dirçələcək. Mən "Böyük Qayıdış"ın əvvəlində demişdim ki, biz bu bölgəni cənnətə çevirəcəyik, artıq cənnətin kiçik bir parçasıdır. Bunu burada öz gözlərimizlə görürük. Sağ olun.

Moderator Ceyn Viterspun: Cənab Prezident, dediyiniz kimi, biz söhbəti gecəyə qədər davam etdirə bilərdik. Əfsuslar ki, sessiyanın vaxtı bitir. Burada bizimlə olduğunuz üçün çox sağ olun. Bu axşam açıq söhbətə və vaxt ayırdığınıza görə minnətdarıq.

Xanımlar və cənablar, biz alqışladıq. Lakin gəlin, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Zati- aliləri cənab İlham Əliyevi bir daha alqışlayaq.

Sonda birgə foto çəkdirilib.

Amerika Birləşmiş Ştatlarına işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarının (ABŞ) Prezidenti Donald Trampın dəvəti ilə Vaşinqtona işgüzar səfərə gəlib.

Dövlətimizin başçısını "Joint Base Andrews" hərbi hava bazasında rəsmi şəxslər qarşılayıblar.

Avqustun 7-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Vaşinqtonda ABŞ Prezidentinin xüsusi elçisi Stiv Uitkoff ilə görüşüb.

Əvvəlcə dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin və ABŞ Prezidentinin xüsusi elçisi Stiv Uitkoffun iştirakı ilə SOCAR-la "ExxonMobil" şirkəti arasında "Əməkdaşlıq haqqında Memorandum" imzalanıb.

Sənədi Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və "ExxonMobil" şirkətinin vitse-prezidenti Con Ardill imzalayıblar.

Sonra dövlətimizin başçısı İlham Əliyev ilə ABŞ Prezidentinin xüsusi elçisi Stiv Uitkoffun görüşü olub.

Görüşdə Prezident İlham Əliyevin ABŞ Prezidenti Donald Trampın dəvəti ilə Vaşinqtona işgüzar səfərinin ikitərəfli münasibətlərimizin gündəliyinin və regional məsələlərin müzakirəsi üçün yaxşı fürsət yaratdığı bildirildi.

Söhbət zamanı Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının strateji müstəvidə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri, Ermənistanla Azərbaycan arasında normallaşma prosesi və regiondakı sülh gündəliyinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Avqustun 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Ağ Evə gəldi.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp dövlətimizin başçısını qarşıladı.

Ağ Evdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp ilə görüşü oldu.

Sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının hazırlanması məqsədilə Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Anlaşma Memorandumunu imzaladılar.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan avqustun 8-də Ağ Evdə mətbuata bəyanatla çıxış ediblər.

Əvvəlcə ABŞ Prezidenti mətbuata bəyanatla çıxış etdi.

Prezident Donald Trampın bəyanatı

– Bu ölkələr uzun illər ərzində - 35 il müharibə şəraitində olublar. İndi isə onlar dostdur və bundan sonra uzun müddət dost qalacaqlar. Bu gün Ağ Evdə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh sammitində hər kəsi qəbul etməkdən böyük şərəf duyuram. Mən böyük insanların bir araya toplanmasından böyük zövq alıram və burada məhz bu baş verir. İki uzaqgörən lider - Prezident Əliyev və Baş nazir Paşinyanı Vaşinqtona səfər edərək bu mühüm bəyannamənin imzalanması münasibətilə təbrik edirəm. Bu, çox vacib bir sənəddir. Mənə bildirildi ki, keçmişdə tərəflər dəfələrlə buna nail olmağı mümkün hesab ediblər, lakin bu baş verməyib. Mən, həmçinin Dövlət katibi Marko Rubio, xüsusi elçi Stiven Uitkoff və Dövlət Departamentində çalışan heyətlərə təşəkkürümü bildirmək istərdim. Eyni zamanda, sizin ölkələrdən də burada dövlət rəsmiləri var və onlar da bu işlərə böyük diplomatik dəstək veriblər.

Ermənistan və Azərbaycan 35 ildən artıq müharibə şəraitində olub. Bu münaqişə uzun illər ərzində insanlara əziyyət və məhrumiyyət gətirmişdir. Bir çox ölkələr, həmçinin Avropa İttifaqı, Rusiya bunun üzərində gərgin çalışıb, lakin buna nail ola bilməyib. Ayaq üstə yuxulayan Co Bayden də bu məsələ ilə məşğul olmağa çalışıb, ancaq nəticəsi necə olub bəllidir. O, yəqin ki, bu işə 12 dəqiqə vaxt sərf edib.

Bu razılaşma ilə biz sülhü təmin etməyə müvəffəq olmuşuq. Biz bir az əvvəl oval ofisdə bu sazişə aid olan çoxsaylı sənədləri və vacib elementləri imzaladıq. Ermənistan ilə Azərbaycan kommersiya və səyahət əlaqələrinin qurulmasına, diplomatik münasibətlərin yaradılmasına sadiqliyini vurğulayır, bir-birinin ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə hörmət bəslədiyini bəyan edir. Bu iki şəxs o qədər də tez-tez görüşmürdü, ancaq bundan sonra aralarında gözəl münasibətlər olacaq. Mənim üçün böyük şərəf doğuran məqam bu bəyanatda TRIPP, yəni, “Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu”nun öz əksini tapmasıdır. Bu xüsusi tranzit ərazi vasitəsilə Azərbaycan Ermənistanın suverenliyinə qəti şəkildə hörmət çərçivəsində özünün Naxçıvan bölgəsinə tam çıxış əldə edəcək. Yəni, bunun nəticəsində hər iki tərəf üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan bu ərazidə birgə əməkdaşlıq mümkün olacaq.

Ermənistan ABŞ-la birlikdə bu dəhlizin inkişafı ilə bağlı xüsusi tərəfdaşlıq yaradır. Bu tərəfdaşlıq 99 illik olacaq və bizə vəd verilib ki, bu müddət uzadıla bilər. Bəli, siz bizə söz verdiniz. Orada Amerika infrastruktur şirkətlərinin böyük layihələrlə məşğul olacağını gözləyirik. Onlar bu iki ölkədə çalışmağı arzulayır və bu işlərə böyük maliyyə vəsaiti ayıracaqlar. Bu, üç ölkəyə iqtisadi səmərə gətirəcək və vacib bir region üçün çox əhəmiyyətli xəbərdir.

Bununla yanaşı, ABŞ hər iki ölkə ilə enerji, ticarət, texnologiya sahələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə dair ikitərəfli sazişlər imzalayır. O cümlədən süni intellekt sahəsində. Enerji sahəsinə gəldikdə, burada ölkəmizi energetika naziri Kris Rayt təmsil edir və o, bu işi hər kəsdən gözəl bilir. Onun mənə verdiyi məlumata görə, bu sahə münbitdir və görüləcək işlər var. Mən onun fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirəm və ölkədə benzinin qiymətinin ciddi ucuzlaşmasında onun böyük əməyi var. Biz, həmçinin bəlkə tarixdə heç vaxt olmadığı qədər neft və qaz quyuları qazırıq və bu, hələ başlanğıcdır.

Biz, həmçinin müdafiə sahəsində Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əməkdaşlığa olan məhdudiyyəti aradan qaldırırıq. Bu, həm Sizin və həm də mənim üçün əhəmiyyətli məsələdir. Bir Prezident olaraq mənim ən böyük istəyim dünyada sülhün və sabitliyin bərqərar edilməsidir.

İndi isə sözü Azərbaycan Prezidentinə vermək istərdim.

Azərbaycan Prezidenti mətbuata bəyanatla çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin bəyanatı

– Təşəkkür edirəm cənab Prezident. ABŞ Prezidenti tərəfindən bu tarixi tədbirə dəvət edilməyimdən şərəf duyuram. Birincisi, bu gün biz Azərbaycan ilə ABŞ arasında ikitərəfli, dövlətlərarası münasibətlərimizdə yeni tarix yazırıq. Biz strateji tərəfdaşlıq yoluna qədəm qoyuruq və bir neçə ay ərzində Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası işlənib hazırlanacaq. Bu isə Azərbaycan üçün tarixi nailiyyətdir. Çünki dünyanın ən qüdrətli ölkəsi ilə strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinə malik olmaq həm fürsətdir, həm də məsuliyyət. Bu strateji tərəfdaşlıq formatı bir çox vacib sahələri əhatə edir – qarşılıqlı sərmayə, ticarət, enerji, bağlılıq, tranzit, süni intellekt,

müdafiə sahəsində kontraktlar və terrorizmlə mübarizə. Bu günədək bu sahələrdə əməkdaşlığımız olub və ümid edirəm ki, gələcəkdə də fəal əməkdaşlığımız olacaqdır. Bu, Azərbaycan üçün inkişaf yolunda iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, bu gün olduğu kimi, işsizliyin aşağı səviyyədə saxlanılması və gələcəyə böyük nikbinliklə baxmaq üçün yeni imkanlar yaradır.

Həmçinin cənab Prezidentə məhdudiyyətlərin aradan qaldırılmasına görə təşəkkürümü bildirirəm. Azərbaycana qarşı həmin məhdudiyyətlər 1992-ci ildə - müstəqilliyinin bərpasından bir il sonra tətbiq edilib. Bizə qarşı tətbiq edilmiş bu məhdudiyyət 33 ildən sonra bu gün aradan qaldırıldı. Həqiqətən bu gün Azərbaycan xalqının yaddaşına həm qürur, həm də Prezident Trampa minnətdarlıq hissi ilə həkk olunacaq. Onun həm Azərbaycana olan münasibəti və təkcə bizim regionumuz deyil, – bu gün mən bunu fikir mübadiləmizdə qeyd etdim, – cəmi bir neçə ay ərzində Prezident Tramp Afrikada, Asiyada və nəhayət, Cənubi Qafqazda 30 il ərzində əldə oluna bilinməyəni təmin etdi. Biz insanların qurban verilməsi, böyük itkilər ilə nəticələnən iki çox ağır müharibə aparmalı olduq. Prezident Tramp və onun komandası, bizim yaxşı dostumuz Stiven Uitkoff olmasaydı, Ermənistan və Azərbaycan yəqin ki, hələ də sonsuz danışıqlar prosesində idilər.

Bu, həqiqətən tarixi gündür – biz Qafqazda sülhü bərqərar edirik və bu fürsət təkcə bizim regionla məhdudlaşmayacaq. Prezident Trampın düzgün qeyd etdiyi kimi, “Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu” yeni bağlantı əlaqələri yaradacaq, sədləri aradan qaldıracaq və sərmayələr, firavanlıq, sabitlik sayəsində çoxsaylı ölkələr üçün bağlantı imkanları yaradacaq. Azərbaycan və Ermənistan Sovet İttifaqının süqutu nəticəsində eyni vaxtda müstəqillik əldə edib. Ancaq artıq o vaxt biz müharibə şəraitində idik. Biz müharibələrə, işğal dövrünə və qan tökülməsinə uzun illər sərf etdik. Bu gün tarixi gündür, çünki biz sülhü bərqərar edirik. Prezident Tramp Qafqaza sülh gətirir və biz buna görə ona minnətdarıq. Əminəm ki, Ermənistan ilə Azərbaycan sülhün əldə olunması üçün özlərində cəsarət və məsuliyyət tapacaq, xalqlarımız da barışacaqlar. Biz qarşıdurma və qan tökülməsi səhifəsini çevirəcəyik, uşaqlarımız üçün işıqlı və təhlükəsiz gələcək təmin edəcəyik. Mən çox şadam ki, biz bu gün yeni, gözəl tarix yazırıq.

Cənab Prezident, ölkələrimiz, regionumuz və bütün dünya üçün gördüyünüz işlərə görə bir daha təşəkkür edirəm.

Prezident Donald Tramp: Hər iki şəxs böyük liderdir. Siz neçə ildir ölkənizdə rəhbər vəzifədə çalışırsınız?

Prezident İlham Əliyev: 22 ildir.

Prezident Donald Tramp: 22 il. Bu o deməkdir ki, Siz güclü və ağıllı insansınız, regionunuz dünyanın gözəl bölgəsidir. Bu işdə iştirak etmək mənim üçün böyük şərəfdir.

Söz verilir Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyana.

Ermənistanın Baş naziri bəyanatla çıxış etdi.

Baş nazir Nikol Paşinyanın bəyanatı

– Təşəkkür edirəm, cənab Prezident.

Xanımlar və cənablar. Bu gün biz Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərində mühüm nailiyyət əldə etdik. Biz keçmiş tariximizdən fərqli olacaq yeni hekayənin təməlini qoyuruq. Bu sıçrayış Prezident Trampın şəxsi iştirakı və regionumuzda sülhün bərqərar edilməsinə güclü sadiqliyi olmadan mümkün deyildi. Sülh sazişinin paraflanması ölkələrimiz arasında onilliklərdir davam edən münaqişəyə son qoyulmasına yol açacaq, onlar üçün bir-birinin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə tam hörmətlə yanaşaraq, yeni dövrü başladacaq. Bu gün Prezident Trampın şahidliyi ilə onun da imzaladığı bəyannamə daha çox əminlik və inam yaradır ki, biz Cənubi Qafqazda sülh, rifah, təhlükəsizlik və iqtisadi əməkdaşlıq səhifəsini açırıq. Bu baxımdan, icazə verin, suverenlik, ərazi bütövlüyü və yurisdiksiya prinsipləri əsasında regionda nəqliyyat yollarının açılmasına dair razılaşmanı qeyd edim. Mən çox məmnunam ki, bütöv bir bölgənin imkanlarını təmin edəcək bağlantılar layihəsi sayılan “Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu”nun qurulması üçün Ermənistan ABŞ-la birgə işləyəcək.

TRIPP yolu uzunmüddətli fayda gətirəcək strateji iqtisadi imkanlar açacaq. Onun sayəsində infrastruktura sərmayələr, daha geniş regional bağlantılar təşviq olunacaq, münaqişənin həllində carçı kimi tanınan ABŞ rəhbərliyi ilə əməkdaşlıq güclənəcək. Mən Ermənistan ilə Azərbaycan arasında vəziyyəti tam dəyişən nəticələrin əldə olunmasına görə Prezident Trampa və onun heyətinə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Bu gün əldə etdiyimiz razılaşma çox əhəmiyyətlidir. Bu, ölkələrimiz və regionumuz üçün uğurdur, dünya üçün uğurdur. Çünki daha dinc region daha təhlükəsiz dünya deməkdir. Bu, qısaca desək, gücə əsaslanan sülh deməkdir. Cənab Prezident, bu gün əldə olunan böyük nailiyyət qlobal rəhbərliyinizin daha bir təzahürüdür və sizin dünya miqyasında sülh yaradan insan və dövlət xadimi kimi irsinizdir.

Sülhün bərqərar olunması uzaqgörənlik, siyasi cəsarət və qətiyyət tələb edir. Lakin ən vacibi odur ki, o, bu işlərə inamı tələb edir. “İncil”də yazıldığı kimi, “sülh yaradanlar xoşbəxtdirlər, çünki onlar Allahın oğulları adlandırılacaqlar. Tanrı onların yolunu açıq etsin”.

Təşəkkür edirəm və hamımızı təbrik edirəm. Prezident Əliyev, Sizi və hamımızı, Azərbaycan,

Ermənistan və ABŞ-dan olan həmkarları, regionumuzun bütün xalqlarını, ölkələrimizin bütün insanlarını təbrik edirəm.

Hamıya təbriklərimi çatdırıram, çünki dediyim kimi, bununla birmənalı olaraq daha yaxşı dünya qurulacaq. Sağ olun.

Prezident Donald Tramp: Əla. Sağ olun.

Sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Ermənistan Respublikasının Baş naziri "Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu" Sammitinin nəticələri ilə bağlı birgə bəyannaməni imzaladılar.

Prezident Donald Tramp: Bu, həqiqətən böyük nailiyyətdir və sizləri təbrik edirəm. Siz iki inanılmaz lidersiniz. Adınız tarixə düşəcək. Mən münaqişənin nə qədər uzun çəkdiyini oxudum. Siz bundan keçmisiniz. Bəzi insanlar gözləntilərinizi doğrultmayıb və sair. Bəlkə siz kimisə qane etməmisiniz. Bilmirəm bunlar sizdə necə olub. Lakin adətən işlər bu cür gedir. Lakin həmin məsələ çox, çox xüsusidir. Beləliklə, mən, ümumiyyətlə, həmin məsələnin ortasında qalmaq istəməzdim, lakin bəzi suallar veriləcək. Həmin məsələyə aid suallar olacaq. Bu gün ərzində biz digər məsələləri də elan edəcəyik.

Sonra suallar cavablandırıldı.

Sual: Qarabağ ermənilərinə qayıtmaq imkanı veriləcəkmi? Həmçinin Prezident Trampa Nobel Sülh Mükafatının verilməsi barədə aparılan söhbətlərə münasibətiniz necədir?

Baş nazir Nikol Paşinyan: Düşünürəm ki, Prezident Tramp Nobel Sülh Mükafatına layiqdir. Biz onun namizədliyini dəstəkləyəcəyik və təşviq edəcəyik. Təbii haldır. Bir sözlə, düşünürəm ki, bu gün keçirilən tədbir onun bariz nümunəsidir. Ümidvarıq ki, siz bizi dəvət edəcəksiniz.

Prezident Donald Tramp: Bəli. Siz ön cərgədə oturacaqsınız.

Baş nazir Nikol Paşinyan: Bəli. Bəli.

Prezident Donald Tramp: Çox sağ olun.

Baş nazir Nikol Paşinyan: Biz lehinəyik.

Prezident Donald Tramp: Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Olar bir təklif verim?

Donald Tramp: Bəli.

Prezident İlham Əliyev: Bəlkə Prezident Trampa Nobel Sülh Mükafatının verilməsi məqsədilə Nobel Komitəsinə birgə müraciətin göndərilməsində Baş nazir Paşinyanla razılaşaq. Çünki üç onillikdən artıq müharibədə olmuş ölkələrin rəhbərlərinin burada tarixi imza atmaları həqiqətən böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu, Prezident Trampın rəhbərlik səylərinin nəzərəçarpan nəticəsidir. Heç kəs buna nail ola bilməyib. 1990-cı illərin əvvəlindən burada çox prezidentlər olub, Minsk qrupu olub. Yeri gəlmişkən, 1992-ci ildə fəaliyyətə başlamış həmin qrupa bu gün biz erməni həmkarımla son qoyuruq. ATƏT-in vasitəçiliyi ilə aparılan danışıqlar üç onillikdən çox çəkdi və heç bir nəticə vermədi.

Bəs əgər Nobel Sülh Mükafatı Prezident Trampa verilməsə, kimə verilməlidir? Mən heç bir iş görməmiş, lakin mükafat almış şəxslərlə bağlı Nobel Sülh Mükafatının çox müəmmalı qərarlarının tarixinə varmaq istəməzdim. Lakin Prezident Tramp altı ay ərzində möcüzə yaratdı. Bir sözlə, düşünürəm ki, erməni həmkarım da dəstəkləyəcək. Auditoriyanın reaksiyasından hesab edirəm ki, biz qayıdan kimi birgə məktubun hazırlanması üzərində razılığa gələcəyik.

Ümid edirəm ki, mən, həmçinin Prezidentin mükafatlandırma mərasiminə qoşulacağam. Ümidvarıq ki, o, bizi mərasimə dəvət edəcək.

Prezident Donald Tramp: Sağ olun. Siz təbii ki, olacaqsınız. Çox sağ olun.

Baş nazir Nikol Paşinyan: İndi imzalamaq üçün layihəmiz varmı?

Prezident Donald Tramp: Baxarıq, necə olacaq.

Prezident İlham Əliyev: Biz imzalamaq istərdik.

Prezident Donald Tramp: Çox sağ olun. Çox yaxşı. Bilirsiniz, burada və orada hər zaman kiçik problemlər olur, elə deyilmi? Böyük problemlər həll olunub. Ən böyüklər artıq geridə qaldı.

Prezident İlham Əliyev: İlk növbədə, qeyd etmək istərdim ki, bu gün biz artıq neçə vaxtdır danışıqlar prosesində olan sülh sazişini parafladıq. Onun burada, dünyanın bir nömrəli paytaxtında, dünyanın bir nömrəli ofisində və Birləşmiş Ştatların hörmətli Prezidenti qarşısında paraflanması faktı göstərir ki, tərəflərdən heç biri geri çəkilməyəcək. Bununla bağlı heç bir şübhə yoxdur.

Əgər bizlərdən kimsə, Baş nazir Paşinyan və ya mənim özüm geriyə çəkilmək istəsəydik, buraya gəlməzdik. Beləliklə, Siz, eləcə də Azərbaycan ictimaiyyəti tam əmin ola bilər ki, bu gün baş verən hadisə Qafqaza sülh, uzunmüddətli sülh, əbədi sülh gətirəcək.

Prezident Donald Tramp: Həqiqətən, çox əla bəyanatdır.

Baş nazir Nikol Paşinyan: Üzr istəyirəm, tam razıyam. Heç bir əlavəm də yoxdur.

Prezident Donald Tramp: İki əla bəyanatdır, bununla belə, əla hazırlanmış bəyanatdır. Oldu. Gəlin, bir neçə sual da dinləyək. Buyurun.

Sual: Cənab Prezident, Cənubi Qafqazda bir çoxları Amerikanın Azərbaycanla ikitərəfli münasibətlərdə olan maneələrin və dünyanın həmin hissəsindəki sülhün olmamasının günahını Sizin sələfiniz Co Bayden və onun Dövlət katibi Antoni Blinkenin üzərinə qoyur. Ölkənizin və administrasiyanızın Azərbaycan və Ermənistanla tərəfdaşlığının gücləndirilməsi Sizin üçün nə dərəcədə əhəmiyyətlidir? Bu, Sizin irsiniz üçün nə kimi əhəmiyyət kəsb edir?

Prezident Donald Tramp: Bəli, mənim üçün əhəmiyyətlidir. Bilirsiniz, keçmişdə nəyin baş verdiyini bilirəm, çünki çox oxumuşam və onlar arasında uzun müddət çox ağır münasibətlər olub. Yəni, müharibə olub. Bir çox dövrlərdə müharibə olub. Amma işlər düzəlir və ona görə onlar əla insanlardır.

Mən Ermənistandan çox insanı tanıyıram. Hər iki ölkədən çox insanı tanıyıram və onlar inanılmaz şəxslərdir. Baş vermiş hadisələr gərək olmayaydı. Arzu edirdim ki, burada daha tez olum. Əgər seçkilər başqa cür keçsəydi, bu gün hər şey əla olardı. Mən ziddiyyətli danışmaq istəmirəm, lakin qeyd edirəm ki, seçkilər saxtalaşdırılmışdı.

Məsələni dörd il tez həll edə bilərdim. Lakin həqiqət göz qarşısındadır. Əgər seçkilər saxtalaşdırılmasaydı, mən burada dörd il əvvəl olardım. Biz həmin müqaviləni dörd il əvvəl imzalaya bilərdik. Lakin bu, baş vermədi. Bayden administrasiyası həqiqətən çox az iş gördü, əslində, heç nə etmədi. Bu iş üçün heç nə etmədilər. Mənim solumda və sağımda iki çox ağıllı insan əyləşib. Onlarla tanış oldum, onlar çox ağıllı insanlardır. Düşünmürəm ki, onlar nə vaxtsa məni məyus etsinlər. Onlar müəyyən işlərə görə mənə zəng edə bilərlər. İndi mən onları sınaqdan keçirəcəyəm və onlar mənə zəng edəcəklər, çünki bunu sevirlər. Lakin onlar hər hansı problem yaratmayacaqlar.

Bizim çox əhatəli sazişimiz var. Bu, sülh sazişidir, atəşkəs deyil. Bu, elə bir məsələ deyil ki, sonraya saxlayaq. Bu, sülh sazişidir və onlar bir-biri ilə çoxlu işgüzar əlaqələr yaradacaqlar. Onlar Birləşmiş Ştatlarla iş quracaqlar və mən isə hər zaman, ən azı burada olduğum zaman onların nə dərəcədə ağıllı, nə dərəcədə yaxşı insan olduqlarını xatırlayacağam.

Ticarət və digər məsələlərə gəldikdə, biz hər zaman 100 faiz dərəcəsində işləyirik. Biz onlara yaxşı olması üçün öz yolumuzla gedəcəyik. Onlar çox yaxşı iş gördülər və çox cəsarət göstərdilər. Onlar dünyanın çox mürəkkəb, olduqca çətin bölgəsindən gəliblər. Bu, dünyanın çox çətin, lakin mühüm hissəsidir. Onlar ağıllı, lakin məğrur insanlardır. Bilirsiniz, onların böyük enerji sərvətləri var. Mən Kris ilə söhbət etdim və o dedi ki, onların sərvəti çox böyükdür. Lakin sərvət hər zaman problemləri həll etmir. Başqa məsələlər tələb olunur. Onlar çox xoş təəssürat bağışlayan iki liderdir və onlarla işləmək şərəfdir.

Mən həyatları xilas etmək istəyirəm. İnsan həyatını xilas etməkdən məmnun oluram. Bu belədir! Bilirsiniz, insan həyatını xilas etdiyin təqdirdə, dinc, sülhsevər dünya yaranır. Adətən, bu, kifayət qədər yaxşı nəticə verir. Mən hər kəsə, xüsusən də bu gün addım atmağa cəsarətli olmuş iki böyük liderə təşəkkürümü bildirirəm. Onlar tarix kitablarına düşəcəklər. Burada iştirak etmək böyük şərəfdir.

Çox sağ olun.

Avqustun 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin və Ermənistan Respublikasının Baş nazirinin Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vaşinqton şəhərində keçirilmiş görüşünə dair Birgə Bəyannaməni imzaladılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Ermənistan Respublikasının Baş nazirinin Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vaşinqton şəhərində keçirilmiş görüşünün nəticələrinə dair

BİRGƏ BƏYANNAMƏ

Biz, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Ermənistan Respublikasının Baş Naziri 8 avqust 2025-ci il tarixində Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vaşinqton şəhərində görüşərək, aşağıdakıları bəyan edirik:

1. Biz və Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp "Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası arasında sülhün və dövlətlərarası münasibətlərin təsis olunması haqqında Saziş"in razılaşdırılmış mətninin tərəflərin xarici işlər nazirləri tərəfindən paraflanmasına şahidlik etdik. Bu kontekstdə, biz Sazişin imzalanması və yekun olaraq ratifikasiyası üçün əlavə tədbirlərin görülməsinin davam etdirilməsinə ehtiyac olduğunu qəbul etdik və ölkələrimiz arasında sülhün təmin edilməsi və gücləndirilməsinin vacibliyini vurğuladıq;
2. Biz, həmçinin Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) Minsk Prosesi və onunla əlaqəli strukturlarının bağlanmasına dair Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri və Ermənistan Respublikasının xarici işlər naziri tərəfindən ATƏT-ə birgə müraciətin imzalanmasına şahidlik etdik. Biz ATƏT-in bütün iştirakçı dövlətlərini bu qərarı qəbul etməyə çağırırıq;
3. Biz regionda və onun qonşuluğunda dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və yurisdiksiyasına hörmət əsasında sülhün, sabitliyin və rifahın təşviqi üçün iki ölkə arasında ölkədaxili, ikitərəfli və beynəlxalq nəqliyyatın təmini məqsədilə kommunikasiyaların açılmasının əhəmiyyətini bir daha təsdiq etdik. Bu səylər Azərbaycan Respublikasının əsas hissəsi və onun Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında maneəsiz bağlantını və Ermənistan Respublikası üçün beynəlxalq və ölkədaxili bağlantılar üzrə qarşılıqlı faydaları ehtiva edir;

4. Ermənistan Respublikası Ermənistan Respublikasının ərazisində "Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu" (TRIPP) bağlantı layihəsi üçün çərçivənin müəyyən edilməsi məqsədilə Amerika Birləşmiş Ştatları və qarşılıqlı müəyyən edilmiş üçüncü tərəflər ilə əməkdaşlıq edəcəkdir. Biz bu məqsədə ən qısa zamanda nail olmaq üçün xoş niyyətlə səy göstərməyə dair qətiyyətimizi təsdiq edirik;
5. Biz BMT Nizamnaməsi və 1991-ci il Almatı Bəyannaməsinə uyğun olaraq, keçmiş münaqişənin əsiri olmayan parlaq gələcək yoluna qədəm qoyulmasına olan ehtiyacı qəbul edirik. Dərin insan iztirablarına səbəb olmuş münaqişədən sonra nəhayət ki, beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığı və ərazi əldə olunması üçün güc tətbiq etmənin yolverilməzliyi əsasında dövlətlərimizin qonşuluq münasibətlərinin qurulmasına başlaması üçün şərtlər yaradılmışdır. Yenidən təftiş mövzusu olmayan və heç bir zaman olmayacaq bu reallıq dövlətlərimiz arasında düşmənçilik səhifəsinin bağlanmasına yol açır. Biz indi və gələcəkdə hər hansı bir qisas cəhdini qətiyyətlə rədd edir və istisna edirik;
6. Biz bu Zirvə görüşünün regionda qarşılıqlı hörmət və sülhün irəlilədilməsi üçün möhkəm təməl təşkil edəcəyinə əminliyimizi ifadə edirik;
7. Biz bu vacib Zirvə görüşünə ev sahibliyi çərçivəsində səmimi qonaqpərvərliyə və Azərbaycan Respublikası ilə Ermənistan Respublikası arasında ikitərəfli əlaqələrin normallaşdırılmasının irəlilədilməsinə vacib töhfələrinə görə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampa dərin minnətdarlığımızı ifadə edirik.

Bu Bəyannamə 8 avqust 2025-ci il tarixində Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vaşinqton şəhərində imzalanmışdır.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Nikol PAŞİNYAN
Ermənistan Respublikasının
Baş naziri

Şahidlik etdi:
Donald Tramp
Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti

Avqustun 8-də Vaşinqtonda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının hazırlanması məqsədilə Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Anlaşma Memorandumunu imzaladılar.

Sonra dövlət başçıları söhbət etdilər.

Prezident İlham Əliyev dedi: 33 il davam edən sanksiyaların sonu Prezident Trampın sayəsində mümkün oldu.

Prezident Donald Tramp dedi: Xalqınız böyük xalqdır. Bizim şəxsi tanışlığımızdan əvvəl belə Siz mənim haqqımda gözəl sözlər söylədiniz. Hətta bizim seçkilərdə qalib gəlməyimizdən əvvəl.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, Sizin qalib olmağınızdan əvvəl. Bu, mənim səmimi sözlərim idi. Siz ilk prezidentlik dövrünüzdə gördüyünüz işlərə görə Azərbaycan xalqının və beynəlxalq ictimaiyyətin rəğbətinə layiqsiniz. Son bir neçə ay ərzində Siz Asiya, Afrika və nəhayət Cənubi Qafqaza sülh gətirdiniz. İnanılmazdır.

Prezident Donald Tramp: Pakistan və Hindistan arasında qarşıdurma. Bu, ciddi məsələ idi, çünki hər ikisi nüvə silahına malik ölkədir.

Prezident İlham Əliyev: Kamboca və Tailand.

Prezident Donald Tramp: Bəli, böyük işlər gördük. Siz də həmin işləri görərdiniz. Sizin münaqişə də ciddi məsələdir, nə qədər sürdü döyüşlər – 33, 35 il?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, münaqişə 1988-ci ildə başlayıb. Lakin hərbi qarşıdurmanın fəal fazası 1991-1992-ci illərdə başlayıb.

Prezident Donald Tramp: Lakin münaqişə həll edilmirdi.

Prezident İlham Əliyev: Xeyr. Müharibə 1994-cü ildə dayandı və sonsuz, mahiyyətdən məhrum olan danışıqlar dövrü başladı.

Prezident Donald Tramp: Bu, çox ciddi bir məsələdir.

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə, Siz möcüzəyə imza atdınız.

Prezident Donald Tramp: Ancaq mətbuat bunu heç vaxt eşitmək istəmir.

Prezident İlham Əliyev: Azərbaycan mətbuatı bunu işıqlandıracaq.

Prezident Donald Tramp: Siz böyük lidersiniz.

Prezident İlham Əliyev: Böyük lider mənim yanımda əyləşib.

Prezident Donald Tramp: Mənim Sizin üçün hədiyyəm var. İcazə verin, onu təqdim edim. Zənnimcə, bəyənəcəksiniz.

Prezident İlham Əliyev: Mənim 9 nəvəm var, icazə versəniz, hamısını götürərdim.

Prezident Donald Tramp: Sizin 9 nəvəniz var? Mənə əlavə sikkə verin. Siz gözəl danışıq aparırsınız. Bu sikkələr hamının xoşuna gəlir. Dünyanın ən gözəl sikkəsidir. Bəlkə də dünyanın ən bahalı sikkəsidir. Heyət üzvləri yaxınlaşın və şəklinizi də çəksinlər.

Sonda Ağ Evin rəmzi açarını Prezident İlham Əliyevə təqdim edən Prezident Donald Tramp dedi: Sizə daha bir hədiyyəm var. Bu, Ağ Evin rəmzi açarıdır. Mən bunu nadir hallarda təqdim edirəm.

Avqustun 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Vaşinqtonda Azərbaycanın media nümayəndələrinə müsahibə verib.

Vüsal Mətləb, AzTV-nin müxbiri: Xoş gördük, cənab Prezident. Siz Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidenti cənab Donald Trampın dəvəti ilə bu ölkədə səfərdəsiniz və bu gün Azərbaycanda hər kəs Vaşinqtondan xəbərlər gözləyir. Odur ki, bu müsahibəyə görə təşəkkür edirik. İcazənizlə, suallara keçək.

Cənab Trampla görüşünüzü və Amerika Birləşmiş Ştatları-Azərbaycan arasında Strateji Tərəfdaşlığa dair Xartiyanın hazırlanması üçün Strateji İşçi Qrupunun yaradılması ilə bağlı sənədin əhəmiyyətini və ümumilikdə bu səfərin nəticələrini necə qiymətləndirərdiniz?

Prezident İlham Əliyev: Mən səfərin nəticələrini çox yüksək qiymətləndirirəm. İlk növbədə, Prezident Trampın dəvəti ilə Amerikada işgüzar səfərdə olmaq, əlbəttə ki, Azərbaycan-Amerika münasibətləri üçün çox önəmli bir məsələdir. Deyə bilərəm ki, bu gün Amerika-Azərbaycan münasibətlərində yeni səhifə açılır: əməkdaşlıq və strateji tərəfdaşlıq səhifəsi. Əlbəttə ki, Azərbaycanın milli maraqlarının qorunması üçün Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bu səviyyədə münasibətlərin qurulması çox önəmli məsələdir.

Prezident Trampla görüşümüz çox səmimi şəkildə keçdi. Deyə bilərəm ki, dostluq şəraitində keçdi. Bir çox önəmli məsələlər müzakirə edildi. Eyni zamanda, bildiyiniz kimi, Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasını hazırlamaq üçün Strateji İşçi Qrupu da yaradılmışdır və əlbəttə ki, bu sənədin böyük əhəmiyyəti var. Orada gələcək əməkdaşlıq istiqamətləri də açıq-aydın təsbit edilib. Bunlar qarşılıqlı sərmayə qoyuluşu, energetika, nəqliyyat, bağlantılar, tranzit, təhlükəsizlik, süni intellekt, müdafiə sənayesi və müdafiə sahələrində əməkdaşlığı və digər məsələləri ehtiva edir. Yəni, sadəcə olaraq, bu istiqamətlərin sadalanması onu göstərir ki, ölkəmiz qarşısında nə qədər böyük imkanlar açılır və artıq mənim göstərişimlə Azərbaycan tərəfini təmsil edəcək tərkib müəyyən olunub. Biz öz təkliflərimizi irəli sürəcəyik. Artıq mənim səfərim çərçivəsində Amerikanın bir neçə aparıcı şirkəti ilə görüşlər keçirilmişdir. Yəni, biz vaxt itirmək istəmirik. Onsuz da əvvəlki administrasiya dövründəki dörd ili mən itirilmiş illər kimi qiymətləndirirəm. Çünki əfsuslar olsun ki, Bayden administrasiyası zamanı Amerika-Azərbaycan əlaqələri Azərbaycan-Ermənistan əlaqələrinin girovuna çevrilmişdi. Bizim Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əvvəlki dövrdə əldə edilmiş nailiyyətlər və potensial demək olar ki, dondurulmuş vəziyyətə salınmışdı. Ona görə indi biz vaxt itirə bilmərik. Xüsusilə cənab Trampın və onun administrasiyasının nümayəndələrinin - komandasının Azərbaycana olan müsbət münasibətini, yəqin ki, tamaşaçılar da bizim keçirdiyimiz görüşlərdən və mətbuat konfransındakı ab-havadan hiss ediblər.

Bu xoş münasibət, əlbəttə ki, çox önəmli bir amildir. Bu nöqteyi-nəzərdən səfərin çox böyük əhəmiyyəti var. Bu, Prezident Trampla mənim birinci görüşümdür. Yenə də demək istəyirəm ki, görüş çox səmimi şəkildə keçdi. Onun Azərbaycanla bağlı olan bilgiləri, sözün düzü, məni təəccübləndirdi. O, bir çox məsələləri dərindən bilir. Azərbaycanın önəmini, onun geosiyasi əhəmiyyətini, Azərbaycanın Amerika Birləşmiş Ştatlarına həmişə dost ölkə olmasını cənab Tramp çox yaxşı bilir. Əlbəttə ki, şəxsi təmaslar bizim münasibətlərimizdə önəmli rol oynayacaq. Təbii ki, 907-ci düzəlişin ləğv olunması, hesab edirəm ki, tarixi hadisədir. Artıq strateji əməkdaşlıq formatına başlamağımız da hesab edirəm ki, tarixi hadisədir. Ona görə mən səfərin nəticələrindən çox məmnunam və əminəm ki, bu səfərin konkret nəticələri yaxın gələcəkdə özünü büruzə verəcək.

Oubai Şahbandar, AnewZ televiziyasının müxbiri: Cənab Prezident, çox möhtəşəm, tarixi bir gündür. Siz və Baş nazir Paşinyan hətta Nobel Mükafatı Komitəsinə birgə müraciət edəcəyinizə dair fikir söylədiniz. Biz eşitdik ki, Prezident Tramp Sizin baxışınızı və liderliyinizi alqışlayır. Siz də bu gün bu razılaşmaya səbəb olan Prezident Trampın uzaqgörən rəhbərliyini yüksək dəyərləndirirsiniz. Bildiyiniz kimi, Prezident Trampla şəxsi münasibətlər çox önəmlidir. Rəhbərlər arasında münasibətə, Prezident Trampla şəxsi münasibətlərinizə necə qiymət verərdiniz? Prezident Trampın onilliklər əvvəl Konqres tərəfindən qəbul edilmiş və Amerikanın Azərbaycana yardımına mane olan 907-ci düzəlişi dayandırmasını görmək Sizin üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli idi. Bu, Azərbaycan və ABŞ üçün yeni bir məqamdırmı?

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə, belədir! Əminəm ki, biz münasibətlərimizdə yeni səhifə açırıq. Şəxsi təmasa gəldikdə, bu, Prezident Trampla bizim ilk görüşümüz idi. Çox mehriban, səmimi və nəticəyönümlü görüş keçdi. Təbii ki, mən Prezident Trampı əvvəlki prezidentlik müddətindən və bu altı ayda gördüyü işlərdən tanıyırdım. Prezident Tramp mənim kim olduğumu bilmirdi, amma o, mənim haqqımda komanda üzvlərindən eşidib. Təbii ki, Prezident Trampa mənim şəxsi münasibətim hər zaman çox müsbət olub

və hətta keçən ilin ortalarında mənə ABŞ-dakı seçkilərlə bağlı sual verəndə, mən düşündüyümü açıq şəkildə demişdim. Demişdim ki, biz onu dəstəkləyirik. Çünki o, yəqin ki, müharibələr başlamayan yeganə Amerika prezidentidir və bu həqiqətdir. O, Azərbaycan xalqı kimi ailə dəyərlərinə önəm verən insandır. Təbii ki, bu gün mətbuat konfransında qeyd etdiyim kimi, o, bu altı ay ərzində qeyri-mümkün görünən işlər gördü: istər Afrikada, Asiyada və Cənubi Qafqazda. O, sülh gətirir və ortaya nəzərəçarpan nəticələr qoyur. Beləliklə, mən bu baxımdan bizim şəxsi münasibətlərimizi yüksək qiymətləndirirəm. Əminəm ki, növbəti illərdə bu şəxsi münasibətlər ölkələrimiz arasında dövlətlərarası əlaqələrə çox müsbət təsir göstərəcək.

Əlbəttə ki, "Azadlığa dəstək aktı"na edilən bu ədalətsiz 907-ci düzəlişdən mənim iştirakımla oval ofisdə imtina çox rəmzi məna daşıyır. Prezident Tramp bunu başqa formada da edə bilərdi. O, bunu daha sonra da imzalaya bilərdi. Amma bunu hələ 1992-ci ilin oktyabrından bəri Konqres tərəfindən haqsız olaraq sanksiyaya məruz qalan Azərbaycanın Prezidentinin qarşısında etmək qərarına gəldi. O zaman təbii ki, Konqres üzvlərinin Azərbaycandan, Cənubi Qafqazda baş verənlərdən xəbəri yox idi. Onlar erməni lobbi qruplarının təsiri altına düşüb və qurban Azərbaycanı işğalçı kimi təqdim edirdilər. Beləliklə, bu düzəliş bizi həmin o illərdə çox ehtiyac duyduğumuz birbaşa Amerika yardımından məhrum etmişdir. O vaxt Azərbaycan qaçqınların sayı çox, iqtisadiyyatı isə bərbad vəziyyətdə olan kasıb ölkə idi. Nəticədə,biz sanksiyalar altında olan yeganə keçmiş Sovet İttifaqı respublikası idik. Sonra bildiyiniz kimi, 2001-ci ildə bu sanksiyalar dayandırıldı, çünki ABŞ Hökumətinin Əfqanıstanda Azərbaycanın köməyinə ehtiyacı var idi. Biz isə çox vacib nəqliyyat yollarını, "Şimal Paylayıcı Şəbəkə" adlanan əlaqəni təmin etdik. Bu, təkcə hava uçuşları deyil, həm də quru və dəniz nəqliyyatını əhatə edirdi. Sonra hər il Amerika prezidentləri bu düzəlişin qüvvəsini dayandırırdılar, 2023-cü ilə qədər. Dayandırılmaması bizim üçün böyük şok oldu, çünki Bayden administrasiyasından belə bir yanaşma gözləmirdik. Əfqanıstanda bizə ehtiyac olmadığına görə Bayden administrasiyası bütün dünyanın gözü qarşısında Əfqanıstandan qaçdığı dövrdə buna əl atdı. Bundan sonra bizə qarşı sanksiyalar yenidən qüvvəyə mindi. Bu, yəqin ki, Azərbaycana mənfi münasibətin və nankorluğun zirvəsi idi. Əslində, bu, Bayden administrasiyası ilə onların hakimiyyətinin sonuna qədər düzəlməyən əlaqələrimizin ciddi şəkildə pisləşməsinə səbəb oldu. Beləliklə, münasibətlərimiz dərin böhran içində idi.

Odur ki, Prezident Trampın bu rəmzi jestinin bizim üçün çox dərin mənası var. Təbii ki, bu gün Azərbaycanın xarici yardıma ehtiyacı yoxdur, ölkəmiz xarici yardımdan asılı deyil. İqtisadiyyatımız sabitdir, xarici borcumuz ÜDM-in yeddi faizindən də azdır. Özümüz donor ölkəyə çevrilmişik. Beləliklə, bu gün 907-ci düzəliş əsasən siyasi və rəmzi məna daşıyır. Bu, artıq ədalətsizliyin artıq aradan qalxdığını göstərir. Beləliklə, bu, Prezidentin adından çox mühüm siyasi jest idi. Eyni zamanda, bu gün onun ofisində bu sənədlə bərabər, Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiyanın hazırlanması üçün Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında sənədi də imzaladıq. Bu iki mühüm hadisə bu gün baş verib. Buna görə də mən avqustun 8-ni dövlətlərarası münasibətlərimizdə tarixi gün hesab edirəm və bu da bütün regiona çox müsbət təsir göstərəcək. Şübhəsiz ki, bu gün Azərbaycan ilə Ermənistan arasında baş verənlər Cənubi Qafqazda sülh, sabitlik və firavanlıq istəyənlərin hamısı üçün, bütün region üçün çox əhəmiyyətli olacaqdır.

Abbasəli Yadigarov, AZƏRTAC-ın müxbiri: Cənab Prezident, bu gün çox önəmli sənədlər imzalandı. Hamıya yaxşı məlumdur ki, İkinci Qarabağ müharibəsində Zəfərdən sonra sülh müqaviləsi təşəbbüsünü məhz Azərbaycan irəli sürmüşdür. Bu baxımdan, bu gün imzalanan sənədlərin əhəmiyyətini necə şərh edərdiniz?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, deyə bilərəm ki, İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatanda Ermənistan-Azərbaycan gələcək əlaqələri və təmasları sahəsində bir boşluq, bir vakuum yaranmışdı. O vaxt hələ fəaliyyət göstərmək istəyən ATƏT-in Minsk qrupu da demək olar ki, iflic vəziyyətinə düşmüşdü. Onlar bilmirdilər ki, nə etmək lazımdır. Çünki Azərbaycan bütün məsələləri beynəlxalq hüquq çərçivəsində özü həll etmişdir. Qarabağ münaqişəsi, Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsi hərbi-siyasi yollarla öz həllini tapmışdır. Azərbaycan məhz o vaxt gələcək baxışlarını ortaya qoydu. Yəni ki, bu boşluq çox davam edə bilməz. Yəni, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh müqaviləsi olmalıdır və onun təşəbbüskarı qeyd etdiyiniz kimi, biz olmuşuq. Biz o təşəbbüsü irəli sürəndən sonra yenə də heç yerdən cavab gəlmədi. Onda biz məlum əsas beş prinsipi ortaya qoyduq və bunun üzərində sülh sazişinin mətnini də biz hazırlamışdıq.

Bildiyiniz kimi, ondan sonra bizim təşəbbüsümüzlə danışıqlar prosesi başlamışdı. Danışıqlar prosesi o qədər də hamar getmirdi. Onun da əsas səbəbi ondan ibarət idi ki, o vaxt Ermənistan tərəfi sülh sazişinə Qarabağla bağlı müddəanı daxil etdirmək istəyirdi. Halbuki bu, heç bir məntiqə sığmayan, heç bir hüquqi və siyasi əsası olmayan məsələdir. Biz Ermənistan tərəfinə izah etməyə çalışırdıq ki, bu, bizim daxili məsələmizdir və dövlətlərarası sazişə hər hansı bir ölkənin daxili məsələsi daxil oluna bilməz. Ancaq buna baxmayaraq, Ermənistan təkidlə öz mövqeyindən geri çəkilmək istəmirdi.

Yəqin ki, yadınızdadır ondan sonra Avropa İttifaqı Şurasının Prezidentinin təşəbbüsü ilə Brüssel görüşləri

keçirilmişdir. Ancaq yenə də əsas fundamental məsələ imkan vermirdi ki, tərəflər bu məsələdə razılığa gəlsinlər. Yalnız 2023-cü ilin antiterror əməliyyatından sonra Ermənistan artıq reallıqlarla barışmalı oldu. Ondan sonra demək olar ki, fəal danışıqlar prosesi başlamışdır. Artıq neçə aydır tərəflər bəyan etmişdilər ki, sülh sazişinin bütün maddələri razılaşdırılıb. Hesab edirəm ki, bu, Cənubi Qafqaz üçün çox önəmli tarixi məsələdir. Əminəm ki, bu gün Ağ Evdə paraflanan sülh sazişi artıq bölgəyə sülh gətirib.

Təbii ki, Ermənistanın, necə deyərlər, ev tapşırıqları da var. Bildiyiniz kimi, onların konstitusiyasında Azərbaycana qarşı ərazi iddiası məsələsi imkan vermədi ki, bu gün sülh sazişi imzalansın. Amma bu dəyişikliklər ediləndən sonra artıq sülh sazişi istənilən vaxtda imzalana bilər. Lakin bu gün mən bəzi suallara münasibətimi bildirəndə dedim ki, bir halda Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri bu paraflamanı Ağ Evdə etməyi qəbul ediblərsə, deməli, hesab etmək olar ki, artıq bölgəmizə dayanıqlı sülh gəlib. Hesab edirəm ki, bu, həm Azərbaycan, həm Ermənistan, həm bütün bölgə üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan məsələdir. Odur ki, bugünkü gün, o cümlədən buna görə tarixi gün sayıla bilər. Həm Azərbaycan-Amerika ikitərəfli münasibətlərinin inkişafında, həm Azərbaycan-Ermənistan normallaşması işində atılan addımlar, Birgə Bəyannamənin qəbul edilməsi, imzalanması və dünyanın ən qüdrətli dövləti olan Amerikanın Prezidentinin buna dəstəyi və şahidlik etməsi bir daha bu Bəyannamənin önəmini göstərir. Mən bu gün mətbuat konfransında da qeyd etdim, biz dünyanın bir nömrəli paytaxtında, dünyanın bir nömrəli ofisində, dünyanın ən qüdrətli Prezidentinin iştirakı ilə bunu etdik. Əlbəttə, hər kəs başa düşür ki, bunun nə qədər böyük əhəmiyyəti var, həm ölkəmiz üçün, həm bölgə üçün, həm geniş coğrafiya üçün. Biz haqq-ədaləti müharibə yolu ilə bərpa etdik. İndi isə buna siyasi müstəvidə də nöqtəni qoyduq.

Vüsal Mətləb: Cənab Prezident, Vətən müharibəsindən sonra sülh müqaviləsinin imzalanması üçün Ermənistan qarşısında bəzi şərtlər qoymuşdunuz. Onlardan birincisi ATƏT-in Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı idi. Hansı ki, bu gün Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirləri ATƏT-in Baş katibinə bununla bağlı müraciət imzaladılar. İkinci şərt Ermənistanın əsas qanunundan - Konstitusiyasından Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının çıxarılması ilə bağlı idi. Bu, indiki halda nə qədər real görünür?

Prezident İlham Əliyev: Məncə, tam real görünür. Çünki birincisi onu deməliyəm ki, bizim bütün şərtlərimiz tam məntiqli, əsaslı və qanunauyğundur. Müxtəlif mərhələlərdə Ermənistan cəmiyyətində və hakim dairələrində belə bir fərziyyə irəli sürülürdü ki, sanki Azərbaycan Ermənistanın daxili işlərinə qarışmaq istəyir və hətta danışıqlar zamanı dəfələrlə belə bir məsələ qaldırılmışdı. Bizim isə mövqeyimiz ondan ibarət idi ki, bu, belə qəbul edilməməlidir. Bu, birbaşa bizə aidiyyəti olan məsələdir. Bizim ərazi bütövlüyümüzə olan açıq tələbdir, iddiadır. Ona görə bu düzəliş edilmədən sülh sazişi imzalana bilməz.

Bizim mövqeyimiz hər zaman ardıcıl, məntiqli, əsaslı idi və biz öz mövqeyimizdən geri addım atmamışıq. Çünki heç vaxt Ermənistan qarşısında qeyri-real və qəbul edilə bilməyəcək şərtlər də qoymamışdıq. Amma nədənsə Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı bizim əsaslı təklifimiz mənfi reaksiya ilə üzləşirdi. Halbuki dəfələrlə biz izah etməyə çalışırdıq ki, bir halda Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır, bir halda artıq Ermənistan özü deyir ki, Qarabağ Azərbaycandır, Minsk qrupunun de-yure qalması tamamilə məntiqsizdir. Onsuz da o, öz funksional mahiyyətini itirmişdir və biz heç vaxt imkan verməzik ki, bu, hər hansı bir formada canlansın, yaxud da hansısa başqa formaya minsin. Ona görə bu gün sülh sazişinin paraflanması və Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı bizim müştərək müraciətimiz, hesab edirəm ki, birinci maneəni aradan qaldırıb. Yenə də deyirəm, bu gün bu paraflanma Ağ Evdə baş tutdu. Ona görə mən şübhə etmirəm ki, Ermənistan Konstitusiyası dəyişdiriləndə, - Ermənistan tərəfi özü bunu bildirir ki, belə dəyişikliklər edilməlidir, - Azərbaycana olan ərazi iddiası oradan çıxarılacaq. Əks təqdirdə, bu, birinci növbədə Amerika Birləşmiş Ştatlarına hörmətsizlik olacaq. Hər kəs bilir və bizim mövqeyimiz, demək olar ki, bütün aparıcı beynəlxalq aktorlar, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən anlayışla qarşılanır. Çünki sülh sazişi imzalananda hər bir məsələ öz həllini tapmalıdır və bizə qarşı olan əsassız ərazi iddiası oradan çıxarılmalıdır. Ona görə mənim bu məsələ ilə bağlı şübhəm yoxdur. Yenə də deyirəm, bunun nə vaxt olacağı Ermənistanın öz işidir. Biz burada hər hansı bir təklif irəli sürə bilmərik. Ancaq mən hesab edirəm ki, nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır. Çünki məncə, vaxt itirmək lazım deyil. Bir halda ki, artıq Azərbaycanla Ermənistan sülh sazişini paraflayıb, onun rəsmi imzalanması da çox çəkməməlidir.

Oubai Şahbandar: Cənab Prezident, Vaşinqtona səfəriniz, sülh sazişinin paraflanması, Prezident Trampla görüşünüz Sizi və Azərbaycanı milyonlarla amerikalıya ilk dəfədir ki, tanıdır. Azərbaycanı tanımayanlar, bəlkə də Azərbaycanın harada olduğunu bilməyənlər, yaxud müəyyən yanlış təsəvvürlərə malik insanlar sizinlə tanış ola bildilər. Bəzi Amerika media qurumları və beyin mərkəzləri arasında yaranan bir sıra narahatlıqlara necə cavab verərdiniz: onlar Qarabağda xristianların qorunub-qorunmayacağından narahatdırlar. Nəzərə alsaq ki, Tramp ticarət marşrutu qurulacaq, Zəngəzur dəhlizi təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də Amerikanın ticarət maraqları üçün nə qədər vacibdir?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, bilirsiniz ki, Prezident Trampın əsaslı olaraq saxta xəbərlər adlandırdığı bəzi Birləşmiş Ştatlar mediasında Azərbaycan iblis donunda təqdim olunurdu. "Washington Post", "New York Times", "Newsweek" və bir çox başqa media qurumları mütəmadi olaraq Azərbaycan haqqında şayiələr yayır, bizə hücum edir, təhqiramiz yazılar dərc edir və əslində, Amerika ictimai rəyini çaşdırırdılar. Bunu əsasən bu gün erməni maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərən erməni lobbi qruplarının nümayəndələri ediblər. Bu gün baş verənlərə sevinmək əvəzinə, onlar çox məyus olurlar, çünki onların maraqları tamamilə fərqlidir. Onlar işğala görə məsuliyyət daşıyanlardır, çünki onların ideyaları, məsləhətləri, pulları və Ermənistanın müxtəlif hökumətlərinə təsirləri Ermənistanın özü üçün dağıdıcı rol oynayıb. Əgər onlar, belə qruplar olmasaydı, Ermənistan daha çox inkişaf etmiş, möhkəm, müstəqil sistemə malik ölkə olardı. Amma onlar, sadəcə, vaxt itirdilər, torpaqlarımızı işğal edərək vaxt itirdilər və sonda bu işğalı əbədi saxlaya bilmədilər, əslində isə özlərini inkişafdan 30 il geri atdılar.

Azərbaycanla bağlı bütün bu şayiələr və yalan məlumatlar ölkəmizi tanıyanlar üçün tamamilə qərəzli səslənir. Çünki Azərbaycan etnik və dini müxtəlifliyi ilə məşhur olan nadir ölkələrdən biridir. Bütün dini obyektlər dövlət tərəfindən qorunur. Azərbaycanda heç vaxt qarşıdurma, hətta etnik, dini fərqlər zəminində anlaşılmazlıq olmayıb. Əksinə, bu gün Azərbaycan multikulturalizmin mərkəzlərindən biridir. Burada müxtəlif dini və etnik qrupların nümayəndələri bir ailə kimi yaşayırlar. Məncə, bu gün baş verənlər hələ də ya reallığı bilməyən, ya da bilərəkdən yanlış təsəvvürlər yaratmağa çalışanlara tutarlı cavab olacaq.

O ki qaldı, Azərbaycanın əsas hissəsi ilə Naxçıvan arasında quru əlaqəsinə, bilirsiniz ki, bu mövzu ətrafında biz son beş ildə nə qədər şayiələr, nə qədər təxribatlar ilə üzləşmişik. Müxtəlif ölkələrin rəhbərləri Azərbaycanın guya ermənilərə hücum etməyi planlaşdırdığı barədə şayiələr yayırdılar, ölkəmizin bu ərazini guya güc yolu ilə ələ keçirməyi planlaşdırdığını deyirdilər. Bunun yalan məlumat olduğu barədə bütün cavablarımız nəticə vermirdi, çünki bu yanlış təsəvvür Vaşinqton da daxil olmaqla, artıq yaranmışdı. Bu azərbaycanofobiyanın hərəkətverici qüvvəsi Bayden administrasiyası idi və biz bunu dəqiq bilirik. Çünki bir çox hallarda avropalı tərəfdaşlarımızla söhbətlərdə onlar bizə bu məlumatın Baydenin komandasından gəldiyini deyirdilər. Onlar Azərbaycanın guya aqressiv niyyətləri barədə qəsdən şayiələr yayırdılar. Hətta Prezident Trampın administrasiyasının ilk aylarında bəzi dövlət qurumlarında köhnə komandanın hələ də çalışan nümayəndələrindən gələn belə yalanlar olub. Onların fəaliyyətinə əsas təsiri Azərbaycana nifrət edən "Human Rights Watch", "Freedom House" kimi QHT-lər və ya USAID, "Azadlıq" radiosu göstərib. Bilirsiniz ki, Prezident Tramp dünyanı USAID adlanan bu fəlakətdən məharətlə xilas etdi. Beləliklə, bu, bizim üçün bu məlumatların yanlış olduğunu izah etmək bir növ çağırış idi. Ona görə də izah etməli idik ki, bizim belə bir niyyətimiz yoxdur.

Bu gün baş verənlərin nəticəsində isə Prezident Trampın şahidliyi ilə Ermənistanın Baş nazirinin şəxsən imzaladığı birgə bəyannamədə Azərbaycanın əsas hissəsindən Naxçıvan Muxtar Respublikasına maneəsiz keçidlə bağlı mövqeyimizi dəqiq əks etdirən müddəa var. Sənəddə bu, Ermənistanın suverenliynə hörmət prinsipi ilə qeyd olunub. Beləliklə, biz istəyirdik ki, Azərbaycanın bir hissəsindən digər hissəsinə maneəsiz giriş əldə edək. Yeri gəlmişkən, bu, həm də Ermənistanın 2020-ci il noyabrın 10-da imza atdığı öhdəlik idi, lakin beş il ərzində heç bir irəliləyiş olmamışdı. Ərazidə heç bir iş aparılmırdı. Bu illər ərzində biz dəmir yolunu az qala Ermənistan sərhədinə çatdırmışıq. Təxminən bir ildən az vaxt lazımdır, sürətlə işləsək, bəlkə də altı aya onu tamamilə Ermənistan sərhədinə çatdırarıq.

Eyni zamanda, biz Naxçıvan Muxtar Respublikasında dəmir yolunun bərpasına başlayırıq. Deməli, bizə bu 40 kilometrlik dəmir yolu lazımdır ki, Azərbaycanın iki hissəsini birləşdirə bilək. Bu, təkcə dəmir yolu ilə bitmir. Biz elektrik ötürücü xətləri, fiber-optik xətlər, potensial olaraq Azərbaycanın və Xəzərin digər tayından qonşularımızın enerji resurslarını daşıya biləcək enerji infrastrukturları haqqında düşünürük. Beləliklə, bu, hər şeydən əvvəl, Bayden administrasiyasının yetişdirdiyi bütün anti-Azərbaycan rəvayətlər və sərəncamında olan siyasi infrastruktura - media, QHT-lər, USAID və bəzi korrupsioner siyasətçilərə cavab idi. Bugünkü hadisə korrupsiyaya görə dəmir barmaqlıqlar arxasında olan Menendez kimiləri tamamilə sıradan çıxarır. Yaxud Adam Şiff. Mən gələndə öyrəndim ki, Merilend prokuroru Adam Şiffə qarşı ipoteka saxtakarlığına görə cinayət işi açıb. Bilirsiniz, bu adamlar mütəmadi olaraq Azərbaycana hücum edirdilər - Menendez, Şiff, Peloni, Pelosi, Şermann, Marki, Kristofer Smit və başqaları. Bütün bu insanlar Azərbaycana nifrət edirlər - bilmirəm niyə, yəqin ki, Ermənistan lobbisi buna görə onlara pul ödəyirdi. Onlar Azərbaycanın əleyhinə mütəmadi olaraq fəaliyyət göstərən bir qrup ciddi siyasətçi idi. Bu gün Azərbaycan ilə Ermənistan arasında imzalananlar bizim niyyətlərimizi açıq şəkildə nümayiş etdirir – göstərir ki, biz sülh istəyirik, amma biz əlaqələrin qurulmasını da istəyirik. Biz ölkəmizin iki hissəsi arasında təhlükəsiz keçidlə inteqrasiyanı istəyirik ki, bu da daha geniş region, Ermənistanın özü üçün də çoxlu imkanlar vəd edəcək.

Mən Ermənistanın Baş naziri ilə görüşlərin birində demişdim ki, Ermənistanın tranzit ölkə olmaq şansı yaranacaq. Dedim ki, siz tranzit ölkə olmağın mənasını

bilmirsiniz. Siz tranzit ölkə deyilsiniz və yalnız Azərbaycan sayəsində tranzit ölkə ola bilərsiniz. Azərbaycansız tranzit ölkə olmaq mümkün deyil və siz tranzit ölkə olmağın üstünlüyünü görəcəksiniz. Biz daha güclü tranzit ölkə olmağa çalışırıq. Biz istəyirik ki, ərazimizdən keçən dəhlizlər daha çox yükdaşıma qabiliyyətinə malik olsun. Bu, pul gətirir, iş yerləri açır və siyasi imkanlar vəd edir. Söhbət Ermənistanın uzun illər özünü məhrum etdiyi imkanlardan gedir. Beləliklə, bu nəqliyyat marşrutu - qısaltması TRIPP kimi səslənən "Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu" daha bir tarixi nailiyyət olacaq. Amma yenə də, daha əvvəl qeyd etdiyim kimi, vaxt itirməməliyik. Biz bu işlərlə mümkün qədər tez məşğul olmalıyıq. Birləşmiş Ştatlar bu marşrutu idarə edəcək və ümidvaram ki, regiondakı bütün xalqların xeyrinə bu əlaqə xətlərini qurmaq üçün həmin mühüm vəzifələri öz üzərinə götürəcək investorlar tapılacaq.

Oubai Şahbandar: Bölgəyə daha çox Amerika sərmayələrinin gəlişini gözləyirsinizmi? Biz tarixi imzalanma mərasimində Kris Raytın iştirak etdiyini gördük. Söz təbii ki, SOCAR və "ExxonMobil" arasında imzalanmış memorandumdan gedir.

Prezident İlham Əliyev: Şübhəsiz ki, belədir. Əminəm ki, dünən "ExxonMobil" və SOCAR arasında əməkdaşlığa dair imzalanan memorandum böyük layihə ilə nəticələnəcək. Əvvəlcədən nə isə demək istəmirəm, amma Azərbaycanda böyük neft yatağının kəşfi ehtimalı yüksəkdir. Bildiyiniz kimi, "Exxon" dünyanın aparıcı enerji şirkətidir və müasir texnologiyalar sahəsində böyük təcrübəyə malikdir. "Exxon"un, həmçinin Azərbaycanda böyük təcrübəsi var. "Exxon" bizim "Azəri-Çıraq-Günəşli" layihəmizə ilk olaraq 1994-cü ildə qoşulmuşdu və dünən burada xüsusi elçi cənab Uitkoffun, ABŞ-ın enerji nazirinin müavininin və mənim iştirakımla imzalanma mərasiminin keçirilməsi faktiki olaraq nümayiş etdirir ki, biz bu layihənin gələcəyinə inanırıq. İnanın, inanmasaydıq, memorandumun imzalanmasında iştirak etməzdik. Mən çox nadir hallarda memorandum imzalanmasında iştirak edirəm. Mən bəzən müqavilələrin imzalanmasında iştirak edirəm, lakin bu, memorandumdur. Əlimizdə bir sıra amillər, texniki amillər var ki, onlar yeni karbohidrogen ehtiyatlarının kəşfinə işarə edir. Bəlkə də son on il və ya daha uzun müddətdə ədalətsiz şəkildə ayrı-seçkiliyə məruz qalan mədən yanacağı Prezident Trampın baxışı və siyasəti sayəsində yenə də dəbdədir. Səfər çərçivəsində heyətimizin üzvləri beynəlxalq maliyyə təşkilatları, ABŞ-ın "Ex-Im" Bankı ilə mədən yanacağı sahəsində layihələr, karbohidrogenlərin nəqli infrastrukturunda potensial maliyyəyə dair danışıqlar aparıb. Buna görə də enerji mövzusu əməkdaşlığımızın mühüm hissələrindən biri olaraq qalmağa davam edəcək.

Prezident Trampla imzaladığımız memorandumda enerji əməkdaşlığı xüsusi yer tutur. Beləliklə, biz enerji deyəndə neft, qaz, potensial olaraq bərpaolunan enerji mənbələrini nəzərdə tuturuq. Bu gün NATO-nun 10 üzvünü, ABŞ-ın 10 müttəfiqini təbii qazla təchiz edirik. Biz boru kəməri ilə qaz tədarükü üzrə 14 ölkəni əhatə edirik. Deməli, bu baxımdan, - qaz kəmərini nəzərdə tuturam, - Azərbaycan dünyanın qabaqcıl ölkələrindən biridir. Belə ki, 10 NATO, 10 Aİ üzvü bizdən qaz alır. Biz bu yaxınlarda Suriyaya təbii qaz tədarük etməyə başlamışıq. Beləliklə, biz artıq Yaxın Şərq regionuna daxil olmuşuq və coğrafiyamızı Avropada, eləcə də Yaxın Şərqdə genişləndirəcəyik. Bu, əslində, enerji sahəsində gələcək gündəliyimizin yalnız bir hissəsidir.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə süni zəka, rəqəmsal transformasiya üzrə yaxından işləmək planlarımız var. Mənim buraya səfərim zamanı artıq komandamızın üzvləri ilə Amerika şirkətləri arasında ilkin müzakirələr baş tutub. Yeni görüşlər də olacaq. Beləliklə, həqiqətən də bu gün biz bütün istiqamətlər üzrə - təhlükəsizlik, sabitlik, Cənubi Qafqazda sülh, iqtisadi imkanlar, investisiyalar, enerji təhlükəsizliyi və bir çox digər sahələr baxımından tarixi bir günün şahidi oluruq.

Oubai Şahbandar: Çox sağ olun, cənab Prezident.

Avqustun 8-də Vaşinqtonda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyanla görüşü çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Ermənistan Respublikasının xarici işlər naziri Ararat Mirzoyan "Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası arasında sülhün və dövlətlərarası münasibətlərin təsis edilməsinə dair Saziş" layihəsini parafladılar və Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası xarici işlər nazirlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə birgə müraciətini (ATƏT-in Minsk Prosesinin, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Minsk konfransının müzakirəsində olan münaqişə üzrə şəxsi nümayəndəsi və Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupunun bağlanması barədə) imzaladılar.

Gəncə, Kəlbəcər və Ağdərəyə səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 20-də Gəncə şəhərində olublar.

Dövlətimizin başçısı və birinci xanım Ulu Öndər Heydər Əliyevin şəhərin mərkəzində ucaldılan abidəsini ziyarət edərək, önünə gül dəstələri qoyublar.

Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Niyazi Bayramov Prezident İlham Əliyevə və birinci xanım Mehriban Əliyevaya şəhərdə aparılan tikinti-quruculuq işləri barədə məlumat verdi.

Bildirilib ki, III MDB Oyunlarına hazırlıq çərçivəsində Gəncə şəhərində bütün aidiyyəti qurumlar səfərbər olunub, genişmiqyaslı abadlıq-quruculuq, təmir-bərpa və tikinti işləri həyata keçirilir.

Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyəti və "Azərbaycan Avtomobil Yolları" Dövlət Agentliyi tərəfindən indiyədək 120-dən çox küçənin asfalt örtüyü yenilənib, əsaslı təmir işləri görülüb. Yenidənqurma işləri şəhərdəki bir neçə parkı da əhatə edib. Bütün bunlarla yanaşı, küçələrin işıqlandırılması, şəhərin müxtəlif yerlərində yeni yaşıllıqların salınması istiqamətində bir sıra işlər görülüb.

"Bakı Abadlıq Xidməti" MMC tərəfindən şəhərin 637 yaşayış və qeyri-yaşayış binasının fasadı təmir edilib, 1159 binanın dam örtüyü və 49 küçədə, prospektdə işıqlandırma sistemləri, 62 ünvanda fasad işıqlandırılması yenilənib, 24 fəvvarədə təmir və bərpa işləri görülüb, 27 min kvadratmetr sahədə piyada yolları bərpa edilib.

Avqustun 20-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Gəncə şəhərində "Azerbazalt" MMC-nin bazalt məhsullarının istehsalı müəssisəsinin təməlqoyma mərasimində iştirak ediblər.

"Azerbazalt" MMC-nin təsisçisi Rafət Əliyev dövlətimizin başçısına və birinci xanıma müəssisə haqqında məlumat verdi.

Bildirildi ki, burada bazalt tozu və onun əsasında orqanik gübrə istehsalı həyata keçiriləcək. Layihə iki mərhələdə icra olunacaq. Birinci mərhələnin investisiya dəyəri 27 milyon manat təşkil edəcək.

İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu layihədə 30 faiz paya malikdir. Ümumi sahəsi 4 hektar olan zavodda ildə 360 min ton orqanik gübrənin istehsalı planlaşdırılır. İsveç və Türkiyə texnologiyaları əsasında qurulacaq müəssisədə əsas xammal kimi Göygöl rayonunun "Çaykənd" yatağından çıxarılan yüksəkkeyfiyyətli bazaltdan istifadə ediləcək. Layihənin birinci mərhələsində 200 nəfərin daimi işlə təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Layihənin ikinci mərhələsində isə bazalt əsasında yüksək texnoloji innovativ məhsulların – bazalt lifi, 3D printer üçün xammal olan filamenin və digər sənaye materiallarının istehsalı həyata keçiriləcək. Bu isə öz növbəsində layihəyə əlavə strateji dəyər verməklə yanaşı, müdafiə, tikinti və yüksək texnologiyalar sektorlarının müasir və davamlı məhsullarla təmin olunmasına töhfə verəcək. Layihənin ikinci mərhələsi çərçivəsində 300 nəfər işlə təmin olunacaq. Məhsullar həm daxili tələbatı ödəyəcək, həm də xarici bazarlara ixrac olunacaq.

Qeyd edək ki, xüsusilə yüksək texnoloji bazalt məhsullarına beynəlxalq bazarlarda böyük tələbat var. Bazalt mənşəli məhsullar kənd təsərrüfatı və sənaye sahələri üçün yüksək dəyərə malik, ekoloji cəhətdən təhlükəsiz və çoxfunksiyalı materiallardır. Vulkanik mənşəli və yüksək mineral tərkibli bazalt tozu torpağın qida balansını bərpa edir, strukturunu yaxşılaşdırır və məhsuldarlığı artırır, su hövzələrinin turşulaşmasının qarşısını alır. Bazalt liflərindən isə filtrasiya, səsboğucu, istilik buraxmayan, korroziyaya davamlı örtüklər, beton üçün qatqı və tikinti sahəsində istifadə olunan digər yüksək dayanıqlı materiallar istehsal edilir. Bu materiallar yüksək istilik müqaviməti, dayanıqlılığı və ekoloji təmizliyi ilə seçilir. Həmin xüsusiyyətlərinə görə bazalt lifləri aviasiya, raket texnikası, müdafiə və avtomobil sənayesi kimi yüksək texnoloji sahələrdə geniş istifadə olunur.

Bu müəssisənin yaradılması yerli resursların əlavə dəyərə çevrilməsi, ekoloji və dayanıqlı istehsal modeli ilə Azərbaycanın qeyri-neft sənayesinin inkişafına xidmət edəcək, rəqabətqabiliyyətli və ixracyönümlü məhsul istehsalını artıracaq. Müəssisədə xammal kimi yerli bazaltdan istifadə isə daxili təbii ehtiyatların səmərəli dəyərləndirilməsini təmin etməklə, istehsal zəncirini möhkəmləndirəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 20-də Gəncə şəhər stadionunda aparılan tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

Gənclər və idman naziri Fərid Qayıbov dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülən işlər barədə məlumat verib.

Bildirilib ki, 1959-1963-cü illərdə inşa edilən Gəncə şəhər stadionu 1964-cü ildə istismara verilib. Son illərdə stadionun tamaşaçı tribunaları yararsız vəziyyətə düşdüyündən və texniki cəhətdən istismarı mümkün olmadığından bu idman qurğusunun fəaliyyəti qismən həyata keçirilirdi.

Prezident İlham Əliyevin 2023-cü ildə imzaladığı Sərəncama əsasən, Gəncə şəhər stadionunun yenidənqurma işlərinin layihələndirilməsi və həyata keçirilməsi üçün Prezidentin ehtiyat fondundan ilkin olaraq bir milyon manat ayrılıb.

Ötən il aprelin 9-da dövlətimizin başçısı stadionun təməlini qoyub.

Qeyd edək ki, bu il sentyabrın 28-dən oktyabrın 8-dək Azərbaycan növbəti böyük idman yarışına – III MDB Oyunlarına ev sahibliyi edəcək. Bunun üçün bir neçə şəhər və rayon seçilsə də, MDB Oyunlarının açılış və bağlanış mərasimləri, həmçinin əsas oyunlar Gəncədə keçiriləcək. Bütün bunlar nəzərə alınaraq şəhər stadionunun tikintisində işlər sürətləndirilib. Stadionun ərazisində köməkçi məşq meydançaları və Futbol Akademiyası binası tikilib. Yeni layihəyə görə stadionun ərazisi genişləndirilərək 10,4 hektara çatdırılıb. Nəqliyyat vasitələrinin təhlükəsiz giriş-çıxışı və parklanması ilə birlikdə idman arenasının ümumi sahəsi 12 hektardan çoxdur.

UEFA-nın 4-cü kateqoriya standartlarına uyğun inşa edilən stadionun tamaşaçı tutumu layihə üzrə 15 min 343 yerlikdir. Stadionda fiziki imkanları məhdud tamaşaçılar üçün müvafiq sayda oturacaqlar, media və VIP zonalar mövcud olacaq. Burada, həmçinin futbolçular üçün soyunub-geyinmə, konfrans, tibb, hakimlər, texniki heyət üçün otaqlar və digər zəruri sahələr də müasir səviyyədə qurulur. Stadionun daxilində bilet satışı, müxtəlif ictimai iaşə obyektləri, avtodayanacaqlar və nəzarət-buraxılış məntəqələri yaradılacaq. Stadion UEFA tələblərinə uyğun işıqlandırma, səs, yayım, internet, havalandırma, təhlükəsizlik və digər zəruri sistemlər ilə təchiz olunur. İdman qurğusunun ərazisində də geniş abadlıq və yaşıllaşdırma işləri həyata keçirilir.

Müxtəlif idman yarışlarının keçiriləcəyi Gəncə şəhər stadionunun inşası, ilk növbədə, uşaqlar və yeniyetmələr arasında futbola olan marağı daha da artıracaq, futbolla məşğul olmaq istəyənlərə geniş imkanlar yaradacaq. Bölgələrimizdə yeni idman komplekslərinin yaradılması, köhnələrinin əvəzinə müasir idman qurğularının inşası ümumilikdə ölkəmizdə idmanın kütləviliyini təmin etməklə yanaşı, gənc nəslin sağlam yetişməsi baxımından da böyük rol oynayır. Bu layihə, eyni zamanda, ölkəmizin III MDB Oyunlarının yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün gördüyü işlərdən biridir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 20-də Gəncə Memorial Kompleksində görülən işlərlə tanış olublar.

Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin sədri Anar Quliyev dövlətimizin başçısına və birinci xanıma burada həyata keçirilən işlər barədə məlumat verib.

Qeyd edək ki, Gəncə Memorial Kompleksinin təməlini Prezident İlham Əliyev 2022-ci ilin yanvarında qoyub. 44 günlük Vətən müharibəsində Ermənistan ordusunun mülki əhaliyə qarşı törətdiyi cinayətləri özündə əks etdirəcək Kompleks raket zərbələrinə məruz qalmış yaşayış binalarının və keçmiş parkın yerləşdiyi ərazidə yaradılır. Ümumi sahəsi 4 hektar təşkil edəcək Kompleksdə ikimərtəbəli muzey binası və sərgi zalı olacaq. Burada mülki əhaliyə qarşı törədilmiş cinayətlərlə bağlı ekspozisiya, həmçinin dağıdılmış binaların yerləri ziyarətçilərə nümayiş etdiriləcək. Kompleksdə, həmçinin konfrans zalı da yaradılacaq. Ərazidəki parkda yaşıllaşdırma işləri aparılacaq, 700-ə yaxın ağac, 12 mindən çox dekorativ kol və güllər əkiləcək. Ermənistan ordusu tərəfindən atılmış raketin izini simvolizə edən spiralvari kraterin dərinliyi 13 metrdir. Hazırda muzey binasının tikintisi ilə bağlı son tamamlanma, həmçinin ekspozisiyanın təşkili və ərazinin abadlaşdırılması işləri həyata keçirilir.

Qeyd edək ki, Azərbaycan müharibədən dərhal sonra sülh təşəbbüsləri ilə çıxış edib, sülh gündəliyinin reallaşması üçün ardıcıl iş aparıb və artıq sülh müqaviləsi tərəflər arasında paraflanıb. Buna baxmayaraq, xalqımıza qarşı törədilmiş müharibə cinayətlərinin unudulmaması, tariximizin gələcək nəsillərə çatdırılması baxımından bu cür komplekslər mühüm rola malikdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 20-də "Hacıkənd" İstirahət Kompleksinin tikintisi ilə tanış olublar.

Prezidentin İşlər müdiri Ramin Quluzadə dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülən, həmçinin həyata keçiriləcək işlər barədə məlumat verib.

Bildirilib ki, Gəncə şəhərinin Hacıkənd qəsəbəsi və Göygöl rayonunun Bənövşəli kəndinin ərazisini əhatə edən Kompleksin ümumi sahəsi 23 hektara yaxındır.

Eyni vaxtda 452 qonağın qəbulu üçün nəzərdə tutulan Kompleks müxtəlif kateqoriyalı 133 nömrədən, 19 birmərtəbəli standart və 10 ikimərtəbəli VIP kottecdən ibarət olacaq. Füsunkar təbiət mənzərələri ilə zəngin bu məkanda milli və beynəlxalq mətbəxin ləziz təamlarının təqdim olunacağı restoran və kafelər fəaliyyət göstərəcək. Burada qonaqlara istirahətlə yanaşı, sağlamlıqlarını təmin etmək məqsədilə də zəruri şərait yaradılacaq. Onların qapalı hovuzda istirahət etməsi, ənənəvi SPA xidmətlərindən istifadəsi, müasir idman avadanlıqları ilə təchiz olunmuş fitnes zalından faydalanması nəzərdə tutulur.

Kompleksdə istirahətin daha əyləncəli keçməsi üçün karaoke, masaüstü oyunlar otağı və uşaqlar üçün unudulmaz anlar vəd edən rəngarəng xüsusi zonaların fəaliyyət göstərməsi planlaşdırılır. Ərazidə yerləşəcək futbol və basketbol meydançaları, yürüş zolaqları qonaqlara dağ mənzərələri fonunda fəal istirahət imkanı təqdim edəcək.

Eyni zamanda, Kompleksdə işgüzar görüşlər, konfranslar və müxtəlif təyinatlı tədbirlərin təşkili üçün müasir texniki avadanlıqla təchiz ediləcək teatral üslubda 90 nəfərlik konfrans zalı yaradılacaq.

Kompleks fəaliyyətə başladıqdan sonra burada ümumilikdə 300-ə yaxın iş yerinin açılması nəzərdə tutulur.

Qeyd edək ki, bu istirahət mərkəzinin istifadəyə verilməsi bölgədə turizm potensialının möhkəmləndirilməsinə, məşğulluğun səviyyəsinin artırılmasına, ümumilikdə sosial-iqtisadi inkişafa böyük töhfə verəcək. Beləliklə, Qafqaz dağlarının ətəyində, sıx meşələrlə əhatələnmiş “Hacıkənd” İstirahət Kompleksi qonaqlara təbiət qoynunda istirahət imkanları təqdim etməklə regionun turizm xəritəsində mühüm yer tutacaq.

Avqustun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yolunda görülən işlərlə tanış olublar.

Dövlətimizin başçısı bu yolun 13,5-ci kilometrliyində inşa edilmiş və uzunluğu 11,7 kilometr olan Murovdağ tunelinin texniki açılışını edib.

Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Saleh Məmmədov dövlətimizin başçısına və birinci xanıma görülmüş və hazırda həyata keçirilən işlər barədə məlumat verdi.

Xatırladaq ki, 2021-ci ilin avqustunda bu yolun təməlqoyma mərasimində Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva iştirak ediblər.

Qeyd edək ki, dövlətimizin başçısının tapşırığına əsasən, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında həyata keçirilən ən mühüm infrastruktur layihələrindən biri də uzunluğu 82 kilometr olan Toğanalı-Kəlbəcər-İstisu avtomobil yoludur. Bu yolun 56 kilometrini Toğanalı-Kəlbəcər hissəsi, 26 kilometrini isə Kəlbəcər-İstisu hissəsi təşkil edir.

Avtomobil yolunun 13,5-ci kilometrliyindən Murovdağ silsiləsi başlayır. Beləliklə, yolun ən mühüm hissəsi Murovdağ silsiləsindən keçir. Burada yüksəklik 1700 metrdən 3250 metrədək artır. Qış fəslində avtomobil yolunun təhlükəsiz istismarı üçün Murovdağ silsiləsinin altından tunelin tikintisi məqsədəuyğun hesab edilib. Murovdağ tuneli dünyanın ən uzun avtomobil tunellərindən biridir. Belə ki, uzunluğuna görə bu tunel dünyada 18-ci, Avropada 5-ci, MDB ölkələri arasında isə birincidir. Tunel iki gediş və iki gəliş olmaqla 4 hərəkət zolaqlı olacaq. Tuneldə qazma, həmçinin sağ və sol hissələri birləşdirən 38 keçid tuneli üzrə işlər artıq başa çatdırılıb. Layihə çərçivəsində Murovdağ tunelindən əlavə ümumi uzunluğu 2636 metr olan daha dörd tunel də tikilir. Bu tunellərdə əsas tikinti işləri, o cümlədən qazma, kəmər-beton və digər texniki işlərin çoxu artıq yekunlaşdırılıb.

Toğanalı–Kəlbəcər–İstisu avtomobil yolu layihəsi çərçivəsində ümumilikdə işlərin 87 faizi icra olunub.

Bu avtomobil yolu Göygöl rayonunun Toğanalı kəndindən başlayaraq işğaldan azad edilmiş Kəlbəcərdən keçir və məşhur İstisu istirahət zonasına qədər uzanır. Yol rayon mərkəzi ilə yanaşı, bölgənin yaşayış məntəqələrinə rahat və təhlükəsiz nəqliyyat əlaqəsini təmin edəcək, kənd təsərrüfatının, turizmin inkişafına töhfəsini verəcək.

Belə çətin coğrafi şəraitdə bu cür strateji əhəmiyyətə malik layihənin icrası bir daha sübut edir ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə işğaldan azad olunmuş rayonlarımızın qısa müddətdə bərpası, o cümlədən həmin bölgələrimizdə müasir yol-nəqliyyat infrastrukturunun yaradılması Azərbaycan dövlətinin diqqət mərkəzindədir.

Avqustun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Kəlbəcər şəhərində 4-cü yaşayış kompleksinin təməlqoyma mərasimində iştirak ediblər.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Kəlbəcər rayonunda xüsusi nümayəndəsi Bəşir Hacıyev kompleksdə yaradılacaq şərait barədə dövlətimizin başçısına və birinci xanıma məlumat verdi.

Bildirildi ki, bu yaşayış kompleksinin ərazisi 10 hektara yaxın olacaq. Buraya ümumilikdə 807 ailənin köçürülməsi nəzərdə tutulur. Yaşayış kompleksində 128 birotaqlı, 304 ikiotaqlı, 293 üçotaqlı, 82 dördotaqlı olmaqla 807 mənzil inşa ediləcək. Burada 4 mərtəbəli 26 binanın inşası planlaşdırılır. Binaların 1-ci mərtəbəsində məişət və ticarət obyektləri yaradılacaq. Yaşayış kompleksində sakinlərin rahatlığı və asudə vaxtlarının səmərəli təşkili üçün idman meydançaları, velosiped yolları salınacaq, istirahət guşələri, söhbətgahlar, uşaqlar üçün oyun guşələri inşa olunacaq. Binaların hamısı daimi su, elektrik enerjisi və yüksəksürətli internetlə təchiz ediləcək. Ərazidə, həmçinin geniş miqyasda yaşıllıq zonalarının salınması nəzərdə tutulur.

Avqustun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Kəlbəcər şəhər parkının təməlini qoyub.

Şəhərin müfəssəl Baş planına uyğun olaraq layihələndiriləcək yeni park kompleksi təxminən 11 hektar ərazini əhatə edəcək. Bu sahənin təxminən 9 hektarında yaşıllıqlar salınacaq. Parkda rayonun ictimai və mədəni həyatında baş verən tədbirlərin təşkili üçün xüsusi zonalar, idman və sağlamlıq guşələri, həmçinin uşaqlar üçün əyləncə və ekstremal macəra sahələri yaradılacaq.

Layihəyə əsasən, parkın ərazisində yerüstü avtomobil dayanacağı, relsli xizək yolu, restoranlar, kafelər, amfiteatr və digər zəruri infrastruktur obyektlərinin inşası da nəzərdə tutulur.

Bir sözlə, burada həm şəhər sakinlərinin, həm də qonaqların asudə vaxtlarını mənalı və rahat keçirmələri üçün hərtərəfli şərait təmin olunacaq. Dağlarla əhatələnmiş, əsrarəngiz təbiəti ilə seçilən Kəlbəcər şəhərində inşa olunacaq bu yeni istirahət mərkəzi bölgənin

gözəlliyinə yeni rəng qatacaq və turizm potensialını daha da gücləndirəcək.

Avqustun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Balland-Kəlbəcər balı, arı və arıçılıq məhsulları mağazası"nın açılışında iştirak edib.

Kəlbəcər Azərbaycanın ən zəngin təbiətə malik bölgələrindən biri olmaqla yanaşı, arıçılıq sahəsində qədim və dəyərli ənənələri yaşadan diyarlarımızdandır. Rayonun dağlıq relyefi, nadir və çoxçeşidli flora örtüyü, eləcə də yüksək dağ çaylarının ətrafında formalaşan əlverişli mikroiqlim burada istehsal olunan balın həm dad, həm keyfiyyət, həm də müalicəvi xüsusiyyətlərinə müsbət təsir göstərən əsas amillərdir.

Arıçılıq Kəlbəcər əhalisinin əsas məşğulluq sahələrindən biri olub və bu peşə nəsildən-nəslə ötürülərək bu günə qədər qorunub saxlanılıb. Bu sahədə uzun illər fəaliyyət göstərmiş Sabir Mustafayevin ailə təsərrüfatı bunun bariz nümunələrindəndir. Vətən müharibəsindən sonra o, ailəsi ilə birgə doğma torpağına qayıdaraq təsərrüfatını yenidən qurub. Onların istehsal etdiyi bal Kəlbəcərin ən ucqar və səfalı yaylaqlarında bitən çiçəklərdən toplanır.

2021-ci ildə Prezident İlham Əliyevin Kəlbəcərə səfəri zamanı bu təsərrüfata baş çəkməsi və Kəlbəcər balı ilə bağlı söylədiyi fikirlər arıçılıqla məşğul olan ailələr üçün mühüm stimul və ruh yüksəkliyi yaradıb.

Bu diqqətin davamı olaraq, Kəlbəcər şəhərinin mərkəzində "Balland-Kəlbəcər balı, arı və arıçılıq məhsulları mağazası" fəaliyyətə başlayıb. Burada bal ilə yanaşı, propolis, arı südü, çiçək tozu, mum və digər təbii məhsullar təqdim olunur. Gələcəkdə bu məhsulların "Made in Azerbaijan" brendi ilə beynəlxalq bazarlara çıxarılması və onlayn satış platformasının yaradılması planlaşdırılır. Mağaza yalnız satış məkanı deyil, həm də Kəlbəcər balının tanıdılması, arıçılıq məhsullarının brendləşdirilməsi və bu sahənin inkişafı üçün platforma funksiyasını daşıyır.

Artıq 40 ildən çoxdur arıçılıqla məşğul olan Mustafayevlər ailəsi bu sahəyə dərin bağlılıqla yanaşır. Onlar ənənəni qorumaqla yanaşı, müasir üsulların tətbiqi ilə təsərrüfatı inkişaf etdiriblər. Ailənin gənc üzvlərinin də bu işə maraq göstərməsi təsərrüfatın davamlılığı baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Hazırda təsərrüfatda 400-ə yaxın arı ailəsi var və bu təsərrüfat ölkənin nüfuzlu ailə təsərrüfatlarından biri kimi tanınır.

Bu layihə təkcə arıçılığın inkişafı baxımından deyil, eyni zamanda, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə sosial-iqtisadi dirçəlişin təmin olunması, ekoloji cəhətdən təmiz məhsulların istehsalı və regionun kənd təsərrüfatı potensialının gücləndirilməsi baxımından da mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Açılışdan sonra Prezident İlham Əliyev Sabir Mustafayevlə söhbət etdi.

Sabir Mustafayev: Xoş gəlmisiniz, bizə şərəf vermisiniz. Allah Sizi var eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Bilirsən, mən balınızı da təbliğ edirəm. Həm özüm hər gün yeyirəm, həm də xarici qonaqlara göndərirəm.

Sabir Mustafayev: Bəli, bilirəm. Çox təşəkkür edirəm. Siz bizə böyük stimul verdiniz. Oğlum başqa sahəni seçmişdi, diplomat olmaq istəyirdi, beynəlxalq münasibətlər üzrə. Sizin gəlişinizdən, Kəlbəcər balı haqqında xoş sözlərinizdən sonra artıq bu sahəni seçdi və qərara aldı ki, Kəlbəcər balını xarici bazara çıxaracaq.

Prezident İlham Əliyev: Bu, artıq brend olacaq.

Sabir Mustafayev: Ermənilər 2019-cu ildə burada - Siz durduğunuz yerdə festival keçiriblər.

Prezident İlham Əliyev: Amma onlar burada yaşamırdılar.

Sabir Mustafayev: Az sayda yaşayırdılar. Bir il sonra "Dəmir yumruq" öz sözünü dedi.

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə.

Sabir Mustafayev: Ermənilər burada bir şənlik təşkil etdilər. Sizin Şuşada Cıdır düzündə, armudu stəkanda, özü də paxlava ilə çay içməyiniz ürəyimdən tikan çıxardı. Şənlik təşkil etdikləri bu yerdə Kəlbəcər balı ilə çay içməyiniz çox yaxşı olar.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, gəl burada da şəkil çəkdirək.

Sabir Mustafayev: Bəli, çəkdirək. Təşəkkür edirəm. Çox sağ olun, bizə şərəf verdiniz. Allah Sizi qorusun. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 21-də Kəlbəcər şəhərində 3-cü yaşayış kompleksinin təməlini qoyub.

Yaşayış kompleksinin ümumi ərazisi 7,6 hektar olacaq. Burada 4 və 5 mərtəbəli 29 bina tikiləcək. Kompleksdə 476 mənzilin inşası planlaşdırılıb ki, onlardan da 8-i birotaqlı, 176-sı ikiotaqlı, 169-u üçotaqlı, 123-ü isə dördotaqlı olacaq.

Buraya köçürüləcək ailələrin rahatlığı və məişət məsələlərinin həlli üçün kompleksdə bütün zəruri infrastruktur qurulacaq. Belə ki, burada məişət və ticarət obyektləri, futbol meydançası, istirahət guşələri, söhbətgahlar, uşaq oyun meydançaları, velosiped yolları, yerüstü avtomobil dayanacağı yaradılacaq. Binalar daimi su, elektrik təchizatı və yüksəksürətli internetlə təmin ediləcək. Ərazidə geniş abadlıq və yaşıllıq işləri görüləcək.

Avqustun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Kəlbəcər şəhərində 1-ci yaşayış kompleksinin ərazisində fərdi və çoxmərtəbəli evlərdə yaradılan şəraitlə tanış olub, buraya köçən sakinlərlə görüşüblər.

Dövlətimizin başçısı görüşdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Əziz kəlbəcərlilər, Kəlbəcərə xoş gəlmisiniz!

Bu gün sizin həyatınızda tarixi bir gündür. Doğma Vətənə, doğma şəhərə 32 ildən sonra qayıdırsınız və bu münasibətlə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Biz ədaləti bərpa etdik, haqqımızı bərpa etdik və bugünkü tədbir bir daha onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı iradəli xalqdır. Azərbaycan xalqı öz doğma torpağına bağlıdır və bütün çətinliklərə baxmayaraq, işğal dövründə biz nəinki inamımızı itirməmişik, hər birimiz – bütün xalq hər gün bu müqəddəs günü yaxınlaşdırırdı.

Dövlət sizin üçün burada gözəl şərait yaradıb. Kəlbəcər şəhəri indi dünyanın ən gözəl mənzərəli şəhərlərindən birinə çevrilir. Siz artıq birinci yaşayış kompleksində evlərlə təmin olunursunuz, amma inşaat işləri bununla bitmir. Bu gün təməlini qoyduğum növbəti yaşayış komplekslərində yaxın gələcəkdə sizin qohumlarınız, dostlarınız gəlib yerləşəcək. Birinci mərhələdə "Böyük Qayıdış" Proqramı çərçivəsində Kəlbəcər şəhərində dörd yaşayış kompleksinin inşası nəzərdə tutulur və bu binalarda 10 mindən çox insan yaşayacaq. Təbii ki, lazım olan bütün digər infrastruktur layihələri də icra edilibdir. İşıq, su, təbii qaz çəkilib, yollar salınıb, minalardan təmizləmə işi aparılıb. İndi Kəlbəcər şəhərində gözəl məktəb tikilir və gələn il istifadəyə veriləcək. Ancaq builki dərs ilini kəlbəcərli uşaqlar modul tipli məktəbdə oxuyacaqlar.

Bu gün, o cümlədən ona görə tarixi bir gündür ki, ölkəmizin ən böyük rayonu olan Kəlbəcər və onun şəhəri artıq canlanır, buraya həyat qayıdır və əminəm ki, siz burada rahat yaşayacaqsınız. Siz buna layiqsiniz. Uzun illər ərzində ağır şəraitdə - çadırlarda, uyğunlaşdırılmış binalarda, uşaq bağçalarında, yataqxanalarda - müxtəlif yerlərdə yaşamısınız, həyatınız çox ağır olub.

Kəlbəcərin işğalı bizim üçün bütün başqa yaşayış məntəqələrimizin işğalı kimi böyük faciə idi. Ancaq Kəlbəcərin işğalı strateji nöqteyi-nəzərdən Azərbaycan üçün çox böyük problemlər yaradırdı. Çünki Ermənistanla ovaxtkı Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti arasında coğrafi bağlantı yaradılırdı. 1992-ci ilin may ayında Şuşa və Laçının işğal altına düşməsi artıq o bağlantını yaratmışdı və o vaxt "Laçın dəhlizi" adlandırılan yol faktiki olaraq bizim torpaqlarımızın gələcək işğalına yol açmışdı. Kəlbəcərin işğalı isə çox böyük bir coğrafi ərazi üzrə Ermənistanla keçmiş "Dağlıq Qarabağ" arasında coğrafi bağlantı yaratmışdır və beləliklə, digər torpaqlarımızın işğalına yol açmışdır. Əfsuslar olsun ki, ovaxtkı Azərbaycan rəhbərliyi xəyanətkarlıq və satqınlıq siyasəti apararaq doğma diyarımızı qoruya bilməmişdir. Hələ 1992-ci ilin may ayında Şuşa və Laçının işğal altına düşməsi o vaxt hakimiyyətə can atan AXC-Müsavat cütlüyünün xəyanəti nəticəsində mümkün olmuşdur. Alınmaz qalamız Şuşa demək olar ki, ermənilərə təhvil verilmişdir.

Mənfur cütlük bundan istifadə edərək bir ay sonra məhz Şuşa və Laçın faciəsi üzərində hakimiyyətə gəldi, doğma diyarınızı qoruya bilmədi, ya da qorumaq istəmədi.

Kəlbəcərin 1993-cü il aprelin əvvəlində işğal altına düşməsi məhz ovaxtkı xəyanətkar rəhbərliyin bəd əməllərinin nəticəsi olmuşdur. Ondan sonrakı dövrü hamımız yaxşı xatırlayırıq. Uzun sürən danışıqlar heç bir nəticə verməmişdi, verə də bilməzdi. Çünki birincisi, Ermənistan bir qarış torpaq qaytarmaq fikrində deyildi və danışıqlarda, sadəcə olaraq, görüntü yaratmaq naminə iştirak edirdi. Bu məsələ ilə məşğul olmalı olan üç ölkə – Fransa, Rusiya və Amerika məsələni həll etmək əvəzinə, münaqişəni dondurmaq istiqamətində işlər aparırdı və faktiki olaraq erməni işğalına hüquqi don geyindirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırdı. Məhz buna görə münaqişə sülh yolu ilə həll olunmadı. Əgər Ermənistana qarşı o vaxt ciddi sanksiyalar tətbiq edilsəydi, əgər işğalçı dövlət böyük dövlətlər tərəfindən cəzalandırılsaydı, əlbəttə ki, Ermənistan bizim torpaqlarımızı sülh yolu ilə qaytara bilərdi və əminəm ki, qaytaracaqdı. Sadəcə olaraq, onlara qarşı zərrə qədər təzyiq göstərilmədi, əksinə, onlar üçün bütün imkanlar açılmışdı. Bəzi ölkələr onlara milyardlarla dollar dəyərində pulsuz silahlar verirdi. İkinci Qarabağ müharibəsi və antiterror əməliyyatı nəticəsində məhv etdiyimiz və hərbi qənimət kimi götürdüyümüz Ermənistan ordusuna xaricdən verilən silahların qiyməti təqribən 5-6 milyard dollar dəyərindədir. Təbii ki, Ermənistanın bu qədər silah almaq üçün pulu yox idi. Bütün bu silahlar onlara pulsuz verilirdi, bir məqsədlə ki, işğal davam etsin, bir məqsədlə ki, azərbaycanlılar heç vaxt öz dədə-baba torpaqlarına qayıtmasınlar, bir məqsədlə ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında bu münaqişə sülh yolu ilə həll olunmasın. Mən bunu dəfələrlə demişəm və bu, tam həqiqətdir. Mən 2003-cü ildən 2020-ci ilə qədər bu danışıqlarda iştirak etməyə məcbur idim. Demişdim ki, bu məsələni həll etmək mandatı olan ölkələr faktiki olaraq işğalı əbədi etmək istəyirlər. Biri silahlar, biri siyasi dəstək, biri isə digər imtiyazlar verirdi. Məhz buna görə məsələ öz həllini tapmırdı. Kiməsə elə gələ bilərdi ki, Azərbaycan xalqı bununla barışacaq, halbuki mən dəfələrlə demişdim ki, biz bu məsələ ilə heç vaxt barışmayacağıq. Hələ 2003-cü ildə prezident vəzifəsinə seçiləndə bunu demişdim, ondan sonrakı dövrlərdə dəfələrlə demişdim və nəinki demişdim, hər gün, hər saat biz bu müqəddəs Zəfər günümüzü yaxınlaşdırırdıq. Güclü iqtisadiyyat qurduq, beynəlxalq müstəvidə Ermənistanı işğalçı dövlət kimi ifşa etdik. Bir çox aparıcı beynəlxalq təşkilatlar bizim səylərimiz nəticəsində mövqeyimizi qəbul etməyə məcbur olmuşdur. Güclü ordu yaratdıq, ən müasir silah-

lar aldıq və gənc nəsil yetişdirdik. O gənc nəsil ki, Vətən müharibəsində sinəsini qabağa verib torpaqlarımızı düşməndən azad etdi. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Biz bu Zəfərə görə onlara, onlar kimi 10 minlərlə Azərbaycan əsgər və zabitinə borcluyuq.

Azərbaycan dövləti və Azərbaycan xalqı bir yumruq kimi birləşdi və biz Ermənistanı cəmi 44 gün ərzində kapitulyasiya aktını imzalamağa məcbur etdik. 44 günlük Vətən müharibəsi şanlı tariximizdir. Biz hər gün irəli gedirdik. Bir dənə də olsun döyüş meydanını tərk edən olmamışdır. Bir dənə də olsun fərari olmamışdır. Yəni bu, xalqımızın yüksək keyfiyyətlərini göstərir və onu göstərir ki, bütün xalqımız və Silahlı Qüvvələr Vətən uğrunda ölümə getməyə hazır idi. Ermənistan ordusunda isə özlərinin dediklərinə görə 12 min fərari olmuşdur. Vətən müharibəsi başa çatanda Kəlbəcər, Laçın, Ağdamın böyük hissəsi hələ işğal altında idi. Ancaq biz kapitulyasiya aktı nəticəsində Ermənistanı məcbur etdik ki, bu bölgələri bizə qaytarsın və bunu etməyə məcbur olmuşdur. Yəni, Kəlbəcər bir güllə atılmadan azad edildi. Siz kəlbəcərlilər bu bölgənin relyefini, iqlimini çox yaxşı bilirsiniz. Mən də çox yaxşı bilirəm, çünki dəfələrlə burada olmuşam və əvvəlki dövrlərdə buraya Ömər aşırımından keçmişəm.

Kəlbəcəri 2020-ci ilin sonunda, – artıq qış başlamışdır, - hərbi yolla azad etmək böyük itkilərlə nəticələnərdi. Təbii ki, biz azad edəcəkdik. Çünki Ermənistan ordusunu biz o vaxt demək olar ki, məhv etmişdik. Ancaq onların güclü istehkamları var idi. O vaxt Ağdərə rayonu bizim nəzarətimizdə deyildi. Tək yeganə istiqamət Murov istiqamətindən idi və yenə də deyirəm, biz böyük itkilər verə bilərdik. Ona görə tarix bir daha göstərdi ki, 2020-ci il noyabrın 10-da müharibənin dayandırılması ən düzgün addım idi. Ancaq bununla bərabər, o vaxt hələ də torpaqlarımızın bir hissəsi nəzarətimizdə deyildi. O vaxtdan 2023-cü il sentyabrın 19-na qədər bizim qarşımızda duran əsas hədəf ölkəmizin suverenliyini tam bərpa etmək idi. O tarixi siz yaxşı xatırlayırsınız, həm dırnaqarası Laçın dəhlizini yox etmək və bunu Laçın-Xankəndi yoluna çevirmək, həm Ermənistan-Azərbaycan sərhədində Laçın istiqamətində nəzarət-buraxılış məntəqəsinin yaradılması, eyni zamanda, 2020-ci ilin noyabrından 2023-cü ilin sentyabrına qədər önəmli strateji nöqtələrin götürülməsi, “Fərrux”, “Qırxqız”, “Sarıbaba” əməliyyatları - bütün bunlar şanlı tariximizdir və bütün bunlar məqsədyönlü siyasətimizin bir hissəsi idi. Təbii ki, o vaxt biz bir çox şeyləri dilə gətirmirdik, buna ehtiyac da yox idi. Ancaq hədəfə doğru gedirdik ki, bizim torpağımızda bir dənə də olsun separatçı qalmamalıdır. Separatizmin başı əzilməlidir, kökü kəsilməlidir və bunu da etdik. Cəmi bir neçə saat davam edən antiterror əməliyyatı nəticəsində separatçı xunta kapitulyasiya aktına imza atdı. Öz saxta dırnaqarası respublikasının guya süquta uğramasını əks etdirən sənəd imzaladı.

Bizim üçün 2023-cü ilin 19-20 sentyabrı 8 noyabr qədər şərəfli və tarixi günlərdir. O vaxtdan bu yana Azərbaycan xalqı sülh şəraitində yaşayır və əminəm, bundan sonra da sülh şəraitində yaşayacaq. Bilirsiniz ki, Ermənistan-Azərbaycan normallaşması prosesi demək olar ki, başa çatıb və imzalanmış sənədlər bizim maraqlarımızı tam təmin edir. Biz istədiyimizə nail olmuşuq, mənfur Minsk qrupu artıq son günlərini yaşayır. Faktiki olaraq o, heç bir fəaliyyət göstərmirdi və göstərə də bilməzdi. Ancaq hüquqi cəhətdən mövcud idi, indi onun da sonu yaxınlaşır.

Ermənistanla sülh müqaviləsinin müəllifi də bizik, o bəndlərin tərtibatında da bizim mövqeyimiz hər zaman əsas götürülmüşdür. Bu sənədin paraflanması faktiki olaraq Ermənistan-Azərbaycan qarşıdurmasına son qoyur. Bununla bərabər, bizim tarixi diyarımız olan Naxçıvanla quru bağlantısı da təmin edildi. 2020-ci ilin noyabrından son günlərə qədər biz təkidlə bu məsələni daim gündəlikdə saxlayırdıq və müxtəlif yollarla bu məqsədə çatmaq üçün səylər göstərirdik və nəhayət, biz buna da nail olduq. Artıq Ermənistan bu öhdəliyi də üzərinə götürmüşdür və ümid edirəm ki, yaxın bir neçə il ərzində biz qatarlarla və avtomobillərlə Azərbaycanın əsas hissəsindən Naxçıvana gedə biləcəyik. Eyni zamanda, bu, təkcə Azərbaycanın iki hissəsini bir-biri ilə birləşdirməyəcək. Bu, eyni zamanda, beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinə çevriləcək. İndi Azərbaycan ərazisindən bir neçə nəqliyyat dəhlizi keçir və bu, əlbəttə ki, ölkəmizin önəmini artırır. Bir dəhliz də məhz bu istiqamət üzrə gedəcək. Artıq Zəngilana qədər dəmir yolunun inşası uğurla davam edir, yəqin ki, gələn il başa çatacaq. Biz indi Naxçıvan Muxtar Respublikasında dəmir yolunu tam müasirləşdirəcəyik. Ermənistan ərazisində də dəmir yolunun tikintisi nəzərdə tutulur. Yəni, Ermənistan bu öhdəliyi də üzərinə götürüb və bu, bizim növbəti tarixi uğurumuzdur.

Azərbaycan xalqı ən yüksək beynəlxalq müstəvidə öz böyüklüyünü bir daha göstərmişdir. Həm Vətən müharibəsi, həm antiterror əməliyyatı nəticəsində yaratdığımız yeni reallıqlar dünya tərəfindən qəbul edildi. Bu da çox vacib idi. Çünki Vətən müharibəsindən və xüsusilə 2023-cü ilin sentyabr əməliyyatından sonra Ermənistanın havadarları, müxtəlif ölkələr və dairələr bizə qarşı kampaniyaya başlamışdılar. Azərbaycanı cəzalandırmaq, Azərbaycana qarşı sanksiyalar tətbiq etmək və digər səylər göz önündə idi. Düzdür, onların heç biri həyata keçmədi. Bizim kifayət qədər güclü tərəfdaşlarımız var və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində mövqeyimiz hər zaman ədalətli mövqe kimi qəbul olunub. Çünki biz öz torpağımızda müharibə aparmışıq. Bəzi başqa ölkələr kimi heç bir ölkənin torpağını zəbt etməmişik, etnik təmizləmə aparmamışıq, heç bir

ölkənin şəhər və kəndlərini viran qoymamışıq. Biz öz torpağımızda döyüşmüşük, düşməni böyrü üstə qoymuşuq və ərazi bütövlüyümüzü bərpa etmişik, o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri əsasında. Ancaq buna baxmayaraq, Ermənistana himayədarlıq edən ölkələr bizə qarşı daim hərəkətdə idi və Vaşinqton şəhərində, dünyanın bir nömrəli ofisində imzalanmış sənədlər bütün bu səylərə də son qoydu.

Yəni, dünya birliyi, beynəlxalq aləm bizim Qələbəmizi və yeni reallıqları tam qəbul etmişdir və bu da özlüyündə tarixi hadisədir. Çünki sirr deyil ki, həm işğal dövründə, həm də müharibə dövründə Ermənistanı dəstəkləyən böyük dövlətlər bizə hər zaman böyük problemlər yaradırdı və yarada bilərdi. Bizim gücümüz, xalqımızın iqtidarla bir yerdə olması, hərbi Zəfərimiz, cəmiyyətdəki ovqat, vətənpərvərlik ruhu - bütün bu amillər bütün dünyaya göstərdi ki, hər kəs bizimlə hesablaşmalıdır və bizimlə hesablaşmayan nəticədə peşman olur. Bunu Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi, Vətən müharibəsi, müharibədən sonrakı dövr göstərmişdir və bunu bugünkü reallıqlar da göstərir.

Azərbaycan ləyaqətli ölkədir, güclü ölkədir, heç kimə məsləhət görmürük ki, nə vaxtsa bizə qarşı hansısa bəd əməllər haqqında düşünsün. Hər halda son 80 il ərzində dünyada Azərbaycan qədər tam və mütləq qələbə qazanan ikinci ölkə olmamışdır. İndi dünyada gedən prosesləri görürsünüz. Müxtəlif yerlərdə toqquşmalar, müharibələr, hərbi cinayətlər baş alıb gedir. Amma heç kim tam qələbə qazanmayıb. Müharibələr davam edir, daha böyük coğrafiyanı əhatə edir və yəqin ki, davam edəcək. Yəni, bax, bu siyasi məsələlərin inkişafı bunu göstərir. Tək yeganə ölkə bizik. Yeganə xalq bizik ki, tam Qələbə qazandıq, mütləq Qələbə qazandıq. Düşməni kapitulyasiya aktını imzalamağa məcbur etdik və eyni zamanda, sülhün təminatçısı da Azərbaycandır.

Biz düşməndən qisasımızı döyüş meydanında aldıq. Biz bir daha xalqımızın böyüklüyünü göstərdik. Onların bizə etdiklərini biz onlara etmədik. Halbuki onların etdikləri heç vaxt yaddaşımızdan silinməyəcək. O cümlədən kəlbəcərlilərə qarşı edilən hərbi cinayətlər, soyqırımı, Xocalı soyqırımı, digər bölgələrdən olan vətəndaşlarımıza qarşı düşmənçilik, ədavət və vəhşilik heç vaxt yaddaşımızdan silinməyəcək və silinməməlidir. Bunu mən həm müharibəni qazanan ölkənin Ali Baş Komandanı kimi və bu gün Ermənistanla, məğlub edilmiş Ermənistanla sülh prosesinin iştirakçısı kimi deyirəm. Biz istəmirik ki, müharibə olsun. Biz sülh istəyirik. Ancaq heç vaxt o qanlı tarix yaddaşımızdan silinməməlidir, heç vaxt şirin sözlərə aldanmamalıyıq, ayıq olmalıyıq. Təbii ki, bizim Silahlı Qüvvələrimiz hər an, hər gün dövlətimizin maraqlarının, təhlükəsizliyin keşiyindədir. Biz mümkün olan təhlükə mənbələrini izləyirik, görürük və görəcəyik. Biz hərbi gücümüzü artırırıq. İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra həm Xəzər dənizindəki, həm də bütün digər silahlı qüvvələrimizin inkişafı ilə əlaqədar minlərlə, - sayını demək istəmirəm, amma böyük sayda, - xüsusi təyinatlı qüvvələrimizin say tərkibini artırmışıq, yeni komando qüvvələri yaradılıb.

Pilotsuz uçuş aparatlarının ən müasirləri, yeni artilleriya sistemləri ölkəmizə gətirilib. İndi yeni döyüş təyyarələri üzrə kontraktlar bağlanıb və mövcud olan təyyarələr tam müasirləşdirilib. Biz hər an müharibəyə hazır olmalıyıq. Çünki dünyada proseslər elə istiqamətdə gedir ki, bilmək olmaz, sabah nə olacaq. Bizim təhlükəsizliyimizin qarantı biz özümüzük - dövlət, xalq və Silahlı Qüvvələrimiz. Ona görə, əgər kiminsə xəstə ağlına Azərbaycana qarşı hər hansı bir təxribat törətmək gələrsə, məncə, yenə də peşman olacaq. Biz isə bundan sonra müzəffər xalq və müzəffər, qalib dövlət kimi yaşayacağıq.

Bizim işimiz quruculuqdur. Onlar bütün şəhər və kəndlərimizi viran qoyublar. Kəlbəcər şəhərində bir dənə salamat bina qalmamışdır. Kəlbəcərin heç bir kəndində bir dənə də bina qalmamışdır. O, vəhşilik idi. O, insanlığa sığmayan hərəkət idi və bunu bir nəfər yox, 10 nəfər yox, kütləvi surətdə edirdilər. Onlar gərək bu məsələlərlə məşğul olsunlar, hansı cəmiyyətdə yaşayır Ermənistan? O cəmiyyət ki, işğal dövründə talançılığı özü üçün əsas gəlir mənbəyi etmişdir. Bu cəmiyyət xəstədir və mən bunu açıq deyirəm. Mən heç kimi təhqir etmək istəmirəm. Biz onlara nə etmişik ki, nə pislik etmişik ki, bu qədər vəhşiliklə üz-üzə qalaq?! Bütün şəhər və kəndlər dağıdılıb, məscidlər dağıdılıb, təhqir edilib, insanlar qətlə yetirilib, öldürülüb, yandırılıb. Hətta İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra bizdən vasitəçilər tərəfindən vaxt istəmişdilər, burada öz şələ-şülələrini yığmaq üçün. Biz hətta vaxt da verdik onlara. Nə etdilər? Yandırdılar, ağacları qırdılar. İnsan bunu edər? Axı, bunu təkcə separatçıların başçıları etməyiblər. Kütləvi surətdə ediblər. Yəni, biz bilməliyik ki, kiminlə üz-üzəyik, bizim qonşumuz kimdir. Keçmişimizi heç vaxt unutmamalıyıq və ayıq olmalıyıq. Əminəm ki, bütün bu amillər imkan verəcək ki, üstünlük hər zaman bizdə olsun. Bu gün bunu yenə də deyirəm, biz qalib xalq kimi bəyan edirik. Biz o pisliyi, vəhşiliyi unutmayacağıq. Ancaq biz bundan sonra heç kimlə müharibə aparmaq fikrində deyilik. Əgər bizə qarşı hər hansı bir təhlükə çıxarsa, onda yenə də bizim dəmir yumruğumuzu hər kəs görəcək. Bu gün bu gözəl binaların ətrafında bizim görüşümüz də çox böyük rəmzi məna daşıyır. Onlar buranı dağıdıblar, biz isə qurub-yaratmışıq və sizi bu münasibətlə bir daha təbrik edirəm. Rahat yaşayın, sizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Kim söz demək istəyir?

Sakin Cəlil Alıyev: Cənab Prezident, cənab Ali Baş Komandan, çox hörmətli Mehriban xanım, Sizi

kəlbəcərlilər adından salamlayırıq. Doğma yurdumuza xoş gəlmisiniz! Bütün çıxışlarınızı diqqətlə izlədik, bəyənirik, alqışlayırıq. Bütün bu hadisələrin qəhrəmanı Sizsiniz. Bir daha Sizə təşəkkür edirik. Bilirik ki, Kəlbəcər xalqı, Kəlbəcər camaatı aşıqlar diyarıdır, şairlər diyarıdır. Ona görə də gözəl şairimiz Sücaət 32 il bundan qabaq yazırdı:

Sücaət, neyləyək, baxt belə baxtdır,
Darıxma, hər şeyi həll edən vaxtdır.
Bir gün gülə-gülə qayıdacaqdır,
Ağlaya-ağlaya köçən Kəlbəcər.

Bu hadisələrin səbəbkarı Sizsiniz. Sizə təşəkkür edirəm. Sağ olun, var olun.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm, sağ olun.

Cəlil Alıyev: Həmişə Sizin yanınızda durmalıyıq. Bir olmalıyıq. Yumruq kimi birləşməliyik. "Böyük Qayıdış"ı başa çatdırmalıyıq. Mənim qızım Hökumənin sözü olmasın, hər şey yaxşı olacaq. Bir daha təşəkkür edirəm Sizə.

Sakin Fənarə Sadıqova: Möhtərəm Ali Baş Komandan, cənab Prezidentimiz, çox sevimli əzizimiz Mehriban xanım, əziz qonaqlar və həmvətənlərim. Bu gün illərdən sonra böyük qürur hissi ilə doğma yurdum cənnət Kəlbəcərimdə Sizi salamlayıram. Dahi Ulu Öndərimizin başladığı siyasəti Siz məharətlə, qətiyyətlə, yuxusuz gecələrinizə, gərgin günlərinizə baxmayaraq davam etdirərək bəşəriyyətdə analoqu olmayan Zəfər tarixi yazdınız. İşğal olunan torpaqlarımızı geri qaytardınız, cənab Prezident. Bir sıra çox vacib sazişlərə imza atdınız. Biz Sizinlə qürur duyuruq. Biz həmişə Sizin yanınızdayıq. Allah Ulu Öndərimizə rəhmət eləsin ki, Sizin kimi ləyaqətli davamçı qoyubdur. Sizin prezidentlərlə görüşlərinizi hər dəfə televiziyada izləyərkən şux duruşunuzu, natiqliyinizi böyük həyəcan və sevinc hissi ilə müşahidə edirik – Siz əsl poliqlotsunuz. Siz müxtəlif dillərdə çox natiq danışırsınız, onların özlərindən də gözəl olur. Biz bununla qürur duyuruq. Bu istedad Allah tərəfindən hər prezidentə verilmir.

Cənab Prezident, mən bir haşiyə çıxmaq istəyirəm. Üzrlü sayın, mən bunu deməsəm, atamın ruhu məni bağışlamaz. Hələ 1992-ci ildə hərc-mərclik, özbaşınalıq baş alıb gedəndə sadə sürücü olan atam, - o Kəlbəcərdə yaxşı insan kimi tanınırdı, - bu hadisələrdən çox narahat idi. Atam gedib, - o vaxt Ulu Öndərimiz Ali Sovetin sədri idi,- öz adından ona teleqram vurur ki, Azərbaycan batır, Siz burada lazımsınız. Ulu Öndərimiz 1998-ci ildə prezident seçiləndə atamın çıxışını verirlər. Sonra Prezidentimiz bayrağı öpür və kürsüyə qalxır. O, mənim atamdır. Çox əfsuslar olsun ki, atam Şuşanın alındığı gün dünyasını dəyişdi.

Prezident İlham Əliyev: Allah rəhmət eləsin!

Fənarə Sadıqova: Allah ölənlərimizə rəhmət eləsin. Atalarımızın ruhu şaddır bu gün. Ulu Öndər Sizin kimi layiqli övladı yerində qoyub gedib. Bu gün mənim atamın da ruhu şaddır, biz bu arzumuza çatmışıq. Doğma Kəlbəcərimizdə, eləcə də Qarabağda böyük quruculuq işi gedir. Bunu Siz edirsiniz. Biz Sizə minnətdarıq. Şəhidlərimizə Allahdan rəhmət, qazilərimizə cansağlığı diləyirik. Möhtərəm Prezidentimiz, biz Sizə bu ağır işinizdə, bu fəaliyyətinizdə uğurlar, ailənizə, özünüzə cansağlığı arzulayırıq. Biz həmişə Sizin arxanızdayıq. Sizin dediyiniz kimi, "Yaşasın Azərbaycan! Qarabağ Azərbaycandır!".

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, xoş sözlərə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Kəlbəcər ölkəmizin ən gözəl rayonlarından biridir. Hər dəfə buraya gələndə Mehriban xanım və mən maşından izləyirik və bir-birimizə deyirik ki, nə gözəl diyardır, nə gözəl mənzərədir. Bunun dünyada tayıbərabəri yoxdur. Amma siz də yaxşı bilirsiniz ki, Kəlbəcər həmişə ucqar rayon sayılırdı, çünki yollar yox idi. Yüz il bundan əvvəl, ümumiyyətlə, yol yox idi, ancaq atlarla hərəkət etmək mümkün idi. Ondan sonra sovet hakimiyyəti dövründə çəkilmiş o yollar da çox təhlükəli idi, ensiz idi. Biz Mehriban xanımla işğaldan sonra ilk dəfə Kəlbəcərə, təbii ki, Ömər aşırımından gəldik. O vaxt o yol da demək olar ki, yox idi, bir cığır idi və həm də çox təhlükəli idi. Amma o qədər əzəmətli mənzərə ilə üzləşdik ki, çətinlik heç özünü hiss etdirmirdi. Göygöldən gələndə Ömər aşırımından hər dəfə aşağıya baxarkən bu təbiətə valeh olurduq. Eyni zamanda, mən o vaxt dərhal göstəriş verdim ki, biz mütləq Gəncə istiqamətindən Kəlbəcərə müasir yol çəkməliyik. Çünki bilirsiniz ki, o vaxt biz Ağdərə-Kəlbəcər yolundan istifadə edə bilmirdik. Ona görə dərhal işlər başlandı və bu gün biz Mehriban xanımla Kəlbəcərə gələndə daha Ömər aşırımından yox, ilk dəfə olaraq tuneldən keçdik. Bu da uzunluğuna görə Avropada beşinci tuneldir. Təxminən 12 kilometr uzunluğunda ən böyük tunel. Amma yol boyunca beş tunel artıq var. Ən uzun tuneli də biz bu gün açdıq. Düzdür, hələ yəqin ki, yeddi-səkkiz ay vaxt lazım olacaq ki, onun içərisi də tam düzəlsin. Ondan sonra Kəlbəcərdən Gəncəyə, Göygölə getmək çox rahat olacaq. Yəni, biz Kəlbəcəri ölkəmizin qərb bölgəsi ilə birləşdiririk.

Digər yol, - onu da biz indi inşa edirik, - Ağdərə-Kəlbəcər yoludur. O da Naftalandan gələn yoldur. O yol olub, işğal dövründə işğalçılar istifadə ediblər. Mən o yol ilə də gəlmişəm. O da çox narahat yoldur. Kələ-kötür yoldur. Ona görə biz o yolu da genişləndiririk, düzəldirik.

Üçüncü istiqamət isə Kəlbəcər-Laçın yoludur. Mən o vaxt Göygöldən Kəlbəcərə, Kəlbəcərdən ta Laçına qədər getmişdim. Mən ömrümdə bunun kimi təhlükəli yol görməmişdim və siz də o yolu yəqin ki, xatırlayırsınız. İndi biz o yolu da dördzolaqlı tunellərlə, körpülərlə tamamilə yeni görkəmə salırıq. Laçının

Qorçu kəndində beynəlxalq hava limanı da istifadəyə verilib. Biz o yerin seçilməsində də çətinlik çəkirdik. Çünki Kəlbəcərdə və Laçında bir dənə də düz yer tapa bilməmişdik ki, orada uçuş-enmə zolağı inşa edilsin. Bir dənə də düz yer yoxdur. Amma mən istəyirdim ki, aeroport həm Kəlbəcərə, həm Laçın şəhərinə yaxın olsun. Ona görə o yer seçildi. Dedilər ki, burada da bunu etmək mümkün deyil, gərək dağları kəsək. Dedim kəsmək lazımdırsa, kəsək. Əminəm ki, bu aeroport sayəsində bura gələnlər üçün çox gözəl bir turizm mərkəzi olacaq. Yəni, üç istiqamətdən yol, - Gəncə, Laçın, hətta Zəngilandan ta Kəlbəcərə qədər, bir də Naftalan, Ağdərə, Sərsəng, Kəlbəcər, - üç tərəfdən rahat əlaqələndirmə olacaq və əlbəttə ki, bu, bölgənin canlandırılması üçün böyük imkanlar yaradacaq: iş adamları, hotellər, turizm kompleksləri. Yəni, planlarımız çox böyükdür. Mən artıq bəyan etmişdim ki, biz kanat yollarını da çəkməyə başlayırıq. Birincisi, Laçında. Siz Laçın şəhərini də yaxşı tanıyırsınız, Həkəri çayından da Laçının yuxarı məhəlləsinə məsafə böyükdür. Həm də hündürlük fərqi də böyükdür. Laçın şəhərində kanat yolu yəqin ki, gələn il hazır olacaq. İkinci kanat yolu isə Xankəndi-Şuşadır, onun da təməlini qoyduq. Üçüncü kanat yolu da Kəlbəcərdə olacaq. Onun da yerinə baxmışıq. Bura çox gözəl mənzərəli yerlərdir, həm də cənnətdir. Amma buranı cənnət etmək üçün gərək bax, belə gözəl şərait olsun. Bunu da biz edirik. Ona görə bir daha sizi təbrik edirəm. Xoşbəxt yaşayın, cansağlığı arzulayıram. Sağ olun.

Sonra açarların təqdim edilməsi mərasimi oldu.

Sakin Hikmət Şahmuradov: Çox sağ olun, cənab Prezident, təşəkkür edirəm, minnətdaram. İcazənizlə, cənab Prezident, Sizə öz təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Sizin çıxışlarınıza hər zaman diqqətlə qulaq asmışıq. Sizi fəxarətlə izləyirik, cənab Prezident. Mən Sizi sülhün, xoşbəxtliyin banisi kimi tanıyıram. Mən ümidvaram ki, Sizin bu missiyanız dünyada öz sözünü deyəcək və bəşəriyyət Sizdən örnək götürərək sülhü bərqərar edəcək. Dünyamız da, Azərbaycanımız da xoşbəxt, əmin-amanlıq şəraitində yaşayacaq.

Sakin Fənarə Sadıqova: Allah Sizi və sevdiklərinizi qorusun. Tunel üçün də xüsusi təşəkkürümü bildirirəm, var olasınız.

Prezident İlham Əliyev: İndi Gəncəyə buradan, Kəlbəcərdən yəqin ki, 1 saat yarıma gedəcəksiniz. Bir məsələni də demək istəyirəm. Bu gün tunelin açılışını edəndə bir göstəriş də verdim. İndi onun üzərində işləyəcəklər ki, Toğanalıdan ta Gəncəyə qədər də baxsınlar, biz o yolu da qısaldaq, çünki o yol da bir az narahatdır. Orada da bəlkə bir yox, bir neçə tunel inşa ediləcək. O olarsa, onda Gəncədən Kəlbəcərə rahat 1 saat, 1 saat 10 dəqiqəyə gəlmək mümkün olacaq.

Sakin Fənarə Sadıqova: Necə deyək, Siz çox namümkünü mümkün etdiniz. Var olun!

Mehriban xanım, istəyərdim Sizi qucaqlayım. Biz Sizi sevirik, Allah balalarınızı qorusun, Allah Sizə uzun ömür versin, var olun, biz Sizi çox sevirik.

Sonra birgə foto çəkdirildi.

Sakin: Qoy hər zaman Azərbaycan bizi uğurları ilə sevindirsin. Bütün əmin-amanlıq, xoşbəxtlik həmişə xalqımızla olsun.

Prezident İlham Əliyev: Köçkünlük dövrü bitdi. İndi burada yerləşirsiniz. O biri yaşayış kompleksləri də tikiləcək. Bura gözəl bir şəhər olacaq.

Sakin: Sizin rəhbərliyinizlə. İnşallah. Allah Sizi var eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Sovet vaxtında buranın əhalisi nə qədər idi?

Sakin: Şəhərin əhalisi 7-8 min nəfər idi.

Prezident İlham Əliyev: 7-8 min. İndi bu dörd yaşayış kompleksində 10 min nəfər yaşayacaq.

Sakinlər: İnşallah.

Prezident İlham Əliyev: Yəni, ovaxtkından daha çox. Amma gələcəkdə əlbəttə ki, daha çox. Sən işğal dövründə harada yaşamısan? Bakıda?

Sakin: Bəli.

Prezident İlham Əliyev: İstisu indi məşhurlaşır. Prezidentlərə göndərirəm. Amerikaya da aparmışam özümlə.

Qadın sakin: Mən Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Atam 1993-cü ildə şəhid olub.

Prezident İlham Əliyev: Allah rəhmət eləsin.

Qadın sakin: Bu gün Sizinlə, ailə üzvlərinizlə, dövlətimizlə fəxr edirəm. Ona görə ki, atamın şəhid olduğu bu torpağa mən bu gün Sizin sayənizdə ayaq basa bilmişəm, gələ bilmişəm. Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Bütün xalqımız Sizinlə qürur duyur. Hər zaman var olasınız.

Prezident İlham Əliyev: Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Onların qanı yerdə qalmayıb.

Qadın sakin: Qalmayıb, bəli, çox şükür.

Prezident İlham Əliyev: Onların qanını yerdə qoymadıq. Həm Birinci, həm İkinci Qarabağ müharibələrinin şəhidlərinin qisasını biz döyüş meydanında aldıq. Bu, bütün şəhid övladları üçün bir təsəllidir.

Qadın sakin: Bu gün biz qürur hissi ilə buradayıq, torpağımızdayıq. Sizin sayənizdə. Minnətdarıq Sizə.

Mehriban xanım Əliyeva: Siz də gəlin, bu tərəfdə dayanın.

Qadın sakin: Yanınıza keçmək olar?

Prezident İlham Əliyev: Bəli. İşğal dövründə harada yaşamısan?

Qadın sakin: Mən Göygöldə.

Prezident İlham Əliyev: Göygöldə?

Qadın sakin: Bəli. Arzu edirəm verdiyiniz bu açarlar xeyirli qapılar açsın, İnşallah.

Prezident İlham Əliyev: Bəli. Gəlin. Burada iş yerləri ilə bağlı da tədbirlər görülür. Burada həm yaşayış, həm iş yerləri olmalıdır.

Qadın sakin: İnşallah.

Prezident İlham Əliyev: Burada gözəl məktəb tikilir.

Qadın sakin: Bəli, Allah Sizi var eləsin.

Sakinlər: İnşallah, İnşallah, əsl vətənpərvərlər yetişsin.

Qadın sakin: Bu oğlan ikinci sinifdə oxuyurdu. İndi bu gün gözəl İstisuyumuzun laboratoriyasında işləyir.

Prezident İlham Əliyev: İndi orada işləyir?

Sakin: Bəli, orada işləyir. Mən yerimizlə, yurdumuzla, xalqımızla fəxr edirəm.

Prezident İlham Əliyev: İstisuyu da biz bərpa etdik, birinci layihələrdən biri idi. Özü də biləsiniz, sovet vaxtındakı İstisu ilə indikinin arasında böyük fərq var.

Sakinlər: Bəli.

Prezident İlham Əliyev: İndi laboratoriyadan keçirmişik, xarici mütəxəssislər baxıblar. Onun tərkibində bəzi maddələr var ki, standartlara uyğun deyildi, tam təmizləndi, indi dünyanın ən yaxşı suyu oldu.

Qadın sakin: Bəli, təmizləmədə iştirak edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Siz də orada işləyirsiniz?

Qadın sakin: Bəli. Cənab Prezident, Sizinlə şəkil çəkdirmək olar?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, gəlin.

Kişi sakin: Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Anandır?

Qadın sakin: Buraya gəlmişik, Allah qoysa, burada çalışacağıq.

Prezident İlham Əliyev: Məsələn, neçə dəqiqəyə gedirsən?

Qadın sakin: 15 dəqiqəyə çatıram.

Prezident İlham Əliyev: 15 dəqiqəyə. Gələn il hotel də istifadəyə veriləcək. Orada da yüzlərlə iş yeri olacaq.

Qadın sakin: Allah qismət eləsin.

Prezident İlham Əliyev: "İstisu" sanatoriyasını da dağıdıblar, görmüsünüz? Bilmirəm, getmisiniz ya yox. Amma indi necə gözəl tikilib, görmüsünüz?

Kişi sakin: Çox gözəldir.

Prezident İlham Əliyev: Gəlin, hamımız birlikdə şəkil çəkdirək.

Kişi sakin: Çox sağ olun, cənab Prezident. Allah Sizə ömür versin. Allah Sizi var eləsin.

Qadın sakin: Qızım gəlir, gəlsin onunla da çəkdirək?

Mehriban xanım Əliyeva: Gəlsin, əlbəttə. Balacanı da gətirib. Üçaylıq körpəsi ilə gəlib.

Qadın sakin: Birinci dəfədir Kəlbəcərə ayaq basır.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, nə gözəl.

Mehriban xanım Əliyeva: Üç ayı oldu. Bu, Əli balamızdır?

Qadın sakin: Bəli.

Mehriban xanım Əliyeva: Əliş, gedək, görək.

Qadın sakin: Çox sağ olun, Allah sizlərə cansağlığı versin. Mehin, gəl də, istəmirdin Mehriban xanımla şəkil çəkdirmək?

Qadın sakin: Gəlirəm.

Mehriban xanım Əliyeva: Gör kimi gətirirəm? Əli balamızı.

Prezident İlham Əliyev: Gəl balaca, bir yerdə şəkil çəkdirək. Anası hansıdır?

Mehriban xanım Əliyeva: Nənə də gəlsin.

Prezident İlham Əliyev: Nənəsi haradadır?

Mehriban xanım Əliyeva: Nənə də buradadır.

Qadın sakin: Allah sizlərə cansağlığı versin.

Prezident İlham Əliyev: Adı Əlidir?

Sakin: Bəli, Əlidir.

Qadın sakin: Allah saxlasın.

Mehriban xanım Əliyeva: Allah saxlasın, böyük oğlan olsun.

Qadın sakin: Allah hamınıza cansağlığı versin.

Digər qadın sakin: Çox sağ olun, minnətdaram Sizə.

Qadın sakin: Bizim də Mehriban xanımla şəklimizi çək.

Kişi sakin: Müharibə qurtaran vaxt mən bir şeir yazmışdım. Onun axırıncı kupletini deyim.

Adaşımdır Baş Komandan,
Saxlasın Ulu Yaradan,
Bu əsgərdən, bu ordudan,
İlham, tərif yaz dəftərə,
Bəyan olsun nəsillərə,
Əhsəndir bu hünərə,
Gəlin gedək Kəlbəcərə.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Qadın sakin: Kitabı da gətirmişik, Sizə təqdim etməyə.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Qadın sakin: Həmişə bayraqların uca olsun, heç vaxt enməsin.

Prezident İlham Əliyev: Enməyəcək İnşallah. Ancaq biz qabağa gedəcəyik. Burada şəraitiniz necədir? Yaxşıdır?

Qadın sakin: Bəli, çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, mən də baxdım, çox gözəldir. Geniş otaqlardır, qaz da var. Sovet vaxtında burada qaz olmayıb.

Qadın sakin: Yox, olmayıb, məcburən meşələri qırırdıq.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, meşələri qırırdılar. Buraya qaz çəkmək asan məsələ deyildi.

Qadın sakin: Çox çətindir.

Kişi sakin: Dağları yarıb gətirmək çox çətindir.

Qadın sakin: Görürük, neçə yerdə quruculuq işləri görürsünüz. Allah Sizə ömür versin.

Prezident İlham Əliyev: Olmalıdır, siz neçə il əziyyət içində yaşamısınız. Həm fiziki əziyyət, həm mənəvi əzablar çəkmisiniz.

Qadın sakin: Bəli, mənəvi əzablar çox çəkmişik.

Prezident İlham Əliyev: Çətin, çadır şəhərciyi. Öz yerindən didərgin düşmək çox ağır taledir. Özü də bir il yox, on il yox, otuz il.

Kişi sakin: 32 il.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, 1993-cü ilin aprelindən çıxmısınızsa 32 il. Ona görə, sizin üçün ən gözəl şərait yaradılmalıdır. Bu da İsveçrə layihəsidir. İsveçrədəki şəhərlərə tam uyğundur. Bəli, həm memarlıq, həm də daxildəki dizayn baxımından. Bilirsiniz, İsveçrə dünyada insanın həyat keyfiyyətinə görə birinci yerdədir. Ona görə, biz Kəlbəcər üçün bunu seçmişik.

Kişi sakin: Bu havaya, bu iqlimə yaraşandır elə.

Prezident İlham Əliyev: Bəli. Necə də gözəldir, o tərəf, bu tərəf gözəl binalardır. Cansağlığı ilə yaşayın.

Kişi sakin: Çox sağ olun, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Sağlığınıza qismət.

Kişi sakin: Allah Sizi var eləsin.

Qadın sakin: Təşəkkür edirik. Allah Sizi qorusun.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 21-də Kəlbəcər rayonunun Vəng kəndində "AzərEnerji" ASC-nin "Aşağı Vəng", "Nadirxanlı" və "Çaykənd" kiçik su elektrik stansiyalarının açılışında iştirak ediblər.

"AzərEnerji" ASC-nin sədri Baba Rzayev dövlətimizin başçısına və birinci xanıma stansiyalar barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının "yaşıl enerji" zonasına çevrilməsi ilə bağlı Prezident İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu tapşırıqlara uyğun olaraq Kəlbəcər rayonunda 8,6 meqavatlıq "Aşağı Vəng" və 8,8 meqavatlıq "Nadirxanlı" kiçik su elektrik stansiyaları tikilib. Bu stansiyaları su ilə təmin etmək üçün Lev çayının Tərtər çayına qovuşmasından sonra baş suqəbuledici, eyni zamanda, Tutqu çayının Tərtər çayına qovuşan hissəsində ikinci suqəbuledici yaradılıb. Kaskad su elektrik stansiyaları silsiləsinə daxil olan bu stansiyalar üçün çətin relyefdə ümumilikdə 9300 metr uzunluğunda derivasiya borusu çəkilib. Çay balıqlarının derivasiya borusuna daxil olmasının qarşısının alınması və onların çay ekosistemində saxlanılması üçün xüsusi hidrotexniki qurğularlarla təchiz olunan suqəbuledicilərdə bütün ekoloji normalara riayət edilib. Hər iki stansiyada quraşdırılmış hidroaqreqatlar zərərli maddələrin suya qarışmasının qarşısını almaqla yanaşı, onun keyfiyyət göstəricilərində heç bir dəyişiklik etmədən suyu aşağı axarda yenidən çaya qaytarır.

Müasir avadanlıqlarla təchiz edilmiş stansiyalar ölkə enerjisisteminin mərkəzləşdirilmiş SCADA sisteminə inteqrasiya olunub. Burada istehsal edilən ekoloji təmiz yaşıl enerji ilə təxminən 25 min nəfər elektrik enerjisi ilə təmin olunacaq.

"Aşağı Vəng" və "Nadirxanlı" stansiyalarında il ərzində 48 milyon kilovat-saat elektrik enerjisinin istehsal edilməsi nəzərdə tutulur. Qənaət edilən təbii qazın həcmi 12,5 milyon kubmetr təşkil edəcək ki, bununla da il ərzində 23 min ton karbon qazının atmosferə atılmasının qarşısı alınacaq. Kəlbəcər rayonunun 8 nəfər sakini stansiyalarda işlə təmin olunub.

"Çaykənd" Kiçik Su Elektrik Stansiyasının isə gücü 5 MVt-dır. Bu, "AzərEnerji" tərəfindən Kəlbəcərdə istismara verilən sayca onbirinci "yaşıl enerji" obyektidir. Stansiya ölkənin ən böyük bolsulu çaylarından birinin - Tərtər çayının üzərində yeni yaradılmış baş suqəbuledicidən 8 min 500 metrlik derivasiya borusu ilə gələn su ilə təchiz olunur. Təxminən 7 min nəfəri ekoloji təmiz yaşıl enerji ilə təmin edəcək stansiyada "ətraf mühitə dost texnologiyalar" tətbiq ediləcək. Rəqəmsal qaydada açılıb-qoşulma, intellektual idarəetmə, operativ monitorinq və təhlil aparılması ilə yanaşı, stansiyaya Bakıdan nəzarət etmək də mümkün olacaq. Stansiyanın enerjisistemə inteqrasiya üçün 5 kilometr uzunluğunda 10 kV-luq elektrik xətti çəkilib. Stansiya ölkə enerjisisteminin mərkəzləşdirilmiş SCADA sisteminə inteqrasiya edilib. Stansiyada il ərzində 15 milyon kilovat-saat elektrik enerjisinin istehsalı, bununla da 3.2 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edilməsi və 6 min ton karbon qazının atmosferə atılmasının qarşısının alınması nəzərdə tutulur. Burada 4 nəfər Kəlbəcər sakini işlə təmin olunub.

Prezident İlham Əliyev "Aşağı Vəng", "Nadirxanlı" və "Çaykənd" kiçik su elektrik stansiyalarının açılışını etdi.

Xatırladaq ki, dövlətimizin başçısının göstərişi ilə həyata keçirilən işlər nəticəsində Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda əlavə 3 su elektrik stansiyasının istismara verilməsi ilə bu cür stansiyaların sayı ümumilikdə 38-ə, ümumi gücü isə 307 MVt-a çatdırılıb. Sistemli şəkildə tikilib istismar olunan bu stansiyalar artıq iqtisadiyyata, "yaşıl enerji"nin genişlənməsinə, ətraf mühitin qorunmasına öz töhfəsini verir. Bu günə qədər su elektrik stansiyalarında 1,5 milyard kVts yaşıl enerji istehsal olunub, 335 milyon kubmetr qaza qənaət edilib, 620 min ton karbon qazının atmosferə atılmasının qarşısı alınıb. Su elektrik stansiyaları azsulu dövrdə 80 MVt, bolsulu dövrdə isə 200 MVt-dan artıq gücdə 24 saat fasiləsiz yaşıl enerji istehsal edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 21-də Ağdərə rayonunun Kolatağ kəndində fərdi evlərin və infrastrukturun bərpası sahəsində görülən işlərlə tanış olublar.

Kənddə 140 fərdi ev olub, onlardan da 30-u yararsız, 110-u isə qismən yararlı olub. 26 fərdi ev artıq əsaslı bərpa edilib. Bu il oktyabrın sonunadək daha 26 fərdi evin bərpası nəzərdə tutulub, 2026-cı ildə isə 58 fərdi ev təmir və bərpa olunacaq. Bu il avqustun 15-də 26 ailə, ümumilikdə 89 nəfər doğma Kolatağ kəndinə qayıdıb.

Hazırda kəndin müasir sosial infrastrukturunun qurulması istiqamətində işlər davam edir. Belə ki, bir

transformator və 1 kilometr uzunluğunda mövcud elektrik xətti təmir olunub, artezian quyusu bərpa edilib, 26 ev su ilə təmin olunub. Sentyabrda kəndin içməli su ilə təminatı tam başa çatdırılacaq. İndiyədək 10 min 600 poqonometr yeni qaz xətti çəkilib və əlavə olaraq 2800 poqonometr hissənin çəkilişi nəzərdə tutulub. Kənddə sakinlərin istirahəti və asudə vaxtlarının səmərəli təşkili üçün müasir istirahət parkı salınıb. Burada bayraq meydanı, idman və uşaq oyun meydançaları, rekreasiya zonası və yaşıllıq zolağı yaradılıb.

Kolatağ kəndi Ağdərə rayonunun eyniadlı inzibati ərazi dairəsinə daxildir və Qarabağ silsiləsinin yamacında yerləşir. Kənd Qarabağ müharibəsinin başlandığı ilk günlərdən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdi. 2023-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Ordusu tərəfindən həyata keçirilmiş antiterror tədbirləri nəticəsində kənd işğaldan azad olunub.

Sonra Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva kənd sakini Baxşalı Hətəmovun evində oldular.

Prezident İlham Əliyev: Salaməleyküm.

Mehriban xanım Əliyeva: Salam, xoş gördük.

Qadın sakin: Salam, bizim evimizdir.

Prezident İlham Əliyev: Necəsiniz? Neçə gündür gəlmisiniz?

Baxşalı Hətəmov: Bu gün beşinci gündür.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, hələ bir həftə olmayıb. Buranın adı sovet vaxtı da Kolatağ idi?

Baxşalı Hətəmov: Bəli.

Qadın sakin: Salam, xoş gördük.

Prezident İlham Əliyev: Salaməleyküm. Ay, nə gözəl baladır.

Mehriban xanım Əliyeva: Adı nədir?

Qadın sakin: Zeynəb.

Mehriban xanım Əliyeva: Zeynəb neçə aylıqdır?

Qadın sakin: 15 günlükdür.

Prezident İlham Əliyev: 15 gün?

Mehriban xanım Əliyeva: 15 günlük, maşallah. Sənin adın nədir? Nə qəşəng qızsan sən. Gəl mənim yanıma.

Baxşalı Hətəmov: Cənab Prezident, nömrə çəkən gün anadan olub.

Prezident İlham Əliyev: Harada anadan olub?

Baxşalı Hətəmov: Ayaq Qərvənd qəsəbəsində.

Prezident İlham Əliyev: Orada qalırdınız?

Baxşalı Hətəmov: Bəli.

Prezident İlham Əliyev: İndi isə gözəl, mənzərəli bir əraziyə köçmüsünüz. Burada yaşamaq üçün hər şey var.

Baxşalı Hətəmov: Çox gözəldir, çox sağ olun, Allah Sizə dəyməsin, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Buranın həyətyanı sahəsi də kifayət qədər genişdir. Bu qızın neçə yaşı var?

Baxşalı Hətəmov: İki yaşı var.

Prezident İlham Əliyev: Təbrik edirəm sizi, xoşbəxt yaşayın.

Baxşalı Hətəmov: Allah Sizin canınızı sağ eləsin.

Mehriban xanım Əliyeva: Gəlin, birlikdə şəkil çəkdirək.

Baxşalı Hətəmov: Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Gözəldir, əsl cənnətdir.

Baxşalı Hətəmov: Həqiqətən cənnətdir.

Prezident İlham Əliyev: Salamat qalın.

Daha sonra dövlətimizin başçısı və birinci xanım kənd sakini Rəfayət Musayevin evinə gəldilər.

Prezident İlham Əliyev: Salaməleyküm. Xoş gəlmisiniz.

Qadın sakin: Salam.

Prezident İlham Əliyev: Qayanın adı nədir?

Rəfayət Musayev: Sağsağan qayası.

Prezident İlham Əliyev: Yəqin ki, oraya yol da var.

Rəfayət Musayev: Meşə yoludur.

Prezident İlham Əliyev: Haradan, Xocalıdan?

Rəfayət Musayev: Əsas Xocalı ərazisinə düşür.

Prezident İlham Əliyev: Hə, Xocalı ərazisi.

Qadın sakin: Salam, çox sağ olun cənab Prezident, xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Salam. Artıq bir neçə gündür buradasınız? Neçə gündür? Bir həftə olar?

Rəfayət Musayev: Bir həftədir.

Prezident İlham Əliyev: Bir həftə. Burada həyatınız necə keçir?

Rəfayət Musayev: Çox gözəl, çox yaxşı.

Prezident İlham Əliyev: Ev də gözəldir. Gözəl təmir olunub.

Rəfayət Musayev: Bəli, çox gözəldir.

Qadın sakin: Təbiəti də gözəldir.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, gözəldir, cənnət kimi bir yerdir.

Qadın sakin: Havası da təmizdir, çox qəşəngdir.

Prezident İlham Əliyev: Havası da təmizdir, hər tərəf dağdır, meşədir, çay da axır. Su da var. Hər şey var.

Rəfayət Musayev: Hər şey var, hər şey qaydasındadır.

Prezident İlham Əliyev: İndi bağ da, bostan da salacaqsınız.

Rəfayət Musayev: İnşallah gələn il gələndə görəcəksiniz. Arı təsərrüfatı ilə, arıçılıqla məşğulam.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, arıçılıq çox yaxşıdır. Neçə arı ailəsi saxlayırsan?

Rəfayət Musayev: 250 arı ailəsidir, 300-ə yaxın da damazlıq təsərrüfatdır.

Prezident İlham Əliyev: Çox gözəl, təbrik edirəm sizi.

Rəfayət Musayev: Çox sağ olun.

Mehriban xanım Əliyeva: Sağ olun. Uğurlarınız çox olsun.

Prezident İlham Əliyev: Bir daha təbrik edirəm. Sağ olun.

Qadın sakin: Allah köməyiniz olsun. Çox sağ olun.

Rəfayət Musayev: Çox sağ olun, Allah Sizdən razı olsun.

Avqustun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Ağdərə rayonunun Vəngli kəndində fərdi evlərin və infrastrukturun bərpası sahəsində görülən işlərlə tanış olub, kənd sakini Vəkil Mamedovun evinə baş çəkiblər.

Sonra dövlətimizin başçısı və birinci xanım Vəngli və Kolatağ kəndlərinin sakinləri ilə görüşüb söhbət ediblər.

Prezident İlham Əliyev: Salam, xoş gəlmisiniz.

Sakinlər: Cənab Prezident, xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Mən bilirəm ki, Kolatağ və Vəngli kəndlərinə keçmiş köçkünlər artıq 5-6 gün bundan əvvəl gəliblər. Xoş gəlmisiniz.

Sakinlər: Çox sağ olun. Siz də xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Burada sizin üçün çox gözəl şərait yaradılıb. Mənzillər hamısı təmirli, şərait, həyətyanı sahələr, su, bütün infrastruktur, hər şey var. Ən önəmlisi də gözəl təbiət və Vətən torpağı. Bu münasibətlə sizi təbrik edirəm.

Sakinlər: Bəli, cənab Prezident, var olun.

Prezident İlham Əliyev: Bu gün Mehriban xanımla Kolatağ kəndində də olduq, indi burada – Vəngli kəndindəyik. Biz burada əvvəllər də olmuşuq. Keçən dəfə gələndə bu kənd bərbad vəziyyətdə idi. İndi buranı belə gözəl bərpa etdik, təmir etdik. Burada rahat yaşamaq üçün bütün şərait var.

Sakinlər: Allah Sizi qorusun, Azərbaycanın uzunömürlü Prezidenti, Sizi öpürük. Sizə cansağlığı, uzun ömür arzulayırıq. Allah Sizi qorusun! Başına dönüm. Gələn ayaqlarınıza qurban. Sizə gələn azar bizə gəlsin. Bu günə görə Allahımızdan çox razıyıq. Şükür bu günü bizə yaşatdınız, arzumuza çatdıq. Allah daim köməyiniz olsun!

Kişi sakin: Ulu Öndərimizin dediyi kimi, ata-baba torpaqlarımıza qayıtdıq.

Prezident İlham Əliyev: Allaha şükür, təbriklər.

Qadın sakin: Allah Sizi qorusun, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. Burada, doğma torpaqda rahat, salamat yaşayın.

Sakinlər: Allah Sizə uzun ömür versin, bu xalqın, bu camaatın üstündən əskik eləməsin. Şükür bu günümüzə, dünya durduqca durasınız.

Prezident İlham Əliyev: Siz də sağ olun. Xoş gəlmisiniz.

Kişi sakin: Allah Sizi qorusun!

Prezident İlham Əliyev: Burada elə gözəl hava var ki, heç Bakıda belə hava yoxdur.

Sakinlər: Allah Sizi Azərbaycanın üstündən əskik eləməsin. Allah Sizə uzun ömür, cansağlığı versin. Dünya durduqca balalarınla birlikdə var olasınız.

Prezident İlham Əliyev: Köçkünlük dövrü bitdi, getdi.

Sakinlər: Çox sağ olun, Allah Sizə uzun ömür versin. Allah köməyiniz olsun, Siz bizim alnımızdan ləkəni götürdünüz, şükür bu günümüzə.

Prezident İlham Əliyev: Uzun illər köçkünlük həyatı yaşamaq böyük əzabdır.

Kişi sakin: Çox zülmdür, zülm çəkmişik.

Prezident İlham Əliyev: Həm fiziki, həm mənəvi əzab. Torpaqları da biz döyüşərək aldıq. Heç kim onları bizə qaytarmadı.

Sakinlər: Allah o yumruğunuzu çox möhkəm eləsin. Allah Sizi Azərbaycanın üstündən əskik etməsin, amin. Uzun ömür, cansağlığı arzulayırıq.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Gəlin, birlikdə şəkil çəkdirək.

Sakinlər: Şükür bu günümüzə. Arzumuz idi, arzumuza çatdıq. İmişlidə, Kürdəmirdə yaşadıq.

Prezident İlham Əliyev: Orada da qaçqın düşərgəsində?

Sakinlər: Şəhərcikdə. Bizi dolandırmısınız. Başqa ölkələrdə köçkünlərə baxırıq, Sizə minnətdarıq. Siz bizə yaxşı baxmısınız, Sizdən hərtərəfli razıyıq. Uzunömürlü Prezidentimiz ol! Allahdan arzu edirəm "Dəmir yumruğ"unuz var olsun. Qarabağ Azərbaycandır! Yaşasın Prezidentimiz! Yaşasın Azərbaycan! Millətimiz sağ olsun! Yaşasın bizim Prezidentimiz!

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Görünür, bu cavan qızlar işğal dövründə dünyaya gəliblər.

Sakinlər: Bəli, bəli.

Gənc qız: Bəli, cavan olsaq da, həmişə ürəyimiz Vətənlə döyünüb.

Qadın sakin: 1992-ci ildə buradan piyada getmişəm, nə zülmlə, nə zillətlə. İndi Allaha şükür, arzumuza çatdıq. Allah, Prezidentimiz İlham Əliyevi var elə, bizi bu günə çatdırdı. Tanrı, Mehriban xanımı var elə, dövlətimizi uca elə. Öpürəm Sizi. Allah ömrümdən kəsib Sizin ömrünüzə calasın.

Prezident İlham Əliyev: Birlikdə deyəkmi Qarabağ Azərbaycandır!?

Sakinlər: Qarabağ Azərbaycandır! Yaşasın bizim Lider! Allah köməyiniz olsun!

Prezident İlham Əliyev: Salamat qalın.

Sakinlər: Yaxşı yol.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və oğulları Heydər Əliyev 2023-cü il noyabrın 7-də Vəngli kəndində olublar.

Xaçın çayının sahilində yerləşən kənd Ağdərə rayonunun eyniadlı inzibati ərazi dairəsinə daxildir. Kənd 1992-ci ildə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdi. 2023-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Ordusu tərəfindən həyata keçirilmiş antiterror tədbirləri nəticəsində kənd işğaldan azad olunub.

Kənddəki 391 fərdi evdən 52-si yararsız, 339-u isə qismən yararlı olub. 60 fərdi ev artıq əsaslı bərpa edilib, sentyabrın 1-dək daha 60 fərdi evin bərpası nəzərdə tutulub, 2026-cı ildə isə 219 fərdi ev təmir və bərpa olunacaq.

Bu il avqustun 15-də 22 ailə, ümumilikdə 83 nəfər doğma Vəngli kəndinə qayıdıb. Avqust ayının sonunadək isə daha 38 ailə (143 nəfər) bu kəndə köçürüləcək.

Hazırda Vəngli kəndində müasir sosial infrastrukturun qurulması istiqamətində işlər davam etdirilir. Belə ki, 4 transformator və 3 kilometr uzunluğunda mövcud elektrik xətti təmir edilib, əlavə olaraq 1,5 kilometr uzunluğunda xəttin çəkilməsi işləri görülür. Kənddə 60 ev su ilə təmin olunub, sentyabr ayının sonlarınadək kəndin içməli su ilə təminatı tam başa çatdırılacaq. Mövcud qaz xətti bərpa olunub, 3 min 500 poqonometr xəttin isə bərpası nəzərdə tutulub. Bundan başqa, kəndə yeni qaz xətti çəkilib və əlavə olaraq yeni hissənin çəkilişi planlaşdırılır.

Kənddə istirahət parkı salınıb. Sakinlərin istirahəti və asudə vaxtlarının səmərəli təşkili üçün parkda hər cür şərait yaradılıb. Ərazidə bayraq meydanı, idman və uşaq oyun meydançaları, rekreasiya zonası və yaşıllıq zolağı salınıb.

Türkmənistana işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun dəvəti ilə avqustun 22-də Türkmənistana işgüzar səfərə gəlib.

Türkmənbaşı şəhərinin Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Türkmənistan Nazirlər Kabineti sədrinin ticarət üzrə müavini Nökərqulu Ataqulıyev və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Avqustun 22-də Türkmənbaşı şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə təkbətək görüşü olub.

Əvvəlcə dövlətimizin başçısı və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri birgə foto çəkdirdilər.

Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov dedi: Əziz dostum, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. Sizi bu gün ölkəmizdə görməyimə çox şadam. Bizi Xəzər dənizi birləşdirir. Əminəm ki, ikitərəfli görüşümüz məhsuldar olacaq. İkitərəfli görüşdən başqa, həmçinin Türkmənistan-Azərbaycan-Özbəkistan formatında üçtərəfli görüşün keçirilməsi də planlaşdırılır.

Siz də qeyd etdiyiniz kimi, biz – eyni regionda yerləşən üç ölkənin qardaş xalqları gələcəkdə daha böyük əməkdaşlıq potensialı yaradacaq, o cümlədən mədəniyyət sahəsində.

Öz adımdan, Prezidentin və bütün Türkmənistan xalqının adından bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, Sizin səfəriniz bizim üçün bayramdır, sevindirici xəbərdir. Sizə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Xoş gəlmisiniz.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxış edərək dedi: Çox sağ olun, hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviç.

Əziz qardaşım, ilk növbədə, dəvətə və qonaqpərvərliyə görə təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Çox şadam ki, biz Sizinlə burada, gözəl Avaza şəhərində görüşürük. Bu şəhər Sizin əsərinizdir. Siz qardaş Türkmənistanda çox əsərlər yaratmısınız, onlardan biri də Avazadır.

Keçən ay Sizinlə Bakıda, Füzulidə, Şuşada görüşlərimi çox böyük məmnuniyyətlə xatırlayıram. Bizim aramızda olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri xalqlarımızın iradəsinə əsaslanır. Xalqlarımız qardaşdır, dostdur, əsrlər boyu bir-biri ilə yaxın olublar.

Eyni zamanda, bu gün Sizin təşəbbüsünüzlə Türkmənistan, Özbəkistan, Azərbaycan rəhbərlərinin üçtərəfli görüşü keçiriləcək. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm, bu, çox yaxşı təşəbbüsdür. Bizim xalqlarımızı ortaq tarix, mədəniyyət, dil, din birləşdirir. Qardaş ölkələrin məsələlərinin üçtərəfli formatda müzakirə edilməsi çox böyük məna daşıyır, bunun çox böyük faydası və gözəl nəticələri olacaq.

Əziz qardaşım, Sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Avqustun 22-də Türkmənbaşı şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə geniş tərkibdə görüşü olub.

Azərbaycan Prezidentini və nümayəndə heyətinin üzvlərini salamlayan Qurbanqulu Berdiməhəmmədov dedi:

– Ölkəmizə səfərə gəlmək dəvətini qəbul etdiyiniz üçün Sizə minnətdaram. Bu ilin iyulunda Azərbaycana səfərim çərçivəsində mənə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə görə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Mən Azərbaycanın gözəl, mənzərəli yerlərini ziyarət etdim. Səfər zamanı mühüm məsələlər müzakirə olundu.

Ölkələrimiz arasında münasibətlər başlanğıcını tarixin dərinliklərindən götürür, ənənələrimiz oxşardır və bunlar bizi birləşdirən amillərdir. Siyasi, diplomatik, iqtisadi-ticari, mədəni-humanitar münasibətlərimizi bu təməl üzərində inkişaf etdiririk. Biz bu məsələləri indiki görüş əsnasında da müzakirə edəcəyik.

Bugünkü danışıqlarımız münasibətlərimizə təkan verir. Bu görüş çərçivəsində əməkdaşlığın mühüm

məsələlərini nəzərdən keçiririk. Münasibətlərimiz əməkdaşlığın yüksək səviyyəsinə çatır, onların inkişafına böyük stimul verilir. Əlaqələrimizin genişləndirilməsi üçün böyük potensialın olduğunu qeyd etmək istəyirəm. Bu kontekstdə Türkmənistan-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafı məqsədilə yeni təşəbbüslər irəli sürəcəyik.

İqtisadi-ticari əməkdaşlığın inkişafı əlaqələrimizin gündəliyində duran mühüm istiqamətdir. Bu istiqamətdə artıq böyük işlər görülüb. Bu əlaqələrin bundan sonra da inkişaf etdirilməsi, ölkələrimiz arasında ticarət dövriyyəsinin artırılması, enerji, nəqliyyat, toxuculuq sənayesi kimi sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün böyük imkanlarımız var.

Əməkdaşlığın mühüm sahəsi mədəni-humanitar əlaqələrdir. Onların inkişafı prioritet əhəmiyyət daşıyır. Bu kontekstdə əməkdaşlığın mühüm tərkib hissəsi qarşılıqlı Mədəniyyət Günlərinin keçirilməsi, təhsil, mədəniyyət, turizm, mədəni dəyərlərimizin - xalçaçılıq, atçılıq, tətbiqi sənətin inkişafı sahələrində tədbirlərin keçirilməsidir. Bu istiqamətdə mədəni mübadilə və əlaqələrin inkişafı üçün bütün imkanlarımız mövcuddur.

Türkmənistan Prezidentinin Sizə böyük salamını çatdırıram. Sizi Türkmənistanda görməyimə şadam.

Sözü Sizə verirəm.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxış edərək dedi:

– Təşəkkür edirəm, hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviç.

Əziz qardaşım, dəvətə və qonaqpərvərliyə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm, qardaş türkmən xalqına səmimi salamlarımı və sevgimi çatdırmaq istəyirəm. Türkmənistan torpağında yenidən olmağımdan da çox məmnunam.

Biz Sizinlə keçən ay Azərbaycanda görüşmüşük. O səfərin çox böyük tarixi mənası var. Həm Bakıda, həm işğaldan azad edilmiş Qarabağ torpağında bizim görüşlərimiz Azərbaycan xalqını çox məmnun etdi. Sizin bizə verdiyiniz dəstək bizim üçün çox önəmlidir, çox dəyərlidir. Biz Sizinlə söhbətlər əsnasında hər zaman tarixi köklərimizə də nəzər yetirirdik. Bizi birləşdirən ortaq tarix, mədəniyyət, etnik köklər, dilimiz və dinimizdir. Türkmən və Azərbaycan xalqları, sözün əsl mənasında, qardaşdırlar və əsrlər boyu bu qardaşlıq hissləri ilə yaşamışlar. Bu gün müstəqil dövlətlər kimi böyük uğurlara imza atırlar. Mən artıq Sizə bildirdim ki, Avazanın inkişafı Sizin adınızla bağlıdır, Sizin əsərinizdir. Bu müasir, gözəl şəhər, əslində, Türkmənistanda gedən genişmiqyaslı inkişafı əks etdirir. Mən burada üç il bundan əvvəl Sizin dəvətinizlə olmuşam və artıq hava limanından şəhərə gələndə gördüm ki, daha böyük inkişaf var. Bütün bunlar Sizin fəaliyyətinizin nəticələridir.

Qeyd etdiyiniz kimi, biz bir çox istiqamətlər üzrə uğurla əməkdaşlıq edirik. Mən əminəm ki, dediyiniz bütün sahələr – energetika, nəqliyyat, logistika, tranzit, rəqəmsallaşma, mədəni əlaqələr üzrə çox gözəl perspektivlər var. Sizin səfərinizdən sonra Hökumətlərarası Komissiyanın iclası olmuşdur. Orada bir çox məsələlər müzakirə edilib, gözəl nəticələr əldə olunub və biz bir neçə məsələni də bu gün burada müzakirə edəcəyik.

Eyni zamanda, nəqliyyat imkanlarına baxdıqda indi yeni potensial var - Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizi Türkmənistan və Azərbaycan ərazilərindən keçir. Əlbəttə ki, bizim bu sahədəki birgə fəaliyyətimiz, koordinasiyaya yönəlmiş addımlar böyük coğrafiyaya xeyir gətirəcək. Çünki bu gün Avropanı Uzaq Şərqlə birləşdirən etibarlı nəqliyyat bağlantısı bizim ölkələrimizin ərazisindən keçir. Mən bilirəm ki, Türkmənistanda çox böyük işlər görülüb – müasir dəniz limanı, hava limanları, dəmir yolları. Bütün bunlar Sizin rəhbərliyinizlə həyata keçirilən layihələrdir ki, Türkmənistanda ən müasir infrastruktur yaradılıb. Belə infrastrukturlar Azərbaycanda da yaradılıb. Ona görə bu istiqamətdə səylərimizin birləşməsində çox böyük fayda var.

Əlbəttə, bizim tez-tez görüşməyimiz, hesab edirəm ki, bütün bölgəyə və dünyaya çox ciddi mesajlar verir. Türkmənistan və Azərbaycan – qardaş dövlətlər, qardaş xalqlar hər zaman bir-birinin yanındadır.

Bir daha qonaqpərvərliyə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Prezident İlham Əliyev Türkmənistanın Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkmənistan Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

Görüşdə siyasi əlaqələrimizin mövcud durumundan məmnunluq ifadə olundu, Azərbaycanın və Türkmənistanın beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində daim bir-birini dəstəklədiyi, qlobal və regional məsələlər üzrə mövqelərinin üst-üstə düşdüyü vurğulandı. Xüsusilə BMT Baş Assambleyasında "Türkmənistanın daimi neytrallığı" adlı qəbul olunmuş qətnamədə Azərbaycanın həmmüəllif kimi çıxış etməsi Türkmənistana olan dəstəyin və dostluğun nümunəsi kimi qiymətləndirildi.

Dövlətimizin başçısı avqustda Türkmənistanda BMT-nin Dənizə çıxışı olmayan inkişaf etməkdə olan ölkələr üzrə konfransının uğurla keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı, bu tədbirdə Azərbaycanın yüksəksəviyyəli nümayəndə heyəti ilə təmsil olunduğunu vurğuladı.

Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşması və əldə olunan nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, Şərq-Qərb marşrutunda

Azərbaycanın əsas hissəsi ilə onun Naxçıvan bölgəsini Ermənistan ərazisindən keçməklə birləşdirən yeni nəqliyyat dəhlizinin reallaşması ölkələrimizin nəqliyyat daşımalarını və tranzit potensialını daha da artıracaq və bütün regionun inkişafına öz töhfəsini verəcək.

Söhbət zamanı Azərbaycan, Türkmənistan, Özbəkistan istiqamətində də nəqliyyat dəhlizinin imkanları məsələlərinə toxunuldu. Bu xüsusda, bu gün keçiriləcək Azərbaycan-Türkmənistan-Özbəkistan formatında üçtərəfli görüşün əhəmiyyəti vurğulandı, bu tədbirin üç qardaş ölkə arasında əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın inkişafına əlavə təkan verəcəyinə ümidvarlıq ifadə olundu.

Görüşdə, həmçinin Türkmənistanın "Axalteke" və Azərbaycanın Qarabağ atlarının beynəlxalq festivallarda birgə iştirakı məsələlərinə toxunuldu.

Avqustun 22-də Türkmənbaşı şəhərində Türkmənistan, Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında yüksəksəviyyəli görüş keçirilib.

Əvvəlcə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev birgə foto çəkdirdilər.

Sonra Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev çıxış etdilər.

Görüşdə daha sonra dövlətimizin başçısı çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviç.

Hörmətli Şavkat Miromonoviç.

Əvvəlcə bugünkü Zirvə görüşünün Avazada yüksək səviyyədə təşkilinə və səmimi qəbula görə qardaşım, Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Məlikquliyeviç Berdiməhəmmədova dərin minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Eyni zamanda, Azərbaycan, Türkmənistan və Özbəkistan arasında bugünkü üçtərəfli görüşün keçirilməsi təşəbbüsünə görə də təşəkkür edirəm.

Bu gün biz xalqlarımızın mədəni və tarixi yaxınlığına, ortaq dəyərlərə və strateji maraqlara əsaslanaraq, üç dost və qardaş dövlətin əməkdaşlığı tarixində yeni bir səhifə açırıq. Qonaqpərvər türkmən torpağında olduğum bu gündə bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, Türkmənistan hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviçin müdrik rəhbərliyi ilə sosial-iqtisadi inkişafda əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə edib, beynəlxalq rolunu və nüfuzunu gücləndirib. Onun müasir Türkmənistanın inkişafına verdiyi töhfə səmərəli dövlət idarəçiliyinin, strateji baxışın və Vətənə sədaqətin nümunəsidir.

Bu yaxınlarda – keçən ay hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviçi Azərbaycanda qəbul etməkdən məmnun olduq. Onun səfəri son dərəcə səmərəli keçdi. Biz Bakıda əhatəli danışıqlar apardıq, Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərini, o cümlədən Füzuli və Şuşa şəhərlərini birlikdə ziyarət etdik. Füzuli şəhərində məscidin inşa olunması barədə qərara görə xüsusi təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Bu səmimi qardaşlıq dəstəyi, jesti həmrəyliyin və mənəvi birliyin rəmzi kimi xalqımızın yaddaşında əbədi qalacaqdır. Eyni zamanda, Füzuli və Arxadağ şəhərləri arasında qardaşlaşma əlaqələrimizin yaradılması mədəni və humanitar əməkdaşlıq üçün yeni imkanlar açır. Bütün bunlar göstərir ki, Azərbaycan-Türkmənistan münasibətləri yüksəliş dövrünü yaşayır. Biz bu münasibətlərin bütün sahələrdə inkişafı üçün birgə səylərimizi davam etdirəcəyik.

Özbəkistan Respublikası ilə bizi 2024-cü il avqustun 23-də imzalanmış "Müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə" bağlayır. Özbəkistanla qardaşlıq münasibətlərimiz qarşılıqlı dəstəyə, güclü mədəni tellərə və ortaq strateji məqsədlərə əsaslanır. Özbəkistanda bütün sahələrdə həyata keçirilən yeni islahatların nəticəsi olaraq ölkənin dinamik inkişafının, beynəlxalq nüfuzunun yüksəldilməsini və iqtisadi potensialının artmasını böyük məmnuniyyətlə izləyirik. Son illərdə Özbəkistanla bir çox sahələrdə, o cümlədən siyasi dialoqda, iqtisadi və humanitar əməkdaşlıqda əhəmiyyətli nəticələr əldə etmişik. Azərbaycanın azad edilmiş ərazilərinin bərpasına verdiyi böyük töhfəyə görə Özbəkistan tərəfinə və şəxsən Şavkat Miromonoviçə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Füzuli şəhərində dahi alim Mirzə Uluqbəyin adını daşıyan orta məktəb inşa olunub və Şavkat Miromonoviçlə birlikdə onun açılışını qeyd etmişdik. Xankəndi şəhərində özbək tərəfinin dəstəyi və təşəbbüsü ilə böyük bir tikiş fabriki fəaliyyət göstərir. Bu yaxınlarda birlikdə onu ziyarət etmişik. Bakının müasir mərkəzi olan Ağ şəhərdə "Özbəkistan" parkı yaradılır. Şavkat Miromonoviçlə birlikdə 5 hektarı əhatə edən bu gözəl parkın təməlini qoyduq. Bir çox başqa orta maraqlara söykənən investisiya, sərmayə layihələrimiz var.

Azərbaycan, Türkmənistan və Özbəkistan Şərqlə Qərbi, Şimalla Cənubu birləşdirən mühüm geostrateji mövqeyə malikdir. Ölkələrimizin qarşısında nəqliyyat-tranzit əməkdaşlığı sahəsində yeni vəzifələr və imkanlar durur. Bunların arasında Orta Dəhliz, limanların genişləndirilməsi, dəmir yolu məsələlərini biz bu gün hörmətli qardaşım Qurbanqulu Məlikquliyeviçlə geniş müzakirə etdik. Bu məsələləri Şavkat Miromonoviçlə də son görüşümüzdə müzakirə etmişik. Yəni, üç ölkənin nəqliyyat, tranzit, logistika istiqamətində birgə səylər göstərməsi nəinki ölkələrimiz üçün, böyük region üçün mühüm əhəmiyyət daşıyacaq.

Mənim qardaşlarımın qeyd etdikləri kimi, energetika sahəsində əməkdaşlıq etmək üçün gözəl imkanlar

var. Bizim Türkmənistanla ənənəvi energetika əməkdaşlığımız vardır. Biz Özbəkistanla da bu sahəyə artıq qədəm qoymuşuq. Bizim dövlət neft şirkətimiz SOCAR artıq Özbəkistanda neft yatağının işlənilməsinə də başlayıb, kontrakt imzalanıb. Ümid edirik ki, yaxın biri-iki il ərzində bizə gözəl xəbərlər verəcəklər. Özbəkistanda böyük neft yatağının kəşf edilməsi xəbərini biz hamımız səbirsizliklə gözləyirik.

Avqustun 22-də Türkmənbaşı şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin iştirakı ilə sənədlərin imzalanması mərasimi olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkmən xalqının Milli Lideri, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev "Azərbaycan Respublikasının, Türkmənistanın və Özbəkistan Respublikasının Birgə Bəyanatı"nı qəbul etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi ilə "Türkmənhavayolları" Dövlət Xidməti arasında beynəlxalq hava əlaqələrinin gələcək inkişafı haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və "Türkmənhavayolları" Dövlət Xidmətinin sədri Dovran Saburov imzaladılar.

"Füzuli şəhəri (Azərbaycan Respublikası) ilə Arxadağ şəhəri (Türkmənistan) arasında qardaşlaşma əlaqələrinin qurulması haqqında Protokol"u Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Türkmənistan Prezidenti yanında Arxadağ şəhərinin inşası üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Deryageldi Orazov imzaladılar.

"Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi, Türkmənistanın Dəmiryolu Nəqliyyatı Nazirliyi və Özbəkistan Respublikasının Nəqliyyat Nazirliyi arasında nəqliyyat-logistika əməkdaşlığı sahəsində Anlaşma Memorandumu"nu "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-nin sədri Rövşən Rüstəmov, Türkmənistanın dəmiryolu nəqliyyatı naziri Mammed Akmammedov və Özbəkistan Respublikasının nəqliyyat naziri İlxom Maxkamov imzaladılar.

Avqustun 22-də Türkmənbaşı şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev Türkmənistan, Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında yüksəksəviyyəli görüşün yekunlarına dair mətbuata birgə bəyanatla çıxış ediblər.

Əvvəlcə Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov bəyanatla çıxış etdi.

Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun bəyanatı

-Hörmətli media nümayəndələri.

Hörmətli nümayəndə heyətlərinin üzvləri.

Xanımlar və cənablar.

İlk növbədə, Azərbaycan və Özbəkistan liderlərinə bugünkü görüşdə iştiraklarına, yüksəksəviyyəli üçtərəfli görüşə qatılmaq üçün dəvəti qəbul etdiklərinə görə təşəkkür etmək istəyirəm.

Bugünkü görüş çoxtərəfli münasibətlər baxımından tarixi əhəmiyyət daşıyır. Danışıqlar çərçivəsində əməkdaşlığın müxtəlif aspektlərini, çoxtərəfli qarşılıqlı fəaliyyət məsələsini, – xüsusən siyasi-iqtisadi, mədəni-humanitar sahələrdə, – müzakirə etdik. Bu gün Türkmənistan, Azərbaycan və Özbəkistan açıq dialoq aparır, əməkdaşlıq edir və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində, o cümlədən BMT-də bir-birinin təşəbbüslərini dəstəkləyir. Dialoq bərabərhüquqlu əsasda, təkcə üçtərəfli formatda deyil, həm də sülhün və sabitliyin möhkəmlənməsi məqsədilə bütün region çərçivəsində aparılır.

Ölkələrimizin iqtisadi əməkdaşlıq baxımından potensialını nəzərdən keçirdik ki, bu da təkcə bizim deyil, bütün Avrasiya regionunun inkişafına töhfə verir. Bu qarşılıqlı fəaliyyət bizə bütün regionumuz daxilində geoiqtisadi əməkdaşlığı gücləndirməyə imkan verəcək. Bunu təsdiqləyən çoxlu misallar var. Elektrik enerjisi sahəsində əməkdaşlığı qeyd etmək kifayətdir, burada bizim faydalı əlaqələrimiz var.

Biz qaz sahəsində strateji tərəfdaşlığın dərinləşdirilməsinin mühüm məsələlərini, eləcə də perspektivləri müzakirə etdik və əməkdaşlığı gücləndirməyə hazır olduğumuz barədə razılığa gəldik.

İkitərəfli əməkdaşlığın əsas istiqaməti nəqliyyat sektorudur. Biz "Böyük İpək Yolu"nun bərpası üçün Avropanı Asiya ilə birləşdirən nəqliyyat dəhlizləri çərçivəsində əlaqələri genişləndirmək barədə razılığa gəldik. Xüsusən, Mərkəzi Asiyanın və Xəzər hövzəsinin nəqliyyat infrastrukturunun gücləndirilməsi imkanlarını nəzərdən keçirdik.

Çoxtərəfli dialoq çərçivəsində humanitar əlaqələri gücləndirmək barədə razılığa gəldik. Xüsusən, təhsil, elm, idman, səhiyyə, incəsənət, xalçaçılıq və digər sahələrdə yüksək potensial mövcuddur. Bu sahələrdə yaxşı əməkdaşlıq təcrübəmiz var. Ümumiyyətlə, bu görüş üçtərəfli əlaqələri gücləndirmək üçün bizə yeni imkanlar açır və bu kontekstdə qarşıya qoyduğumuz məqsədlərə çatmaq üçün çox çalışmalıyıq.

Fürsətdən istifadə edərək, iki ölkənin liderlərinə təşəkkürümü bildirmək, Azərbaycan və Özbəkistan xalqlarına əmin-amanlıq arzulamaq istəyirəm.

Sağ olun.

Sonra Özbəkistan Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

Prezident Şavkat Mirziyoyevin bəyanatı

– Hörmətli media nümayəndələri.

Xanımlar və cənablar.

Əvvəlcə icazə verin, türkmən xalqının Milli Lideri, Xalq Məsləhətinin sədri hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviç Berdiməhəmmədova bugünkü görüşü yüksək səviyyədə təşkil etdiyinə və səmimi qəbula görə ürəkdən minnətdarlığımı bildirim.

İki həftə əvvəl burada, bənzərsiz Avazada Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mühüm forumu – Dənizə çıxışı olmayan inkişaf etməkdə olan ölkələrin III Beynəlxalq Konfransı yüksək səviyyədə keçirildi.

Beynəlxalq Sülh və Etimad İlində bizim regionumuz üçün fövqəladə dərəcədə kəskin problemlər qlobal xarakterli diskussiyaların mərkəzində oldu.

Müsbət neytrallıq siyasətində bu böyük nailiyyət münasibətilə qardaş türkmən xalqını bir daha təbrik edirəm.

Fürsətdən istifadə edərək, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyevi və qardaş Azərbaycan xalqını tarixi hadisə - Vaşinqton şəhərində Ermənistanla Birgə Bəyannamənin imzalanması münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm. Bu, igid və mətanətli Azərbaycan xalqının ümdə səylərinin həyata keçirilməsinin parlaq təzahürüdür.

Hesab edirik ki, Cənubi Qafqazda uzunmüddətli sülh və sabitliyin bərqərar olması iqtisadiyyat, nəqliyyat, energetika, humanitar sahələrdə əməkdaşlığımızın böyük potensialının tam şəkildə açılmasına imkan verəcək.

Hörmətli jurnalistlər, vurğulamaq istərdim ki, bu gün üçtərəfli formatda baş tutan konstruktiv və məhsuldar danışıqlar məni dərindən məmnun edib.

Bizim görüşümüz xalqlarımızın maraqları naminə strateji tərəfdaşlığın dərinləşdirilməsinə yönəlmiş möhkəm siyasi iradəni əyani şəkildə nümayiş etdirdi.

Coğrafi mövqeyi, iqtisadiyyat və nəqliyyat-kommunikasiya üzrə qarşılıqlı əlaqələri nəzərə alaraq belə bir əməkdaşlıq hamımız üçün faydalı olacaq.

Qeyd etmək istəyirəm ki, mürəkkəb qlobal siyasi proseslər və dəyişkən dünyanın iqtisadi konyunkturası şəraitində tərəfdaşlığımız dayanıqlı inkişafın təmin olunmasına yönəlib.

Danışıqlar zamanı nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı, o cümlədən Türkmənbaşı və Bakı limanlarının imkanlarından səmərəli istifadə, birgə logistika infrastrukturunun formalaşması məsələlərinə xüsusi diqqət yetirdik.

Milli nəqliyyat sistemlərinin inteqrasiyasının dərinləşdirilməsi məqsədilə regionumuzda fəaliyyətdə olan və perspektivli marşrutların birləşdirilməsi planlarını ətraflı müzakirə etdik. Özbəkistan bu sahədə əlaqələndirilmiş siyasətin həyata keçirilməsinin tərəfdarıdır. Bu, ilk növbədə, tarif siyasəti və beynəlxalq bazarlara çıxış zamanı biznes üçün əlverişli şəraitin yaradılması məsələlərinə aiddir. Biz logistika infrastrukturunun inkişafı layihələri üzərində birgə iş aparılması və Xəzər dənizi vasitəsilə bərə daşımaları üzrə razılığa gəldik.

Bundan başqa, üç ölkənin energetika sahəsində əməkdaşlıq perspektivlərini nəzərdən keçirdik. Söhbət karbohidrogen yataqlarının işlənməsi və hasil olunan elektrik enerjisinin ixracı üzrə perspektiv layihələrdən gedir. Əmtəə dövriyyəsinin böyük həcmdə artırılması və sənaye kooperasiyası miqyaslarının genişləndirilməsi danışıqların gündəliyində əsas yer tuturdu. Biz razılığa gəldik ki, milli müəssisələrimizin istehsal etdiyi keyfiyyətli məhsulların qarşılıqlı tədarükünü stimullaşdıraq.

Ölkələrimizin regionlarının potensialının daha çox cəlb edilməsi ilə yeni investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün şərait yaradılacaq. Su ehtiyatlarının rasional istifadəsi və ekoloji təhdidlərə qarşı fəaliyyət sahələrində əməkdaşlığı genişləndirəcəyik.

Bundan başqa, turizm və mədəni mübadilə sahələrində birgə proqramların qəbul olunmasını təklif etdik.

Əldə olunmuş razılaşmalar və imzalanmış sənədlərin reallaşdırılması üzrə iş müvafiq nazirliklər tərəfindən “Yol Xəritəsi” əsasında həyata keçiriləcək.

Hörmətli tədbir iştirakçıları, çıxışımın sonunda vurğulamaq istərdim ki, bugünkü tarixi görüş ölkələrimiz arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın dərinləşməsinə, dayanıqlı ticarət, nəqliyyat və energetika dəhlizlərinin yaradılmasına, həmçinin regional inteqrasiya proseslərinin sürətlənməsinə xidmət edəcək.

Diqqətinizə görə minnətdaram.

Daha sonra Azərbaycan Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin bəyanatı

– Hörmətli Qurbanqulu Məlikquliyeviç.

Hörmətli Şavkat Miromonoviç.

Əziz dostlar.

İlk növbədə, qardaşım Qurbanqulu Məlikquliyeviçə dəvətə və qonaqpərvərliyə görə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Bu, mənim Avaza şəhərinə ikinci səfərimdir və burada gedən inkişaf əyani şəkildə onu göstərir ki, ölkə etibarlı əllərdədir. Qurbanqulu Məlikquliyeviçin müdrik rəhbərliyi sayəsində həm Avaza, həm də bütün digər şəhər və kəndlər inkişaf edir, abadlaşır, yeni şəhərlər salınır. Bu gün imzalanan sənədlər arasında Arxadağla

Füzuli şəhərlərinin qardaşlaşma sənədi də var. Bu, əslində, bizim qardaşlığımızın rəmzidir. Türkmən və Azərbaycan xalqları əsrlər boyu bir ailə kimi, qardaşlar kimi yaşayıb-yaratmışlar. Bu gün iki müstəqil dövlət bu ənənələrə sadiqdir, bu ənənələri yaşadır və yeni üfüqlərə doğru birgə addımlayır.

Mənim dəvətimlə Qurbanqulu Məlikquliyeviç iyul ayında Azərbaycanda səfərdə idi. Biz iki gün ərzində həm Bakıda, həm də Qarabağ bölgəsində bərabər olmuşuq və bir çox məsələləri müzakirə etmişik. Mövqelərimiz də üst-üstə düşür. Əsas məsələ odur ki, Türkmənistan və Azərbaycan iki qardaş ölkə kimi bundan sonra da çiyin-çiyinə irəliyə gedəcək, bütün məsələləri dostluq, qardaşlıq şəraitində həll edəcək və nəinki ikitərəfli, çoxtərəfli əməkdaşlıq imkanlarını da genişləndirəcək.

Füzulidə olarkən Qurbanqulu Məlikquliyeviç burada Türkmənistanın hədiyyəsi olan məscidin tikintisi ilə bağlı təklif irəli sürdü. Mən də bu təklifi minnətdarlıqla qəbul etdim. Cəmi bir ay keçməsinə baxmayaraq, artıq məscidin memarlıq təsviri hazırdır və yaxın gələcəkdə təməli də qoyulacaqdır. Bu, türkmən xalqının, Türkmənistan Liderinin Azərbaycan xalqına, Azərbaycana olan dəstəyinin nümunəsidir, bizim qardaşlığımızın təcəssümüdür.

Biz bu yaxınlarda qardaşım Şavkat Miromonoviçi də eyni qardaşlıq hissləri ilə qəbul etmişik. Xankəndidə ECO Zirvə görüşündə bərabər idik. Xankəndidə olarkən Şavkat Miromonoviçin təşəbbüsü ilə yaradılmış böyük tikiş fabrikinin fəaliyyəti ilə tanış olduq. Hazırda orada iki yüzdən çox insan çalışır. Onların mütləq əksəriyyəti qadınlardır və bu fabrikin genişləndirilməsi nəticəsində orada işləyənlərin sayı bir neçə dəfə artacaq. Bu, Azərbaycana, dirçələn Qarabağ bölgəsinə qardaş özbək xalqından çox böyük hədiyyədir. Birinci hədiyyəni isə biz Qarabağın dirçəldilməsi istiqamətində atılmış addımlar arasında yenə də Şavkat Miromonoviçin təşəbbüsü ilə Füzulidə dahi özbək mütəfəkkiri Mirzə Uluqbəyin adını daşıyan 960 şagird yerlik orta məktəbin timsalında gördük. O məktəb bizim iştirakımızla açılmışdır və artıq orada yüzlərlə gənc qarabağlı oxuyur, hər dəfə o məktəbin yanından keçəndə həm qardaş özbək xalqına, həm də onun lideri Şavkat Miromonoviçə minnətdarlıq hisslərini ifadə edir.

Bu, sözdə yox, əməldə dostluqdur, qardaşlıqdır. Bizim üçün ən vacib, ən çətin məsələlərdə həmişə qardaşlarımız yanımızda olub. Bu gün də bu belədir. Bu gün artıq burada səsləndi, bu, tarixi görüşdür, tarixi sammitdir, tarixi Zirvə görüşüdür. Bunun təşəbbüskarı qardaşım Qurbanqulu Məlikquliyeviçə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Müzakirə olunan məsələlər burada artıq qeyd olundu, onları təkrar etmək istəmirəm. Amma bir şeyi deyə bilərəm, artıq müvafiq dövlət qurumlarına göstərişlər verildi ki, üçtərəfli əməkdaşlıq formatı yaradılsın və bizim növbəti görüşümüzə konkret istiqamətlər üzrə təkliflər verilsin. Bütün göstərişlər verildi. Yenə də deyirəm, burada səslənmişdi - nəqliyyat, tranzit, logistika, elektroenergetika, neft, qaz sahələri və mədəni əlaqələr. Qaldı ki, bütün bu göstərişlərin vaxtında yerinə yetirilməsinə, mənim buna da şübhəm yoxdur.

Həmkarlarımın fikrinə qoşularaq sözümün sonunda bir daha demək istəyirəm ki, bu, tarixi bir gündür. Bizim bölgəmizdə yeni, çox perspektivli, sülhə və tərəfdaşlığa yönəlmiş əməkdaşlıq formatı yaradılır. Necə deyərlər, xeyirli, uğurlu olsun. Sağ olun.

Avqustun 22-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev Türkmənbaşı şəhərində "Axaltəkə" atlarına və milli "Galkynysh" atlı qrupunun çıxışına baxıblar.

Sonra Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun və türkmən xalqının adından dövlətimizin başçısına "Taus" ləqəbli "Axaltəkə" atını hədiyyə edib.

Daha sonra Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun və türkmən xalqının adından Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyevə dəvə hədiyyə edib.

Tədbirdə çıxış edən Qurbanqulu Berdiməhəmmədov dedi: Hörmətli cənablar. Əziz dostlar. Əziz dostum.

Türkmənistan Prezidentinin və bütün türkmən xalqının adından bu sertifikatı qardaşım, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə təqdim etmək istəyirəm. Biz türkmənlərdə deyirlər ki, "At xalqın dayağıdır". Türkmənlərin dediyi kimi, "At xoşbəxtlik gətirir". Atın adı "Taus"dur. Bu ad "Yaşasın Türkmənistan, Azərbaycan, Özbəkistan!" mənasını ifadə edir.

Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev dedi: Əziz qardaşım Qurbanqulu Məlikquliyeviçə bu gözəl hədiyyəyə görə dərin minnətdarlığını bildirmək istəyirəm. "Axaltəkə" atı dünyada məşhurdur, türkmən xalqının, Türkmənistanın milli brendidir. Bütün cahanda gözəl ada layiq olan bir atdır və bu hədiyyə dostluq, qardaşlıq rəmzidir. Onu da deməliyəm ki, bildiyimiz kimi, türkmən və Azərbaycan xalqları qardaş xalqlardır. Eyni zamanda, bizi birləşdirən odur ki, həm türkmənlərin, həm də azərbaycanlıların öz at cinsi var - "Axaltəkə" və Qarabağ. Necə ki, biz qardaşıq, onlar da qardaşdırlar. Bir daha təşəkkür edirəm. Burada gözəl at şousunu bizə nümayiş etdirən igidlərimizə də dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Afərin olsun sizə.

Çin Xalq Respublikasına işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpinin dəvəti ilə avqustun 30-da bu ölkəyə işgüzar səfərə gəlib.

Tiencin şəhərinin Binxay Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı Çin Xalq Respublikasının sənaye və informasiya texnologiyaları naziri Li Leçen və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Avqustun 31-də Çinin Tiencin şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin ilə görüşü olub.

Əvvəlcə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin birgə foto çəkdirdilər.

Prezident İlham Əliyevi "mənim əziz dostum" deyərək salamlayan Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin dövlətimizin başçısına onun dəvətini qəbul edərək "ŞƏT plyus" formatında Zirvə toplantısında, həmçinin Çinin xarici hərbi müdaxilə və faşizm üzərində qələbəsinin 80 illiyi münasibətilə keçiriləcək təntənəli tədbirlərdə və hərbi paradda iştirakına görə təşəkkürünü bildirdi.

Si Cinpin Azərbaycan ilə Çin arasında 30 ildən artıq dövr ərzində uğurlu əməkdaşlıq münasibətlərinin qurulduğunu və hazırda əlaqələrimizin hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq müstəvisində inkişaf etdiyini vurğulayaraq, Prezident İlham Əliyevin Çin Xalq Respublikasına dövlət səfərini məmnunluqla xatırladı, bu səfər çərçivəsində aparılmış müzakirələrin əhəmiyyətinə toxundu.

Çin Xalq Respublikasının Sədri ölkələrimiz arasında ticarət dövriyyəsinin artdığını, energetika, o cümlədən bərpaolunan enerji, rəqəmsallaşma sahələrində əməkdaşlığın genişləndiyini vurğuladı. Si Cinpin "Bir kəmər, bir yol" layihəsi çərçivəsində də Azərbaycan-Çin əməkdaşlığının möhkəmləndiyini deyərək, Azərbaycan ərazisindən Çin mallarının daşınmasının əhəmiyyətini qeyd etdi, bu xüsusda Trans-Xəzər marşrutunun önəminə toxundu.

Çin Xalq Respublikasının Sədri bildirdi ki, ölkəsi Azərbaycanın Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə əlaqələrinin genişlənməsini dəstəkləyir.

Si Cinpin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında davamlı sülhün təmin olunması istiqamətində birbaşa dialoqun əhəmiyyətini qeyd etdi. Həmçinin Çin Xalq Respublikasının Sədri ölkəmizin suveren inkişaf modelinin Çin tərəfindən dəstəkləndiyini dedi, Çinin başqa ölkələrin daxili işlərinə qarışmamaq prinsipinə sadiq olduğunu vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi, Çin Xalq Respublikasının xarici hərbi müdaxilə üzərində qələbəsinin 80 illiyi münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində Çin Xalq Respublikasına dövlət səfərini məmnunluqla xatırlayaraq, səfər zamanı Si Cinpinlə görüşlərini və aparılmış dialoqun iki ölkə arasında əməkdaşlığın hərtərəfli inkişafına ciddi təkan verdiyini qeyd etdi, müfəssəl strateji tərəfdaşlığa dair imzalanmış sənədin əhəmiyyətini vurğuladı.

Azərbaycan Prezidenti ölkəmizin xarici siyasətində Çin Xalq Respublikası ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin prioritet istiqamətlərdən biri olduğunu bildirdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın Tayvan, Honkonq və Sincan-Uyğur Muxtar Rayonu məsələlərində Çinin mövqeyini dəstəklədiyini və Tayvanda keçirilmiş seçkiləri pisləyən ilk ölkələrdən biri olduğunu qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasındakı ticarət münasibətlərində əsaslı artımın müşahidə olunduğunu dedi. Dövlətimizin başçısı "Bir kəmər, bir yol" layihəsinə toxunaraq, onun vacib tərkib hissəsi olan və Azərbaycan ərazisindən keçən Orta Dəhliz vasitəsilə daşımaların, xüsusilə Çin yüklərinin daşınmasının artmasını bu dəhlizin səmərəliliyinin və cəlbediciliyinin nümunəsi kimi qiymətləndirdi.

Prezident İlham Əliyev, həmçinin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında normallaşma və sülh gündəliyi üzrə danışıqların ikitərəfli əsasda aparıldığını dedi, artıq iki ölkə arasında sülhün bərqərar olduğunu vurğuladı.

Görüşdə ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də daim bir-birini dəstəklədiyi məmnunluqla qeyd edildi. Vizasız gediş-gəlişə dair sənədin qüvvəyə minməsindən sonra son dövrlərdə turizm sahəsində əlaqələrin inkişaf etdiyi vurğulandı.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Çin arasında əməkdaşlığın perspektivlərinə dair geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 31-də Çinin Tiencin şəhərində "China Energy Engineering Corporation Limited" ("Energy China") şirkətinin prezidenti və sədri vəzifəsini icra edən Ni Cen ilə görüşüb.

Görüşdə ölkəmizlə, həmçinin SOCAR ilə bu şirkət arasında alternativ və bərpaolunan enerji layihələrini əhatə edən səmərəli əməkdaşlıqdan məmnunluq bildirildi.

Bu xüsusda, "Energy China"nın yaşıl enerji sahəsində, o cümlədən Azərbaycanda günəş elektrik stansiyalarının, dənizdə külək enerjisi stansiyalarının tikintisi sahəsində əməkdaşlığı vurğulandı.

Ni Cen ölkəmizdə yeni layihələr, o cümlədən tullantı sularının təmizlənməsi, emalı və təkrar istifadəsi, su ehtiyatlarının idarə edilməsi ilə bağlı əməliyyatların

optimallaşdırılması, həmçinin su hövzələrində fotovoltaik elektrik panellərinin birgə inşası layihələrini həyata keçirməkdə maraqlı olduqlarını bildirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 31-də Çinin Tiencin şəhərində "Sichian Sunsync Photovoltaic Technology Co" şirkətinin təsisçisi və sədri Sie İ ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycanla şirkət arasında gələcək əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Ələt Azad İqtisadi zonasında yaxın gələcəkdə günəş panellərinin istehsalı ilə bağlı ən müasir texnoloji standartlara cavab verəcək müəssisənin yaradılması ilə əlaqədar məsələlər müzakirə olundu. Vurğulandı ki, burada istehsal ediləcək məhsulların böyük hissəsinin dünya bazarlarına ixracı nəzərdə tutulur.

Sie İ ölkəmizdə əlverişli investisiya mühitinin yaradıldığını və Azərbaycanla Çin arasında mövcud olan strateji əlaqələri nəzərə alaraq məhz Azərbaycana investisiya qoymaq barədə qərara gəldiklərini dedi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 31-də Çinin Tiencin şəhərində "CETC" (China Electronics Technology Group Corporation) korporasiyasının baş direktoru Cu Pen ilə görüşüb.

Görüşdə rəqəmsal texnologiyalar vasitəsilə milli idarəetmə sistemi və idarəetmə qabiliyyətlərinin müasirləşdirilməsi, rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı, milli şəbəkə təhlükəsizliyinin təmin olunması, kibertəhlükəsizlik və data tətbiqləri sahələrində əməkdaşlıqla bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev avqustun 31-də Çinin Tiencin şəhərində "CCCC" (“China Communications Construction Company”) şirkətinin sədri Son Haylian ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycanla şirkət arasında əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı, ölkəmizdə əlverişli investisiya mühitinin yaradıldığı bildirildi.

Həmçinin Trans-Xəzər nəqliyyat dəhlizinin inkişafı və Bakı Beynəlxalq Dəniz Limanının ikinci mərhələsində bu şirkətin iştirakına dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Söhbət zamanı şirkətin fəaliyyət sahələrinə daxil olan istiqamətlər – nəqliyyat infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, o cümlədən metro stansiyalarının tikintisi, avadanlıq istehsalı və şəhər nəqliyyatının kompleks inkişafı ilə bağlı məsələlər müzakirə olundu.

Son Haylian Abşeron yarımadasında göllərin təmizlənməsi və bərpası ilə əlaqədar konseptual təkliflər təqdim edəcəklərini bildirdi.

Görüşdə dünyanın mühüm nəqliyyat qovşağına çevrilmiş Azərbaycanın nəqliyyat və tranzit potensialının daha da artırılması üçün həyata keçirilən genişmiqyaslı layihələr barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Avqustun 31-də “Tianjin Meijiang” Beynəlxalq konqres və sərgi mərkəzində Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin və birinci xanım Pen Liyuanın adından dövlət və hökumət başçıları və xanımlarının şərəfinə ziyafət verilib, konsert proqramı təqdim olunub.

Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin və birinci xanım Pen Liyuan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı qarşıladılar.

Sonra dövlət və hökumət başçıları və xanımları birgə foto çəkdirdilər.

Sentyabrın 1-də Çinin Tiencin şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla görüşü olub.

Görüşdə qardaşlıq və strateji müttəfiqliyə əsaslanan ikitərəfli əlaqələrimizin bütün istiqamətlərdə, o cümlədən enerji, nəqliyyat sahələrində daha da genişlənməsindən məmnunluq ifadə olunub.

Söhbət zamanı SOCAR ilə Türkiyənin “Botaş” şirkəti arasında əməkdaşlığa toxunulub və bu xüsusda Azərbaycan qazının Qətərin maliyyə dəstəyi ilə Türkiyə ərazisindən Suriyaya çatdırılmasının önəmi qeyd edilib. Həmçinin Azərbaycanla Türkiyənin digər ölkələrdə birgə enerji layihələrinin icrasına dair məsələlər müzakirə olunub.

Bir neçə gün əvvəl Qars-İğdır-Dilucu dəmir yolu xəttinin təməlinin qoyulmasının əhəmiyyəti vurğulanıb, Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvan regionunda həyata keçirilən dəmir yolu layihələri barədə fikir mübadiləsi aparılıb.

Görüşdə Azərbaycanla Ermənistan arasında normallaşma prosesi müzakirə olunub və bu xüsusda Türkiyənin regional məsələlərdə sabitləşdirici rolu yüksək qiymətləndirilib.

Türk Dövlətləri Təşkilatının bu il Azərbaycanda keçiriləcək növbəti Zirvə görüşünün əhəmiyyətinə toxunulub.

Dövlət başçıları Azərbaycan-Türkiyə strateji müttəfiqlik əlaqələrinin perspektivləri və qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparıblar.

Sentyabrın 1-də Çinin Tiencin şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Maldiv Respublikasının Prezidenti Məhəmməd Muizzu ilə görüşü olub.

Maldiv Prezidenti COP29 çərçivəsində Azərbaycana səfərini və dövlətimizin başçısı ilə görüşü zamanı aparılmış müzakirələri məmnunluqla xatırladı, COP29 konfransının yüksək səviyyədə təşkil olunduğunu qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində Məhəmməd Muizzu ilə Bakıda keçirdiyi görüşə toxundu, aparılmış müzakirələr zamanı qarşıya qoyulmuş tapşırıqlara uyğun olaraq Azərbaycan nümayəndə heyətinin Maldivə səfər etdiyini, orada siyasi məsləhətləşmələrin aparıldığını və iqtisadi-ticari, investisiya sahələrində əməkdaşlıq məsələlərinin müzakirə olunduğunu vurğuladı.

Söhbət zamanı ölkələrimiz arasında turizm və insanlararası təmasların artırılması baxımından böyük potensialın olduğu bildirildi. Azərbaycandan Maldivə birbaşa uçuşların turizmin inkişafında roluna toxunuldu, viza prosedurunun sadələşdirilməsi, qarşılıqlı investisiyalar sahələrində əməkdaşlıq, həmçinin ölkələrimiz arasında hüquq-müqavilə bazasının genişləndirilməsi məsələləri müzakirə olundu.

Məhəmməd Muizzu dövlətimizin başçısını Maldivə rəsmi səfərə dəvət etdi. Dəvət məmnunluqla qəbul olundu.

Sentyabrın 1-də Çinin Tiencin şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə görüşü olub.

Məhəmməd Şahbaz Şərif bu ilin aprel-may aylarında Hindistanın Pakistana qarşı hərbi təcavüzü zamanı Azərbaycanın göstərdiyi siyasi dəstəyə və həmrəyliyə görə Pakistan xalqı və hökuməti adından dövlətimizin başçısına bir daha təşəkkürünü bildirdi.

Azərbaycan-Pakistan əlaqələrinin qardaşlığa əsaslandığını deyən dövlətimizin başçısı Pakistanın Hindistan üzərində qələbəsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı. Prezident İlham Əliyev ölkəmizin Pakistana göstərdiyi dəstəyə cavab olaraq Hindistanın beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycandan qisas almağa çalışdığını dedi. Bunun ölkəmiz üçün heç bir əhəmiyyət daşımadığını vurğulayan dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, Azərbaycan üçün qardaşlıq münasibətləri hər şeydən üstündür.

Məhəmməd Şahbaz Şərif Azərbaycana səfərlərini məmnunluqla xatırladı, həmçinin Laçında Azərbaycan, Türkiyə və Pakistan arasında üçtərəfli formatda keçirilmiş görüşün əhəmiyyətini qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı öz növbəsində üçtərəfli əsasda - Azərbaycan-Türkiyə-Pakistan formatında müzakirə olunan məsələlərin həyata keçirilməsi istiqamətində addımların atıldığını vurğuladı.

Pakistanın Baş naziri Prezident İlham Əliyevə Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması və sülh gündəliyi ilə əlaqədar əldə olunmuş nəticələr münasibətilə təbriklərini çatdırdı, bunun tarixi əhəmiyyət daşıdığını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyi ilə əlaqədar əldə edilmiş uğurların regionda davamlı sülhün təmin olunması baxımından önəminə toxundu.

Prezident İlham Əliyev, həmçinin Vaşinqtona səfərinin Azərbaycan-ABŞ əlaqələrinin inkişafı baxımından da mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu dedi və bütün bu proseslərdə ABŞ Prezidenti Donald Trampın rolunu xüsusi vurğuladı.

Görüşdə Azərbaycanla Pakistan arasında hökumətlərarası komissiyanın fəaliyyətinə toxunuldu, mövcud siyasi münasibətlərimizin ruhuna uyğun olaraq iqtisadi, ticari əlaqələrin inkişafına dair müzakirələr aparıldı, hökumət üzvlərinə əlavə tapşırıqlar verildi. Azərbaycanın "ASAN xidmət" modelinə uyğun olaraq Pakistanda da analoji layihənin həyata keçirilməsi məsələsi müsbət addım kimi qiymətləndirildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 1-də Çinin Tiencin şəhərində Asiya İnfrastruktur İnvestisiya Bankının prezidenti Cin Liqun ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycanla Asiya İnfrastruktur İnvestisiya Bankı arasında əlaqələrin mövcud səviyyəsindən məmnunluq ifadə olundu, bankın ölkəmizlə müxtəlif sahələrdə, o cümlədən yaşıl enerji sahəsində uğurlu əməkdaşlığı qeyd edildi.

Söhbət zamanı Orta Dəhliz, metro tikintisi, su, yaşıl enerji ilə bağlı gələcək əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu.

Sonda strateji əməkdaşlıq üzrə imzalanmış birgə bəyannamə dövlətimizin başçısının və bankın prezidentinin iştirakı ilə mübadilə edildi.

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) Sammiti çərçivəsində sentyabrın 1-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə görüşüb.

Liderlər Azərbaycan-Ermənistan sülh gündəliyini müzakirə edərək, konstruktiv dialoqun, qarşılıqlı etimadın və regional sabitliyin əhəmiyyətini vurğulayıblar. Hər iki lider sülhün və normallaşma prosesinin irəlilədilməsinə dair beynəlxalq dəstəyi bir daha təsdiqləyən son Vaşinqton Sammiti zamanı əldə edilən müsbət dinamikanı qeyd ediblər.

Tərəflər təmasları davam etdirmək barədə razılığa gəliblər.

Çinin Tiencin şəhərində "ŞƏT plyus" formatında görüş keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə çıxış edib.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin.

Hörmətli nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri, xanımlar və cənablar.

İlk növbədə, ŞƏT Sammitinə dəvətə, səmimi qəbula və tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə görə Sədr Si Cinpinə səmimi minnətdarlığımı bildirirəm.

Dost Çin dövlətini ŞƏT-də uğurlu sədrliyi münasibətilə təbrik edir, qarşıya qoyulan məsələlərin həyata keçirilməsində uğurlar arzulayıram.

Azərbaycanla Çin arasında səmimi dostluq münasibətləri və hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq bağları mövcuddur. Bu əlaqələrin dərinləşdirilməsi Azərbaycanın xarici siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biridir.

Son iki ildə əlaqələrimiz keyfiyyətcə yeni səviyyəyə yüksəlib. Ötən il Astanada keçirilmiş ŞƏT Sammiti çərçivəsində biz strateji tərəfdaşlıq qurduq. Bu il mənim Çinə dövlət səfərim zamanı hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin təsis edilməsi barədə Birgə Bəyanat imzalandı. Bu tarixi hadisə Azərbaycan-Çin münasibətlərində yeni bir səhifə açdı.

Azərbaycan beynəlxalq sülhün, təhlükəsizliyin və inkişafın təşviqi məqsədilə Çin tərəfindən irəli sürülmüş Qlobal İnkişaf Təşəbbüsünü, Qlobal Təhlükəsizlik Təşəbbüsünü və Qlobal Sivilizasiya Təşəbbüsünü fəal şəkildə dəstəkləmişdir. Biz, həmçinin Çin Xalq Respublikasının Sədri tərəfindən irəli sürülmüş Qlobal İdarəetmə Təşəbbüsünü dövlətlərin suveren bərabərliyi, BMT Nizamnaməsi və beynəlxalq hüquqa hörmət əsasında beynəlxalq münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş mühüm və vaxtında atılmış bir addım kimi alqışlayırıq.

Azərbaycan ilə Çin arasındakı qarşılıqlı fəaliyyət ikitərəfli gündəliyin bütün spektri üzrə möhkəmlənir. Bu, siyasi, iqtisadi-ticari, sərmayə, enerji, nəqliyyat-logistika sahələrini, rəqəmsal iqtisadiyyatın, elm və texnologiyanın, təhsil və mədəniyyətin inkişafını ehtiva edir. Bu ilin iyul ayından bəri hər iki ölkənin vətəndaşları üçün vizasız rejim tətbiq olunur ki, bu da turizmin inkişafına təkan verir.

Azərbaycan regionda Çinin etibarlı tərəfdaşıdır. Biz beynəlxalq və regional sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına töhfə veririk, genişmiqyaslı iqtisadi, nəqliyyat və enerji layihələri həyata keçiririk.

Azərbaycan Çin Xalq Respublikasının Sədri tərəfindən irəli sürülmüş “Bir kəmər, bir yol” təşəbbüsünü ilk dəstəkləyən ölkələrdən biridir. Bu istiqamətdə ciddi praktiki layihələr reallaşdırırıq.

Azərbaycan Avrasiyanın nəqliyyat-logistika mərkəzlərindən biridir. Biz beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərini fəal şəkildə inkişaf etdirir, müasir infrastruktur yaradırıq. Şərq-Qərb və Şimal-Cənub dəhlizləri yeni iqtisadi və nəqliyyat perspektivləri yaradıb.

Azərbaycan Ələt Beynəlxalq Dəniz Limanının buraxılış qabiliyyətini ildə 15 milyon tondan 25 milyon tona çatdırmaq niyyətindədir.

Orta Dəhliz Azərbaycan vasitəsilə Çin və Mərkəzi Asiyanı Avropa ilə birləşdirən etibarlı və təhlükəsiz marşrutdur. 2022-ci ildən bəri Orta Dəhliz üzrə Azərbaycan vasitəsilə yükdaşımaların həcmi təxminən 90 faiz artıb. Yüklərin bu dəhliz üzrə keçid müddəti əhəmiyyətli dərəcədə azalıb.

Azərbaycanın əsas hissəsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında bağlantının yaradılması üzrə bu yaxınlarda əldə olunmuş razılaşmalar beynəlxalq yükdaşımalar üçün tranzit imkanlarının genişlənməsinə xidmət edəcək.

Əminəm ki, yaxın gələcəkdə Zəngəzur dəhlizi həm Orta Dəhlizin, həm də Şimal-Cənub dəhlizinin növbəti mühüm seqmentinə çevriləcək, sülhü, çoxtərəfli tərəfdaşlığı möhkəmləndirəcək və Azərbaycan sərhədinin şərqində, qərbində, şimalında və cənubunda yerləşən yaxın və uzaq qonşularımıza fayda gətirəcək.

Sonda hörmətli Sədr Si Cinpinə dəvətə görə bir daha təşəkkürümü bildirir, Sammit iştirakçılarına səmərəli iş arzulayıram.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Çinin Tiencin şəhərində “Powerchina group” şirkətlər qrupunun icraçı vitse-prezidenti Xı Yınfen ilə görüşüb.

Görüşdə şirkətin ölkəmizdə uğurla fəaliyyət göstərdiyi qeyd olunub.

Yaşıl enerji, ətraf mühitin mühafizəsi, su resurslarının idarəolunması, çirkab suların təmizlənməsi, elektroenergetika və yaşıl hidrogen layihələri, tikinti, avadanlıq istehsalı sahələrində əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edilib.

Eyni zamanda, Günəş və külək elektrik stansiyalarının inşası, “ağıllı enerji sistemləri”nin inteqrasiyası və yerli mütəxəssislərin hazırlanması üzrə əməkdaşlıqla bağlı perspektivlərə dair fikir mübadiləsi aparılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 2-də Çinin Tiencin şəhərində “China National Chemical Engineering” (CNCEC) şirkətinin sədri Mo Dinqqı ilə görüşüb.

Söhbət zamanı Azərbaycanla şirkət arasında neft-kimya sənayesi, neft emalı fəaliyyəti və neft-kimya məhsullarının istehsalı sahələrində əməkdaşlıqla bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

“China National Chemical Engineering” şirkətinin sədri Azərbaycanda əlverişli investisiya mühitinin olduğunu qeyd etdi.

Sonda Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti (SOCAR) ilə Çinin Milli Kimya Mühəndisliyi və Tikinti Korporasiyası “Seven LTD” arasında imzalanmış Çərçivə Sazişinin dövlətimizin başçısının və şirkətin sədrinin iştirakı ilə mübadiləsi oldu. Sənəd Azərbaycanda və üçüncü ölkələrdə birgə layihələrin icrasını nəzərdə tutur.

Sentyabrın 2-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Çinin Tiencin şəhərindən qatarla paytaxt Pekinə gəliblər.

Dövlətimizin başçısı və birinci xanım Pekində yapon işğalına qarşı Çin xalq müqaviməti və İkinci Dünya müharibəsində qazanılmış Qələbənin 80-ci ildönümünə həsr olunmuş tədbirlərdə iştirak edəcəklər.

Sentyabrın 3-də Çinin paytaxtı Pekində yapon işğalına qarşı Çin xalq müqaviməti və İkinci Dünya

müharibəsində qazanılmış Qələbənin 80-ci ildönümünə həsr olunmuş parad keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva paradı izləmək üçün Çinin paytaxtı Pekindəki Tiananmen Meydanına gəliblər.

Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin və birinci xanım Pen Liyuan Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı qarşılayıblar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Çin Xalq Respublikasına işgüzar səfəri sentyabrın 3-də başa çatıb.

Pekin Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı rəsmi şəxslər yola saldılar.

Xocalı, Xocavənd və Xankəndiyə səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Füzuli rayonunun yeni salınacaq Qaraxanbəyli kəndinin təməlini qoyub.

Ağdam, Füzuli və Xocavənd rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Emin Hüseynov dövlətimizin başçısına görüləcək işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, yeni salınacaq kəndə Ermənistanın işğalı zamanı dağıdılmış Qaraxanbəyli və Merdinli kəndlərinin sakinləri yerləşdiriləcək.

Layihə iki mərhələdə icra olunacaq. Gələn il yekunlaşdırılması nəzərdə tutulan birinci mərhələ 87 hektara yaxın ərazidə həyata keçiriləcək. Bu mərhələdə 404 ailənin, ümumilikdə 1861 nəfərin köçürülməsi nəzərdə tutulur. Ərazidə 81 ədəd iki, 202 ədəd üç, 101 ədəd dörd, 20 ədəd beşotaqlı olmaqla 404 fərdi ev inşa ediləcək. Kənddə sosial infrastrukturun, o cümlədən inzibati və xidmət binalarının, məktəbin, uşaq bağçasının, tibb məntəqəsinin inşası, 16 kilometrə yaxın daxili yolların, həmçinin elektrik, qaz, su və kanalizasiya xətlərinin çəkilməsi planlaşdırılır.

2027–2030-cu illəri əhatə edəcək ikinci mərhələ isə 230 hektara yaxın ərazidə icra olunacaq. Həmin dövr buraya 1075 ailənin, ümumilikdə 4093 nəfərin köçürülməsi nəzərdə tutulur. İki, üç, dörd və beşotaqlı olmaqla 771 fərdi ev və iki-üçmərtəbəli yaşayış binaları inşa ediləcək. İkinci mərhələ çərçivəsində də məktəbin və 2 uşaq bağçasının inşası planlaşdırılır. Əhalinin və evlərin sayı kəndin 20 illik perspektiv inkişafı nəzərə alınmaqla müəyyən edilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsində olub.

Dövlətimizin başçısına qəsəbədə həyata keçirilmiş işlər barədə məlumat verilib.

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı qəsəbə erməni işğalından azad ediləndən sonra burada genişmiqyaslı abadlıq-quruculuq layihələri icra olunub və hazırda da bu istiqamətdə işlər davam etdirilir.

“Hadrut” qovşaq yarımstansiyası və Rəqəmsal İdarəetmə Mərkəzi, yeni hərbi hissə, ümumi uzunluğu 12,5 kilometr olan Füzuli-Hadrut avtomobil yolu istifadəyə verilib, transformator məntəqəsi tikilib, mövcud elektrik xətləri bərpa olunub, 8 su anbarı təmir edilib, yeni su, kanalizasiya və qaz xətləri çəkilib, qəsəbədaxili yollarda təmir işləri aparılıb. Qəsəbədə zəruri sosial infrastruktur, o cümlədən hotel, ticarət və ictimai-iaşə obyektləri yaradılıb.

Hadrut qəsəbəsində ümumilikdə 541 ev var ki, onlardan da 462-si yararsız, 79-u isə qismən yararlıdır. Bu evlərdən 10-u artıq istismara hazırdır. Qismən yararlı evlərin hamısı ilin sonunadək bərpa ediləcək.

Hazırda 10 ailə, ümumilikdə 41 nəfər öz dədə-baba yurdu Hadruta qayıdıb.

Dövlətimizin başçısı qəsəbə sakini Zahid Mustafayevin evində oldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsində inşa olunmuş məscidin açılışında iştirak edib.

“PMD Projects” MMC-nin direktoru Nəriman Topçubaşev əvvəlcə dövlətimizin başçısına inşası davam edən Hadrut yaşayış məhəlləsi barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, hazırda Hadrut qəsəbəsində “PMD GROUP” tərəfindən 28 ədəd ikimərtəbəli fərdi evin tikintisi aparılır. 3,6 hektar ərazini əhatə edən inşaat işləri sürətlə, eyni zamanda, yüksək keyfiyyətlə icra olunur.

Prezident İlham Əliyevə qəsəbədə inşa edilmiş məscid barədə də məlumat verildi.

Qeyd edək ki, bu məscidin təməlini dövlətimizin başçısı 2021-ci ilin oktyabrında qoyub.

Məscidin minarəsinin hündürlüyü 25 metrə yaxındır. Burada eyni vaxtda 210 nəfərin ibadət etməsi mümkün olacaq. Birinci mərtəbə kişilərin, ikinci mərtəbə isə qadınların ibadət etməsi üçün nəzərdə tutulub. Məscidin fasadında milli ornamentlərə uyğun xüsusi bəzək elementlərindən istifadə olunub.

Torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsindən sonra Azərbaycan dövləti tərəfindən həmin ərazilərimizdə Ermənistan tərəfindən dağıdılmış dini-tarixi abidələrin əvvəlki görünüşünə uyğun bərpası, həmçinin yeni məscidlərin inşası istiqamətində ardıcıl işlər görülür.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xocavənd rayonunun Sos kəndində olub.

Dövlətimizin başçısına kənddə görülmüş işlər barədə məlumat verildi.

Qeyd edək ki, Sos kəndi 2023-cü ildə Silahlı Qüvvələrimizin həyata keçirdiyi antiterror əməliyyatı zamanı Azərbaycanın nəzarətinə keçib.

İndiyədək kənddə mövcud elektrik və qaz xətləri, subartezian quyuları bərpa olunub, 2 transformator quraşdırılıb, sayğaclaşdırma prosesinə başlanılıb, 3 su anbarı təmir edilib, təqribən 5 kilometr uzunluğunda təbii qaz xətti çəkilib.

Sos kəndində 259 mövcud fərdi evin 70-i yararsız, 189-u isə qismən yararlıdır. Hazırda 10 ev istismara hazırdır. İlin sonunadək daha 75 ev istismara hazır olacaq. 2026-cı ildə isə 104 evin bərpası nəzərdə tutulur.

İndiyədək 10 ailə (46 nəfər) kəndə qayıdıb.

Prezident İlham Əliyev kəndə köçmüş Hamlet Gülməmmədovun evində yaradılan şəraitlə tanış olub, ailə üzvləri ilə söhbət edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xocavənd rayonunun Qırmızı Bazar qəsəbəsində olub.

Qarabağ bölgəsinin məşhur yaşayış məntəqələrindən olan, mühüm strateji və coğrafi mövqeyə malik Qırmızı Bazar qəsəbəsi 2023-cü ildə Silahlı Qüvvələrimizin antiterror əməliyyatı nəticəsində Azərbaycanın nəzarətinə keçib.

Bundan sonra qəsəbədə elektrik və qaz xətləri, həmçinin artezian quyusu bərpa olunub, sayğaclaşdırma prosesinə başlanılıb, 2 transformator quraşdırılıb, 3 su anbarı təmir edilib, 11 kilometrdən çox uzunluqda təbii qaz xətti çəkilib. Hazırda Qırmızı Bazar qəsəbəsində ictimai-məişət obyektləri, həmçinin istehsal emalatxanası fəaliyyət göstərir.

Qəsəbədə 300 fərdi ev mövcuddur ki, onlardan da 71-i yararsızdır, 229-u isə qismən yararlıdır. Artıq 10 ev istismara hazırdır. Ümumilikdə 2025-ci ilin sonunadək 217, 2026-cı ildə isə 12 fərdi ev bərpa olunacaq. Hazırda 10 ailə (39 nəfər) qəsəbəyə qayıdıb.

Dövlətimizin başçısı qəsəbəyə köçmüş İslam Dadaşovun evində olub, ailə üzvləri ilə söhbət edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xocavənd rayonunun Qırmızı Bazar qəsəbəsində Qırmızı Bazar, Hadrut qəsəbələrinin və Sos kəndinin sakinləri ilə görüşüb.

Dövlətimizin başçısı sakinlərlə söhbət etdi.

Qadın sakin: Xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, siz də xoş gəlmisiniz.

Qadın sakin: Xoş gəlmisiniz, şükür bugünkü günümüzə, 30 illik həsrətə son qoyduq.

Prezident İlham Əliyev: Xoş gəlmisiniz, son qoyduq.

Qadın sakin: Allah canınızı sağ eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Kişi sakin: Hörmətli Prezident, xoş gəlmisiniz.

Qadın sakinlər: Allah köməyiniz olsun.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Digər kişi sakin: Xoş gəlmisiniz. Siz gələn yollar, ayağınız dəyən torpaqlar cənnətə dönür.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Kişi sakin: 30 il işğalda olmuş torpaqlarımızı geri qaytardınız, bizim torpağımızı, vətənimizi bizə qaytardınız.

Prezident İlham Əliyev: Elədir, siz də xoş gəlmisiniz.

Kişi sakin: Çox sağ olun, var olun, minnətdarıq.

Qadın sakin: Allah Sizə dəyməsin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, xoş gördük. Salaməleyküm.

Kişi sakin: Xoş gəlmisiniz, Allah köməyiniz olsun.

Sakinlər: Sağ olun. Xoş gəlmisiniz, Allah köməyiniz olsun, Allah Sizə cansağlığı versin. Şükür bugünkü günümüzə, Allah canınızı sağ eləsin. Bütün bunları Siz etdiniz.

Prezident İlham Əliyev: Doğrudan da tarixi günlər yaşayırıq. Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Sakinlər: Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Doğma Qarabağ torpağında artıq gəlib yerləşdiniz. Burada bir neçə kəndin sakinləri görüşə gəlib. Bu gün bir neçə kənddə olmuşam, sabah da davam edəcək. Bütün Qarabağ artıq tam nəzarət altındadır və bildiyiniz kimi, bu ərazi iki il bundan əvvəl işğalçılardan azad edildi. Elə bu günlərdə - sentyabrın 19-20-də şanlı Ordumuz separatçılığa son qoydu. Onunla da separatçılığın kitabı bağlandı və Azərbaycan tam suverenliyini bərpa etdi. "Böyük Qayıdış" Proqramı da uğurla icra edilir. Biz təqribən iki aydan sonra tarixi Zəfərimizin beşillik yubileyini qeyd edəcəyik.

Son beş ilin tarixi Zəfər tarixidir, şanlı tariximizdir və şadam ki, siz artıq öz doğma dədə-baba torpağınıza gəlmisiniz, yerləşmisiniz. Sizin üçün burada şərait yaradılıb, evlər tikilib, təmir edilib. Bütün şərait var - su, qaz, elektrik, istilik, məktəb, tibb məntəqəsi, yollar. Ən önəmlisi bura doğma Qarabağ diyarıdır. Gözəl mənzərəli yerlərdir, hər tərəf dağ, meşə, bulaq, su da boldur. Yəni, burada, sadəcə olaraq, rahat yaşamaq, qurub-yaratmaq, uşaqları böyütmək, onlara yaxşı tərbiyə vermək üçün bütün şərait var. Yəni, artıq Azərbaycan xalqı bundan sonra sülh içində yaşayacaq.

Sakinlər: Amin.

Prezident İlham Əliyev: Amma sülh şəraitində yaşamaq üçün əlbəttə ki, güc lazım idi. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Bilirsiniz, biz uzun illər çalışırdıq ki, Qarabağ münaqişəsi sülh yolu ilə həll olunsun. Ancaq Ermənistan tərəfi, onun arxasında duranlar başqa fikirdə idilər. Yəni, onlar torpağımızı geri qaytarmaq fikrində deyildilər. Onlar və onların arxasında duranlar, böyük dövlətlərin rəhbərləri onlara ürək-dirək verərək elə bil ki, bu işğalı daimi etmək istəyirdilər. Amma bir şeyi hesablaya bilməmişdilər, o da Azərbaycan xalqının iradəsi, gücü, Vətən torpağına olan bağlılığı, Azərbaycan əsgərinin şücaəti, qəhrəmanlığı və xalqımızın birliyidir. Onu hesablaya bilməmişdilər. Əgər Ermənistan rəhbərliyi vaxtında mənim sözlərimə baxıb bizim torpaqlardan öz xoşu ilə çıxsaydı, İkinci Qarabağ müharibəsinə, antiterror əməliyyatına ehtiyac qalmazdı, üç mindən çox şəhidimiz olmazdı.

Sakinlər: Allah rəhmət eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Allah onlara rəhmət eləsin. Ancaq Vətən uğrunda şəhid olmaq, əlbəttə ki, böyük qəhrəmanlıqdır və onların xatirəsini biz əbədi yadımızda saxlayacağıq, onların xatirəsinə əbədi hörmət edəcəyik.

Bu gün biz bu gözəl Qarabağ diyarında yığışmışıq. Bunun əsas səbəbi xalqımızın birliyidir və gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə almasıdır. Biz bütün dünyaya sübut etmişik ki, güclü xalqıq, iradəli xalqıq, döyüş meydanında da qələbə qazanmışıq, sülhə də hər zaman hazır idik. Amma sülh ədalətli sülh olmalı idi, beynəlxalq hüquq və tarixi ədalət üzərində sülh olmalı idi. Son beş ilin tarixi onu göstərdi ki, heç bir xarici qüvvə bizim iradəmizə təsir edə bilmədi. 2023-cü ilin sentyabr hadisələri, antiterror əməliyyatı bir daha göstərdi ki, heç kim bizim qabağımızda dura bilməz. Çünki bizim işimiz haqq işidir, biz öz torpağımız uğrunda vuruşmuşuq, bizim başqa ölkələrin torpağında gözümüz yoxdur, amma öz torpağımızdan bir qarış belə heç kimə güzəştə gedən deyilik və bunu sübut etmişik. Bu gün bütün dünya Azərbaycan xalqını haqlı olaraq müzəffər xalq kimi tanıyır. 44 gün və bir gün - heç bir ölkə son 80 il ərzində belə mütləq, tam və ədalətli qələbə qazanmamışdır. Bununla fəxr edirik. Fəxr edirik, necə ki, müharibədə döyüşmüşük, vuruşmuşuq, eləcə də sülh şəraitində qurub-yaradırıq. Ermənilər bizim torpaqlarımızı viran qoyublar. Sizin yaşadığınız kənd və şəhərləri yerlə-yeksan etmişdilər. Özlərinin yaşadıqları şərait elə idi ki, necə deyərlər, özünə hörmət edən insan heç vaxt orada yaşamazdı. Amma görün, biz beş il ərzində şəhərlər, kəndlər, körpülər, tunellər, su anbarları, elektrik stansiyaları qurmuşuq. Yəni, burada – Qarabağda və Zəngəzurda gedən quruculuq dünyanın heç bir yerində yoxdur. Əsas odur ki, Azərbaycan xalqı rahat yaşasın, xoşbəxt yaşasın, sülh içində yaşasın. Sizi təbrik edirəm.

İşğal dövründə harada yaşamısınız?

Qadın sakin: Mingəçevirdə yaşamışıq.

Sakinlər: Allah canınızı sağ eləsin. Çox sağ olun. Allah Sizi başımızın üstündən əskik etməsin.

Kişi sakin: Cənab Prezident, bizə bu sevinci, bu hissi yaşatdığınıza görə Sizə çox-çox minnətdarıq. Allah dövlətimizi, Sizi, Bayrağımızı qorusun. Yaşasın Azərbaycan! Siz demişkən, Qarabağ Azərbaycandır!

Digər kişi sakin: Çox sağ olun, var olun. Sizin ayağınız dəyən yerlər cənnətə dönür. Bu gün biz 30 il həsrətində qaldığımız torpaqlarımıza, dədə-baba yurdumuza qayıtmışıq. Sizə minnətdarlığımızı bildiririk. Allah Sizə uzun ömür, cansağlığı versin.

Prezident İlham Əliyev: Harada yaşamısınız işğal dövründə?

Kişi sakin: Bir müddət Beyləqanda yaşamışıq, sonra isə Bakıya köçmüşük. Bu günə şükür. Allah Sizi var eləsin, öz torpaqlarımızda daimi yaşayacağıq.

Prezident İlham Əliyev: İndi doğma torpağa qayıtmısınız. Amma gənc qızlar görünür ki, buranı heç vaxt görməyiblər, eləmi? Amma yenə də qayıdıblar. Siz harada yaşamısınız?

Gənc qız: Biz Qaradağda, Lökbatanda.

Prezident İlham Əliyev: Bura kurort yerdir, həm havası, həm suyu.

Qadın sakinlər: Çox qəşəngdir, havası çox təmizdir. Nəvələrim beş gündür ki, burada qəşəng dincəlir, istirahət edirlər.

Prezident İlham Əliyev: Bəh, bəh, bəh, Allaha şükür.

Sakinlər: Allah canınızı sağ eləsin.

Kişi sakin: Bu xalqın yolunda çəkdiyiniz əziyyətə, gördüyünüz işlərə görə hamımız Sizə təşəkkür edirik. Çox sağ olun. Dəmir yumruq yerindədir!

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xocalı rayonunun Şuşakənd kəndində olub.

Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Prezidentin xüsusi nümayəndəsi Elçin Yusubov görülmüş işlər barədə dövlətimizin başçısına məlumat verdi.

Qeyd edək ki, bu kənd də Silahlı Qüvvələrimizin iki il əvvəl həyata keçirdiyi antiterror əməliyyatı zamanı Azərbaycanın nəzarətinə keçib.

İndiyədək kəndin sosial infrastrukturunun qurulması istiqamətində bir sıra layihələr həyata keçirilib və bu istiqamətdə işlər davam etdirilir. Belə ki, mövcud elektrik xətləri, 3 su anbarı, subartezian quyusu bərpa olunub, transformator quraşdırılıb, sayğaclaşdırma işlərinə başlanılıb, qaz xətti çəkilib, mövcud içməli su şəbəkəsi təmir edilib. Bundan başqa, rabitə xətlərinin layihəsi təsdiqlənib və bu istiqamətdə hazırlıq işləri görülür. Kənddə bayraq meydanı salınıb, kənddaxili yollar asfaltlanıb.

Şuşakənddə ümumilikdə 263 fərdi ev var. Onlardan 91-i yararsız, 172-si isə qismən yararlıdır. Bu evlərdən artıq 15-i istismara hazırdır. Bu ilin sonunadək daha 85 ev bərpa ediləcək. 2026-cı ildə isə 72 evin bərpası planlaşdırılır. Hazırda kəndə 15 ailə (59 nəfər) qayıdıb.

Dövlətimizin başçısı kəndə köçmüş Zaur Rzayevin evində olub, ailə üzvləri ilə söhbət edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin Klinikasının binasının, Tibb və sağlamlıq elmləri fakültəsinin tədris korpusunun açılışında iştirak edib.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev, Qarabağ Universitetinin rektoru Şahin Bayramov və Qarabağ Universitetinin Klinikasının rəhbəri, Tibb və sağlamlıq elmləri fakültəsinin dekanı Samir Babayev dövlətimizin başçısına yaradılan şərait barədə məlumat verdilər.

Bildirildi ki, yeni tədris ilindən Qarabağ Universitetində Tibb və sağlamlıq elmləri fakültəsi fəaliyyətə başlayacaq. Fakültənin tədris korpusu müasir tələblərə cavab verən avadanlıqla təchiz edilib. Binada 10 dərs və 9 auditoriya otağı, 3 laboratoriya, iş və imtahan otaqları, istirahət zonaları, kitabxana, brifinq zalları yaradılıb. Burada, həmçinin mikrobiologiya, histologiya laboratoriyaları, hüceyrə yetişdirmə və digər inzibati otaqlar fəaliyyət göstərəcək. Fakültədə yerli və xarici ekspertlərin birgə hazırladığı, beynəlxalq təcrübələrə əsaslanan altıillik tibb və dördillik tibb bacısı proqramlarının tədrisi həyata keçiriləcək. Burada tətbiq olunacaq müasir təhsil modeli tələbələrin nəzəri biliklərini Qarabağ Universitetinin Klinikasında praktik vərdişlərə çevirməyə imkan yaradacaq. Tələbələrə tədqiqat aparmaq və liderlik keyfiyyətlərini inkişaf etdirmək üçün də hərtərəfli imkanlar veriləcək. Fakültənin fərqli xüsusiyyətlərindən biri isə seçmə fənn olaraq incəsənət proqramının tədris planına daxil edilməsidir. İncəsənət tələbələrin özünüifadə, qrup daxilində əməkdaşlıq və ünsiyyət bacarıqlarının inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlətimizin başçısı Qarabağ Universitetinin Klinikasının binasında yaradılmış şəraitlə tanış oldu. Klinika Prezident İlham Əliyevin bu ilin fevralında imzaladığı Fərmana əsasən yaradılıb. Klinikanın binasında 23 həkim otağı, laboratoriyalar, rentgen, təcili yardım, maqnit rezonans tomoqrafiya (MRT), kompüter tomoqrafiyası (KT) və angio otaqları fəaliyyət göstərəcək. Qısa müddət ərzində ali təhsil ocağında tibb sahəsi üzrə müasir tədris infrastrukturu yaradılıb. Klinika Qarabağ Universitetində tibb ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrin peşəkar kadr kimi hazırlanmasını təmin edəcək, bu sahədə elmi tədqiqatlar aparmağa, həmçinin regionda əhalinin sağlamlığının qorunmasında mühüm rol oynayacaq. Burada, eyni zamanda, tədris, tədqiqat və tibbi xidmət fəaliyyəti həyata keçiriləcək.

Qarabağ Universitetində Klinikanın yaradılması, həmçinin Tibb və sağlamlıq elmləri fakültəsinin fəaliyyətə başlaması yeni dövrün çağırışlarına uyğun peşəkar tibb mütəxəssislərinin hazırlanması istiqamətində atılmış mühüm addımlardan biridir. Digər tərəfdən, klinikada həyata keçiriləcək elmi tədqiqatlar Qarabağ Universitetinin akademik nüfuzunun və beynəlxalq reytinqinin artmasına, eləcə də ölkəmizdə tibb elminin inkişafına öz töhfəsini verəcək. Bütün bunlar, eyni zamanda, xarici tələbələrin də bu ali təhsil ocağına marağını artıracaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Xocalı rayonunun Seyidbəyli kəndində olub.

Dövlətimizin başçısına kənddə görülmüş işlər barədə məlumat verildi.

Qeyd edək ki, Seyidbəyli kəndi 2023-cü ilin sentyabrında Silahlı Qüvvələrimizin həyata keçirdiyi antiterror əməliyyatı zamanı Azərbaycanın nəzarətinə keçib.

Bundan sonra kəndin sosial infrastrukturunun qurulmasına başlanılıb. Belə ki, 30 kilometr uzunluğunda mövcud elektrik xətti bərpa olunub, 2 ədəd transformator quraşdırılaraq, sayğaclaşdırma işlərinə start verilib. Magistral qaz xətləri çəkilib, 5,7 kilometr uzunluğunda mövcud qaz xətti, həmçinin su anbarı, subartezian quyusu bərpa edilib, içməli su şəbəkəsi yenidən qurulub. Kənddə bayraq meydanı salınıb, kənddaxili yollar asfaltlanıb.

Seyidbəyli kəndində 140 ev var ki, onlardan da 22-si yararsız, 118-i isə qismən yararlıdır. Artıq 10 ev bərpa edilib. Bu ilin sonunadək 44, 2026-cı ildə isə daha 64 ev istismara hazır olacaq. İndiyədək kəndə 9 ailə (31 nəfər) köçüb.

Dövlətimizin başçısı kəndə köçən Rasim Ələkbərovun evində oldu, ailə üzvləri ilə söhbət etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Xocalı rayonunun Daşbulaq kəndində 13 hektar sahədə salınmış tut bağında olub.

Dövlətimizin başçısına görülmüş işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, burada Çin Xalq Respublikasından idxal olunmuş 130 min ting əkilib. Tut bağında damcılı suvarma sistemi yaradılıb.

Qeyd olunub ki, 2026-cı ildə 100 ton, 2030-cu ildə isə 500 ton tut yarpağının istehsalı planlaşdırılır. Proqnozlaşdırılan barama istehsalı gələn ildən başlayaraq 5 il ərzində 60 tondur. Bu ilin oktyabr-noyabr aylarında əlavə 150 hektar sahədə damcılı suvarma sisteminin tətbiqi və təxminən 1,5 milyon tut tinginin əkilməsi, klaster modeli əsasında tut bağının salınması, ətrafda kümxanaların qurulması, ipəkqurdunun bəslənməsi, yaş barama istehsalı, həmçinin məhsulun emal prosesinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Burada 25 nəfər

daimi işlə təmin olunub. Mövsümi işlərə isə 750 nəfər cəlb ediləcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Xocalı rayonunun Daşbulaq kəndində olub.

Dövlətimizin başçısına kənddə görülmüş işlər barədə məlumat verildi.

Qeyd edək ki, bu kənd də Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 2023-cü ilin sentyabrında həyata keçirdikləri antiterror əməliyyatı zamanı Azərbaycanın nəzarətinə keçib. Bundan sonra kəndin sosial infrastrukturunun qurulması işləri icra olunub.

Uzunluğu 20 kilometr olan mövcud elektrik, həmçinin qaz xətləri, su anbarı və subartezian quyusu bərpa olunub, transformator quraşdırılıb, sayğaclaşdırma işlərinə başlanılıb. Eyni zamanda, 8 kilometrə yaxın qaz xətti çəkilib, içməli su şəbəkəsi yenidən qurulub, rabitə xətlərinin layihəsi təsdiqlənib və artıq tikinti işlərinə hazırlıq gedir.

Kənddə sosial və məişət obyektləri istifadəyə verilib, park, bayraq meydanı salınıb, kənddaxili yollara asfalt vurulub.

Bildirildi ki, Daşbulaqda 195 ev var. Onlardan 39-u yararsız, 156-sı isə qismən yararlıdır. Artıq 15 ev bərpa edilib. Bu ilin sonunadək 58, gələn il isə 83 ev istismara hazır olacaq. İndiyədək kəndə 14 ailə (72 nəfər) köçüb.

Dövlətimizin başçısı kəndə köçən Məzahir Novruzovun evində oldu, ailə üzvləri ilə söhbət etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Xocalı rayonunun Badara kəndində olub.

Silahlı Qüvvələrimizin 2023-cü ilin sentyabrında həyata keçirdikləri antiterror əməliyyatı zamanı Azərbaycanın nəzarətinə keçən kəndlərdən biri də Badaradır.

Qeyd edək ki, o vaxtdan indiyədək kənddə sosialyönümlü bir sıra layihələr icra olunub. Belə ki, mövcud elektrik və qaz xətləri bərpa olunub, transformator quraşdırılıb, sayğaclaşdırma işləri görülüb, yeni qaz xətti çəkilib, rabitə xətləri üçün dirəklər basdırılıb, kabelin çəkilişi davam etdirilir. Badarada park və bayraq meydanı yaradılıb, yollara asfalt döşənib.

Kəndin ərazisində ümumilikdə 313 fərdi ev var ki, onlardan da 55-i yararsız, 258-i isə qismən yararlıdır. Artıq 15 fərdi ev bərpa olunub. Cari ilin sonunadək 115, gələn il isə 128 evin bərpası planlaşdırılır. Artıq 14 ailə (55 nəfər) kəndə köçüb.

Dövlətimizin başçısı kəndə köçmüş Barat Novruzovun evinə baş çəkib, ailə üzvləri ilə söhbət edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Xocalı rayonunun Badara kəndində Badara, Daşbulaq, Seyidbəyli və Şuşakənd kəndlərinin sakinləri ilə görüşüb.

Görüşdə çıxış edən dövlətimizin başçısı İlham Əliyev dedi:

– İlk növbədə, sizi ürəkdən təbrik edirəm, doğma Qarabağ torpağına qayıtmısınız. Əminəm ki, bundan sonra həyatınızda ancaq sevincli günlər olacaq. O əzab-əziyyət, ədalətsizlik, haqsızlıq arxada qaldı. Azərbaycan dövləti sizin üçün bütün şəraiti yaradıb. Evlər gözəl təmir olunur, bütün infrastruktur – yollar, təbii qaz və elektrik enerjisi, su. Ən önəmlisi isə siz doğma Qarabağ diyarında artıq əbədi yaşayacaqsınız – siz və sizin davamçılarınız. Bu, ədalətin təntənəsidir. Biz ədaləti bərpa etdik, ilk növbədə, öz haqqımızı bərpa etdik, erməni işğalına son qoyduq. Bunu mərhələli yollarla etdik.

Bildiyiniz kimi, İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatanda hələ ki, biz bu bölgəyə nəzarət etmirdik. Bunun səbəblərini də bilirsiniz. Ancaq 2020-ci il noyabrın 10-dan ta 2023-cü il sentyabrın 19-na qədər bizim bir məqsədimiz var idi – ölkə suverenliyini tam bərpa etmək. Bunu da etdik, erməni işğalına son qoyduq, separatçılığa son qoyduq, haqq-ədaləti bərpa etdik və indi qurub-yaradırıq.

Uzun illər köçkün həyatı yaşamış insanlar ən gözəl şəraitə layiqdirlər. Mən xatırlayıram, o vaxt işğal dövründə köçkünlərlə çoxsaylı görüşlərimdə deyirdim ki, sizin üçün dövlət şərait yaratmağa çalışır və biz bunu etmişdik. Təqribən 300 minə yaxın keçmiş köçkün dövlət tərəfindən evlərlə, mənzillərlə təmin edilmişdi. Ancaq hər dəfə çadır şəhərciyinin açılışında deyirdim ki, bu, müvəqqəti yaşayış yeridir. Qarabağ azad olunandan sonra sizin üçün Qarabağda daha gözəl şərait yaradacağıq, o da oldu.

Əlbəttə ki, bütün dünya bu gün Azərbaycan haqqında danışır. Öz doğma torpağı uğrunda Azərbaycan qədər vuruşan, döyüşən, qan tökən, şəhid verən və qalib gələn ikinci ölkə yoxdur. Nə vaxtsa olar, olar, olmaz, olmaz. Qələbəmizi təmin edən xalqımızın iradəsidir, xalqımızın öz doğma torpağına olan bağlılığıdır, bizim müştərək iradəmizdir, bizim döyüşkən xasiyyətimizdir. Eyni zamanda, necə ki, döyüş meydanında düşməni məğlub etdik, onu kapitulyasiya aktını imzalamağa məcbur etdik, eyni qayda ilə sülhə də yol açdıq ki, bundan sonra heç vaxt müharibə olmasın. Biz heç vaxt müharibə istəməmişik və mən 17 il Ermənistan rəhbərləri ilə danışıqlar aparmışam. Onları inandırmağa çalışmışam ki, əgər siz öz xoşunuzla torpağımızdan çıxmasanız, müharibə qaçılmazdır. Amma onlar hesab edirdilər ki, bu olmayacaq. Hesab edirdilər ki, onların arxasında duran böyük dövlətlər, güclər, onlara silah verən, pul verən, siyasi dəstək verən onları hər dəfə, hər zaman qoruyacaq. Amma bizim iradəmizi düzgün hesablaya bilməmişdilər. Amma mən dəfələrlə onlara demişdim ki, öz xoşunuzla çıxın. Hətta İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra, artıq bizim şanlı Zəfərimizdən sonra, Şuşanın azad olunmasından sonra onlara

deyirdim ki, Azərbaycanda separatçılığa yer yoxdur. Gəlin, Azərbaycan qanunlarına tabe olun, gəlin, Azərbaycan vətəndaşlığını qəbul edin və burada yaşayın, sizə söz deyən olmayacaq. Yenə də bizə qarşı həm hərbi təxribatlar, həm siyasi təxribatlar, yekəxanalıq və faktiki olaraq, mənfi münasibət özünü göstərdi. Ona görə 19-20 sentyabr antiterror əməliyyatı onlara dərs oldu və hamıya dərs oldu. Cəmi bir neçə saat davam edən hərbi əməliyyat separatçıların kökünü kəsdi və onların ümid bağladıqları yerlər də səssiz qaldı. Çünki Azərbaycan Ordusu qarşısında heç kim dura bilməzdi, Azərbaycan xalqı qarşısında heç kim dura bilməzdi, ona görə ki, biz haqlıyıq. Bu gün haqlı olduğumuzu bir daha burada sübut edirik. Onlar şəhər və kəndlərimizi yerlə-yeksan etmişdilər, biz isə qurub-yaradırıq. Bütün Qarabağ, bütün Şərqi Zəngəzur tikinti meydançasıdır. Qısa müddət ərzində bu gözəl evlərin bərpası, tikintisi, bütün infrastrukturun yaradılması bizim gücümüzü, niyyətimizi göstərir. Əsas odur ki, bütün siyasi addımlarımızın mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı dayanır. Siz - Azərbaycan vətəndaşları, erməni işğalından əziyyət çəkən Qarabağ bölgəsinin sakinləri bu gün ən gözəl şəraitə layiqsiniz. Mən sizi təbrik edirəm, sizə xoşbəxt həyat arzulayıram və biz burada əbədi yaşayacağıq.

Sakin: Hörmətli cənab Prezident, xocalılılar adından, keçmiş məcburi köçkünlər adından Sizi salamlayıram, "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm. Biz Sizin dediyiniz kimi, uzun müddət ağır şəraitdə yaşamışıq. İndi Sizin başçılığınızla, Sizin qayğınızla gözəl evlərdə məskunlaşmışıq, yaşayırıq, buranın gözəl təbiəti var. Mənim ağlıma belə bir beyt gəldi:

"Yaxşı ki, dünyada yaxşılar varmış,
Yoxsa qərq olardıq yaman əlində".

Sağ olun, Siz dünyanın ən yaxşı Prezidentisiniz.

Digər kişi sakin: Hörmətli cənab Prezident, xoş gəlmisiniz. Mən də millətimiz adından, camaatımız adından Sizə "Xoş gəlmisiniz!" deyirik. Bu, Sizin daxili və xarici siyasətin bəhrəsidir ki, biz bu gün öz torpağımıza qayıtmışıq. Balaca bir ölkə Sizin siyasətiniz nəticəsində hegemon dövlətlərlə yanaşı gedir. Siz Amerika kimi, Çin kimi ölkələrlə bir yerdəsiniz, onların başçıları ilə bir yerdə oturub-durursunuz. Onların başçıları Sizin siyasətinizi bəyəndikləri üçün o sıralarda gedirsiniz. Mən Sizə uzun ömür, cansağlığı arzulayıram. Gələcəkdə bundan da böyük nailiyyətlər arzu edirəm.

Qadın sakin: Möhtərəm cənab Prezident, bu gün mən qürur hissi duyuram. Bir şəhid nəvəsi olaraq, şəhid gəlini olaraq, veteran bacısı olaraq Sizin qarşınızda baş əyirəm. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, qazilərimizə cansağlığı versin. Siz Zəfər dastanını qızıl hərflərlə yazan böyük Liderimizsiniz. Dünyada tayı-bərabəri olan belə bir Müzəffər Ali Baş Komandan yoxdur.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol, qızım.

Qadın sakin: Bu Qələbənizlə dünya səviyyəsində bütün ilklərə imza atdınız. Allah-taala Sizə cansağlığı versin. Ulu Öndər Heydər Əliyev irsini davam etdirdiyinizə, ata vəsiyyətini layiqincə yerinə yetirdiyinizə görə Sizinlə fəxr edirik.

Kişi sakin: Cənab Prezident, biz hamımız bu gün çox sevinirik. Bu gün ata-babalarımızın, Ulu Öndərimizin ruhu şaddır. Həqiqətən də bu gün sevincimizin həddi-hüdudu yoxdur. Öz doğma torpaqlarımızdayıq. Buna görə də hər birimiz Sizə minnətdarıq, öz dərin hörmətimizi bildiririk.

Şair deyir:
Bütün dünya-aləm bunu bilirdi,
Bizim idi, bizim oldu Qarabağ.
Dost kövrəlib, düşmən bizə gülürdü,
Şükür Allaha, sona yetdi bu sınaq,
Bizim idi, bizim oldu Qarabağ.
Kamil oğlu, belə qeyrətli hanı?
44 günə şoka saldı dünyanı,
"Dəmir yumruq"la aldı Şuşanı,
Şuşamızda dalğalanır al bayraq,
Bizim idi, bizim oldu Qarabağ.

Digər kişi sakin: Cənab Ali Baş Komandan, Vətən müharibəsi iştirakçısı kiçik çavuş Quliyev, sağ ol.

Qadın sakin: Qardaşımdır.

Kişi sakin: Fəxr edirik Sizinlə, bəli, Sizinlə fəxr edirik.

Digər kişi sakin: Ali Baş Komandan, ehtiyatda olan zabit, baş leytenant Alıyev. Müharibə əlili, birinci qrup.

Prezident İlham Əliyev: Birinci Qarabağ müharibəsində vuruşmusan?

Kişi sakin: Bəli, ön cəbhədə xidmət etmişəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Digər kişi sakin: Sizinlə fəxr edirik. Həyat yoldaşımdır, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, təbrik edirəm. Təbriklər.

Qadın sakin: Sizinlə fəxr edirik. Allah bu günü bizə qismət etdi, həm vətənimizi, həm də Sizinlə görüşməyimizi.

Sakinlər: Çox şadıq. Hamı şaddır. Bu sevinci bizə bəxş etdiniz. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Xoşbəxt yaşayın. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Qadın sakin: Hər iki valideynim, hər iki qardaşım burada şəhid olub.

Prezident İlham Əliyev: Onların qanı yerdə qalmadı.

Sakinlər: Qalmadı, qalmadı, alındı. Çox sağ olun, təşəkkür edirik. Cənab Prezident, qarşınızda baş əyirik, Sizin sayənizdə bu gün biz bu torpaqlara gəldik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Digər qadın sakin: Cənab Prezident, xoş gəlmisiniz. Sizin siyasətiniz sayəsində artıq biz bu torpaqlardayıq. Atalarımızın, babalarımızın bizə nağıl kimi təsvir etdiyi

bu torpaqları bizə realda yaşatdığınıza görə Sizə təşəkkür edirik, xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun bir daha.

Qadın sakin: Mən bütün xalqımızı təbrik edirəm ki, Sizin kimi Prezidentimiz var.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, çox sağ olun.

Kişi sakin: Allah "dəmir yumruğ"unuzu həmişə güclü eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Əgər lazım olsa, yerindədir, yerində.

Kişi sakin: Qoy yerində olsun ki, yenə lazım olsa, vaxtında ensin.

Qadın sakin: Allah Sizi Azərbaycanın üstündən əskik etməsin.

Prezident İlham Əliyev: Özün yazmısan bu şeiri?

Kişi sakin: Cənab Prezident, Sizinlə qürur duyuruq.

Digər kişi sakin: Özü yazmasa da, gözəl şeirdir, çox gözəldir.

Prezident İlham Əliyev: Gözəl şeirdir. Sağ olun bir daha.

Kişi sakin: Cənab Prezident, çox sağ olun, çox səmimisiniz, təşəkkür edirik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, burada, doğma Qarabağ torpağında xoşbəxt yaşayın.

Sakinlər: Çox sağ olun, cənab Prezident. Allah Sizə dəyməsin, Allah razı olsun.

Tələbə qız: Salam. Mən Qarabağ Universitetinin Hüquqşünaslıq fakültəsinin ikinci kurs tələbəsiyəm. Burada təkcə Xocalı sakini kimi yox, həm də şəhid bacısı kimi iştirak edirəm. Qardaşım Sərvan Mehralıyev Aprel döyüşlərində qəhrəmancasına şəhid olub.

Prezident İlham Əliyev: Allah rəhmət eləsin.

Tələbə qız: Sizin dəstəyinizi nəinki bir şəhid bacısı, həm bir tələbə, həm də bir keçmiş məcburi köçkün kimi daim hiss etmişəm və buna görə də böyük minnətdarlığımı bildirirəm. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol. Burada, Xankəndidə həyatın necə keçir, yaxşıdır?

Tələbə qız: Bəli, əla. Hamı razıdır, hamının ürəyincədir.

Prezident İlham Əliyev: Çox gözəl. Dünən Tibb fakültəsinin yeni klinikasının açılışını etdik, tələbələrin sayı çoxalacaq, 100 nəfər də tibb klinikasına daxil oldu. Yəni, bir neçə ildən sonra orada minlərlə tələbə olacaq. Yəni, Xankəndi tələbələr şəhəri olacaq. Bütün tələbə yoldaşlarına məndən salam söylə. Sağ olun.

Sakinlər: Çox sağ olun. Allah Sizi qorusun. Çox sağ olun, cənab Prezident. Xoş gəlmisiniz Qarabağımıza. Allah Sizi ailənizin, bu millətin başı üstündən əskik etməsin. Yumruğunuz da Azərbaycana tərs baxanın başına dəysin. Çox xoşbəxtik, Allah sizi qorusun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, sizə cansağlığı, xoşbəxtlik.

Kişi sakin: Bu gün bizimlə burada olmağınız bizim üçün şərəfdir. Allah Sizi qorusun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Gəlin şəkil çəkdirək.

Sonra birgə şəkil çəkdirildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Şuşada ICESCO-nun Baş direktoru Səlim bin Məhəmməd əl-Maliki qəbul edib.

Söhbət zamanı ICESCO-nun Baş direktorunun ölkəmizə, o cümlədən Şuşaya səfərləri və dövlətimizin başçısı ilə görüşləri məmnunluqla xatırlandı.

Səlim bin Məhəmməd əl-Malik Şuşa şəhərinin gözəlliyinin onda dərin təəssürat hissi yaratdığını qeyd etdi.

Görüşdə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə həyata keçirilən genişmiqyaslı abadlıq-quruculuq işləri yüksək qiymətləndirildi.

Dövlətimizin başçısı mədəniyyətimizin təşviqinə verdiyi dəstəyə görə ICESCO-nun Baş direktoruna təşəkkürünü bildirdi.

Prezident İlham Əliyev dedi: Bir daha sizə Azərbaycana göstərdiyiniz dəstəyə, mədəniyyətimizin, azad edilmiş bölgələrimizin mədəniyyətinin təşviqinə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Bir təşkilat olaraq ICESCO Qarabağa ilk səfərlərdən birini həyata keçirib, siz isə orada olmuş ilk əcnəbi vətəndaşlardansınız. Siz bununla həmrəylik nümayiş etdirdiniz, habelə bu ərazilərdə nələrin dağıdıldığı barədə məlumat verərək səsinizi ucaltdınız. Biz bunu heç zaman unutmayacağıq.

Sizin rəhbərliyinizlə Şuşanın ICESCO tərəfindən İslam Mədəniyyətinin Paytaxtı elan edilməsi qərarı hər bir azərbaycanlını qəlbən fərəhləndirdi. Cıdır düzündə sizin də iştirakınızla keçirilmiş tədbirdə unudulmaz abhavanın şahidi oldunuz. Bu, xoşbəxtliyin, qürurun və geri dönüşün vəhdəti idi.

Bütün bunları nəzərə alaraq, mən sizin Azərbaycanın yüksək dövlət mükafatı olan "Dostluq" ordeni ilə təltif edilməyiniz haqqında Sərəncam imzaladım. İcazənizlə onu sizə təqdim etmək istəyirəm. Təbrik edirəm.

Səlim bin Məhəmməd əl-Malik dedi: Zati-aliləri, çox təşəkkür edirəm. Mən bu ordeni dərin minnətdarlıq hissi ilə qəbul edirəm. Bu, yalnız şəxsən mənim deyil, mənimlə birlikdə çalışan və fəaliyyətimdə mənə dəstək olan hər kəsin əməyinə verilən qiymətdir. Həmin insanlar biliyin irəliyə aparılması, mədəniyyətin qorunması və sülhün bərqərar edilməsi istiqamətində əllərindən gələni edənlərdir. Mən bu ordeni bir simvol olaraq hər zaman xatırlayacağam və əminəm ki, mənimlə yanaşı, bu ordenlə ailəm, həmkarlarım və dövlətim də fəxr edəcək. Zati-aliləri, bir daha təşəkkür edirəm.

Görüşdə Azərbaycan ilə ICESCO arasında uğurlu əməkdaşlığın qurulduğu vurğulanaraq, bunun gələcəkdə daha da genişlənəcəyinə əminlik bildirildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 15-də Şuşada Türkiyə Respublikası Silahlı

Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi Selçuk Bayraktaroğlunu qəbul edib.

Qəbula görə minnətdarlığını bildirən Selçuk Bayraktaroğlu Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkiyə Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

Görüşdə ölkələrimiz arasında qardaşlıq və strateji müttəfiqlik münasibətlərinin bütün istiqamətlərdə, o cümlədən hərbi sahədə uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı.

Azərbaycan və Türkiyə qədər bir-birinə yaxın ölkələrin olmadığını deyən dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, birliyimiz dünya miqyasında önəmli amildir. Prezident İlham Əliyev bölgədə artıq sülh dövrünün başladığını vurğuladı.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Bəyannamənin 2021-ci ildə məhz Şuşa şəhərində imzalanmasının önəminə toxunuldu.

Bugünkü görüşün 15 sentyabr - Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən Bakının daşnak-bolşevik işğalından azad olunmasının 107-ci ildönümünə təsadüf etməsi məmnunluqla vurğulandı.

Söhbət zamanı Azərbaycanın və Türkiyənin hərbi qurumları arasında qardaşlığa, strateji müttəfiqliyə əsaslanan əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Sentyabrın 16-da Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan Azərbaycana rəsmi səfərə gəlib.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında ali qonağın şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanı qarşıladı.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə inşa edilmiş Füzuli, Zəngilan və Laçın Beynəlxalq Hava limanları haqqında məlumat verildi.

Sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan avtomobillə Füzuli şəhərini gəziblər.

Sonra dövlət başçıları Şuşaya gedərkən Şuşa rayonunun Daşaltı kəndinin fonunda şəkil çəkdiriblər.

Sentyabrın 16-da Şuşada Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın rəsmi qarşılanma mərasimi olub.

Hər iki ölkənin dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydanda Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə raport verdi.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin və Azərbaycan Respublikasının Dövlət himnləri səsləndi.

Fəxri qarovul dəstəsi hərbi marşın sədaları altında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın qarşısından keçdi.

Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin nümayəndə heyətinin üzvləri isə Azərbaycan Prezidentinə təqdim olundular.

Dövlət başçıları rəsmi foto çəkdirdilər.

Sentyabrın 16-da Şuşada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə təkbətək görüşü olub.

Sentyabrın 16-da Şuşada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə geniş tərkibdə görüşü olub.

Görüşdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli cənab Prezident, əziz qardaşım.

Azərbaycana, Qarabağa xoş gəlmisiniz. Əminəm ki, Sizin səfəriniz ölkələrimiz arasındakı qardaşlıq, dostluq əlaqələrinə yeni təkan verəcək. Biz Sizinlə həm Azərbaycanda, həm də Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində tez-tez görüşürük. Siz keçən il iki dəfə Azərbaycana səfər etmisiniz. Bu il bir neçə ay bundan əvvəl mən Sizin ölkənizə səfər etmişəm. Bugünkü səfəriniz xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Çünki Siz Qarabağa, işğaldan azad edilmiş torpaqlara səfər edirsiniz və bu, bizi, bütün Azərbaycan xalqını çox məmnun edir. Bizim əlaqələrimiz qardaşlıq, dostluq üzərində qurulub. Bu gün imzalanmış çoxsaylı sənədlər bizim əlaqələrimizi yeni səviyyəyə qaldıracaq. İmzalanmış hər bir sənəd böyük əhəmiyyət daşıyır. Onların arasında xüsusilə Hərtərəfli Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannaməni qeyd etmək istərdim. Bu, bizim siyasi əlaqələrimizi ən yüksək zirvəyə qaldıran bir sənəddir.

Bizim siyasi əlaqələrimiz çox uğurla inkişaf edir. Biz hər zaman beynəlxalq təşkilatlarda bir-birimizin yanındayıq, bir-birimizi dəstəkləyirik. Son vaxtlar qarşılıqlı sərmayə qoyuluşu bizi çox şad edir. Neft-qaz sahəsində əməkdaşlıq dərinləşir. Bu gün imzalanmış sənədlər arasında nəqliyyat sektorundakı əməkdaşlıq böyük perspektivə malikdir. Biz xüsusilə ölkənizə və ölkənizin şirkətlərinə minnətdarıq ki, Azərbaycanın bərpaolunan enerji növlərinin işlənilməsi istiqamətində bizə çox böyük dəstək vermişlər. Birləşmiş Ərəb

Əmirliklərinin şirkətləri burada bizim strateji tərəfdaşlarımızdır, əsas investordur və Azərbaycanda istifadəyə verilmiş birinci Günəş Elektrik Stansiyasının tikintisi və investisiyaları ölkənizin bizə dəstəyi nəticəsində mümkün olmuşdur. Bilirsiniz ki, planlarımız daha genişdir, bir neçə giqavat bərpaolunan enerji növünün yaxın gələcəkdə Azərbaycanda istehsalı məhz Sizin şəxsi göstərişinizin və ölkənizin şirkətlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olacaqdır.

Digər investisiyayönümlü layihələr üzərində işləyirik. Bugünkü nümayəndə heyətlərinin tərkibi özlüyündə bir göstəricidir. Bu göstərir ki, bizim əlaqələrimiz nə qədər çoxşaxəlidir, nə qədər dərindir, səmimidir və məhsuldardır.

Əziz qardaşım, Qarabağa səfər etdiyiniz üçün Sizə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Azərbaycana, Qarabağa xoş gəlmisiniz!

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan çıxış edərək dedi:

-Əziz qardaşım, cənab Prezident.

Dost ölkənizə səfər etməyim və Sizinlə görüşməyim məni həqiqətən çox sevindirib. Qonaqpərvərliyinizə görə Sizə dərin minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Bugünkü görüşümüz bizim bu il ərzində üçüncü görüşümüzdür. Həqiqətən bizim bu ilin iyul ayında Əbu-Dabidəki görüşümüz çox səmərəli və ikitərəfli əməkdaşlığımızın yeni mərhələsinin əsası oldu. İnşallah, ikitərəfli əməkdaşlığımız və əlaqələrimiz, dostluğa, xeyir-bərəkətə əsaslanan münasibətlərimiz ölkələrimizin və xalqlarımızın rifahının daha da artması istiqamətində davam edəcəkdir.

Qardaşım, cənab Prezident, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri ilə Azərbaycan arasında münasibətlər ötən onilliklər ərzində ardıcıl inkişaf etmişdir və xüsusilə də qeyri-neft sektorunda ticarət dövriyyəsi 2024-cü ildə 2,24 milyard dollara qədər artmışdır.

İyul ayında ölkələrimiz hərtərəfli iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş imzalamışdır. Bu sənəd iqtisadi əlaqələrimizə yeni bir təkan vermişdir. İnşallah, bizim müştərək iqtisadi hədəflərimizi həyata keçirmək üçün onun çox böyük təsiri olacaqdır. Biz Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində bu əməkdaşlığı genişləndirməyə davam etməkdə maraqlıyıq, ələlxüsus da inkişaf sektoruna aid olan iqtisadiyyat və bərpaolunan enerji, qida təhlükəsizliyi, həmçinin mədəniyyət sahələrində və əlbəttə ki, digər əhəmiyyətli sahələrdə. Çünki bu sahələr bizim gələcəyimiz üçün çox böyük nəticələr vəd edir.

Cənab Prezident, dost ölkənizlə ikitərəfli əlaqələrimizi gücləndirmək və genişləndirmək üçün xüsusi və böyük marağımız var, onu daha yüksək səviyyəyə qaldırmağı arzulayırıq. Biz hər iki tərəfə fayda gətirəcək və davamlı inkişafa töhfə verəcək yeni əməkdaşlıq fürsətlərinin daim axtarışındayıq.

Cənab Prezident, Siz də qeyd etdiyiniz kimi, enerji sahəsində əməkdaşlığımızda indiyədək əldə etdiyimiz irəliləyişlər məni çox sevindirir. Şübhə yoxdur ki, bu gün ölkələrimiz arasında hərtərəfli strateji tərəfdaşlığa dair imzalanmış Bəyannamə hər iki tərəfin qarşılıqlı münasibətlərini daha da inkişaf etdirmək və yüksək səviyyəyə qaldırmaq iradəsini əks etdirir.

Cənab Prezident, Azərbaycanla Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığın böyük əhəmiyyəti var. Belə ki, bu sahə ikitərəfli əlaqələri inkişaf etdirməyin mühüm istiqamətidir. Çünki hər iki ölkə mədəni mübadilənin xalqlararası münasibətlərin və əməkdaşlığın körpüsü olduğuna inanmaqla, öz zəngin, çoxnövlü mədəni mirasını qorumaqda maraqlıdır.

Qardaşım, cənab Prezident, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri Qafqaz regionunda sülh və əmin-amanlığın bərqərar olmasına çox böyük əhəmiyyət verir, Azərbaycan başda olmaqla, bütün xalqların mənafeyi üçün bölgənin bütün ölkələri ilə əlaqələrini və əməkdaşlığını inkişaf etdirməkdə maraqlıdır. Bu xüsusda Azərbaycanla Ermənistan arasındakı sülh müqaviləsinin imzalanması istiqamətində əldə edilmiş nailiyyətlərin və müsbət inkişafın davam etməsini səbirsizliklə gözləyirik. Bu münasibətlə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri dövlətinin regionda sülhün və əmin-amanlığın bərqərar olmasına, buradakı xalqların sülh şəraitində yaşamasına hər cür dəstək verməyə hazır olduğunu bir daha vurğulayırıq.

Çıxışımın sonunda qardaşım, cənab Prezident, qonaqpərvərliyinizə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirir, dost ölkənizə və xalqınıza daim əmin-amanlıq və rifah arzulayıram. Çox sağ olun.

Sonra Azərbaycan Respublikası ilə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında imzalanmış sənədlərin Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın iştirakı ilə mübadiləsi mərasimi olub.

İmzalanmış sənədləri Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin dövlət naziri Səid Əl Haceri mübadilə etdilər.

Qeyd edək ki, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın ölkəmizə səfəri çərçivəsində "Azərbaycan Respublikası ilə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında Hərtərəfli Strateji Tərəfdaşlıq Əlaqələri haqqında Birgə Bəyannamə", "Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin İnsan Resursları və Əmirlikləşmə Nazirliyi arasında işçi qüvvəsinin mütəşəkkil qaydada müvəqqəti işə cəlb olunması sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Energetika və

İnfrastruktur Nazirliyi arasında nəqliyyat sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Energetika və İnfrastruktur Nazirliyi arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Federal Dövlət Prokurorluğu arasında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Reklam Agentliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Media Şurası arasında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin İqtisadiyyat və Turizm Nazirliyi arasında turizm əməkdaşlığı haqqında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Ticarət və Sənaye Palataları Federasiyası arasında Azərbaycan-BƏƏ Birgə Biznes Şurasının yaradılması haqqında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi ilə "Masdar" şirkəti arasında Azərbaycan Respublikasının yaşıl enerji zonalarında əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi ilə "Presight" şirkəti arasında Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün Süni İntellekt Strategiyasının icrası üzrə əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu", "Bakı Gəmiqayırma Zavodu" MMC ilə "Əbu-Dabi Limanları Şirkəti" ASC arasında iki ədəd konteyner gəmisinin tikintisinə və satışına dair Müqavilə", "Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə "Presight" şirkəti arasında təhsildə süni intellektin (Aİ) istifadəsinin artırılması sahəsində Anlaşma Memorandumu", "Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi ilə XRG ASC arasında Cənub Qaz Dəhlizində investisiya haqqında Anlaşma Memorandumu" və "Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi ilə "Əbu-Dabi inkişaf Holdinq Şirkəti" ASC arasında "Azər-Türk Bank"ın sərmayələşdirilməsi haqqında Anlaşma Memorandumu" imzalanıb.

Sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan Şuşada Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətləri Natəvanın, Bülbülün və Üzeyir Hacıbəylinin erməni işğalçıları tərəfindən güllələnmiş heykəllərinə baxıblar.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə ermənilərin işğal zamanı bu heykəlləri Ermənistana apararaq orada əritmək istədikləri barədə məlumat verilib. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müdaxiləsi nəticəsində bu heykəllər Ermənistandan alınaraq ölkəmizə gətirilib. Bir müddət Bakıda İncəsənət Muzeyinin həyətində saxlanılan heykəllər Şuşa işğaldan azad olunduqdan sonra öz əvvəlki yerlərinə qaytarılıb.

Sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan Milli Xalça Muzeyinin Şuşa filialında olublar.

Ali qonağa filialın fəaliyyəti barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Milli Xalça Muzeyinin Şuşa filialının XIX əsrin ikinci yarısında tikilmiş binası şəhərin Yuxarı məhəlləsində yerləşir. İşğal dövründə bina yararsız hala düşdüyündən və tarixi görkəminə müdaxilələr edildiyindən burada 2021-ci ildən etibarən Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa işlərinə başlanılmışdı.

İşğal dövründə Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi filialda saxlanılan sənət nümunələrinin təhlükədə olduğunu nəzərə alaraq, 1992-ci il fevralın 29-da onların təxliyəsini təşkil etmişdi. Beləliklə, Şuşa filialının kolleksiyasındakı 246 eksponatdan 183-ü Bakıya gətirilmişdi. Şəhər işğal altında olduğu dövrdə Şuşa filialı öz fəaliyyətini Azərbaycan Milli Xalça Muzeyində davam etdirirdi. İndi burada vaxtilə təxliyə olunmuş və əsasən XVIII-XX əsrlərə aid eksponatlarla yanaşı, son illər filialın kolleksiyasına daxil edilən dəyərli xalçalar da sərgilənir. Muzeydə ümumilikdə 115 ədəd xovlu və xovsuz xalça, xalça məmulatları, arxeoloji materiallar, milli tikmə və geyim dəstləri, zərgərlik və bədii metal nümunələri yenidən nümayiş olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan sentyabrın 16-da Yeni Şuşa məscidində tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

Prezidentin köməkçisi Anar Ələkbərov dövlətimizin başçısına və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə həyata keçirilən işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, təməli 2021-ci ildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulan bu məscid tarixi şəhər olan Şuşada modern memarlıq nümunəsi kimi seçiləcək. Dövlətimizin başçısının tapşırığına uyğun olaraq, məscidin forması 8 rəqəmini əks etdirəcək ki, bu da Şuşanın işğalçılardan azad olunduğu günü - Zəfər Gününü simvolizə edəcək. Şuşanın və Qarabağın işğaldan ilin on birinci ayında azad edilməsinin rəmzi kimi məscidin iki minarəsi 11 rəqəmi formasında olacaq. Şəhərin yuxarı hissəsində inşa olunan bu ibadət ocağının binasının xarici səthi Şuşanın qədim məscidinin minarələrində istifadə edilən həndəsi naxışlarla bəzədiləcək.

Sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan Cıdır düzündə Qarabağ atlarının şousunu izləyiblər.

Dövlətimizin başçısı Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə "Ərgünəş" adlı Qarabağ atını hədiyyə edib.

Sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan Şuşa qalasının önündə foto çəkdiriblər.

Sentyabrın 16-da Şuşada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin adından Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın şərəfinə rəsmi nahar verilib.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın Azərbaycana rəsmi səfəri sentyabrın 16-da başa çatıb.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanında ali qonağın şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanı yola saldı.

Amerika Birləşmiş Ştatlarına işgüzar səfər

Sentyabrın 22-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyasında iştirak etmək üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarının Nyu-York şəhərinə işgüzar səfərə gəlib.

Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı Nyu-York şəhərinin "John F.Kennedy" Beynəlxalq Hava Limanında rəsmi şəxslər qarşılayıblar.

Sentyabrın 22-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Nyu-Yorkda dünyanın alternativ investisiyalar sahəsində ən böyük idarəedici şirkətlərindən biri olan "Brookfield Asset Management" şirkətinin baş icraçı direktoru Brüs Flətt ilə görüşüb.

Brüs Flətt 2023-cü ildə ölkəmizə səfəri zamanı Azərbaycanda müşahidə etdiyi iqtisadi nailiyyətlərin və inkişaf proseslərinin onda dərin təəssürat hissi yaratdığını bildirib. O, rəhbərlik etdiyi şirkətin Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ilə uğurlu əməkdaşlığının getdikcə genişləndiyini vurğulayıb.

Brüs Flətt Vaşinqtonda Azərbaycan ilə Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılması ilə bağlı əldə edilmiş nəticələrə görə təbriklərini çatdırıb və bunun bölgədə iqtisadi əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi üçün də yaxşı imkan yaratdığını deyib.

Ölkəmizlə "Brookfield Asset Management" şirkəti arasında qurulmuş əlaqələrin uğurlu inkişafından məmnunluğunu bildirən Prezident İlham Əliyev bunun əməkdaşlığımızın uzunmüddətli strateji inkişafı üçün geniş imkanlar yaratdığını vurğulayıb.

Söhbət zamanı Azərbaycanın bərpaolunan enerji sahəsindəki imkanları və ölkəmizin regional enerji mərkəzinə çevrilməsi perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılıb.

Qeyd edək ki, 1899-cu ildə əsası qoyulan və baş ofisi Kanadada yerləşən "Brookfield Asset Management" qlobal miqyasda alternativ investisiyaların idarə edilməsi sahəsində aparıcı şirkətlərdən biridir. Şirkət infrastruktur, daşınmaz əmlak, bərpaolunan enerji, özəl kapital və kredit kimi əsas istiqamətlər üzrə investisiya portfellərini idarə edir. Hazırda "Brookfield"in idarəçiliyində olan aktivlərin ümumi dəyəri 1 trilyon ABŞ dollarından çoxdur. Şirkət Nyu-York, London, Sidney, Dubay, San-Paulo, Mumbay və Şanxay da daxil olmaqla, dünyanın əsas maliyyə mərkəzlərində təmsil olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 22-də Nyu-Yorkda "Neuberger Berman" şirkətinin sədri və baş icraçı direktoru Corc Volker ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan ilə "Neuberger Berman" şirkəti arasında əməkdaşlığın cari vəziyyəti və inkişaf perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb.

Prezident İlham Əliyev ölkəmizin beynəlxalq maliyyə qurumları və nüfuzlu investisiya şirkətləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsinə önəm verdiyini vurğulayaraq, bu xüsusda "Neuberger Berman" şirkəti ilə tərəfdaşlığın bundan sonra da uğurla davam edəcəyinə inamını ifadə edib.

Söhbət zamanı Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun 2016-cı ildən etibarən bu şirkətlə səmərəli tərəfdaşlığının ölkəmizin maliyyə sektorunun inkişafına və beynəlxalq investisiya imkanlarının genişlənməsinə töhfə verdiyi vurğulanıb.

Corc Volker rəhbərlik etdiyi şirkətin qlobal maliyyə və investisiya fəaliyyəti barədə məlumat verərək, Azərbaycanla əməkdaşlıqdan məmnunluğunu ifadə edib. O, regionda baş verən iqtisadi proseslərin şirkət üçün əhəmiyyətini vurğulayıb, yeni layihələr çərçivəsində tərəfdaşlığın genişləndirilməsi üçün mövcud imkanların dəyərləndirildiyini bildirib.

Qeyd edək ki, 1939-cu ildə Nyu-Yorkda təsis olunmuş "Neuberger Berman" qlobal investisiya idarəetmə şirkətidir. Hazırda şirkət beynəlxalq institutlar, məsləhətçilər və fərdi investorlar üçün yarım trilyondan çox ABŞ dolları məbləğində aktivləri idarə edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 22-də Nyu-Yorkda "Blackstone" şirkətinin prezidenti və baş əməliyyat direktoru Conatan Qrey ilə görüşüb.

Conatan Qrey Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi islahatların və inkişaf proseslərinin beynəlxalq investorlar üçün cəlbedici imkanlar yaratdığını vurğulayıb. O, rəhbərlik etdiyi şirkətin Azərbaycanla, xüsusilə də Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ilə uğurlu əməkdaşlığının genişləndirilməsində maraqlı olduğunu qeyd edib və ölkəmizdə formalaşmış əlverişli investisiya mühitini yüksək qiymətləndirib.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın dünya miqyasında aparıcı maliyyə institutları ilə əməkdaşlığa

böyük önəm verdiyini deyərək, ölkəmizdə sabitlik, şəffaflıq və davamlı inkişaf prinsipləri əsasında formalaşmış iqtisadi mühitin yeni tərəfdaşlıqlar üçün əlverişli zəmin yaratdığını vurğulayıb.

Qeyd edək ki, alternativ investisiyaların idarə edilməsi üzrə dünyanın ən böyük şirkətlərindən biri olan "Blackstone" 1985-ci ildə Nyu-Yorkda təsis olunub. Şirkət özəl kapital, daşınmaz əmlak, kredit, infrastruktur, data mərkəzləri, bərpaolunan enerji və hedc fondları üzrə investisiya portfellərini idarə edir. Hazırda "Blackstone"un idarəçiliyində olan aktivlərin ümumi dəyəri 1 trilyon ABŞ dollarından artıqdır. Baş ofisi Nyu-Yorkda yerləşən şirkət London, Honkonq, Dubay, Sinqapur və Tokio da daxil olmaqla dünyanın 27 şəhərində fəaliyyət göstərir.

Sentyabrın 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva BMT-nin Nyu-Yorkda yerləşən mənzil-qərargahında Baş Assambleyanın 80-ci sessiyası çərçivəsində keçirilən yüksəksəviyyəli müzakirələrdə iştirak ediblər.

BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreş dövlətimizin başçısı İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı salamlayıb.

Qeyd edək ki, BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında keçirilən Baş Assambleyanın 80-ci sessiyasında 150-dən çox dövlət və hökumət başçısı iştirak edir. "Birlikdə daha yaxşı: 80 il və daha çox sülh, inkişaf və insan hüquqları naminə" mövzusuna həsr olunmuş sessiyada qlobal gündəlikdə duran məsələlərə aid, o cümlədən dünyanın bəzi yerlərində davam edən münaqişələr, Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri, iqlim böhranı və digər mövzularda müzakirələr aparılır. Sessiya sentyabrın 30-dək davam edəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 23-də BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında İraq Respublikasının Prezidenti Əbdüllətif Camal Rəşid ilə görüşüb.

İraq Prezidenti dövlətimizin başçısına Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması, xüsusilə Vaşinqtonda Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılmasına dair sazişin paraflanması münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi və Azərbaycanın bundan sonra da sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün səylərini davam etdirəcəyini dedi. Dövlətimizin başçısı Vaşinqtonda nəticələrin əldə edilməsində ABŞ Prezidenti Donald Trampın xüsusi rolunu vurğuladı.

Söhbət zamanı İraq Prezidentinin Azərbaycana səfərləri və Prezident İlham Əliyevlə keçirdiyi görüşlər məmnunluqla xatırlandı.

Görüşdə Azərbaycanla İraq arasında münasibətlərin inkişaf etdirilməsində Hökumətlərarası Komissiyanın roluna toxunuldu, enerji, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu. Həmçinin ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Qoşulmama Hərəkatı və digər təsisatlar çərçivəsində əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sentyabrın 23-də BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Yunanıstan Respublikasının Baş naziri Kiriakos Mitsotakis ilə görüşü olub.

Yunanıstanın Baş naziri Azərbaycan ilə Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılması və Vaşinqtonda keçirilmiş tarixi görüş münasibətilə təbriklərini çatdırdı, əldə olunmuş nailiyyətlərin regional sülhün gücləndirilməsi baxımından əhəmiyyətini qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi. Azərbaycanın regionda sülh gündəliyinin təşəbbüskarı olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev Vaşinqtonda keçirilmiş görüşün Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması baxımından önəminə toxundu və bu prosesdə ABŞ Prezidenti Donald Trampın mühüm rolunu qeyd etdi. Vaşinqton görüşündə Azərbaycanın əsas hissəsi ilə onun Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında maneəsiz nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına dair əldə olunmuş razılaşmanın regional bağlantılar baxımından mühüm əhəmiyyət daşıdığı vurğulandı.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Yunanıstan arasında enerji sahəsində uğurlu əməkdaşlıq qeyd edildi, iqtisadiyyat, ticarət və turizm sahələrində əlaqələrin genişləndirilməsinin, Hökumətlərarası Komissiyanın fəaliyyətinin canlandırılmasının vacibliyinə toxunuldu.

Sentyabrın 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Avropa Şurasının Baş katibi Alen Berse ilə görüşüb.

Avropa Şurasının Baş katibi Ermənistanla Azərbaycan arasında əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev təbriklərə görə minnətdarlığını bildirdi.

Söhbət zamanı Vaşinqton görüşündə ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinin dayandırılmasına, iki ölkə arasında münasibətlərin normallaşmasına dair sazişin paraflanmasına və Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə imzalanmış Vaşinqton Bəyannaməsinin əhəmiyyətinə toxunuldu. Bütün bunların regionda davamlı sülhün təmin olunması baxımından vacibliyi qeyd edildi.

Alen Berse Avropa Şurasının regional sülh gündəliyini dəstəklədiyini vurğuladı.

Avropa Şurasının Baş katibi COP29 dövründə Azərbaycana səfərini, həmin vaxt və digər beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində dövlətimizin başçısı ilə görüşlərini məmnunluqla xatırladı.

Görüşdə Azərbaycanla Avropa Şurası arasında əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sentyabrın 23-də BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Keniya Respublikasının Prezidenti Uilyam Samoei Ruto ilə görüşü olub.

Söhbət zamanı dövlət başçıları Azərbaycanla Keniya arasında münasibətlərin inkişafından məmnunluqlarını ifadə etdilər. Azərbaycanın Keniyada səfirliyinin açılmasının əlaqələrimizin inkişafına təkan verdiyi qeyd olundu. Müxtəlif səviyyələrdə qarşılıqlı səfərlərin həyata keçirilməsinin vacibliyi vurğulandı, əlaqələrimizin daha da inkişaf etdirilməsi üçün hökumət rəsmilərindən ibarət nümayəndə heyətlərinin səfərlərinin təşkili məsələsinə toxunuldu. Bu xüsusda enerji, kənd təsərrüfatı, sənaye və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün geniş imkanların olduğu vurğulandı.

Görüşdə ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Sentyabrın 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin BMT-nin Nyu-Yorkdakı mənzil-qərargahında Finlandiya Respublikasının Prezidenti Aleksandr Stubb ilə görüşü olub.

Finlandiya Prezidenti Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşması və Vaşinqtonda əldə edilmiş tarixi nailiyyətlər münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı. Aleksandr Stubb Finlandiyanın regionda sülhü daim dəstəklədiyini qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi. Dövlətimizin başçısı məhz Finlandiyanın ATƏT-ə sədrliyi dövründə ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinin dayandırılması ilə əlaqədar qərarın qəbul edildiyini vurğuladı. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Ermənistanın sülh dövrünə qədəm qoyduqlarını qeyd etdi.

Söhbət zamanı sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün birgə səylərin vacibliyi vurğulandı.

Görüşdə Azərbaycanla Finlandiya arasında ikitərəfli, həmçinin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu, Azərbaycan-Avropa İttifaqı əlaqələrinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Sentyabrın 23-də Nyu-Yorkda Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın və birinci xanım Melaniya Trampın adından BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyası ilə əlaqədar rəsmi qəbul təşkil olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva tədbirdə iştirak ediblər.

Rəsmi qəbulda çıxış edən Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp dedi: Ermənistan və Azərbaycan. Mən Sizə təşəkkür etmək istəyirəm, dostum. Oradakı münaqişənin iyirmi iki il davam etdiyini dediniz, düzdür, 22 il? Bu 22 il ərzində Siz müharibə şəraitində idiniz.

Prezident İlham Əliyev: Daha da çox.

Prezident Donald Tramp: Bundan da çox?

Prezident İlham Əliyev: 30 ildən artıq. Siz möcüzə yaratdınız, cənab Prezident. Təşəkkür edirəm.

Prezident Donald Tramp: Mən bir neçə dost qazandım. Təşəkkür edirəm. Çox gözəl oldu. Bu gün Yaxın Şərq ölkələrinin liderləri ilə gözəl bir görüş keçirdik. Onlar möhtəşəm insanlardır və mənim dostlarımdır. Biz onları bir araya gətirməli və həmin müharibəyə tez bir zamanda son qoymalıyıq. Bunu tez etmək istəyirik və məncə, biz həqiqətən yaxşı bir plan hazırlamışıq. Məncə, o, tez həyata keçirilə bilər.

Bilmirəm, bunu Sizin planınız qədər tez həyata keçirə biləcəyik ya yox. Bütün bu illər ərzində buna cəsarət lazım idi. Bu, həqiqətən Sizin və yeni dostunuzun sayəsindədir. Həqiqətən yaxşıdır. Necə gedir işlər? Yaxşıdır? Atışma yoxdur? Heç nə yoxdur?

Prezident İlham Əliyev: Xeyr, xeyr. Hər şey tamamilə bitib. Avqustun 8-də buna son qoyuldu.

Prezident Donald Tramp: Mən Sizinlə həqiqətən fəxr edirəm. Siz çox gözəl insansınız.

Mən bu zalda olan bəziləriniz ilə görüşmüşəm, bir çoxunuzu yaxşı tanıyıram. Siz möhtəşəm insanlarsınız. Siz ən yüksək səviyyəli liderlərsiniz. Sizin gördüyünüz işlər möhtəşəmdir. Düşünün, ölkələrinizin milyonlarla əhalisi var və siz bu ölkələrə uğurla rəhbərlik edirsiniz, dünya miqyasında liderlik edirsiniz. Məhz buna görə də buradasınız. Sadəcə demək istəyirəm ki, sizinlə bir yerdə olmaq mənim üçün şərəfdir. Sizinlə əl sıxmağı səbirsizliklə gözləyirəm. Birlikdə bu işlərdən zövq alacağıq. Biz dinc dünyada yaşayacağıq.

Birinci xanım Melaniya Tramp: Mən bu gün günorta "Gələcəyi birlikdə qurmaq" adlı möhtəşəm təşəbbüsə ev sahibliyi etdim. Ümid edirəm ki, bütün birinci xanımlar və həyat yoldaşları gələn il birinci rübdə Ağ Evdə mənə qoşulacaqlar və dünyadakı uşaqlar üçün uğur qazanacağıq. Təşəkkür edirəm.

Sentyabrın 24-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Nyu-Yorkda ABŞ Ticarət Palatasının baş vitse-prezidenti Kuş Çoksi ilə görüşü olub.

Söhbət zamanı Azərbaycanla ABŞ arasında münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq müstəvisinə qalxması, hazırda iqtisadi-ticari əlaqələrimizin genişləndirilməsi üçün böyük imkanların olduğu bildirildi.

Azərbaycanla Amerika Birləşmiş Ştatları arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının hazırlanması məqsədilə Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında imzalanmış Anlaşma Memorandumundan irəli gələn enerji, bağlantılar, süni intellekt və digər sahələrdə əməkdaşlığa dair müzakirələr aparıldı.

Azərbaycanın və ABŞ-ın biznes dairələri arasında birbaşa əlaqələrin yaradılmasının və biznes nümayəndə

heyətlərinin qarşılıqlı səfərlərinin təşkilinin vacibliyinə toxunuldu, turizm sahəsində əməkdaşlığın inkişafı üçün böyük potensialın olduğu qeyd edildi.

Kuş Çoksi biznes imkanlarının dəyərləndirilməsi üçün genişτərkibli heyətlə tezliklə Azərbaycana səfər etmək niyyətində olduğunu bildirdi.

Sentyabrın 24-də Nyu-Yorkda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Portuqaliya Respublikasının Prezidenti Marselo Rebelo de Souza ilə görüşüb.

Portuqaliya Prezidenti, ilk növbədə, dövlətimizin başçısına Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılması və sülh gündəliyinin irəli aparılması ilə bağlı Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi. Vaşinqtonda keçirilmiş Zirvə toplantısının tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini deyən dövlətimizin başçısı Azərbaycanın regionda sülh gündəliyinin təşəbbüskarı olduğunu bildirərək, ölkəmizin bundan sonra da bölgədə sülhün gücləndirilməsi üçün səylərini davam etdirəcəyini vurğuladı.

Görüşdə Azərbaycanla Portuqaliya arasında müxtəlif sahələrdə əlaqələrin inkişafının, siyasi məsləhətləşmələrin davam etdirilməsinin və nümayəndə heyətlərinin qarşılıqlı səfərlərinin əhəmiyyəti qeyd olundu, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu.

Sentyabrın 24-də Nyu-Yorkda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bolqarıstan Respublikasının Baş naziri Rosen Jelyazkov ilə görüşü olub.

Baş nazir Rosen Jelyazkov Azərbaycanla Bolqarıstan arasında siyasi əlaqələrin mükəmməl səviyyədə olduğunu dedi.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində münasibətlərimizin ənənəvi dostluq və tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığını qeyd etdi.

Söhbət zamanı enerji sahəsində hazırkı uğurlu əməkdaşlığımızdan məmnunluq ifadə edildi, bu sahədə əlaqələrin inkişafı üçün yeni perspektivlərin olduğu bildirildi.

Görüşdə Azərbaycanla Bolqarıstan arasında müxtəlif sahələrdə əlaqələrin inkişafına dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 24-də Nyu-Yorkda "Ares Management" qlobal investisiya şirkətinin həmtəsisçisi və baş icraçı direktoru Maykl Aruqeti ilə görüşüb.

Söhbət zamanı Azərbaycanın maliyyə bazarının dayanıqlı inkişafı və ölkəyə xarici investisiya axınının təşviqi baxımından "Ares Management" şirkəti ilə əməkdaşlığın əhəmiyyətinə toxunuldu.

Prezident İlham Əliyev bu istiqamətdə qurulmuş tərəfdaşlıqların, xüsusilə də alternativ investisiya sahəsində birgə təşəbbüslərin ölkəmizin iqtisadi hədəflərinə töhfə verə biləcəyini qeyd etdi.

Görüşdə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ilə "Ares Management" arasında 2017-ci ildən mövcud olan uğurlu əməkdaşlığın genişləndirilməsi imkanları, həmçinin dayanıqlı infrastruktur, logistika, daşınmaz əmlak, təhsil və yaşıl enerji sahələrində gələcək investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı potensial müzakirə olundu.

Maykl Aruqeti Azərbaycanın davamlı inkişaf siyasətini və ölkəmizdə institusional investorlara yaradılmış əlverişli mühiti yüksək qiymətləndirərək, bunun beynəlxalq tərəfdaşlıqlar üçün geniş imkanlar açdığını bildirdi. O, rəhbərlik etdiyi şirkətin xüsusilə yaşıl enerji, logistika və sosial infrastruktur sahələrində Azərbaycanla əməkdaşlığı genişləndirməkdə maraqlı olduğunu diqqətə çatdırdı.

Qeyd edək ki, "Ares Management" kredit, daşınmaz əmlak, özəl səhm və infrastruktur sahələrində fəaliyyət göstərir. Maykl Aruqeti və tərəfdaşlarının 1997-ci ildə təsis etdiyi şirkət hazırda 600 milyard ABŞ dollarına yaxın aktivləri idarə edir. "Ares Management" portfelindəki anbar və logistika investisiya aktivlərinin toplam sahəsinə görə dünyanın ən böyük üç şirkətindən biridir.

Sentyabrın 24-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Nyu-Yorkda dünyanın ən iri və nüfuzlu qlobal investisiya menecerlərindən biri olan "Franklin Templeton" şirkətinin baş icraçı direktoru və prezidenti Cenni Conson ilə görüşüb.

Görüşdə qlobal investisiya mühiti, inkişaf etməkdə olan ölkələrin kapital bazarlarına çıxış imkanları və beynəlxalq tərəfdaşlıqların iqtisadi transformasiyada rolu ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb.

Söhbət zamanı Azərbaycanla bu şirkət arasında əməkdaşlığın gələcək istiqamətləri müzakirə olunub.

Cenni Conson ölkəmizin son illərdə həyata keçirdiyi iqtisadi layihələrin və inkişaf istiqamətində gördüyü tədbirlərin beynəlxalq kapital üçün mühüm imkanlar yaratdığını bildirdi. O, həmçinin Azərbaycanda investorlar üçün formalaşmış sabit və əlverişli mühiti yüksək qiymətləndirərək, bunun uzunmüddətli tərəfdaşlığa möhkəm zəmin yaratdığını qeyd etdi.

Görüşdə "Franklin Templeton"un kapital bazarları, infrastruktur, daşınmaz əmlak və bərpaolunan enerji sahələrində çoxillik və uğurlu təcrübəsinin Azərbaycanın iqtisadi və maliyyə, həmçinin yaşıl gündəliyinin icrasına töhfə verə biləcəyi vurğulandı.

Prezident İlham Əliyev şirkətin Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ilə sıx əməkdaşlığına toxunaraq, mövcud tərəfdaşlığın ölkəmizin kapital bazarlarının dərinləşdirilməsi, regionun investisiya potensialının gücləndirilməsi və dayanıqlı inkişafı baxımından

da mühüm əhəmiyyət daşıdığını dedi. Dövlətimizin başçısı bu şirkətin alternativ investisiya sahəsindəki təcrübəsinin və xüsusilə region ölkələrində həyata keçirdiyi uğurlu layihələrin əhəmiyyətinə toxunaraq, bu xüsusda geniş qarşılıqlı əməkdaşlıq imkanlarının olduğunu vurğuladı.

Qeyd edək ki, 1947-ci ildə ABŞ-da təsis edilən "Franklin Templeton" hazırda təxminən 1,6 trilyon ABŞ dolları həcmində aktivləri idarə edir. Şirkətin 30-dan çox ölkədə 70-ə yaxın ofisi var və 170-dən çox ölkədə 1000-dən artıq müştərək fond və genişçeşidli investisiya məhsullarını idarə edir.

Sentyabrın 24-də Nyu-Yorkda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qlobal infrastruktur investisiya idarəetmə şirkəti "Global Infrastructure Partners"in təsisçisi, sədri və baş icraçı direktoru Adebayo Oqunlesi ilə görüşü olub.

Görüşdə infrastruktur sahəsində beynəlxalq tərəfdaşlıq imkanları və bu sahəyə yönələn birgə investisiyaların regional iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsində rolu müzakirə edilib.

Prezident İlham Əliyev 2024-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ilə bu şirkət arasında qurulan uğurlu tərəfdaşlığı vurğulayaraq, xüsusilə İtaliyanın aparıcı sürətli dəmir yolu operatoru "Italo"ya yatırılan birgə sərmayəni səmərəli əməkdaşlığın nümunəsi kimi qiymətləndirdi. Dövlətimizin başçısı, həmçinin şirkətin hava limanlarının idarə olunması, enerji keçidi və süni intellekt infrastrukturu kimi sahələrdə təcrübəsinin gələcək əməkdaşlıq üçün böyük imkanlar açdığını dedi.

Adebayo Oqunlesi Azərbaycanın strateji coğrafi mövqeyinin və dayanıqlı inkişaf prioritetlərinin infrastruktur sahəsində uzunmüddətli investisiyalar üçün mühüm imkanlar yaratdığını vurğuladı. O, rəhbərlik etdiyi şirkətin enerji keçidi, nəqliyyat və rəqəmsal infrastruktur sahələrində Azərbaycanla əməkdaşlığı dərinləşdirməkdə maraqlı olduğunu bildirdi.

Qeyd edək ki, "Global Infrastructure Partners" şirkəti 2006-cı ildə ABŞ-da təsis edilib. Hazırda təxminən 170 milyard ABŞ dolları məbləğində aktivləri idarə edən şirkətin Nyu-York, London, Sinqapur, Sidney və digər qlobal maliyyə mərkəzlərində ofisləri fəaliyyət göstərir. "Global Infrastructure Partners"in nəzarət etdiyi bərpaolunan enerji sahəsindəki şirkət ABŞ-da bu sahədə aparıcı şirkətlərdən biridir.

Sentyabrın 25-də BMT-nin mənzil-qərargahında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Antonio Quterreş ilə görüşüb.

Əvvəlcə dövlətimizin başçısı BMT-nin fəxri qonaqlar kitabını imzaladı.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreş birgə foto çəkdirdilər.

Baş katib Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyinin irəlilədilməsi və əldə olunmuş tarixi nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı.

BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarı vəzifəsində Azərbaycana səfərini xatırlayan Antonio Quterreş həmin vaxt ölkəmizdə qaçqın və məcburi köçkünlərin ağır vəziyyəti ilə yerində tanış olduğunu dedi. O, bütün bu məsələlərin artıq keçmişdə qaldığını sevinc hissi ilə vurğulayaraq, Azərbaycan hökuməti tərəfindən məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına qayıtmaları ilə əlaqədar böyükmiqyaslı layihələr həyata keçirdiyini qeyd etdi.

BMT-nin Baş katibi COP29-un Azərbaycanda uğurla keçirilməsi və beynəlxalq iqlim gündəliyinin irəli aparılması baxımından əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə də dövlətimizin başçısını təbrik etdi və bu tədbirin yüksək səviyyədə keçirilməsi ilə bağlı təşəkkürünü çatdırdı.

Antonio Quterreş BMT ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın inkişafından məmnunluğunu ifadə edərək, hazırda ölkəmizin bu təşkilatın digər regionlarda fəaliyyətini dəstəklədiyinə görə minnətdarlığını bildirdi, beynəlxalq böhranların aradan qaldırılmasında Azərbaycanla BMT arasında əməkdaşlıq üçün böyük perspektivlərin olduğunu qeyd etdi.

Azərbaycanın çoxtərəfli diplomatiyada fəal roluna toxunan BMT-nin Baş katibi Qoşulmama Hərəkatında ölkəmizin uğurlu sədrliyini də vurğuladı, Azərbaycanın artıq donor ölkə olaraq BMT-nin müxtəlif institutlarının fəaliyyətinə göstərdiyi dəstəyin yüksək qiymətləndirildiyini bildirdi.

BMT-nin Baş katibi ölkəmizin regional əməkdaşlıq layihələrinin inkişafındakı, həmçinin Mərkəzi Asiya ilə regional nəqliyyat bağlantılarının yaradılmasındakı rolunu qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə minnətdarlığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşdırılması və sülh gündəliyi ilə bağlı əldə olunmuş nəticələrin tarixi əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı. İki ölkə arasındakı münasibətlərin və regiondakı vəziyyətin tamamilə dəyişdiyini deyən dövlətimizin başçısı bildirdi ki, Azərbaycan və Ermənistan müstəqilliklərini əldə edəndən bəri regionda sülh olmayıb. Hazırda isə bölgədə sülh mövcuddur. Hər iki ölkənin sülh şəraitində yaşamağa öyrəşdiklərini vurğulayan Prezident İlham Əliyev bunun həm Azərbaycan, həm də Ermənistan üçün mühüm və tarixi önəm kəsb etdiyini diqqətə çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı da öz növbəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə görülən genişmiqyaslı bərpa və quruculuq işlərini qeyd etdi. Bu xüsusda Prezident İlham Əliyev 53 mindən artıq keçmiş məcburi

köçkünün öz doğma torpaqlarına qayıtdığını, Azərbaycanın "Böyük Qayıdış" Proqramına uyğun olaraq genişmiqyaslı bərpa və quruculuq işlərini həyata keçirdiyini bildirdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın donor kimi COVID-19 zamanı 80-dən çox ölkəyə yardım göstərdiyini qeyd etdi və bundan sonra da regional, həmçinin beynəlxalq sülh gündəliyini dəstəkləyərək bu işə öz töhfəsini verəcəyini dedi.

2026-cı ildə ölkəmizdə BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumu kimi böyük tədbirinin keçiriləcəyinə toxunan Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, bu tədbir Azərbaycanın şəhərsalma, xüsusən də postmünaqişə şəraitində şəhərsalma sahəsində əldə etdiyi zəngin təcrübəsinin beynəlxalq ictimaiyyətlə bölüşməsi üçün yaxşı fürsət yaradır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ABŞ-a işgüzar səfəri başa çatıb.

Yevlax və Gəncəyə səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 27-də Yevlax Olimpiya İdman Kompleksinin açılışında iştirak edib.

Gənclər və idman naziri Fərid Qayıbov dövlətimizin başçısına kompleksdə yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, tikintisinə 2024-cü ildə başlanılan kompleksin ərazisi 5,8 hektardır. Burada açıq havada idman meydançaları, stadion, 1100 tamaşaçı yerlik universal idman, güləş, cüdo, bədii gimnastika, boks, kikboksinq, taekvondo, karate, fitnes və trenajor zalları, üzgüçülük hovuzu yaradılıb. Bunlardan başqa, kompleksdə iclas zalı, kafe, hakim, məşqçilər, həkim, şərhçilər üçün otaqlar, restoran, 42 yerlik mehmanxana binası da fəaliyyət göstərəcək.

Azərbaycanın ev sahibliyi etdiyi Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin III Oyunları zamanı boks idman növü üzrə yarışlar Yevlax Olimpiya İdman Kompleksində təşkil olunacaq.

Son illərdə idman sahəsində görülmüş məqsədyönlü işlər nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq yarışların keçirildiyi əsas mərkəzlərdən birinə çevrilib. Müxtəlif idman yarışları üzrə Dünya və Avropa çempionatları, həmçinin Birinci Avropa Oyunları, İslam Həmrəyliyi Oyunları, Formula 1 kimi mötəbər tədbirlərin uğurla təşkili Azərbaycanın bu sahədə yüksək təşkilatçılıq bacarığını nümayiş etdirib. Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin III Oyunlarının Azərbaycanda keçirilməsi də ölkəmizə beynəlxalq idman ictimaiyyəti tərəfindən olan etimadın təzahürüdür.

Şübhəsiz ki, Azərbaycanın dünyada idman ölkəsi kimi tanınması, mötəbər idman tədbirlərinin keçirilməsi üçün ölkəmizin seçilməsi həm də paytaxt Bakı ilə yanaşı, regionlarımızda müasir idman infrastrukturunun yaradılması ilə də bağlıdır.

Sentyabrın 27-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Anım Günü ilə əlaqədar Gəncə Memorial Kompleksində saat 12:00-da Vətən müharibəsi şəhidlərinin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 27-də "BakuBus" MMC-nin Gəncə Avtoparkının açılışında iştirak edib.

Rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev dövlətimizin başçısına avtoparkda yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Üç yüz yerlik avtobus parkının inşasına bu ilin yanvarında başlanılıb. Ümumi sahəsi 10 hektar olan parkda texniki baxış və təmir postları, avtomatlaşdırılmış uçot sistemli yanacaq təsərrüfatı, saatda 60 avtobusun yuyulması gücünə malik kompleks inşa edilib. Avtobus parkının yaradılması ilə 675 nəfər işlə təmin olunub. Onlardan 553 nəfəri sürücü, 122 nəfəri isə inzibati və texniki heyətdir.

"BakuBus" MMC Gəncə şəhərində 18 mövcud və 2 yeni marşrut xətti üzrə fəaliyyət göstərəcək. Şəhərə yüksək ekoloji standarta - EURO6-ya cavab verən 280 avtobus gətirilib ki, onlardan da 45-i 54, 186-sı 63, 49-u isə 102 sərnişin tutumuna malikdir.

Bu layihənin həyata keçirilməsi, ilk növbədə, paytaxt Bakıdan sonra respublikanın ən böyük şəhəri olan Gəncənin nəqliyyat-sərnişin daşıma infrastrukturunun müasirləşdirilməsi baxımından çox mühüm rol oynayır. Bu, eyni zamanda, sərnişinlərin rahat, təhlükəsiz şəkildə mənzilbaşına çatmasına imkan yaradır, şəhərin nəqliyyat parkının yenilənməsinə böyük töhfə verir. Həmçinin yeni iş yerlərinin açılmasında da belə layihələrin rolu önəmlidir.

Gəncə şəhəri üzrə aparılan genişmiqyaslı təhlil və araşdırmalar nəticəsində marşrut şəbəkəsi yenidən formalaşdırılıb. Mövcud 32 marşrut xəttində optimallaşdırma aparılıb, 22 marşrut xəttinin fəaliyyət göstərməsi müəyyən olunub.

Əhəmiyyətli yeniliklərdən biri də ictimai nəqliyyatda qabaqcıl rəqəmsal texnologiyaların tətbiqidir. Gəncədə fəaliyyət göstərən bütün avtobuslarda gedişhaqqını "CityCard" nağdsız ödəniş sistemi, istənilən bank kartları, həmçinin mobil ödəniş vasitələri ilə ödəmək mümkündür.

Sərnişindaşıma sahəsinin optimallaşması çərçivəsində Dəmiryol Vağzalının qarşısında Nəqliyyat Mübadilə Məntəqəsi yaradılıb. Burada dəmir yolu ilə avtomobil nəqliyyatının qarşılıqlı əlaqəsi öz əksini tapıb.

Əhalinin gediş-gəlişi və sıxlığın çox olduğu ərazilərdə 34 müasir dayanacaq pavilyonu quraşdırılıb.

Yol infrastrukturunun yaxşılaşdırılması istiqamətində 97 küçədə asfalt örtüyünün yenilənmə işləri aparılıb, 128 kilometr xətlənmə işləri icra olunub. Şəhərdə təhlillər aparılaraq mikromobillik zolaqlarının salınması üçün uyğun yerlər müəyyənləşdirilib.

Taksi nəqliyyat vasitələri üçün cəlbetmə məntəqələrinin müəyyən edilməsi istiqamətində də işlər aparılıb və 10 ünvanda taksi duracağı üçün yer təyin olunub.

Bütün bunlar Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə regionlarımızın müasirləşdirilməsi, əhaliyə göstərilən xidmət səviyyəsinin artırılması və ümumilikdə, bölgələrimizin sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığının təmin edilməsi istiqamətində dövlətimiz tərəfindən atılan addımların göstəricisidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 27-də – Anım Günündə Gəncə Memorial Kompleksinin açılışında iştirak edib.

Əvvəlcə dövlətimizin başçısı memorial lövhənin qarşısına əklil qoydu.

Azərbaycan Prezidenti Anım Günü ilə əlaqədar Gəncə Memorial Kompleksində saat 12:00-da Vətən müharibəsi şəhidlərinin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad etdi.

Sonra Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin sədri Anar Quliyev dövlətimizin başçısına kompleks barədə ətraflı məlumat verdi.

Prezident İlham Əliyevin 2022-ci ilin yanvarında təməlini qoyduğu bu kompleks İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Ermənistanın raket hücumlarının qurbanı olmuş günahsız insanların əziz xatirəsini əbədiləşdirmək və müharibənin acı reallıqlarını gələcək nəsillərə çatdırmaq məqsədi daşıyır.

Bu ilin martında Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva qızları Leyla və Arzu Əliyeva ilə birlikdə layihə ilə tanış olub, avqust ayında isə Prezident İlham Əliyev və birinci xanım kompleksdə görülən işlərin gedişinə baxış keçiriblər.

Xatırladaq ki, cəbhə xəttindən 80 kilometr aralıda yerləşən Gəncə şəhəri Vətən müharibəsi dövründə oktyabrın 4-ü, 5-i, 8-i, 11-i və 17-də Ermənistan silahlı qüvvələrinin “Toçka-U”, “Smerç”, “SCUD” və digər raket sistemlərindən atəşə məruz qalıb. Bu amansız hücumlar nəticəsində 6-sı uşaq olmaqla, 26 mülki şəxs həyatını itirib, 142 dinc sakin isə yaralanıb.

Bildirildi ki, Memorial məhz həmin zərbələrdən birinin endirildiyi ərazidə – yaşayış binalarının yerində inşa olunub və 4 hektar sahəni əhatə edir. Orijinal memarlıq həlli ilə seçilən abidə spiralvari forması ilə raketin yerdə buraxdığı iz – krateri simvolizə edir. Kompleksin açıq meydanında isə dağıdılmış binaların qalıqları xüsusi instalyasiya şəklində qorunub saxlanılıb.

Aypara formalı ikimərtəbəli binanın ümumi sahəsi 2400 kvadratmetrdir. Birinci mərtəbədə muzey ekspozisiyası, ikinci mərtəbədə isə seminar, təlim və müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş çoxfunksiyalı zal yerləşir.

Muzeydə “XX əsrin əvvəli”, “Deportasiya və məcburi köçkünlük”, “Soyqırımı və kütləvi qırğınlar”, “Atəşkəs və Vətən müharibəsi dövrü”, “İtkin düşənlər, kütləvi məzarlıqlar, mina terroru” və “İşıqlı gələcəyə doğru” mövzularına həsr olunmuş zallar fəaliyyət göstərir.

Ekspozisiya ziyarətçilərə əvvəlcə XX əsrin əvvəllərində baş verən faciələri, o cümlədən 1918-ci ilin mart soyqırımını tarixi faktlarla təqdim edir. Burada, həmçinin 1948–1953-cü illərdə soydaşlarımızın Qərbi Azərbaycandan kütləvi deportasiyası əks etdirilib. İnteraktiv bölmədə arxiv materialları, tarixi sənədlər və dağıdılmış mədəni irs nümunələri ilə tanış olmaq mümkündür.

Növbəti bölmələrdə 1987–1994-cü illərdə Azərbaycan xalqının üzləşdiyi etnik təmizləmə cinayətləri, dinc əhaliyə qarşı törədilmiş soyqırımlar və sistemli qırğınlar haqqında məlumatlar yer alıb. Muzeyin ayrıca hissəsi isə müasir dövrdə – atəşkəs illərində, Vətən müharibəsi günlərində və ondan sonrakı mərhələdə mülki əhalinin məqsədli şəkildə hədəfə alınması faktlarına həsr olunub.

Ekspozisiyanın son hissəsi uzun illər davam edən haqsızlıqlara baxmayaraq, mübarizliyini qoruyan Azərbaycan xalqının əzmkarlığının və qələbə əzminin təntənəsinə həsr olunub.

Sonra Prezident İlham Əliyev Gəncə Memorial Kompleksində Ermənistanın raket hücumu zamanı hər iki valideynini itirən Nilay Əliyeva və onun babası Zahid Babazadə ilə görüşdü.

Qeyd edək ki, bu memorial yalnız bir abidə deyil, həm də beynəlxalq ictimaiyyətə ünvanlanmış çağırışdır. Ermənistanın dinc əhalimizə qarşı törətdiyi raket hücumları təkcə Cenevrə konvensiyalarını deyil, həm də bəşəriyyətin ən fundamental mənəvi dəyərlərini pozurdu. Azərbaycan isə müharibə dövründə beynəlxalq hüququn tələblərinə sadiq qalaraq yalnız legitim hərbi hədəfləri vurub, qisasını döyüş meydanında alıb.

Gəncə Memorial Kompleksi həm də gələcək nəsillər üçün tariximizin canlı yaddaş salnaməsi olacaq bir məkandır. Bu şərəfli tarixi isə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu siyasəti uğurla davam etdirən Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqı yazdı.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 27-də Gəncə Stadionunun açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına stadion barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, ərazisi 10 hektardan çox olan stadionun tamaşaçı tutumu 15 min 343 nəfərdir. Ərazidə AFFA tərəfindən köməkçi məşq meydançaları və futbol akademiyasının binası tikilib. Stadionda futbolçular üçün soyunub-geyinmə, konfrans, tibb, hakimlər, texniki heyət üçün otaqlar və digər zəruri sahələr yaradılıb. UEFA-nın 4-cü kateqoriya standartlarına uyğun inşa edilən arena müasir işıqlandırma, səs, yayım, internet, təhlükəsizlik sistemləri ilə təchiz olunub.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev 2023-cü ilin oktyabrında stadionun tikintisi ilə bağlı Sərəncam imzalayıb. Onun təməli isə ötən ilin aprelində dövlətimizin başçısı tərəfindən qoyulub. Bu ilin avqustunda Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva stadionda aparılan tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

Beynəlxalq səviyyədə idman ölkəsi kimi nüfuzunu getdikcə möhkəmləndirən Azərbaycanın bölgələrində bu sahənin inkişafı dövlətimizin prioritet istiqamətlərindən biridir. Son illərdə regionlarda tikilən və yenidən qurulan idman kompleksləri yerlərdə idmanın kütləviləşməsinə mühüm töhfə verir, gənc nəslin sağlam böyüməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Eyni zamanda, Azərbaycan müntəzəm olaraq qitə və dünya miqyaslı mötəbər idman yarışlarına ev sahibliyi etməklə, özünün yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətini nümayiş etdirir. Belə müasir idman arenalarının istifadəyə verilməsi ölkəmizin digər bölgələrində olduğu kimi, Gəncədə də istər yerli, istərsə də beynəlxalq yarışların yüksək səviyyədə keçirilməsinə hərtərəfli şərait yaradacaq.

Sentyabrın 28-də Gəncədə III MDB Oyunlarının təntənəli açılış mərasimi keçirilib.

Tədbirdən əvvəl Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Vətən müharibəsi zamanı Gəncəyə raket hücumları nəticəsində valideynlərini, ailə üzvlərini və yaxın qohumlarını itirmiş, həmçinin xəsarət almış uşaqlarla görüşüblər.

Sonra dövlətimizin başçısı və birinci xanım açılış mərasimini izləyiblər.

Əvvəlcə Azərbaycan Respublikasının üçrəngli Bayrağı arenaya gətirilib və Dövlət Himnimizin sədaları altında ucaldılıb.

Sonra III MDB Oyunlarında iştirak edən ölkələrin idmançılarının təntənəli paradı olub.

Açılış mərasimində Azərbaycan Bayrağını karateçimiz Asiman Qurbanlı və taekvondoçumuz Zemfira Həsənzadə arenaya gətiriblər.

Sonra III MDB Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin sədri Samir Şərifov çıxış edərək dedi:

-Zati-aliləri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev.

Zati-aliləri, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva.

Hörmətli qonaqlar, atletlər, məşqçilər və idmansevərlər.

Sizi Azərbaycanın qədim diyarı Gəncə şəhərində salamlayır, Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin III Oyunlarına xoş gəlmisiniz deyirəm.

Bu gündən etibarən Gəncə və daha altı şəhərimiz – Şəki, Qəbələ, Yevlax, Mingəçevir, Göygöl və Xankəndi III MDB Oyunlarına ev sahibliyi edəcək.

On gün davam edəcək yarışlarda Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrindən, həmçinin onlara qatılan Türkiyə, Pakistan, Oman, Kuba və Küveytdən 2400 nəfərlik idman nümayəndə heyətləri iştirak edəcək.

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin vətəni, qədim mədəniyyəti və zəngin tarixi olan Gəncə hazırda Müstəqil Dövlətlər Birliyinin idman paytaxtıdır.

Əminik ki, yeni istifadəyə verilən möhtəşəm Gəncə Stadionunda açılışını etdiyimiz bu idman oyunları dostluq, sülh, qarşılıqlı hörmət meyarlarına əsaslanan ədalətli mübarizə meydanı olacaq, ölkələrimiz və xalqlarımız arasında əməkdaşlığın genişlənməsinə, münasibətlərin daha da dərinləşməsinə mühüm töhfə verəcək.

Azərbaycanda idmanın inkişafına böyük əhəmiyyət verilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin xüsusi diqqət və qayğısı sayəsində ölkəmiz beynəlxalq idman ailəsinin nüfuzlu və etibarlı üzvlərindən birinə çevrilmişdir. Azərbaycan müxtəlif illərdə ən mötəbər beynəlxalq yarışlara ev sahibliyi etməklə bacarıqlı təşkilatçı kimi özünü təsdiq etmişdir. Bakıda 2015-ci ildə Birinci Avropa Oyunları, 2017-ci ildə IV İslam Həmrəyliyi Oyunları, eləcə də müxtəlif növlər üzrə dünya və qitə çempionatları yüksək səviyyədə keçirilmişdir.

İnanırıq ki, III MDB Oyunları da bu baxımdan əlamətdar olacaq. Oyunların paytaxt Bakıdan kənarda keçirilməsi ölkəmizin regionlarında da güclü infrastrukturun, idmanın inkişafı üçün lazımi şəraitin yaradıldığını göstərir.

İrimiqyaslı idman yarışlarının ölkənin regionlarında təşkilinə göstərdiyi qayğıya və verdiyi dəstəyə görə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə dərin minnətdarlığımızı ifadə edirik.

Təşkilat Komitəsi olaraq bildiririk ki, şəhərlərimiz MDB Oyunlarının keçirilməsinə, idmançıları azərbaycanlılara xas qonaqpərvərliklə qəbul etməyə tam hazırdır.

Əziz idmançılar və qonaqlar, əminik ki, Azərbaycan bu günlər ərzində sizin üçün ikinci eviniz kimi doğma olacaq. Siz gözəl və zəngin təəssürat toplayacaq, yeni dostlar qazanacaqsınız.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin III Oyunlarında iştirak edən bütün atletlərə uğurlar arzulayırıq.

Ümidvarıq ki, onların əzmkarlığı layiqincə qiymətləndiriləcək.

Bu idman bayramı ölkələrimiz arasında həmrəyliyin möhkəmlənməsində yeni bir mərhələ açacaq və Oyunların şüarında deyildiyi kimi, hər bir ürəkdə qələbə işığı yandıracaq.

Mərasim iştirakçılarını salamlayan Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Baş katibinin müavini Nurlan Seytimov dedi:

– Axşamınız xeyir, əziz dostlar. İcazə verin, sizi Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Baş katibi Sergey Nikolayeviç Lebedevin məktubu ilə tanış edim.

"III MDB Oyunlarının təşkilatçılarına, iştirakçılarına və qonaqlarına.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi İcraiyyə Komitəsi adından sizi qonaqpərvər Azərbaycan Respublikasında keçirilən III MDB Oyunlarının açılışı münasibətilə ürəkdən salamlayıram.

Xalqlarımızın idman birliyinin parlaq rəmzinə çevrilən bu möhtəşəm idman hadisəsi yalnız atletlərin ən yüksək peşəkarlığını nümayiş etdirmək üçün bir platforma deyil, həm də MDB ölkələri arasında dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə, mədəniyyət və idman sahələrində çoxtərəfli əməkdaşlığın inkişafına xidmət edir.

MDB Oyunları idmanın dövrümüzün ən güclü həmrəylik simvollarından biri olduğunun bariz nümunəsidir. Bir neçə gün ərzində Azərbaycan Respublikasının yeddi şəhəri iştirakçıların və tamaşaçıların zövq alacağı möhtəşəm bir idman bayramına ev sahibliyi edəcək.

Gənclərin çoxsaylı çağırışlarla üz-üzə qaldığı dövrdə idman zamanla sınaqdan keçmiş bir yolu – intizam, məqsədyönlülük və sağlam həyat tərzi yolunu təşviq və təklif edir.

Bu keyfiyyətlər gəncləri yalnız uğurlu idmançılara deyil, həm də istənilən fəaliyyət sahəsində əsl liderlərə çevirir.

Əminəm ki, III MDB Oyunları Birliyin idman hərəkatı tarixində parlaq iz buraxacaq və humanitar əməkdaşlığın daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcək.

Bütün gənc atletlərə idman qələbələri, yeni rekordlar və şəxsi inkişaf arzulayıram. Qoy bu Oyunlar həm idman arenalarında, həm də ölkələrimizin rifahı naminə görülən yaradıcı işlərdə yeni nailiyyətlərə ruhlandırsın.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Baş katibi Sergey Nikolayeviç Lebedev".

Daha sonra idmançıların və onların məşqçilərinin andiçmə mərasimi olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev III MDB Oyunlarını açıq elan edib.

Tədbir bədii hissə ilə davam edib.

Sonda Gəncə səması al-əlvan atəşfəşanlığa qərq olub.

Qeyd edək ki, Gəncə şəhəri III MDB Oyunlarının "İdman Paytaxtı" seçilib. Bu qərar MDB-yə üzv dövlətlərin Bədən Tərbiyəsi və İdman Şurasının Belarusun paytaxtı Minskdə keçirilən iclasında qəbul edilib.

Oktyabrın 8-dək davam edəcək III MDB Oyunlarında yarışlar 12 idman məkanında keçiriləcək və atletlər 23 idman növü üzrə 1694 medal (505 qızıl, 505 gümüş, 684 bürünc) uğrunda mübarizə aparacaqlar. Bundan əlavə, qalib komandaların uğuruna ən çox töhfə verən idmançıların da xüsusi mükafatlarla təltif edilməsi nəzərdə tutulub.

Xatırladaq ki, I MDB Oyunları 2021-ci ildə Rusiyanın Kazan şəhərində, II Oyunlar isə 2023-cü ildə Belarusun paytaxtı Minskdə keçirilib.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN NİTQLƏRİ, ÇIXIŞLARI VƏ MÜSAHİBƏLƏRİ

BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyasında İlham Əliyevin çıxışı

– Xanımlar və cənablar.

Uzun illər ərzində mən bu kürsüdən Azərbaycana qarşı törədilmiş təcavüz, işğal və ədalətsizlik faciələri barədə danışmışam. Bu gün isə qələbəyə və sülhə aparan uzun yolumuzdan, Azərbaycan tarixində yeni dövrdən, Vətən müharibəsi ilə işğala necə son qoyulduğundan, sülhü siyasi vasitələrlə necə təmin etməyimizdən danışacağam.

Otuz ilə yaxın müddətdə Azərbaycanın suveren ərazisinin təqribən iyirmi faizi Ermənistanın hərbi işğalı altında qaldı. Ermənistanın həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasəti və hərbi cinayətlər nəticəsində bir milyon azərbaycanlı öz yurd-yuvasından didərgin salındı. Onların fundamental insan hüquqları kobud şəkildə pozuldu. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi dörd qətnamədə Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş ərazilərdən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələb olundu. Təəssüf ki, bu qətnamələr heç vaxt icra edilmədi. Ermənistan beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən heç bir sanksiyaya məruz qalmadığı üçün qətnamələrə nümayişkaranə şəkildə məhəl qoymadı.

1992-ci ildə münaqişənin həlli üçün təsis edilmiş ATƏT-in Minsk qrupu isə öz missiyasını yerinə yetirə bilmədi. Onun həmsədrləri beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini təmin etmək əvəzinə, status-kvonu qoruyub saxlamağa və münaqişənin dondurulmasına çalışdılar.

Otuz ilə yaxın müddətdə davam edən səmərəsiz danışıqlardan sonra 2020-ci ildə Azərbaycan BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsinə uyğun olaraq, özünümüdafiə hüququndan istifadə etməyə məcbur oldu. Ermənistan müharibə zamanı şəhərlərimizə və kəndlərimizə ballistik raketlər atdı, onları kasetli mərmilərlə bombaladı, 100-dən çox günahsız mülki vətəndaşımızı qətlə yetirdi. Azərbaycan isə müharibəni beynəlxalq humanitar hüquqa tam riayət etməklə apardı. Biz mülki şəxslərin mühafizəsini təmin etdik, qeyri-hərbi infrastrukturu hədəfə almaqdan çəkindik. 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı Silahlı Qüvvələrimiz işğal altındakı əraziləri azad etdi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü beynəlxalq hüquqa və BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə uyğun olaraq bərpa etdi.

2020-ci il noyabrın 10-u Ermənistanın kapitulyasiyası və təqribən 30 ilə yaxın işğaldan sonra Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası kimi tarixə düşdü.

Azərbaycan Zəfər müharibəsindən dərhal sonra ərazi bütövlüyünün və suverenliyin qarşılıqlı şəkildə tanınması əsasında Ermənistanla münasibətlərdə yeni səhifə açmağa hazır olduğunu bəyan etdi. Biz beynəlxalq hüquqa əsaslanan beş təməl prinsip irəli sürdük, sülh müqaviləsi layihəsini təqdim etdik. Daha sonra layihə mətni üzrə 2022-ci ilin oktyabrından 2025-ci ilin yayına qədər davam edən danışıqlar prosesi bizim təşəbbüsümüzlə başladı. Müxtəlif təxribatlara baxmayaraq, danışıqlar yalnız ikitərəfli əsasda aparıldığına, hər hansı bir kənar müdaxilə olmadığına görə müsbət nəticələr verdi.

Bu il avqustun 8-də Vaşinqtonda, Ağ Evdə ABŞ, Azərbaycan və Ermənistan liderlərinin iştirakı ilə Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirləri sülh müqaviləsinin mətnini parafladılar. Həmin gün Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri Birgə Bəyanat imzaladılar. ABŞ Prezidenti Donald Tramp da buna şahid qismində imza atdı. Bundan əlavə, Azərbaycan və Ermənistan artıq sülh prosesinə aidiyyəti olmayan köhnəlmiş mexanizm kimi ATƏT-in Minsk qrupunun və əlaqədar strukturlarının bağlanması üçün birgə müraciət ünvanladılar. Beləliklə, sentyabrın 1-də ATƏT bu strukturların birdəfəlik bağlanması barədə qərar qəbul etdi.

Regional bağlantılar davamlı sülh istiqamətində baxışlarımızın əsasını təşkil edir. Vaşinqton Sammitinin mühüm nəticələrindən biri də Zəngəzur dəhlizindən maneəsiz keçidi təmin edəcək və regional bağlantıları möhkəmləndirəcək “Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu”dur (TRIPP).

Vaşinqton Sammiti, həmçinin Azərbaycan-ABŞ münasibətlərində yeni mərhələnin başlanmasına işarədir. Azərbaycanla Birləşmiş Ştatlar arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının hazırlanması məqsədilə Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında iki hökumət arasında Anlaşma Memorandumunu Prezident Donald Tramp ilə birgə imzaladıq. Bu, siyasi, iqtisadi, enerji, regional bağlantılar, müdafiə, təhlükəsizlik və digər sahələrdə tərəfdaşlıq üçün yeni üfüqlər açır.

Eyni zamanda, Prezident Trampın 1992-ci ildə Azadlığa Dəstək Aktına 907-ci düzəliş şəklində Azərbaycana qarşı tətbiq olunmuş sanksiyaların icrasını dayandırması qərarı da tarixi addımdır. ABŞ Konqresinin 907-ci düzəlişi birdəfəlik ləğv etməsi ikili standartların mirasına son qoymaqla, Azərbaycanın qlobal təhlükəsizlik və sabitliyə töhfə verdiyi bir dövrdə etimad və əməkdaşlığı möhkəmləndirərdi.

Ümumilikdə avqust ayında ABŞ-a səfərim zamanı əldə edilmiş razılaşmalar tarixi əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan-ABŞ münasibətlərində yeni səhifə açdığına, münasibətləri strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəltmək qərarına və Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh prosesinə dəstəyinə görə ABŞ Prezidenti Donald Trampa təşəkkür edirəm.

Azərbaycan 2020-ci ildə Vətən müharibəsində Qələbədən dərhal sonra azad edilmiş ərazilərdə genişmiqyaslı yenidənqurma proqramına start verdi. Ermənistan işğal dövründə yüzlərlə şəhər və kəndimizi yerlə-yeksan etdi, 65 məscidi məqsədli şəkildə dağıtdı. Hərbi cinayətkarlar tərəfindən 30 ilə yaxın müddətdə idarə olunan Ermənistanın siyasəti bu idi. Biz isə yerlə-yeksan edilmiş kənd və şəhərləri yenidən qururuq. “Böyük Qayıdış” Proqramı çərçivəsində artıq 50 mindən çox insan azad edilmiş torpaqlarda yaşayır, işləyir və təhsil alır.

Postmünaqişə dövründə Azərbaycanın qarşısında duran ən ağır humanitar problemlərdən biri də Ermənistan işğalı dövründə yerləşdirilmiş minaların yaratdığı təhlükədir. 2020-ci ilin noyabrından bu günədək 400-dən çox azərbaycanlı mülki şəxs və hərbçi mina partlayışları nəticəsində həlak olub və ya ağır yaralanıb. Bu geniş mina təhdidi köçkünlərin təhlükəsiz qayıdışına və bərpa layihələrinin həyata keçirilməsinə əngəl törədir.

Eynilə, 1990-cı illərin əvvəllərindən bəri Ermənistanın təcavüzü və işğalı zamanı itkin düşmüş dörd minə yaxın azərbaycanlının faciəli taleyi xüsusi diqqət və tədbir görülməsini tələb edir.

Xanımlar və cənablar, qlobal çağırışlara gəldikdə, biz inanırıq ki, cavab tədbirləri inklüziv, ədalətli və ümumbəşəri olmalıdır.

Azərbaycan bir çox təşəbbüslərlə dayanıqlı həll variantlarının təşviqinə aydın sadiqliyini göstərdi.

Ötən il iqlim fəaliyyəti, yaşıl keçid və maliyyəyə ədalətli çıxış məsələlərində mühüm nəticələr əldə olunmuş COP29-a ev sahibliyi etməkdən qürur duyduq. COP29-un ev sahibi kimi bütün tərəflərin, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrin səslərinin eşidilməsini təmin etməklə, iddialı və balanslı nəticələrə yönəlmiş danışıqlara rəhbərlik etdik.

COP29-da qəbul edilmiş, Bakı Maliyyə Hədəfi kimi də tanınan Yeni Kollektiv Kəmiyyət Hədəfi (NCQG) qlobal iqlim maliyyəsində tarixi mərhələdir. Bu öhdəlik 2035-ci ilə qədər inkişaf etmiş ölkələrin dövlət mənbələrindən inkişaf etməkdə olan ölkələrə illik 100 milyard ABŞ dolları məbləğində ilkin iqlim maliyyələşdirmə hədəfini hər il ən azı 300 milyard ABŞ dollarına çatdırmağı nəzərdə tutur. Azərbaycan, həmçinin Paris Sazişinin 6-cı maddəsinə uyğun olaraq, karbon bazarları üçün uzun müddətdir gözlənilən çərçivəni uğurla yekunlaşdıraraq, Paris Sazişinin qəbulundan doqquz il sonra onun tam fəaliyyətə başlamasını təmin etdi. İqlim dəyişikliyinə məruz qalan həssas icmalara vacib dəstək verən İtki və Zərərlərə Cavab Fondunun tam fəaliyyət göstərməsi üçün COP29-da bir neçə əsas saziş imzalandı.

Yaşıl keçidə ciddi şəkildə sadiq qalmaqla yanaşı, qarşımıza real olmayan hədəflər qoymamalıyıq. Dünya bu gün və yaxın gələcəkdə mədən yanacaqları olmadan yaşaya bilməz.

Enerji təhlükəsizliyi sülh, regional bağlantılar və iqtisadi inkişafla əlaqəlidir. Azərbaycan bu məqsədlərin qlobal səviyyədə irəlilədilməsində fəal rol oynamaqda davam edir. Azərbaycan bir çox ölkələrin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində özünü etibarlı və əvəzolunmaz tərəfdaş kimi təsdiqləyib. Şaxələndirilmiş neft və qaz kəmərləri vasitəsilə Xəzər regionunun beynəlxalq bazarlara birləşdirilməsində strateji rol oynayırıq.

Hazırda biz 14 ölkəyə təbii qaz ixrac edirik. Bununla Azərbaycan boru kəməri vasitəsilə qaz təmin edən ölkələrin sırasında dünyada birinci yeri tutur. Bu, Avropada və onun hüdudlarından kənarda enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində və təchizat marşrutlarının şaxələndirilməsində bizim strateji rolumuzu əks etdirir. Bundan əlavə, son vaxtlar Azərbaycan və Suriya enerji təchizatı, infrastrukturun inkişafı və münaqişədən sonra yenidənqurma işlərinə diqqət yetirərək ikitərəfli tərəfdaşlığı gücləndirib. Bu ilin avqust ayından Azərbaycan Türkiyə ərazisindən Suriyaya təbii qaz tədarük etməyə başlayıb və bununla da ölkənin elektrik enerjisi çatışmazlığını əhəmiyyətli dərəcədə azaldıb.

Azərbaycan, həmçinin Günəş, külək və su elektrik enerjisi kimi bərpaolunan enerji mənbələrinə böyük sərmayələr cəlb edir. 2030-cu ilə qədər enerji istehsalımızın təxminən 40 faizi bərpaolunan mənbələr hesabına təmin ediləcək.

Şərq-Qərb və Şimal-Cənub dəhlizləri kimi bağlantı layihələri ölkəmizdən keçir. 2022-ci ildən bəri Orta Dəhlizlə yükdaşımalarda təqribən 90 faiz artımın şahidi olmuşuq. Dəhliz boyu tranzit müddətləri əhəmiyyətli dərəcədə azalıb. Xəzərin ən böyük ticarət donanması, yaxın illərdə gücü ildə 25 milyon tona çatacaq Ələt Beynəlxalq Ticarət Limanı, Bakı–Tbilisi–Qars dəmir yolu, 9 beynəlxalq hava limanı, regionun ən böyük yükdaşıma aviaşirkəti və digər amillər Azərbaycanı beynəlxalq nəqliyyat qovşaqlarından birinə çevirib.

Rəqəmsal bağlantılar sahəsində əməkdaşlıq üçün böyük potensial mövcuddur. Azərbaycan “Rəqəmsal İpək Yolu” kimi əhəmiyyətli layihə vasitəsilə rəqəmsal transformasiya təşəbbüsünü irəlilədir. Bu layihəyə Azərbaycanın əsas regional rəqəmsal mərkəzə çevrilməsinə şərait yaradacaq Xəzər dənizinin dibi ilə qabaqcıl fiber-optik kabel şəbəkəsinin qurulması planları da daxildir.

Azərbaycan neft və qaz sektorundan əlavə, iqtisadiyyatının şaxələndirilməsinə, qeyri-neft sektorunun inkişafına, islahatlar və şəffaflıq vasitəsilə

investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasına diqqət yetirməklə mühüm iqtisadi artıma nail olub. Yoxsulluğun və işsizliyin tarixi minimum həddə – 5 faizə endirilməsi ölkəmizin daha bir nailiyyətidir.

Bu yaxınlarda iki aparıcı beynəlxalq reytinq agentliyi ("Moody's" və "Fitch") Azərbaycanın reytinqini artırdı. Çox güclü xarici balans, aşağı dövlət borcu və suveren fondun böyük aktivləri əsas güclü tərəflər kimi göstərilməklə, Azərbaycana sərfəli investisiya dərəcəsi verildi. Bu, ölkəmizdə iqtisadi dayanıqlılığın, güclü fiskal intizamın və əlverişli investisiya mühitinin səviyyəsini təsdiq edir. Xarici borcumuz ÜDM-in cəmi 6,5 faizini təşkil edir ki, bu da dünyada ən aşağı göstəricilərdən biridir. Azərbaycanın valyuta ehtiyatları xarici borcumuzdan təxminən 16 dəfə artıqdır.

2022-ci ildə Xəzəryanı Dövlətlərin Dövlət Başçılarının Zirvə Görüşündə Xəzər dənizində ətraf mühitin pozulması məsələsini qaldırdım. Bu gün vəziyyət daha acınacaqlıdır. Xəzər dənizi sürətlə azalır. Əsas səbəb iqlim dəyişməsi deyil. Gözlənilməz nəticələri olan ekoloji faciəni dayandırmaq üçün Xəzəryanı dövlətlərin birgə səyləri zəruridir. Azərbaycan, həmçinin həmin problemin həlli üçün BMT ilə də sıx əməkdaşlığa hazırdır.

Xanımlar və cənablar, Azərbaycan qlobal səviyyədə humanitar yardım səyləri ilə qürur duyur. Biz təbii fəlakətlərdən, münaqişələrdən və səhiyyə sahəsində böhranlardan zərər çəkən ölkələrə yardım göstəririk. Azərbaycan COVID-19 pandemiyasına qarşı cavab tədbirləri istiqamətində 80-dən çox ölkəyə qoruyucu avadanlıqlar, tibbi cihazlar və vaksinlər ianə edib və maliyyələşdirib.

Azərbaycan yeni bir dövrə qədəm qoyub. Biz həm müharibəni udduq, həm də sülhü qazandıq. İşğala son qoyduq və bərpa işlərinə başladıq. Ədalət zəfər çaldı, suverenlik möhkəmləndi və sülh de-fakto təmin olundu. Biz bu müsbət təcrübəmizi paylaşmağa hazırıq.

Son illərdə əldə etdiyimiz nailiyyətlər yalnız Azərbaycanın qələbəsi və uğuru deyil. Bu, həm də beynəlxalq hüququn sonda mütləq üstünlük təşkil etməsinin sübutudur.

Bizim baxışlarımız aydındır. Bunlar beynəlxalq hüquqa əsaslanan sülh və inkişaf, dövlətlərin daxili işlərinə qarışmama, qarşılıqlı hörmət və əməkdaşlıqdır.

Gəlin, birlikdə ikili standartların aradan qalxdığı, ədalətin selektiv olmadığı, qanunun aliliyinə hörmət edildiyi, sülhün təkcə sözlərlə deyil, əməli addımlarla təmin olunduğu bir dünya quraq.

Təşəkkür edirəm.

"Əl-Ərəbiyyə" telekanalına müsahibə

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Səudiyyə Ərəbistanının "Əl-Ərəbiyyə" telekanalına müsahibə verib.

Dövlətimizin başçısının müsahibəsi avqustun 26-da həmin telekanalda yayımlanıb. Müsahibəni təqdim edirik.

Müxbir: "Əl-Ərəbiyyə" kanalının hörmətli tamaşaçıları, Sizi Azərbaycan Respublikasının paytaxtından, gözəl Bakı şəhərindən salamlamaq istəyirik. Bu gün mən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevdən xüsusi müsahibə götürəcəyəm. Əlbəttə, bu görüş ABŞ Prezidenti Donald Trampın dəstəyi ilə Ermənistan və Azərbaycan arasında imzalanmış razılaşmadan sonrakı dövrə təsadüf edir. Bu gün biz həmin tarixi günləri yaşayırıq və həmin məsələ haqqında söhbət açırıq. Eyni zamanda, Azərbaycanın Şərq ilə Qərb arasındakı rolu haqqında da danışacağıq. Həmçinin biz Azərbaycanın Cənubi Qafqazdakı rolunu Prezident İlham Əliyevlə müzakirə edəcəyik. Cənab Prezident, "Əl-Ərəbiyyə" kanalına xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Sizi görməyimə çox şadam. Azərbaycana xoş gəlmisiniz.

Müxbir: Sağ olun, cənab Prezident. İcazənizlə, indi isə mən Donald Trampın vasitəçilik səyləri ilə Ermənistan və Azərbaycan arasında imzalanmış həmin tarixi razılaşmaya istinad etmək istərdim. Həmin razılaşmaya aid ümumi təəssüratınızla tanış olmaq istərdim. Bundan sonra nəyi gözləyək?

Prezident İlham Əliyev: Düşünürəm ki, avqustun 8-də Vaşinqtonda baş verən hadisələr, əslində, qarşıdurmanın və gərginliyin sonu deməkdir. Uzun illərdir ki, biz Ermənistanla müharibə vəziyyətində idik. Məhz Ermənistan 1990-cı illərin əvvəlindən Azərbaycan ərazilərini işğal etmişdi. O zaman Azərbaycan çox zəif idi, ordumuz yox idi. Ermənistanın isə Azərbaycan ərazilərini işğal etməkdə ona dəstək göstərən xarici tərəfdarları var idi.

Beləliklə, ərazimizin təxminən 20 faizi onlar tərəfindən işğal edilmişdi, nəticədə bir milyon qaçqın və məcburi köçkünümüz var idi. Həmin dövrdə bu, əhalinin sayına görə dünyada ən yüksək nisbətlərdən biri idi. Yəni, Azərbaycanın əhalisi o vaxt 8 milyon nəfər idi, onların bir milyonu yurd-yuvasından didərgin düşmüşdü.

Birinci Qarabağ müharibəsi 1994-cü ildə atəşkəslə başa çatdı və biz 2020-ci ilə qədər davam edən sonsuz və gördüyümüz kimi, mənasız danışıqlar prosesində iştirak etdik. Bu proses 2020-ci ilədək davam etdi. 2020-ci ildə isə İkinci Qarabağ müharibəsi başladı və biz beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazilərimizi azad etdik.

Təqribən beş il bundan əvvəl 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində Azərbaycan ədaləti, beynəlxalq hüququ və öz ləyaqətini bərpa etdi, torpaqlarını geri qaytardı. Bundan sonra prosesdə müəyyən bir boşluq yarandı, çünki o zaman vasitəçilər artıq hansı addımı atmalı olduqlarını bilmirdilər və məhz Azərbaycan Ermənistanla sülh prosesinə başlamağı təklif etdi. Yenə də məhz biz danışıqlar formatının təşəbbüskarı olduq. Biz sülh sazişinin layihəsini təqdim etdik. Əslində, avqustun 8-də Vaşinqtonda paraflanmış sənəd Ermənistan–Azərbaycan münasibətlərinin dövlətlərarası çərçivədə necə qurulmalı olduğu barədə Azərbaycanın baxışına əsaslanır.

Qeyd etdiyim kimi, danışıqlar bir neçə il davam etdi və nəhayət Vaşinqtonda Prezident Trampın və onun komandasının böyük dəstəyi ilə başa çatdı. Mən hesab edirəm ki, bu, münaqişənin, müharibənin sonudur. Formal olaraq sülh sazişinin imzalanmamasının bir xüsusi səbəbi var – Ermənistan konstitusiyasında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü hələ də şübhə altına alan müddəa mövcuddur.

Bildiyimiz qədər, onlar həmin müddəaya dəyişiklik edəcəklər. Elə ki, bu dəyişiklik olundu, yəni, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı iddialar onların konstitusiyasından çıxarıldı, formal olaraq sülh sazişi də imzalanacaq.

Lakin fakt budur ki, Azərbaycan və Ermənistanın Ağ Evdə Prezident Trampın iştirakı ilə bu sənədi paraflaması müharibənin başa çatdığını göstərir. Bu, mərhələlərlə 30 ildən artıq davam edən müharibənin sonudur və həm Cənubi Qafqaz regionu, həm də daha geniş mənada Mərkəzi Asiya və Yaxın Şərq üçün tamamilə yeni imkanlar açır.

Müxbir: Cənab Prezident, Siz Ermənistanın konstitusiyasına edilməli düzəlişi qeyd etdiniz. Hazırda sülh haqqında bəhs etdiyimiz zaman düşünürəm ki, əgər Ermənistanda hər hansı daxili siyasi dəyişiklik baş verərsə, bu, həmin prosesə xələl gətirəcəkmi?

Prezident İlham Əliyev: Bunu söyləmək çətindir, yalnız ehtimal edə bilərəm. Ümid edirəm ki, prosesə heç bir müdaxilə olmayacaq. Lakin yenə də məndə yüz faiz zəmanət yoxdur, çünki Ermənistanın daxili siyasəti barədə tam məlumatlı deyiləm. Bilirik ki, gələn yay Ermənistanda parlament seçkiləri keçiriləcək. Həmçinin bilirik ki, onlar yeni konstitusiya layihəsi üzərində işləyirlər. Lakin güclü xarici müdaxilə olarsa, bəli, bu, razılaşmaları poza bilər. Amma bu, Ermənistanın özü üçün çox zərərli olar, çünki Vaşinqtonda sənədlərin kim tərəfindən imzalanmasından asılı olmayaraq, onlar Ermənistanın adından Ermənistan lideri tərəfindən imzalanıb. Əgər orada hər hansı dəyişiklik baş verərsə və imzalanmış sənəddən geri addım atılarsa, bu, Ermənistan ilə ABŞ arasındakı münasibətləri ciddi şəkildə pisləşdirər. Bu, yalnız ABŞ-a aid deyil, beynəlxalq ictimaiyyət, Avropa İttifaqı, Türkiyə və ərəb ölkələrindəki dostlarımız da bu prosesi dəstəklədilər.

Beləliklə, bütün beynəlxalq ictimaiyyət bu hadisəni müsbət qarşıladı və razılaşmanı pozmaq bütün dünyaya qarşı çıxmaq deməkdir. Onlar bundan nə qazanacaqlar? Vaşinqtonda imzalanan sənəd Ermənistan üçün sülhə və sabit inkişafa zəmanətdir.

Birinci Qarabağ müharibəsi haqqında bir az danışdım, amma bilirsiniz, bizimlə baş verənləri təsvir etmək üçün ola bilsin günlər, hətta aylar lazım olar. Orada etnik təmizləmə aparıldı, Xocalı soyqırımı baş verdi, günahsız insanlar öldürüldü. Hələ də itkin düşmüş 3000-dən çox insanımız var və bütün bu hadisələr Azərbaycanda güclü emosional hisslərə səbəb oldu.

2020-ci il müharibəsi bizim qələbəmizlə başa çatsa da, Azərbaycanda hələ də intiqam tələb edən insanlar var idi. Amma mən o vaxt xalqımıza müraciət edərək demişdim ki, biz intiqamı döyüş meydanında aldıq. Biz onların bizə etdiklərini etməyəcəyik, çünki onların bizə qarşı törətdikləri müharibə cinayətləri idi.

Yəni, demək istərdim ki, əgər Ermənistanın hər hansı gələcək hökuməti hakimiyyətə gəldiyi vaxtdan asılı olmayaraq, Vaşinqtonda imzalanan sənədi şübhə altına qoyarsa, Ermənistan ciddi çətinliklərlə üzləşəcək. Çünki regiondakı güc balansı hər baxımdan tamamilə bizim xeyrimizədir. Düşünürəm ki, bu, hər kəsə aydındır. Əgər Ermənistan bir daha bizim ərazi bütövlüyümüzü şübhə altına qoysa, biz də adekvat cavab verəcəyik.

Vaşinqtonda imzalanan sənədin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, hər iki tərəf bir-birinin ərazi bütövlüyünü tanıyır və gələcək təmaslarını beynəlxalq hüququn bu fundamental tezisi əsasında planlaşdıracaq. Əgər onlar bizim ərazi bütövlüyümüzü tanımaqdan imtina etsələr, biz də onların ərazi bütövlüyünü tanımaqdan imtina edəcəyik. Burada kim qazanacaq, kim uduzacaq? Məncə, bu, ritorik sualdır. Ona görə hesab edirəm ki, Ermənistanın istənilən gələcək hökumətində kifayət qədər müdriklik, ağlabatan yanaşma olacaq ki, Vaşinqtonda razılaşdığımızı şübhə altına almasın. Bir daha qeyd edirəm ki, bu, iki dövlət arasında razılaşmadır. Bu, Paşinyan ilə mənim razılaşmamız deyil.

Müxbir: Cənab Prezident, bu razılaşma gələcəkdə dəyişməz olaraq qalmalıdır. Qarabağda çox faciələr baş verib. Orada yenidənqurma işlərinə başlamısınız və həmin bölgədə istər erməni, istər azərbaycanlı məcburi köçkünlər olub. Bununla belə, Minsk qrupu artıq bitdimi?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, Minsk qrupunun ləğvi Azərbaycan tərəfindən danışıqların ilkin mərhələlərində irəli sürülmüş şərtlərdən biri idi. Bizim məntiqimiz bundan ibarət idi ki, Minsk qrupu 1992-ci ildə ATƏM tərəfindən Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün yaradılmışdı. Ermənistan rəsmi şəkildə Qarabağı Azərbaycanın hissəsi kimi tanıdığını və münaqişənin başa çatdığını bildirdiyi halda, Minsk qrupunun hüquqi mövcudluğu absurddur. Əgər onu saxlamaqda israrlı olsalar, bu, onların Qarabağla bağlı hələ də ərazi

iddialarının olduğunu göstərir. Bu, mövqeyimizin əsasında dayanan məntiq idi. Ermənistana anlatmaq üçün çox vaxt və səy sərf etdik ki, hər iki tərəf Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı ATƏT-ə məktub yazsın və bu, Prezident Trampın iştirakı ilə baş verdi. Hazırda proses artıq başlayıb və bu, Minsk qrupunun hüquqi süqutunu ifadə edəcək, çünki o, artıq beş ildən çoxdur ki, fəaliyyətsizdir.

Məcburi köçkünlərə gəlincə, Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı erməni məcburi köçkünü olmayıb, çünki Azərbaycan Ermənistanın ərazisini işğal etməyib, onlar bizim ərazimizi işğal etmişdilər. Buna görə də bu illər ərzində çətin şəraitdə yaşayan çox sayda qaçqın və məcburi köçkünlərimiz oldu. Biz hətta işğal dövründə də köçürülmə proqramını həyata keçirdik, çünki onların tam əksəriyyəti on ildən artıq müddətdə çadır düşərgələrində yaşayırdı. Prezident seçildiyim andan çadır düşərgələrinin ləğvi prosesinə başladıq və bu işi 2007-ci ildə tamamilə yekunlaşdırdıq. Buna baxmayaraq, minlərlə, on minlərlə soydaşımız uzun illər çox ağır şəraitdə yaşamaqda davam edirdi. Hazırda isə “Böyük Qayıdış” Proqramı çərçivəsində onların doğma yurdlarına qayıdışı prosesinə start verilib. Biz artıq 50 mindən çox insanı azad olunmuş ərazilərdə məskunlaşdırmışıq və bu proses davam edir.

Lakin iki əsas maneə var. Birincisi, mina təhlükəsidir. Ermənilər işğal dövründə həmin ərazilərdə bir milyondan çox mina basdırmışdılar. 2020-ci ilin noyabrında İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatdıqdan bu günədək təxminən 400 nəfər mina qurbanı olub. Minalar nəticəsində 70-dən çox insan həlak olub, qalanları isə ağır yaralanıb. Bu səbəbdən biz genişmiqyaslı bərpa işlərinə başlaya bilmirik, çünki, ilk növbədə, təhlükəsizlik təmin edilməlidir.

İkincisi, Qarabağda infrastrukturun tamamilə məhv edilməsidir. Şəhər və kəndlərimiz yerlə-yeksan olunmuşdur. Kanalizasiya, su təchizatı, elektrik xətləri, dəmir yolları, magistral yollar – hamısı tamamilə dağıdılmışdır. Buna görə də bərpanın ilk illərində vəsaitimizin böyük hissəsini məhz infrastrukturun qurulmasına sərf etdik. Paralel olaraq kəndlərin və şəhərlərin tikintisinə də başladıq. Hazırda infrastrukturun inkişafı üzrə artıq yekun mərhələyə yaxınlaşmışıq. Düşünürəm ki, bütün infrastruktur layihələri bəlkə də iki-üç il ərzində tam hazır olacaq.

Hazırda isə vəsaitlərimizi daha çox yaşayış layihələrinə yönəldirik. Artıq gözlə görünür ki, tamamilə heç nə olmayan yerlərdə binalar ucalır. Planımız bütün keçmiş məcburi köçkünlər üçün normal yaşayış şəraiti və iş yerləri təmin etməkdir. Bu proses artıq başlayıb. Dediyim kimi, 50 mindən çox insan artıq öz ata-baba yurdlarında yaşayır.

Müxbir: Cənab Prezident, əldə edilən bu razılaşmadan irəli gələn əsas məsələlərdən biri də Azərbaycanın arzusu olan və ya bəzilərinin “Tramp marşrutu” adlandırdıqları Zəngəzur dəhlizinin reallaşmasıdır. Mənim sualım belədir: “Necə oldu ki, “Tramp marşrutu” ideyası ortaya çıxdı? Həmin marşrut Azərbaycana hansı mərhələləri vəd edir? Bu isə təbii ki, Sizin dəstəyinizlə baş tutacaq. Bu keçid Azərbaycanla Avropa arasında mühüm strateji rol oynayacaqmı?”.

Prezident İlham Əliyev: Bu suala cavab vermək üçün bir qədər tarixə nəzər salmalıyam və tamaşaçılara izah etməliyəm ki, necə oldu Azərbaycan iki yerə bölündü. Bu, Azərbaycanın sovetləşməsinin ilk aylarında baş verdi. 1917-ci ildə Rusiya imperiyası süqut etdikdən sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıldı. Bu, 1918-ci ilin mayında qurulan, müsəlman dünyasında ilk demokratik respublika idi. Lakin o, yalnız 1920-ci ilin aprel ayınadək mövcud oldu – həmin vaxt Rusiyanın ordusu Azərbaycana daxil olaraq onu işğal etdi. 1917-ci ildə inqilab edən bolşeviklər xalqa yalan vədlər verirdilər. Şüarlar var idi: “zavodlar fəhlələrə, torpaq kəndlilərə, xalqlara azadlıq”. Biz öz dövlətimizi qurduq, amma bolşeviklər bu dövləti əlimizdən aldılar. 1920-ci ilin aprelində rus ordusu Azərbaycana daxil olub onu işğal etdi. Cəmi bir neçə ay sonra – həmin ilin noyabrında sovet Rusiyası hökuməti qərar qəbul etdi ki, Zəngəzuru – bizim “Qərbi Zəngəzur” adlandırdığımız ərazini Azərbaycandan alıb Ermənistana versin. Bununla da Azərbaycan iki yerə bölündü: əsas hissə və Naxçıvan. Qərbi Zəngəzur isə onların arasında qaldı.

Sovet dövründə bu, problem deyildi, çünki sərhədlər yox idi, müharibə də yox idi. İnsanlar avtomobillə və ya dəmir yolu ilə Azərbaycanın əsas hissəsindən Naxçıvana sərbəst şəkildə gedə bilirdilər. Amma Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüzə başlayandan sonra bu əlaqə xəttini kəsdi. Ermənilər dəhlizi bağladılar.

Bu gün Naxçıvana getmək üçün ya təyyarə ilə uçmalıyıq, ya da avtobus və ya avtomobillə İran ərazisindən keçməliyik. Yaxud daha uzun marşrutla – Gürcüstan və Türkiyə ərazilərindən keçərək Naxçıvana daxil olmalıyıq. Bu, çox narahatlıq və problemlər yaradır. İkinci Qarabağ müharibəsi bizim Qələbəmizlə başa çatdıqdan sonra bu yolu zorla ələ keçirə bilərdik. Həmin vaxt Ermənistan ordusu mənəvi cəhətdən tamamilə sarsılmışdı. Ermənistan ordusunda müharibədən qaçan 12 min fərari olmuşdu, Azərbaycan Ordusunda isə sıfır. Azərbaycan Ordusunda yüksək ruh, insanlarda böyük həvəs oyanmışdı və qarşımızda heç kəs dayana bilmirdi. Biz 2020-ci il noyabrın 10-da, sadəcə, sərhədimizdə dayandıq, bu yolu zorla ələ keçirmədik, amma Ermənistana bildirdik ki, onlar Naxçıvanla əlaqəmizi kəsə bilməzlər. Təxminən beş il ərzində bu əlaqə xətləri ilə bağlı onlarla danışıqlar apardıq. Bu müddət ərzində Naxçıvanla birləşmək üçün Ermənistan sərhədinədək dəmir yolu tikməyə və magistral yollar salmağa başladıq. Magistral yol layihələrinin, eləcə də dəmir yolunun ola bilsin gələn il hazır olacağını gözləyirik.

Amma təxminən beş il ərzində Ermənistan bizim tələblərimiz və qanuni istəklərimiz qarşısında konstruktiv mövqe nümayiş etdirmirdi. Bu səbəbdən Prezident Tramp və onun komandası prosesə cəlb olunduqda, vasitəçilik etmək istəyəndə biz onlara belə mesaj verdik: Zəngəzur dəhlizi fəaliyyətə başlamalı və təhlükəsiz olmalıdır, yəni, Azərbaycan vətəndaşları bu 40 kilometrdən çox məsafəni təhlükəsiz keçə bilməlidirlər, güclü təhlükəsizlik zəmanətləri olmalıdır. Beynəlxalq təhlükəsizlik zəmanətləri təmin edilməlidir. Yalnız Ermənistanın verdiyi zəmanətlər kifayət deyil. Tramp administrasiyası bu qanuni narahatlığı doğru şəkildə qəbul etdi və bunun nəticəsində TRIPP ("Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu") meydana gəldi. Prezident Tramp Zəngəzur dəhlizinə öz adını verdikdən sonra əminəm ki, bu layihə çox yaxın zamanda reallaşacaq. Fiziki infrastrukturun, yəni, dəmir yolunun tikintisi uzun vaxt tələb etməməlidir, çünki məsafə cəmi 42 kilometrdir. Əgər biz tikməli olsaq, bir il ərzində tamamlayardıq. Ermənistan üçün isə bəlkə də daha bir neçə il lazım olacaq, çünki dəmir yolu tikintisi sahəsində bizim təcrübəmiz daha çoxdur.

Müxbir: Amerikalı sərmayədarlar tərəfindən?

Prezident İlham Əliyev: Hələ qərar verilməyib, amma bəli, bu, amerikalı investorlar tərəfindən həyata keçirilə bilər. Əslində, bizim üçün bu, vacib deyil. Bizim üçün əsas odur ki, yol tikilsin və beynəlxalq təhlükəsizlik zəmanətləri olsun. Başqa sözlə desək, azərbaycanlılar Naxçıvandan ölkənin əsas hissəsinə və geri səyahət edərkən narahatlıq hiss etməməlidirlər. Uzunmüddətli mübarizəni və düşmənçiliyi nəzərə alaraq, təhlükəsizlikdən narahat olmamalıdırlar. Düşünürəm ki, layihənin həyata keçirilməsi çox yaxındır və indi iş Ermənistanın üzərinə düşür. Bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycanın iki hissəsini birləşdirən bütün infrastruktur bizim ərazimizdə artıq yaradılır. Amma bu, yalnız Azərbaycanın iki hissəsinin birləşdirilməsi demək deyil, bu, yeni nəqliyyat xəttini çəkmək deməkdir.

Bu gün Orta Dəhlizin bir qolu - Asiyadan Xəzər dənizi üzərindən gedən yol Azərbaycandan Gürcüstana, Türkiyəyə və sonra Avropaya, həmçinin Gürcüstan limanlarına çıxır. Bu, Asiyanı Avropaya Azərbaycanın ərazisindən birləşdirən yeganə yoldur. Zəngəzur dəhlizi və ya TRIPP isə alternativ yaradacaq.

İkinci dəhliz Ermənistan ərazisindən keçəcək. Bu isə Ermənistan üçün faydalıdır. Mən bu mesajı erməni həmkarlarıma çatdırmağa çalışmışam ki, nəticədə onlar tranzit ölkəyə çevriləcəklər. Potensialı varsa, hər bir ölkə tranzit ölkəyə çevrilməyə çalışır. Məsələn, biz tranzit ölkə olmaq istəyirik. İstəyirik ki, Şərqdən Qərbə, Şimaldan Cənuba dəhlizlər Azərbaycandan keçsin. Ermənistan isə işğal səbəbindən bu imkanlardan məhrum olmuşdu. Ölkədən keçən tranzit yoxdur. Zəngəzur dəhlizi sayəsində Ermənistan nəqliyyatdan tranzit haqqı əldə edəcək. Azərbaycanın ərazisi vasitəsilə Asiyadan Avropaya daşınan yüklərin həcminin hər il artdığını nəzərə alsaq, əminəm ki, Zəngəzur dəhlizi qitələri birləşdirən vacib nəqliyyat əlaqəsi olacaq.

Müxbir: Cənab Prezident, Siz Zəngəzurun vacibliyi haqqında danışdınız. Həmin imzalanmadan sonra iki tərəf var – Rusiya və İran. Mən İrandan başlayım. Bildiyim qədər, İran Prezidenti Azərbaycana səfər edib. Onun kökləri azərbaycanlılarla bağlıdır. O, burada Azərbaycan dilində danışırdı. Hazırkı geosiyasi dəyişikliklərdən sonra Azərbaycan ilə İran arasında münasibətləri necə görürsünüz?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, haqlısınız. İran Prezidenti Azərbaycana səfər edib, əslində, iki dəfə səfər edib. Birincisi, rəsmi səfər idi, ikincisi isə Xankəndi şəhərində, azad edilmiş Qarabağda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünə qatıldı. Biz onunla çox yaxşı işgüzar münasibətlər qurmuşuq.

Bəli, siz tamamilə haqlısınız, o, azərbaycanlıdır. O, mənim kimi eyni qanı daşıyır. Biz eyni dildə danışırıq. Tərcüməçiyə ehtiyacımız yoxdur. O, ictimai tədbirlərin birində Azərbaycan poeziyası ilə bağlı biliklərini nümayiş etdirdi və heç bir qeydə ehtiyacı yox idi. Çox istedadlı insandır.

Müxbir: Buna görə də maraqlıdır.

Prezident İlham Əliyev: Bu, həqiqətən də yaxşı fürsətdir. Düşünürəm ki, bizim şəxsi münasibətlərimiz və onun administrasiyası ilə mənim administrasiyam arasında münasibətlər çox konstruktiv, çox mehribandır. İranın yeni hadisələrlə bağlı rəsmi mövqeyinə gəlincə, biz bunu çox əsaslı və çox müsbət hesab edirik. Mən rəsmi mövqe deyəndə Prezidentin, xarici işlər nazirinin mövqeyini nəzərdə tuturam. Bu, rəsmi mövqe hesab olunur.

Müxbir: Digərlərinin mövqeyi necə?

Prezident İlham Əliyev: Biz siyasətimizi İran xalqı tərəfindən seçilən və öz vəzifəsini yerinə yetirmək səlahiyyətinə malik olan, yəni, Prezident kimi siyasətçilərə əsasən qururuq. Hazırda müşavir kimi adlandırılan bəzi keçmiş rəsmilər tərəfindən müəyyən fikirlər səsləndirilmişdir. Nə məsləhətlər verirlər, bilmirəm. Dərhal reaksiya oldu...

Müxbir: Siz rəhbərin müşavirini və digərləri nəzərdə tutursunuz?

Prezident İlham Əliyev: Bəli. Bu mövqe bizim üçün heç cür əhəmiyyətli deyil. Bizim üçün bunun əhəmiyyəti sıfırdır, çünki dövlətlərarası münasibətlərimiz hökumətlər, prezidentlər, xarici işlər nazirləri arasında qurulur. Buna görə də dırnaqarası müşavirlərin bu yalançı rəvayətlərinə qətiyyən məhəl qoymuruq. Beləliklə, bizim üçün hər şey aydındır. Prezidentin mövqeyi tamamilə məntiqlidir və ona əsaslanır ki, Zəngəzur dəhlizi heç bir halda İran üçün təhlükə deyil. Bəzi media orqanlarında, bəzi internet saytlarında Azərbaycanın Zəngəzuru işğal edəcəyinə, İranla Ermənistan sərhədini kəsəcəyinə dair planlar barədə çoxlu şayiələr yayılmışdır.

Bu, tamamilə yalandır. Bizim belə bir niyyətimiz yoxdur. Hər halda, etmək istəsəydik, edərdik. 2020-ci ilin noyabr ayında bunu etmək çox asan idi. Bu son beş il ərzində də bunu etmək çox asan idi. Cəmi 40 kilometrdir, hərbi baxımdan çox vaxt aparmayacaqdı. Sadəcə, hər iki tərəfdən – Naxçıvandan və Azərbaycanın bu tərəfindən gəlirsən və götürürsən.

Müxbir: Azərbaycanın bunun üçün də gücü var.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, əlbəttə ki, bunu hamı bilir. Hətta pis məsləhətlər verənlər də bilirlər ki, bunun üçün bizim gücümüz var. Biz təcavüzkar olmadığımız üçün bunu etmədik. Biz işğal edən ölkə deyilik, biz əraziləri azad edən insanlar və ölkəyik. Bizim işimiz bundan ibarət idi və bizim müharibə də ədalətli idi. Müharibəmiz azadlıq müharibəsi idi. Müharibəni öz torpaqlarımızda, ədalətin bərpası naminə aparmışıq. Beləliklə, bu baxımdan hesab edirəm ki, bizim indi Ermənistan-İran sərhədini kəsməyi planlaşdırdığımızla bağlı bütün bu söz-söhbətlər tamamilə əsassızdır. Bunu hamı bilir. Yeri gəlmişkən, bu beş il ərzində Ermənistan Zəngəzur dəhlizinin açılmasına mane olanda biz İran Hökuməti ilə yenə də hökumətlərarası razılığa gəldik ki, İran ərazisində əlavə yol çəkiləcək və o, Araz çayının adı ilə – "Araz dəhlizi" adlanırdı. Azərbaycan Ermənistandan yan keçmək üçün Araz çayı üzərində körpünün tikintisinə xeyli vəsait yatırır. Xəritəyə baxsanız, bunun çətin olmadığını görəcəksiniz. Siz, sadəcə olaraq, Ermənistan-Azərbaycan sərhədinə çatırsınız, sonra sola dönürsünüz, çay üzərində körpü tikirsiniz və İran ərazisində 40 kilometr gedirsiniz, sonra yenidən Naxçıvana daxil olursunuz. Belə ki, bu layihə artıq icra mərhələsindədir. Ermənistandan keçən dəhliz açılanda bizim iki yolumuz olacaq, yükləri çatdırmaq üçün daha çox imkanlarımız olacaq - bir yolla İrandan, digər yolla Ermənistandan. Biz İran hökumətindəki həmkarlarımızla onu da müzakirə etdik ki, çayın digər sahilində, İran ərazisində dəmir yolunun tikintisi zərurəti yarana bilər. Belə olarsa – İran həmin yolu inşa etsə, yüklərin bir hissəsi İrandan keçəcək. Daha önəmlisi odur ki, yanlış məsləhətlər verən bəzi müşavirlər də başa düşmürlər ki...

Müxbir: Yenə də həmin müşavirlər...

Prezident İlham Əliyev: Bu, təkcə Azərbaycanla Azərbaycan arasında deyil, təkcə Şərqlə Qərb arasında deyil, həm də Şimalla Cənub arasında bağlantıdır. Bu gün Cənub-Şimal dəhlizi...

Müxbir: Əslində, mən bu haqda soruşacaqdım. Bəli, sualı verə bilərəm?

Prezident İlham Əliyev: Bəli.

Müxbir: Zəngəzur dəhlizi İranda mövcud olan Şimal dəhlizinə təsir edəcəkmi?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, bu, sadəcə, dəstək olacaq. Çünki əvvəlcə planlaşdırılmış və layihələndirilmiş Şimal-Cənub dəhlizi Şimaldan, Şimali Avropadan, Rusiyadan, Azərbaycandan, İrandan, Fars körfəzindən düz xətlə gedir. Xəritəyə baxsanız, o, Azərbaycan ərazisindən, qismən də Xəzər dənizinin sahilindən keçməkdədir.

Müxbir: Bu yollar bir nöqtədə birləşir.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, hazırda belədir. Deməli, bu, tamamilə Azərbaycan ərazisində tikilmiş həqiqi Şimal-Cənub dəhlizidir. Rusiya sərhədindən İran sərhədinədək dəmir və magistral yolları əlaqəmiz var. Çatışmayan hissə İran ərazisindədir. Onlar təxminən 150 kilometrlik və ya daha çox hissəni tikməlidirlər. Lakin bu, müəyyən vaxt aparacaq, bəlkə də bir neçə il. Bəs, Şimalla Cənub arasındakı əlaqələr necə qurulacaq? Zəngəzurdan keçə bilər. Xəritəni göz önünə gətirsəniz, həmin yol Şimali Avropadan Rusiyaya, Azərbaycana, sonra Azərbaycandan Zəngəzura gedə, Naxçıvana daxil ola, – və oradan isə bizim İranla dəmir yolu əlaqəmiz var, – və onunla Fars körfəzinə çıxmaq olar. Deməli, əslində, Zəngəzur dəhlizi təkcə Şərq-Qərb deyil, həm də Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi olacaq. Deməli, Rusiyadan Azərbaycana, İrana gedən Şimal-Cənub marşrutundan əlavə, bizim digər marşrutumuz da olacaq – Rusiyadan Azərbaycana, Ermənistana, Naxçıvana və İrana. Beləliklə, düşünürəm ki, bütün region üçün hamının udacağı vəziyyət yaranacaq və heç kim bundan itirməyəcək. Sualınıza qayıdaraq qeyd edim, mən bilirəm ki, İran Hökuməti bunu başa düşür və Azərbaycan bütün bölgə ölkələri arasında regional əməkdaşlığı gücləndirmək üçün hər şeyi edəcək.

Müxbir: Digər tərəfdən Rusiya da var. Azərbaycan təyyarəsinin vurulması ilə bağlı əlaqələr artıq əvvəlki kimi deyil. Hazırda bununla bağlı Moskva ilə diplomatik münasibətlərə yenidən baxılacaqmı?

Prezident İlham Əliyev: Azərbaycanın mülki təyyarəsinin Rusiya tərəfindən vurulması və Rusiya rəsmilərinin buna reaksiyası ölkəmizdə çox böyük məyusluq və təəssüf doğurdu. Birincisi, ilk növbədə, təyyarəyə atəş açılmamalı idi, çünki Rusiya hava limanlarına dron hücumları baş verəndə onlar xüsusi rejim elan edirlər. Bu rejim "xalça", rus dilində "kavyor" adlanır. Dron hücumu olanda bütün təyyarələrə xəbərdarlıq göndərilir və onlar geri qayıdır. Həmin təyyarə qəzaya düşməzdən iki həftə əvvəl Rusiyanın həmin şəhərinə uçan digər təyyarəmiz oxşar hal ilə üzləşmiş, ona vaxtında müvafiq xəbərdarlıq verilmiş və həmin təyyarə geri dönmüşdü. Bu dəfə bu siqnalı vermədilər. Təyyarə artıq vurulandan sonra siqnal verdilər. Bunu yalnız araşdırma prosesini aparacaq şəxsləri çaşdırmaq üçün etdilər. İki dəfə atəş açdılar. Yalnız pilotların peşəkarlığı və cəsarəti təyyarəni yerə endirməyə imkan verdi. Xoşbəxtlikdən təyyarə Rusiyada deyil, Qazaxıstanda eniş etdi. Enişdən sonra qəza baş verdi. Bəzi sərnişinlər sağ qaldı, bizdə ifadə verənlər var. Təyyarədə olan, gövdəyə daxil olan qəlpələrdən yaralanan iki nəfər var. Təyyarənin qalıqları da var və mən dərhal heyəti oraya göndərdim. Uzaq deyil, uçuş cəmi 40 dəqiqədir. Komandamız dərhal oraya getdi və hər şeyi lentə aldı. İnternetdə tapa bilərsiniz. Bütün

gövdədə qəlpə dəlikləri var idi. O, Rusiyanın hava hücumundan müdafiə sistemi tərəfindən vurulub. Beləliklə, ilk növbədə, təyyarənin vurulması baş verməməli idi və bu, faciəvi bir səhv idi.

Sizə yenə də İkinci Qarabağ müharibəsindən bir misal çəkə bilərəm. Müharibənin sonuncu günündə – noyabr ayının 9-da Azərbaycan öz sərhədinə yaxınlaşan rus helikopterini təsadüfən vurdu, halbuki o, orada olmalı deyildi. Çünki otuz il ərzində rus helikopterləri Ermənistan ərazisindən Azərbaycan sərhədinə heç vaxt yaxınlaşmamışdı. O, Ermənistandan uçaraq gəlirdi. Helikopteri vuranlar üçün açıq-aydın idi ki, Ermənistan helikopteri ərazimizə daxil olur, ona görə də onlar onu vurdular. Həmin gün mən dərhal Rusiya Prezidentinə zəng etdim və üzrxahlığımı bildirdim. Biz həlak olan pilotların ailələrinə və Müdafiə Nazirliyinə dərhal təzminat ödədik. Biz istintaq başlatdıq və bu faciəli səhvə yol verənlər məsuliyyətə cəlb olundular. Lakin Rusiya tərəfindən belə addımların atıldığını görmədik. Beləliklə, noyabrın 9-da baş verən bu faciəli hadisə və davranışımız bizi Azərbaycana qarşı eyni münasibətin sərgilənməsinə hazır etdi, çünki iki ölkə bir-birini dost adlandırır. Lakin bu, çox təəccüblü idi. Bu vaxtadək onlar nəyin baş verdiyini demirlər. Beləliklə, bu, əlbəttə ki, bizim ikitərəfli münasibətlərimizdə ciddi məsələdir, lakin biz əlaqələri gərginləşdirmək istəmirdik. Bəli, bu, xalqımızı məyus edib, qəzəbləndirib və qəmginliyə salıb. Biz gözləyirik, gec və ya tez istintaq başa çatacaq. Lakin sonra Rusiyada azərbaycanlılara qarşı səbəbsiz hücumlar başladı. İki insan qətlə yetirilmişdir və işgəncələrə məruz qalmışlar. Sonra da rəsmi məlumata görə, onların ürək tutmasından öldüyü bildirildi. Hətta onlar deyilənlərə görə, 20 il bundan əvvəl cinayət törədiblərsə, onlar insandırlar, onlarla belə davranılmamalıdır. Bu, nə münasibətdir? Onların sırasında Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan mənşəli Rusiya vətəndaşları da var idi. Bu, bizim xalqımıza qarşı misli görünməmiş hərəkət idi. Münasibətlərin korlanmasına görə məsuliyyət bizim üzərimizə düşmür. Biz yalnız konstruktiv və hüquqi şəkildə cavab veririk, lakin heç vaxt bizə qarşı təcavüz əlamətlərinə və təzahürlərinə, yaxud hörmətsizliyə dözməyəcəyik.

Müxbir: Kiçik bir sualım var. Bu münasibətdən sonra Siz Azərbaycanın etməyə çalışdığının qarşısını almaq üçün Rusiyanın hər hansı bir hərəkətə əl atacağından qorxmursunuz? Mən coğrafiyanı, dəhliz və sair məsələləri nəzərdə tuturam.

Prezident İlham Əliyev: Onların Ermənistanda hərbi bazası və bir neçə min nəfərdən ibarət hərbi heyəti var. Eyni zamanda, Ermənistanın İran və Türkiyə ilə sərhədi Rusiya sərhədçiləri tərəfindən qorunur. Azərbaycan torpağında bir nəfər də rus əsgəri yoxdur. Beləliklə, Ermənistanda nə baş verə bilər, mən bunu bilmirəm. Lakin mən bu mənfi ssenari haqqında düşünmək istəmirəm.

Müxbir: İcazə verin, Yaxın Şərqdən olduğum üçün Yaxın Şərqə keçim. Siz, həmçinin Yaxın Şərq ilə İsrail arasında vasitəçilik rolu oynamısınız. Siz Suriyaya təbii qaz təchiz etmək üçün dəstəyinizi göstərirsiniz. Mənim sualım belədir. İsrail ilə Suriya arasında baş verən hadisələr və Sizin vasitəçiliyinizlə atılan addımlar bu iki ölkə arasında gərginliyin azaldılmasına gətirib çıxaracaqmı?

Prezident İlham Əliyev: Hesab edirəm ki, İsrail ilə Suriya arasında münasibətlərin normallaşması üçün imkanlar var. İlk növbədə, sizin Suriyaya təbii qazın təchizi ilə bağlı qeydlərinizə toxunmaq istərdim. Bilirsiniz ki, Prezident Əsədin hökuməti ilə bizim 10 ildən çox heç bir münasibətimiz yox idi. Onlar Azərbaycanla çox ədalətsiz davranmışdılar, bizim Ermənistanla qarşıdurmamızda Ermənistanın tərəfinə keçdilər. Bu da bizim üçün çox qəribə idi, çünki işğal illəri ərzində müsəlman ölkələri tərəfindən çox güclü dəstək aldıq və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı bizə həmişə dəstək olmuşdur. Azərbaycan İslam həmrəyliyi prinsiplərinə yüksək dəyər verən ölkədir. Beləliklə, Azərbaycana qarşı Ermənistanla - məscidləri dağıdan, orada donuz və inək saxlayan ölkə ilə eyni cərgədə olmaq bizim üçün qəbuledilməz idi. Hər iki tərəf - Prezident Əsədin komandası və bizim komanda 10 ildən çox müddət ərzində bütün əlaqələri kəsdi. Suriyada yeni hökumət iqtidara gəldikdə, biz bunu böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşıladıq və sözsüz ki, dəstəklədik. Bu ilin aprelində Türkiyədə mənim Əhməd Əl Şaraa ilə görüşüm oldu və onu səfərə dəvət etdim. O da Azərbaycana rəsmi səfər etdi. Biz Suriyaya humanitar yardım etməyə başladıq. Mən Suriyaya necə faydalı olacağımızı, onlar üçün nə edə biləcəyimizi öyrənmək üçün Baş nazirin müavininin rəhbərlik etdiyi böyük bir qrupu oraya göndərdim. Biz uzun illər boyu əziyyət çəkmiş bu ölkə, onun xalqı üçün yalnız sülh istəyirik. Biz onların sülh içində yaşamalarını və orada inkişafı görmək istəyirik. Beləliklə, işlər başlayıb. Sonra da elektrik enerjisi qıtlığı məsələsi diqqətimizə çatdırıldı və biz də necə yardımçı ola biləcəyimiz haqqında düşünməyə başladıq. Bizim Suriyaya təbii qazı elektrik enerjisinə çevirməyə kömək etmək üçün Azərbaycan, Suriya, Türkiyə və Qətər arasında dördtərəfli razılaşmamız oldu. Bu prosesin açılış mərasimi avqustun 2-də keçirildi. Azərbaycan qazı Türkiyə ərazisindən Suriyaya təchiz edilir və Qətər hökuməti bunun üçün vəsait ayıraraq öz səxavətini göstərdi. Hələ ki, biz 1,2 milyard kubmetr qazın Suriyaya təchiz edilməsi üzrə razılığa gəldik. Lakin onlara daha çox qaz tələb olunur. Ona görə də gələcəkdə biz qazın həcmini artıra bilərik ki, onlarda daha az qıtlıq olsun. Yeri gəlmişkən, Suriya ilə İsrail rəsmiləri arasında danışıqlar bizim vasitəçiliyimizlə baş tutdu. Biz ətrafımızda sülhün olmasını istəyirik. Təcavüz və müharibədən əziyyət çəkən ölkə və xalq olaraq biz qaçqınlığın, evsizliyin, qaz, elektrik enerjisinə, suya və ya qidaya malik olmamağın nə olduğunu başa düşürük. Biz uzun illərdir ki, donor ölkə kimi fəaliyyət göstəririk. Biz 80-dən çox ölkəyə maliyyə dəstəyi, humanitar

dəstəyi təmin edirik. Bizim məqsədimiz yalnız normallaşma prosesinə və İsrail ilə Suriya arasında proqnozlaşdırılabilən vəziyyət yaratmağa kömək etməkdən ibarət idi. Əgər biz buna azacıq da olsa, kömək edə bildiksə, buna şadıq. Biz münasibətlərin normallaşması üçün potensialın mövcud olduğunu görürük və bu da Yaxın Şərqə sülhün, proqnozlaşdırmanın əlavə elementlərini gətirəcək.

Müxbir: İsrail Suriyanın bütövlüyünə hörmət edərək, bu normallaşmaya razı olub?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, sözsüz. Azərbaycan ərazi bütövlüyünün pozulmasından əziyyət çəkən bir ölkə olaraq bütün ölkələrin ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir. Bizim bununla bağlı mövqeyimiz birmənalıdır. Yenə də Azərbaycan-Rusiya münasibətləri ilə bağlı müzakirə etdiklərimizə qayıdaraq deyim ki, biz Rusiyanın Ukraynaya müdaxiləsinin ilk günlərindən Ukraynanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədik və dəstəkləməyə davam edirik. Əlbəttə ki, Suriyanın birliyi və ərazi bütövlüyü hər hansı münasibətlər üçün bir nömrəli ilkin şərtdir. Söhbət təkcə hüquqi baxımdan bütövlükdən və sərhədlərə nəzarətdən getmir, söhbət fiziki birlikdən gedir. Ölkənin mərkəzləşdirilmiş sistemi, yaxud ən azından siyasi təsisatlarla bağlı fəaliyyət göstərən bir sistemi olmalıdır. Biz separatizmin istənilən təzahürlərinə qarşıyıq – istər Qarabağda, istər Suriyada, istərsə də dünyanın hər hansı bir digər yerində olsun.

Müxbir: Əlbəttə ki, biz Sizin rəhbərliyinizlə Azərbaycanın bu vasitəçilik prosesində önəmli rol oynadığını anlayırıq. Bəs, Türkiyə və İsrail barədə nə deyə bilərsiniz? Sizin bu ölkələr arasında apardığınız vasitəçiliyi deyirəm. Bilirsiniz ki, kürdlərlə bağlı məsələ Türkiyə üçün narahatlıq doğuran məsələdir. İsraillə Türkiyə arasında hazırkı vasitəçilik barədə nə deyə bilərsiniz?

Prezident İlham Əliyev: Biz normallaşma üçün imkan yarandığını görəndə yardımçı olmağa çalışırıq. Türkiyə ilə İsrail arasında normallaşmanın birinci mərhələsində Azərbaycanın rolu hər iki ölkə tərəfindən qiymətləndirilib. Bilirsiniz ki, İsrail Prezidenti İsxak Hersoq Türkiyəyə səfər etdi. Biz şad olduq ki, iki ölkə arasında ümumi dil tapılır. Hazırda isə Türkiyə ilə İsrail arasında münasibətlər hər zaman olduğundan daha gərgindir. Ona görə də əgər bizdən kömək etmək xahiş olunsa, biz bunu edərik. Əgər edilməsə, ola bilsin ki, biz, sadəcə olaraq, ümumi dil tapmağa yardım etmək üçün çox da ictimailəşdirilməyən diplomatik səylər göstərməyə çalışarıq. Çünki ən mühüm olanı təhlükəsizlikdir. Biz təhlükəsizliyin dəyərini çox yaxşı bilirik. 30 ildən çox müddətdə müharibə şəraitində, müharibənin müxtəlif formalarında yaşamışıq. Bu, sizi tamamilə bununla məşğul olmağa vadar edir.

Prezident olaraq 17 il ərzində, – prezident seçiləndən Qarabağı azad edənə qədər, – bu, mənim üçün 1 nömrəli, 2 nömrəli, 10 nömrəli məsələ idi. Mən gecə-gündüz bununla məşğul idim. Bu, təkcə mənim yox, bütün komandanın diqqətini bəlkə də daha tez və daha səmərəli şəkildə görülə biləcək digər məsələlərdən yayındırırdı. Beləliklə, istənilən potensial təhlükə, hətta fiziki qarşıdurmanın istənilən hipotetik təhlükəsi insanlara, ölkələrə, onların iqtisadiyyatlarına, kredit reytinqlərinə – hər şeyə zərər verir. Təcrübəmizə əsaslanaraq, – çünki bizim işğal altında olmaq təcrübəmiz var, qalib ölkə olmaq təcrübəmiz var, müharibə şəraitində olmaq təcrübəmiz var, indi bizim sülhə necə nail olmaq təcrübəmiz var, – biz bilirik bunu necə etmək lazımdır. Bundan əlavə, bizim şaxələndirilmiş xarici siyasət istiqamətlərimiz də Azərbaycana hadisələrin mərkəzində olmağa imkan verir. Çünki bu gün az sayda ölkə hazırda çətin vəziyyətdə olanlarla çox səmimi şəkildə danışa bilər. Biz bunu etməyə hazırıq. Ümidvarıq ki, bu işləyəcək. Lakin əlbəttə ki, biz heç kəsə özümüzü məcburi təqdim etmirik. Sadəcə, bizdən xahiş ediləndə zəruri olanı edirik.

Müxbir: Cənab Prezident, iki qısa sualım var. Hazırda Azərbaycan Yaxın Şərqdə böyük rol oynayır. Bu rol təkcə Azərbaycanın təbii qazı ilə ölçülmür. Sualım daha çox Avropa və Şərq ölkələrinə nəql edilən Azərbaycanın təbii qazı ilə əlaqədardır. Mümkündürmü ki, əgər Azərbaycanın təbii qazı bəzi ərəb ölkələrinə nəql olunsa, oradakı ümumi vəziyyətə yardım etsin? Ümumiyyətlə, ərəb ölkələri ilə münasibətləriniz necədir?

Prezident İlham Əliyev: Enerjiyə gəlincə, bəli, siz haqlısınız, bizim təbii qaz üçün əsas istiqamətimiz Avropadır. Biz 10 Avropa ölkəsini qazla təmin edirik. Onların 8-i Avropa İttifaqının üzvüdür. Beləliklə, bu ölkələr üçün Azərbaycan qazı onların enerji təhlükəsizliyində həqiqətən də mühüm rol oynayır və bu rol artacaq. Mən artıq qarşıdan gələn illər üçün planlarımızı açıq elan etmişəm. Biz 2030-cu ilədək bu gün sahib olduğumuzdan əlavə 8 milyard kubmetr təbii qazı əmin şəkildə təmin edəcəyik. Məsələ onun necə, hansı istiqamətdə istifadə olunmasıdır.

Sözsüz ki, təbii ehtiyatlarımızla Yaxın Şərqə daxil olmaq bizim üçün ilk təcrübədir. Artıq qeyd etdiyim kimi, düşünürük ki, Suriyaya qazın həcmini artıra bilərik. Biz, həmçinin Ərəb Qaz Kəməri, yaxud başqa mübadilə əməliyyatları vasitəsilə digər ölkələri qazla təchiz edə bilərik. Biz, həmçinin enerji resurslarının ticarətini həyata keçiririk. Biz neft və qazımızı satmaqla yanaşı, beynəlxalq ticarətçi kimi fəaliyyət göstəririk. Bizim potensialımız təsəvvür ediləndən daha böyükdür. Bu nöqteyi-nəzərdən düşünürəm ki, bu, mühüm amildir.

Yaxın Şərq ölkələri ilə, əsasən Körfəz Əməkdaşlıq Ölkələri ilə əməkdaşlığa gəlincə, əlaqələr çox yaxşıdır – dostcasına və nəticəyönümlüdür. Bu ölkələrlə çox güclü tərəfdaşlığımız var. Yeri gəlmişkən, bizim bərpaolunan enerjidə əsas sərmayədarlar Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ) və Səudiyyə Ərəbistanından olan şirkətlərdir. Onlar bizim əsas sərmayədarlardır. Onlar indi investisiya yatırırlar.

Yeri gəlmişkən, bizim bərpaolunan enerji potensialımız aşağı qiymətləndirilməməlidir. İmzalanmış

müqavilələrə və BƏƏ, Səudiyyə Ərəbistanı və Çindən yatırılan investisiyalara əsasən, biz 2030-cu ilədək 6 gigavat Günəş və külək enerjisinə sahib olmağı planlaşdırırıq. Bundan əlavə, biz Qarabağda fəal şəkildə su elektrik stansiyaları inşa edirik. Artıq demək olar ki, 300 meqavat enerji əldə etmişik. Beləliklə, bu, Azərbaycanla Körfəz Əməkdaşlıq Ölkələri arasında əlaqələrin mühüm tərkib hissəsidir. Çünki bizim faydalı qazıntı yanacağımız var, həmçinin biz bərpaolunan enerji üzərində fəal şəkildə işləyirik. Biz birlikdə bir çox yaxşı layihələr həyata keçirə bilərik. Yeri gəlmişkən, BƏƏ-nin çox mühüm enerji şirkəti ADNOC Xəzər dənizində bizim ən böyük qaz yataqlarımızdan birinin səhmdarı olub. Eyni zamanda, bizim dövlət şirkətimiz SOCAR BƏƏ-də neft hasilatı layihələrindən birinin səhmdarı olub. Hazırda biz geniş əməkdaşlıq portfeli üzərində işin həqiqətən fəal mərhələsindəyik. Siyasi əlaqələr mükəmməldir. Biz əsas diqqəti enerji və digər sahələrdə - mehmanxana işi, turizm, kənd təsərrüfatında praktiki investisiya layihələrinə yönəldirik. Beləliklə, bir çox layihələr reallaşma mərhələsindədir. Məsələn, Səudiyyə Ərəbistanının aparıcı şirkətlərindən birini biz Xəzər sahilində suyun duzsuzlaşdırılması zavodunun inşasında tərəfdaş kimi seçmişik. Bu, kənd təsərrüfatı, eləcə də insanlar üçün çoxlu imkanlar yaradacaq. Bu, bizim xarici siyasət gündəliyimizin böyük bir hissəsidir. Deyərdim ki, Körfəz ölkələri ilə əməkdaşlıq xarici siyasətimizin başlıca prioritetlərindən biridir.

Müxbir: Cənab Prezident, əlavə olaraq, Azərbaycanın Cənubi Qafqaz regionunda əhəmiyyəti barədə. Düşünürəm ki, ölkəniz regional proseslərdə mühüm rol oynayır. Azərbaycan sünni və şiə icmaları arasında yaxşı münasibətlərin qurulması istiqamətində hər hansı bir addım ata bilərmi?

Prezident İlham Əliyev: Bilirsiniz, Azərbaycan cəmiyyətində bütün məzhəblərdən olan müsəlmanlar bir ailə kimi yaşayırlar. İslamın müxtəlif qolları arasında heç bir ayrı-seçkilik olmayıb.

Müxbir: Burada deyil, bütövlükdə.

Prezident İlham Əliyev: Bəli.

Müxbir: Platforma kimi, Siz bir vasitəçi olaraq.

Prezident İlham Əliyev: Siz tamamilə haqlısınız. Bu, bizim təcrübəmizə əsaslanır, təkcə şüarlara, bəyanatlara əsaslanmır. Çünki çoxlu bəyanatlar verilə bilər, lakin siz məsələnin məğzinə, Azərbaycanda bu məsələlərin necə həll olunduğuna baxmalısınız. Bizim üçün, ilk növbədə, milli, etnik kimlik gəlir. İkincisi, vətəndaşlıqdır. Yaxud ola bilər ki, vətəndaşlıq birinci, etnik kimliklə yanaşıdır. Azərbaycanlıların mütləq əksəriyyəti üçün məzhəb məsələsinin ümumiyyətlə yeri yoxdur, heç 100-cü yerdə də deyil. Azərbaycanlılar etnik qrup kimi İslamın müxtəlif qollarından olan nümayəndələrdən ibarətdir. Lakin biz hamımız etnikliyimizlə, dilimizlə və dövlətimizlə birləşmişik. Təkcə müsəlmanlar deyil, Azərbaycanda digər dinlərin nümayəndələri də özlərini eyni cür hiss edirlər. Müstəqillik dövründə bu sahədə gördüyümüz işlər həmin müsbət tendensiyaları gücləndirməkdən ibarət olub. Azərbaycan şiə və sünni müsəlmanların eyni vaxtda eyni məsciddə ibadət etdikləri az sayda ölkələrdən biridir. Biz fərq qoymuruq. Biz düşünürük ki, müsəlman dünyası üçün ən böyük təhlükə məzhəblərə ayrılmaqdır. Müsəlman dünyasına ən böyük ziyanı məzhəb ayrılığını təbliğ edən insanlar vururlar. Biz bir olmalıyıq. Biz müsəlmanıq və bizim üçün bir nömrəli məsələ budur. İstənilən xarici müdaxilədən tamamilə azadıq. Çünki biz təkcə dəyərlərimizi təbliğ etmirdik, biz, həmçinin ideoloji cəhətdən özümüzü istənilən növ müdaxilədən, müsəlmanlar arasında nifrət toxumu səpmək cəhdlərindən qorumalı idik. Bu, müsəlman dünyasında yüksək qiymətləndirilir.

Mənim müsəlman dövlətlərinin aparıcı dini rəhbərləri ilə keçirdiyim çoxsaylı görüşlər onu göstərir ki, İslam dünyasında istər siyasi olsun, istər dini sahədə bizim rolumuz yüksək qiymətləndirilir. Biz göstəririk ki, bu mümkündür və biz uğur hekayəsini nümayiş etdiririk. Biz göstəririk ki, burada sülh, sabitlik və rahatlıq mövcuddur. İnsanların məhz buna ehtiyacı var. İnsanların sülh içərisində, xoşbəxt yaşamağa, öz övladlarını böyütməyə və işləməyə, başlarına bomba düşəcək, yaxud kimsə yaşadığı yerə bomba qoyacaq deyə qorxularının olmamasına ehtiyacları var.

Biz mədəniyyətlərarası dialoq sahəsində də bir çox işlər görürük. Biz hər iki ildən bir müntəzəm olaraq mədəniyyətlərarası dialoq üzrə beynəlxalq konfranslar keçiririk. Biz həmin konfranslarda bütün mühüm məsələləri, - təkcə müsəlmanlar üçün deyil, bütün dinlər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələləri, – müzakirə edirik. Bu baxımdan bizim rolumuz əsasən burada gördüyümüz işlərə və bunu başqa yerlərdə də necə edə bilərik düşüncəsinə əsaslanır. Hesab edirəm ki, indi müsəlman ölkələrinin mütləq əksəriyyətinin siyasi dairələrində, – mənim prezidentlər arasında bir çox əlaqələrim var, – hamı başa düşür ki, müsəlmanlar həmrəy olmalıdırlar və məzhəblərə bölünmə bizim birliyimiz üçün təhlükədir.

Müxbir: Beləliklə, Siz Körfəz ölkələrinin “rifah naminə sülh” baxışını dəstəkləyirsiniz.

Prezident İlham Əliyev: Düzdür.

Müxbir: Cənab Prezident, Siz Prezident Trampla görüş keçirdiniz. Mən onu Amerika prezidentləri arasında müstəsna şəxsiyyət hesab edirəm. Görüş zamanı Sizə ən çox təəssürat bağışlayan məqam nə oldu? Siz həqiqətən onun namizədliyini Nobel Sülh Mükafatına irəli sürəcəksinizmi?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, düzdür, erməni həmkarımla birlikdə Prezident Trampın Nobel Sülh Mükafatına namizədliyini irəli sürdük. O, həqiqətən buna layiqdir. Vaşinqtonda şərhlərimdə də qeyd etdiyim kimi, o, bir neçə ay ərzində Afrikada, Asiyada, Cənubi Qafqazda möcüzə yaradıb. Bu, onun xarakteridir, bu, onun təbiətidir. O, sülh istəyir. O, Qərb liderlərinin ənənəvi imicindən tamamilə fərqli bir şəxsiyyətdir. O,

çox mehribandır. O, bütün hədiyyələrini, hətta planlaşdırılandan daha çoxunu verəcək qədər çox səxavətlidir. O, həqiqətən də böyük tərifəlayiq insandır. Bu, mənim onunla ilk görüşüm idi, ancaq siyasətçi kimi ona münasibətim həmişə müsbət olub. Hətta onun ilk prezidentlik dövründə belə, – ancaq o vaxt görüşmək imkanımız olmayıb, xüsusilə də o, "dərin dövlət"in nümayəndələri tərəfindən seçki saxtakarlığı ilə seçilməkdən məhrum edilib, – onun qələbəsini əlindən aldılar. Onun poçtla göndərilən səs bülletenləri ilə bağlı fikirləri tamamilə düzgündür. Çünki Amerika administrasiyaları həmişə bütün dünyaya necə yaşamalı, demokratiyanı necə qurmalı, seçkiləri necə təşkil etməli olduğumuz barədə mühazirə oxumağı xoşlayır. Lakin onlar özləri Prezident Trampı qələbədən məhrum edərək, ona qarşı ən böyük seçki saxtakarlığını etdilər. O, prezident olmadığı müddətdə özünü çox layiqli şəkildə aparıb. O, böyük cəsarət və ləyaqət nümayiş etdirərək Amerikada yenidən hakimiyyətə qayıtdı. Qurbağalarla dolu bütün bu bataqlıqlar - USAID, "Radio Liberty", "Washington Post", "New York Times", "Wall Street Journal", "Newsweek" kimi saxta xəbər mənbələrinin hamısı onun əleyhinə idi. Məni necə ləkələyirdilərsə, eləcə də hamısı onu ləkələyirdilər. Bəlkə də eyni səviyyədə deyildi, amma eyni şəkildə idi, şayiələr yayırdılar.

Müxbir: Necə ki, Baydenin zamanında baş verdi.

Prezident İlham Əliyev: Bəli.

Müxbir: 907-ni qüvvədə saxladılar...

Prezident İlham Əliyev: Bəli, tamamilə elədir. Bayden "907-ci düzəliş"i yenidən tətbiq etməyə başladı. "907-ci düzəliş" 2001-ci ildə dayandırıldı. Niyə? Çünki onların Əfqanıstanda bizə ehtiyacları var idi. Onlara səmamız, dənizimiz lazım idi. Onlara dəmir yolu lazım idi. Biz Amerika logistikasına və daşımalara çox mühüm dəstək verdik. Beləliklə, Bayden Əfqanıstandan qaçan kimi bizə yenidən sanksiya tətbiq etdilər. Axı, necə belə nankor olmaq olar?! Beləliklə, onların haqqında nə düşünə bilərdik? Biz onlarla bütün əlaqələri kəsdik. Bayden administrasiyası ilə əlaqələr sıfra enmişdi. Bu, bir fəlakət idi. Tramp isə tamamilə fərqlidir. Əminəm ki, o, nəinki Amerikanı yenidən qüdrətli edəcək bir insandır, o, Amerikanın rifah, azadlıq və inkişafın rəmzi olduğu bütün dövrlərdəki kimi, ölkəni yenidən insanların heyran olduğu yerə çevirəcək. Altı ay ərzində bu qədər məkana sülh gətirməyi bacarırsa, əminəm ki, bunu edəcək. Amma sistemin ona qarşı güclü müqaviməti var. Həm də vurğulamaq istədiyim bir şey də var ki, xüsusilə də mənə təsir edən sui-qəsd cəhdi zamanı onun özünü necə aparması idi. Bunu oynamaq mümkün deyil. Heç bir nitq yazan, heç bir siyasi məsləhətçi bunu edə bilməz ki, adam belə reaksiya versin. O, cəsur insan və böyük liderdir. Mən həqiqətən də fəxr edirəm ki, o, mənə dostu kimi yanaşır.

Müxbir: Cənab Prezident, sonda yekun sualımı verim. Türkdilli dövlətlər arasında Azərbaycan mühüm rol oynayır. Siz bu rolu necə görürsünüz? Gələcəkdə Azərbaycan öz regionunda və qonşuluğunda rolunu necə görür?

Prezident İlham Əliyev: Türk Dövlətləri Təşkilatı hazırda böyük potensiala malikdir. Azərbaycan daim bu qurumu gücləndirməyə sadiq olub. Bu, bir növ məşvərətçi qrup, şura, ölkələr qrupu kimi fəaliyyətə başlayıb, sonra isə transformasiya edib. O, böyük potensiala malikdir.

Türkiyə ilə bizim çox sıx münasibətlərimiz var və bu münasibətlər hazırda 2021-ci ildə Şuşada Prezident Ərdoğanla imzaladığımız, bizi hərbi və siyasi müttəfiqlər edən Bəyannaməyə əsaslanır. Bu, hüquqi cəhətdən təkcə hər iki ölkə üçün deyil, bütün Türk dünyası üçün mühüm amildir. Keçən il biz Özbəkistanla müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə imzaladıq. Həmçinin Türk Dövlətləri Təşkilatının digər üzvləri ilə bizim strateji tərəfdaşlıq müqavilələrimiz və ya bəyannamələrimiz var. Beləliklə, bu, böyük potensialdır.

Bizi köklərimiz birləşdirir və bu, təşkilatı nadir edir. Çünki digər beynəlxalq təşkilatlara baxsaq, onların hamısını deyil, bəlkə də bir qismini ortaq etnik qrup birləşdirir. Bəli, biz müxtəlif xalqlarıq, amma hamımızın kökləri ortaqdır və bu, türk etnik mənsubiyyətimizdən irəli gəlir. Ölkələrimizin əhalisinin sayı artır və bu da hər bir ölkə üçün vacib amildir. İqtisadi inkişafla dəstəklənəndə isə bu, üstünlük deməkdir. Ölkə kasıb olduğu zaman bəzən bunun mənfi nəticələri də olur. Amma bizim ölkələr kasıb deyil. Hər ölkə olmasa da, ölkələrimizin bir çoxu təbii sərvətlərə malikdir.

Bizim geniş coğrafiyamız var. Türkiyə qlobal miqyasda aparıcı hərbi gücdür və Türkiyə ordusu NATO daxilində ABŞ-dan sonra ikinci yerdədir. Azərbaycan Ordusu da özünü paradlarda deyil, döyüş meydanında nümayiş etdirdi. Həmçinin logistika. Bu gün dəhlizlərdən danışanda bizdən yan keçə bilməzsiniz. Siz bizim ərazimizdən, obyektlərimizdən istifadə edə bilərsiniz. Həm də vacib olan odur ki, təşkilatın bütün üzvlərində siyasi sabitlik, bir-biri və hamısı arasında dost münasibətlər mövcuddur. Bu, təşkilatı həqiqətən nadir edir. Ona görə də biz onu konkret layihələrlə, investisiyalarla, enerji, daşımalar, mədəniyyət layihələri ilə möhkəmləndirməliyik. Ona görə də mən gələcəkdə bu təşkilatı mühüm qlobal iştirakçılardan biri kimi görürəm. Beləliklə, bizim fikrimiz beynəlxalq arenada rol oynaya bilən, təkcə daxili məsələlərlə məşğul olmayan qlobal oyunçuya çevrilməkdən ibarətdir ki, həm də beynəlxalq arenada sabitləşdirici, müsbət rol oynasın və qonşular üçün imkanlar yaratsın. Bununla da biz belə bir nəhəng coğrafiyada heç kimə təhlükə törətməyən, lakin çoxları üçün fürsət hesab edilən güclü birlik qura biləcəyimizi nümayiş etdirək.

Müxbir: Söhbətimizin sonunda Sizə səmimi minnətdarlığımızı bildirirəm. "Əl-Ərəbiyyə" kanalında

Sizi görməkdən çox məmnun olduq. Cənab Prezident, çox sağ olun. Hörmətli tamaşaçılar, bununla xüsusi görüşümüz başa çatır. Azərbaycan Prezidentindən Azərbaycanın paytaxtında müsahibə götürdük.

Vaşinqtonda Azərbaycanın media nümayəndələrinə müsahibə

Avqustun 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Vaşinqtonda Azərbaycanın media nümayəndələrinə müsahibə verib.

Vüsal Mətləb, AzTV-nin müxbiri: Xoş gördük, cənab Prezident. Siz Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidenti cənab Donald Trampın dəvəti ilə bu ölkədə səfərdəsiniz və bu gün Azərbaycanda hər kəs Vaşinqtondan xəbərlər gözləyir. Odur ki, bu müsahibəyə görə təşəkkür edirik. İcazənizlə, suallara keçək.

Cənab Trampla görüşünüzü və Amerika Birləşmiş Ştatları-Azərbaycan arasında Strateji Tərəfdaşlığa dair Xartiyanın hazırlanması üçün Strateji İşçi Qrupunun yaradılması ilə bağlı sənədin əhəmiyyətini və ümumilikdə bu səfərin nəticələrini necə qiymətləndirərdiniz?

Prezident İlham Əliyev: Mən səfərin nəticələrini çox yüksək qiymətləndirirəm. İlk növbədə, Prezident Trampın dəvəti ilə Amerikada işgüzar səfərdə olmaq, əlbəttə ki, Azərbaycan-Amerika münasibətləri üçün çox önəmli bir məsələdir. Deyə bilərəm ki, bu gün Amerika-Azərbaycan münasibətlərində yeni səhifə açılır: əməkdaşlıq və strateji tərəfdaşlıq səhifəsi. Əlbəttə ki, Azərbaycanın milli maraqlarının qorunması üçün Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bu səviyyədə münasibətlərin qurulması çox önəmli məsələdir.

Prezident Trampla görüşümüz çox səmimi şəkildə keçdi. Deyə bilərəm ki, dostluq şəraitində keçdi. Bir çox önəmli məsələlər müzakirə edildi. Eyni zamanda, bildiyiniz kimi, Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasını hazırlamaq üçün Strateji İşçi Qrupu da yaradılmışdır və əlbəttə ki, bu sənədin böyük əhəmiyyəti var. Orada gələcək əməkdaşlıq istiqamətləri də açıq-aydın təsbit edilib. Bunlar qarşılıqlı sərmayə qoyuluşu, energetika, nəqliyyat, bağlantılar, tranzit, təhlükəsizlik, süni intellekt, müdafiə sənayesi və müdafiə sahələrində əməkdaşlığı və digər məsələləri ehtiva edir. Yəni, sadəcə olaraq, bu istiqamətlərin sadalanması onu göstərir ki, ölkəmiz qarşısında nə qədər böyük imkanlar açılır və artıq mənim göstərişimlə Azərbaycan tərəfini təmsil edəcək tərkib müəyyən olunub. Biz öz təkliflərimizi irəli sürəcəyik. Artıq mənim səfərim çərçivəsində Amerikanın bir neçə aparıcı şirkəti ilə görüşlər keçirilmişdir. Yəni, biz vaxt itirmək istəmirik. Onsuz da əvvəlki administrasiya dövründəki dörd ili mən itirilmiş illər kimi qiymətləndirirəm. Çünki əfsuslar olsun ki, Bayden administrasiyası zamanı Amerika-Azərbaycan əlaqələri Azərbaycan-Ermənistan əlaqələrinin girovuna çevrilmişdi. Bizim Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əvvəlki dövrdə əldə edilmiş nailiyyətlər və potensial demək olar ki, dondurulmuş vəziyyətə salınmışdı. Ona görə indi biz vaxt itirə bilmərik. Xüsusilə cənab Trampın və onun administrasiyasının nümayəndələrinin - komandasının Azərbaycana olan müsbət münasibətini, yəqin ki, tamaşaçılar da bizim keçirdiyimiz görüşlərdən və mətbuat konfransındakı ab-havadan hiss ediblər.

Bu xoş münasibət, əlbəttə ki, çox önəmli bir amildir. Bu nöqteyi-nəzərdən səfərin çox böyük əhəmiyyəti var. Bu, Prezident Trampla mənim birinci görüşümdür. Yenə də demək istəyirəm ki, görüş çox səmimi şəkildə keçdi. Onun Azərbaycanla bağlı olan bilgiləri, sözün düzü, məni təəccübləndirdi. O, bir çox məsələləri dərindən bilir. Azərbaycanın önəmini, onun geosiyasi əhəmiyyətini, Azərbaycanın Amerika Birləşmiş Ştatlarına həmişə dost ölkə olmasını cənab Tramp çox yaxşı bilir. Əlbəttə ki, şəxsi təmaslar bizim münasibətlərimizdə önəmli rol oynayacaq. Təbii ki, 907-ci düzəlişin ləğv olunması, hesab edirəm ki, tarixi hadisədir. Artıq strateji əməkdaşlıq formatına başlamağımız da hesab edirəm ki, tarixi hadisədir. Ona görə mən səfərin nəticələrindən çox məmnunam və əminəm ki, bu səfərin konkret nəticələri yaxın gələcəkdə özünü büruzə verəcək.

Oubai Şahbandar, AnewZ televiziyasının müxbiri: Cənab Prezident, çox möhtəşəm, tarixi bir gündür. Siz və Baş nazir Paşinyan hətta Nobel Mükafatı Komitəsinə birgə müraciət edəcəyinizə dair fikir söylədiniz. Biz eşitdik ki, Prezident Tramp Sizin baxışınızı və liderliyinizi alqışlayır. Siz də bu gün bu razılaşmaya səbəb olan Prezident Trampın uzaqgörən rəhbərliyini yüksək dəyərləndirirsiniz. Bildiyiniz kimi, Prezident Trampla şəxsi münasibətlər çox önəmlidir. Rəhbərlər arasında münasibətə, Prezident Trampla şəxsi münasibətlərinizə necə qiymət verərdiniz? Prezident Trampın onilliklər əvvəl Konqres tərəfindən qəbul edilmiş və Amerikanın Azərbaycana yardımına mane olan 907-ci düzəlişi dayandırmasını görmək Sizin üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli idi. Bu, Azərbaycan və ABŞ üçün yeni bir məqamdırmı?

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə, belədir! Əminəm ki, biz münasibətlərimizdə yeni səhifə açırıq. Şəxsi təmasa gəldikdə, bu, Prezident Trampla bizim ilk görüşümüz idi. Çox mehriban, səmimi və nəticəyönümlü görüş keçdi. Təbii ki, mən Prezident Trampı əvvəlki prezidentlik müddətindən və bu altı ayda gördüyü işlərdən tanıyırdım. Prezident Tramp mənim kim olduğumu bilmirdi, amma o, mənim haqqımda komanda üzvlərindən eşidib. Təbii ki, Prezident Trampa mənim şəxsi

münasibətim hər zaman çox müsbət olub və hətta keçən ilin ortalarında mənə ABŞ-dakı seçkilərlə bağlı sual verəndə, mən düşündüyümü açıq şəkildə demişdim. Demişdim ki, biz onu dəstəkləyirik. Çünki o, yəqin ki, müharibələr başlamayan yeganə Amerika prezidentidir və bu həqiqətdir. O, Azərbaycan xalqı kimi ailə dəyərlərinə önəm verən insandır. Təbii ki, bu gün mətbuat konfransında qeyd etdiyim kimi, o, bu altı ay ərzində qeyri-mümkün görünən işlər gördü: istər Afrikada, Asiyada və Cənubi Qafqazda. O, sülh gətirir və ortaya nəzərəçarpan nəticələr qoyur. Beləliklə, mən bu baxımdan bizim şəxsi münasibətlərimizi yüksək qiymətləndirirəm. Əminəm ki, növbəti illərdə bu şəxsi münasibətlər ölkələrimiz arasında dövlətlərarası əlaqələrə çox müsbət təsir göstərəcək.

Əlbəttə ki, "Azadlığa dəstək aktı"na edilən bu ədalətsiz 907-ci düzəlişdən mənim iştirakımla oval ofisdə imtina çox rəmzi mənа daşıyır. Prezident Tramp bunu başqa formada da edə bilərdi. O, bunu daha sonra da imzalaya bilərdi. Amma bunu hələ 1992-ci ilin oktyabrından bəri Konqres tərəfindən haqsız olaraq sanksiyaya məruz qalan Azərbaycanın Prezidentinin qarşısında etmək qərarına gəldi. O zaman təbii ki, Konqres üzvlərinin Azərbaycandan, Cənubi Qafqazda baş verənlərdən xəbəri yox idi. Onlar erməni lobbi qruplarının təsiri altına düşüb və qurban Azərbaycanı işğalçı kimi təqdim edirdilər. Beləliklə, bu düzəliş bizi həmin o illərdə çox ehtiyac duyduğumuz birbaşa Amerika yardımından məhrum etmişdir. O vaxt Azərbaycan qaçqınların sayı çox, iqtisadiyyatı isə bərbad vəziyyətdə olan kasıb ölkə idi. Nəticədə,biz sanksiyalar altında olan yeganə keçmiş Sovet İttifaqı respublikası idik. Sonra bildiyiniz kimi, 2001-ci ildə bu sanksiyalar dayandırıldı, çünki ABŞ Hökumətinin Əfqanıstanda Azərbaycanın köməyinə ehtiyacı var idi. Biz isə çox vacib nəqliyyat yollarını, "Şimal Paylayıcı Şəbəkə" adlanan əlaqəni təmin etdik. Bu, təkcə hava uçuşları deyil, həm də quru və dəniz nəqliyyatını əhatə edirdi. Sonra hər il Amerika prezidentləri bu düzəlişin qüvvəsini dayandırırdılar, 2023-cü ilə qədər. Dayandırılmaması bizim üçün böyük şok oldu, çünki Bayden administrasiyasından belə bir yanaşma gözləmirdik. Əfqanıstanda bizə ehtiyac olmadığına görə Bayden administrasiyası bütün dünyanın gözü qarşısında Əfqanıstandan qaçdığı dövrdə buna əl atdı. Bundan sonra bizə qarşı sanksiyalar yenidən qüvvəyə mindi. Bu, yəqin ki, Azərbaycana mənfi münasibətin və nankorluğun zirvəsi idi. Əslində, bu, Bayden administrasiyası ilə onların hakimiyyətinin sonuna qədər düzəlməyən əlaqələrimizin ciddi şəkildə pisləşməsinə səbəb oldu. Beləliklə, münasibətlərimiz dərin böhran içində idi.

Odur ki, Prezident Trampın bu rəmzi jestinin bizim üçün çox dərin mənası var. Təbii ki, bu gün Azərbaycanın xarici yardıma ehtiyacı yoxdur, ölkəmiz xarici yardımdan asılı deyil. İqtisadiyyatımız sabitdir, xarici borcumuz ÜDM-in yeddi faizindən də azdır. Özümüz donor ölkəyə çevrilmişik. Beləliklə, bu gün 907-ci düzəliş əsasən siyasi və rəmzi mənа daşıyır. Bu, artıq ədalətsizliyin artıq aradan qalxdığını göstərir. Beləliklə, bu, Prezidentin adından çox mühüm siyasi jest idi. Eyni zamanda, bu gün onun ofisində bu sənədlə bərabər, Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiyanın hazırlanması üçün Strateji İşçi Qrupunun yaradılması haqqında sənədi də imzaladıq. Bu iki mühüm hadisə bu gün baş verib. Buna görə də mən avqustun 8-ni dövlətlərarası münasibətlərimizdə tarixi gün hesab edirəm və bu da bütün regiona çox müsbət təsir göstərəcək. Şübhəsiz ki, bu gün Azərbaycan ilə Ermənistan arasında baş verənlər Cənubi Qafqazda sülh, sabitlik və firavanlıq istəyənlərin hamısı üçün, bütün region üçün çox əhəmiyyətli olacaqdır.

Abbasəli Yadigarov, AZƏRTAC-ın müxbiri: Cənab Prezident, bu gün çox önəmli sənədlər imzalandı. Hamıya yaxşı məlumdur ki, İkinci Qarabağ müharibəsində Zəfərdən sonra sülh müqaviləsi təşəbbüsünü məhz Azərbaycan irəli sürmüşdür. Bu baxımdan, bu gün imzalanan sənədlərin əhəmiyyətini necə şərh edərdiniz?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, deyə bilərəm ki, İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatanda Ermənistan-Azərbaycan gələcək əlaqələri və təmasları sahəsində bir boşluq, bir vakuum yaranmışdı. O vaxt hələ fəaliyyət göstərmək istəyən ATƏT-in Minsk qrupu da demək olar ki, iflic vəziyyətinə düşmüşdü. Onlar bilmirdilər ki, nə etmək lazımdır. Çünki Azərbaycan bütün məsələləri beynəlxalq hüquq çərçivəsində özü həll etmişdir. Qarabağ münaqişəsi, Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsi hərbi-siyasi yollarla öz həllini tapmışdır. Azərbaycan məhz o vaxt gələcək baxışlarını ortaya qoydu. Yəni ki, bu boşluq çox davam edə bilməz. Yəni, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh müqaviləsi olmalıdır və onun təşəbbüskarı qeyd etdiyiniz kimi, biz olmuşuq. Biz o təşəbbüsü irəli sürəndən sonra yenə də heç yerdən cavab gəlmədi. Onda biz məlum əsas beş prinsipi ortaya qoyduq və bunun üzərində sülh sazişinin mətnini də biz hazırlamışdıq.

Bildiyiniz kimi, ondan sonra bizim təşəbbüsümüzlə danışıqlar prosesi başlamışdı. Danışıqlar prosesi o qədər də hamar getmirdi. Onun da əsas səbəbi ondan ibarət idi ki, o vaxt Ermənistan tərəfi sülh sazişinə Qarabağla bağlı müddəanı daxil etdirmək istəyirdi. Halbuki bu, heç bir məntiqə sığmayan, heç bir hüquqi və siyasi əsası olmayan məsələdir. Biz Ermənistan tərəfinə izah etməyə çalışırdıq ki, bu, bizim daxili məsələmizdir və dövlətlərarası sazişə hər hansı bir ölkənin daxili məsələsi daxil oluna bilməz. Ancaq buna baxmayaraq, Ermənistan təkidlə öz mövqeyindən geri çəkilmək istəmirdi.

Yəqin ki, yadınızdadır ondan sonra Avropa İttifaqı Şurasının Prezidentinin təşəbbüsü ilə Brüssel görüşləri keçirilmişdir. Ancaq yenə də əsas fundamental məsələ imkan vermirdi ki, tərəflər bu məsələdə razılığa gəlsinlər. Yalnız 2023-cü ilin antiterror əməliyyatından sonra

Ermənistan artıq reallıqlarla barışmalı oldu. Ondan sonra demək olar ki, fəal danışıqlar prosesi başlamışdır. Artıq neçə aydır tərəflər bəyan etmişdilər ki, sülh sazişinin bütün maddələri razılaşdırılıb. Hesab edirəm ki, bu, Cənubi Qafqaz üçün çox önəmli tarixi məsələdir. Əminəm ki, bu gün Ağ Evdə paraflanan sülh sazişi artıq bölgəyə sülh gətirib.

Təbii ki, Ermənistanın, necə deyərlər, ev tapşırıqları da var. Bildiyiniz kimi, onların konstitusiyasında Azərbaycana qarşı ərazi iddiası məsələsi imkan vermədi ki, bu gün sülh sazişi imzalansın. Amma bu dəyişikliklər ediləndən sonra artıq sülh sazişi istənilən vaxtda imzalana bilər. Lakin bu gün mən bəzi suallara münasibətimi bildirəndə dedim ki, bir halda Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri bu paraflamanı Ağ Evdə etməyi qəbul ediblərsə, deməli, hesab etmək olar ki, artıq bölgəmizə dayanıqlı sülh gəlib. Hesab edirəm ki, bu, həm Azərbaycan, həm Ermənistan, həm bütün bölgə üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan məsələdir. Odur ki, bugünkü gün, o cümlədən buna görə tarixi gün sayıla bilər. Həm Azərbaycan-Amerika ikitərəfli münasibətlərinin inkişafında, həm Azərbaycan-Ermənistan normallaşması işində atılan addımlar, Birgə Bəyannamənin qəbul edilməsi, imzalanması və dünyanın ən qüdrətli dövləti olan Amerikanın Prezidentinin buna dəstəyi və şahidlik etməsi bir daha bu Bəyannamənin önəmini göstərir. Mən bu gün mətbuat konfransında da qeyd etdim, biz dünyanın bir nömrəli paytaxtında, dünyanın bir nömrəli ofisində, dünyanın ən qüdrətli Prezidentinin iştirakı ilə bunu etdik. Əlbəttə, hər kəs başa düşür ki, bunun nə qədər böyük əhəmiyyəti var, həm ölkəmiz üçün, həm bölgə üçün, həm geniş coğrafiya üçün. Biz haqq-ədaləti müharibə yolu ilə bərpa etdik. İndi isə buna siyasi müstəvidə də nöqtəni qoyduq.

Vüsal Mətləb: Cənab Prezident, Vətən müharibəsindən sonra sülh müqaviləsinin imzalanması üçün Ermənistan qarşısında bəzi şərtlər qoymuşdunuz. Onlardan birincisi ATƏT-in Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı idi. Hansı ki, bu gün Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirləri ATƏT-in Baş katibinə bununla bağlı müraciət imzaladılar. İkinci şərt Ermənistanın əsas qanunundan – Konstitusiyasından Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının çıxarılması ilə bağlı idi. Bu, indiki halda nə qədər real görünür?

Prezident İlham Əliyev: Məncə, tam real görünür. Çünki birincisi onu deməliyəm ki, bizim bütün şərtlərimiz tam məntiqli, əsaslı və qanunauyğundur. Müxtəlif mərhələlərdə Ermənistan cəmiyyətində və hakim dairələrində belə bir fərziyyə irəli sürülürdü ki, sanki Azərbaycan Ermənistanın daxili işlərinə qarışmaq istəyir və hətta danışıqlar zamanı dəfələrlə belə bir məsələ qaldırılmışdı. Bizim isə mövqeyimiz ondan ibarət idi ki, bu, belə qəbul edilməməlidir. Bu, birbaşa bizə aidiyyəti olan məsələdir. Bizim ərazi bütövlüyümüzə olan açıq tələbdir, iddiadır. Ona görə bu düzəliş edilmədən sülh sazişi imzalana bilməz.

Bizim mövqeyimiz hər zaman ardıcıl, məntiqli, əsaslı idi və biz öz mövqeyimizdən geri addım atmamışıq. Çünki heç vaxt Ermənistan qarşısında qeyri-real və qəbul edilə bilməyəcək şərtlər də qoymamışdıq. Amma nədənsə Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı bizim əsaslı təklifimiz mənfi reaksiya ilə üzləşirdi. Halbuki dəfələrlə biz izah etməyə çalışırdıq ki, bir halda Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır, bir halda artıq Ermənistan özü deyir ki, Qarabağ Azərbaycandır, Minsk qrupunun de-yure qalması tamamilə məntiqsizdir. Onsuz da o, öz funksional mahiyyətini itirmişdir və biz heç vaxt imkan verməyrik ki, bu, hər hansı bir formada canlansın, yaxud da hansısa başqa formaya minsin. Ona görə bu gün sülh sazişinin paraflanması və Minsk qrupunun ləğvi ilə bağlı bizim müştərək müraciətimiz, hesab edirəm ki, birinci maneəni aradan qaldırıb. Yenə də deyirəm, bu gün bu paraflanma Ağ Evdə baş tutdu. Ona görə mən şübhə etmirəm ki, Ermənistan Konstitusiyası dəyişdiriləndə, – Ermənistan tərəfi özü bunu bildirir ki, belə dəyişikliklər edilməlidir, – Azərbaycana olan ərazi iddiası oradan çıxarılacaq. Əks təqdirdə, bu, birinci növbədə Amerika Birləşmiş Ştatlarına hörmətsizlik olacaq. Hər kəs bilir və bizim mövqeyimiz, demək olar ki, bütün aparıcı beynəlxalq aktorlar, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən anlayışla qarşılanır. Çünki sülh sazişi imzalananda hər bir məsələ öz həllini tapmalıdır və bizə qarşı olan əsassız ərazi iddiası oradan çıxarılmalıdır. Ona görə mənim bu məsələ ilə bağlı şübhəm yoxdur. Yenə də deyirəm, bunun nə vaxt olacağı Ermənistanın öz işidir. Biz burada hər hansı bir təklif irəli sürə bilmərik. Ancaq mən hesab edirəm ki, nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır. Çünki məncə, vaxt itirmək lazım deyil. Bir halda ki, artıq Azərbaycanla Ermənistan sülh sazişini paraflayıb, onun rəsmi imzalanması da çox çəkməməlidir.

Oubai Şahbandar: Cənab Prezident, Vaşinqtona səfəriniz, sülh sazişinin paraflanması, Prezident Trampla görüşünüz Sizi və Azərbaycanı milyonlarla amerikalıya ilk dəfədir ki, tanıdır. Azərbaycanı tanımayanlar, bəlkə də Azərbaycanın harada olduğunu bilməyənlər, yaxud müəyyən yanlış təsəvvürlərə malik insanlar sizinlə tanış ola bildilər. Bəzi Amerika media qurumları və beyin mərkəzləri arasında yaranan bir sıra narahatlıqlara necə cavab verərdiniz: onlar Qarabağda xristianların qorunub-qorunmayacağından narahatdırlar. Nəzərə alsaq ki, Tramp ticarət marşrutu qurulacaq, Zəngəzur dəhlizi təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də Amerikanın ticarət maraqları üçün nə qədər vacibdir?

Prezident İlham Əliyev: Bəli, bilirsiniz ki, Prezident Trampın əsaslı olaraq saxta xəbərlər adlandırdığı bəzi Birləşmiş Ştatlar mediasında Azərbaycan iblis donunda təqdim olunurdu. “Washington Post”, “New York Times”, “Newsweek” və bir çox başqa media qurumları mütəmadi olaraq Azərbaycan haqqında şayiələr yayır, bizə hücum edir, təhqiramiz yazılar dərc edir və əslində, Amerika ictimai rəyini çaşdırırdılar. Bunu

əsasən bu gün erməni maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərən erməni lobbi qruplarının nümayəndələri ediblər. Bu gün baş verənlərə sevinmək əvəzinə, onlar çox məyus olurlar, çünki onların maraqları tamamilə fərqlidir. Onlar işğala görə məsuliyyət daşıyanlardır, çünki onların ideyaları, məsləhətləri, pulları və Ermənistanın müxtəlif hökumətlərinə təsirləri Ermənistanın özü üçün dağıdıcı rol oynayıb. Əgər onlar, belə qruplar olmasaydı, Ermənistan daha çox inkişaf etmiş, möhkəm, müstəqil sistemə malik ölkə olardı. Amma onlar, sadəcə, vaxt itirdilər, torpaqlarımızı işğal edərək vaxt itirdilər və sonda bu işğalı əbədi saxlaya bilmədilər, əslində isə özlərini inkişafdan 30 il geri atdılar.

Azərbaycanla bağlı bütün bu şayiələr və yalan məlumatlar ölkəmizi tanıyanlar üçün tamamilə qərəzli səslənir. Çünki Azərbaycan etnik və dini müxtəlifliyi ilə məşhur olan nadir ölkələrdən biridir. Bütün dini obyektlər dövlət tərəfindən qorunur. Azərbaycanda heç vaxt qarşıdurma, hətta etnik, dini fərqlər zəminində anlaşılmazlıq olmayıb. Əksinə, bu gün Azərbaycan multikulturalizmin mərkəzlərindən biridir. Burada müxtəlif dini və etnik qrupların nümayəndələri bir ailə kimi yaşayırlar. Məncə, bu gün baş verənlər hələ də ya reallığı bilməyən, ya da bilərəkdən yanlış təsəvvürlər yaratmağa çalışanlara tutarlı cavab olacaq.

O ki qaldı, Azərbaycanın əsas hissəsi ilə Naxçıvan arasında quru əlaqəsinə, bilirsiniz ki, bu mövzu ətrafında biz son beş ildə nə qədər şayiələr, nə qədər təxribatlar ilə üzləşmişik. Müxtəlif ölkələrin rəhbərləri Azərbaycanın guya ermənilərə hücum etməyi planlaşdırdığı barədə şayiələr yayırdılar, ölkəmizin bu ərazini guya güc yolu ilə ələ keçirməyi planlaşdırdığını deyirdilər. Bunun yalan məlumat olduğu barədə bütün cavablarımız nəticə vermirdi, çünki bu yanlış təsəvvür Vaşinqton da daxil olmaqla, artıq yaranmışdı. Bu azərbaycanofobiyanın hərəkətverici qüvvəsi Bayden administrasiyası idi və biz bunu dəqiq bilirik. Çünki bir çox hallarda avropalı tərəfdaşlarımızla söhbətlərdə onlar bizə bu məlumatın Baydenin komandasından gəldiyini deyirdilər. Onlar Azərbaycanın guya aqressiv niyyətləri barədə qəsdən şayiələr yayırdılar. Hətta Prezident Trampın administrasiyasının ilk aylarında bəzi dövlət qurumlarında köhnə komandanın hələ də çalışan nümayəndələrindən gələn belə yalanlar olub. Onların fəaliyyətinə əsas təsiri Azərbaycana nifrət edən "Human Rights Watch", "Freedom House" kimi QHT-lər və ya USAID, "Azadlıq" radiosu göstərib. Bilirsiniz ki, Prezident Tramp dünyanı USAID adlanan bu fəlakətdən məharətlə xilas etdi. Beləliklə, bu, bizim üçün bu məlumatların yanlış olduğunu izah etmək bir növ çağırış idi. Ona görə də izah etməli idik ki, bizim belə bir niyyətimiz yoxdur.

Bu gün baş verənlərin nəticəsində isə Prezident Trampın şahidliyi ilə Ermənistanın Baş nazirinin şəxsən imzaladığı birgə bəyannamədə Azərbaycanın əsas hissəsindən Naxçıvan Muxtar Respublikasına maneəsiz keçidlə bağlı mövqeyimizi dəqiq əks etdirən müddəa var. Sənəddə bu, Ermənistanın suverenliynə hörmət prinsipi ilə qeyd olunub. Beləliklə, biz istəyirdik ki, Azərbaycanın bir hissəsindən digər hissəsinə maneəsiz giriş əldə edək. Yeri gəlmişkən, bu, həm də Ermənistanın 2020-ci il noyabrın 10-da imza atdığı öhdəlik idi, lakin beş il ərzində heç bir irəliləyiş olmamışdı. Ərazidə heç bir iş aparılmırdı. Bu illər ərzində biz dəmir yolunu az qala Ermənistan sərhədinə çatdırmışıq. Təxminən bir ildən az vaxt lazımdır, sürətlə işləsək, bəlkə də altı aya onu tamamilə Ermənistan sərhədinə çatdırarıq.

Eyni zamanda, biz Naxçıvan Muxtar Respublikasında dəmir yolunun bərpasına başlayırıq. Deməli, bizə bu 40 kilometrlik dəmir yolu lazımdır ki, Azərbaycanın iki hissəsini birləşdirə bilək. Bu, təkcə dəmir yolu ilə bitmir. Biz elektrik ötürücü xətləri, fiber-optik xətlər, potensial olaraq Azərbaycanın və Xəzərin digər tayından qonşularımızın enerji resurslarını daşıya biləcək enerji infrastrukturları haqqında düşünürük. Beləliklə, bu, hər şeydən əvvəl, Bayden administrasiyasının yetişdirdiyi bütün anti-Azərbaycan rəvayətlər və sərəncamında olan siyasi infrastruktura - media, QHT-lər, USAID və bəzi korrupsioner siyasətçilərə cavab idi. Bugünkü hadisə korrupsiyaya görə dəmir barmaqlıqlar arxasında olan Menendez kimiləri tamamilə sıradan çıxarır. Yaxud Adam Şiff. Mən gələndə öyrəndim ki, Merilend prokuroru Adam Şiffə qarşı ipoteka saxtakarlığına görə cinayət işi açıb. Bilirsiniz, bu adamlar mütəmadi olaraq Azərbaycana hücum edirdilər - Menendez, Şiff, Peloni, Pelosi, Şermann, Marki, Kristofer Smit və başqaları. Bütün bu insanlar Azərbaycana nifrət edirlər – bilmirəm niyə, yəqin ki, Ermənistan lobbisi buna görə onlara pul ödəyirdi. Onlar Azərbaycanın əleyhinə mütəmadi olaraq fəaliyyət göstərən bir qrup ciddi siyasətçi idi. Bu gün Azərbaycan ilə Ermənistan arasında imzalananlar bizim niyyətlərimizi açıq şəkildə nümayiş etdirir – göstərir ki, biz sülh istəyirik, amma biz əlaqələrin qurulmasını da istəyirik. Biz ölkəmizin iki hissəsi arasında təhlükəsiz keçidlə inteqrasiyanı istəyirik ki, bu da daha geniş region, Ermənistanın özü üçün də çoxlu imkanlar vəd edəcək.

Mən Ermənistanın Baş naziri ilə görüşlərin birində demişdim ki, Ermənistanın tranzit ölkə olmaq şansı yaranacaq. Dedim ki, siz tranzit ölkə olmağın mənasını bilmirsiniz. Siz tranzit ölkə deyilsiniz və yalnız Azərbaycan sayəsində tranzit ölkə ola bilərsiniz. Azərbaycansız tranzit ölkə olmaq mümkün deyil və siz tranzit ölkə olmağın üstünlüyünü görəcəksiniz. Biz daha güclü tranzit ölkə olmağa çalışırıq. Biz istəyirik ki, ərazimizdən keçən dəhlizlər daha çox yükdaşıma qabiliyyətinə malik olsun. Bu, pul gətirir, iş yerləri açır və siyasi imkanlar vəd edir. Söhbət Ermənistanın uzun illər özünü məhrum etdiyi imkanlardan gedir. Beləliklə, bu nəqliyyat marşrutu – qısaltması TRIPP kimi səslənən "Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu" daha bir tarixi

nailiyyət olacaq. Amma yenə də, daha əvvəl qeyd etdiyim kimi, vaxt itirməməliyik. Biz bu işlərlə mümkün qədər tez məşğul olmalıyıq. Birləşmiş Ştatlar bu marşrutu idarə edəcək və ümidvaram ki, regiondakı bütün xalqların xeyrinə bu əlaqə xətlərini qurmaq üçün həmin mühüm vəzifələri öz üzərinə götürəcək investorlar tapılacaq.

Oubai Şahbandar: Bölgəyə daha çox Amerika sərmayələrinin gəlişini gözləyirsinizmi? Biz tarixi imzalanma mərasimində Kris Raytın iştirak etdiyini gördük. Söz təbii ki, SOCAR və "ExxonMobil" arasında imzalanmış memorandumdan gedir.

Prezident İlham Əliyev: Şübhəsiz ki, belədir. Əminəm ki, dünən "ExxonMobil" və SOCAR arasında əməkdaşlığa dair imzalanan memorandum böyük layihə ilə nəticələnəcək. Əvvəlcədən nə isə demək istəmirəm, amma Azərbaycanda böyük neft yatağının kəşfi ehtimalı yüksəkdir. Bildiyiniz kimi, "Exxon" dünyanın aparıcı enerji şirkətidir və müasir texnologiyalar sahəsində böyük təcrübəyə malikdir. "Exxon"un, həmçinin Azərbaycanda böyük təcrübəsi var. "Exxon" bizim "Azəri-Çıraq-Günəşli" layihəmizə ilk olaraq 1994-cü ildə qoşulmuşdu və dünən burada xüsusi elçi cənab Uitkoffun, ABŞ-ın enerji nazirinin müavininin və mənim iştirakımla imzalanma mərasiminin keçirilməsi faktiki olaraq nümayiş etdirir ki, biz bu layihənin gələcəyinə inanırıq. İnanın, inanmasaydıq, memorandumun imzalanmasında iştirak etməzdik. Mən çox nadir hallarda memorandum imzalanmasında iştirak edirəm. Mən bəzən müqavilələrin imzalanmasında iştirak edirəm, lakin bu, memorandumdur. Əlimizdə bir sıra amillər, texniki amillər var ki, onlar yeni karbohidrogen ehtiyatlarının kəşfinə işarə edir. Bəlkə də son on il və ya daha uzun müddətdə ədalətsiz şəkildə ayrı-seçkiliyə məruz qalan mədən yanacağı Prezident Trampın baxışı və siyasəti sayəsində yenə də dəbdədir. Səfər çərçivəsində heyətimizin üzvləri beynəlxalq maliyyə təşkilatları, ABŞ-ın "Ex-Im" Bankı ilə mədən yanacağı sahəsində layihələr, karbohidrogenlərin nəqli infrastrukturunda potensial maliyyəyə dair danışıqlar aparıb. Buna görə də enerji mövzusu əməkdaşlığımızın mühüm hissələrindən biri olaraq qalmağa davam edəcək.

Prezident Trampla imzaladığımız memorandumda enerji əməkdaşlığı xüsusi yer tutur. Beləliklə, biz enerji deyəndə neft, qaz, potensial olaraq bərpaolunan enerji mənbələrini nəzərdə tuturuq. Bu gün NATO-nun 10 üzvünü, ABŞ-ın 10 müttəfiqini təbii qazla təchiz edirik. Biz boru kəməri ilə qaz tədarükü üzrə 14 ölkəni əhatə edirik. Deməli, bu baxımdan, – qaz kəmərini nəzərdə tuturam, – Azərbaycan dünyanın qabaqcıl ölkələrindən biridir. Belə ki, 10 NATO, 10 Aİ üzvü bizdən qaz alır. Biz bu yaxınlarda Suriyaya təbii qaz tədarük etməyə başlamışıq. Beləliklə, biz artıq Yaxın Şərq regionuna daxil olmuşuq və coğrafiyamızı Avropada, eləcə də Yaxın Şərqdə genişləndirəcəyik. Bu, əslində, enerji sahəsində gələcək gündəliyimizin yalnız bir hissəsidir.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə süni zəka, rəqəmsal transformasiya üzrə yaxından işləmək planlarımız var. Mənim buraya səfərim zamanı artıq komandamızın üzvləri ilə Amerika şirkətləri arasında ilkin müzakirələr baş tutub. Yeni görüşlər də olacaq. Beləliklə, həqiqətən də bu gün biz bütün istiqamətlər üzrə – təhlükəsizlik, sabitlik, Cənubi Qafqazda sülh, iqtisadi imkanlar, investisiyalar, enerji təhlükəsizliyi və bir çox digər sahələr baxımından tarixi bir günün şahidi oluruq.

Oubai Şahbandar: Çox sağ olun, cənab Prezident.

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.003

S İ Y A S Ə T
P O L I T I C S

UOT 321; 323

ЛУ МЭЙ
Чрезвычайный и полномочный посол Китайской Народной Республики в Азербайджанской Республике

ПЯТИЛЕТНЯЯ ПРОГРАММА – КЛЮЧ К УСПЕХУ «КИТАЙСКОГО УПРАВЛЕНИЯ»

С 20 по 23 октября 2025 года в Пекине состоялся 4-й пленум ЦК КПК 20-го созыва. Генеральный секретарь ЦК КПК Си Цзиньпин выступил на нем с важной речью. На пленуме были рассмотрены и приняты «Предложения ЦК КПК по разработке 15-й пятилетней программы народнохозяйственного и социального развития», в которой были определены основные направления и стратегические ориентиры развития Китая на будущие 5 лет.

Научная разработка и последовательная реализация пятилетних программ являются важным опытом руководства страной Коммунистической партией Китая и важным политическим преимуществом социализма с китайской спецификой. С 1953 года Китай непрерывно разрабатывал и осуществлял 14 пятилетних программ (планов). Генеральный секретарь Си Цзиньпин сказал: «Один из иностранных лидеров сказал мне, что у Китая есть большое преимущество. Китайская сторона всегда составляет различные планы, и все планы всегда могут быть реализованы. Сейчас все полны уверенности в китайской модернизации». Система планирования национального развития, отличительной чертой которой является пятилетняя программа, не только привнесла китайскую мудрость в инновацию модели государственного управления, но и предоставила развивающимся странам китайский вариант для продвижения модернизации.

1. Пятилетняя программа придерживается принципа реализации плана до конца

Пятилетняя программа не уникальна для Китая и Китай не является ее инициатором, но только Китай сохранил преемственность и добился блестящих успехов. В период от «первого пятилетнего плана» к «пятому пятилетнему плану» Китай превратился из крайне бедной страны в страну с самостоятельными и относительно целостными системами промышленности и народным хозяйством. «Шестой пятилетний план» и «седьмой пятилетний план» способствовали обеспечению населения питанием и одеждой. Благодаря «восьмому пятилетнему плану» и «девятому пятилетнему плану» жизнь народа в целом поднялась до уровня среднего достатка, а в период от «десятого пятилетнего плана» до «13-го пятилетней программы» были приложены усилия к

построению благополучного общества. «14-я пятилетняя программа» была разработана в соответствии с «двухэтапной» стратегией, предложенной на 19-м съезде КПК для содействия началу нового этапа модернизации.

В 15-й пятилетке были поставлены основные цели социально-экономического развития на будущие 5 лет, а именно: достижение заметных результатов в высококачественном развитии, значительное повышение уровня научно-технической самостоятельности и самодостаточности, совершение новых прорывов в дальнейшем всестороннем углублении реформ, заметное повышение уровня цивилизованности общества, непрерывное улучшение качества жизни народа, достижение новых значительных сдвигов в строительстве «Прекрасного Китая», повышение надежности заслона национальной безопасности. На этой основе мы должны пройти еще один пятилетний этап упорной борьбы, чтобы к 2035 году достичь значительного роста экономической, научно-технической, оборонной и совокупной национальной мощи, а также международного влияния Китая. ВВП на душу населения должен достичь уровня среднеразвитых стран, жизнь народа станет более счастливой и прекрасной, будет в основном осуществлена социалистическая модернизация. Можно сказать, что эти предложения очертили грандиозную программу развития Китая на ближайшие 5 лет и представили прекрасное видение взаимовыгодного сотрудничества Китая с миром.

2. Пятилетняя программа обладает преимуществами, которые позволяют сконцентрировать усилия на свершении наиболее важных дел

Руководство КПК сыграло решающую роль в подготовке и осуществлении пятилетней программы. Весь процесс подготовки, осуществления и оценки пятилетней программы всегда осуществлялся под руководством партии с целью обеспечить историческую преемственность стратегии развития и учитывать ее долгосрочную перспективу. В ходе подготовки пятилетней программы КПК активно изучал мнения всех слоев общества, сочетая проектирование на высшем уровне с обращением к народу за предложениями, полностью учитывает мнения и мудрость народа, чтобы сформировать консенсус всего общества. В ходе реализации пятилетней программы КПК играет роль во владении обстановкой в целом и координации деятельности всех сторон, объединив департаменты, местные власти, политику, проекты, денежные средства и персонал в одном терминале, чтобы сформировать единую систему мобилизации ресурсов. Это яркая интерпретация ключа к успеху системы «концентрации усилий на свершении наиболее важных дел».

Пятилетняя программа стала значительным преимуществом государственного управления Китая, что в конечном итоге нашло отражение в эффективном осуществлении программы и выдающихся достижениях социалистической модернизации. С 1952 по 2024 год ВВП Китая рос в среднем на 7,9% в год, что способствовало всестороннему экономическому, политическому, культурному, социальному и экологическому прогрессу. Китай является второй экономикой мира, крупнейшей промышленной державой, страной с крупнейшим торговым оборотом, вторым по величине потребительским рынком и крупнейшим держателем валютных резервов. Китай — главный торговый партнёр для более чем 150 стран и регионов и его вклад в мировой экономический рост стабильно держится на уровне около 30%. При этом его достижения в области искусственного

интеллекта, цифровой экономики и «зелёного» развития наполняют глобальные инновации новой энергией.

3. Пятилетняя программа придерживается позиции «народ — это центр»

Столетняя история КПК свидетельствовала о том, что партия и народ сохраняли близкую связь, разделяли общую судьбу и жили одними думами. На торжественном собрании по случаю столетнего юбилея основания КПК, генеральный секретарь Си Цзиньпин призвал всех членов партии «поддерживать кровные связи с народными массами, всегда жить с народом одними думами и вместе с ним трудиться, разделять их радости и невзгоды, продолжать прилагать неустанные усилия для реализации мечты народа о прекрасной жизни, и добиваться еще большей славы во имя партии и народа». Благодаря разработке и осуществлению пятилетней программы КПК органично объединила свои стратегические цели с политикой развития и конкретными мерами, чтобы политические идеалы и цели партии превратились в реальность, которая удовлетворяет стремление народа к прекрасной жизни.

В период «14-й пятилетки» КПК продолжала обеспечивать и улучшать жизнь населения в ходе развития и прилагать неустанные усилия для того, чтобы детям было где получать воспитание, народу – где получать образование, зарабатывать на жизнь, лечиться и жить, чтобы в старости народ жил обеспеченной жизнью, а уязвимая группа людей получала помощь. Китай построил крупнейшую в мире систему образования, социального обеспечения, здравоохранения, а также систему обеспечения жильем в городах. Средняя ожидаемая продолжительность жизни населения страны достигла 79 лет в 2024 году, а рост доходов населения был синхронизирован с экономическим ростом.

В 15-й пятилетке говорится о дальнейшем планировании и развертывании усилий, направленных на обеспечение и улучшение благосостояния народа, основательное содействие достижению всеобщей зажиточности населения. В Предложениях подчеркивается, что следует рассматривать удовлетворение возрастающих потребностей народа в прекрасной жизни как основную цель. Необходимо эффективно повышать доходы низкооплачиваемых категорий населения, уверенными шагами наращивать численность людей со средним уровнем дохода, защищать коренные интересы народа, содействовать социальному равенству и справедливости, содействовать совершению уверенных шагов во всестороннем развитии личности и осуществлении всеобщей зажиточности населения. Следует уделять пристальное внимание обеспечению и улучшению народного благосостояния в процессе развития, расширять возможности для развития при удовлетворении потребностей в обеспечении благосостояния народа, продвигать скоординированное развитие экономики и общества, а также взаимное стимулирование материальной и духовной культуры, чтобы народ мог в еще большем объеме и на еще более справедливой основе пользоваться достижениями модернизации.

4. Пятилетняя программа обеспечивает ценную определенность и стабильность для глобального развития

КПК является партией, которая не только борется за счастье китайского народа и возрождение китайской нации, но и стремится к прогрессу человечества и великому единению мира. Пятилетняя программа Китая ориентирована не только на внутреннюю, но и на глобальную

перспективу. Она не только привнесла китайскую мудрость в инновацию модели государственного управления, но и предоставила развивающимся странам китайский вариант для продвижения модернизации.

В Предложениях отмечается, что необходимо планомерно расширять открытость на институциональном уровне, защищать многостороннюю торговую систему, расширять международную циркуляцию, содействовать реформам и развитию посредством расширения открытости, тем самым разделяя возможности со всеми странами мира и стремясь к совместному развитию. Следует активно расширять инициативную открытость, стимулировать инновационное развитие торговли, расширять пространство для взаимного инвестиционного сотрудничества и продвигать высококачественную совместную реализацию инициативы «Пояс и путь». Необходимо реализовывать Инициативу глобального развития, Инициативу глобальной безопасности, Инициативу глобальной цивилизации и Инициативу глобального управления, поддерживать государства Глобального Юга в объединении и самоукреплении, отстаивая равенство и справедливость в международных отношениях, внося тем самым свой вклад в создание сообщества единой судьбы человечества. В нынешней обстановке, когда динамика восстановления мировой экономики остается слабой, учащаются геополитические конфликты, а факторы неопределенности усиливаются, «15-я пятилетняя программа» демонстрирует миру мощный импульс развития Китая с уверенностью и открытостью, а также донести до международного сообщества четкий сигнал о том, что Китай и весь мир имеют общие возможности и стремятся к совместному развитию.

Китай и Азербайджан – партнёры на пути развития и возрождения. Под стратегическим руководством генерального секретаря Си Цзиньпина и президента Ильхама Алиева качественное развитие отношений между Китаем и Азербайджаном ускорилось. Развитие всеобъемлющего стратегического партнерства между странами достигло самого высокого уровня в истории. Правящие партии двух стран постоянно углубляют сотрудничество, а также активно проводят обмен опытом по вопросу государственного управления. Оба государства обладают институциональными преимуществами и всеобъемлющей силой, позволяющей им «сконцентрировать усилия на свершении наиболее важных дел», и продолжают ставить интересы народа на первое место. Оба государства активно вносят позитивную энергию в дело мира и процветания во всем мире и в регионе. Концепции и цели, сформулированные в 15-й пятилетке в значительной степени соответствует «Национальными приоритетами социально-экономического развития: Азербайджан 2030». Заглядывая в будущее, Китай готов сотрудничать с Азербайджаном, чтобы укрепить важные договоренности, достигнутые лидерами двух стран, качественно построить «Пояс и путь», укрепить состыковку стратегий развития, поделиться возможностями для модернизированного развития, принести больше пользы народам двух стран и работать сообща во имя построению сообщества единой судьбы.

Ключевые слова: *пятилетняя программа, китайская модель управления, китайский социализм, концентрация ресурсов, сотрудничество, социально-экономическое развитие*

Lu Mey

Azərbaycan Respublikasında
Çin Xalq Respublikasının
fövqəladə və səlahiyyətli səfiri

BEŞİLLİK PLAN: "ÇİN İDARƏÇİLİYİ" UĞURUNUN AÇARI

XÜLASƏ

Sosial-iqtisadi inkişaf üzrə Beşillik Plan Çin Xalq Respublikasında dövlət idarəçiliyinin əsas institusional mexanizmi və Çin xüsusiyyətlərinə malik sosializmin əsas siyasi üstünlüyüdür. 1953-cü ildən bəri Çin ardıcıl olaraq 14 Beşillik Plan hazırlayıb həyata keçirərək qlobal praktikada misilsiz davamlı strateji planlaşdırma sistemini təmin etmişdir.

Məqalədə iddia edilir ki, Beşillik Planlaşdırma sisteminin effektivliyi dörd əsas amil ilə müəyyən edilir: 1) ÇKP-nin mərkəzləşdirilmiş rəhbərliyi altında planların ciddi davamlılığı və tam icrası; 2) milli resursları prioritet sahələrə cəmləşdirmək üçün unikal qabiliyyət ("səyləri ən vacib vəzifələrə yönəltmək"); 3) dünyanın ən böyük təhsil, səhiyyə və sosial təminat sistemlərinin yaradılması ilə nəticələnən "insan mərkəzli" prinsipə ardıcıl diqqət yetirmək; 4) Artan qeyri-müəyyənlik şəraitində qlobal inkişaf üçün proqnozlaşdırıla bilmənin və sabitliyin təmin edilməsi.

15-ci Beşillik Plan yüksək keyfiyyətli inkişafa, elmi və texnoloji özünütəmin etməyə, islahatların daha da dərinləşdirilməsinə, rifahın artırılmasına və ekoloji sivilizasiyaya vurğu edir, adambaşına düşən ÜDM-ə görə orta inkişaf etmiş ölkələrin səviyyəsinə çatmağı və 2035-ci ilə qədər sosialist modernləşmənin əsaslı şəkildə başa çatdırılmasını hədəfləyir. Məqalədə həmçinin daha da institusional açıqlığa, "Bir kəmər, bir yol" təşəbbüsünün yüksək keyfiyyətli qurulmasına və Çinin qlobal təşəbbüslərinin təşviqinə vurğu edilir. Məqalədə 15-ci Beşillik Planın məqsədləri ilə bir sıra tərəfdaşların, o cümlədən "Azərbaycan 2030"-un milli prioritetləri arasında yüksək dərəcədə uyğunluq qeyd olunur ki, bu da strateji əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi və bəşəriyyət üçün ortaq gələcəyi olan bir icmanın qurulmasına birgə töhfə vermək üçün zəmin yaradır.

Açar sözlər: *Beşillik Plan, Çin idarəetmə modeli, Çin sosializmi, resurs konsentrasiyası, əməkdaşlıq, sosial-iqtisadi inkişaf*

Lu Mei

Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador
of the People's Republic of China
to the Republic of Azerbaijan

THE FIVE-YEAR PLAN: THE KEY TO THE SUCCESS OF "CHINESE GOVERNANCE"

ABSTRACT

The Five-Year Plan for socio-economic development represents a key institutional mechanism of state governance in the People's Republic of China and a major political advantage of socialism with Chinese characteristics. Since 1953, China has consistently formulated and implemented 14 Five-Year Plans, ensuring continuity in strategic planning which is an achievement without parallel in global practice.

The article argues that the effectiveness of the Five-Year Planning system is determined by four main factors:

1. strict continuity and full implementation of plans under the centralized leadership of the Communist Party of China;
2. a unique ability to concentrate national resources on priority areas ("concentrating efforts on accomplishing the most important tasks");
3. consistent adherence to the principle of "people-centered development," reflected in the creation of the world's largest systems of education, healthcare, and social security;
4. ensuring predictability and stability for global development amid growing uncertainty.

The 15th Five-Year Plan emphasizes high-quality development, scientific and technological self-reliance, further deepening of reforms, improvement of people's well-being, and the building of an ecological civilization. Its goals include reaching the level of moderately developed countries in terms of GDP per capita by 2035 and basically completing socialist modernization. The article also highlights further institutional opening-up, high-quality development of the "Belt and Road" Initiative, and the promotion of China's global initiatives. It notes a high degree of alignment between the objectives of the 15th Five-Year Plan and the national priorities of a number of partners, including "Azerbaijan–2030," which creates a foundation for deepening strategic cooperation and making a joint contribution to building a community with a shared future for mankind.

Keywords: *Five-Year Plan, Chinese model of governance, Chinese socialism, resource concentration, cooperation, socio-economic development*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.007

D A V A M L I İ N K İ Ş A F S İ Y A S Ə T İ
S U S T A I N A B L E D E V E L O P M E N T P O L I C Y

UOT 328; 342.5; 351/354

ELMAN NƏSİROV

**Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Siyasi Araşdırmalar İnstitutunun direktoru,
siyasi elmlər doktoru, professor**

e-mail: elmannasirov@yahoo.co.uk

AZƏRBAYCANIN "YAŞIL ENERJİ" SİYASƏTİNDƏ COP29 MƏRHƏLƏSİ

Bəşəriyyətin mərhələli və dinamik inkişafı, elmi-texniki tərəqqi və həyatın bütün sahələrində baş verən təkamül tədricən insan-təbiət münasibətlərinin xarakterinə, fəlsəfəsinə və məzmununa təsir göstərmiş, təbii ətraf mühit ilə yanaşı, süni mühitin formalaşması ilə nəticələnmişdir. Təbiətin üzləşdiyi antropogen təsirlər suyun, havanın və torpağın çirklənməsi, təbii resursların tükənməsi, ekoloji balansın pozulması və son nəticədə insanın rifah səviyyəsinin və həyat standartlarının aşağı düşməsinin əsas səbəbinə çevrilmişdir. Qlobal xarakter alan iqlim dəyişiklikləri və istixana effekti yaradan qazların emissiyası, bir tərəfdən, insan həyatını, bitki və heyvanat aləmini ciddi risk və təhlükə altına qoyur, digər tərəfdən isə, bu problemin qarşısını almaq üçün zəruri tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Yer atmosferini çirkləndirən zəhərli qazların çoxu energetika sektorunda formalaşır. 1850-2005-ci illər ərzində dünyada atmosferə atılan karbon dioksidin ümumi həcmi 1169,1 mlrd. ton təşkil etmişdir. 1990-cı ildə bu rəqəm 20693 mln. tona bərabər olduğu halda, 2005-ci ildə 26544 mln. ton olmuş və ya 28,3% artmışdır [1, s.362]. Bu mənfi dinamika sonrakı illərdə də davam etmişdir. 2015-ci ildə yer atmosferinə 32776,9 mln. ton, 2020-ci ildə 32341,8 mln. ton, 2021-ci ildə 34019,0 mln. ton, 2022-ci ildə 34579,6 mln. ton, 2023-cü ildə isə 35129,8 mln. ton karbon dioksid atılmışdır [2, s.16]. 2020-ci ildə atmosferə atılan zəhərli qazların həcminin nisbətən azalması "COVİD 19" pandemiyası ilə əlaqədar olaraq, dünyada, demək olar ki, bütün fəaliyyət sahələrində tətbiq edilən müəyyən məhdudiyyətlərlə bağlı olmuşdur. Ümumilikdə, qlobal ekoloji balansın pozulması və bu təhlükəli tendensiyanın dərinləşməsi təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edir, əks təqdirdə bəşəriyyətin daha ciddi problemlərlə üzləşəcəyi qaçılmaz reallıqdır.

Ətraf mühiti qorumaq və yaxşılaşdırmaq məqsədilə beynəlxalq səviyyədə ümumi yanaşma və prinsiplərin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində ilk addım 1972-ci il iyunun 5-də, BMT-nin Stokholmda keçirilən konfransında "İnsanı əhatə edən mühit problemləri üzrə BMT konfransının Bəyannaməsi"nin [3] qəbul edilməsi ilə atılmışdır. Bəyannamədə, ətraf mühitin qorunması və yaxşılaşdırılması bəşəriyyətin ən vacib məqsədi olaraq göstərilmiş, həmin məqsədə nail olmaq üçün hər bir şəxsin, cəmiyyətin, yerli hakimiyyətin və milli

hökumətin məsuliyyət daşıdığı vurğulanmış və bu sahədə fəaliyyətin 26 prinsipi (insanın azadlıq, bərabərlik və əlverişli həyat şəraiti hüququna malik olmaq prinsipi, təbii resursları indiki və gələcək nəsillər üçün qorumaq prinsipi, torpağın istehsal qabiliyyətini qoruyub saxlamaq prinsipi, canlı təbiəti və onun mühitini qorumaq və səmərəli idarə etmək prinsipi, bərpa olunmayan resurslardan səmərəli istifadə etmək prinsipi və s.) müəyyənləşdirilmişdir.

İnkişafın dinamik xarakter daşıması, iqtisadiyyatların sürətlə böyüməsi, iri emal və istehsal müəssisələrinin meydana gəlməsi çirkləndirici tullantıların daha geniş miqyasda yayılması üçün şərait yaradır. Konkret ölkənin ərazisindən qaynaqlanan zəhərli qazlar sərhədləri aşaraq, digər ölkələrin ərazisinə daxil olur və orada da havanın, suyun və torpağın çirkləndirilməsinin mənbəyinə çevrilir. Ekoloji problemlərin transsərhəd xarakter alması ona qarşı mübarizə məqsədilə səylərin beynəlxalq səviyyədə birləşdirilməsini də gündəliyə çıxarmışdır. 1979-cu ildə "Böyük məsafələrdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında Konvensiyanın", 1985-ci ildə "Ozon qatının qorunmasına dair Vyana Konvensiyası"nın və 1987-ci ildə "Ozon qatını dağıdan maddələr üzrə Monreal Protokolu"nun qəbul edilməsi ekoloji problemlərə məhz beynəlxalq səviyyədə verilən reaksiyanın nəticəsi idi.

1992-ci il mayın 9-da Rio-de-Janeyro şəhərində BMT-nin ətraf mühit və inkişaf üzrə konfransında, beynəlxalq iqlim rejiminin əsasını təşkil edən "İqlim dəyişiklikləri üzrə çərçivə Konvensiyası" [4] imzalanmışdır. Bu sənədi imzalamaqda əsas məqsəd istixana effekti yaradan qazların atmosferdə konsentrasiyasının, iqlim sisteminə təhlükəli antropogen təsirlərin qarşısını ala biləcək səviyyədə stabilləşdirilməsinə, ərzaq istehsalını və sabit iqtisadi inkişafı təhlükə altına qoymadan, ekosistemin iqlim dəyişikliklərinə adaptasiyasına nail olmaqdan ibarətdir. Qəbul olunmuş prinsiplərə əsasən, iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizədə inkişaf etmiş ölkələr əsas rol oynamalı, inkişaf etməkdə olan ölkələrin konkret tələbatları tam həcmdə nəzərə alınmalı, iqlim dəyişmələrinin proqnozlaşdırılması, səbəblərinin aradan qaldırılması və ya minimuma endirilməsi və onun mənfi nəticələrinin yumşaldılması məqsədilə qabaqlayıcı tədbirlər görülməli, iqlim sistemini antropogen təsirlərdən qorumaq üçün həyata keçirilən siyasət və tədbirlər hər bir ölkənin konkret şəraitinə uyğun olmalı və milli inkişaf proqramlarına inteqrasiya edilməlidir. Eyni zamanda, tərəflər əlverişli və açıq beynəlxalq iqtsadi sistemin yaradılmasına yardım göstərməli və diskriminasiya hallarına və ya beynəlxalq ticarətin gizli şəkildə məhdudlaşdırılmasına yol verməməlidirlər.

Konvensiyada onu imzalayan tərəflərin vəzifələri də müəyyənləşdirilmişdir. Hər bir tərəf antropogen tullantılar və istixana qazları haqqında milli kadastr, iqlim dəyişmələrinin nəticələrini yumşaltmaq üzrə tədbirləri özündə ehtiva edən milli və regional proqramlar hazırlamalı və onları vaxtaşırı yeniləyərək, təqdim etməlidir. Bütün sahələrdə istixana qazlarının emissiyasının azaldılmasına və ya dayandırılmasına, istixana qazlarının daşıyıcılarından (biokütlə, meşələr, okeanlar və s.) səmərəli istifadə olunmasına, iqlim dəyişmələrinə adaptasiya məqsədilə tədbirlərin hazırlanmasına, iqlim sistemi ilə bağlı tədqiqatların aparılmasına, məlumatlar bankının yaradılmasına və informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsinə, iqlim dəyişmələrinə aid məsələlər üzrə kadr hazırlığı və əhalinin maarifləndirilməsi prosesinə yardım göstərmək və bu sahədə əməkdaşlıq etmək də tərəflərin vəzifələri dairəsinə daxildir. Bununla yanaşı, inkişaf etmiş ölkələr razılaşdırılmış xərclərin ödənilməsi üçün maliyyə resursları ayırmalı, digər ölkələrin ekoloji təhlükəsiz texnologiyalardan istifadə edə bilməsi üçün praktiki addımlar atmalıdırlar.

İqlim dəyişmələri ilə bağlı problemlərin müəyyənləşdirilməsi, hesabatların dinlənilməsi, yeni planların hazırlanması, maliyyə xərclərinin razılaşdırılması və digər aktual məsələlərin müzakirəsi, hər il keçirilən Tərəflər Konfransında həyata keçirilir.

1995-ci il yanvarın 10-da Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi "İqlim dəyiş-

məlləri üzrə çərçivə Konvensiyası"nı təsdiq etmişdir.

Yer atmosferinə istixana effekti yaradan qazların atılmasının qarşısını almaq sahəsində səyləri artırmaq məqsədilə növbəti addım 1997-ci il dekabrın 11-də BMT-nin "İqlim dəyişmələri üzrə çərçivə Konvensiyası"nın Kioto Protokolunu qəbul etməklə atılmışdır. 2005-ci ildə qüvvəyə minmiş bu Protokola əsasən, Avropa ölkələri, ABŞ, Kanada, Yaponiya, Avstraliya və Yeni Zelandiya 2008-ci ildən 2012-ci ilə qədər olan müddətdə istixana qazı tullantılarını, 1990-cı il səviyyəsi ilə müqayisədə təxminən 5% azaltmaq barədə öhdəlik götürmüşdülər. Buna baxmayaraq, bu öhdəlikləri tam miqyasda yerinə yetirmək mümkün olmamışdır, çünki 2001-ci ildə ABŞ Senatı Protokolu ratifikasiya etməkdən imtina etmiş, 2012-ci ildə isə Kanada Protokoldan tamamilə çıxmaq qərarına gəlmişdir. Protokolda iştirak etdiyi müddətdə Kanadada istixana qazları tullantıları nəinki azalmamış, əksinə 35%-ə qədər artmışdır. 2012-ci ildə Kioto Protokolunun iştirakçı ölkələrinin Doha şəhərində keçirilən görüşündə sənədin qüvvədə olma müddəti 2020-ci ilədək uzadılmışdır [5, s.191-196], lakin bu müddət başa çatmamış, 2015-ci ildə Kioto Protokolu Paris Sazişi ilə əvəz olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Kiotu Protokoluna 2000-ci il iyulun 18-də qoşulmuşdur.

BMT-nin "İqlim dəyişmələri üzrə çərçivə Konvensiyası"nın Tərəflər Konfransında qəbul olunmuş Paris Sazişi dünya üzrə orta temperatur artımını 1,5°C səviyyəsində saxlamaq üçün tədbirlərin görülməsini məqsəd olaraq qarşıya qoyur. Digər bir qlobal məqsəd isə, 2050-ci ilədək sıfır karbon emissiyasına nail olmaqdan ibarətdir. Bundan başqa, iqlim dəyişikliklərinin nəticələrini yumşaltmaq və adaptasiya üzrə məqsədlərə çatmaq üçün inkişaf etməkdə olan ölkələrə ildə 100 mlrd. dollar yardım göstərilməsi qərara alınmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu qərarın icrası məcburi xarakter daşımır [5, s.196-202].

2016-cı il oktyabrın 28-də Paris Sazişi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən təsdiq edilmişdir.

Bu vaxta qədər BMT-nin "İqlim dəyişikliyi üzrə çərçivə Konvensiyası"nın Tərəfləri Konfransının 29 sessiyası baş tutmuşdur. İyirmi doqquzuncu sessiya (COP 29) 2024-cü il noyabrın 11-dən 22-dək Bakıda keçirilmişdir.

Tərəflər Konfransına evsahibliyi edəcək ölkə "İqlim dəyişikliyi üzrə çərçivə Konvensiyası"nı təsdiq etmiş ölkələrdən ibarət regional qruplar üzrə, rotasiya qaydasında və səsvermə yolu ilə müəyyənləşdirilir. BMT-nin regional qruplarının sayı beşə bərabərdir: Afrika ölkələri qrupu, Asiya ölkələri qrupu, Latın Amerikası və Karib dənizi hövzəsi ölkələri qrupu, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri qrupu, Qərbi Avropa və digər ölkələr qrupu. Namizəd ölkə qrupdaxili konsensus əsasında müəyyənləşdirilir.

2024-cü ildə COP-a evsahibliyi etmək növbəsi, Azərbaycanın da daxil olduğu Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri qrupunda idi. Mötəbər beynəlxalq tədbirləri yüksək səviyyədə keçirmək təcrübəsinə malik olan Azərbaycan iqlim dəyişikliklərinə qarşı mübarizəyə öz töhfəsini vermək məqsədilə, COP 29-un Bakıda keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmişdi. Azərbaycan ilə yanaşı, Bolqarıstan və Ermənistan da öz namizədliyini irəli sürmüşdülər. Azərbaycan və Ermənistanın müharibə vəziyyətində olması ilk baxışda onlar arasında kompromis əldə etməyin mümkünlüyünə ümidləri azaldır, Bolqarıstanın şanslarını isə artırırdı, lakin Bakı ilə İrəvan arasında aparılan birbaşa danışıqlarda qərar birincinin xeyrinə qəbul edilmişdi.

2023-cü il dekabrın 7-də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası və Ermənistan Respublikası baş nazirinin Aparatı birgə açıqlama yayaraq, regionda sülh əldə etmək, iki ölkə arasında münasibətləri normallaşdırmaq və etimad yaratmaq məqsədilə Ermənistanın öz namizədliyini geri götürdüyünü və Azərbaycanın namizədliyini dəstəklədiyini bəyan etmişdilər. Eyni zamanda, humanizm prinsiplərindən çıxış edən rəsmi Bakı Azərbaycanda əsirlikdə olan erməni hərbçilərdən 32 nəfəri, rəsmi İrəvan isə

Ermənistanda əsirlikdə olan 2 nəfər azərbaycanlı hərbçini azad etmışdi [6, s.1]. Azərbaycan diplomatiyasının uğuru sonda Bolqarıstanın da öz namizədliyini geri götürməsi ilə nəticələnmişdir. Dekabrın 11-də isə, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin paytaxtı Dubay şəhərində COP 28 çərçivəsində keçirilən plenar iclasda COP 29-un 2024-cü ildə Azərbaycanda keçirilməsi barədə son qərar qəbul edilmişdir.

İqlim dəyişikliklərinə qarşı mübarizənin Azərbaycan tərəfindən sistemli olaraq dəstəkləndiyini, yaşıl inkişafın respublikanın milli prioriteti olduğunu vurğulayan Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, "BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) 2024-cü ildə evsahibliyi etməyimiz iqlim dəyişikliklərinə qarşı mübarizə üzrə qlobal səylərə öz töhfəmizi vermək qətiyyətimizdən irəli gəlir" [7, s.10].

COP29-un qlobal əhəmiyyətini nəzərə alan respublika rəhbərliyi bu beynəlxalq tədbirin ən yüksək səviyyədə keçirilməsini təmin etmək məqsədilə sistemli addımlar atmışdır. Prezident İlham Əliyevin 2024-cü il 13 yanvar tarixli Sərəncamına əsasən, tədbirin keçrilməsi ilə əlaqədar Təşkilat Komitəsi yaradılmış, Tədbirlər Planı hazırlanmış və əməliyyat şirkəti təsis edilmişdir. Azərbaycan Prezidenti tərəfindən 2024-cü ilin "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" elan edilməsi də ətraf mühitin mühafizəsinə və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin genişləndirilməsinə respublikada ciddi əhəmiyyət verildiyini sübut edən çoxsaylı faktlardan biridir.

2024-cü il noyabrın 12-də Bakıda müasir Azərbaycan tarixinin əhəmiyyətli hadisələrindən biri, COP29-un Liderlər Sammiti keçirildi və bununla da bəşəriyyəti narahat edən iqlim problemlərinin həllinə nail olmaq üçün müzakirələrə start verildi. Dünyanın 196 ölkəsinin təmsil olunduğu, 80 prezident, vitse-prezident və baş nazirin, 72 min nümayəndənin iştirak etdiyi COP29-un ilk iclasında çıxış edən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın sülh və əməkdaşlıq siyasətinə, "yaşıl enerji"yə keçidə böyük əhəmiyyət verdiyini qeyd etmişdir. Bəzi qeyri-sağlam qüvvələrin qalıq yanacaq növləri ətrafında apardığı məqsədli və spekulyasiya xarakterli müzakirələrə Azərbaycan Prezidentinin münasibəti müasir reallıqlar baxımından strateji əhəmiyyətə malik olub, qlobal enerji sektorunun inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirmişdir. İlham Əliyev hal-hazırda qalıq yanacaq növlərindən imtinanın mümkünsüzlüyünü, bazarda onlara tələbatın yüksək olduğunu vurğulamaqla yanaşı, "yaşıl iqtisadiyyat"a keçid siyasətini davam etdirməyin vacibliyini diqqətə çatdırmışdır: "Hər bir təbii sərvət – istər neft, qaz, külək, günəş, qızıl, gümüş və mis – bunların hamısı təbii sərvətlərdir. Ölkələr onların olmasına görə günahlandırılmalı və bazarda onlara tələbatın olması səbəbindən onları bazara çıxardıqlarına görə suçlanmalı deyillər. İnsanlara onlar lazımdır. Bir sözlə, mesajım belədir. COP29-un sədri kimi, əlbəttə, biz "yaşıl keçidin" güclü carçısı olacağıq və bunu edirik, lakin eyni zamanda biz realist olmalıyıq" [8, s.4].

İqlim dəyişikliklərinin mənfi təsirlərinin getdikcə geridönməz xarakter aldığı, BMT-nin baş katibi Antonio Guterreşin çıxışından da aydın görünür. O, qlobal istiləşmənin 2,5°C yaxınlaşdığını, bunun isə təbii fəlakətlərə, insan faciələrinə, dağıntılara, flora və faunanın məhvinə yol açdığını bildirmiş, ölkələri COP28-də, sıfır karbon emissiyasına yaxınlaşmaq üçün üzərlərinə götürdükləri öhdəlikləri yerinə yetirməyə çağırmış, hal-hazırda karbon emissiyasının artmaqda davam etdiyini vurğulamışdır. Baş katibə görə, problemin həlli üçün, birincisi, temperatur artımının 1,5°C-yə qədər azaldılmasına nail olmaq, enerji səmərəliliyini ikiqat artırmaq və səhralaşmanın qarşısını almaq, ikincisi, insanları iqlim dəyişiklikləri və iqlim böhranlarından qorumaq və onların adaptasiyası üçün tələb olunan maliyyə bazasını formalaşdırmaq, üçüncüsü isə, inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardımları artırmaq lazımdır. Həqiqətən də inkişaf etməkdə olan ölkələr iqlim dəyişikliklərinin yaratdığı problemlərin mənfi təsirlərinə daha çox məruz qalırlar. Antonio Guterreşin qeyd

etdiyi kimi, ekoloji problemləri "varlılar yaradır, yoxsullar isə onun haqqını ödəyirlər" [8, s.5].

Beynəlxalq münasibətlər sistemində özünün ədalətli mövqeyi ilə seçilən Azərbaycan bu dəfə də özünün prinsipiallığı ilə seçilmiş, müstəmləkəçiliyin və ədalətsiz yanaşmanın qurbanına çevrilən xalqların müdafiəsinə qalxmışdır. Geniş gündəliyə malik olan COP29 çərçivəsində, inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərinin problemlərinin müzakirə edildiyi bir platformanın yaradılması Azərbaycanın beynəlxalq hüquqa, bərabərlik və qarşılıqlı hörmət prinsipinə sadiqliyinin növbəti nümayişi idi.

2024-cü ilin sentyabrında, məqsədi kiçik ada dövlətlərinə yardım göstərmək olan Zərərə Cavab Fondu yaradılmışdır. Azərbaycan BMT-nin Baham adaları, Tonqa, Tuvalu və s. kiçik ada dövlətlərində həyata keçirdiyi birgə layihələri dəstəkləmək məqsədilə 10 mln. dollar ayırmışdır. Sakit okeanda və Karib dənizi hövzəsində yerləşən, Fransa və Hollandiyanın müstəmləkəçilik siyasətindən əzab çəkən xalqların azadlıq uğrunda mübarizəsi sərt güc tətbiq etməklə boğulur, onların yaşadıqları və müxtəlif silah növlərinin sınaq poliqonuna çevrildiyi adalarda ekoloji balans pozulmuş və biomüxtəliflik ciddi təhlükə altına düşmüşdür. Məsələn, 1966-1996-cı illərdə təkcə Fransa Polineziyasında 193 nüvə sınağı keçirilmiş, adada radiasiya səviyyəsi 4900%-dən çox olmuşdur. İnkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərinin sammitində çıxış edən Prezident İlham Əliyev bu dövlətlərin xalqlarını dəstəkləməkdə davam edəcəklərini bildirmişdir. Son illərdə Qoşulmama hərəkatına sədrlik etdiyi dövrdə Azərbaycan 20 kiçik ada dövlətinə maliyyə və humanitar yardım göstərmişdir [9, s.2]. Müstəmləkəçiliyə, təbii sərvətlərin talan edilməsinə və fəaliyyəti ekosistemin deqradasiyasına səbəb olan transmilli korporasiyalara qarşı çıxış edən Afrika ölkələri və dənizaşırı ərazilərin nümayəndələri COP29 çərçivəsində "Yaşıl və müstəmləkəsiz dünya naminə həmrəylik" şüarı altında dinc aksiya təşkil etməklə [10, s.11], üzləşdikləri problemləri dünya birliyinin diqqətinə çatdırmışdılar.

Müxtəlif platformalarda aparılan danışıqlar və müzakirələr sonda iştirakçı ölkələrin ekoloji problemlərin həllinə münasibətdə birgə yanaşma sərgiləməsi ilə nəticələnmişdir. BMT və Mərkəzi Asiya ölkələri tərəfindən imzalanan "İqlim dəyişikliyi, buzlaqlar və transsərhəd əməkdaşlıq üzrə Tərəfdaşlıq" adlı birgə Bəyannamə [11, s.8], Türk Dövlətləri Təşkilatının üzvü olan dövlətlərin ekologiya və ətraf mühit nazirləri tərəfindən imzalanan "Nazirlər Bəyannaməsi" [12, s.8], İqlim, İnnovasiya və Ticarət üzrə CAREC (Mərkəzi Asiya Regional İqtisadi Əməkdaşlığı) Tərəfdaşlığına dair Bakı Bəyannaməsi [13, s.10] və s. sənədlər ekosistemi qorumaq məqsədilə səylərin birləşdirilməsini, prioritet istiqamətlərdə ölkələrarası əməkdaşlığın və dialoqun genişləndirilməsini təşviq edir.

Bakıda keçirilən Tərəflər Konfransı bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni təşviq edən üç enerji təşəbbüsünün irəli sürülməsi ilə də diqqəti cəlb edir. "COP29 qlobal enerji saxlama və şəbəkələr vədi" adlı birinci təşəbbüsə əsasən, 2030-cu ilədək qlobal enerji saxlama sistemləri 1500 QVt gücünə çatdırılmalı, 25 mln. kilometrə bərabər elektrik şəbəkəsi yaradılmalı və ya təmir edilməlidir. 2040-cı ilədək elektrik şəbəkəsini 65 mln. kilometrə çatdırmaq nəzərdə tutulur. İkinci təşəbbüs "COP29 "yaşıl enerji" zonaları və dəhlizləri vədi" adlanır. Bu vədin həyata keçirilməsi nəticəsində, BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə uyğun olaraq, qitələrarası və regionlararası "yaşıl enerji" zonaları yaradılmalı, bu yolla iqtisadi inkişafa və enerji səmərəliliyinə töhfə verilməlidir. "COP29 Hidrogen Bəyannaməsi" adlı üçüncü təşəbbüs təmiz hidrogen istehsalını artırmaq yolu ilə, enerji sektorunun karbonsuzlaşdırılmasını hədəfləyir [14, s.7]. Azərbaycanın sədrlik etdiyi tədbirdə həyati əhəmiyyətli belə təşəbbüslərin irəli sürülməsi, "yaşıl dünya"ya keçid prosesində respublikanın ön sıralarda yer aldığını göstərir.

COP29 çərçivəsində aparılan müzakirələr ölkələrin bir qisminin "yaşıl dünya"ya keçid prosesində səmimi davranış nümayiş etdirmədiyini də üzə çıxarmışdır. Bəzi ölkələr qlobal

iqlim dəyişikliklərinin qarşısını almaq üçün müəyyənləşdirilən tədbirlərin reallaşdırılmasında iştirakdan yayınır, tələb olunan səviyyədə maliyyə vəsaiti ayırmaqdan və bu sahədə şəffaf fəaliyyəti təmin etməkdən boyun qaçırır.

Hal-hazırda qlobal istiləşmənin qarşısını almaq və onun mənfi nəticələrini aradan qaldırmaq üçün hər il təxminən 8 trln. maliyyə vəsaiti tələb olunur. Mövcud şəraitdə, obyektiv və subyektiv səbəblərdən bu məbləğin toplanmasının qeyri-mümkünlüyü sirr deyildir. Buna görə də, COP29-da 1,3 trln. dolların toplanılması barədə razılıq əldə etmək planlaşdırılırdı və bu məbləğin 49%-i özəl mənbələrdən əldə edilməli idi. Ölkələrin 73 %-də iqlim xərclərini qiymətləndirmək və izləmək üçün mükəmməl mexanizmin, 41%-də özəl sektordan cəlb edilən investisiyalar barədə hesabatlılığın olmadığı [15, s.12] nəzərə alınsa, planlaşdırılan məbləğin toplanması da apriori şübhə altına düşürdü.

COP29 sədrliyinin Tərəflər Konfransının yekunları barədə yaydığı bəyanatdan aydın olur ki, 1,3 trln. dollar toplamaq hədəfinə çatılmamış, lakin bu hədəfdən imtina da edilməmişdir. Belə ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqlimlə bağlı fəaliyyəti maliyyələşdirmək üçün 2035-ci ilə qədər olan dövrdə Tərəflərin hamısının iştirakı ilə, dövlət və özəl mənbələrdən ildə ən azı 1,3 trln. dollar maliyyə vəsaitinin toplanılmasına nail olmaq məqsəd kimi müəyyənləşdirilmişdir [16, s.1].

Ümumilikdə, COP29 Yer planetində ekosistemi, biomüxtəlifliyi qoruyub saxlamaq, insan sağlamlığı və təhlükəsizliyini təmin etmək baxımından ciddi və əhəmiyyətli qərarların qəbul edilməsi ilə tarixə düşmüşdür. Tərəflər Konfransında Paris Sazişinin, etibarlı və şəffaf karbon bazarlarının yaradılması barədə olan 6-cı maddəsi təsdiq olunmuş, Sazişin 13-cü maddəsinə uyğun olaraq, İkiillik Şəffaflıq Hesabatlarının hazırlanmasına dair qərar qəbul edilmişdir. Eyni zamanda, iqlim dəyişikliklərinin təsirlərinə ən həssas olan ölkələrə maliyyə yardımı göstərmək məqsədilə yaradılan İtki və Zərər Fondu fəaliyyətə başlamış, maliyyə məsələləri üzrə Yeni Kollektiv Kəmiyyət Hədəfi qəbul olunmuşdur və bu sənədə əsasən, inkişaf etmiş ölkələrin inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim fəaliyyəti üçün ayırdıqları 100 mlrd. dollar vəsaitin məbləğini 2035-ciilədək ən azı 300 mlrd. dollara çatdırmaq nəzərdə tutulur [17, s. 3].

İqlim dəyişiklikləri insan həyatının, qlobal iqtisadiyyatın və beynəlxalq münasibətlərin əsaslarını sarsıdacaq, bəşəriyyəti xaosa və kataklizmlərə düçar edəcək nəticələr doğura bilər. Təhlükənin qarşısını almağın əsas və ən səmərəli yolu enerji səmərəliliyinin səviyyəsini yüksəltmək və ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaları tətbiq etməklə “yaşıl iqtisadiyyat”a keçmək məqsədilə ölkələrarası əməkdaşlığı genişləndirməkdən ibarətdir. Planetdə istixana effekti yaradan qazların emissiyasında iri dövlətlər əsas pay sahibi olduqları üçün, problemin həllində əsas məsuliyyət də onların üzərinə düşür. Buna baxmayaraq, ABŞ, Fransa, Almaniya və bir neçə digər ölkədə anti-Azərbaycan isterikasına qapılan müəyyən dairələr COP29-un ərəfəsində və gedişində respublikaya qarşı çirkin kampaniya aparmış və dünya birliyini bu mötəbər tədbiri boykot etməyə çağırmışdılar. Şübhəsiz ki, iqlim dəyişikliklərinin doğurduğu mənfi nəticələrin genişlənməsindən və dərinləşməsindən narahatlıq keçirməyən və ikili standartlardan çıxış edən bu qüvvələri qıcıqlandıran əsas səbəb Qırx dörd günlük müharibədə və 2023-cü ilin sentyabrında keçirilən antiterror əməliyyatında Azərbaycanın Ermənistan üzərindəki tarixi qələbəsi, respublikanın beynəlxalq nüfuzunun artması, mövqelərinin möhkəmlənməsi, Cənubi Qafqazın aparıcı ölkəsinə çevrilməsi və hədəflərinin böyüməsi ilə bağlıdır.

COP29-un davam etdiyi bir zamanda, 2024-cü il noyabrın 20-də Lüksemburq Deputatlar Palatasının Azərbaycan əleyhinə, qərəzli və əsassız ittiham və iddialardan ibarət olan qətnamə qəbul etməsi də [18, s.6] təsadüfi hal olmayıb, məhz müstəqil xarici siyasət həyata keçirən, suverenliyini təmin etmək və yüksək səviyyəli beynəlxalq tədbirlərə uğurla ev sahibliyi etmək iqtidarında olan respublikanı qaralamaq cəhdindən başqa bir şey deyildir.

Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, "ikili standartlar, digər ölkələrə dərslər vermək adəti və siyasi riyakarlıq bəzi Qərb ölkələrindəki bir sıra siyasətçilər, dövlət nəzarətində olan QHT-lər, yalan xəbər mediası üçün fəaliyyət metoduna çevrilib [8, s.4]. Buna baxmayaraq, COP29 istər təşkilati, istər təmsilçilik, istərsə də gündəlikdə duran məsələlərin aktuallığı və dairəsinin genişliyi baxımından əhəmiyyətli və uğurlu olub, Azərbaycanın növbəti qələbəsi kimi tarixə düşmüşdür.

Bütün qeyd olunanları ümumiləşdirərək, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, son onilliklərdə bəşəriyyətin üzləşdiyi ən ciddi problemlərdən olan iqlim dəyişiklikləri və qlobal istiləşmənin qarşısının alınması yalnız təxirəsalınmaz və kollektiv tədbirlərin həyata keçirilməsi, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin getdikcə genişləndirilməsi ilə mümkündür. Bu məqsədlə, təbiətə antropogen təsirlər azaldılmalı, istixana qazları ilə atmosferin çirkləndirilməsi məhdudlaşdırılmalı, sıfır karbon emissiyasına və dünya üzrə orta temperatur artımının 1,5°C səviyyəsində saxlanılmasına nail olunmalıdır. İqlim dəyişikliklərinə qarşı mübarizəsinin ön sıralarında yer alan Azərbaycan bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın və dialoqun genişləndirilməsini təşviq edir və konkret nəticəyə istiqamətlənən siyasət həyata keçirir. COP29-un Bakıda yüksək səviyyədə təşkil olunması və bu tədbir çərçivəsində ciddi qərarların qəbul edilməsi bunun bariz sübutudur.

Ədəbiyyat:

1. Доклад о мировом развитии 2010. Развитие и изменение климата / Всемирный банк. Пер. с англ. М.: Издательство «Весь мир», 2010, 440 с.
2. Statistical Review of World Energy 2024. London: Energy Institute, 2024, 73 p.
3. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. [Electronic resource] - URL: https://www.un.org/ru/documents/
4. United Nations Framework Convention on Climate Change. [Electronic resource] - URL: https://unfccc.int/files/
5. Вирт Д.А. Парижское соглашение: новый компонент климатического режима ООН // Вестник международных организаций. 2017, т. 12, № 4, с. 185–214
6. Qarşılıqlı etimada əsaslanan ilk addım. // Azərbaycan qəzeti, 2023, 8 dekabr, s. 1
7. Prezident İlham Əliyev COP 29-un Azərbaycanda keçirilməsi ilə bağlı paylaşım edib // Azərbaycan qəzeti, 2023, 13 dekabr, s. 1
8. Dünya Bakıda birləşib. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 13 noyabr, s. 1-6
9. Azərbaycan kiçik ada dövlətlərinə birmənalı dəstəyini nümayiş etdirir. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 14 noyabr, s. 1-2
10. Afrika ölkələri və dənizaşırı ərazilərin nümayəndələri Bakıda dinc aksiya təşkil ediblər. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 11
11. COP29 çərçivəsində Mərkəzi Asiya ölkələri iqlim dəyişikliyi və buzlaqların qorunması üzrə birgə bəyannamə imzalayıblar. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 8
12. COP29 çərçivəsində TDT dövlətləri ekologiya üzrə "Nazirlər Bəyannaməsi" imzalayıb. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 8
13. İqlim, innovasiya və ticarət üzrə CAREC Tərəfdaşlığına dair Bakı Bəyannaməsi imzalanıb. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 10
14. COP29 enerji təşəbbüsləri rəsmi olaraq elan edilib. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 16 noyabr, s. 7
15. Qardaşxanova Ə. Maliyyə, investisiya və ticarət günü. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 12
16. COP29 sədrliyi bəyanat yayıb. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 23 noyabr, s. 1
17. COP29-un bağlanış plenar iclası keçirilib, bir sıra mühüm qərarlar qəbul edilib. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 24 noyabr, s. 1, 3.
18. Lüksemburq Deputatlar Palatasının qətnaməsinə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin münasibəti. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 22 noyabr, s. 6

Açar sözlər: *COP29, ekosistem, "yaşıl enerji", karbon emissiyası, iqlim dəyişikliyi, enerji mənbələri, ətraf mühit, antropogen təsir*

Elman Nasirov

Member of the Milli Majlis,
The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan,
Director of the Institute of Political Research,
Dr. of Political Sciences, Professor

COP29 STAGE IN AZERBAIJAN'S “GREEN ENERGY” POLICY

ABSTRACT

In the modern era, climate change and disruption of the ecological balance are extremely alarming problems for progressive humanity. Steps are being taken at the international level to prevent this global challenge. In order to reduce greenhouse gas emissions into the atmosphere and stimulate the transition to a "green economy", the UN Framework Convention on Climate Change was signed in 1992. The 29th session of the Conference of the Parties to this Convention (COP29) was held in Baku from 11 to 22 November 2024. Speaking at the Leaders' Summit on November 12, President Ilham Aliyev noted that Azerbaijan had taken significant steps in the transition to "green energy". Within the framework of COP29, important decisions were aimed at preserving the ecosystem. The Conference of the Parties put forward energy initiatives promoting the use of renewable energy sources, committed to attracting at least $1.3 trillion annually by 2035 to finance climate action in developing countries, created a Loss and Damage Fund to provide financial assistance to countries most vulnerable to the effects of climate change, etc. At the same time, certain forces in the world, envious of Azerbaijan's success, carried out dirty propaganda against the republic, called for a boycott of COP29, but all their attempts failed, and the 29th session of the Conference of the Parties successfully completed its work.

Keywords: *COP29, ecosystem, “green energy”, carbon emissions, climate change, energy sources, environment, anthropogenic impact*

Эльман Насиров

Депутат Милли Меджлиса,
директор Института политических исследований
Академии Государственного управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор политических наук, профессор

ЭТАП COP29 В ПОЛИТИКЕ "ЗЕЛЕНОЙ ЭНЕРГИИ" АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

В наше время изменение климата и нарушение экологического равновесия являются крайне тревожными проблемами для прогрессивного человечества. На международном уровне предпринимаются шаги по предотвращению этого глобального вызова. В целях сокращения выбросов парниковых газов в атмосферу и стимулирования перехода к «зеленой экономике» в 1992 году была подписана Рамочная конвенция ООН об изменении климата. С 11 по 22 ноября 2024 года в Баку прошла 29-я сессия Конференции Сторон этой Конвенции (COP29). Выступая на Саммите лидеров, состоявшемся 12 ноября, Президент Ильхам Алиев отметил, что Азербайджан предпринял значительные шаги в переходе к «зеленой энергетике». В рамках COP29 были приняты важные решения, направленные на сохранение экосистемы. На Конференции Сторон были выдвинуты энергетические инициативы, способствующие использованию возобновляемых источников энергии, взято обязательство ежегодно привлекать к 2035 году не менее 1,3 трлн долларов США на финансирование климатической деятельности в развивающихся странах, создан Фонд компенсации потерь и ущерба для оказания финансовой помощи странам, наиболее уязвимым к последствиям изменения климата и т.д. В то же время определенные силы в мире, завидуя успехам Азербайджана, вели грязную пропаганду против республики, призывали бойкотировать COP29, однако все их попытки провалились, и 29-я сессия Конференции Сторон успешно завершила свою работу.

Ключевые слова: *COP29, экосистема, «зеленая энергия», выбросы углерода, изменение климата, источники энергии, окружающая среда, антропогенное воздействие*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.013

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICY

UOT 328; 342.5; 351/354

MƏZAHİR ƏFƏNDİYEV
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı
e-mail: mezahirefendiyev1@gmail.com

SÜNİ İNTELLEKT VƏ DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİ: QLOBAL PERSPEKTİVLƏR VƏ AZƏRBAYCAN TƏCRÜBƏSİ

XXI əsrin qlobal çağırışları sosial-iqtisadi inkişaf, ekoloji təhlükəsizlik və sosial ədalətin təmin olunmasını eyni anda tələb edir. Bu gün müharibələrin, münaqişələrin tuğyan etdiyi dünyamızda insanların daha yaxşı, rifah və sülh içində yaşaması üçün qəbul olunmuş universal sənədlərin icrası təəssüf ki, çətinliklərlə üzləşir və "Heç kəsi arxada qoymayaq" konsepsiyasına ciddi təhdidlər yaranır. Qlobal iqlim böhranı, yoxsulluq, bərabərsizlik, səhiyyə problemləri və iqtisadi qeyri-sabitlik bəşəriyyətin gələcəyini ciddi şəkildə təhlükə altına alır.

2015-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv dövlətlər tərəfindən yekdilliklə qəbul olunmuş, 17 məqsəd və 169 hədəfi əhatə edən "Dayanqılı İnkişaf Məqsədləri" (DİM) (Sustainable Development Goals – SDG) universal sənədinin 2030-cu ilə qədər icra olunması dünya dövlətlərinin gündəliyində əsas məsələlərdən biri kimi müəyyənləşib.

DİM-lər yoxsulluğun aradan qaldırılması (DİM 1), aclığın bitirilməsi (DİM 2), sağlam həyat (DİM 3), keyfiyyətli təhsil (DİM 4), gender bərabərliyi (DİM 5), təmiz su və sanitar şərait (DİM 6), əlçatan və təmiz enerji (DİM 7), iqtisadi artım və layiqli iş yerləri (DİM 8), sənaye, innovasiya və infrastruktur (DİM9), bərabərsizliyin azaldılması (DİM 10), dayanıqlı şəhərlər (DİM 11), məsuliyyətli istehlak və istehsal (DİM 12), iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə (DİM 13), sualtı həyatın qorunması (DİM 14), quru ekosistemlərin mühafizəsi (DİM 15), sülh və ədalət (DİM 16) və tərəfdaşlıqların gücləndirilməsi (DİM 17) kimi hədəfləri əhatə edir.

Bu gün cəmiyyətlərin, habelə onlara rəhbərlik edən siyasi dairələrin əsas məsuliyyəti dayanıqlı inkişaf konsepsiyalarının üzərində hərtərəfli çalışmaq olmalıdır. DİM məqsədlərinin hər birinin icrası özü-özlüyündə dünyanın müxtəlif coğrafi ərazilərində nəinki öz aktuallığını saxlayır, eyni zamanda daha ciddi və təxirəsalınmaz tədbirlərin həyata keçirilməsini diktə edir.

Əlbəttə ki, bu işlərin həyata keçirilməsində dövlətlər, hökumətlər, beyin mərkəzləri, eləcə də beynəlxalq təşkilatlar texnoloji imkanların gətirdiyi yeniliklərdən də maksimum dərəcədə səmərəli istifadə etməyə çalışırlar.Xüsusilə, Son illərdə süni intellekt (Sİ) texnologiyalarının sürətli inkişafı DİM məqsədlərinin icrasında yeni imkanlar açmışdır. Sİ yalnız informasiya texnologiyalarında deyil, həm də sosial idarəetmədə, dövlət xidmətlərində, səhiyyədə, kənd təsərrüfatında, təhsildə və ekoloji monitorinqdə tətbiq edilərək insan fəaliyyətinin effektivliyini yüksəltməkdədir. Bu səbəbdən süni intellektin dayanıqlı inkişaf gündəliyinə inteqrasiyası həm elmi, həm də praktik baxımdan strateji əhəmiyyət daşıyır.

Ümumiyyətlə süni intellekt ideyası çox qədim dövrlərə gedib çıxır. Antik Yunanıstanda mifoloji varlıqlar (məsələn, mexaniki insanlar) bu anlayışın ilkin formaları idi. Sonralar elmi fantastika əsərləri (məsələn, Mary Shelley-nin Frankenstein əsəri) düşünən və hərəkət edən qeyri-insan varlıqların ideyasını populyarlaşdırdı.

İkinci Dünya Müharibəsi zamanı faşist Almaniyasının eniqma kompyuterinin alqoritmlərinin ardıcıllığını taparaq qələbəyə əhəmiyyətli töhfə verən ingiltərəli riyaziyyatçı Alan Turing 1950-ci ildə “Can Machines Think?” sualını ortaya atdı və Turing Testini təklif etdi. Həmin dövrdə kompüterlərin inkişafı insan kimi düşünə bilən maşınlar ideyasını reallaşdırmağa yaxınlaşdırdı.

1956-cı ildə ABŞ-ın Dartmouth Konfransı süni intellektin rəsmi doğum tarixi hesab olunur. John McCarthy, Marvin Minsky, Allen Newell və Herbert Simon kimi alimlər "Süni İntellekt" terminini rəsmi olaraq istifadə etdilər. Konfransın məqsədi isə insan kimi düşünə bilən proqramlar yaratmaq idi.

İlk uğurlar da məhz bu dövrə təsadüf etdi. Logic Theorist və ELIZA kimi proqramlar yaradıldı. Lakin, texnologiyalar zəif, kompüterlər yavaş və yaddaşsız olduğundan 1970-1980 və 1987-1993-cü illərdə iki dəfə “AI Qışı”, yəni marağın və maliyyələşmənin azalması baş verdi.

Sonralar 2000-ci ilin əvvəlinə qədər ekspert sistemləri, robotexnika və maşın öyrənməsi istiqamətləri inkişaf etdi. 1997-ci ildə IBM-in Deep Blue kompüteri Qari Kasparovu (dünya şahmat çempionu) məğlub etdi – bu, Sİ-nin böyük nailiyyəti idi. Maşın öyrənməsi və xüsusilə dərin öyrənmə (deep learning) texnologiyaları böyük irəliləyişlərə səbəb oldu.

2010-cu ildən sonrakı dövrü süni intellekt tarixində böyük sıçrayış adlandırmaq olar. Xüsusilə, 2020-ci ildən etibarən daxil olduğumuz Dördüncü Sənaye İnqilabı rəqəmsallaşmanı gündəlik həyatımızın vacib hissəsinə çevirdi. Siri, Alexa, ChatGPT, GPT-4, Deepseek, Dall-e2, Beatoven, WolframGPT, Tesla-nın avtonom avtomobilləri kimi texnologiyalar gündəlik həyatda istifadə olunur.

Süni intellekt artıq tibb, sənaye, təhsil, maliyyə, incəsənət və bir çox sahədə tətbiq olunur. Bu texnologiyalarının DİM-lərə nail olunmasında rolu çoxşaxəlidir və hər bir məqsədlə əlaqəli konkret töhfələr verir:

1. **Səhiyyə (DİM 3 – Sağlam həyat və rifah)**

– **Xəstəliklərin erkən aşkarlanması:** Radioloji görüntülərin təhlilində Sİ alqoritmləri həkimlərin diaqnostikasını dəstəkləyir.
– **Pandemiyalar zamanı proqnozlaşdırma:** COVID-19 dövründə Sİ əsaslı epidemioloji modellər virusun yayılmasını izləməkdə mühüm rol oynadı.
– **Səhiyyə xidmətlərinə çıxış:** Rəqəmsal səhiyyə platformaları ucqar bölgələrdə yaşayan insanlara tibbi xidmətləri əlçatan edir.

2. **Təhsil (DİM 4 – Keyfiyyətli təhsil)**

– **Fərdiləşdirilmiş öyrənmə:** Sİ əsaslı platformalar şagirdlərin bilik səviyyəsinə uyğun tədris proqramları hazırlaya bilir.
– **Onlayn təhsil:** Distant təhsil platformaları xüsusilə pandemiya dövründə bərabər təhsil imkanlarının təmin olunmasında mühüm rol oynadı.
– **Diaqnostik qiymətləndirmə:** Təhsil nəticələrinin avtomatlaşdırılmış qiymətləndirilməsi tədrisdə keyfiyyətin artmasına şərait yaradır.

3. **Ətraf mühit (DİM 13, DİM 14, DİM 15)**

– **İqlim dəyişikliyi:** Peyk məlumatlarının Sİ ilə təhlili iqlim göstəricilərinin dəqiq monitorinqinə imkan verir.
– **Təbii fəlakətlərin proqnozlaşdırılması:** Sİ alqoritmləri daşqın, zəlzələ və quraqlıq risklərini əvvəlcədən müəyyənləşdirə bilir.
– **Təbii ehtiyatların idarə olunması:** Enerji istehlakı və tullantıların azaldılması üzrə Sİ əsaslı optimallaşdırma modelləri.

4. **Kənd təsərrüfatı və iqtisadiyyat (DİM 2, DİM 8, DİM 9)**

– **Ağıllı suvarma sistemləri:** Su ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunur.
– **Torpaq və məhsuldarlığın analizi:** Sİ əsaslı sensorlar məhsul itkisini azaldır və məhsuldarlığı artırır.
– **İqtisadi artım:** Kiçik və orta sahibkarlığın rəqəmsal həllərlə dəstəklənməsi yeni iş yerlərinin açılmasına şərait yaradır.

Bu gün Sİ texnologiyalarının DİM-lərə inteqrasiyası üçün bir neçə əsas istiqamət fərqləndirilir:

– **Məlumatların toplanması və emalı:** DİM-lərin monitorinqi üçün keyfiyyətli məlumatlar vacibdir.
– **Qərarvermənin optimallaşdırılması:** Dövlətlər və təşkilatlar Sİ alqoritmləri vasitəsilə resursları daha optimal bölüşdürə bilər.
– **Şəffaf idarəetmə:** Elektron hökumət və rəqəmsal platformalarda Sİ tətbiqləri vətəndaş məmnuniyyətini artırır və korrupsiya riskini azaldır.
– **Texnologiyanın lokallaşdırılması:** Qlobal Sİ həllərinin milli kontekstə uyğunlaşdırılması.
– **Dövlət-özəl tərəfdaşlığı:** Startaplar və innovasiya mərkəzlərinin inkişafı ilə texnologiyanın geniş tətbiqi.

Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, Sİ texnologiyalarının istər gündəlik həyatımıza, istərsə də qlobal məqsədlərin icrasında inteqrasiyası özündə müsbət olduğu kimi, mənfi tərəflərini də ehtiva edir. Əgər səmərəlilik (resursların qənaəti, idarəetmədə sürət), şəffaflıq (qərarların əsaslılığı və vətəndaşlara hesabatlılıq), innovasiya (yeni sahələrin formalaşması, yüksək texnologiyalı iş yerlərinin yaranması), sosial təsir (təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəlməsi) kimi amilləri Sİ-nin müsbət cəhəti adlandırırıqsa, məlumat təhlükəsizliyi (şəxsi məlumatların sızması riski), iş yerlərinin azalması (avtomatlaşdırma bəzi peşələrin aradan qalxmasına səbəb ola bilər), bərabərsizlik (qərəzli alqoritmlər sosial ədalətsizliyi gücləndirə bilər), texnologiyadan asılılıq (kritik sahələrin texniki nasazlıqlara qarşı həssaslığı) kimi tendensiyalar hal-hazırda bir sıra cəmiyyətlərə öz mənfi təsirini göstərir.

Şübhəsiz ki, bu tendensiyalar ölkəmizdə də özünü biruzə verməkdədir. Lakin, müasir Azərbaycan Respublikası hər zaman ümumbəşəri çağırışlara həssaslıqla yanaşaraq, onların icrasında cəmiyyətin təhlükəsizliyini, insanların rifah halının daha da yaxşılaşdırılmasını və əlbəttə ki, milli-mənəvi dəyərlərimizə bağlılığımızı prioritet olaraq ortaya qoyur.

Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan 2000-ci ildən BMT-nin "Minilliyin İnkişaf Məqsədləri" Bəyannaməsini Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla yerinə yetirən və tolerantlığa, multikulturalizmə verdiyi töhfəyə, gender bərabərliyinin təşviqi və təmin olunması, yoxsulluğun qısa müddətdə azaldılması, xüsusilə insanların sağlamlığının qorunması, əhalinin təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi, ətraf mühitin yaxşılaşdırılması üzrə müsbət nəticəyə nail olmuş az sayda dövlətlərdən biri olaraq “2030 Gündəliyi”nin də fəal iştirakçısına çevrilib.

“Azərbaycan Respublikasının Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurasının yaradılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanına əsasən Azərbaycan üçün əhəmiyyət kəsb edən Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə uyğun müəyyən edilmiş milli prioritetlər və onlara dair göstəricilər ölkəmizdə dayanıqlı inkişaf sahəsində aparılacaq islahatların əsas istiqamətlərindən xəbər verib.

Milli Əlaqələndirmə Şurası Azərbaycanda əhalinin sosial-iqtisadi rifahını daha da yaxşılaşdırmaq, bu günədək görülmüş və əldə olunmuş nəticələrin davamlılığını qorumaq, habelə yeni çağırışlara uyğun məqsədlərə nail olmaq üçün qlobal əməkdaşlıq etmək məqsədi güdür. Hər il ölkədə 17 məqsədi əhatə edən görülmüş işlərə dair illik hesabatlar hazırlanır və 2016-ci ildən etibarən Azərbaycan 4 “Könüllü Milli Hesabat”ı hazırlayan aparıcı ölkələrdən biridir.

Qlobal Gündəlik qəbul olunduğu gündən Azərbaycan 2016-cı ildən etibarən SDG-lərin

milli səviyyədə həyata keçirilməsi üzrə addımlar atır. 2017-ci ildə "Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olunması üzrə Milli Prioritetlər" təsdiqlənmiş, 2021-ci ildə isə "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" sənədi qəbul olunmuşdur. Bu sənəddə iqtisadiyyatın rəqəmsallaşdırılması, insan kapitalının inkişafı, təmiz ətraf mühit və yaşıl artım kimi istiqamətlər DİM-lərlə uzlaşdırılır.

Lakin, tarixə nəzər yetirsək, ölkəmizin bu qlobal çağırışa hazırlığının yüksək səviyyədə təmin edilməsi hətta hazırki dövrdən öncə də dövlət gündəliyində mühüm yer tutduğunu və hökümət tərəfindən bu istiqamətdə ardıcıl addımların atıldığını müşahidə edə bilərik.

Məhz Prezident İlham Əliyevin iradəsi nəticəsində ölkəmizdə bir sıra innovativ layihələr uğurla icra edilməyə başlandı, rəqəmsallaşma, operativlik, hesabatlılıq və ən əsası şəffaflıq başlıca amil olaraq nəzərə alındı. Vaxtında həyata keçirilən bu təşəbbüslər və onların gələcək müsbət təsirləri ölkə rəhbərliyinin uzaqgörən siyasətinin nəticəsində Azərbaycanı qlobal çağırışların hərəkətverici qüvvələrindən birinə çevirmək istəyindən irəli gəlirdi.

Bu məcrada dövlət idarəçiliyində aparılan kompleks institusional islahatların mühüm tərkib hissəsi kimi, ölkə başçısının Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması haqda 13 iyul 2013-cü il tarixli Fərmanını xüsusi vurğulamaq olar.

ASAN Xidmət modeli Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf təcrübəsinin əsas nümunələrindən biridir. Bu model:

– Dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılması və sadələşdirilməsi təmin edir.
– Korrupsiyanın qarşısının alınması və şəffaflığın gücləndirilməsinə töhfə verir.
– Vətəndaş məmnuniyyətini artırır (95%-dən çox razılıq səviyyəsi).
– DİM 16 ("Sülh, ədalət və güclü institutlar") və DİM 9 ("İnnovasiya və infrastruktur") məqsədlərinə uyğundur.

DİM və Sİ texnologiyasının sintezini bir sıra digər sahələrdə də görmək mümkündür:

1. "Rəqəmsal Azərbaycan" strategiyası

Bu strategiya çərçivəsində:

– Elektron hökumət xidmətləri genişləndirilir.
– Elektron səhiyyə sistemləri qurulur.
– Rəqəmsal təhsil və distant tədris platformaları inkişaf etdirilir.
– Süni intellekt texnologiyalarının dövlət xidmətlərində istifadəsi nəzərdə tutulur.

2. İqtisadiyyat və enerji sektoru

– Kiçik və orta sahibkarlıq (KOB) üçün rəqəmsal həllər hazırlanır.
– Enerji sektoru: Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrinin "yaşıl enerji zonası" elan olunması Azərbaycanın DİM 7 ("Təmiz və əlçatan enerji") məqsədinə uyğunluğunu göstərir.
– Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlıq çərçivəsində bərpa olunan enerji layihələri həyata keçirilir.

3. Sosial və ekoloji layihələr

– Yaşıl Şəhərsalma konsepsiyası – Bakı və digər şəhərlərdə ekoloji nəqliyyat həlləri.
– Ağıllı kənd layihəsi – Zəngilan rayonunda pilot layihə kənd təsərrüfatında Sİ və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqini göstərir.
– Təhsil və səhiyyə sahəsində rəqəmsallaşma – onlayn təhsil və elektron xəstəxana sistemləri.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Prezidentinin 19 mart 2025-ci il tarixli Sərəncamına əsasən ölkəmizdə "Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası" təsdiq olunmuşdur. Həmin Strategiyası son illərdə qəbul olunmuş dövlət proqramları və institusional islahatlarla Dayanıqlı

İnkişaf Məqsədlərinin (DİM) həyata keçirilməsində mühüm alətə çevrilməkdədir. Bu istiqamətdə aparılan təhlillər göstərir ki, süni intellektin tətbiqi yalnız idarəetmə səmərəliliyini artırmır, həm də sosial rifah, ekoloji sabitlik və iqtisadi diversifikasiya kimi əsas hədəflərə konkret şəkildə töhfə verir.

1. DİM-lərlə uyğunluğun empirik xəritəsi

Sİ texnologiyalarının tətbiqi üzrə mövcud göstəricilər aşağıdakı DİM-lərlə birbaşa əlaqəlidir:

DİM 3 (Sağlam həyat və rifah): 2024-cü ilin sonuna qədər "e-Səhiyyə" platforması üzrə 2,1 milyon elektron xəstəlik kartı formalaşdırılıb. Süni intellekt əsaslı diaqnostik sistemlər (məsələn, "MedAI" pilot layihəsi) 6 bölgədə rentgen və MRT nəticələrinin avtomatik analizini təmin edir. Bununla xəstəliklərin erkən aşkarlanması göstəriciləri 17% artıb.

DİM 4 (Keyfiyyətli təhsil): "Rəqəmsal bacarıqlar" və "EdTech AI" layihələri çərçivəsində 2023–2024-cü illərdə 85 min şagird və müəllim süni intellekt əsaslı öyrənmə platformalarından istifadə edib. Empirik nəticələrə görə, bu platformalardan istifadə edən şagirdlərin qiymətləndirmə nəticələri 12% yüksəlib.

DİM 9 və DİM 16 (İnnovasiya, infrastruktur, sülh və ədalət): ASAN Xidmətin rəqəmsal idarəetmə sistemlərində 2024-cü ildə 15 milyon xidmət əməliyyatı həyata keçirilib. Vətəndaş məmnunluğu göstəricisi 96,5%-ə çatıb. Bu göstərici beynəlxalq səviyyədə Estoniyanın e-hökumət modeli ilə müqayisədə (95%) yüksək nəticə sayılır.

DİM 7 və DİM 13 (Təmiz enerji və iqlim): Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda qurulan "yaşıl enerji zonaları"nda artıq 2025-ci ilin ilk yarısında 240 MVt günəş və külək gücü istismara verilib. Süni intellekt əsaslı enerji idarəetmə sistemləri enerji istehsalında 8-10% qənaət təmin edib.

Bu məlumatlar göstərir ki, Azərbaycanın Sİ strategiyası DİM-lərin ən azı 6 əsas istiqamətində real nəticələr doğurur.

2. Hazırda əhatə olunmayan DİM-lər və potensial istiqamətlər

Təhlillər göstərir ki, Sİ Strategiyasında hələlik DİM 1 (Yoxsulluğun azaldılması), DİM 5 (Gender bərabərliyi), DİM 10 (Bərabərsizliyin azaldılması) və DİM 14 (Sualtı həyat) üzrə tədbirlər məhduddur. Bu boşluqlar aşağıdakı empirik əsaslı tövsiyələrlə doldurula bilər:

Gender aspektinin inteqrasiyası: 2024-cü il "Qadınlar və Süni İntellekt" təşəbbüsünə əsasən, İT sektorunda qadınların payı 23%-dən 31%-ə yüksəlib. Bu göstərici artım tempini saxladığı halda, 2030-a qədər DİM 5-in yerli icra hədəflərinə tam nail olmaq mümkündür.

Alqoritmik ədalət mexanizmləri: Dövlət Data Mərkəzi tərəfindən yaradılan "AI Ethics Hub" platformasında 2025-ci ilin yanvarına qədər 42 dövlət alqoritmi etik uyğunluq testindən keçirilib. Bu praktika sosial bərabərliyin təmin olunmasında (DİM 10) mühüm alətə çevrilir.

Ekosistemlərin qorunması üçün Sİ tətbiqləri: Ekologiya Nazirliyinin "EcoAI" sistemi vasitəsilə Xəzər dənizində neft sızmalarının aşkarlanma sürəti 60%-ə qədər yüksəlib. Bu göstərici DİM 14 və DİM 15 məqsədlərinin yerli monitorinqinə real dəstək verir.

3. Beynəlxalq müqayisə və Azərbaycanın mövqeyi

Azərbaycanın Sİ və DİM inteqrasiyası istiqamətində əldə etdiyi nəticələr bir sıra beynəlxalq təcrübələrlə müqayisədə yüksək dinamika göstərir:

Estoniya modeli: Estoniyada e-hökumət sistemlərində 99% xidmət onlayn göstərilir. Azərbaycanda bu göstərici 2025-ci ilin birinci yarısında 88%-ə çatıb. Artım tempi (illik +5%) nəzərə alınarsa, 2027-ci ilə qədər Estoniya səviyyəsinə yaxınlaşmaq mümkündür.

Sinqapurun "AI for Public Good" təşəbbüsü sosial xidmətlərdə və təhsildə Sİ-dən istifadəyə yönəlib. Azərbaycan modeli (ASAN və DOST xidmətləri) bu istiqamətdə regionda ən yaxın analoq sayılır.

BMT-nin “AI and SDG Index 2023” hesabatında, Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda 1-ci yerdə, ümumilikdə isə 193 ölkə arasında 58-ci yerdə qərarlaşıb. Bu, “AI for Development” indikatorları üzrə 2020-ci illə müqayisədə 27 pillə irəliləyiş deməkdir.

4. Sahəvi nəticələr və iqtisadi təsirlər

Sİ texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində yaranan iqtisadi faydalar artıq ölçülə bilən göstəricilərlə ifadə olunur:

ÜDM-ə təsir: 2024-cü ilin sonuna qədər Sİ texnologiyaları ilə əlaqəli sahələrin (fintech, e-commerce, data analitika) ÜDM-də payı 5,8%-ə çatıb. Bu göstərici 2020-ci illə müqayisədə 2,3 dəfə artım deməkdir.

Yeni iş yerləri: “Rəqəmsal bacarıqlar və Sİ” proqramı üzrə 2023–2024-cü illərdə 7.200 nəfər yeni ixtisaslar üzrə məşğulluq əldə edib.

Enerji qənaəti: “Smart Grid Azerbaijan” layihəsində Sİ əsaslı şəbəkə idarəetməsi elektrik itkisini 9% azaldıb.

Sosial xidmətlərdə qənaət: ASAN və DOST sistemlərində Sİ əsaslı avtomatlaşdırılmış qərarvermə modelləri ilə 2024-cü ildə dövlət büdcəsinə 38 milyon manat qənaət təmin olunub.

5. Nəticə və perspektiv istiqamətlər

Empirik göstəricilər aydın şəkildə sübut edir ki, süni intellekt Azərbaycanın Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsində artıq ölçülə bilən strateji alətə çevrilib. Bununla belə, prosesin davamlılığı üçün aşağıdakı istiqamətlər üzrə yeni mərhələyə keçid zəruridir:

Məlumatların keyfiyyətinin artırılması: Açıq dövlət məlumatlarının keyfiyyət göstəriciləri (metadata, yenilənmə tezliyi) üzrə vahid standartların tətbiqi.

Hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi: 2025-ci ildə qəbul olunması nəzərdə tutulan “Süni İntellekt haqqında Qanun”un BMT-nin SDG prinsipləri ilə uyğunlaşdırılması.

İnsan kapitalı: Süni intellekt mühəndisliyi üzrə ixtisaslaşmış magistr proqramlarının sayının 2023-cü ildəki 2-dən 2025-ci ildə 6-ya yüksəlməsi.

Beynəlxalq əməkdaşlıq: OECD, UNESCO və BMT-nin “AI for Planet” təşəbbüslərində Azərbaycanın fəal iştirakı.

Sosial monitorinq: Sİ-nin iş yerlərinə, gəlir bərabərliyinə və cins nisbətinə təsiri üzrə illik hesabatların hazırlanması.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, bu gün süni intellektin DİM-lərin həyata keçirilməsində qlobal miqyasda strateji vasitəyə çevrildiyini əminliklə deyə bilərik. Onun tətbiqi səhiyyədən təhsilə, iqtisadiyyatdan ətraf mühitin mühafizəsinə qədər geniş sahələrdə dayanıqlı inkişafı sürətləndirir.

Azərbaycan nümunəsi göstərir ki, milli prioritetlərin DİM-lərlə uyğunlaşdırılması, ASAN konsepsiyası kimi idarəçilik innovasiyaları və rəqəmsal transformasiya siyasəti ölkəni Cənubi Qafqazda qabaqcıl mövqeyə çıxarır. Bununla belə, etik çağırışlar, iş yerlərinin qorunması və texnologiyadan asılılığın azaldılması istiqamətində əlavə tədbirlərin görülməsi vacibdir:

1. Məlumat təhlükəsizliyi üzrə güclü qanunvericilik bazası və hüquqi çərçivə.
2. İnsan kapitalının inkişafı – İT və Sİ sahəsində kadr hazırlığı.
3. Beynəlxalq əməkdaşlıq – dünya dövlətləri və beynəlxalq təşkilatların proqramları çərçivəsində birgə layihələrin genişləndirilməsi.
4. Sosial təsirlərin monitorinqi – iş yerlərinin qorunması və yeni bacarıqların inkişafı üçün proqramlar.

Azərbaycan təcrübəsi göstərir ki, süni intellekt yalnız texnoloji yenilik deyil, həm də dayanıqlı inkişafın empirik mühərriki rolunu oynayır. Ölçülə bilən nəticələr – xidmətlərin səmərəliliyi, iqtisadi qənaət, sosial bərabərlik və ekoloji mühafizə – Sİ-nin DİM-lərlə inteqrasiyasının real effektini təsdiqləyir. Gələcək mərhələdə məqsəd bu nailiyyətləri ölçülə bilən, hesabatlı və inklüziv model formasında davam etdirməkdir.

Ədəbiyyat:

1. United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: UN.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası (2021). Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər.
3. ASAN Xidmət (2023). Rəsmi statistika və hesabatlar.
4. Avropa İttifaqı – Azərbaycan əməkdaşlıq hesabatları (2020–2023).
5. OECD (2021). AI and the Sustainable Development Goals. Paris: OECD Publishing.

Açar sözlər: *Azərbaycan, rəqəmsallaşma, Süni İntellekt (Sİ), Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM)*

Mazahir Afandiyev

Member of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: A GLOBAL PERSPECTIVE AND AZERBAIJAN EXPERIENCE

ABSTRACT

In today's digitalizing world, where the Fourth Industrial Revolution is taking place, Artificial Intelligence (AI) technologies have become a strategic tool on a global scale for achieving the Sustainable Development Goals (SDGs). By offering innovative solutions in healthcare, education, agriculture, environment, and the economy, AI contributes to improving social welfare and the efficient use of resources. As an exemplary member state of the United Nations, the Republic of Azerbaijan plays a leading role in implementing the global Agenda and is successfully integrating into technological transformation through initiatives such as ASAN Service, the Center for Analysis and Coordination of the Fourth Industrial Revolution (4SIM), the “Digital Azerbaijan” strategy, and smart village projects. National priorities aligned with the SDGs and annual reports demonstrate the country’s consistent progress in this direction. At the same time, challenges such as data security, ethical issues, and technological dependency must be taken into account. To fully harness the benefits of AI, the development of a national strategy, investment in human capital, and international cooperation are considered essential.

Keywords: *Azerbaijan, digitalization, Artificial Intelligence (AI), Sustainable Development Goals (SDGs)*

Мазахир Эфендиев

Депутат Милли Меджлиса Азербайджанской Республики

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЦЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ И ОПЫТ АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

В современном цифровом мире, где происходит Четвёртая промышленная революция, технологии искусственного интеллекта (ИИ) становятся стратегическим инструментом глобального масштаба для достижения Целей устойчивого развития (ЦУР). Предлагая инновационные решения в области здравоохранения, образования, сельского хозяйства, охраны окружающей среды и экономики, ИИ способствует повышению социального благосостояния и эффективному использованию ресурсов. Азербайджанская Республика, как образцовый член ООН, занимает ведущие позиции в реализации глобальной Повестки дня и успешно интегрируется в технологическую трансформацию через такие инициативы, как ASAN-xidmət, Центр анализа и координации Четвёртой промышленной революции (4SIM), стратегия “Цифровой Азербайджан” и проекты “умных деревень”. Национальные приоритеты, соответствующие ЦУР, и ежегодные отчёты демонстрируют последовательную деятельность страны в этом направлении. Вместе с тем необходимо учитывать вызовы, такие как безопасность данных, этические вопросы и технологическая зависимость. Для полного использования преимуществ ИИ важными считаются разработка национальной стратегии, развитие человеческого капитала и международное сотрудничество.

Ключевые слова: *Азербайджан, цифровизация, искусственный интеллект (ИИ), Цели Устойчивого Развития (ЦУР)*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.018

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICY

UOT 328; 342.5; 351/354

NURİDƏ MUSTAFAYEVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Davamlı inkişaf kafedrasının dosenti, biologiya üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: soilnur@yahoo.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İNSAN POTENSİALININ İNKİŞAFINDA PEŞƏ TƏHSİLİNİN ROLU

Müasir dünyada qəbul edilmiş davamlı insan inkişafı konsepsiyası bu günün tələblərini nəzərə almaqla gələcək nəsillərin ehtiyaclarını ödəməyi və bu istiqamətdə tərəqqiyə nail olmağı nəzərdə tutur. Bu o deməkdir ki, təbii sərvətlərdən istifadə, ətraf mühitin mühafizəsi, ondan səmərəli istifadə elmi bilik və texnologiyanın inkişafı ilə həyata keçirilməlidir ki, gələcək nəsillər də onlardan eyni şəkildə istifadə etsinlər.

Davamlı inkişaf konsepsiyası kapitalın artırılması və ekoloji şəraitin yaxşılaşdırılması ilə müşayiət olunan bəşəriyyətin uzunmüddətli tərəqqisinin əsas şərti kimi nəzərdən keçirilir. Ümumilikdə, bəşəriyyət üçün bu konsepsiya ekoloji biliklər və məlumatların geniş mübadiləsi fonunda, maliyyə resurslarının zəngin regionlardan yoxsul regionlara qismən, məqsədyönlü və dəstəkləyici şəkildə yönəldilməsini nəzərdə tutur. Davamlı inkişaf konsepsiyası üç fundamental perspektivin birləşməsindən yaranmışdır: iqtisadi, sosial və ekoloji. Davamlı inkişafa nail olmaq üçün vasitə olan bu müxtəlif perspektivləri uzlaşdırmaq olduqca mürəkkəb bir vəzifədir, çünki davamlı inkişafın hər üç elementi balanslaşdırılmış şəkildə nəzərdən keçirilməlidir. İqtisadi, ekoloji və sosial sahələr sadəcə olaraq indiki və gələcək nəsillərin rifahını təmin etmək üçün vasitədir. Beləliklə, davamlı inkişaf təkcə ətraf mühitin qorunması və ya iqtisadi artım deyil, hər şeydən əvvəl insan inkişafıdır. Konsepsiyanın əsas məqsədi insan potensialının reallaşdırılması üçün əlverişli şəraitin yaradılması, bərabər imkanların təmin edilməsi, hüquq və azadlıqların müdafiəsi, inklüziv cəmiyyətin formalaşmasıdır [5].

Müasir qloballaşma, rəqəmsallaşma və davamlı inkişafa keçid prosesləri sosial-iqtisadi tərəqqinin əsas resursu kimi insan potensialının əhəmiyyətini artırıb. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramına (UNDP) görə, insan inkişafı insanların sağlamlıq, təhsil və layiqli həyat səviyyəsini təmin edən həyat tərzini seçmək imkanlarının genişləndirilməsi prosesi kimi müəyyən edilir [9]. Davamlı insan inkişafı (UNDP konsepsiyasına uyğun olaraq) cəmiyyətdə həyat keyfiyyətini, imkan səviyyəsini və bərabərliyi əks etdirən bir sıra əsas göstəricilərlə ölçülür. İnsan İnkişafı İndeksi, BMT İnkişaf Proqramı tərəfindən 1990-cı ildə təqdim edilən klassik və ən dəqiq göstəricidir.

Məlum olduğu kimi, 1980-ci illərin sonlarına qədər ölkələrin inkişaf səviyyəsi ilk növbədə iqtisadi göstəricilər – adambaşına düşən ümumi daxili məhsul (ÜDM) vasitəsilə qiymətləndirilirdi. Bununla belə, bu yanaşmanın

ciddi məhdudiyyətləri var idi: insanların həyat keyfiyyətini əks etdirmir, təhsilə, səhiyyəyə, sosial müavinətlərə əlçatanlığı nəzərə almır, müxtəlif əhali qrupları arasındakı bərabərsizliyi göstərmirdi. Bu dövrdə BMT-də və elmi dairələrdə inkişafın "dar" iqtisadi anlayışının tənqidi gücləndi. 1980-ci illərin sonlarında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (UNDP) yeni inteqrasiya edilmiş göstərici üzərində işə başladı. İdeyanın əsas tərəfdarı Mahbub ul Haq (pakistanlı iqtisadçı) idi və Amartya Sen (hindli filosof və iqtisadçı, 1998-ci il Nobel mükafatı laureatı) inkişafın insan azadlıqlarının və imkanlarının genişləndirilməsi kimi qiymətləndirilməsini təklif edərək konsepsiyanın həmmüəllifi olmuşdur. İnsan İnkişafı İndeksinin əsasını məhz onların birgə ideyaları təşkil edirdi. 1990-cı ildə BMTİP yeni bir göstərici olan İnsan İnkişafı İndeksini (İİİ) təqdim edən ilk İnsan İnkişafı Hesabatını nəşr etdi. Hesabatda vurğulanırdı ki, "bir millətin əsl sərvəti onun xalqındadır". İnsan İnkişafı İndeksi üç əsas ölçüdən ibarətdir: səhiyyə, təhsil və iqtisadi göstəricilər, bunların hər biri müvafiq alt qruplara bölünür (şəkil 1).

İllik İnsan İnkişafı Hesabatına görə, bu göstəricinin dəyərləri 1990-2023-cü illər arasında dinamik dalğalanmalar göstərib. Şəkil 2-də göstərildiyi kimi, Azərbaycanda 2000-ci illərin əvvəllərindən bəri İnsan İnkişafı İndeksində sabit artım müşahidə olunur. 2000-ci ildə İnsan İnkişafı İndeksi 0,622 təşkil etmiş və ölkəni orta insan inkişafı kateqoriyasına daxil etmişdir. 2010-cu ilə qədər İnsan İnkişafı İndeksi əhəmiyyətli dərəcədə artaraq 0,727-yə çatmışdır ki, bu da səhiyyə, təhsil və həyat səviyyəsinin yaxşılaşmasında əhəmiyyətli irəliləyişi əks etdirir. Bu artım sonrakı illərdə də davam etmişdir: 2015-ci ildə İnsan İnkişafı İndeksi 0,748, 2018-ci ildə 0,757 və 2019-cu ildə 0,761 təşkil etmişdir ki, bu da sosial-iqtisadi şəraitin tədricən yaxşılaşdığını göstərir.

Maraqlıdır ki, 2020-ci ildə göstərici 0,730-a qədər azalıb ki, bu da gözlənilən ömür müddətinə, səhiyyə xidmətlərindən istifadəyə və iqtisadi fəaliyyətə mənfi təsir göstərən qlobal COVID-19 pandemiyasının təsiri ilə əlaqələndirilə bilər. Lakin 2021-ci ildə bu rəqəm tədricən 0,745-ə yüksələrək 2022-ci ildə 0,760 həddinə çatıb. Ən yüksək artım 2023-cü ildə qeydə alınıb və İnsan İnkişafı İndeksı göstəriciləri 0,789 müəyyən olunub. Bu səbəbdən, BMT İnkişaf Proqramının təsnifatına əsasən, Azərbaycan insan inkişafı səviyyəsi yüksək olan ölkələr kateqoriyasına daxildir.

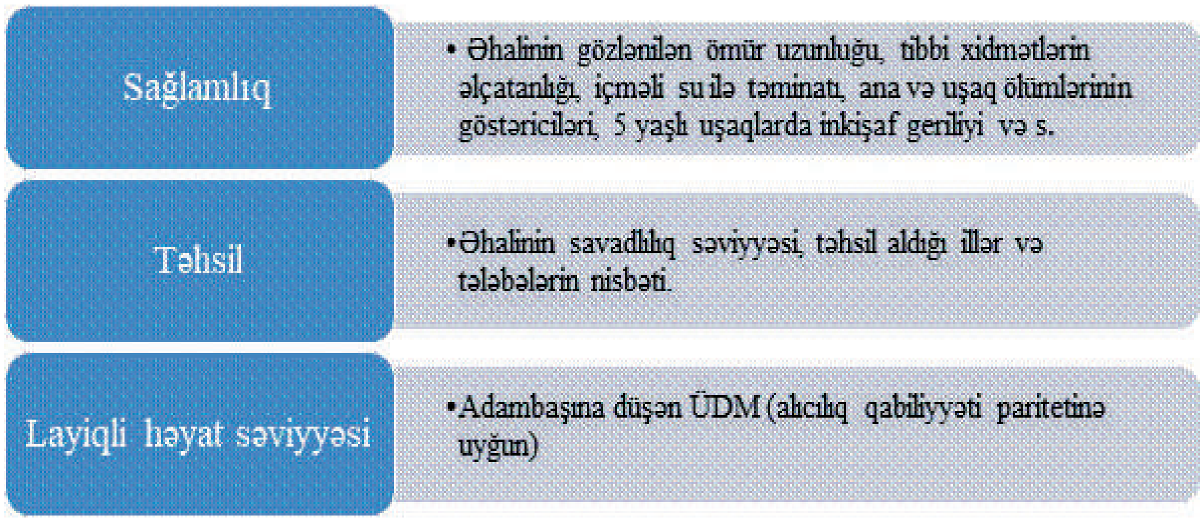

Şəkil 1. İnsan İnkişafı İndeksinin əsas komponentləri [5]

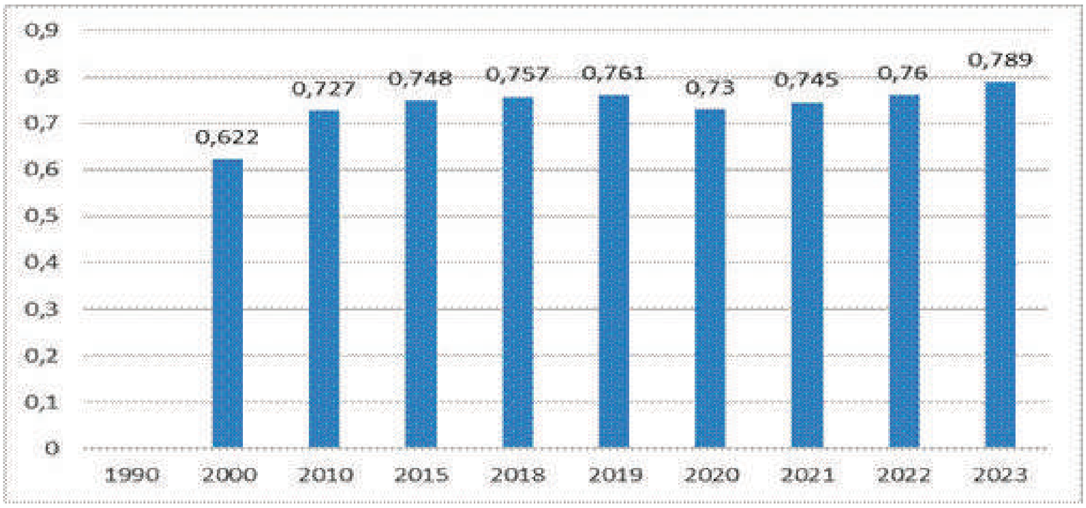

Şəkil 2. Azərbaycanın İnsan İnkişafı İndeks göstəricilərin dinamikası (1990-2023-ci illər) [10]

Beləliklə, ümumilikdə Azərbaycanın 2000-ci ildən 2023-cü ilə qədər olan dövr üçün İİİ dinamikası ardıcıl və davamlı artım nümayiş etdirir . Bu, təhsil, səhiyyə və həyat standartlarında uzunmüddətli müsbət tendensiyaları əks etdirir [9].

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, İnsan İnkişafı İndeksi uzunömürlülük və həyat səviyyəsi ilə yanaşı, təhsili onun üç əsas komponentindən biri kimi ehtiva edir. Təhsil təkcə bilik əldə etmək vasitəsi kimi deyil, həm də insan potensialının, sosial hərəkətliliyin və cəmiyyət daxilində imkanların genişləndirilməsi amili kimi nəzərdən keçirilir. Təhsil səviyyəsi nə qədər yüksək olarsa, əhalinin məşğulluq, gəlir və innovasiya imkanları bir o qədər çox olar. Bu, İİİ-nin "ləyaqətli həyat səviyyəsi" komponentini artırır [6].

Təhsilə əlçatanlıq sağlamlığa müsbət təsir edir (sağlam həyat tərzi mədəniyyətinin inkişafı və tibbi məlumatlara çıxış yolu ilə) və bu, gözlənilən ömür uzunluğunda özünü göstərir.

Təhsil sosial davamlılığı artırır, yoxsulluğu və bərabərsizliyi azaldır və demokratik institutları gücləndirir.

Beləliklə, təhsil insan inkişafının bütün ölçülərinə multiplikativ təsir göstərən fundamental amildir. Bu baxımdan 2030 Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olunmasında təhsilin rolu diqqətə layiqdir.

Məlum olduğu kimi, 25 sentyabr 2015-ci ildə BMT-nin Davamlı İnkişaf Sammitində Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv olan bütün dövlətlər Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərini (DİM) qəbul etdilər. Onlar Davamlı İnkişaf üzrə 2030 Gündəliyinin, onlara nail olmaq üçün 15 illik planın bir hissəsi oldular. BMT sənədlərində vurğulanır ki, bütün 17 Davamlı İnkişaf Məqsədi (DİM) "insanların rifahının yaxşılaşdırılmasına və planetin qorunmasına" yönəlib. Bu baxımdan, insan potensialının yaradılmasının əsasını təşkil edən aşağıdakı Davamlı İnkişaf Məqsədlərini qeyd etmək xüsusilə vacibdir [7]:

SDG 4 (Keyfiyyətli Təhsil) – bilik və bacarıqların inkişafı üçün universal çıxışı təmin etmək;

SDG 8 (Layiqli iş və iqtisadi artım) – bacarıqların inkişafı və sahibkarlıq vasitəsilə davamlı iş yerlərinin yaradılması;

SDG 10 (Bərabərsizliyin azaldılması) – regionlar və sosial qruplar arasında təhsil və iqtisadi imkanların bərabərləşdirilməsi.

Təhsil sisteminin strukturu insanın həyata və peşə fəaliyyətinə hazırlanmasını təmin edən səviyyələrin, qurumların və mexanizmlərin iyerarxik şəkildə təşkil edilmiş kompleksidir [10].

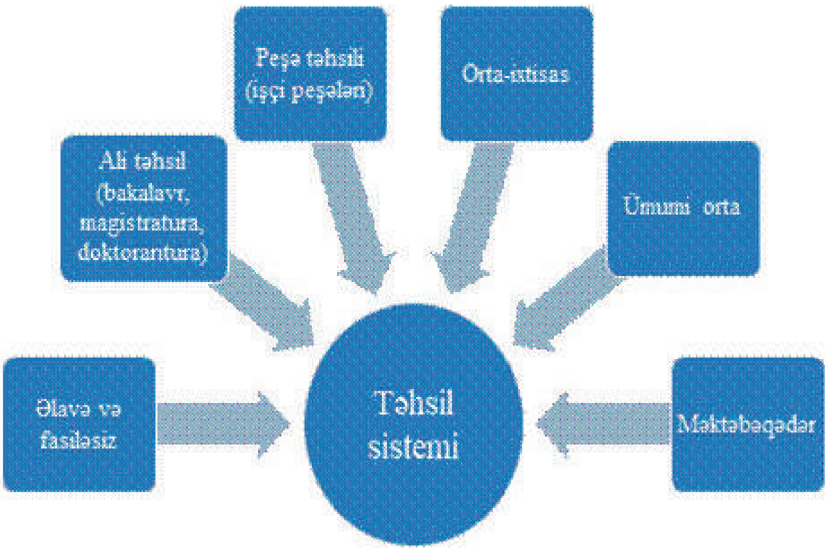

Şəkil 3. Azərbaycanda təhsil səviyyələrinin strukturu [8]

Təhsil sisteminin strukturuna insan potensialının inkişafını təmin edən və davamlı insan inkişafının əsası olan məktəbəqədər, ümumi orta, orta ixtisas, ali və əlavə və fasiləsiz təhsil daxildir.

Məktəbəqədər təhsil (uşaq bağçaları, körpələr evləri, məktəbə hazırlıq qrupları). Əsas məqsəd 1 yaşdan 6 yaşadək uşaqların ilkin inkişafı, sosiallaşması, məktəbə hazırlığı və s. məsələləri əhatə edir.

Ümumi orta təhsil üç mərhələdən ibarətdir: ibtidai təhsil- (I–IV) siniflər, ümumi orta təhsil - (V–IX) siniflər, tam orta təhsil (X–XI). Əsas məqsədi hər bir vətəndaşa ümumi bilik, bacarıq və dünyagörüşü qazandırmaq, şəxsiyyətin formalaşmasını təmin etməkdir. Məcburi təhsil Azərbaycanda IX sinifə qədər (ümumi orta) mərhələni əhatə edir.

Orta ixtisas təhsili (texnikumlar, kollec və peşə məktəbləri). Qəbul şərti abituriyentlərin ümumi orta (9-cu sinifdən sonra) və ya tam orta (11-ci sinifdən sonra) təhsilinin olmasıdır. Əsas məqsədi konkret peşə və ixtisas üzrə nəzəri və praktik biliklərin verilməsi, əmək bazarına hazırlıqdır.

Bu gün Azərbaycanda peşə təhsili sisteminin xüsusiyyətlərinə nəzər salaq. Qeyd etmək vacibdir ki, davamlı inkişaf kontekstində peşə təhsili cəmiyyətin innovativ potensialının formalaşmasında əsas amilə çevrilir. UNESCO hesabatına görə, peşə hazırlığının hər bir əlavə səviyyəsi məşğulluğu 10-15%, gəliri orta hesabla 8-10% artırır [11]. Bundan əlavə, peşə təhsilinin inkişafı aşağıdakılara töhfə verir:

1. yüksək texnologiyalı və "yaşıl" sənayelər üçün ixtisaslı kadrların hazırlanması;
2. təhsil və əmək bazarı arasında əlaqələrin gücləndirilməsi;
3. davamlı öyrənmə mədəniyyətinin formalaşdırılması (ömür boyu öyrənmə). Beynəlxalq Əmək Təşkilatına hesabatına görə, davamlı inkişaf aşağı karbonlu və ekoloji cəhətdən təmiz iqtisadiyyat üçün mütəxəssislər hazırlamaq üçün peşə təhsili sistemlərinin transformasiyasını tələb edir [4].

Peşə təhsili təkcə iqtisadi deyil, həm də sosial funksiyaya xidmət edir, sosial ədalətin və imkan bərabərliyinin artırılmasına töhfə verir. Peşə təhsili aşağıdaki məsələləri təmin edir: sosial mobillik, gənclərin öz potensialını həyata keçirməsi və inteqrasiyası üçün yolların açılması; inklüzivlik - qadınlar, xüsusi ehtiyacı

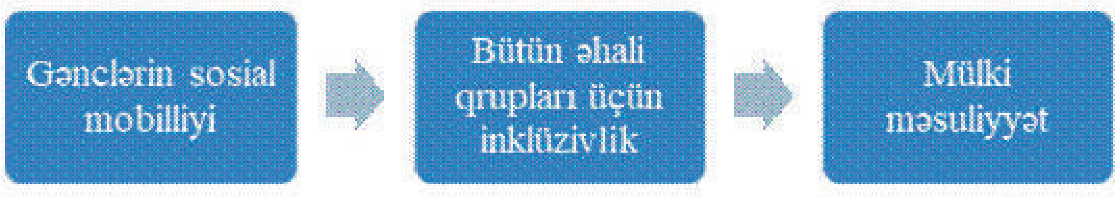

Şəkil 4. Peşə təhsilinin əsas funksiyaları [8]

olan şəxslər və sosial cəhətdən həssas qruplar üçün təhsilə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi; tələbələrin davamlı düşüncə, etika və əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirməklə vətəndaş məsuliyyətinin gücləndirilməsi.

Beləliklə, peşə təhsili artıq təkcə məşğulluq aləti deyil, insan qabiliyyətlərinin inkişaf mexanizminə çevrilir ki, bu da birbaşa olaraq Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə, xüsusən də DİM 4 və DİM 8-ə uyğun gəlir.

Peşə təhsili (PTT) iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üçün orta səviyyəli mütəxəssislərin hazırlanmasını təmin edən milli təhsil sisteminin mühüm səviyyəsidir. Ümumi orta və ali təhsil arasında aralıq mövqe tutur. Orta ixtisas təhsilinin əsas məqsədi konkret əmək funksiyalarının yerinə yetirilməsi və məzunların əmək bazarına uğurla inteqrasiyası üçün zəruri olan peşəkar biliklərin, praktiki bacarıqların və səriştələrin formalaşdırılmasıdır. Azərbaycanda peşə təhsili sisteminin formalaşması və inkişafının tarixi mərhələlərinə nəzər salaq.

İnqilabqabağı dövrü (XIX – XX əsrin əvvəlləri) sənayenin və neft sektorunun inkişafı ilə əlaqədar Bakıda və Gəncədə ilk peşə məktəbləri və emalatxanaları yaranmışdır. İlk texniki təhsil müəssisəsi 1874-ci ildə açılmış Bakı Real Məktəbi idi. Bu təhsil müəssisəsi sənətkarlıq sahəsində sənaye-mexaniki, mühəndislikqabağı ixtisaslara hazırlıq məqsədilə fəaliyyət göstərirdi. 1918-1920-ci illəri əhatə edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ikinci dövründə milli peşə təhsili sisteminin təşkili istiqamətində ilk addımlar atıldı. Məktəblərdə və təhsil ocaqlarında peşə-texniki kurslar açıldı. Lakin ADR qısa müddət ərzində mövcud olduğu üçün tam hüquqlu peşə təhsili sistemi formalaşmağa vaxt tapmadı (şəkil 5).

Sovet dövrü 1920-1991-ci illəri əhatə etmişdir. 1920-ci illərdə peşə və fabrik məktəbləri şəbəkəsi yaradıldı. 1930-1950-ci illərdə sənayeləşmə işçilərin kütləvi təlimini tələb etdi, peşə məktəbləri (VTS) və texnikumlar açıldı. 1960-1980-ci illərdə peşə təhsili sistemi özünün pik nöqtəsinə çatdı: onlarla peşə məktəbi, texnikum və ixtisas liseyi fəaliyyət göstərir, neft sənayesi, kimya, tikinti, maşınqayırma və kənd təsərrüfatı sənayesi üçün kadrlar hazırlanırdı. Peşə məktəbi məzunları sənayeni ixtisaslı işçilərlə təmin edirdilər.

Müstəqillik dövrü (1991-ci ildən). 1991-ci ildə SSRİ-nin dağılması və müstəqilliyin bərpası ilə peşə təhsili sisteminin inkişafında yeni dövr başlandı. Qeyd etmək lazımdır ki, bu dövrdə peşə təhsili sistemi böhran içində idi: bir çox peşə məktəbləri bağlandı və ya aktuallığını itirdi. Azərbaycan bütün təhsil sisteminə mənfi təsir göstərən bir sıra ciddi sosial-iqtisadi problemlərlə üzləşmişdir. Lakin 2000-ci illərdən bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun olaraq peşə təhsilində islahatlara başlanılmışdır. Peşə liseyləri və kollecləri yaradılmış, yeni ixtisaslar – informasiya texnologiyaları, xidmət, turizm, bank işi tətbiq edilmişdir. Beynəlxalq təşkilatlarla (Aİ, YUNESKO, GEF və s.) əməkdaşlıq edilməyə başlanılmışdır.

2010-cu ildən peşə təhsilinin müasir inkişaf mərhələsi başlamışdır və bu gün də davam etməkdədir. 2016-cı ildə “Azərbaycanda təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” təsdiq edilib və burada peşə təhsilinin müasirləşdirilməsinə ayrıca bölmə ayrılıb. Yeni tipli

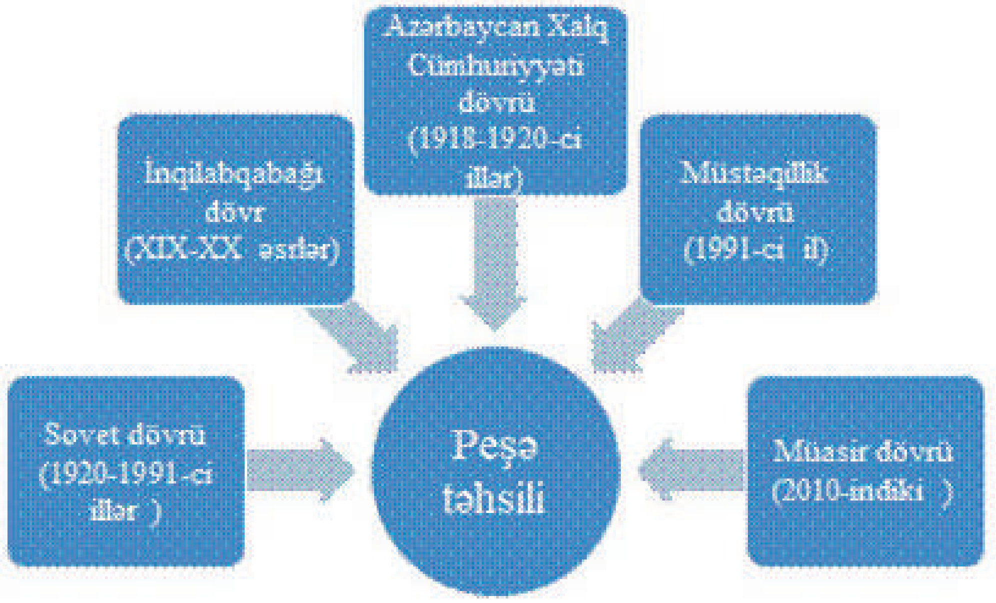

Şəkil 5. Azərbaycanda peşə təhsilinin tarixi inkişaf mərhələləri[8].

peşə təhsili mərkəzləri (müasir peşə təhsil mərkəzləri) yaradılır. Boloniya Prosesi və Avropa Kvalifikasiya Çərçivəsi ilə inteqrasiya davam edir. Aşağıdakı istiqamətlər üzrə mütəxəssislərin hazırlanmasına diqqət yetirilir: İKT və rəqəmsal iqtisadiyyat, enerji və yaşıl iqtisadiyyat, turizm və xidmət, kənd təsərrüfatı sektoru.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycanda peşə təhsili yolunu 5 mərhələyə bölmək olar:

1. Sənətkarlıq və texniki məktəblərin yaranması (XIX-XX-ci əsrin əvvəlləri)
2. ADR dövründə ilk milli təşəbbüslər (1918-1920)
3. Sovet dövründə kütləvi inkişaf (1920-1991)
4. Müstəqilliyin əvvəlində böhran və islahatlar (1991-2010-cu illər)
5. Müasir modernləşmə və beynəlxalq standartlara inteqrasiya (2010-cu illər - indi).

Hazırda Azərbaycanda peşə təhsili sistemində fəal modernləşmə və islahatlar aparılır. Ölkədə 100-ə yaxın peşə məktəbi və liseyi, eləcə də bir neçə ixtisaslaşdırılmış yeni nəsil peşə təhsili mərkəzləri var [3].

Şəkil 6-da 1991-2025-ci illər üçün peşə təhsili müəssisələrinin sayında dəyişiklik dinamikası verilmişdir. Məlumatlardan göründüyü kimi, 1990-cı ildə peşə təhsili müəssisələrinin sayı 176 idisə, sonrakı illərdə xeyli azalma müşahidə edilərək 2025-ci ildə 87-yə çatmışdır. Bu müəssisələrin sayının azalmasının əsas səbəbləri kimi ölkədə baş verən siyasi və iqtisadi dəyişikliklər, ali təhsilə geniş diqqətin verilməsi, bu sahədə təhsil islahatlarının aparılması və s. göstərilə bilər.

Məlum olduğu kimi, SSRİ-nin dağılmasından sonra sənaye müəssisələri ilə bağlı iş yerlərinə tələbat kəskin şəkildə azaldı. Həmin illərdə özəl ali təhsil müəssisələrinin inkişafı ilə universitetlərin nüfuzu yüksəldi, kollec və peşə məktəbləri isə “ikinci dərəcəli” kimi qəbul olunmağa başladı. Bəzi peşə məktəbləri kolleclərə çevrildi, bəziləri isə birləşdirildi və ya bağlandı. Bu, onların əmək bazarının tələblərinə cavab verə bilmədiyi vəziyyətlə nəticələndi. Peşə təhsili proqramları çox vaxt köhnəlmiş olurdu və müasir bacarıqları təmin etmirdi, bu da bu cür müəssisələrə qəbulun cəlbediciliyini əhəmiyyətli dərəcədə azaldırdı.

1990-ci illərdə Azərbaycanda peşə məktəblərinin sayının azalması iqtisadiyyatın və

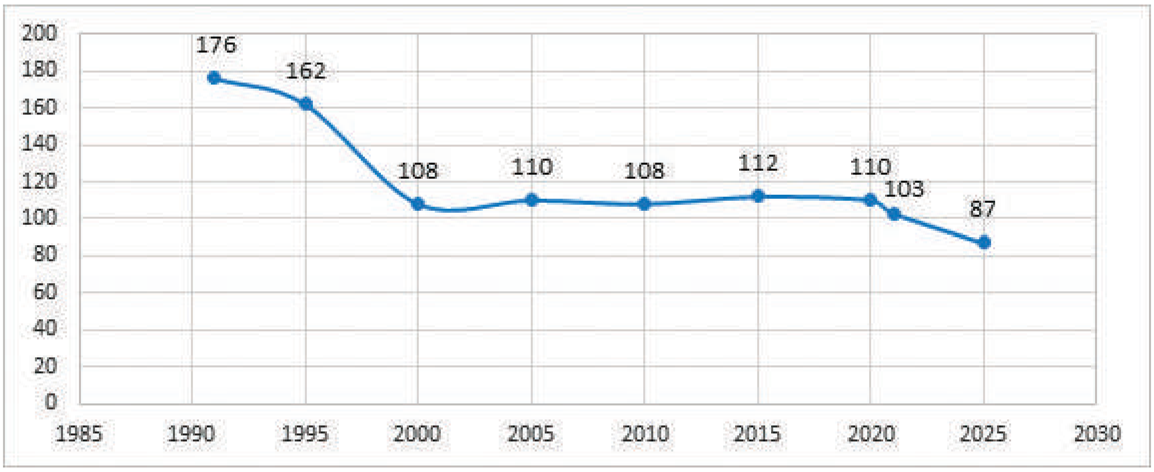

Şəkil 6. Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinin sayı[3].

cəmiyyətin struktur transformasiyasını əks etdirir. Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində orta ixtisas təhsili sistemi özünün ənənəvi funksiyasını – sənaye iqtisadiyyatı üçün işçilərin kütləvi hazırlanması funksiyasını yerinə yetirməkdə davam etdiyi halda, bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə onun əhəmiyyəti xeyli azalmışdır. Müəssisələrin bağlanması, iqtisadiyyatın yenidən qurulması və gənclərin ali təhsilə geniş istiqamətləndirilməsi peşə məktəblərinin sayının azalmasına və onların cəlbediciliyinin azalmasına səbəb oldu. Lakin son illərdə orta ixtisas təhsilində bir növ intibah müşahidə olunur. Hökumət başa düşür ki, bu təhsil səviyyəsi əmək bazarının tələblərinə çevik cavab vermək, ixtisaslı orta səviyyəli mütəxəssislər üçün təlim vermək və davamlı sosial-iqtisadi inkişaf üçün mühüm alət kimi xidmət etmək qabiliyyətinə malikdir. Mövcud peşə təhsili siyasəti təhsilin məzmununun yenilənməsinə, maddi-texniki infrastrukturun müasirləşdirilməsinə, yeni peşələrin tətbiqinə, biznes subyektləri ilə tərəfdaşlıq əlaqələrinin inkişafına, ölkənin insan kapitalının gücləndirilməsinə yönəlib.

2015-ci ildə təhsil müəssisələrinin sayının 112-dən 2025-ci ildə 87-yə enməsi göstərir ki, şəbəkənin optimallaşdırılması prosesi aparılır, köhnəlmiş müəssisələrin bağlanması və ya birləşdirilməsi, həmçinin mərkəzləşdirilmiş müasir peşə təhsili mərkəzlərinin (VET-mərkəzlərinin) sayının artırılması həyata keçirilir (şəkil 6).

1990-ci illərdə peşə təhsili alan tələbələrin ümumi sayı 82188 nəfər qeyd olunub, sonrakı illərdə həmin göstəricilər kəskin şəkildə azalmağa başladı. 2000-2020-ci illərə qədər tələbələrin sayında artım müşahidə olunmadı, lakin son illərdə peşə təhsilinə maraq artıb və nəticədə 2025-ci ildə orta ixtisas təhsili müəssisələrinə qəbul olan tələbələrin sayı 35 262 nəfərə çatıb (şəkil 7). Bu, əvvəlki illərlə müqayisədə müsbət tendensiya nümayiş etdirir. Peşə təhsili müəssisələrinə qəbul son üç ildə təxminən 30% artıb.

Şəkil 8-dəki məlumatlardan göründüyü kimi, 1990-cı illərdə Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrini bitirənlərin sayı qəbul olunan tələbələrin sayından çox idi. Bu vəziyyətin əsas səbəbləri siyasi qeyri-sabitlik, sosial-iqtisadi böhran və keçid dövrü idi. 1990-cı illərin əvvəllərində peşə məktəbləri və texnikumlar hələ də “sovet qəbul modeli” ilə fəaliyyət göstərirdi. Bu müəssisələrdə daha öncə – SSRİ-nin dağılmasından əvvəl işə götürülən böyük “tələbə ehtiyatı” var idi.

Birinci Qarabağ müharibəsi (1991-1994), iqtisadi tənəzzül və qeyri-sabitlik yeni qəbul olunan tələbələrin sayını azaltmışdı. Bir çox ailələr erkən işə və ya miqrasiyaya üstünlük

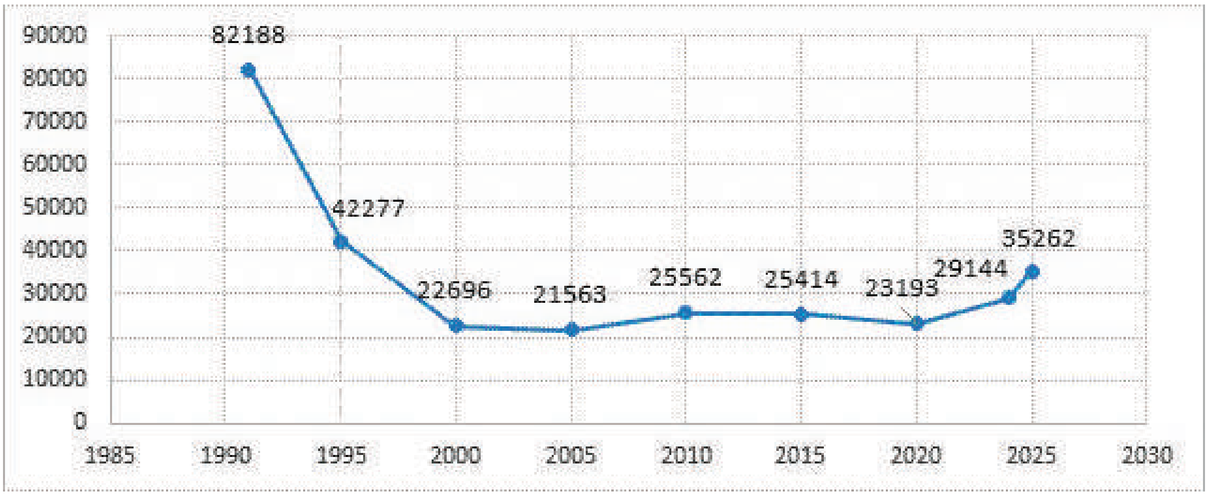

Şəkil 7. Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinin tələbələrin sayı, (nəfər)[3].

verərək uşaqlarını məktəbə göndərə bilmirdilər. Bununla belə, artıq oxumuş olanların təhsillərini başa vurma ehtimalı daha yüksək idi, çünki bu, ən azı müəyyən iş imkanları açırdı. 1990-cı illərin əvvəllərində orta ixtisas təhsili hələ də yüksək nüfuza malik idi, məzunlar asanlıqla fabriklərdə, zavodlarda və tikintilərdə iş tapırdılar.Tələbə və məzun sayı arasındakı disbalans, 2000-ci ildən sonra əks tendensiyaya səbəb olan Azərbaycanın peşə təhsili sistemindəki struktur dəyişikliklərinin nəticəsi idi: məzunların sayı tələbələrin sayından geri qalmağa başladı. 2000-ci illərdə Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrini bitirənlərin sayı azalmış, daxil olanların sayı isə artmışdı. Bu, peşə təhsili sisteminin keyfiyyət və struktur problemlərini əks etdirirdi. Bazar islahatlarının başlamasından sonra bəzi tələbələr erkən iş axtarmaq üçün təhsillərini tərk etmək məcburiyyətində qaldılar. Miqrasiya (həm daxili, həm də xarici) tələbə qəbulunun azalmasına səbəb oldu, bir çox gənc başqa regionlara və ya ölkələrə işləmək üçün getdi. 2000-ci illərdə ali təhsilin cəmiyyətdə nüfuzu artdı, peşə məktəbləri isə "orta" kimi qəbul edildi. Bu, bir çox orta məktəb məzunlarının müvəqqəti olaraq kolleclərə yazılmasına və sonra orta ixtisas təhsili proqramlarını başa vurmadan universitetlərə getməsinə səbəb oldu.

Son illərdə dövlət siyasətində, peşə təhsili sahəsində əsaslı islahatlar həyata keçirilib. 2016-cı ildə peşə hazırlığının idarə edilməsi, müasirləşdirilməsi və əlaqələndirilməsi məqsədi ilə Təhsil Nazirliyinin nəzdində Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi (PPE) yaradılmışdır [2]. Agentlik Azərbaycanın orta ixtisas təhsili sistemində islahatların həyata keçirilməsində əsas rol oynayır, o cümlədən, təhsillə əmək bazarı arasında "körpü" yaratmağa, tədris və proqramların məzmunun modernləşdirilməsinə, yenilənməsinə, təhsil müəssisələrinin müasir tələblərə uyğunlaşdırılmasına cavabdehdir. Agentlik tələbələrin fundamental peşə hazırlığına, dual təhsil formalarına, qabaqcıl təlimə və işəgötürənlərin cəlb edilməsinə xüsusi diqqət yetirir.

Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi (AzNQF) sistemi diplomların müqayisəliliyini, qeyri-formal təhsilin tanınmasını və təhsil səviyyələri arasında keçidi təmin edir. Tələbələrin vaxtlarının bir hissəsini kollecdə, bir hissəsini isə iş yerində keçirdikləri dual öyrənmə modelləri tətbiq edilir. Bu, onlara real dünyada peşəkar təcrübə qazanmağa imkan verir. Bakıda, Gəncədə, Qəbələdə, Lənkəranda və başqa regionlarda müasir peşə mərkəzləri tikilir və modernləşdirilir. Avropa İttifaqı, GIZ (Almaniya), BMTİP, KOICA (Cənubi Koreya)

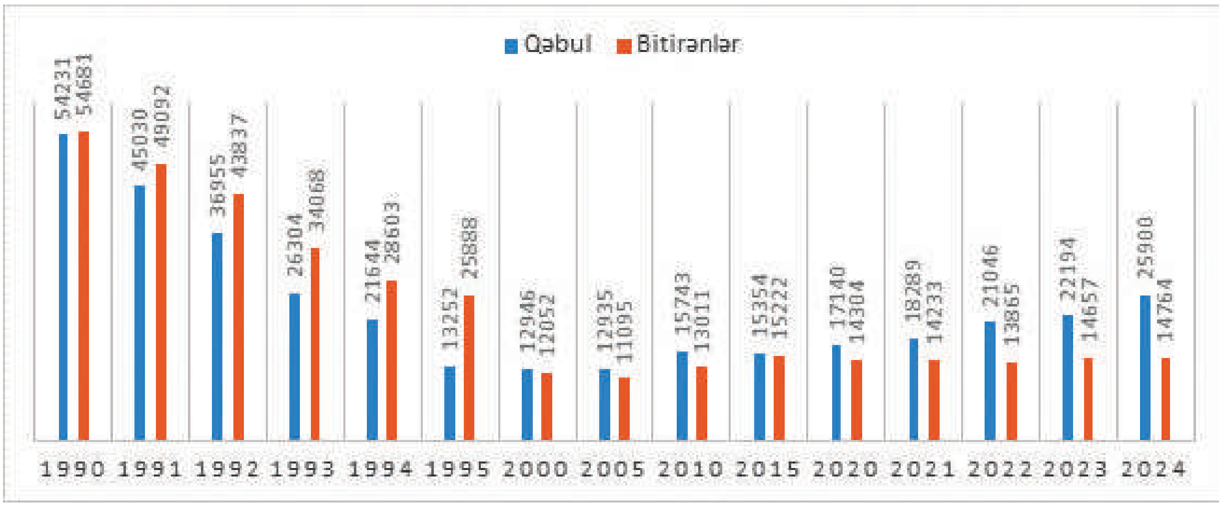

Şəkil 8. Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinə qəbul olunan və bitirənlərin tələbələrin sayı, (nəfər) [3].

və Türkiyə ilə beynəlxalq tərəfdaşlıq fəal şəkildə inkişaf edir. Bu islahatlar köhnəlmiş, nəzəriyyəyə əsaslanan tədris modelindən praktik yönümlü peşə hazırlığı sisteminə keçid üçün möhkəm bir əsas yaradır.

Qarabağ bölgəsində orta ixtisas təhsili müəssisələrinin açılması strateji əhəmiyyət daşıyan bir addımdır. Düzgün şəkildə həyata keçirildiyi təqdirdə, bu proses regionun inkişafının hərəkətverici qüvvəsinə çevrilə, əmək bazarının tələblərinə uyğun ixtisaslı kadrların hazırlanmasını, əhalinin bölgəyə qayıdışını və məskunlaşmasını təmin edə bilər. Lakin bu təşəbbüsün uğuru infrastrukturun keyfiyyətindən, iqtisadi əlaqələrin səmərəliliyindən, təhsil proqramlarının dayanıqlılığından və sosial kontekstə göstərilən diqqətdən asılı olacaq. Mənbələrin məlumatına görə, Qarabağ bölgəsində azı səkkiz orta ixtisas təhsili müəssisəsinin tikintisi nəzərdə tutulub. Məsələn, Füzuli şəhərində 850 şagird yerlik orta ixtisas təhsili müəssisəsi, 34 emalatxana, 100 çarpayılıq yataqxana tikilir.

Bu qurumların yaradılması zamanı regionun xüsusiyyətləri nəzərə alınır (məsələn, "yaşıl enerji", memarlıq abidələrinin bərpası, bədii tikmə sahələri üzrə təlimlər).

Qarabağ regionunda peşə təhsilinin inkişaf perspektivləri bölgənin kadr potensialının gücləndirilməsinə, iqtisadi profilə uyğun ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasına, bölgəyə qayıdan əhali üçün onun cəlbediciliyinin artırılmasına, milli və beynəlxalq təhsil sisteminə inteqrasiyasına, həmçinin davamlı inkişaf və modernləşmə proseslərinə mühüm töhfə verəcəkdir [1].

Beləliklə, Azərbaycanda peşə təhsili tədricən insan potensialına formalaşdırılmasına, innovativ iqtisadiyyatın və sosial davamlılığın təmin edilməsinə yönəlmiş davamlı inkişafın strateji alətinə çevrilir. Əsas perspektiv ondan ibarətdir ki, ölkə "keçmişin peşə məktəbi" modelindən "gələcəyin təhsili" sisteminə - çevik, müasir, kompetensiyalara və regionların inkişafına yönəlmiş bir modelə keçid edir. Peşə təhsili ali məktəbə daxil ola bilməyənlər üçün "ehtiyat seçim" deyil, real karyera imkanları və ölkə iqtisadiyyatına töhfə verən bərabər dəyərli alternativ kimi formalaşmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı "Azəbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa" dair Milli Prioritetlər.
2. "Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi yanında Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması və fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 869 nömrəli Fərmanı . Bakı şəhəri, 20 aprel 2016-ci il
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Təhsil, Peşə təhsili müəssisələri. https://www.stat.gov.az/
4. 2016-2020 İllər üçün Birləşmiş millətlər təşkilati - Azərbaycan tərəfdaşliq çərçivəsi sənədi. İllik Hesabat 2019, 12-18 s.
5. Ələkbərov U.K. Azərbaycan Respublikası və keçmiş SSRİ ölkələrində davamlı inklüziv inkişaf: müqaisəli təhlil. Dövlət İdarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal (İSSN 2309-1347), 2020, № 1 (69), s. 123-138.
6. Алакбаров У.Л. Устойчивое инклюзивное развитие Азербайджана: значение кадрового потенциала. Ж. «Государственная служба» (ISSN 2070-8378, E-ISSN 2500-4344), 2019, т. 21, № 5, с. 6-11.
7. Преобразование нашего мира: повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 25 сентября 2015 года.
8. Гурбанова И. М. Развитие профессионального образования и его влияние на занятость в Азербайджане // Вестник Челябинского государственного университета. 2022. № 6 (464). С. 197–205. doi: 10.47475/1994-2796-2022-10620
9. The Human Capital Index: Human Capital Project URL: https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital
10. Human Development Report 2023-24, March 13, 2024, s. 27-29
11. UNESCO. 2024. Global Education Monitoring Report 2024/5: Leadership in education – Lead for learning. Paris, UNESCO.

Açar sözlər: *insan inkişafı əmsalı, peşə təhsili, Davamlı inkişaf məqsədləri, təhsil səviyyəsi, tarixi mərhələlər*

Nurida Mustafayeva

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Sustainable Development, Associate Professor, Ph.D. in Biological Sciences

THE ROLE OF VOCATIONAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

This article examines a number of important issues related to the modernization and improvement of the vocational education system in Azerbaijan in the context of sustainable human development. To this end, it analyzes the historical stages of vocational education development, the formation of professional and practical skills necessary for performing specific job functions, and the successful integration of graduates into the labor market. It is important to note that vocational education is viewed as a factor in expanding human potential, social mobility, and individual opportunities in society. The article also reflects the key provisions of state policy for attracting young people to vocational education and employment in the regions, particularly in the liberated territories of Azerbaijan.

Keywords: *human development index, vocational education, Sustainable Development Goals, educational level, historical stages*

Нурида Мустафаева

Доцент кафедры Устойчивого развития
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по биологии

РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается ряд важных вопросов модернизации и улучшения системы профессионального образования в Азербайджане в контексте устойчивого человеческого развития. С этой целью анализируются исторические этапы развития профессионального образования, формирование профессиональных и практических навыков, необходимых для выполнения конкретных трудовых функций и успешной интеграции выпускников в рынок труда. Необходимо отметить, что профессиональное образование рассматривается как фактор расширения человеческого потенциала, социальной мобильности и возможностей человека в обществе. В статье также отражены основные положения государственной политики по привлечению молодёжи к профессиональному образованию и трудоустройству в регионах, в частности на освобождённых территориях Азербайджана.

Ключевые слова: *индекс развития человеческого потенциала, профессиональное образование, Цели устойчивого развития, уровень образования, исторические этапы*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.024

D A V A M L I İ N K İ Ş A F S İ Y A S Ə T İ
S U S T A I N A B L E D E V E L O P M E N T P O L I C Y

UOT 328; 342.5; 351/354

ÜLFƏT MEHDİYEV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası
Davamlı inkişaf kafedrasının baş müəllimi,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru**

e-mail: ulfat_mehdiyev@yahoo.com

İQTİSADİ İNKİŞAF STRATEGİYALARINDA İNSAN POTENSİALININ TƏKRAR İSTEHSALI: MÜQAYİSƏLİ TƏHLİL

Bu gün insan potensialının oxşar yüksək qiymətləndirilməsinə və eyni zamanda, müxtəlif iqtisadi inkişaf göstəricilərinə malik ölkələr qruplarının olması insan potensialı konsepsiyasının artıq öyrənilmiş aspektlərinin daha dərindən araşdırılması üçün əsas şərt kimi çıxış edir. İqtisadi artım üçün insan potensialının reallaşdırılması şərtlərinin öyrənilməsi elmi ədəbiyyatda əsasən diqqətdən kənarda qalır. Tədqiqatın məqsədi texnoloji və elmi tərəqqi baxımından lider olan ölkələrdə uzunmüddətli inkişaf strategiyası vasitəsilə insan potensialının təkrar istehsalı üzrə dövlət siyasətinin qurulmasının xüsusiyyətlərini müəyyən etməkdir. Bunun üçün insan potensialına ümumi qiymət vermək, elmi-tədqiqat və təkmilləşdirməni stimullaşdırmaq üçün dövlət siyasəti tədbirlərini öyrənmək, uzunmüddətli iqtisadi artım, əhalinin təhsili və dövlət idarəçiliyinin keyfiyyəti arasında əlaqəni qiymətləndirmək, müasir şəraitdə təkrar istehsal sisteminin qurulması və insan potensialının reallaşdırılması məqsədilə dövlətlərin strategiyalarını öyrənmək lazımdır. İnsan potensialı çox vaxt əhalinin təhsil səviyyəsi ilə müəyyən edilir. İnnovativ iqtisadiyyatın inkişafı şəraitində elm təhsil komponentinin potensialının reallaşdırılmasında ən mühüm mərhələyə çevrilir. Göstərilmişdir ki, nəticədə bütövlükdə əhalinin təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi daha keyfiyyətli və qənaətbəxş dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə gətirib çıxarır.

Müasir dünyada təhsil sistemi, dövlətin təhsil siyasəti ölkənin inkişaf səviyyəsini göstərən ən vacib amillərdəndir. İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin sosial-iqtisadi tərəqqisində təhsildə aparılan islahatlar, təhsildə yeniliklər önəmli yer tutur. Çünki təhsil sistemində aparılan islahatlar, sınaqdan çıxmış və müsbət nəticə verən üsulların tətbiqi, uğurlu təhsil siyasəti bütün sahələri daha da inkişafa aparır və bu, ölkənin müasir dünyada hərtərəfli nüfuzunun artmasına şərait yaradır. Müasir çağırışlara və tələblərə uyğun olaraq, ölkənin təhsil və elm siyasətində islahatların aparılması, mütərəqqi layihələrin hazırlanması, təhsildə inteqrasiya meyillərinin müşahidə olunması amilləri təhsilin, elmi tədqiqatların və onların təsir etdiyi bütün sahələrin tərəqqisi üçün vacibdir və bu proses qloballaşma şərtlərində baş verir.

Qloballaşmanın şərtlərinə uyğun olaraq, milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə təhsildə önəmli addımlar atılır və əsas hədəflər müəyyənləşir. Ölkənin inkişafını şərtləndirən birinci amil iqtisadi

sahədə yüksəlişdir ki, bunun da əsasında dayanan vacib faktorlardan biri ölkənin yüksək təhsilli, bacarıqlı işçi qüvvəsidir. Təhsil və elm sistemi həm maddi, həm də mənəvi istehsala təsir göstərir, cəmiyyətin əsas işçi qüvvəsini formalaşdırır. Sosial-iqtisadi sferada həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından görünən müsbət dəyişikliklər birbaşa olaraq insan resurslarının inkişafı, cəmiyyətin intellektual potensialı, təhsil ilə bağlıdır. Buna görə də elm və təhsil dövlət siyasətinin sosial-iqtisadi kontekstdə əsas prioritet istiqamətlərindən biridir.

Dövlət siyasətinin təhsil prioritetlərindən biri insan potensialının inkişaf etdirilməsidir. Təhsil sosial-iqtisadi inkişafın başlıca meyarı kimi insan potensialını formalaşdıran əsas amildir. Həm mərkəzdə, həm də regionlarda təhsilə və elmə ayrılan vəsait insan kapitalının formalaşması və inkişafı çərçivəsində keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsinə xidmət edir. Bu gün Azərbaycanda təhsil siyasətinin hədəfləri olduqca genişdir. Qarabağa Böyük Qayıdışın sevincini yaşayan Azərbaycanda təhsil siyasətinin qarşıya qoyduğu əsas məqsədlərdən biri işğaldan azad olunmuş ərazilərdə təhsil infrastrukturunun qurulmasıdır. İnsan potensialının inkişaf etdirilməsi, müasir bilik və bacarıqlara malik mütəxəssislərin azad edilmiş ərazilərə cəlb olunması və müasir innovasiyalar məkanına çevrilməsi istiqamətində sürətli işlər həyata keçirilir.

İnsan potensialı konsepsiyasının əvvəllər araşdırılmış aspektlərinin daha dərindən öyrənilməsi üçün əsas şərt ondan ibarət idi ki, bu gün eyni dərəcədə yüksək insan potensialına malik, lakin iqtisadi inkişaf göstəriciləri fərqli olan ölkələr qrupları mövcuddur. İqtisadi artım üçün insan potensialının reallaşdırılması şərtlərinin öyrənilməsi elmi ədəbiyyatda böyük ölçüdə diqqətdən kənarda qalmışdır.

Bu tədqiqatın məqsədi texnoloji və elmi tərəqqidə lider olan ölkələrdə uzunmüddətli inkişaf strategiyaları vasitəsilə insan potensialının təkrar istehsalı üzrə dövlət siyasətinin spesifik xüsusiyyətlərini müəyyən etməkdir. Bunun üçün insan potensialının ümumi qiymətləndirilməsi, elmi-tədqiqat və təkmilləşdirmənin stimullaşdırılması üzrə dövlət siyasəti tədbirlərinin araşdırılması, uzunmüddətli iqtisadi artım, əhalinin təhsili və dövlət idarəçiliyinin keyfiyyəti arasında əlaqənin qiymətləndirilməsi, müasir şəraitdə insan potensialının təkrar istehsalı və reallaşdırılması sisteminin qurulması üzrə dövlət strategiyalarının öyrənilməsi tələb olunur. Tədqiqat subsidiyaları və vergi güzəştləri vasitəsilə tələbin sadəcə stimullaşdırılması onun kəmiyyət və keyfiyyətini artırmadan tədqiqat xərclərinin artmasına səbəb ola bilər.

İnsan potensialı çox vaxt əhalinin təhsil səviyyəsi ilə müəyyən edilir. İnnovativ iqtisadiyyatın inkişafı şəraitində elm bu potensialın təhsil komponentinin reallaşdırılmasında həlledici addıma çevrilir. Ölkələr tez-tez təhsil sisteminin vaxtında inkişafı (ilk növbədə texniki), infrastruktura (universitetlər, binalar, laboratoriyalar, logistika) sərmayə qoyuluşu, elmi karyeranın təşviqi, yüksəkixtisaslı kadrların axınının asanlaşdırılması və s. kimi təchizat siyasətinin əhəmiyyətini nəzərdən qaçırırlar. Nəticədə əhalinin ümumi təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi daha keyfiyyətli və səmərəli dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə gətirib çıxarır. Əsas strateji sənədlərin təhlili uzunmüddətli iqtisadi artıma can atan ölkələr üçün bir sıra aktual problemləri üzə çıxardı: təkrar istehsalın komponentləri ilə insan potensialının reallaşdırılması arasında əlaqənin olmaması dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin aşağı düşməsinə səbəb oldu. Uzunmüddətli inkişaf strategiyalarının mərkəzində insan potensialını yerləşdirən Yaponiya və Cənubi Koreya tədqiq olunan ölkələr arasında istisnadır.

İnsan amili iqtisadi artımı şərtləndirən inkişafın mühüm elementidir. Bununla belə, empirik tədqiqatlar bir neçə səbəbə görə ölkənin insan potensialının qəti qiymətləndirilməsini təmin etmək üçün mübarizə aparır: müəyyən etmək (həm mikro, həm də makro səviyyədə) və insan potensialını qiymətləndirmək üçün vahid yanaşmanın olmaması; endogen amillərin olması; ölkələrarası və

regionlararası müqayisələrin çətinliyi və s. Buna baxmayaraq, aydındır ki, ölkənin insan potensialı əhəmiyyətli dərəcədə əhalinin təhsil səviyyəsi ilə formalaşır, çünki bu, sonradan bütün iqtisadi fəaliyyətə təsir göstərir. İnsan potensialının təkrar istehsalı sistemi təkcə təhsil siyasəti baxımından deyil, həm də onun həyata keçirildiyi şərait baxımından maraq doğurur.

Bu araşdırma tənzimləyici mühitin iqtisadi artıma təsiri ilə bağlı bir sıra tədqiqatlarda təqdim olunan nəticələrə əsaslanır. E. Hanushek və L. Woessmann belə nəticəyə gəldilər ki, institusional və tənzimləyici şərtlər inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında və ya əvvəlki ölkələr daxilində uzunmüddətli artımdakı fərqləri izah edə bilməz [1]. İstər sənaye məhsuldarlığına təsir edən məhsul bazarının, istərsə də əmək bazarının tənzimlənməsinin uzunmüddətli iqtisadi artımdakı dəyişikliklərlə əlaqəli olduğu aşkar edilməmişdir. Əksinə, ölkənin toplanmış insan potensialının keyfiyyəti bu fərqləri izah edən əsas amil kimi ortaya çıxır.

İnsan potensialı konsepsiyasının tədqiq olunan aspektlərinə marağın əsas şərti o idi ki, bu gün eyni dərəcədə yüksək insan potensialı ballarına və eyni zamanda, müxtəlif iqtisadi inkişaf göstəricilərinə malik ölkələr qrupları mövcuddur. Dördüncü Sənaye İnqilabı dövründə uzunmüddətli iqtisadi siyasətin işlənib hazırlanması üçün insan potensialının təkcə formalaşması deyil, həm də reallaşdırılması şərtlərinin öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İnnovasiyalar vasitəsilə iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə yönəlmiş müasir dövlət siyasəti innovativ fəaliyyətin nəticələrinə tələbi stimullaşdırmaq üçün alətlərdən fəal şəkildə istifadə edir (cədvəl 1). Vergi güzəştləri və hökumətin elmi-tədqiqat və inkişaf qrantları kimi dövlət dəstəyi tədbirləri elmi tədqiqatların aparılması üçün özəl sektorun stimullaşdırılmasında öz effektivliyini nümayiş etdirdi. Bu mövzuda mikro səviyyədə tədqiqat sənədləri insan potensialının bərpası və reallaşdırılması siyasətlərinə həsr olunmuş tədqiqatlardan daha çox yayılmışdır [2]. Elmi-texniki inqilab (ETİ) subsidiyaları və vergi güzəştləri vasitəsilə tələbin sadəcə stimullaşdırılması onun kəmiyyət və keyfiyyətini artırmadan tədqiqat xərclərinin artmasına səbəb ola bilər. XXI əsrin əvvəllərində P.Romer ABŞ-ın son 20 ildəki innovasiya siyasətini araşdıraraq alim və mühəndislər üçün təchizat siyasətinin üstünlükləri haqqında yazmışdı [3]. Bu gün bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə, o cümlədən, ABŞ-də dövlət milli təhsil sisteminin subsidiyaların effektiv olması üçün zəruri olan müvafiq mütəxəssislərlə təminat səviyyəsini təmin edib-etmədiyini həll etmədən tələbi aktiv şəkildə subsidiyalaşdırır. Nəticədə elmi və texnoloji inkişafın sürətini artırmaq üçün nəzərdə tutulan innovasiya siyasətləri çox vaxt olduqca az müsbət təsir göstərir [4].

Cədvəl 1.

Tələb tərəfdən innovasiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin göstərilməsi formaları

Tənzimləmə	**İnnovasiyaya tələb**	**Özəl sektora dəstək**
Çərçivə şərtləri, xüsusi mülkiyyət və əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması. İnnovativ mühitin yaradılması. İnfrastrukturun təmin edilməsi.	Dövlət sifarişləri: innovativ məhsullara tələbin yaradılması. Məqsədli proqramların həyata keçirilməsi.	Subsidiyalar və innovasiya kreditləri. Vergi güzəştləri. İnformasiya dəstəyi. İxrac dəstəyi.

Cədvəl 2.

Təklif tərəfindən innovativ fəaliyyətə dövlət dəstəyinin göstərilməsi formaları

Təhsil	Elm və universitetlər	Mühit
Bütün səviyyələrdə əhalinin təhsili. Təbiət elmləri, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat sahələrində ixtisasların inkişafı.	Elmin maliyyələşdirilməsi. Tədqiqat qrantları və müsabiqələri. Universitetlərin və laboratoriyaların inkişafı.	Elmin və elmi karyeranın təşviqi. Kadrların saxlanması. Yüksəkixtisaslı kadrların immiqrasiyasının təşviqi.

İqtisadi artımı sürətləndirmək üçün, mövzu ilə bağlı elmi nəşrlərdə tez-tez təklif edildiyi kimi, ETİ xərclərinin artırılması kifayət deyil. Yüksək artım templərinə nail olmaq üçün ETİ-yə yatırılan resursların ümumi həcminin artırılması tələb olunur (cədvəl 2). Təchizat dəstəyi təhsil sisteminin inkişafı, müsabiqələr və qrantlar, infrastruktura (universitetlər, binalar, laboratoriyalar, logistika) sərmayə qoyuluşu, elmi karyeranın təşviqi, yüksəkixtisaslı kadrların axınının asanlaşdırılması və s. formasında həyata keçirilir [5; 6]. Beləliklə, insan potensialının təkrar istehsalının stimullaşdırılması innovasiya fəallığının artmasına və innovasiyaların dəyərinin azalmasına səbəb olur. STEM mütəxəssislərinin tədarükünün genişləndirilməsinə yönəlmiş siyasətlər ölkə daxilində potensialın reallaşdırılmasına kömək edən siyasətlərlə birlikdə aparılmalıdır [7].

Bütövlükdə əhalinin təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi dövlət siyasətinin daha yaxşı aparılmasına səbəb olur. Ölkələr üzrə dövlət idarəçiliyinin effektivliyinin (vətəndaşların dövlət xidmətlərinin keyfiyyəti, dövlət qulluğu, onun siyasi təzyiqdən müstəqillik dərəcəsi və siyasətin işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsinin keyfiyyəti haqqında təsəvvürləri) və insan inkişafı səviyyələrinin müqayisəli təhlili bu göstəricilər arasında korrelyasiya aşkar edir.

İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin əksəriyyətində SWOT təhlili və texnoloji və sosial-iqtisadi inkişafda gələcək tendensiyaların təsviri daxil olmaqla milli innovasiya strategiyaları mövcuddur. Nəticədə ortaya çıxan siyasətlər sübuta və bütün strateji məlumatların toplanması, təhlili və dərk edilməsi kimi sistematik prosesə əsaslanır. Uzunmüddətli inkişaf strategiyalarının tədqiqi göstərdi ki, strateji siyasətin nəticələrini yaxşılaşdırmağa qadir olan tədbirlər kompleksi mövcuddur. Əksinə, dövlət idarəçiliyinin müxtəlif sahələri arasında koordinasiyanın olmaması tətbiq edilən dəstək tədbirlərinin ümumi təsirini xeyli məhdudlaşdırır.

Əhalinin təhsil səviyyəsinin elmi tərəqqiyə və iqtisadi inkişafa gözlənilən təsirinin təsvirinə milli strategiyalarda nadir hallarda rast gəlinir. Əksinə, əks əlaqə ümumidir: müasir milli texnoloji təşəbbüslərin və digər oxşar inkişaf proqramlarının mətnləri hökumətin ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında milli ETİ-yə verdiyi rolu aşkar edə bilər (cədvəl 3).

Bəzi ölkələr biznesə dəstək proqramlarına, bəziləri innovasiya üçün çərçivə şərtlərinin yaxşılaşdırılmasına diqqət yetirir, digərləri isə strateji prioritetləri hədəfləyir. Milli iqtisadiyyatlarının innovativ inkişafında liderlik nümayiş etdirən ölkələr ilk növbədə elmi bazaya sərmayə qoymağa diqqət yetirirlər. Strategiyalarda "insan potensialı" və ya "insan kapitalı" terminlərindən nadir hallarda istifadə olunur, lakin onlar insan potensialının onun təkrar istehsalı və reallaşdırılması prosesini əks etdirən əsas komponentlərini – təhsil, elmi və texnoloji sahələri vurğulayır.

Müasir iqtisadi nəzəriyyə insan potensialına ölkələr üçün innovativ inkişafın əsas

Cədvəl 3.

Nəzərdə tutulmuş ölkələrin milli strategiyalarının məzmun təhlili

Ölkə	Milli Strategiya, təsdiq ili	Strategiya mətnində sözün və ya əlaqəli anlayışların qeydlərinin sayı			
		elm	təhsil	innovasiya	texnologiya
ABŞ	A Strategy for American Innovation (2015)	88	57	243	86
	National Strategy for Advanced Manufacturing (2022)	46	84	60	111
	Innovation, Equity, and Resilience: Strengthening American Competitiveness in the 21st Century (US Department of Commerce, Strategic Plan 2022-2026)	17	16	68	65
	National Security Strategy (October 2022)	5	2	17	41
Yaponiya	Growth Strategy (2017)	2	6	5	2
	National Strategy on Science, Technology and Innovation (2021)	310	162	224	320
	Japan Vision 2050 (2005)	137	38	4	100
Cənubi Koreya	Korean New Deal. National Strategy for a Great Transformation (2020)	2	25	26	47
	STIP Compass Korea (2024)	49	10	62	103
	Future of Korea in 2045 Driven by Science and Technology (2022)	110	25	236	213
Hindistan	The Orissa Socio-Economic Development Program (2005)	0	15	2	2
	Draft 5th National Science, Technology and Innovation Policy (2020)	260	75	166	233

mənbəyi kimi baxır, onu uzunmüddətli inkişaf siyasətinin mərkəzində yerləşdirir. Bununla belə, bu nəzəri nəticələr çox vaxt praktiki tətbiqdən, o cümlədən, uzunmüddətli inkişaf strategiyalarının formalaşdırılmasından geri qalır.

Çinin rəqabəti, yığılmış insan potensialının çatışmazlığı və bəzi sektorlarda texnoloji geriliklə üzləşən ABŞ texniki sahələrdə məzunların nisbətini artırmağı qarşısına məqsəd qoyaraq, STEM bacarıqları baxımından təhsil sistemini fəal şəkildə təkmilləşdirir. Qeyd edək ki, STEM məzunlarının təxminən 40%-i əcnəbilərdir. Elmi-tədqiqat fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsində dünya liderləri olan Yaponiya və Cənubi Koreya qocalmış işçi qüvvəsindən əziyyət çəkir və buna görə də xarici mütəxəssislərin cəlb edilməsinə, robot texnikasına və rəqəmsal texnologiyaların cəmiyyətə inteqrasiyasına diqqət yetirir. Hindistan milli təhsilin keyfiyyətinin aşağı olduğunu və infrastruktur məhdudiyyətlərini əsas gətirərək, 2030-cu ilə qədər 500 milyon mütəxəssis hazırlamağı, texniki universitetlərin sayını və 2020-ci ildən etibarən elmi-tədqiqat və inkişaf büdcəsini 15% artırmağı planlaşdırır [8] (cədvəl 4).

Əsas strateji sənədlərin təhlili uzunmüddətli iqtisadi artıma can atan ölkələr üçün bir

Cədvəl 4.

Ölkələr üzrə insan potensialının təkrar istehsalı və reallaşdırılması göstəriciləri

Ölkə	Tədqiqat və inkişafa xərclənən ÜDM-in %-i	Alimlərin sayı, minlərlə insan	İldə STEM məzunlarının təxmini sayı, minlərlə insan	Texnologiya ixracının payı, %	Sənaye robotlarının sayı, min ədəd
ABŞ	3,46	4 700	800	15,8	35,6
Yaponiya	3,2	680	250	18,3	47,2
Cənubi Koreya	4,8	350	180	30,5	55,0
Hindistan	0,7	200	1500	5,2	5,0

sıra aktual problemləri üzə çıxarıb: insan potensialı innovasiya mənbəyi və iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi kimi qəbul edilmir (diqqət çox vaxt texnologiya və innovasiyaya verilir); insan potensialının çoxalma prosesinin komponentlərinin, ilk növbədə təhsilli olanların inkişafını qiymətləndirmək üçün aydın meyarlar yoxdur; koordinasiya edilmiş uzunmüddətli iqtisadi inkişafın planlaşdırılmasını təmin edən idarələrarası əlaqələr yoxdur və ya inkişaf etməmişdir; elmi və texnoloji strategiyaların həyata keçirilməsi təhsil elementləri ilə əlaqələndirilmir və sənaye strategiyalarının elmi və texnoloji kimi oxşar hədəf göstəriciləri yoxdur. Başqa sözlə, strategiyalar çərçivəsində insan potensialının təkrar istehsalı və reallaşdırılması komponentləri arasında qarşılıqlı əlaqə yoxdur ki, bu da dövlət idarəçiliyinin effektivliyinin azalmasına gətirib çıxarır [9].

Texnologiya ixracı və sənaye robotlarının sayı üzrə lider olan Cənubi Koreya və Yaponiya yaxşı səbəbdən təhlilə daxil edilib: bu ölkələr elmi və texnoloji inkişafda insan potensialının təkrar istehsalına üstünlük verirlər ki, bu da həm dövlətin sosial xərclərinin səviyyəsində, həm də uzunmüddətli inkişaf strategiyalarında öz əksini tapır. Nəticədə bu ölkələrdə İnsan İnkişafı İndeksinin ən yüksək artım tempi qeyd olunur.

Beləliklə, Koreyada insan kapitalının inkişafı 1960-cı illərdə ölkənin sənaye inkişafına başladığı zaman prioritet məsələyə çevrildi. Əvvəllər müzakirə edilən təklifyönlü siyasət fəal şəkildə həyata keçirildi, ixrac mallarına və xidmətlərinə tələbat tərəfindən dəyişdirildi və inkişaf etməkdə olan sənayeyə cavab olaraq ixtisaslı işçi qüvvəsinin artmasına səbəb oldu. Buraya digər məsələlərlə yanaşı, universitetlərin inkişafı da daxil idi: üç universitet dünyanın ən yaxşı 200 universiteti, bir elm və texnologiya institutu kompüter elmləri sahəsində ən yaxşı 100 qurum, altı universitet və institut isə mühəndislik və texnologiya sahəsində ən yaxşı 125 universitet arasında yer aldı [10].

Ölkədə toplanmış insan potensialının kəmiyyət və keyfiyyəti uzunmüddətli iqtisadi artım və inkişafın aparıcı amilinə çevrilir. İnsan potensialının əsas keyfiyyət göstəricisi kimi təhsil daha yaxşı dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi ilə sıx əlaqələndirilir. Ölkələrin hazırkı iqtisadi və texnoloji inkişaf strategiyalarında insan potensialının təkrar istehsalı və reallaşdırılması komponentləri arasında əlaqə yoxdur ki, bu da dövlət idarəçiliyinin effektivliyinin aşağı düşməsinə gətirib çıxarır. Texnoloji yarış və ölkələrin suverenlik istəyi kontekstində ölkə daxilində insan potensialının reallaşdırılmasını dəstəkləməyə yönəlmiş siyasətlərlə birlikdə STEM mütəxəssislərinin təchizatının genişləndirilməsinə yönəlmiş siyasət həyata keçirmək məqsədəuyğundur.

Ədəbiyyat:

1. Hanushek E.A., Woessmann L. (2015) The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Ufuk A., Stantcheva S. (2020) Taxation and Innovation: What Do We Know? NBER Working Paper No. 27109. URL: https://www.nber.org/papers/w27109
3. Romer P.M. (2001) Should the Government Subsidize Supply or Demand in the Market for Scientists and Engineers? In: Jaffe A., Lerner J., Stern S. (eds.) Innovation Policy and the Economy, vol. 1. Cambridge, MA: MIT Press. P. 221-252.
4. Castle S.D., Byrd W.C., Koester B.P. et al. (2024) Systemic Advantage Has a Meaningful Relationship with Grade Outcomes in Students' Early STEM Courses at Six Research Universities. International Journal of STEM Education. Vol. 11. DOI: 10.1186/s40594-024-00474-7
5. Guenther G. (2015) Research Tax Credit: Current Law and Policy Issues for the 114th Congress. Congressional Research Service. 2015. URL: https://nationalaglawcenter.org/wp-content/uploads/assets/crs/RL31181.pdf
6. Warwick K. (2013) Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. OECD Science, Technology and Industry Policy Papers. No. 2. URL: https://www.oecd.org/en/publications/beyond-industrial-policy 5k4869clw0xp-en.html
7. OECD Regulatory Policy Outlook 2025 // OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2025/04/ oecd-regulatory-policy-outlook-2025 a754bf4c.html
8. A New Production Revolution: Interim Report // NIST. URL: https://www.nist.gov/system/files/documents/2017/02/02/oecd_interim_project_report_the_next_production_revolution.pdf
9. National Education Policy 2020 // Ministry of Education. URL: https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
10. Santacreu A.M., Zhu H. (2018) How Did South Korea's Economy Develop So Quickly? St. Louis Fed on the Economy. URL: https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2018/march/how-south-korea-economy-develop-quickly

Açar sözlər: *insan potensialı, insan potensialının təkrar istehsalı, insan inkişafı, təhsil, ölkələrarası təhlil, iqtisadi inkişaf, dövlət idarəçiliyi*

Ulfat Mehdiyev

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Ph.D. in Political Sciences

REPRODUCTION OF HUMAN POTENTIAL IN ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGIES: A COMPARATIVE ANALYSIS

ABSTRACT

The fact that today there are groups of countries with similar high estimates of human potential and at the same time different indicators of economic development served as the main prerequisite for a deeper study of the already studied aspects of the concept of human potential. The study of conditions for the realization of human potential for economic growth is largely ignored in the

scientific literature. The purpose of the research is to identify the features of the construction of the public policy on the reproduction of human potential through the strategy of long-term development in countries leading in terms of technological and scientific progress. For this, it is necessary to give a general assessment of human potential, to study measures of state policy to stimulate R&D, to assess the relationship between long-term economic growth, the education of the population and the quality of public administration, to study the strategies of states for the purpose of building a reproduction system and realizing human potential in modern conditions. Human potential is often determined by the level of education of the population. In the conditions of development of an innovative economy, science becomes the most important stage in the realization of the potential of the educational component. It was shown that, as a result, the growth of the education of the population as a whole lead to the implementation of a higher quality and satisfactory state policy.

Keywords: *human potential, reproduction of human potential, human development, education, cross-country analysis, economic development, public administration*

Ульфат Мехтиев
Старший преподаватель кафедры Устойчивого развития
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по политическим наукам

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В СТРАТЕГИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

РЕЗЮМЕ

Тот факт, что сегодня существуют группы стран со схожими высокими оценками человеческого потенциала и одновременно разными показателями экономического развития, послужил основной предпосылкой для более глубокого изучения уже изученных аспектов концепции человеческого потенциала. Изучение условий реализации человеческого потенциала для экономического роста в значительной степени игнорируется в научной литературе. Целью исследования является выявление особенностей построения государственной политики по воспроизводству человеческого потенциала через стратегию долгосрочного развития в странах-лидерах по уровню технологического и научного прогресса. Для этого необходимо дать общую оценку человеческого потенциала, изучить меры государственной политики по стимулированию НИОКР, оценить взаимосвязь между долгосрочным экономическим ростом, образованием населения и качеством государственного управления, изучить стратегии государств в целях построения системы воспроизводства и реализации человеческого потенциала в современных условиях. Человеческий потенциал часто определяется уровнем образования населения. В условиях развития инновационной экономики наука становится важнейшим этапом реализации потенциала образовательной составляющей. Показано, что в результате рост образованности населения в целом приводит к реализации более качественной и удовлетворительной государственной политики.

Ключевые слова: *человеческий потенциал, воспроизводство человеческого потенциала, развитие человеческого потенциала, образование, межстрановой анализ, экономическое развитие, государственное управление*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.028

S İ Y A S İ N Ə Z Ə R İ Y Y Ə
P O L I T I C A L T H E O R Y

UOT 32:001.8; 32:303.8

SEVİL MƏMMƏDOVA
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Politologiya və siyasi idarəetmə kafedrasının professoru, siyasi elmlər doktoru
e-mail:smammedova10@rambler.ru

SİYASƏTDƏ ŞƏBƏKƏ YANAŞMASI SİYASİ TƏDQİQATLARDA METODOLOGİYA KİMİ

Giriş

Son onilliklər sosial münasibətlərin, siyasi reallığın sürətli mürəkkəbləşməsi ilə xarakterizə olunur. Siyasi proseslər artıq ciddi iyerarxik şəkildə baş vermir, hakimiyyət daha çox dövlət və qeyri-dövlət aktorları arasında çevik qarşılıqlı əlaqə strukturları formasında fəaliyyət göstərir. Bütün bunlar sosial-siyasi elmlərin yeni metodoloji yanaşmalar axtarışını şərtləndirmişdir. Belə metodoloji yanaşmalardan birini keçən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq formalaşıb inkişaf edən şəbəkə yanaşması təşkil edir.

Tədqiqatçılar şəbəkələrin siyasətin öyrənilməsi üçün çox əhəmiyyətli olduğunu və mikro- və makro- səviyyələr arasındakı boşluğu aradan qaldıra biləcəyini iddia edirlər. Siyasətdə şəbəkə konsepsiyası klassik sistemli yanaşmanı xeyli tamamlayaraq, dövlət və qeyri-dövlət aktorları arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin öyrənilməsi üçün yeni alətlər təqdim edir, siyasi proseslərin riyazi və kompüter modellərinin qurulmasında metodoloji əsaslardan birini təşkil edir. Bu baxımdan şəbəkə yanaşması (network approach) müasir siyasi elmin inkişafının əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Şəbəkə paradiqması siyasi münasibətlərin ayrı-ayrı obyektlərinin (fərdlər, institutlar, təşkilatlar) məcmusu kimi deyil, onların aralarındakı davamlı qarşılıqlı əlaqələrin strukturu kimi öyrənilməsinə imkan verir. Bu isə xüsusilə siyasi elitaların, səfərbərlik mexanizmlərinin, transmilli əlaqələrin, rəqəmsal siyasətin və qərar qəbuletmə proseslərinin təhlilində tələb olunur. Müasir siyasi transformasiyalar şəraitində şəbəkə metodologiyası sosial-siyasi proseslərin mürəkkəbliyini dövlət və cəmiyyət, eləcə də qarşılıqlı münasibətlərin yeni xarakterini əhatə etmək imkanına malikdir. Tədqiqatçılar şəbəkələrin siyasəti öyrənmək üçün çox vacib olduğunu və mikro- və makro- səviyyələr arasındakı boşluğu aradan qaldıra biləcəyini təsdiq edirlər. Qeyd edək ki, şəbəkə yanaşması bir sıra Azərbaycan tədqiqatçılarının əsərlərində də analiz predmetinə çevrilmişdir. Bu baxımdan şəbəkə yanaşmasının müxtəlif səviyyələrdə siyasətin, siyasi proseslərin araşdırılmasında, eləcə də müqayisəli politoloji tədqiqatlarda istifadə olunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bütün bunlar şəbəkə yanaşmasının nəzəri əsaslarının təhlil edilməsi, onun metodologiya kimi politoloji tədqiqatlarda tətbiqi imkanlarının, o cümlədən siyasi sistemlərin, dövlət idarəetməsinin və beynəlxalq qarşılıqlı əlaqələrin müqayisəli tədqiqatlarında potensialının açılıb göstərilməsini zəruri edir və təqdim olunan məqalənin aktual problemə həsr olunduğunu göstərir.

Şəbəkə yanaşmasının mahiyyəti və yaranması mərhələləri

Şəbəkə yanaşması müasir cəmiyyətdə getdikcə daha da mürəkkəbləşən sosial münasibətlərin öyrənilməsinə tətbiq olunan yeni metodoloji yanaşmalardan birini təşkil edir. Fənlərarası elmi istiqamət olan bu yanaşmanın əsasında sosial subyektlərin (aktorların) və müəyyən sosial münasibətlər əsasında onlar arasında formalaşmış əlaqələrin məcmusu kimi izah edilən “sosial şəbəkə” anlayışı dayanır. Bu əlaqələr və münasibətlərin yaratdıqları şəbəkə strukturlarının aktorların davranışına təsirinin öyrənilməsi şəbəkə yanaşmasının mahiyyətini təşkil edir [9]. Şəbəkə yanaşması qarşılıqlı fəaliyyət göstərən dövlət institutları, siyasi partiyalar, QHT-lər, biznes strukturları, beynəlxalq təşkilatlar, ekspert və media birlikləri, fərdi siyasi liderlər kimi aktorların dinamik şəbəkəsi olaraq fəaliyyət göstərməsindən çıxış edir. Başlıcası odur ki, siyasi proseslərin əsasında aktorların fərdi xüsusiyyətləri deyil, onların qarşılıqlı əlaqələri dayanır.

Şəbəkə yanaşması sosiologiya, antropologiya, riyazi nəzəriyyə və siyasi elmin kəsişməsində yaranmışdır. Tarixən onun formalaşması yerli icmalardakı sosial münasibətləri təsvir etmək üçün ilk dəfə şəbəkə metaforasından istifadə edən C.Barnesin, C. Mitchellin, C.Boutmanın və b. əsərləri ilə əlaqələndirilir [12, 14].

İlk dəfə olaraq şəbəkə yanaşmasından əsasən antropoloqların tədqiqatlarında və iqtisadiyyatda istifadə olunmuşdur. Hələ 1940-cı ildə antropoloq A.Redkliff-Braun qeyd etmişdir ki, istənilən insan birliklərinin, icmalarının öyrənilməsi üçün onları təkcə iqtisadi sistem kimi deyil, onları həm də aktorlar və qruplar arasındakı qarşılıqlı münasibətlər məcmusu nöqteyi-nəzərindən də nəzərdən keçirmək zəruridir. Bununla da o, birliyin (icmanın) sosial strukturunu sosial münasibətlər şəbəkəsi ilə eyniləşdirmiş, cəmiyyəti ictimai münasibətlərin mürəkkəb şəbəkəsi kimi nəzərdən keçirməyi təklif etmişdir [8, s.50]. Antropologiyada şəbəkə yanaşmasının inkişafına töhfə verən digər tədqiqatçı Çeremi Buasveyn bu yanaşmanın aktuallığını on amil ilə əsaslandırmışdır: şəbəkə analizində xüsusi diqqət şəbəkə elementlərinin qarşılıqlı əlaqələrinə ayrılır; elementlərin münasibətlərinə fokuslanmada onların qarşılıqlı asılılığına diqqət verilir; əlaqələrin məzmunu statusa və resurslar miqdarına görə fərqli şəbəkə aktorlarının münasibətlərini nəzərdən keçirməyə imkan verir; şəbəkə analizi münasibətlər dinamikasını sosial assimmetriya çərçivəsində nəzərdən keçirir və s. [14].

Digər əlaqəli elm sahələrində də şəbəkə yanaşması metodologiyası maraq doğurmaqla, 1990-cı illərin əvvəlində aktuallığı artmışdır ki, bu da ümumdünya proseslərinin qloballaşması ilə və ilk növbədə şəbəkələşmə ilə əlaqələndirilirdi. Şəbəkə yanaşmasına əsas dönüş internet şəbəkəsi sayəsində baş vermiş, onun yayılması və inkişafı birliklərin (icmaların) sosial qarşılıqlı əlaqələri nümunələrini əyani şəkildə əks etdirmişdir. Məhz həmin dövrdə şəbəkə yanaşması humanitar yönümlü tədqiqatlar arsenalına daxil olmuş politologiyada bu yanaşma siyasi prosesləri qarşılıqlı əlaqələr: əvvəllər nəzərə alınmayan amilləri və xüsusiyyətlərindən istifadə etməklə araşdırılması və proqnozlaşdırılmasına imkan verdi.

Şəbəkə yanaşması ictimai elmlərdə qəbul olunan metodologiya kimi Harrison Uayt tərəfindən işlənilmişdir. Belə ki, şəbəkə analitik kateqoriya kimi H.Uaytın əsərləri və onun rəhbərliyi altında 1970-ci illərdə Harvard şəbəkə analizi məktəbinin (1960-1980-ci illər) yaranması ilə formalaşmışdır. H.Uayt tərəfindən sosial həyatın davamlı qarşılıqlı təsir nümunələri ilə formalaşan “mövqelər” (positions) sistemi kimi nəzərdən keçirilməsi təklif edilmiş, təhlilin mərkəzinə fərdlərin xüsusiyyətləri deyil, onların əlaqələrinin strukturları qoyulmuşdur. H.Uaytın irəli sürdüyü müddəalar tələbələri M.Qranovetter, R. Burt, B.Uellman və başqaları tərəfindən inkişaf etdirilmiş, onun rəhbərliyi ilə 1990-cı illərdən mərkəz kimi yaradılmış “Nyu-York Relational

sosiologiya məktəbi" hal-hazıradək fəaliyyət göstərərək yeni elmi tədqiqat dalğaları yaratmaqda davam edir [22].

Beləliklə, şəbəkə yanaşmasının inkişafında onun 1970-80-ci illərdə xüsusi istiqamət kimi sosiologiyada, tədricən isə politologiyada, əvvəl Böyük Britaniyada, sonra ABŞ və Almaniyada tətbiqi dövrünü birinci mərhələ kimi göstərmək olar. Bu dövrdə "sosial şəbəkə" anlayışına siyasi sistemin müxtəlif səviyyələrində baş verən siyasi münasibətlərin öyrənilməsi aləti kimi baxılmağa başladı, aparılan tədqiqatlar əsasında sosial təşkilin şəbəkə formasının üstünlüyü haqqında ideya dayanırdı. Daha çox diqqət kəmiyyət metodları əsasında siyasi aktorların arasındakı qarşılıqlı münasibətlər şəbəkəsinin öyrənilməsinə verilirdi. İkinci mərhələdə (1990-cu illər) sosiologiyada müasir icmanın əsas forması kimi "şəbəkə cəmiyyəti" konsepsiyası formalaşır, bu cəmiyyətdə sosial əlaqələr başlıcası olaraq kompüter informasiya şəbəkələrində kommunikasiya yolu ilə formalaşır və bu zaman lokallıq, birliyin (icmanın) formalaşması amili kimi öz əhəmiyyətini itirir. Politologiyada isə dövlət və ictimai siyasətin izlənilməsi prosesinə cəlb olunmuş maraq qruplarının qarşılıqlı əlaqələri forması kimi siyasi şəbəkə (policy network) anlayışı formalaşır. Bu dövlət və ictimai siyasətin işlənilməsi prosesinə cəlb olunmuş maraq qruplarının qarşılıqlı əlaqələri forması kimi mərhələdə siyasi şəbəkələr postmodern dövrünə səciyyəvi olan dövlət idarəçiliyinin yeni təşkili forması kimi xarakterizə olunurlar. Yeni idarəçilik strukturunun daha vacib tərəflərinə iyerarxiyalaşmadan imtina, üfuqi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, qarşılıqlı əlaqələrə əsaslanan əməkdaşlıq aid edilir. Şəbəkə yanaşmasının inkişafının üçüncü mərhələsində (2000-ci illər) şəbəkə "rəhbərliyi" konsepsiyası və yeni dövlət menecmenti nəzəriyyəsinin sintezi kimi formalaşmışdır və burada xüsusi diqqət ictimai (dövlət) qərarlarının qəbul edilməsində ictimai təsirlərə ayrılır. "Rəhbərlik", bir tərəfdən, siyasi qərarlar qəbul etmək üçün hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları arasında münasibətlərin qurulması prosesidir. Digər tərəfdən isə, "rəhbərlik" elə bir konsepsiyadır ki, burada diqqət idarəçiliyi dövlətin icra funksiyasından daha çox maraq qrupları ilə birgə razılaşdırılmış siyasi qərarın işlənilməsi üzrə prosesdir. Rəhbərlik iyerarxik inzibatçılıqdan və dövlət idarəçiliyinin bazar modelindən də fərqlənir [9].

Şəbəkə yanaşmasının təkamülünü və inkişaf vektorlarını "şəbəkə" anlayışının konseptuallaşması və onun tətbiqinin metodoloji imkanları şərtləndirmişdir. Bu baxımdan "siyasi şəbəkələr" anlayışının nəzərdən keçirilməsi də aktualdır. Sosial elmlərdə "şəbəkə" anlayışı bir-biri ilə rabitə xətləri ilə bağlı olan qarşılıqlı əlaqəli obyektlər məcmusunu qeyd etmək üçün istifadə olunur [5, s. 46].

İ.V.Miroşniçenko siyasi şəbəkələrin bir sıra parametrlərini ayırır:

– siyasi şəbəkə aktorları (fərdi, kollektiv/təşkilati) subyektlərinin xassələri, tələbatları, qabiliyyətləri, maraqları və resursları ilə xarakterizə olunur ki, bu da şəbəkə qarşılıqlı əlaqəsi üçün əsası yaradır;
– siyasi şəbəkələrdə iştirak edən aktorların müəyyən funksiyaları həyata keçirilir (resurslar mübadiləsi; təmsilçilik kanallarına əlçatarlıq; hərəkətlərin müzakirəsi və əlaqələndirilməsi, qalan hallarda bir-birindən asılı olmayaraq; danışıqlar; hərəkətlərin, fəaliyyətin inkişafında, həyata keçirilməsində əməkdaşlıq);
– siyasi şəbəkələrdə strukturlar şəbəkə aktorları arasındakı münasibətlərdə aktorların sayı, münasibətlərin intensivliyi və qarşılıqlığı kimi struktur dəyişənlər əsasında müntəzəmlik sayəsində formalaşır; xarici aləmə münasibətdə yaxınlıq/açıqlıq; qarşılıqlı əlaqənin intensivliyi və möhkəmliyi; qarşılıqlı əlaqənin xarakteri (münaqişə, rəqabət, kooperativ və ya formal/qeyri-formal) və ya siyasi şəbəkələrin koordinasiyası (şaquli, üfüqi);
– siyasi şəbəkələr daxilində qarşılıqlı əlaqələri müəyyənləşdirən və ictimai və ya özəl maraqlara yönəlmiş mürəkkəb daxili mədəniyyətlər yaradan prosedur qaydaları;

– siyasi şəbəkələrdə hakimiyyət mövcud mənbələrdən, xidmətlərdən, koalisiyalardan imtina etmək və ya bağlamaq imkanlarından asılıdır;
– aktorlar siyasi şəbəkələrə münasibətdə və onların daxilində strategiyaları inkişaf etdirə bilərlər [6, s.71-72].

Siyasi şəbəkələrin başa düşülməsinə D.Marş və M.Smitt birgə məqalələrini həsr etmişlər. Həmin məqalədə müəlliflər siyasətin nəticələrinin izahında siyasi şəbəkələrin rolunun mövcud yanaşmaların tənqidi əsasında qurulmuş dialektik modelini təqdim etmiş, bu modelin şəbəkələr və siyasətin nəticələri arasındakı əlaqənin sadə, birölçülü olmadığını göstərdiyini, siyasi şəbəkələrin siyasətin nəticələrinə necə təsir edə bilməsini, eləcə də bunun necə baş verdiyini təsvir etdiyini göstərirlər [17]. Şəbəkə cəmiyyətinin aparıcı tədqiqatçısı Manuel Kastels isə, şəbəkə strukturunun bir-biri ilə əlaqəli qovşaqlar kompleksi olduğunu göstərir, bu zaman şəbəkə qovşağı faktiki olaraq iyerarxik sistemlərdə mərkəzə alternativdir, şəbəkələr isə, kommunikasiyaya qadir olan yeni qovşaqları özünə daxil etmək yolu ilə məhdudiyyətsiz genişlənə bilən açıq strukturlardır [4]. Yəni, bir tərəfdən, şəbəkənin hər hansı bir fraqmenti özünü təmin edir və digərlərindən asılı olmayaraq mövcud ola bilir, digər tərəfdən, müxtəlif konfiqurasiyalı mürəkkəb strukturlara inteqrasiya edir. Müvafiq olaraq, şəbəkə strukturlarının idarə edilməsi prinsipləri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir və burada vahid idarəetmə mərkəzini yüksək dərəcədə özünütəşkil ilə kommunikasiya sistemi əvəz edir.

Siyasi tədqiqatlarda şəbəkənin müxtəlif analitik məqsədlər üçün istifadə olunan konseptual ölçüləri aşağıdakı kimi müəyyən edilir: şəbəkə analitik çərçivə və empirik alət kimi; şəbəkə struktur kimi; şəbəkə idarəetmə forması kimi; şəbəkə siyasətin işlənilməsində dəyişən kimi.

Beləliklə, hazırda şəbəkə strukturları siyasi sahədə geniş yayılmışdır. Dövlət hakimiyyəti orqanları iyerarxik idarəetmə modellərinin aşağı səmərəliliyini dərk edərək, şəbəkə prinsipinə görə qurulurlar. Müasir dövlət idarəçiliyində şəbəkə modeli aktorların qarşılıqlı asılılığını və resurs mübadiləsini təhlil etmək üçün effektiv vasitə kimi çıxış edir. Dövlət və qeyri-dövlət aktorları arasındakı əlaqələr siyasətin formalaşmasına və icrasına birbaşa təsir göstərir. Vətəndaş cəmiyyəti ilə dövlət arasındakı qarşılıqlı əlaqələr də şəbəkə xarakteri alır ki, bu da vətəndaşların siyasi qərarların qəbul etmə prosesinə cəlb olunmasını təmin edir. Siyasi sahənin şəbəkələşməsi informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının yayılmasına səbəb olur, bu isə, bir tərəfdən, əhalinin siyasi qərar qəbuletmə prosesinə cəlb etməyə, digər tərəfdən, dövlət orqanlarının öz hərəkətlərinin nəticələrinə görə məsuliyyətini artırmağa imkan verir. Siyasi şəbəkələrin yayılması dövlət və qeyri-dövlət siyasi aktorlarına səmərəli şəkildə resurs mübadiləsi etməyə imkan verir, hakimiyyətin açıqlığını artırır, cəmiyyətin demokratikləşməsinə kömək edir və qərar qəbuletmə prosesini optimallaşdırır [5, s.47].

Ümumiləşdirilmiş şəkildə, qeyd etmək olar ki, siyasi şəbəkələr dövlət orqanları ilə vətəndaş cəmiyyəti strukturları arasında mürəkkəb münasibətlər sistemi kimi başa düşülür. Bu cür şəbəkələr konkret problemlərin həlli üçün yaranır, mənbələr mübadiləsi və tərəflərin bir-birinə qarşılıqlı marağı əsasında qurulur və əhalinin geniş təbəqələrinin siyasi qərarların qəbulu prosesinə cəlb olunmasına kömək edir. Siyasi şəbəkələr həmçinin bərabərhüquqlu aktorlar arasında üfüqi əlaqələrin üstünlük təşkil etməsinə, onların yüksək müqavilə qabiliyyətinə və nəticəyə yönəlməsinə əsaslanan dövlət idarəçiliyinin təşkilinin müasir forması kimi nəzərdən keçirilir.

Şəbəkə nəzəriyyəsinin əsaslandığı müddəalar baxımından orta səviyyəli konsepsiyaya aid edilən bu nəzəriyyədə dövlət idarəçiliyi və müasir cəmiyyət arasındakı münasibətləri yenidən qurmaqla, cəmiyyət və dövlət arasında deyil, idarəçilik strukturları ilə ictimai strukturlar, eləcə də biznes-assosiasiyaları arasın-

dakı münasibətlər açıqlanır. Digər tərəfdən, yeni dövlət menecmenti siyasətə biganəliyini bəyan etsə də, siyasi şəbəkələr nəzəriyyəsi idarəetmə və siyasət arasındakı münasibətləri bərpa edir, dövlət idarəçiliyinə yanaşma mövqeləri baxımından siyasi sahəyə maraq təzahür olunur. Siyasi şəbəkələr konsepsiyası dövlətin siyasətin agenti kimi nəzərdən keçirilməsi istiqamətini dəyişir. Belə ki, birincisi, siyasətin işlənilməsində dövlətin üstün rolu ideyasının əksinə olaraq, şəbəkə yanaşmasında dövlət və onun institutları vacib olsalar da, siyasi qərarların istehsalında aktorlardan biri kimi çıxış edirlər; ikincisi, dövlətin siyasətdə nisbi müstəqilliyi ideyasının əksinə olaraq, siyasi şəbəkələr konsepsiyasında dövlət strukturları siyasətin digər agentləri isə "bağlı" şəkildə onlarla öz resursları ilə mübadilə etmək məcburiyyətində olduqları vəziyyətdə nəzərdən keçirilirlər; üçüncüsü, dövlət idarəçiliyinin iyerarxik təşkil olunmuş sistem olması ideyasına əks olaraq, şəbəkə yanaşması yeni idarəetmə tipini – "rəhbərliyi" (governance) təklif edir ki, onun da ümumi səciyyəsi öz ifadəsini "hökumətsiz idarəetmə" ("governing without government") (yaxud "rəhbərsiz idarəetmə") düsturunda tapır. Şəbəkə nəzəriyyəsində "institut" anlayışı əhəmiyyətli rol oynasa da, lakin onun nəzərdən keçirdiyi başlıca bəndi institutlar deyil, əlaqələr və münasibətlər təşkil edirlər [20].

Bütövlükdə, siyasi şəbəkələr nəzəriyyəsi aktorların siyasi əməkdaşlığının üfüqi təşkili prinsiplərinə əsaslanır. Siyasi şəbəkələr konsepsiyası hakimiyyət mərkəzli siyasəti qarşılıqlı asılılıq və öhdəliklər istiqamətində modifikasiya edir.

Şəbəkə yanaşmasının metodoloji imkanları və siyasətdə praktik tətbiqi

Şəbəkə yanaşmasını siyasətin tədqiqində metodologiya kimi istifadə edən əsas məktəblər İngilis-sakson və Almaniya məktəbləridir. İngilis-sakson məktəbi şəbəkə yanaşmasının istifadəsini dövlət və maraq qruplarının qarşılıqlı əlaqələrinin öyrənilməsində səmərəli hesab edir. Burada siyasi şəbəkələr konsepsiyası maraqların vasitəçiliyini təsvir etmək üçün istifadə olunan plüralist və korporativ yanaşmalara qarşı qoyulur. Alman məktəbi isə siyasətdə şəbəkələrə iyerarxiya və bazardan fərqli olaraq müasir dövlət idarəçiliyi forması kimi diqqət yetirir. Bu baxımdan siyasi şəbəkələr konsepsiyası yeni dövlət menecmenti kimi eyni əsas ideyadan start götürmüşdür: müasir dövlət ictimai tələbatların ödənilməsini təmin edə bilmir, iyerarxik idarəetməni yeni idarəetmə formasına dəyişdirmək üçün təkidli tələbat var. Ancaq əgər dövlət menecmenti yeni yanaşmalar axtarışında bazar iqtisadiyyatına diqqət yetirirsə, siyasi şəbəkələr nəzəriyyəsi postsənaye cəmiyyətinin kommunikativ proseslərini və müasir dövlətlərin demokratik təcrübəsini nəzərə alaraq təşəkkül tapmağa çalışır [7, s.95]. T.Borzelin vurğuladığı kimi, ictimai nemətlərin istehsalı üçün dövlət getdikcə daha çox digər aktorlardan və altsistemlərdən asılı olur və bu vəziyyətdə nə iyerarxiya, nə də bazar ictimai və özəl aktorlar arasındakı qarşılıqlı asılılıq, siyasi qərarların istehsalı prosesinə daxil olan müxtəlif aktorların maraq və mənbələrini əlaqələndirmək üçün təsirli strukturlar deyildir; nəticədə siyasi şəbəkələr dominant idarəetmə modelinə çevrilir [15].

Şəbəkə yanaşması, bir metodologiya kimi, siyasi hakimiyyətin gizli strukturlarını aşkar etməyə; siyasi elitalar daxilində qeyri-formal əlaqələri təhlil etməyə; koalisiyalar, ittifaqlar və münaqişələrin konfiqurasiyalarını öyrənməyə; təsirin bölüsdürülməsini şəbəkədəki mövqelərin nəticəsi kimi izah etməyə imkan verir. Dövlət idarəçiliyində şəbəkə yanaşması şəbəkə sistemi şəraitində problemlərin həlli, dövlət siyasətinin hazırlanması və xidmət göstərilməsinin mürəkkəb proseslərini və qavrayışların, strateji qarşılıqlı əlaqələrin və qurumların oynadığı rolları təhlil etmək və qiymətləndirmək üçün nəzəri konsepsiyalar və normativ başlanğıc nöqtələrini təqdim edir [3, 134].

Siyasi şəbəkələr nəzəriyyəsi məzmunca şəbəkə yanaşmasının bir sıra müddəalarına əsaslanır [6, s.73-75]:

- qarşılıqlı asılı olan aktorlar özlərinin məqsədlərinə digər aktorların resurslarından istifadə etmədən nail ola bilmirlər;
- şəbəkələr daxilində siyasətlə digər həyat və fəaliyyət sahələri ilə bağlı olan müxtəlif qarşılıqlı əlaqələr mümkündür. Bu qarşılıqlı əlaqələr şəbəkə oyunları kimi izah edilir. Onların mahiyyəti ondan ibarətdir ki, şəbəkə aktorları şəxsi maraqlarına nail olmaq üçün strateji hərəkət edirlər. Siyasi proseslər şəbəkə aktorları arasında oyunlar kompleksi kimi nəzərdən keçirilir və oyun daxilində müxtəlif oyunçuların (aktorların) strategiyalarının qarşılıqlı əlaqələrinin nəticəsi bu oyunun yekununu müəyyən edir;
- şəbəkə oyunları kontekstində siyasi proseslər məqsəd və maraqların müxtəlifliyi səbəbindən gərginlik şəraitində keçir, baxmayaraq ki, bu gərginliyə müəyyən formada resursların, şəbəkədə bölüşdürülməsi qaydaları və mexanizmləri ilə nəzarət edilir;
- şəbəkə yanaşmasında siyasi prosesin uğuru və nəticəsizliyi əməkdaşlığın nə dərəcədə uğurlu olmasından asılıdır. Əməkdaşlıq üçün şəbəkədə yüksək etimad dərəcəsinə nail olunması, münaqişələrin həlli qaydalarının mövcud olması zəruridir; aktorlar arasındakı münasibətlər ətalətli olarsa, bloklanarsa, yaxud istənilməyən və gözlənilməyən nəticələrə gətirərsə, əməkdaşlıq mümkün olmur;
- ümumi məqsədlərə nail olunmasında aktorların razılaşdırılmış hərəkətləri və əməkdaşlığı şəbəkə idarəetməsi kimi idarəçilik mexanizmi ilə təmin edilir. Şəbəkə idarəetməsi həm dövlət, həm də qeyri-dövlət institutları tərəfindən iki növ strategiyalar – proseslərin idarə edilməsi və şəbəkənin idarə olunması ilə həyata keçirilə bilər;
- şəbəkə idarəetməsinin aktuallaşdırılması dövlətin xüsusi statusunu istisna etmir. Bu status, bir tərəfdən, onunla şərtlənir ki, dövlət hakimiyyəti orqanlarının əlində unikal resurslar cəmləşir, digər tərəfdən isə, dövlət statusunun unikallığı müəyyən məhdudiyyətlərlə şərtlənir: digər aktorlarla qarşılıqlı asılılıq; məqsədlərin seçilməsində və vəzifələrin danışıqlar vasitəsilə yerinə yetirmək imkanlarında məhdudiyyət; dövlətin fəaliyyəti təkcə səmərəli deyil, həm də legitim olmalıdır və s.

Metodoloji prinsip kimi şəbəkə yanaşması mürəkkəb təşkil olunmuş strukturların şəbəkə analizi əsasında tədqiq edilməsinə imkan verir. Şəbəkə analizi siyasi aktorların xüsusiyyətlərini deyil, onların aralarındakı əlaqələri müəyyənləşdirməyə yönəlmiş sosial-siyasi strukturun işləməsi spesifikasının izah edilməsi üçün istifadə olunan alət olmaqla, həmçinin analitik metod kimi bu və ya digər aktorun sistemdəki yerini və vəziyyətini dəqiq müəyyənləşdirməyə imkan verir [6, s. 69-70].

Təhlillər göstərir ki, şəbəkə yanaşmasının metodoloji əsasları baxımından şəbəkə analizi siyasi məkanın aşağıdakılar vasitəsilə təsvirini tələb edir:

- qovşaqlar (nodes). Aktorlar: dövlətlər, siyasətçilər, partiyalar, təşkilatlar, elitalar, vətəndaşlar - qruplar.
- əlaqələr (ties). Qarşılıqlı əlaqələr növləri: formal (institusional), qeyri-formal (şəxsi, müştərək), maddi (resurs), kommunikativ (informasiya) əlaqələr.
- "əlaqələrin strukturu" aktorlar arasındakı bütün davamlı münasibətlərin-təşkilati, kommunikativ, maliyyə, simvolik və s. münasibətlərin məcmusunu təşkil edir.

P.Bogason və T.Tunen şəbəkə analizinin tarixi inkişafını 1960-cı illərin sonu – 1970-ci illərin əvvəllərinə qədər geniş şəkildə izləyərək, onun inkişafına təsir edən amilləri, o cümlədən həm qloballaşmanın, həm də mərkəzsizləşdirmənin müasir dövlət idarəçiliyinə qoyduqları müasir tələblər kimi vacib amilləri müəyyən etmiş, bu təhlil çərçivəsində perspektivdə dövlət idarəçiliyinin əksər sahələrində iyerarxik nəzarətin maraqlı tərəflər arasında davamlı danışıqlar prosesləri ilə əvəz olunacağını göstərmişlər {13].

Politologiyada şəbəkə analizi aktorların təkcə formal səlahiyyətlərini deyil, həm də onların real təsirlərini ölçməyə imkan verir. Fənlərarası tətbiqi baxımından şəbəkə analizi riyazi modelləri (qraflar nəzəriyyəsi); sosioloji konsepsiyaları (əlaqəli sosiologiya); politoloji nəzəriyyələri (policy networks, advocacy coalitions); kommunikativ tədqiqatları (rəqəmsal şəbəkənin analizi); iqtisadiyyatı (əməliyyat xərcləri və resurs mübadiləsi nəzəriyyələri) birləşdirir. Bunun sayəsində şəbəkə yanaşması əsasında siyasi proseslərin həm mikro, həm də makro səviyyələrini öyrənmək olar. Siyasətdə praktik tətbiqi baxımından şəbəkə yanaşması siyasi elitaların və onların təsir kanallarının, siyasi səfərbərlik mexanizmlərinin, dövlət idarəçiliyində siyasi şəbəkələrin təhlilində, rəqəmsal siyasətin şəbəkə analizində, eləcə də regional siyasi proseslərin təhlilində istifadə olunur. Hal-hazırda şəbəkə analizindən müxtəlif siyasi, sosial və digər konstruksiyaların formalaşması və qarşılıqlı təsir proseslərini öyrənmək üçün istifadə olunur. Bu analiz tədqiqatın mərkəzini icmanın struktur elementlərinin keyfiyyətlərindən onların aralarındakı əlaqələrə və münasibətlərə keçirilməsinə imkan verir, başlıcasını isə aktorların xarakteristikası deyil, onların qarşılıqlı münasibətlər davranışını, məqsədləri və nəticələrini izah etmək vasitəsi kimi münasibətləri təşkil edir [6].

Bir metodologiya kimi şəbəkə yanaşmasının əsas üstünlüklərinə onun mürəkkəb və sosial-siyasi prosesləri əhatə etməsi, eləcə də həm icma daxilində, həm də müxtəlif icmalar arasında qarşılıqlı münasibətlərin xarakterini müəyyən etmək imkanlarına malik olması aid edilir. Digər tərəfdən, bu yanaşmanın bir vacib üstünlüyü də onun universallığı hesab olunur ki, bu da istənilən aktorun fənlərarası nöqteyi-nəzərindən öyrənilməsinə imkan verir [8, s.50-53].

Təhlillərdən göründüyü kimi, şəbəkə metodologiyası siyasi hakimiyyətin qeyri-rəsmi institutlarını müəyyən etməyə imkan verir; real siyasi qarşılıqlı əlaqələrin strukturunu müəyyən edir; gizli gərginlik nöqtələrini və potensial münaqişə xətlərini aşkar edir; şəbəkə dəyişikliklərinin, yeni ittifaqların yaranmasının, qruplar arasında aktorların hərəkətlərinin, xarici oyunçuların təsirinin modelləşdirilməsi vasitəsilə ilə proqnozlaşdırma imkanlarını təmin edir və s.

Beləliklə, siyasətə və dövlət idarəçiliyinə şəbəkə yanaşmasında tədqiqat strategiyası dövlət və cəmiyyət, ictimai həyat sahələri və fərdi sektor arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin yeni xarakterindən çıxış edir.

Müqayisəli politologiyada şəbəkə metodologiyasının tətbiqi

Müqayisəli politologiya ənənəvi olaraq siyasi sistemləri institusional fərqlər, rejim növləri, seçki mexanizmləri, sosial strukturlar, modernləşmə modelləri və vasitəsilə təhlil edir. Bununla belə, siyasi proseslərin sürətlə mürəkkəbləşməsi, aktorların qarşılıqlı asılılığının artması və beynəlxalq səviyyədə qarşılıqlı əlaqə formalarının meydana çıxması və genişlənməsi siyasi elmdə əsas analitik istiqamətlərdən birinə çevrilmiş şəbəkə yanaşmasının (network approach) siyasi sistemlərin öyrənilməsində tətbiqini zəruri etmişdir. R.Armandonun göstərdiyi kimi, müqayisəli politologiya müxtəlif relasiyon fenomenlərin vacibliyini çoxdan tanıyırdı, ancaq siyasi şəbəkələrə müasir dövrdə sistematik diqqət yetirməyə başlamışdı. Şəbəkə yanaşması xüsusilə siyasi sistemlərin mürəkkəbləşməsi, qeyri-rəsmi qurumların, transmilli aktorların və rəqəmsal kommunikasiyaların rolunun artması səbəbindən tələb olunur. Şəbəkə yanaşmasının tətbiqi müxtəlif ölkələrdə, bölgələrdə və institusional konfiqurasiyalarda siyasi proseslərin struktur fərqləri və oxşarlıqlarının müəyyənləşdirilməsi tələb olunduğu müqayisəli siyasi tədqiqatlar çərçivəsində daha çox əhəmiyyət kəsb edir [11]. Şəbəkə dinamikasını başa düşmək müqayisəli təhlilin açarıdır, çünki o, müxtəlif idarəetmə alqoritmləri arasında sabitlik və dəyişiklikdəki fərqləri aşkar edir

Müqayisəli siyasi tədqiqatlarda şəbəkə yanaşmasının tətbiqinin metodoloji əhəmiyyəti

ondan ibarətdir ki, müxtəlif ölkələrin institusional konteksti şəbəkələrin strukturunu və funksiyalarını müəyyən edir, bu isə müqayisəli politologiya üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Digər tərəfdən, şəbəkə yanaşması ölkələr və sektorları müqayisə etməyə imkan verir ki, bununla da ümumi qanunauyğunluqlar və fərqlər, eləcə də müxtəlif ölkələrdə aktorlar arasında resurs mübadiləsi xarakterinin siyasətin səmərəliliyinə fərqli təsiri açılıb göstərilir [16, s.5-19].

Müqayisəli politologiyada siyasi şəbəkələrin təhlili həm də şəbəkə yanaşmasının müqayisəli siyasi tədqiqatlarda istifadəsi imkanlarının müəyyən edilməsi ilə də müşayiət olunmuşdur. Bütövlükdə isə, siyasi şəbəkələrin müqayisəli öyrənilməsi ilk növbədə, ictimai siyasətin müxtəlif istiqamətlərini, müvafiq olaraq siyasi qərarların istehsalında iştirak edən və bu prosesdə resurs mübadiləsi aparan dövlət və vətəndaş cəmiyyəti institutlarının qarşılıqlı əlaqələrini əhatə edir. Təhlillərdən göründüyü kimi, siyasi şəbəkələr nəzəriyyəsi "maraqların vasitəçiliyi" nəzəriyyəsi kimi "ayrı-ayrı halların", məsələn, Böyük Britaniyada siyasi şəbəkələrin (M.Rhodes), ABŞ-da siyasi elitaların (C.Moor) analizində tətbiq edilir. Bundan başqa, müqayisəli politoloji tədqiqatlar çərçivəsində şəbəkə yanaşmasından Qərbi Avropada, ABŞ və Yaponiyada, Latın Amerikası ölkələrində, digər regionlarda "siyasət və idarəçilik struk-turlarının, eləcə də beynəlxalq münasibətlərin öyrənilməsində istifadə olunur.

Bu baxımdan P. Con və E. Koul tərəfindən Böyük Britaniya və Fransada yerli siyasət səviyyəsində şəbəkələrin müqayisəsi maraq doğurur [21]. Onlar bu iki ölkədə yerli siyasətin müqayisəli araşdırılmasında şəbəkə yanaşmasının tətbiqini klassik müqayisəli tədqiqat metodologiyası əsasında qurmuşlar. Bu zaman asılı dəyişən qismində siyasi şəbəkələrin şəbəkə üzvlüyü, strukturu, məhsuldarlığı, dəyişiklikləri kimi elementləri ayrılır. Şəbəkə üzvlüyünə adətən siyasətçilər, məmurlar, biznes nümayəndələri daxil edilir; şəbəkə strukturu açıq yaxud qapalı olmaqla, buraya az sayda siyasətin formalaşması prosesində üstünlük təşkil edən az sayda əsas fiqurlar yaxud daha geniş iştirakçılar daxil ola bilərlər; şəbəkə məhsuldarlığı onun iştirakçılarının ümumi məqsədə nail olmaq üçün qarşılıqlı əlaqələr qurmaq istəklərindən asılı olaraq yüksək və ya aşağı ola bilər; şəbəkə dəyişiklikləri isə, müqayisə olunan şəbəkələrdə idarəetmə münasibətlərinin xarakteri ilə müəyyən olunur. Müəlliflər tərəfindən asılı olmayan, sərbəst dəyişənlər kimi Britaniya və Fransada siyasətin işlənilməsində mərkəz yerli siyasətin işlənilməsində münasibətlər sistemi kimi institutlar, yerli iqtisadiyyat və orta təhsil sektorları və yerli ərazilər müəyyən edilmişdir. Aparılan müqayisəli tədqiqatlar göstərmişdir ki, siyasi şəbəkələri müəyyən etmiş institutlar, sektorlar və şəhərlər arasında qarşılıqlı asılılıq mövcuddur. Belə ki, məsələn, orta təhsil sahəsində siyasətin işlənilməsi və həyata keçirilməsi üçün milli ənənələr üstünlük təşkil edən amil kimi çıxış edir və bu ənənələr siyasi sektorun xüsusiyyətlərini və institusional fərqlərin dərəcəsini müəyyən edirlər [7, s.110-111].

Azərbaycanda şəbəkə yanaşmasının siyasətin, siyasi sistemin işləməsinin, dövlət idarəçiliyində innovativ texnologiyaların tətbiqinin, dövlət orqanları arasında üfüqi əlaqələrin, dövlət-vətəndaş cəmiyyəti münasibətlərinin, çoxpartiyalı sistemin uğurlu inkişafı və sağlam siyasi rəqabət şəraitində partiyalararası qarşılıqlı əlaqələrin digər ölkələrin təcrübəsi ilə müqayisəli şəkildə öyrənilməsində istifadə edilməsi faydalı olmaqla, praktik cəhətdən aktual və əhəmiyyətlıdır. Bu baxımdan akademik U.K.Ələkbərovun davamlı, inklüziv inkişafın idarə edilməsi, dövlət idarəçiliyində sinergetik, innovativ texnologiyaların tətbiqi sahəsində və digər istiqamətlərdə Azərbaycan Respublikasının böyük uğurla həyata keçirdiyi siyasətin şəbəkə yanaşması kontekstində apardığı geniş araşdırmaları xüsusi elmi maraq və əhəmiyyət kəsb edir [1, 2, 10].

S. Mütsel tərəfindən müqayisəli tədqiqatlar çərçivəsində iki müasir, ümumilikdə bir-birindən fərqlənən istiqamətlər – relasiyon sosiologiyasının və aktorlar şəbəkəsi nəzəriyyəsinin

müqayisəsi əsasında şəbəkələrin mədəniyyətin təsiri altında formalaşan proseslər kimi öyrənilməsi də maraq doğurur. Burada "mədəniyyət" və "struktur" ayrılıqda deyil, ikiliyin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan varlıqları kimi nəzərdən keçirilir, sosial şəbəkələrin analizində "mədəni dönüş" və şəbəkələri mədəniyyətin formalaşdırdığı proseslər kimi nəzərdən keçirən "aktor şəbəkələri nəzəriyyəsi" kimi iki fərqli ənənələr müqayisəli təhlil edilir. Bununla belə, bir-biri ilə məhsuldar qarşılıqlı əlaqə potensialına malik olan hər iki yanaşmanın həm də bir çox konseptual oxşarlıqları da vardır ki, onların da bəziləri məlumatların analizində bu yanaşmaların metodoloji yaxınlaşması nöqtələrinə çevrilmişlər [19].

Müqayisəli siyasi tədqiqatlarda şəbəkə analizi müxtəlif ölkələrdə və bölgələrdə siyasi sistemlərin işləməsinin ümumi qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirməyə, aktorların konfiqurasiyalarını müqayisə etməyə, institusional əlaqələri təhlil etməyə və siyasi davranışın xüsusiyyətlərini izah etməyə imkan verir. Həmçinin siyasi sistemlərin gizli elementlərinin müəyyənləşdirilməsi imkanları (bu elementlər tez-tez real siyasətləri müəyyənləşdirir, lakin institusional təhlil üçün görünməz qalır); siyasi proseslərin qarşılıqlı əlaqələr axını kimi təhlil edilməsinin mümkünlüyü və s. müqayisəli tədqiqatlarda şəbəkə yanaşmasının metodoloji üstünlüklərinə aid edilir.

Bununla belə, müqayisəli tədqiqatlarda şəbəkə yanaşmasının tətbiqi məhdudiyyətləri kimi qapalı və ya avtoritar sistemlərdə müqayisə edilə bilən məlumatların olmamasını; kontekstual asılılıq: nəticələrin spesifik kontekstdən, institusional xüsusiyyətlərdən və güc növündən asılı olmasını, fərqli rejimlər və ya sahələr arasında müqayisəli təhlili çətinləşdirməsini və s. qeyd etmək olar.

Müqayisəli politologiyanın inkişafı üçün şəbəkə yanaşmasının əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, şəbəkə analizi təsviri müqayisədən struktur izahına keçidi; siyasi transformasiyaların modelləşdirilməsi imkanını; rəqəmsal siyasi proseslərin araşdırılması alətlərini; kəmiyyət və keyfiyyət metodlarının inteqrasiyasını təmin edir. Bu gün şəbəkə yanaşması, siyasi prosesləri mürəkkəb, qeyri-xətti və bir-birindən asılı strukturlar kimi təhlil etməyə imkan verən müqayisəli siyasi elmin əsas metodoloji yeniliklərindən biridir.

Nəticə

Beləliklə, şəbəkə yanaşması siyasi tədqiqatlarda tətbiq olunan metodologiyalardan biri olmaqla, siyasi proseslərin araşdırılması üçün yeni imkanlar açır, siyasi elmin analitik potensialını genişləndirir və həm siyasi sistemlərin sabitliyini, həm də onların transformasiyasını daha dərindən dərk etməyə kömək edir. Şəbəkə analizi aktorların siyasi məkandakı real mövqeyini əks etdirən kəmiyyət və vizual modellər vasitəsilə resursların bölüşdürülməsini, səfərbərlik mexanizmlərini, qarşılıqlı fəaliyyət strategiyalarını və hakimiyyətin transformasiyasını araşdırmağa imkan verir.

Siyasi şəbəkələrin dövlət orqanları və vətəndaş cəmiyyətinin strukturları arasında qarşılıqlı əlaqələr sistemi kimi öyrənilməsi daha səmərəli olar, çünki məhz bu cür şəbəkələr cəmiyyətin demokratikləşməsinə və idarəetmə qərarlarının keyfiyyətinin artırılmasına müsbət təsir göstərir. Bu metodoloji yanaşmanın gələcək inkişaf perspektivləri kəmiyyət metodlarının təkmilləşdirilməsi, fənlərarası tədqiqatlar və müqayisəli politoloji araşdırmaların genişləndirilməsi ilə bağlıdır ki, bu da şəbəkə yanaşmasını müasir politologiyada ən perspektivli tədqiqat strategiyalarından birinə çevirir.

Ədəbiyyat:

1. Ələkbərov, U.K. Davamlı inkişaf və ekoloji sivilizasiyasının idarə edilməsinin əsasları / U. Ələkbərov. – Bakı: "Təhsil", 2017. 176 s.
2. Ələkbərov, U.K. İnklüziv inkişafın idarə edilməsinin əsasları. – Bakı: "Təhsil", 2018. 216 s.
3. Əliyev, E. S. Dövlət siyasətində və idarəçiliyində şəbəkə fenomeni. - Gənc Tədqiqatçı. 2023. №1, s.130-136.
4. Кастельс М. Становление общества сетевых структур. -Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Academia, 1999. С. 492-505.
5. Лысак И.В., Косенчук Л.Ф. Современное общество как общество сетевых структур // Информационное общество. 2015. № 2-3. С. 45-51.
6. Мирошниченко И.В. Сетевой подход в политических исследованиях: содержание и направления развития. - Человек. Сообщество. Управление. 2013. № 3. с.68-86
7. Сморгунов Л.В. Сравнительная политология: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2018. – 417 с.
8. Степанова Е.А. Теория и методология сетевого подхода в исследованиях российских онлайн-сообществ. – Южно-российский журнал социальных наук. 2018. Т. 19. № 2. С. 50-66.
9. Янковский Ю.Ю. Сетевой подход как методология изучения политики // https://libeldoc.bsuir.by/bitstream/123456789/51153/1/Yankovskii_setevoi.pdf
10. Alakbarov U.K., Lawrence J.E.S.Towards ecological civilization: ideas from Azerbaijan. Journal of Human Resources and Sustainability Studies (U.S.A., ISSN 2328-4862), 2015, v.3, № 3, pp. 93-100.
11. Armando, Razo, Bringing Networks into Comparative Politics // Jennifer Nicoll Victor, Alexander H. Montgomery, and Mark Lubell (eds), The Oxford Handbook of Political Networks, Oxford Handbooks (2017). P. 789–816. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190228217.013.34
12. Barnes, J. (1983). Graph theory in Network Analysis. Social Networks, 5, pp. 235–244.
13. Bogason, P., & Toonen, T. (1998). Introduction: networks and public administration. Annual Editions: Public Administration, (2), pp.205-228. // https://forskning.ruc.dk/en/publications/networks-and-public-administration/
14. Boissevain, J. (1979). Network Analysis: A Reappraisal. Current Anthropology, 2 (20), pp.392–394.
15. Borzel, T.A. (1998) Organizing Babylon: On the Different Conceptions of Policy Networks // Public Administration, 76, 253-273. https://doi.org/10.1111/1467-9299.00100
16. Marsh D. (1998). Comparing Policy Networks. Buckingham: Open University Press,216 p.
17. Marsh D., Smith M. (2000). Understanding Political Networks: Towards a Dialectical approach.- Public Administration. Volume 76, Issue 2 pp. 205-227// https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9248.00247
18. Metz F. (2017). A Network Approach to Policy Design. London: Routledge,. - 240 p.
19. Mutzel S. Networks as Culturally Constituted Processes: a Comparison of Relational Sociology and Actor-Network Theory / S. Mutzel. - Current Sociology. 2009. Vol. 57.№ 6. P. 871–887
20. Rhodes R. A. W. (1997) Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Publisher: Open University Press. 239 p.
21. John P., Cole A. When Do Institutions, Policy Sectors, and Cities Matter? Comparing Networks of Local Policy Makers in Britain and France. - Comparative Political Studies. 2000. Vol. 33. № 2.
22. https://www.broadstreet.blog/p/the-endogeneity-of-historical-data

Açar sözlər: *siyasi elm, siyasi tədqiqatlar, şəbəkə yanaşması, metodologiya, siyasi şəbəkələr, şəbəkə təhlili, müqayisəli politologiya, praktik tətbiq*

Sevil Mammadova

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Political Science and Political Management, Doctor of Political Sciences, Professor

NETWORK APPROACH AS METHODOLOGY IN POLITICAL SCIENCE RESEARCH

ABSTRACT

The article is devoted to the study of network methodology in political research. The essential characteristics, stages of emergence and possibilities of practical application of the network approach as a methodology in political research are analyzed. The essence and parameters of political networks are revealed, as well as the main provisions of the theory of political networks, the use of a network approach, which has an interdisciplinary character in anthropology, sociology and political science is considered, the features and advantages of network analysis are analyzed. The methodological possibilities and features of the application of network methodology in comparative political science are considered, the experience of practical application of the network approach in politics and public administration is analyzed.

Keywords: *political science, political research, network approach, methodology, political networks, network analysis, comparative political science, practical application*

Севиль Мамедова

Профессор кафедры Политологии и политического управления
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор политических наук

СЕТЕВОЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЯ В ПОЛИТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена изучению сетевой методологии в политических исследованиях. Анализируются сущностные характеристики, этапы возникновения и возможности практического применения сетевого подхода как методологии в политических исследованиях. Раскрывается сущность и параметры политических сетей, а также основные положения теории политических сетей, рассматривается использование сетевого подхода, который имеет междисциплинарный характер, в антропологии, социологии и политической науке, анализируются особенности и преимущества сетевого анализа. Рассматриваются методологические возможности и особенности применения сетевой методологии в сравнительной политологии, анализируется опыт практического применения сетевого подхода в политике и государственном управлении.

Ключевые слова: *политическая наука, политические исследования, сетевой подход, методология, политические сети, сетевой анализ, сравнительная политология, практическое применение*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.032

S İ Y A S İ N Ə Z Ə R İ Y Y Ə
P O L I T I C A L T H E O R Y

UOT 323

ÜLVİYYƏ HAQVERDİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Politologiya və siyasi idarəetmə kafedrasının dosenti, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: ulviyyahaqverdi@gmail.com

DEMOQRAFİK SİYASƏT ANLAYIŞININ ETİMOLOGİYASI, İNKİŞAFI VƏ KONSEPTUAL TƏHLİLİ

Giriş

Demoqrafik siyasət anlayışının aktuallığı onun həm dövlətlərin milli təhlükəsizlik sistemində, həm də qlobal idarəetmə proseslərində strateji həlqəyə çevrilməsindən irəli gəlir. Müasir dünyada demoqrafik meyillərin təkcə statistik dəyişiklik kimi deyil, iqtisadi, siyasi, sosial və ekoloji sahələrə birbaşa təsir göstərən struktur amil kimi dəyərləndirilməsi bu sahədə siyasətin nəzəri və praktiki əsaslarının formalaşdırılmasını zəruri edir. Əhalinin artım və azalma dinamikası, miqrasiya prosesləri, urbanizasiya, yaşlanma, doğum və ölüm səviyyələri yalnız cəmiyyətin sosial strukturunu deyil, həm də əmək bazarının, sosial təminat sistemlərinin, səhiyyə və təhsil sektorlarının dayanıqlığını müəyyən edir. Bu baxımdan, demoqrafik siyasətin düzgün qurulmaması sosial böhranların, resurs çatışmazlığının, regional balanssızlıqların və hətta beynəlxalq münaqişələrin dərinləşməsinə gətirib çıxara bilər. Digər tərəfdən, qloballaşma şəraitində dövlətlərin demoqrafik problemləri artıq daxili məsələ olaraq qalmır; onlar transsərhəd miqyasda təhlükəsizlik, əmək miqrasiyası, insan hüquqları və davamlı inkişaf gündəliyinə daxil olur. Xüsusilə də milli identiklik və mədəniyyətin qorunması, ailə institutunun möhkəmləndirilməsi, gender balansının təmin edilməsi və sosial inteqrasiya kimi məsələlər demoqrafik siyasətin yalnız idarəetmə texnologiyası deyil, həm də ideoloji və dəyər əsaslı komponentə malik olduğunu göstərir. Beləliklə, demoqrafik siyasətin öyrənilməsi müasir dövlətlərin uzunmüddətli inkişaf strategiyalarının, regional və qlobal təhlükəsizlik mexanizmlərinin başlıca elementlərindən biri kimi aktuallıq kəsb edir.

Bu baxımdan, tədqiqatın metodoloji bazası çoxşaxəli yanaşmaya əsaslanır və demoqrafik siyasət anlayışının etimologiyasını, tarixi inkişafını və müasir tətbiq sahələrini öyrənmək üçün müxtəlif elmi üsulların sintezindən istifadə olunur. İlk növbədə, müqayisəli-tarixi metod vasitəsilə demoqrafik siyasətin formalaşma mərhələləri, müxtəlif ölkələrdəki təcrübələr və onların nəzəri əsasları araşdırılır. Analitik və sintetik metodlar isə mövcud nəzəri yanaşmaların parçalanaraq ayrı-ayrı elementlər üzrə öyrənilməsinə, sonra isə ümumiləşdirilərək sistemli yanaşma kimi təqdim olunmasına imkan verir.

Demoqrafik siyasət anlayışının konseptual təhlili hazırkı dövrdə xüsusi aktuallıq kəsb edir, çünki sürətli qloballaşma, miqrasiya axınlarının artması, doğum səviyyəsinin azalması və əhalinin yaşlanması kimi demoqrafik proseslər dövlətlərin sosial-iqtisadi sabitliyi və milli təhlükəsizlik konsepsiyalarını birbaşa təsir altında saxlayır. Müasir dövrdə yalnız statistik rəqəmlərlə məhdudlaşmayan demoqrafik meyillər siyasi institutların sabitliyi, sosial rifah mexanizmlərinin davamlılığı və dövlətin legitimlik dayaqlarının möhkəmliyi üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, iqlim dəyişiklikləri, texnoloji transformasiyalar və qlobal əmək bazarındakı struktur dəyişikliklər demoqrafik siyasətin idarəetmə çərçivəsini daha da mürəkkəbləşdirir. Bu səbəbdən, demoqrafik siyasətin nəzəri əsaslarının işlənməsi və onun müxtəlif elmi sahələrlə kəsişən tərəflərinin araşdırılması müasir dövlətlərin uzunmüddətli inkişaf strategiyalarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Bu baxımdan, demoqrafik siyasətin siyasi elmlər üçün əhəmiyyəti ilk növbədə onun dövlətin güc resursları, idarəetmə institutlarının dayanıqlığı və siyasi legitimlik mexanizmlərinə bilavasitə təsir göstərməsindən irəli gəlir. Demoqrafik göstəricilər elektoral coğrafiyanın formalaşması, parlamentdə nümayəndəlik sistemlərinin qurulması, seçici davranışlarının öyrənilməsi və sosial siyasətin prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsində açar dəyişənlərdir. Bundan əlavə, əhalinin yaş strukturu, miqrasiya axınları və urbanizasiya səviyyəsi dövlətin milli təhlükəsizlik strategiyalarını, xarici siyasət kursunu və sosial inteqrasiya siyasətlərini birbaşa şərtləndirir. Siyasi elmlər müstəvisində demoqrafik siyasət yalnız dövlətin idarəetmə texnologiyası deyil, həm də onun ideoloji xəttini və beynəlxalq münasibətlərdə mövqeyini müəyyənləşdirən fundamental kateqoriya kimi qəbul olunur. Nəticə etibarilə, siyasi nəzəriyyə və praktikada demoqrafik siyasətin öyrənilməsi dövlətin sabitliyi, sosial ədalət və qlobal təhlükəsizlik mexanizmlərinin izahı üçün mühüm elmi dəyərə malikdir.

Demoqrafik siyasət anlayışının etimologiyası

Demoqrafiya sözünün etimologiyasına baxdıqda, Qədim yunan dilindəki dēmos (xalq, əhali) və graphein (yazmaq, təsvir etmək) sözlərindən yaranmışdır [5]. Termin müasir elmi istifadədə 1855-ci ildə fransız statistikçisi Axil Giyar (Achille Guillard) tərəfindən “démographie” kimi işlədilmiş və sonradan beynəlxalq ədəbiyyata keçmişdir [7]. Bu baxımdan, demoqrafiya əhalinin sayını, yaş-cins quruluşunu və məkan üzrə bölgüsünü, həmçinin bu göstəricilərin zamanla doğum, ölüm və miqrasiya prosesləri vasitəsilə necə dəyişdiyini öyrənən elmdir; siyahıyaalmalar, sorğular və inzibati qeydiyyatlar əsasında göstəricilər və modellər quraraq demoqrafik proseslərin səbəb və nəticələrini izah edir və əldə edilən bilikləri əmək bazarı, sosial təminat, səhiyyə, təhsil və məskunlaşma kimi siyasət sahələrində proqnozlaşdırma və qərarların əsaslandırılmasında tətbiq edir.

Çox mühüm bir sahə olan demoqrafiyanın müntəzəm öyrənilməsi dövlətə və cəmiyyətə əhalinin sayında, yaş-cins tərkibində və məkan üzrə bölgüsündə baş verən dəyişmələri əvvəlcədən görməyə, beləliklə əmək bazarı, pensiya və sosial təminat sistemləri, səhiyyə-təhsil tutumları, mənzil, nəqliyyat və kommunal infrastruktur üzrə uzunmüddətli planlamanı dəqiq qurmağa imkan verir. Davamlı monitorinq aşağı fertillik və qocalma, daxili və xarici miqrasiya, regionlararası disbalans, epidemiya və iqlimlə bağlı köç kimi riskləri vaxtında aşkarlayır və ssenari-əsaslı idarəetməni mümkün edir. Demoqrafik göstəricilər fiskal dayanıqlıq (vergi bazası, xərclər), insan kapitalının inkişafı və gender-uşaq sağlamlığı kimi hədəflərə çatmada ölçülə bilən baza yaradır. Seçki coğrafiyası, nümayəndəlik və ictimai xidmətlərin ədalətli bölgüsü üçün də demoqrafik məlumatlar zəruridir. Hətta mədəni və intellektual faktorların belə demoqrafik dinamikaya təsiri vardır [1, s. 111].

Demoqrafiya ictimai elmlərin nüvəsində yer alır: sosiologiya, siyasi elmlər və beynəlxalq münasibətlər əhali dinamikalarını cəmiyyət-dövlət münasibətlərinin quruluşunu izah edən əsas dəyişənlərdən biri kimi görür. Sosiologiyada doğum, ölüm, nikah-boşanma və miqrasiya fərdi davranış, ailə strukturları, gender rolları, stratifikasiya və urbanizasiya ilə əlaqələndirilir; nəticədə demoqrafik göstəricilər sosial bərabərsizlik, sosial kapital və sosial mobilliyin təhlilində açar rolunu oynayır. Siyasi elmlərdə demoqrafiya seçki coğrafiyası, nümayəndəlik normaları, seçici davranışı, regional institutlaşma, federal-unitar modellər və resurs bölgüsü üzərində birbaşa təsirə malikdir; əhalinin qocalması, etnik və dil müxtəlifliyi kimi xüsusiyyətlər təhlükəsizlik gündəliyindən tutmuş sosial siyasətin prioritetlərinə qədər strateji qərarları formalaşdırır. Beynəlxalq münasibətlər və təhlükəsizlik tədqiqatlarında isə sərhədyanı miqrasiya, diaspor siyasəti, demoqrafik təzyiq, əmək resurslarının dinamik hərəkəti, humanitar böhranlar və iqlim-miqrasiya kəsişmələri dövlətlərin güc balansını, xarici yardım arxitekturasını və regional sabitliyi müəyyən edən əsas parametrlər kimi dəyərləndirilir [4].

İqtisadiyyat və idarəetmə sahələrində demoqrafiya həm mikro, həm də makro səviyyədə qərarların bünövrəsini təşkil edir. Əmək iqtisadiyyatı yaş strukturu, iştirak nisbətləri, məhsuldarlıq, insan kapitalı və miqrant əmək axınlarının bazarlara təsirini ölçür; inkişaf iqtisadiyyatı demoqrafik keçidin mərhələlərini, demoqrafik dividendin pəncərəsini və aşağı fertillik-yüksək ömür uzunluğu kombinasiyasının fiskal dayanıqlığa təsirlərini modelləşdirir. Makroiqtisadiyyat və dövlət maliyyəsi pensiya, səhiyyə və sosial müdafiə sistemlərinin aktual parametrlərini demoqrafik proqnozlara bağlayır, borc davamlılığı və vergi bazasının perspektivini əhali dinamikası əsasında dəyərləndirir. Şəhərsalma, regional iqtisadiyyat və nəqliyyat planlaması əhalinin məkan paylanması, sıxlıq və məskunlaşma informasiyasına görə torpaq istifadəsi, infrastruktur tutumu və mənzil siyasətini tənzimləyir. Ətraf mühit tədqiqatlarında əhali dinamikası resurs istifadəsi, emissiyalar, iqlim adaptasiyası və ekosistem təzyiqlərinin modelləşdirilməsində əsas determinant kimi nəzərə alınır.

Tibb elmləri və metodologiya blokunda demoqrafiya, epidemiologiya, ictimai səhiyyə və biostatistika ilə sıx inteqrasiya olunub: fertillik, mortallıq, ömür uzunluğu, ana-uşaq sağlamlığı, yoluxucu və qeyri-yoluxucu xəstəliklər üzrə yaş-standartlaşdırma və tibbi kohort analizi vasitəsilə xəstəlik yükü və xidmət ehtiyacı hesablanır. Beləliklə, demoqrafiya fənlərarası bir sahə kimi həm nəzəri izah gücü, həm də tətbiqi siyasət üçün ölçülə bilən data formalaşdıraraq müxtəlif elmi sahələrin kəsişməsində öyrənilir və istifadə olunur.

Demoqrafik siyasət anlayışının konseptual təhlili

Bizim əsas predmetimiz siyasi sahə olduğundan, demoqrafiyanı siyasi elmlər çərçivəsində, yəni siyasi demoqrafiya və demoqrafik siyasət kimi öyrənirik; belə ki, əhali dinamikasının dövlətin güc resurslarına, idarəetmə institutlarına, legitimliyə və siyasət çevrimlərinə təsirini araşdırırıq. Bu çərçivədə, daxili və xarici miqrasiya dövlət quruculuğu, vətəndaşlıq rejimi, sərhəd və diaspor siyasəti ilə kəsişir; regional məskunlaşma mərkəz-region münasibətlərini, federal-unitar dizaynı, inzibati-ərazi islahatlarını təşviq edir. Bu baxımdan demoqrafik göstəricilər siyasi gündəmin məzmununu (ailə, təhsil, sosial rifah, əmək bazarı) müəyyənləşdirən strateji dəyişənlərdir. Nəhayət, demoqrafik keçidin mərhələləri, insan kapitalı və əmək ehtiyatları ölkənin geosiyasi çəkisini, yumşaq və sərt güc imkanlarını, eləcə də milli təhlükəsizlik konsepsiyasını bilavasitə şərtləndirdiyi üçün siyasi elmlərdə demoqrafiyanı müntəzəm, ssenari əsaslı və göstəricilərə əsaslanaraq təhlil edirik.

Demoqrafiya ilə siyasi elmlərin kəsişən sahəsi ilk növbədə əhali ilə dövlət siyasəti

arasındakı qarşılıqlı təsirləri izah edən "siyasi demoqrafiya" kontekstində özünü göstərir. Bu ortaq sahədə əhalinin sayı, yaş strukturu, miqrasiya axınları, urbanizasiya prosesləri kimi dəyişənlər dövlətin idarəçilik mexanizmlərinə, sosial rifah modelinə və təhlükəsizlik strategiyalarına birbaşa təsir göstərir. Məsələn, yaşlanan cəmiyyətlərdə pensiya və səhiyyə sistemlərinin yükü siyasi qərarların prioritetlərini dəyişdirir. Bu baxımdan demoqrafiya yalnız statistik analizlərlə kifayətlənmir, siyasi nəzəriyyə və praktikada dövlətin sabitliyini, legitimliyini və idarəetmə imkanlarını müəyyən edən strateji amil kimi çıxış edir.

İkinci mühüm kəsişmə seçki siyasəti və siyasi iştirakla bağlıdır. Demoqrafik göstəricilər seçki coğrafiyasının qurulmasına, parlamentdə nümayəndəliyin bölgüsünə və ümumilikdə siyasi təmsilçilik normalarına təsir edir. Əhalinin bölgələr üzrə sayı və struktur fərqləri seçki dairələrinin müəyyən olunmasında, bərabər təmsil prinsiplərinin tətbiqində və seçici davranışlarının öyrənilməsində əsas parametrlərdən biridir. Bundan başqa, gənc və yaşlı nəsillər arasında siyasi prioritetlərin fərqliliyi, qadınların demoqrafik davranışlarının seçki iştirakına təsiri və miqrant icmaların siyasi inteqrasiyası siyasi elmlərin diqqət mərkəzinə düşür. Bu, demoqrafiyanın sırf əhali statistikası olmaqdan çıxaraq siyasi proseslərin strukturunu və dinamikasını izah edən fundamental kateqoriyaya çevrildiyini göstərir.

Üçüncü ortaq sahə milli təhlükəsizlik və beynəlxalq münasibətlər müstəvisində özünü göstərir. Demoqrafik balansların dəyişməsi dövlətlərin xarici siyasət kursunu və təhlükəsizlik strategiyalarını müəyyən edən əsas amillərdəndir. Siyasi elmlərdə bu məsələlər əhalinin hərbi potensiala təsiri, sosial gərginliklərin idarə olunması və regional güc balansı kontekstində təhlil edilir. Beləliklə, demoqrafik siyasət anlayışı siyasi elmlərin həm nəzəri aparatında, həm də praktik siyasi kursunda mərkəzi mövqeyə malikdir [3].

Bu baxımdan, demoqrafik siyasət dövlətin məqsədyönlü şəkildə ölkə əhalisinin demoqrafik proseslərinə təsir göstərməsi, yəni əhali artımı və tənəzzülü ilə bağlı prosesləri tənzimləməsidir. Daha dəqiq desək, demoqrafik siyasət əhalinin təkrar istehsalı proseslərinin (doğum, ölüm, miqrasiya və s.) dövlət tərəfindən nizama salınması sahəsində həyata keçirilən tədbirlər sistemidir [2]. Bu, doğum səviyyəsinə, ölüm hallarına, nikah və boşanma dinamikasına, əhalinin yaş strukturu və miqrasiya axınlarına təsir edən siyasət formasıdır. Bəzi tədqiqatçılar demoqrafik siyasəti çox geniş mənada, yəni əhalinin sayına, coğrafi yerləşməsinə və tərkibinə birbaşa və ya dolayısı ilə təsir göstərən istənilən hökumət tədbirləri kimi müəyyən edirlər. Lakin belə geniş tərif demək olar ki, dövlətin bütün fəaliyyətini əhatə edir və analitik baxımdan yetərincə dəqiq sayılmır. Daha dar və qəbul olunmuş yanaşmaya görə, demoqrafik siyasət dövlətin əhalinin miqdarı və tərkibi ilə bağlı konkret hədəfləri və bu hədəflərə çatmaq üçün tətbiq etdiyi alətlər toplusudur [6]. Məsələn, BMT mütəxəssisləri demoqrafik siyasəti "əhalinin artım sürəti, sayı, ölkədaxili və qlobal yerləşməsi, demoqrafik xüsusiyyətlərinə təsir göstərmək üçün hazırlanmış tədbir və proqramlar toplusu" kimi tərif edirlər [9]. Bu tərifdən göründüyü kimi, demoqrafik siyasət dövlətin əhalinin sayı, coğrafi bölgüsü və keyfiyyət göstəricilərinə müdaxilə edərək, müəyyən sosial, iqtisadi və siyasi məqsədlərə çatmağa yönəlmiş fəaliyyətidir.

Demoqrafik siyasət anlayışının tarixi XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində müasir demoqrafiyanın elmi sahə kimi formalaşması ilə bağlıdır. Bu dövrdə Avropa ölkələri sürətli sənayeləşmə və urbanizasiya proseslərindən keçərək əhalinin sayı, strukturu və artım dinamikası ilə bağlı ciddi çağırışlarla üz-üzə qalırdılar. Əhali artımının dövlətin gücü ilə sıx bağlı olduğu fikri hələ XVII–XVIII əsrlərdə merkantilistlər tərəfindən müdafiə olunmuş, lakin bu, daha çox iqtisadi siyasət müstəvisində nəzərdən keçirilmişdi. XIX əsrin sonlarında isə demoqrafiya ayrıca elm sahəsi kimi təşəkkül tapanda əhali artımını dövlətin idarə

etməli olduğu ayrıca siyasət istiqaməti kimi qəbul etmək tendensiyası güclənməyə başladı.

XX əsrin əvvəllərində "demoqrafik siyasət" məfhumundan əsasən Avropa və Rusiyada istifadə olunmağa başlanmışdır. Birinci dünya müharibəsi dövlətlərin əhalinin sayına və mobilizasiyaya təsir edən amillərə xüsusi önəm verməsinə səbəb oldu. Bu dövrdə, xüsusilə Almaniya və Fransa kimi ölkələrdə doğum səviyyəsini artırmaq üçün müxtəlif dövlət siyasətləri gündəmə gətirildi [8]. Sovet İttifaqında isə 1920-30-cu illərdə ilk dəfə işlənməyə başlasa da, 1960-1970-ci illərdə "demoqrafik siyasət" ifadəsi daha geniş işlədilməyə başlandı və dövlətin ailə, nikah, abort, qadınların əmək fəaliyyəti kimi məsələlərə müdaxiləsi ideoloji əsaslarla qanunvericilikdə öz əksini tapdı. Bu məfhumun təkcə statistik analizlərdə deyil, həm də praktiki siyasətin nəzəri əsaslandırılmasında işlədilməsinin ilk nümunələrindən sayılır [10].

Demoqrafik siyasət anlayışının tarixi inkişaf dinamikası

İkinci dünya müharibəsindən sonra demoqrafik siyasət anlayışı beynəlxalq səviyyədə geniş yayıldı. Müharibədən sonrakı "baby boom" dalğası inkişaf etmiş ölkələrdə əhali artımını müvəqqəti yüksəltsə də, 1960-cı illərdən etibarən Qərbi Avropada və Şimali Amerikada doğumun azalması ilə bağlı narahatlıqlar başladı [11]. Eyni zamanda, inkişaf etməkdə olan Asiya və Afrika ölkələrində sürətli əhali artımı müşahidə olunurdu. Bu ziddiyyətli proseslər fonunda BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar "population policy" (əhalinin idarə olunması siyasəti) terminini rəsmi sənədlərə daxil etdilər. Beləliklə, "demoqrafik siyasət" anlayışı həm milli, həm də beynəlxalq müstəvidə dövlətlərin əhali ilə bağlı məqsədli tədbirlərini ifadə edən termin kimi möhkəmləndi. Bu sahədə qabaqcıl olan ölkələr Yaponiya və Hindistan olmuşdur. Yaponiyada İkinci Dünya Müharibəsindən sonra rəhbərlik 1948-ci ildə "eugenic protection" (eugenik müdafiə) adlı qanunu qəbul etmişdi ki, bu da doğum səviyyəsində keçidi sürətləndirməyə kömək etdi. Hindistan isə 1952-ci ildə milli əhali siyasətini rəsmi şəkildə qəbul edən ilk böyük ölkə oldu. Bu siyasətin elan olunmuş məqsədi ailə planlaşdırması xidmətlərinə çıxışı asanlaşdırmaqla doğum səviyyəsini azaltmaq idi [19, s. 444].

XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq bu məfhum daha çox nəzəri və elmi müzakirələrin predmeti oldu. C.Koldvell, A.Koale, K.Deyvis kimi demoqraflar demoqrafik keçid nəzəriyyəsi çərçivəsində dövlətlərin əhali siyasətinə yanaşmalarını sistemləşdirdilər. Onların işlərində demoqrafik siyasət təkcə doğum və ölüm göstəricilərinə təsir vasitəsi deyil, həm də sosial-iqtisadi modernləşmə, gender bərabərliyi, təhsil və səhiyyə siyasəti ilə sıx bağlı olan bir kateqoriya kimi nəzərdən keçirildi. Bu mərhələdən etibarən demoqrafik siyasət anlayışı siyasi elmlərin də kateqoriyalarından birinə çevrilərək dövlətin legitimliyi, təhlükəsizliyi və davamlı inkişafı ilə bağlı nəzəri diskurslarda əsas mövzulardan biri oldu. Bu dövrdə demoqrafik siyasətin həyata keçirilməsinin, yəni dövlətin doğum proseslərinə təsir göstərməsinin zəruriliyi, demək olar ki, dünyanın bütün ölkələri tərəfindən qəbul edilmişdir. Bu, demoqrafik vəziyyətdən və əhali artımının sürətindən asılı olmayaraq belədir. Demoqrafik siyasətin məqsədi həmin dövr üçün mövcud demoqrafik meylləri dəyişmək və ya onları dəstəkləməkdir [12, s. 29].

Bu gün çatmış olduğu məqamda, demoqrafik siyasətin başlıca mahiyyəti ondan ibarətdir ki, əhalinin demoqrafik inkişafı ölkənin sosial-iqtisadi durumuna və milli təhlükəsizliyinə birbaşa təsir göstərir. Hökumətlərin bu sahəyə müdaxiləsi anlayışı ondan doğur ki, doğum, ölüm və miqrasiya sadəcə statistik rəqəmlər deyil, cəmiyyətin sosial, iqtisadi və siyasi simasını formalaşdıran mühüm amillərdir. Məsələn, əhalinin sayı və strukturu milli gücün əsas elementlərindən biri sayılır və demoqrafiya (o cümlədən miqrasiya) məsələləri milli təhlükəsizlik baxımından son

dərəcə vacib hesab olunur. İnsanlar, adətən, demoqrafik meylləri onların doğurduğu sosial-iqtisadi nəticələr kontekstində dəyərləndirirlər. Yəni əhali artımının "yaxşı" və ya "pis" olması barədə mühakimə artımın doğurduğu iqtisadi rifah və ya sosial problem prizmasından verilir. Bu səbəbdən dövlətlər demoqrafik prosesləri idarə etməklə dolayısı ilə öz ölkələrinin gələcək sosial-iqtisadi durumunu və təhlükəsizliyini formalaşdırmağa çalışırlar.

Tarixi kontekstdə də demoqrafik siyasətin əhəmiyyəti vardır. Uzun müddət boyunca hökmdarlar və dövlət xadimləri əhalinin sayını artırmağın yollarını axtarmış, böyük və artan əhalini dövlətin gücünün, kiçik və azalan əhalini isə zəifliyin əlaməti kimi görmüşlər. Müasir dövrdə, xüsusən II dünya müharibəsindən sonra baş vermiş demoqrafik böhran dünyanın diqqətini bu məsələyə yönəltmişdir. 1945-ci ildən sonra BMT Baş Assambleyasının sessiyalarında demoqrafik problemlər fəal müzakirə olunmuş və 1969-cu ildə BMT-nin Əhali Fondu (UNFPA) yaradılmışdır. XX əsrin ikinci yarısından etibarən "demoqrafik partlayış" (sürətli əhali artımı) və əksinə, bəzi ölkələrdə "demoqrafik böhran" (aşağı doğum səbəbindən əhalinin qocalması) demoqrafik siyasəti dövlət fəaliyyətinin ayrılmaz bir sahəsi halına gətirmişdir. Beləliklə, demoqrafik siyasət siyasi elmlərdə sosial siyasət, iqtisadi inkişaf strategiyaları və milli təhlükəsizlik konsepsiyaları ilə əlaqəli, lakin özünəməxsus predmetə malik ayrıca bir kateqoriya kimi formalaşmışdır. Onu sosial siyasətin bir alt sahəsi kimi görmək mümkün olsa da, demoqrafik siyasət fərqli məqsəd və vasitələrinə görə müstəqil nəzəri təhlil tələb edir.

Demoqrafik siyasətin kateqoriyaları və növləri

Dövlətlərin demoqrafik siyasəti ölkənin konkret demoqrafik durumundan və milli prioritetlərindən asılı olaraq müxtəlif məqsədlərə xidmət edir. Ümumiyyətlə, hökumətlər iki əsas istiqamətdə demoqrafik siyasət həyata keçirirlər: pronatalist siyasət və antinatalist siyasət.

Pronatalist və antinatalist siyasətlər mahiyyətcə demoqrafik keçid məntiqinə bağlanan, lakin fərqli normativ hədəfləri və vasitələri olan iki konseptual istiqamətdir. Pronatalist yanaşma çox aşağı təbii artım, artan yaşlılıq əmsalı, ixtisaslı işçi çatışmazlığı, ərazi və sərhəd təhlükəsizliyi kimi strateji risklər fonunda doğumların sayını yüksəltməklə əhalinin təkrar istehsalını sabitləşdirməyi hədəfləyir; antinatalist yanaşma isə çox sürətli artımın sosial xərclər, infrastruktur sıxıntıları, torpaq-su-enerji təzyiqi və kütləvi işsizlik riskləri yaratdığı kontekstlərdə artım tempini yumşaltmağı və ailə ölçüsünü kiçiltməyi məqsəd qoyur. Hər iki siyasət növü sırf "say"a deyil, həm də yaş, gender, məkan və etnik-dil tərkibi kimi struktur göstəricilərə təsir etməyə çalışır; bu səbəbdən onlar təkcə sosial rifah blokunun deyil, fiskal siyasətin, əmək bazarının, regional inkişafın, miqrasiya rejiminin və hətta təhlükəsizlik konsepsiyasının ayrılmaz hissəsinə çevrilir. Nəzəri planda pronatalizm daha çox "istənilən uşaq sayı" ilə "reallaşmış uşaq sayı" arasındakı fərqi azaldan maneələrin (maliyyə, zaman, institusional) aradan qaldırılmasına, antinatalizm isə reproduktiv seçimlərin məlumatlı və könüllü şəkildə kiçik ailə norma və dəyərləri ilə uzlaşdırılmasına söykənir; hər iki istiqamətdə uğur davranış motivasiyalarına təsir edən iqtisadi stimulların, hüquqi-institusional çərçivənin və ideyaların (dəyərlər, gender rolları, ailə ideologiyası) birlikdə işləməsindən asılıdır.

Pronatalist siyasətin tətbiq olunma səbəbləri arasında aşağı təbii artım göstəricisi və nəticə etibarilə pensiya-səhiyyə sistemlərinin uzunmüddətli maliyyə dayanıqlığına təhlükə, innovasiya ekosistemlərində gənclərin payının azalması, regionlarda "boşalma" və kənd təsərrüfatında işçi qıtlığı xüsusi yer tutur. Gözlənilən nəticə yalnız dövri (period) təbii artımın qısa sıçrayışı deyil, daha çox xüsusi sosial qrupların təbii artımının, yəni qadınların tamamlanmış doğum sayının dayanıqlı artımı-

dır; əks halda siyasət doğumların re-tayminqini sürətləndirər, lakin uzunmüddətli effekt yaratmaz. Bu məqsədlə mexanizmlər bir-birini tamamlayan üç kanalda işləyir: maliyyə–iqtisadi stimullar (uşaqpulu, vergi kreditləri, güzəştli ipoteka, differensial transferlər), vaxt–institusional tənzimləmə (uzun və çevik ödənişli valideynlik məzuniyyəti, atalıq məzuniyyətinin verilməsi, iş-ailə uzlaşması üçün iş saatlarında çeviklik, uşaq baxımı xidmətlərinin universal əlçatanlığı) və normativ-mədəni müdaxilələr (ailə dostu əmək mühiti, gender bərabərliyini gücləndirən siyasət, media və təhsil vasitəsilə çoxuşaqlı ailə modelinin cazibəsinin artırılması) [13; 14; 15].

Tədqiqatlar göstərir ki, sırf birdəfəlik ödənişlər və ya vergi güzəştləri qadınların əmək bazarında iştirak səviyyəsi yüksək, uşaq baxımı xərcləri ağır olan iqtisadiyyatlarda məhdud təsir göstərir; dayanıqlı nəticə üçün keyfiyyətli və sərfəli uşaq baxımı infrastrukturunun genişləndirilməsi, iş yerlərində çeviklik, ata-ana rollarının simmetriyası və gənc ailələrin mənzilə çıxış imkanları həlledicidir. Eyni zamanda, pronatalist "paket" miqrasiya siyasəti ilə strateji koordinasiyada olmalıdır: qısamüddətli əmək qıtlığını kompensasiya edən immiqrasiya uzunmüddətli demoqrafik sabitlik üçün daxili doğum artımı ilə rəqabətdə deyil, tamamlayıcı olaraq dizayn edildikdə fiskal və sosial balans pozulmur; əks halda sosial gərginlik, regionlararası bərabərsizlik və identiklik siyasətlərində sərtləşmə riski artır.

Antinatalist siyasətin tətbiq olunma səbəbləri sürətli demoqrafik genişlənmənin insan kapitalına düşən ortalama sərmayəni seyrəltməsi, ictimai xidmətlərin (su, sanitariya, səhiyyə, təhsil) tutumlarını aşırı yükləməsi, gənclərin məşğulluq imkanlarını üstələməsi və kənd-sənaye transformasiyasında torpaq təzyiqinin kəskinləşməsidir. Gözlənilən nəticə qısamüddətdə doğumların təhlükəsiz və planlı şəkildə azalması, orta müddətdə ana–uşaq ölümünün enməsi və təhsil göstəricilərinin yüksəlməsi, uzun müddətdə isə demoqrafik dividendlə iqtisadi artım potensialının genişlənməsidir; lakin dividend avtomatik deyil, yalnız iş yerlərinin yaradılması, makroiqtisadi sabitlik, maliyyə sektorunda qənaət-investisiya kanallarının dərinləşdirilməsi və səmərəli idarəetmə ilə reallaşır. Antinatalist mexanizmlər hüquqların müdafiəsinə söykənən könüllü ailə planlaşdırması xidmətlərinin yayılması, kontraseptivlərin əlçatanlığının artırılması və "qarşılanmamış ehtiyac"ın azaldılması, qızların orta və ali təhsilə davamlı çıxışı, minimum nikah yaşının yüksəldilməsi və uşaq evliliyinə qarşı sanksiyalar, reproduktiv sağlamlıq xidmətlərinin gücləndirilməsi, habelə ÇXR-dəki kimi KİV və ictimai maarifləndirmə vasitəsilə kiçik ailə norması və uşaq intervalının uzadılması kimi davranış dəyişikliyi strategiyalarından ibarətdir [16].

Hüquqi rejimdə abortun kriminalizasiyası və ya məhdudlaşdırılması kimi sərt alətlərin antinatalist məqsədlərlə istifadəsi həm etik, həm də praktik baxımdan arzuolunmaz nəticələr doğura bilər; əvəzində keyfiyyətli və könüllü xidmətlər, qadınların əmək bazarında imkanlarının genişlənməsi, şəhərləşmə və sosial təminat şəbəkələrinin güclənməsi təbii artımın struktur səbəblərinə toxunaraq daha dayanıqlı eniş yaradır. Əlavə risklərə selektiv abortlar nəticəsində cins nisbətinin pozulması, regionlar üzrə demoqrafik heterogenliyin dərinləşməsi və çoxuşaqlı ənənələrin sosial cəzalara məruz qalması daxildir; buna görə antinatalist paket gender bərabərliyi, hüquqi müdafiə və mədəni həssaslıq prinsipləri ilə çərçivələnməlidir [17].

Hər iki istiqamət üçün nəzəri-konseptual çərçivənin mərkəzində uzunmüddətli geri dönüşlərin düzgün qiymətləndirilməsi dayanır. Pronatalist müdaxilələrdə "tempo-kvant" fərqini ölçmədən uğur elan etmək yanlışdır: doğumların sadəcə öndən alınması statistik yüksəliş yaratsa da, tamamlanmış təbii artımı dəyişmirsə, fiskal xərclər yüksək, nəticə isə dayanıqsız olar. Demoqrafik kontekstdə kvant effekti ömür boyu baş verən hadisələrin ümumi miqdarını və ya sayını (məsələn, tamam-

lanmış doğum sayı) ifadə edir, tempo effekti isə həmin hadisələrin nə vaxt və hansı sürətlə baş verməsi ilə bağlıdır (məsələn, uşağın hansı yaşda dünyaya gətirilməsi). Tempo effekti dövri göstəriciləri təhrif edir və onları kvant dəyişikliyi kimi göstərir, halbuki uzunmüddətli kvant sabit qalır, sadəcə hadisələrin vaxtı təxirə salınır və ya irəli çəkilir.

Antinatalist müdaxilələrdə isə qısa müddətdə bufer təsiri yaradan sürətli eniş gələcəkdə sürətli qocalma və asılılıq əmsalının yüksəlişi ilə cavab verə bilər; o səbəbdən ölüm səviyyələrinin azalması, miqrasiyanın idarə olunması və əmək məhsuldarlığının artırılması ilə bağlı paralel siyasət tələb olunur [18]. Hər iki siyasət ailə və reproduktiv hüquqların qorunması, gender bərabərliyi, uşağın ali mənafeyi və diskriminasiya qadağası kimi normativ dayaqlara söykənməli, həmçinin regional balansı, mənzil və nəqliyyat şəbəkələrini, uşaq baxımı, rəqəmsal xidmətlərin əlçatanlığını və əmək bazarının elastikliyini birgə optimallaşdırmalıdır.

Nəticə

Demoqrafik siyasət anlayışının etimologiyası və inkişafı üzrə aparılan bu tədqiqat göstərdi ki, əhali dinamikası yalnız statistik göstəricilər müstəvisində deyil, dövlətin güc potensialı, idarəetmə institutlarının dayanıqlığı və beynəlxalq münasibətlər sisteminin sabitliyi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Müasir dövrdə demoqrafik proseslərin idarə olunması siyasi, sosial, iqtisadi və təhlükəsizlik ölçülərinin kəsişməsində formalaşır və dövlətlərin uzunmüddətli inkişaf konsepsiyalarının ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilir. Bu baxımdan, tədqiqat nəticəsində əldə olunan əsas məqamlar aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər:

– Demoqrafiya anlayışı qədim yunan dilində “dēmos” və “graphein” sözlərinin birləşməsindən yaranmış, XIX əsrdə elmi sahə kimi formalaşmış və müasir dövrdə siyasətin fundamental istiqamətlərindən biri kimi qəbul olunmuşdur.

– Demoqrafik siyasət dövlətin məqsədyönlü şəkildə əhali artımına, azalmasına və strukturuna təsir göstərmək üçün həyata keçirdiyi tədbirlər toplusudur və bu sahə doğum, ölüm, miqrasiya və ailə institutuna dair siyasətlərin sistemli idarəsini əhatə edir.

– Siyasi elmlər baxımından demoqrafik göstəricilər seçki coğrafiyası, nümayəndəlik, milli təhlükəsizlik, miqrasiya və dövlətin legitimlik mexanizmləri ilə sıx əlaqəlidir, bu da onun nəzəri və praktiki siyasi kursda mərkəzi yer tutduğunu göstərir.

– Demoqrafik siyasətin tarixi inkişafı Avropa və Rusiyada XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq müxtəlif ideoloji, iqtisadi və hərbi məqsədlərə xidmət etmiş, xüsusilə müharibə, sənayeləşmə və urbanizasiya dövrlərində əhalinin dövlət gücü ilə birbaşa əlaqələndirilməsinə səbəb olmuşdur.

Tədqiqatımızın gələcək üçün əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, qloballaşan dünyada demoqrafik siyasət milli maraqların qorunması və beynəlxalq sabitliyin təmin olunması üçün mühüm strateji sahəyə çevrilməkdədir. Demoqrafik göstəricilərin idarə olunması sosial rifah, əmək bazarı, səhiyyə, təhsil, gender bərabərliyi və mədəni inteqrasiya kimi istiqamətlərdə dövlətlərin dayanıqlılığını müəyyən edir. Bu səbəbdən, demoqrafik siyasətin nəzəri əsaslarının dərinləşdirilməsi və praktiki tətbiqlərinin genişləndirilməsi gələcəkdə milli və qlobal idarəetmənin keyfiyyətini müəyyən edən həlledici amil olacaqdır.

Tədqiqatımızın nəticəsi olaraq deyə bilərik ki, bir ölkədə demoqrafik siyasətin effektiv olması üçün dövlətlər müxtəlif vasitə və tədbirlər kompleksindən istifadə edirlər. Ümumiyyətlə, demoqrafik siyasət iqtisadi, inzibati-hüquqi və sosial-təbliğati tədbirlərin vəhdətinə əsaslanır. Bu tədbirlər əhalinin demoqrafik davranışına həm birbaşa, həm də dolayı yollarla təsir etməyi hədəfləyir.

Məsələn, onlardan biri iqtisadi cəhətdən stimullaşdırıcı tədbirlərdir. İqtisadi stimullaşdırıcı tədbirlər nəzəri-konseptual baxımdan pronatalist siyasətin əsas sütunlarından biri hesab edilir, çünki doğum qərarları yalnız şəxsi və mədəni dəyərlərə deyil, həm də ailələrin maddi imkanlarına və iqtisadi mühitin verdiyi şərtlərə bağlıdır. Ailələr üçün uşaq dünyaya gətirmək ciddi maliyyə məsuliyyəti doğurduğundan dövlətin birdəfəlik müavinətlər, uşaqpulu, güzəştli ipoteka və vergi güzəştləri kimi alətlər vasitəsilə bu yükü azaltması reproduktiv davranışa təsir edən mühüm mexanizm sayılır. Lakin nəzəri planda bu tədbirlər "səthi stimullaşdırma" ilə "struktural dəstək" arasındakı fərqlə bağlıdır: sadəcə maliyyə transferləri qısamüddətli davranış dəyişiklikləri yarada bilər, ancaq uzunmüddətli təkrar istehsalı sabitləşdirmək üçün sosial institutların (iş-ailə balansı, uşaq baxımı infrastrukturu, gender rollarının transformasiyası) gücləndirilməsi zəruridir. Bu səbəbdən iqtisadi stimullar doğumu artırmaq üçün kifayət deyil, lakin siyasət paketində tamamlayıcı element kimi vacibdir.

Ədəbiyyat:

1. Alaca, D. T. Essays on the components of demographic change in Turkey: An application of decomposition methods. Doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2022. 256 s.
2. Azərbaycanın demoqrafik inkişafı sosial-iqtisadi yüksəlişin əsas göstəricisidir. URL: https://shorturl.at/B0FVg
3. Goerres, A., & Vanhuysse, P. (Eds.) Global Political Demography: The Politics of Population Change. Palgrave Macmillan, 2021, 459 p.
4. Goldstone, J. A., Kaufmann, E. P., & Toft, M. D. eds. Political Demography: How Population Changes Are Reshaping International Security and National Politics. Paradigm Publishers, 2011.
5. Origin and history of demographic. URL: https://www.etymonline.com/word/demographic
6. Population Policies Research Paper. URL: https://www.iresearchnet.com/research-paper-examples/political-science-research-paper/population-policies-research-paper/
7. Short, J.R. Demography and the Making of the Modern World: Public Policies and Demographic Forces. Newcastle: Agenda Publishing, 2024. 192 p.
8. Vandenbroucke, G. On a demographic consequence of the First World War. URL: https://cepr.org/voxeu/columns/demographic-consequence-first-world-war
9. World Population Prospects 2024. Methodology Report. Methodology of the United Nations population estimates and projections. United Nations. New York: 2024. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2024/Jul/undesa_pd_2024_wpp2024_methodology-report.pdf
10. Елизаров В.В. Теория и практика демографической политики в СССР. Статистика и экономика, 2017, (5), 71-84.
11. Sarygulov, A., & Arslanagic-Wakefield, P. Understanding the Baby Boom. URL: https://worksinprogress.co/issue/understanding-the-baby-boom/
12. Нуров, Н. Сущность демографической политики и её основные направления. Вестник Педагогического университета, 2014, (1-1 (56)), 27-31.
13. Chan, A., & Yeoh, B. S. A. Gender, Family and Fertility in Asia: An Introduction. Asia-Pacific Population Journal, Vol. 17, No. 2. pp. 5-10.

14. Bai, Z. Gender and Fertility Strategy in a Yi Community. Asia-Pacific Population Journal, Vol. 17, No. 2. pp. 39-60.
15. Graham, E., Teo, P., Yeoh, B., & Levy, S. Reproducing the Asian Family Across the Generations: "Tradition", Gender and Expectations in Singapore. Asia-Pacific Population Journal, Vol. 17, No. 2. pp. 61-86.
16. Strom, R.D., Strom, S.K. & Xie, Q. The small family in China. IJEC, 1995, 27, pp. 37-46.
17. Hall, B., Akwatu, C., & Danvers, A. A. Reproductive Justice as a Framework for Abortion Care. Clin Obstet Gynecol. 2023, Dec 1;66(4): 655-664.; Gianella-Malca, C., & Tønnessen, L. Health effects of criminalization of abortion. 2015. URL: https://shorturl.at/iAsqi
18. Hock, H., & Weil, D. N. On the dynamics of the age structure, dependency, and consumption. J Popul Econ. 2012 Jul 1;25(3):10.; King, E. M., Randolph, H. L., Floro, M. S., & Suh, J. Demographic, health, and economic transitions and the future care burden. World Dev. 2021 April, 140:105371.
19. May, J. F. The Role of Population Policies. Dans Études, 2012/11, Volume 417, pages 441-452.

Açar sözlər: *demoqrafik siyasət, siyasi demoqrafiya, demoqrafik keçid, miqrasiya, milli təhlükəsizlik, pronatalizm, antinatalizm*

Ulviyya Hagverdi

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Political Science and Political Management, Associate Professor, Ph.D. in Political Science

ETYMOLOGY, DEVELOPMENT, AND CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF DEMOGRAPHIC POLICY

ABSTRACT

The study systematically examines the etymology of the concept of demographic policy, its stages of development, and its intersections with political science. The terminological foundations are first outlined: the origin of demography is traced to the ancient Greek words dēmos and graphein, while in the 19th century it became institutionalized as a distinct scientific discipline. The article demonstrates that demographic indicators are not merely statistical measurements but also strategic factors shaping electoral geography, representation norms, the welfare model, national security, and legitimacy mechanisms. The article systematically examines the conceptual analysis of demographic policy, its historical dynamics of development, and its modern directions. The article further explains the main directions of demographic policy: pronatalist and antinatalist. Pronatalist policy aims to stimulate fertility in response to the risks of declining birth rates, while antinatalist policy seeks to alleviate the social and economic pressures caused by excessively rapid population growth. In both policy courses, the integration of economic incentives, legal-institutional frameworks, and cultural values is considered essential. Ultimately, the article concludes that the effectiveness of demographic policy is ensured not only by financial measures but also through the strengthening of social institutions, the preservation of work-family balance, and the optimization of regional development mechanisms.

Keywords: *demographic policy, political demography, demographic transition, migration, national security, pronatalism, antinatalism*

Ульвия Хагверди

Доцент кафедры Политологии и политического управления
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республик,
доктор философии по политическим наукам

ЭТИМОЛОГИЯ, РАЗВИТИЕ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

РЕЗЮМЕ

В статье системно анализируется этимология понятия демографической политики, этапы его формирования и точки пересечения с политическими науками. Сначала раскрываются терминологические основы: происхождение демографии связано с древнегреческими словами dēmos и graphein, а в XIX веке она институционализируется как отдельная научная дисциплина. Показывается, что демографические показатели являются не только статистическими измерениями, но и стратегическими факторами, формирующими избирательную географию, нормы представительства, модель социального благосостояния, национальную безопасность и механизмы легитимности. Далее исследуется концептуальный анализ понятия демографической политики, её историческая динамика развития и современные виды. Также отдельно раскрываются основные направления демографической политики, как про-наталистская и антинаталистская. Про-наталистская политика направлена на стимулирование рождаемости в ответ на риски низкого её уровня, тогда как антинаталистская политика предназначена для смягчения социальных и экономических последствий чрезмерно быстрого роста населения. В обоих курсах важным условием эффективности выступает сочетание экономических стимулов, правовых и институциональных рамок и культурных ценностей. В итоге делается вывод, что результативность демографической политики обеспечивается не только финансовыми мерами, но и укреплением социальных институтов, поддержанием баланса между работой и семьёй, а также оптимизацией механизмов регионального развития.

Ключевые слова: *демографическая политика, политическая демография, демографический переход, миграция, национальная безопасность, пронатализм, антинатализм*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.038

H Ü Q U Q
L A W

UOT 342.9

SEYFULLA ASLANOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: aslanovseyfulla@gmail.com

DÖVLƏT İDARƏÇİLİK ORQANLARININ İNZİBATİ FƏALİYYƏTİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçilik orqanlarının fəaliyyətinin təşkili və sivil dünya tələblərinə uyğun sistemli surətdə innovativ metodlarla təkmilləşdirilməsi Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Dövlət idarəetmə sistemində islahatların böyük əhəmiyyətini və miqyasını nəzərə alaraq, bu islahatların daha səmərəli surətdə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə Ulu Öndər hələ 29 dekabr 1998-ci il tarixdə imzaladığı "Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında" fərmanla həmin komissiya rəhbərliyi şəxsən öz üzərinə götürmüşdür. Fərmanda göstərilirdi ki, cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi və bazar münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün dövlət idarəetməsində köklü islahatlar aparılması prinsipial əhəmiyyət kəsb edir.

Bu sahədə islahatlar dövlət idarəetməsinin səmərəliliyini artırmalı, iqtisadiyyatın tarazlaşdırılmış tənzimlənməsi məqsədi ilə zəruri təsisatların formalaşdırılmasını, ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiya olunmasını sürətləndirmək məqsədi ilə iqtisadi fəaliyyət üçün beynəlxalq standartlara cavab verən idarəetmə sistemi və hüquqi baza yaradılmasını təmin etməlidir. Eyni zamanda, bu məqsədlər üçün dövlət xərclərinin şəffaf tənzimlənməsi mexanizminin formalaşdırılması, audit və dövlət idarəetmə (o cümlədən dövlət qulluğu) sisteminin yenidən qurulması, iqtisadiyyatın idarə olunmasının təsisat sisteminin təkmilləşdirilməsi, hüquqi və məhkəmə islahatlarının aparılması sistemli yanaşma əsasında kompleks şəklində həyata keçirilməlidir [4].

Dövlət idarəçilik orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin gördüyü taleyüklü işlər Qalib Ordunun Ali Baş Komandanı, Möhtərəm Cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Belə ki, iqtisadiyyatın və cəmiyyətin rəqəmsal inkişafı son illərdə Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran prioritet məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Müasir dövrdə telekommunikasiya texnologiyaları cəmiyyətin bütün sahələrinə ciddi nüfuz edərək, inkişaf üçün geniş imkanlar yaratmışdır. Qabaqcıl təcrübələrdə keyfiyyətli, təhlükəsiz və səmərəli rəqəmsal inkişaf, eləcə də bu sahədə resurslardan effektiv istifadə innovasiyaların inkişafında hərəkətverici qüvvə hesab olunur [20, s.137-142].

Ölkədə rəqəmsallaşma, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sahəsində yeni infrastruktur quruculuğu, müasir texnologiyaların tətbiqi və modernizasiyası sahəsində mühüm işlər görülmüşdür [21, s. 243-256]. İqtisadiyyatın və dövlət idarəetməsinin səmərəliliyinin, informasiya təhlükəsizliyinin və vətəndaşların yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə İKT infrastrukturunun əsasını təşkil edən genişzolaqlı internet şəbəkəsinin inkişafı, "Hökumət buludu" (G-Cloud), "Böyükhəcmli məlumatlar" (Big Data), "Ağıllı şəhər" (Smart City) və "Ağıllı kənd" (Smart Village) kimi rəqəmsal təşəbbüslər həyata keçirilir. Azərbaycanın regionda rəqəmsal mərkəzə çevrilməsi istiqamətində ardıcıl islahatlar aparılır. Bu sahədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin İlham Əliyev cənablarının "Rəqəmsal inkişaf sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında" 27 aprel 2021-ci il tarixli Fərmanı [9] və "Azərbaycan Respublikasında Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında 2025-ci il 16 yanvar tarixli Fərmanı [10] mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlət idarəçilik orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində aparılan islahatlar rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafına, texnologiya tətbiqlərinin genişləndirilməsinə, rəqəmsal məhsul və xidmətlərin əhatə dairəsinin genişləndirilməsinə, rəqəmsallaşdırma proseslərinin optimallaşdırılmasına, dövlət xidmətlərinin sadələşdirilməsinə, istifadəçiyönümlü rəqəmsal xidmətlərin təşkilinə, "bir pəncərə" prinsipi ilə vətəndaşlara təqdim olunan rəqəmsal dövlət xidmətlərinin genişləndirilməsinə, insan resurslarının inkişafına, dövlət-vətəndaş əlaqələrinin yaxşılaşdırılmasına, dövlət xidmətlərinin keyfiyyətindən məmnunluğun və dövlətə inamın artırılmasına səbəb olacaqdır [22, s. 257-274].

Rəqəmsal inkişaf çərçivəsində dövlət qurumlarının fəaliyyətində, müxtəlif sənaye və xidmət sahələrində rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi normativ tənzimləmə sahəsində yeni tələblər irəli sürür. Baş verən texnoloji dəyişikliklərə vaxtında uyğunlaşmaq üçün müvafiq tənzimləmə daha çevik və adekvat olmalıdır. Rəqəmsal texnologiyalar tənzimləməyə yeni yanaşmalar tələb etməklə bərabər, normativ bazanın müasir tələblərə uyğunlaşdırılması üçün də yeni imkanlar yaradır. Dövlət idarəetməsində rəqəmsal inkişaf bir tərəfdən, qərarların qəbulunun sürətini artırır, digər tərəfdən, rəqəmsal inkişafın formalaşdırdığı yeni şəraitin və ya münasibətlərin normativ tənzimlənməsində keyfiyyətin artırılması üçün normayaratma prosesinə yeni baxışlar gətirə bilir .

Dövlət idarəçilik orqanlarının öz səlahiyyətləri çərçivəsində dövlətin vəzifə və funksiyalarını daha səmərəli surətdə həyata keçirməsində həmin orqanların inzibati fəaliyyəti mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyəti – dövlət idarəçilik orqanlarının qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş fəaliyyət istiqamətləri üzrə öz səlahiyyətləri çərçivəsində dövlətin vəzifə və funksiyalarının bilavasitə, gündəlik və praktiki olaraq həyata keçirilməsindən ibarət olan məqsədyönlü, təşkiledici, icraedici-sərəncamverici və təşkilati-hüquqi fəaliyyət formasıdır. Məsələn, miqrasiya orqanlarının inzibati fəaliyyət sahəsinə səlahiyyətlərinə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ölkədən getməsi, ölkəyə gəlməsi, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasına gəlməsi və Azərbaycan Respublikasından getməsi, Azərbaycan Respublikasında müvəqqəti olması, onlara müvəqqəti və daimi yaşamaq üçün icazələrin verilməsi, onların qeydiyyata alınması, miqrasiya prosesi iştirakçılarının hüquq və vəzifələri, əmək miqrasiyası, habelə miqrasiyaya dövlət nəzarəti və qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə məsələləri daxildir.

Başqa bir nümunə kimi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyinin inzibati fəaliyyətini göstərmək olar. Bu idarəçilik orqanı rəqabət, dövlət satınalmaları, reklam (açıq məkanda reklam istisna olmaqla), standartlaşdırma, metrolo-

giya, texniki tənzimləmə, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, akkreditasiya, keyfiyyətin idarə edilməsi, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi və istehlak bazarına nəzarət sahələrində dövlət siyasətini və tənzimləməsini, habelə ölkədə dövlət əyar nəzarətini və qiymətli metalların, qiymətli daşların istehsalı, emalı, istifadəsi və dövriyyəsi, eləcə də emal edilməmiş almazların idxalı, ixracı, istifadəsi, dövriyyəsi, uçotu və saxlanılması, o cümlədən izlənməsi sahələrində dövlət nəzarətini həyata keçirir.

Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyəti dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsinin və cəmiyyətin normal fəaliyyətinin təmin olunmasının mühüm aləti və ən etibarlı vasitələrindən biridir. Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyəti – ictimai həyatın müxtəlif sahələrində dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsinə yönəlmiş geniş fəaliyyət istiqamətləridir. Bu idarəçilik orqanlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının, eləcə də digər normativ-hüquqi aktlarının icrasına yönəldilmiş idarəçilik xarakterli icra-sərəncam fəaliyyətidir.

Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyəti idarəetmə (məsələn, tikintiyə icazə verilməsi, müəyyən fəaliyyət sahələri ilə məşğul olunması üçün lisenziyanın verilməsi, lisenziyanın (icazənin) yenidən rəsmiləşdirilməsi, dayandırılması, bərpa edilməsi, ləğvi və s.), icraya nəzarət (texniki təhlükəsizlik və əmək qanunvericiliyinin, yanğın təhlükəsizliyi, ekoloji və qida təhlükəsizliyi, sanitariya nəzarəti, dövlət sərhədinin buraxılış məntəqələrindən keçirilən mallar üzərində sanitariya nəzarəti və s.), publik funksiyaların həyata keçirilməsi (əhaliyə təhsil, səhiyyə və sosial təminat və digər sahələrdə dövlət xidmətinin əlçatanlığının təmin edilməsi), qanunçuluğun təmini (inzibati fəaliyyət vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunması, ictimai asayişin müdafiəsi və hüquqpozmalarla mübarizənin səmərəli təşkilinə yönəlmişdir) və qanunların icrasını (dövlət idarəçilik orqanları qanunlara və digər normativ-hüquqi aktların tələblərini öz fəaliyyətlərində rəhbər tutmalı və vətəndaşların da onlara əməl etməsini təmin etməlidir) özündə birləşdirir.

Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin hüquqi bazasının formalaşmasında 21 oktyabr 2005-ci il tarixdə qəbul edilmiş "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və Azərbaycan Respublikasının 30 iyun 2009-cu il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosessual Məcəlləsi mühüm rol oynamışdır. Həmin normativ hüquqi aktlar ölkəmizin hüquq sistemində əhəmiyyətli yenilik yaratmış keyfiyyət dəyişikliyi kimi qiymətləndirilə bilər. Hər iki qanunvericilik aktı 01 yanvar 2011-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir. Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş İnzibati Xətalar Məcəlləsinin də bu sahədə əhəmiyyəti qeyd olunmalıdır. Lakin təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, istər Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalar Məcəlləsində, istərsə də "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda "inzibati fəaliyyət" anlayışından istifadə olunmamış, həmin anlayış qeyd olunan normativ hüquqi aktlarda işlədilməmişdir.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosessual Məcəlləsində də "inzibati " anlayışından istifadə olunmasa da, yalnız bir yerdə "inzibati fəaliyyət qabiliyyəti" ifadəsi işlədilir. Belə ki, həmin Məcəllənin 26.1.2-ci maddəsinə əsasən, mülki hüquq normalarına əsasən məhdud fəaliyyət qabiliyyətli hesab edilən, lakin inzibati məhkəmə icraatının predmetinə münasibətdə ümumi hüquq normalarına uyğun olaraq inzibati fəaliyyət qabiliyyətli sayılan şəxslər inzibati məhkəmə icraatında prosessual hərəkətləri etmək hüququna malikdirlər.

Göründüyü kimi, İnzibati Prosessual Məcəllədə də qeyd olunan "inzibati fəaliyyət qabiliyyəti" ifadəsindən başqa, "inzibati fəaliyyət" anlayışında istifadə olunmaması, bu anlayışın hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsində və hüquqi tənzimlənməsində əhəmiyyətli problemlər yaradır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun qeyd olunan

hüquq sahəsinə aid qərarlarına da "inzibati fəaliyyət" anlayışında istifadə olunmamışdır. Eyni ifadəni Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun müvafiq qərarları haqqında da demək olar. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun "İnzibati və mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair" 10 aprel 2015-ci il tarixli 4 nömrəli, "İnzibati məhkəmə icraatında iddianın mümkünlüyünə dair" 10 aprel 2015-ci il tarixli 5 nömrəli, "İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında" 2021-ci il 19 noyabr tarixli 10 nömrəli və "İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qaydasında tətbiq edilən müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirləri haqqında" 2023-cü il 4 oktyabr tarixli 14 nömrə qərarlarında da "inzibati fəaliyyət" anlayışı işlədilməmişdir.

Yuxarıda qeyd olunanlar hüquq elminə və bu sahədə elmi tədqiqatlara da təsirsiz ötüşməmiş, dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyəti, demək olar ki, diqqətdən kənarda qalmış, fundamental elmi-tədqiqatlar predmetinə çevrilməmişdir. Göstərilən səbəblər bu sahədə elmi-tədqiqatların zəruriliyinin və aktuallığının göstəricisidir.

"İnzibati fəaliyyət" anlayışına xüsusi diqqət yetirilməsi onun inzibati hüquq elminin öyrənilməsində, tədqiqində və hüquq nəzəriyyəsinin zənginləşdirilməsində mühüm əhəmiyyətə malik olması ilə əlaqədardır. Belə ki, elmi tədqiqatların, xüsusilə inzibati-hüquq sahəsində aparılan tədqiqatların səmərəliliyinin artırılması yalnız tətbiqi mövzuların deyil, eyni zamanda elmin ümumi nəzəri əsaslarının – anlayışlar (predmet və hadisələrin ümumi, mühüm əlamətlərini əks etdirən fikirdir, təfəkkür forması) və kateqoriyalar (maddi aləmin, varlığın ən ümumi və mühüm xassə və münasibətlərini əks etdirən məfhum) daxil olmaqla – işlənməsini tələb edir.

İnzibati hüquqi anlayışlar və kateqoriyalar hüquqi hadisələrə dair biliklərin ümumiləşdirilmiş formasını təmsil etdiklərinə görə elmin inkişafında müəyyən bir mərhələ, bir pillə, bir dəstək nöqtəsi kimi xarekterizə olunur və "hərəkətverici qüvvə" rolunu oynayır. Eləcə də, inzibati hüquqdakı anlayışlar sovet dövründə mahiyyətindən uzaqlaşdırılaraq bolşevik-totalitar rejimin tələblərinə yuğunlaşdırıldığından, onun "sovet donunu" çıxardaraq, sivil dünya standartlarına uyğunlaşdırmaq əlavə problemlər yaraqdır. Bütün bunlara baxmayaraq, anlayışlar və kateqoriyalar inzibati-hüquqi nəzəriyyədə dəqiq mülahizələrin və nəticələrin formalaşdırılması üçün başlanğıc nöqtəsi, həmçinin inzibati qanunvericiliyin formalaşması və inkişaf qanunauyğunluqlarının dərk olunması vasitəsidir.

İnzibati fəaliyyətin tədqiqi "inzibati fəaliyyət" anlayışının genezisini – yəni yaranması və inkişaf prosesini – öyrənməni zəruri edir. Bu, birinci olaraq anlayışın tarixi inkişafının izlənilməsini, ikinci olaraq anlayışın digər oxşar anlayışlarla müqayisəsini və üçüncü olaraq bu anlayışın milli və xarici qanunvericiliklərdə təsbit olunmasına elmi baxışı əhatə edir. Bu sahədə Rusiya Federasiyasının hüquqşünas alimi S.S.Kuprevin əsərləri [27, c. 16-29] xüsusi diqqət tələb edir və böyük əhəmiyyət kəsb edir [28, c. 10-12]. Müəllif keçmiş SSRİ məkanında formalaşmış dövlətlərdən inzibati hüquq anlayışlarına ən çox tədqiqat obyektinə çevirən və yeni dövrün tələblərini nəzərə almaqla qabaqcıl dünya ölkələrinin müsbət təcrübəsindən bəhrələnən azsaylı alimlərdən biridir [29, c. 16-24].

Hüquq ədəbiyyatında göstərilir ki, "inzibati fəaliyyət" anlayışının hüquq elminə daxil olması 19-cu əsrin sonlarına təsadüf edir. Belə ki, Almaniyanın görkəmli hüquqşünas alimi, professor Otto Mayer (1846-1924) bu anlayışı geniş şəkildə dövriyyəyə buraxaraq inzibati fəaliyyəti qanunverici və məhkəmə fəaliyyətindən fərqli olan dövlət fəaliyyəti kimi izah etmişdir [26, c. 409]. Bu yanaşma Rusiya hüquqşünaslarının – A.İ. Yelistratov, V.V. İvanovski, N.İ. Lazarevski, V.M. Hessen, M.V. Zdaneviç və başqalarının – əsərlərində daha da inkişaf etdirilmişdir[30, c. 32-36]. Həmin dövrdə inzibati hüquq elminin əsas nailiyyəti inzibati fəaliyyətin dövlət fəaliyyə-

tinin ayrıca bir növü kimi müəyyənləşdirilməsi olmuşdur. Bu fəaliyyətin həm məzmununa, həm də forma baxımından qanunverici və məhkəmə fəaliyyətindən fərqləndiyi qeyd olunmuşdur.

Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin mahiyyəti – onun vasitəsi ilə həmin orqanların qarşısında duran vəzifə və funksiyaların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilməsinin təmin edilməsindən ibarətdir. Digər tərəfdən isə dövlət idarəçiliyi sahəsində idarəçilik orqanlarının qarşısında duran vəzifələrin həcmindən və onların məzmunca müxtəlifliyindən, yəni onların vəzifələrinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq həmin orqanların vəzifə və funksiyaları müxtəlif xarakterli və böyük həcmlidir. Bu mürəkkəb funksiyalar inzibati fəaliyyət forması vasitəsi ilə həyata keçirildiyi üçün praktiki cəhətdən həmin fəaliyyət mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd olunan səciyyəvi cəhətlərinə və xarakterik keyfiyyət xüsusiyyətlərinə görə inzibati fəaliyyət cinayət təqibi, əməliyyat-axtarış, kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat və digər fəaliyyət formalarından fərqləndirilir. Odur ki, dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin predmetini – həmin idarəçilik orqanlarının icraedici-sərəncamverici fəaliyyəti sahəsində yaranan ictimai münasibətlər, eləcə də dövlət idarəçilik orqanlarının strukrur qrumlarının və tabe xidmət sahələrinin təşkili və fəaliyyətlərini tənzimləyən inzibati-hüquqi normaların məcmusu təşkil edir.

Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin xarakterik əlamətləri aşağıdakılardır: dövlət-hakimiyyət xarakterli olması, təşkilati xarakterli olması, inzibati fəaliyyətin həyata keçirilməsi prosesi idarədaxili və idarədənkənar nəzarətin altında olması, mərkəzləşdirilmiş rəhbərlik elementlərinin operativ (bilavasitə) idarəetmə ilə əlaqələndirilməsi, qanunqüvvəli və profilaktika istiqamətli xarakterliliyi. Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin dövlət hakimiyyət xarakterliyi – bu orqanlar tərəfindən onların üzərinə qoyulmuş inzibati-hüquqi səlahiyyətlərin qanunla ciddi müəyyən edilmiş səlahiyyətləri çərçivəsində dövlətin adından həyata keçirilməsində öz əksini tapır. Belə ki, dövlət idarəçilik orqanlarının əməkdaşları inzibati funksiyaları yerinə yetirərkən icrası məcburi olan göstərişlər vermək, zəruri hallarda məcburetmə təsir tədbirlərini tətbiq etmək hüququna malik olan idarəetmə subyekti kimi (hakimiyyət nümayəndəsi kimi) çıxış edirlər.

Buna görə də idarəetmə obyektləri ilə münasibətdə dövlət idarəçilik orqanlarının icraedici fəaliyyətləri eyni zamanda sərəncamverici fəaliyyətdən də ibarət olur. Dövlət idarəçilik orqanlarının məhz bu sərəncamverici səlahiyyətlərində inzibati fəaliyyətin dövlət-hakimiyyət xarakterliyinə malik olması öz ifadəsini tapır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi xüsusi təhlükəli heyvan xəstəlikləri baş verdikdə qoruyucu karantin, xüsusi baytarlıq tədbirlərinin və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi qaydalarını müəyyənləşdirmək, baş vermiş xəstəliyin yayılma təhlükəsi olan zonalarda qanunla müəyyən edilmiş hallarda və qaydada karantin və ya məhdudiyyət tədbirləri tətbiq etmək, heyvanların kəsilməsi və ya məhv edilməsi, heyvan mənşəli xammalın, baytarlıq preparatlarının, yem məhsullarının və yem əlavələrinin zərərsizləşdirilməsi və ya utilizasiya edilməsi haqqında icrası məcburi olan göstərişlər vermək səlahiyyətini malikdir.

Göstərilənlərdən əlavə, qida təhlükəsizliyi orqanları qanunla müəyyən edilmiş hallarda və qaydada müvafiq sahədə yoxlamalar aparmaq və digər dövlət nəzarəti tədbirlərini həyata keçirmək, bu sahədə aşkar olunmuş qanun pozuntularının aradan qaldırılması və (və ya) məhdudlaşdırıcı tədbirlərin tətbiqi barədə qərarlar qəbul edə və göstərişlər verə bilər.

"Polis haqqında" Azərbaycan Respublikası qanununun "Polisin qanuni tələblərinin icrasının məcburiliyi" adlanan 7-ci maddəsinə əsasən, polis əməkdaşı qanunla müəyyənləşdirilmiş səlahiyyətləri yerinə yetirərkən dövlət hakimiyyətinin nümayəndəsi kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan

bütün hüquqi və fiziki şəxslər polis əməkdaşının qanuni tələblərini icra etməlidirlər. Polis əməkdaşının qanuni tələblərinə tabe olmamaq, ona müqavimət göstərmək və zor işlətmək və ya onu təhqir etmək Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.

Bəzi hallarda, dövlət idarəçilik orqanları müəyyən inzibati funksiyaları yerinə yetirərkən digər dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərirlər. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin əməkdaşları gömrük orqanları ilə birlikdə dövlət sərhədinin buraxılış məntəqələrindən keçirilmiş yüklər (mallar, məhsullar) üzərində baytarlıq, fitosanitar və qida təhlükəsizliyi nəzarəti ilə bağlı tədbirləri həyata keçirirlər.

Müəyyən hallarda, müvafiq dövlət idarəçilik orqanlarının əməkdaşları hakimiyyət nümayəndəsi kimi qanunla üzərlərinə qoyulmuş vəzifələrin icrası məqsədilə digər dövlət orqanlarının da fəaliyyətini əlaqələndirmək vəzifələrini icra edirlər. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Monitorinqi Xidməti Azərbaycan Respublikasında cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasının və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısını almaq üçün qanunla müəyyənləşdirilmiş tələblərə riayət olunmasına nəzarət etmək, müvafiq sahədə vahid tənzimləməni həyata keçirmək, habelə öhdəlik daşıyan şəxslərin, "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə müəyyən edilmiş şəxslərin, nəzarət orqanlarının və digər dövlət orqanlarının (qurumlarının) fəaliyyətini əlaqələndirmək, şəffaflığı və səmərəliliyi təmin etmək səlahiyyətlərinə malikdir.

Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin əlamətlərindən ikincisi, bu fəaliyyətin təşkilati xarakterli olmasıdır. Belə ki, dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyəti, özü-özlüyündə – bilavasitə təşkiledici fəaliyyət kimi özünü göstərir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 19 aprel tarixli 394 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi haqqında Əsasnamə"nin 7.2-ci bəndinə əsasən, bu Nazirlik mülki müdafiə, əhalinin və ərazilərin fövqəladə hallardan qorunması, yanğın təhlükəsizliyinin, su hövzələrində insanların təhlükəsizliyinin təmin olunması sahələrində, eləcə də fövqəladə halların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə vahid dövlət sistemi çərçivəsində mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirir.

Bunlardan əlavə, "Polis haqqında" Azərbaycan Respublikası qanununun 10-cu maddəsinə əsasən, yaşayış yeri üzrə ictimai asayişin və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı yaranan sosial problemlərin birgə həlli üçün ayrı-ayrı şəxslər könüllülük əsasında polis orqanları tərəfindən ictimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin olunması işinə cəlb edilə bilərlər. İctimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin olunmasında könüllü olaraq iştirak edən şəxslərin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi üçün yerli polis orqanlarının yanında ictimai şuralar yaradıla bilər.

İctimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin olunması üzrə könüllü ictimai fəaliyyət aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir:

1) hüquqazidd və cəmiyyətə qarşı hörmətsiz davranışın qarşısının alınması məqsədilə maarifləndirmə və təbliğat işinin aparılması;
2) narkomaniyanın və alkoqolizmin, həmçinin yetkinlik yaşına çatmayanların baxımsızlığının və hüquq pozuntularının profilaktikası;
3) cinayətlərin və digər hüquqpozmaların qarşısının alınmasını və araşdırılmasını təmin etmək məqsədilə zəruri məlumatların polis orqanlarına verilməsi.

İnzibati fəaliyyətin təşkiletmə mahiyyəti öz ifadəsini daxili işlər orqanlarının təkcə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsindəki vəzifələrin həll edilməsi ilə əlaqədar olmayıb, eyni zamanda, daxili işlər sahəsində ictimai münasibətlərin iştirakçılarının fəaliyyətləri əlaqələndirilir, bu

sahədə birgə görülən işlər təşkil edilir, onun yerinə yetirilməsi üzrə digər tədbirlər həyata keçirilir.

Dövlət orqanlarının inzibati fəaliyyətinin innovativ formada əlaqələndirilməsi dövlətin mühüm funksiyalarının daha səmərəli və yüksək keyfiyyətlə həyata keçirilməsinin təminatçısı kimi çıxış edir. Belə ki, korrupsiya ilə effektiv mübarizədə inzibati və iqtisadi metodların vəhdəti zəruridir. Buna görə də, ölkəmizdə dövlət orqanlarının fəaliyyətində şəffaflığın artırılmasının, vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin daha keyfiyyətli, rahat, yeni üslubda və müasir innovasiyaları tətbiq etməklə həyata keçirilməsinin, vətəndaşlara münasibətdə etik qaydalara, nəzakətli davranışa əməl edilməsinin, vətəndaş məmnunluğunun təmin olunmasının zəruriliyini nəzərə alaraq, dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərin təkmilləşdirilməsi, korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, elektron xidmətlərə keçidin sürətləndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 13 iyul tarixli 685 nömrəli Fərmanına əsasən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi yaradılmışdır [5].

Bu dövlət Agentliyi fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında "ASAN xidmət" və "ASAN Kommunal" mərkəzlərinin vahid şəkildə idarə edilməsini, xidmət mərkəzlərində fəaliyyət göstərən mərkəzi və ya yerli icra hakimiyyəti orqanlarının, büdcə təşkilatlarının, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin, o cümlədən dövlət adından yaradılan publik hüquqi şəxslərin əməkdaşlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini, nəzarət və qiymətləndirmənin aparılmasını, bu sahədə idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.

Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin fəaliyyət istiqamətləri [6] aşağıdakılardır: mərkəzlərin vahid şəkildə idarə edilməsini, həmin mərkəzlərdə fəaliyyət göstərən dövlət qurumlarının əməkdaşlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini təmin edir; mərkəzlərdə göstərilən xidmətlərin operativlik, şəffaflıq, nəzakətlilik, məsuliyyət və rahatlıq prinsipləri əsasında həyata keçirilməsinə nəzarət edir; mərkəzlərdə həyata keçirilən hər bir xidmətin qanuna uyğun həyata keçirilməsinə, keyfiyyətinə və şəffaflığa dair qiymətləndirmələrin aparılmasını təmin edir; mərkəzlərdə fəaliyyət göstərən dövlət qurumlarının əməkdaşlarının etik davranış qaydalarına əməl edilməsinə nəzarət edir; mərkəzlərdə fəaliyyət göstərən dövlət qurumlarının əməkdaşları üçün etik kursların təşkilini, vətəndaş axınının idarə olunması, vətəndaşları qarşılama, dinləmə, izahetmə bacarıqlarını inkişaf etdirən müxtəlif treninqlərin keçirilməsini təmin edir; "ASAN xidmət indeksi"ni təşkil edən parametrləri rəhbər tutmaqla, dövlət xidmətlərinin qiymətləndirilməsini həyata keçirir, habelə dövlət qurumları tərəfindən xidmətlərin həyata keçirilməsində sosial innovasiyaların tətbiqi ilə bağlı araşdırmalar aparır (Əsasnamənin 2.1-ci bəndi).

"ASAN xidmət" mərkəzlərində dövlət orqanlarının göstərdikləri bütün xidmətlər üzrə informasiya xidmətinin həyata keçirilir, dövlət orqanları tərəfindən vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı, notariat fəaliyyəti, şəxsiyyət vəsiqələrinin və ümumvətəndaş pasportlarının verilməsi və dəyişdirilməsi, sürücülük vəsiqələrinin dəyişdirilməsi, məhkumluq barədə, yaşayış yeri üzrə qeydiyyatda olan şəxslər haqqında, torpaq kadastrı məlumatları barədə və arxiv arayışların verilməsi həyata keçirilir.

Bunlardan əlavə, "ASAN xidmət" mərkəzlərində gömrük işi, miqrasiya, konsulluq, təhsil, hərbi qeydiyyat, qida təhlükəsizliyi, energetika, kənd təsərrüfatı, fövqəladə hallar və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində xidmətlərin göstərilməsi təmin edilir. Eləcə də, daşınmaz əmlakla bağlı əməliyyatlar və onların qeydiyyatı, kommersiya hüquqi şəxslərin və vergi ödəyicilərinin qeydiyyatı, əmək pensiyalarının təyin edilməsi, sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan (dövlət təhlükəsizliyindən irəli gələn

hallar istisna olmaqla) lisenziyanın verilməsi və xaricdə istifadə üçün nəzərdə tutulan sənədlərə dair Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən apostil verilməsi üçün sənədlərin qəbulu həyata keçirilir.

"ASAN xidmət" mərkəzlərinin yuxarıda ümumi şəkildə sadalanan fəaliyyət istiqamətlərinin hər biri özündə çoxsaylı xidmətləri birləşdirir. Məsələn, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı ilə bağlı olaraq, bunlar doğumun və ölümün qeydə alınması, nikahın, nikahın pozulmasının və övladlığa götürmənin qeydə alınması, atalığın müəyyən edilməsinin qeydə alınması, adın, ata adının və soyadın dəyişdirilməsinin qeydə alınması, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı haqqında şəhadətnamələrin (təkrar şəhadətnamələrin) və ya arayışların verilməsi, vətəndaşlıq vəziyyəti akt qeydlərində dəyişiklik edilməsi, onların bərpası və ləğvi ilə əlaqədar xidmətləri əhatə edir. Miqrasiya sahəsində xidmətlərin göstərilməsi isə əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə Azərbaycan Respublikasının ərazisində müvəqqəti və daimi yaşamaq üçün icazələrin, habelə haqqı ödənilən əmək fəaliyyətini həyata keçirmələri üçün iş icazələrinin verilməsi, şəxsin Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına mənsubiyyətinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı sorğuların qəbulu və cavablandırılması, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında olduğu yer üzrə qeydiyyata alınması, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında müvəqqəti olma müddətinin uzadılması, Azərbaycan Respublikasında yaşayan şəxslərdən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına qəbul, bərpa və Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığından çıxma məsələlərinə dair vəsatətlərin qəbul edilməsi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin Vahid Miqrasiya Məlumat Sistemindən həmin Xidmətin fəaliyyət istiqamətləri üzrə arayışların verilməsini ehtiva edir.

Daşınmaz əmlakla bağlı əməliyyatlar və onların qeydiyyatı sahəsində "ASAN xidmət" mərkəzləri daşınmaz əmlak üzərində mülkiyyət və digər əşya hüquqlarının dövlət qeydiyyatına alınması barədə çıxarışların, texniki pasportların verilməsi, daşınmaz əmlakın təsvirinə, dövlət qeydiyyatına alınmış hüquqlara və onların məhdudlaşdırılmasına (yüklülüyünə) dair dövlət reyestrindən arayışların verilməsi, torpaq sahəsinin planının və ölçüsünün verilməsi, daşınmaz əmlakın real bazar dəyərinin qiymətləndirilməsinə dair arayışın verilməsi, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindən əmlakın təsviri və ünvanı barədə məlumatların verilməsi, daşınmaz əmlak obyektinin (torpaq sahəsinin) sxematik bölgüsünün aparılması və bölgü planının verilməsi, torpaq sahəsinin döngə nöqtələrinin koordinatlarının yerdə (naturada) müəyyən edilməsi, daşınmaz əmlakın qeydiyyatı və kadastrı ilə bağlı arxiv arayışlarının, hüquqi və texniki sənədlərin (planların) təsdiq edilmiş surətlərinin verilməsi, yerquruluşu planının verilməsi, daşınmaz əmlak obyektlərinə ünvanların verilməsi, ünvan reyestri məlumat bazasından arayışların verilməsi, ünvan xəritələrindən çıxarışların verilməsi, daşınmaz əmlaka dair texniki sənədlərin dublikatının verilməsi, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyata alınmış hüquqların qeydiyyatının ləğv edilməsi və s. xidmətləri əhatə edir.

Yuxarıda göstərilən xidmətlərlə əlaqədar "ASAN xidmət" mərkəzlərində həyata keçirilməsini təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, o cümlədən həmin nazirliyin nəzdində Dövlət Vergi Xidməti, Xarici İşlər Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Energetika Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Elm və Təhsil Nazirliyi, Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Miqrasiya Xidməti, Səfərbərlik və Hərbi Xidmətə Çağırış üzrə Dövlət Xidməti, Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi və Milli Arxiv İdarəsi onlar üçün müəyyən etdiyi yerləri zəruri işçi qüvvəsi, texniki kommunikasiya və informasiya resursları ilə təmin etməlidirlər.

Dövlət orqanlarının göstərdikləri xidmətlərin "ASAN xidmət" mərkəzlərinə verilməsi

və sonuncunun fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsi sistemli surətdə innovativ metodlarla daim davam edir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 17 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2025–2030-cu illər üçün Dövlət proqramı"nın 6.1.2.2.3-cü bəndində Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına, əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə narkotik istifadəçisi kimi qeydiyyatda olub-olmaması barədə arayışların verilməsi prosesinin sadələşdirilməsi məqsədilə bu xidmətin "ASAN xidmət" mərkəzləri tərəfindən həyata keçirilməsinin təmin edilməsi üçün normativ hüquqi aktlarda dəyişiklik edilməsi nəzərdə tutulmuşdur [11].

"ASAN xidmət" mərkəzləri dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərin vahid və əlaqələndirilmiş formada həyata keçirilməsini təmin edən qurumlardır. Bu qurumlar vətəndaş – məmur təmasını aradan qaldırmaqla korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində dünyada anoloqu olmayan yeni metodun əsasını qoymuşdur.

Hazırda "ASAN xidmət" mərkəzlərinin qabaqcıl təcrübəsindən dünyanın 30-dan çox dövlətində istifadə edilməsi diqqət tələb edən məsələdir. 25–29 may 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin nümayəndə heyəti BMT-nin İqtisadi və Sosial Məsələlər üzrə Departamentinin təşkillatçılığı və BMT-nin Latın Amerikası və Karib hövzəsi üzrə İqtisadi Komissiyasının tərəfdaşlığı ilə keçirilən "Dövlət sektorunda idarəetmənin gələcəyi: innovasiya və dövlət sektorunun transformasiyası üçün düşüncə tərzinin dəyişdirilməsi" mövzusundakı tədbirdə iştirak etmiş, Karib Hövzəsi ölkələri dövlət xidmətləri göstərilməsinin təkmilləşdirilməsi və "ASAN xidmət" təcrübəsinin tətbiqi ilə əlaqədar sazişlərin imzalanması təşəbbüsü ilə çıxış etmişlər [19]. Dövlət Agentliyinin və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının birgə təşkilatçılığı, eləcə də Afrika İttifaqı və Efiopiya Federativ Respublikası Hökumətinin tərəfdaşlığı ilə 21-23 iyun 2025-ci il tarixində Əddis-Əbəbə şəhərində yerləşən Afrika İttifaqının mənzil qərargahında "İdarəetmə innovasiyası: hər kəs üçün çevik, inklüziv və insanyönümlü xidmətlərin təkmilləşdirilməsi" adlı regional forumda Esvatini, Qana, Qambiya, Maldivin müvafiq sahə üzrə fəaliyyət göstərən dövlət qurumlarının rəhbərləri və yüksək vəzifəli rəsmiləri ilə "ASAN xidmət" təcrübəsinin tətbiqi barədə ilkin razılığa gəlinmişdir [17]. 10 sentyabr 2025-ci il tarixində Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifin iştirakı ilə "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında Pakistan İslam Respublikasında "ASAN xidmət" təcrübəsinin tətbiqi istiqamətində əməkdaşlığa dair Saziş" imzalanmışdır [18].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları bu barədə deyirdi: "ASAN xidmət" Azərbaycan brendidir. Şadam ki, mənim təşəbbüsümlə yaradılmış bu xidmət bu gün nəinki ölkəmizdə, hətta xarici ölkələrdə də böyük rəğbətlə qarşılanır. "ASAN xidmət"də bizim siyasətimiz öz əksini tapır. Elektron hökumət prinsiplərinə keçməyimiz korrupsiyaya qarşı mübarizədə çox təsirli amil olacaqdır. Bütövlükdə çalışmalıyıq ki, nə qədər mümkündür, məmur-vətəndaş təmaslarını aradan qaldıraq."

Sosial xidmətlər sahəsində keyfiyyətcə yeni mərhələ açan, hər kəsə dost məramı ilə yanaşan, şəffaflıq, operativlik, korrupsiyaya qarşı mübarizə və vətəndaş məmnunluğunu təmin etmək məqsədi ilə yaradılan DOST layihəsi Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsünün nəticəsidir.

Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyindəki Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat Agentliyi (DOST Agentliyi) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 229 nömrəli 9 avqust 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə yaradılmışdır. Agentliyin Nizamnaməsi və

Strukturu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 387 nömrəli 10 dekabr 2018-ci il tarixli Fərmanına əsasən təsdiq olunmuşdur. 9 may 2019-cu ildə ilk "DOST" mərkəzinin açılışı baş tutmuşdur.

"Bir pəncərə" sistemi üzrə vətəndaşlara tam şəffaf, vətəndaş – məmur təmasını aradan qaldıran, məmur sui-istifadəsinə, özbaşınalığına və korrupsiyaya meydan verməyən, sadə və əlçatan prosedurlar təklif etməyə imkan verən "DOST" mərkəzləri bu sahədə ölkəmizin yeni brendini formalaşdırır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları bununla əlaqədar deyirdi: "Həm DOST, həm də "ASAN xidmət" mərkəzləri bizim intellektual məhsulumuzdur. İndi "ASAN xidmət" öz intellektual məhsulunu ixrac edir."

Azərbaycan Respublikasında "ASAN xidmət" və "DOST" mərkəzləri ilə yanaşı, korrupsiyaya qarşı mübarizənin sistemli, kompleks və innovativ xarakterinə xidmət edən nümunəvi dövlət xidmətlərindən biri də, KOBİA-dır. Bu xidmət, yəni Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2017-ci il tarixli Fərmanı [7] ilə yaradılmış, Dövlət başçısının 26 iyun 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə Agentliyin nizamnaməsi və strukturu təsdiq edilmişdir [8]. Agentlik ölkədə kiçik və orta biznesin inkişafını dəstəkləyən, KOB subyektlərinə bir sıra xidmətlər göstərən, dövlət orqanlarının bu sahədə xidmətlərinin əlaqələndirilməsini və tənzimlənməsini həyata keçirən publik hüquqi şəxsdir və İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərir.

Agentliyin strukturuna kiçik və orta biznes evləri, kiçik və orta biznesin inkişafı mərkəzləri, dövlət-sahibkar tərəfdaşlığının inkişafı mərkəzi, kiçik və orta biznesin inkişafı fondları daxildir. KOB-ların fəaliyyətinin tənzimlənməsində iştirak etmək, bu sahədə beynəlxalq təcrübədə geniş tətbiq olunan və müasir tələblərə cavab verən çevik idarəetmə sisteminin və səmərəli əlaqələndirmə mexanizminin tətbiqi yolu ilə KOB subyektlərinin ölkə iqtisadiyyatında rolunu möhkəmləndirmək, xüsusi çəkisini və rəqabət qabiliyyətini artırmaq, maliyyə resurslarına çıxış imkanlarını genişləndirmək və onlara institusional dəstək mexanizmlərini təkmilləşdirmək, dövlət və özəl qurumlarının bu sahədə fəaliyyətini əlaqələndirmək, regionlarda sahibkarlığın inkişafına əlverişli şərait yaradılması, bu sahəyə yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə nail olmaq bu Agentliyin əsas məqsədləridir. Missiya kiçik və orta biznesin tənzimlənməsi sisteminin səmərəliliyinin artırılması, çoxsaylı dəstək mexanizmləri və onlara sahibkarların rahat çıxışının təmin edilməsi, KOB sektorunun davamlı inkişafına nail olmaq və onun ölkə iqtisadiyyatındakı rolunun artırılmasından ibarətdir. Agentliyin hədəflərindən biri də qurumu sahibkarın dostu kimi önəmli missiyanın daşıyıcısına çevirməkdir.

Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi məqsədi ilə kiçik və orta biznesin iqtisadi inkişafda rolunun, ÜDM-də və məşğulluqda payının artırılması, rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsi, KOB subyektlərinin maliyyələşmə resurslarına sərfəli və səmərəli çıxışının təmin edilməsi, gündəlik istehlak malları ilə təminatın əsasən KOB subyektləri vasitəsilə həyata keçirilməsi, KOB-ların xarici bazarlara çıxış imkanlarının genişləndirilməsi strateji hədəflərdir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasında davamlı inkişafın təmin edilməsi məqsədi ilə dövlət idarəçilik orqanlarının fəaliyyətinin qabaqcıl dünya ölkələrinin təcrübəsinə uyğun sistemli surətdə innovativ metodlarla təkmilləşdirilməsi alternativi olmayan bir strategiya, doğruluğunun isbata ehtiyacı olmayan aksiomdur. Bu sahədə hüquqi tənzimləmənin və dövlət idarəçilik orqanlarının hüquqi statusunu müəyyənləşdirən hüquq normalarının sistemli və kompleks surətdə işlənib hazırlanması, dünya hüquq elminin mütərəqqi nailiyyətlərinə əsaslanmaqla yetkin hüquqi bazanın formalaşmasına nail olunması zəruridir. Dövlət idarəçilik orqanlarının fəaliyyətində şəffaflıq, operativlik, korrupsiyaya qarşı mübarizə və vətəndaş məmnunluğu təmin

edilməli, beynəlxalq təcrübədə geniş tətbiq olunan, müasir tələblərə cavab verən çevik idarəetmə sistemi və səmərəli əlaqələndirmə mexanizmləri tətbiq edilməlidir. Dövlət orqanlarının inzibati fəaliyyətinin innovativ formada dəqiq və yetkin hüquqi mexanizmlərlə əlaqələndirilməsi dövlətin mühüm funksiyalarının daha səmərəli və yüksək keyfiyyətlə həyata keçirilməsinin təminatıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosessual Məcəlləsi – https://www.e-qanun.az/
2. "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu – https://www.e-qanun.az/
3. "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu – https://www.e-qanun.az/
4. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında" 29 dekabr 1998-ci il tarixli Fərmanı – https://e-qanun.az/framework/3457
5. "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması və dövlət orqanları tərəfindən vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 13 iyul 2012-ci il tarixli Fərmanı - https://e-qanun.az/framework/23926
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 5 sentyabr tarixli 706 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin Əsasnamə" - https://e-qanun.az/framework/24212
7. "Kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində idarəetmənin daha da təkmilləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 28 dekabr 2017-ci il tarixli Fərmanı. - https://e-qanun.az/framework/37470
8. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 26 iyun tarixli 148 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsi" - https://e-qanun.az/framework/39263
9. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin "Rəqəmsal inkişaf sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında" 27 aprel 2021-ci il tarixli Fərmanı – https://e-qanun.az/framework/47331
10. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasında Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında 2025-ci il 16 yanvar tarixli Fərmanı – https://e-qanun.az/framework/58765
11. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 17 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2025–2030-cu illər üçün Dövlət proqramı" - https://static.president.az/upload/Files/2025/09/18/
12. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun "Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair" 10 dekabr 2024-cü il tarixli qərardadı – https://constcourt.gov.az/az/decisions

13. "İnzibati və mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 10 aprel 2015-ci il tarixli 4 nömrəli qərarı – https://supremecourt.gov.az/az
14. "İnzibati məhkəmə icraatında iddianın mümkünlüyünə dair" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 10 aprel 2015-ci il tarixli 5 nömrəli qərarı – https://supremecourt.gov.az/az
15. "İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2021-ci il 19 noyabr tarixli 10 nömrəli Qərarı – https://supremecourt.gov.az/az
16. "İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qaydasında tətbiq edilən müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirləri haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 2023-cü il 4 oktyabr tarixli 14 nömrə qərarı – https://supremecourt.gov.az/az
17. "ASAN xidmət" Afrikada beynəlxalq forum təşkil edib - https://asan.gov.az/media/press-releases/
18. Pakistanda "ASAN xidmət" konsepsiyası tətbiq ediləcək - https://asan.gov.az/media/press-releases
19. "ASAN xidmət" təcrübəsi Karib hövzəsi ölkələrində - https://asan.gov.az/media/press-releases/
20. İsaxan Vəliyev. Yüksək səriştəli idarəçilik modeli // "Dövlət İdarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə" yurnalı, 2019-ci il. №2 (66), səh: 137-142.
21. Murtəza Həsənov. Müasir Azərbaycanın dövlət idarəçilik sistemində innovasiya siyasəti // "Dövlət İdarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə" yurnalı, 2023-cü il. №2 (82), səh: 243-256.
22. Elnur Əliyev. Müasir mərhələdə dövlət idarəçiliyində inzibati islahatların konseptual əsasları: beynəlxalq və milli təcrübənin müqayisəli analizi // "Dövlət İdarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə" yurnalı, 2023-cü il. №2 (82), səh:257-274.
23. Kərimov Səyyad, Vəliyeva Günəş. İnzibati icraat haqqında Azerbaycan Respublikası Qanununun kommentariyası, Bakı 2006.
24. Oğuz Sancakdar, Lale Burcu Önüt. İdare Hukuku. Teorik Çalışma Kitabı. Baskı, Ekim 2024.
25. Akyılmaz Bahtiyar,Murat Sezginer, Cemil Kaya. Türk İdare Hukuku , Ankara 2009.
26. Mayer O. Deutsches Verwaltungsrecht. Leipzig, 1924. 409 s.
27. Купреев С.С. Генезис понятия "административная деятельность" в юридической науке // Полицейская деятельность. 2017. № 5. С. 16-29.
28. Купреев С.С. О термине «государственное управление» в современном административном праве // Административное право и процесс. 2011. № 6. С. 10-12.
29. Купреев С.С. О некоторых понятиях (категориях) современного административного права // Полицейская деятельность. 2011. № 5. С. 16-24.
30. Бунякин Н.Е. Концепция становления и развития административного права в России. Тамбов, 2002. с. 32-36.

Açar sözlər: *dövlət idarəçilik orqanları, dövlət idarəetmə sistemi, inzibati fəaliyyət, korrupsiyaya qarşı mübarizə, şəffaflıq, operativlik*

Seyfulla Aslanov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Law, Lecturer, Ph.D. in Law

LEGAL REGULATION OF THE ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF PUBLIC ADMINISTRATION BODIES

ABSTRACT

The article examines the issues of improving the activities of public administration bodies through innovative methods in a systematic manner, in accordance with the experience of leading countries, with the aim of ensuring sustainable development. The necessity of elaborating a comprehensive legal framework and legal norms that determine the legal status of public administration bodies has been substantiated. It is emphasized that the formation of a mature legal basis should rely on the progressive achievements of world legal science.

The study also explores issues such as transparency, efficiency, anti-corruption efforts, and ensuring citizen satisfaction in the activities of public administration bodies. Furthermore, it analyzes flexible management systems and effective coordination mechanisms that are widely applied in international practice and meet modern requirements. The coordination of the administrative activities of state bodies through precise and advanced legal mechanisms in an innovative manner is considered a guarantee for the more effective and high-quality implementation of the essential functions of the state.

Keywords: *public administration bodies, public governance system, administrative activity, anti-corruption, transparency, efficiency*

Сейфулла Асланов

Преподаватель кафедры Права
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по праву

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются вопросы совершенствования деятельности органов государственного управления с целью обеспечения устойчивого развития посредством применения инновационных методов на системной основе в соответствии с опытом ведущих стран мира. Обоснована необходимость комплексной разработки правового регулирования и правовых норм, определяющих правовой статус органов государственного управления. Показано, что формирование зрелой правовой базы должно опираться на прогрессивные достижения мировой юридической науки.

В работе анализируются вопросы обеспечения прозрачности, оперативности, борьбы с коррупцией и удовлетворённости граждан деятельностью государственных органов. Рассматриваются гибкие системы управления и эффективные механизмы координации, широко применяемые в международной практике и отвечающие современным требованиям. Координация административной деятельности государственных органов с использованием точных и современных правовых механизмов в инновационной форме рассматривается как гарантия более эффективного и качественного выполнения основных функций государства.

Ключевые слова: *органы государственного управления, система государственного управления, административная деятельность, борьба с коррупцией, прозрачность, оперативность*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.042

TARİX
HISTORY

UOT 94“19/…”

ТОФИК НАДЖАФЛИ

Заведующий отделом «История Азербайджана в XV-XVIII веках» Института истории и этнологии имени А.А. Бакиханова Национальной Академии Наук Азербайджана, доктор исторических наук, доцент

e-mail: tofignajafli@gmail.com

СЕФЕВИДСКО-ОСМАНСКО-МОСКОВСКОЕ СОПЕРНИЧЕСТВО ЗА КАВКАЗ (ПОСЛЕДНЯЯ ЧЕТВЕРТЬ XVI - НАЧАЛО XVII ВЕКА)

Введение

Заключение Амасийского мира в 1555 году между Сефевидским государством и Османской империей действительно стало важным этапом в истории региона, так как временно завершило продолжительный конфликт между двумя крупными державами. Этот мир определил зоны влияния в Закавказье, однако открыл возможности для других актеров, таких как Московское государство, усилить свое влияние на стратегически важных территориях. Иван IV (Грозный), воспользовавшись относительной стабильностью в отношениях между Османской империей и Сефевидами, провел успешные военные кампании против Казанского (1552 г.) и Астраханского ханств (1556 г.), что позволило Московскому государству взять под контроль Волжско-Каспийский торговый путь. Эти завоевания укрепили позиции Москвы в регионе, а также создали предпосылки для установления контактов с Кавказом и азербайджанскими землями, входившими в состав Сефевидского государства.

Планы Османской империи в ответ на расширение Московского государства включали не только восстановление Казанского и Астраханского ханств, но и строительство стратегического канала между Доном и Волгой для установления прямого сообщения между Черным и Каспийским морями. Однако неудачный поход османской армии в Поволжье в 1569 году и разрушение русской крепости при устье Сунжи в Терек стали символом ограниченности османских возможностей в этом регионе. Эти события подтвердили стратегическую важность Поволжья и Северного Кавказа как арены борьбы крупных держав за влияние [2, с. 308].

Таким образом, середина XVI века ознаменовалась не только завершением одного из крупных региональных конфликтов, но и началом нового этапа геополитического противостояния, включающего Московское государство, Османскую империю и Сефевидское государство.

События, связанные с осадой Астрахани османо-татарским войском и последующими дипломатическими маневрами, ярко иллюстрируют сложные геополитические отношения середины XVI века. Московское государство, стремясь укрепить свои позиции в Поволжье и на Кавказе, ока-

залось вовлечено в противостояние с Османской империей и ее союзниками, включая Крымское ханство.

По свидетельству А.П.Новосельцева, ссылающегося на Н.М.Карамзина, попытки Сефевидов наладить военный союз с Москвой в это время свидетельствуют о нараставшем осознании угрозы, исходящей от Османской империи. Посольство Сефевидов в Москву с предложением союза и отправка царем Иваном IV посланника Александра Хозникова в Сефевидский дворец демонстрируют интерес обеих сторон к координации усилий против общего врага. Однако отсутствие результатов этих переговоров указывает на сложность согласования интересов двух государств, разделенных культурными, религиозными и геополитическими различиями [13, с. 449-450].

Неудача османского похода на Астрахань в 1569 году, несмотря на поддержку Крымского ханства, подчеркнула ограниченность ресурсов и возможностей Османской империи для экспансии на Поволжье. Однако ответные походы крымского хана на Москву, инициированные султаном, продолжали оказывать давление на Московское государство. В это же время царь Иван IV, несмотря на враждебные действия османов и крымских татар, предпринимал попытки восстановить отношения с Османской империей, что, вероятно, объясняется стремлением избежать войны на два фронта, учитывая его параллельные усилия по выходу к Балтийскому морю в ходе Ливонской войны [13, с. 450].

В последней четверти XVI века обострение борьбы за влияние на Кавказ стало одним из ключевых направлений геополитического соперничества между Османской империей, Сефевидским государством и Московским княжеством. Нарушение условий Амасийского мира султаном Мурадом III и начало войны против Сефевидов в 1578 году ознаменовали новый этап османской экспансии в регионе. Для ослабления Сефевидов Османская империя активно вмешивалась во внутренние дела Кавказа, подстрекая местные феодальные образования, такие как дагестанские княжества, к борьбе против Сефевидов и Московского государства [12, с. 137].

1. Попытки Московского государства закрепиться на Кавказе

Московское княжество в это время продолжало укреплять свои позиции на Северном Кавказе, используя переход Кабарды в вассальную зависимость в 1557 году. Это позволило Ивану IV продвинуться дальше вглубь региона и занять стратегически важные позиции. Жалобы кахетинского царя и дагестанских князей на действия шамхала Тарковского предоставили Москве повод для вмешательства и укрепления своего влияния.

Попытки Москвы построить крепость на реке Терек в 1576 году и последовавшие за этим события, такие как нападение Гази Мирзы, организованное по требованию крымского хана Девлет Герая, свидетельствуют о сложности взаимоотношений в регионе. Гибель Гази Мирзы в 1577 году устранила одного из главных противников московских инициатив, что способствовало дальнейшему укреплению позиций Москвы на Северном Кавказе [9, с.82].

Используя внутренние конфликты между феодальными правителями региона, Иван IV стремился укрепить свои связи с кабардинскими князьями и другими местными элитами, одновременно предотвращая османское влияние на Северном Кавказе. Укрепление позиций Москвы здесь также имело важное стратегическое значение для противодействия возможной османской агрессии, направленной на Южный Кавказ, и для защиты путей сообщения с Закавказьем.

Таким образом, в конце XVI века Кавказ стал ареной жестокой борьбы за влияние, где местные княжества и правители, с одной стороны, выступали объектами внешнего

давления, а с другой – использовались крупными державами как инструменты для реализации своих геополитических амбиций.

Дипломатические и военные события этого периода подтверждают сложность и многослойность отношений между Османской империей, Сефевидами и Московским государством, где интересы союзников и противников часто пересекались, порождая нестабильные союзы и временные компромиссы.

События 1578–1580 годов на Северном Кавказе ярко иллюстрируют нарастающее соперничество между Османской империей, Сефевидским государством и Московским княжеством за влияние в этом стратегически важном регионе. Важным этапом этого противостояния стало строительство и восстановление русских крепостей на Кавказе.

Предложение Ганбулат-хана, правителя Малой Кабарды, о возведении крепости на Сунже в 1577 году свидетельствует о стремлении некоторых местных правителей заручиться поддержкой Москвы против более мощных внешних сил, таких как Османская империя. Построенная в 1578 году крепость на Сунже и восстановление Терской крепости в 1580 году стали стратегическими шагами Московским княжеством для укрепления своего военного присутствия и контроля над ключевыми территориями (12, с. 286).

Русские действия находили поддержку со стороны Кахетинского царства. Александр II, царь Кахетии, видя ослабление позиций Сефевидов на Кавказе под натиском османской армии и давление со стороны шамхала Тарковского, рассчитывал на помощь Московского княжества в урегулировании конфликтов с дагестанскими правителями и в защите своих земель. Обращение кахетинских феодалов за поддержкой Москвы, вызванное территориальными спорами с шамхалом, дополнительно способствовало расширению московского влияния.

Казаки, расселенные вокруг Терской крепости, а также вдоль рек Терека, Сунжи и Гойсу, играли ключевую роль в борьбе против османской экспансии. Они не только защищали русские фортификационные укрепления, но и активно участвовали в военных действиях на Кавказе, формируя основу для дальнейшего укрепления позиций Москвы в регионе (12, с. 286).

Таким образом, в конце 1570-х годов усилия Москвы по созданию сети крепостей, поддержке местных княжеств и координации действий с казаками стали важным элементом её политики на Кавказе. Это не только усиливало противостояние с Османской империей, но и позволяло Москвы закрепляться на стратегических рубежах, формируя плацдарм для дальнейшего продвижения и влияния.

На фоне начавшейся в 1578 году османско-сефевидской войны обращения царя Кахетии Александра II к Москве отражают сложную геополитическую обстановку на Кавказе. Кахетинский правитель стремился защитить свои земли от османской агрессии и шамхала Тарковского, а также рассчитывал на поддержку Москвы как сильного христианского союзника в противостоянии с мусульманскими державами [11, с. 284-285].

Отправка кахетинских послов в Москву с просьбой о строительстве крепости на Тереке и открытии пути в Грузию свидетельствует о понимании Александром II стратегической важности русской помощи для сохранения независимости Кахетии. Строительство крепости на Тереке соответствовало интересам Москвы. Русские рассматривали христианские княжества Грузии, такие как Кахетия, как потенциальных союзников в борьбе против османского и сефевидского влияния. Поддержка грузинских правителей также соответствовала религиозным и политическим устремлениям Москвы, позиционировавшей себя как защитницу православия.

Таким образом, просьба кахетинского царя о строительстве крепости и интерес

Москвы к этому проекту стали важной частью стратегического взаимодействия в борьбе за Кавказ, укрепляя позиции Москвы и создавая предпосылки для дальнейшего продвижения ее влияния в регионе.

Кавказ в конце XVI века стал ареной сложных взаимодействий и союзов, обусловленных борьбой за влияние между Османской империей, Сефевидским государством и Московским княжеством. Для Москвы укрепление позиций на Кавказе через строительство фортификационных сооружений и установление контактов с местными христианскими княжествами, такими как грузинские царства, стало частью стратегической политики, направленной на противодействие османской экспансии.

Строительство крепости на берегу реки Тюмени, притока Терека, являлось ключевым элементом этих усилий. Крепость позволяла контролировать пути, которые могли использовать османы для проникновения на Южный Кавказ и в Закавказье. Москва рассматривала грузинских князей-христиан как союзников, на которых можно опереться для расширения своего влияния на Кавказе. Усиление контроля Москвы на Северном Кавказе отвечало интересам Сефевидов, которые стремились сдерживать османскую агрессию в Азербайджане и на Южном Кавказе.

Визит русского посла Григория Васильчикова к шаху Аббасу I в 1588 году подтвердил готовность Москвы к сотрудничеству с Сефевидами. Сообщение о строительстве крепости на Тереке, а также заверения о том, что османы не будут пропущены через реку в земли Гызылбашей, укрепили доверие между двумя державами. Благоприятное отношение шаха Аббаса к русскому посланнику демонстрировало интерес Сефевидов к союзу с Москвой как эффективному способу противодействия османской оккупации [15, с. 128, 290; 17, с. 103; 12, с. 287].

Таким образом, укрепление Москвы на Кавказе через строительство крепостей и дипломатические контакты с Сефевидами и грузинскими княжествами стало важным шагом в противостоянии османской экспансии и позволило Москве усилить своё влияние в регионе. Это сотрудничество также подчеркнуло общий интерес Москвы и Сефевидов в сдерживании османской агрессии.

2. Инициативы Османской империи по укреплению на Кавказе

В конце XVI века Османская империя активно использовала свои дипломатические и военные рычаги для укрепления позиций на Кавказе. Особое внимание уделялось местным правителям и элитам, чья лояльность была ключевой для реализации османских планов в регионе. Стратегия султана Мурада III заключалась в укреплении связей с кавказскими правителями, особенно теми, кто находился в вассальной зависимости от Крымского ханства. В 1578 году султан Мурад III в письме к черкесским и абазинским беям напомнил им об их прежней верности Османскому государству. Это письмо, направленное на привлечение к османской кампании против Сефевидов, демонстрирует стремление Османской империи мобилизовать силы своих вассалов для укрепления влияния на Северном Кавказе. В 1582 году заслуги карачаевских лидеров, беглярбека Каншава и Мирзы, получили высокую оценку султана за их помощь в войне с Сефевидами. Это указывает на важность их вклада в османскую стратегию, а также на заинтересованность Османской империи в поддержке со стороны влиятельных кавказских правителей [9, с. 82].

В 1583 году правитель Великой Кабарды, Мехмедбей, выразил покорность Османскому государству. Его лояльность, а также оценка заслуг кабардинских беков в османских фирманах, свидетельствуют о попытках Османской империи закрепить своё влияние на Северном Кавказе через поддержку отдельных местных лидеров.

Параллельно с попытками Османской империи усилить своё влияние на Кавказе, Московское княжество стремилось противодействовать этим планам. Построение крепостей, таких как на реке Терек, и налаживание связей с христианскими княжествами Грузии и Северного Кавказа являлись частью стратегии Москвы. В ответ Османская империя активизировала сотрудничество с правителями, ориентированными на Крымское ханство, стараясь усилить свои позиции в противостоянии с Москвой и Сефевидами.

Кабардинские беки сыграли важную роль в поддержке османских войск. Построив мост через Терек, они обеспечили беспрепятственное продвижение армии Осман-паши по маршруту Терек-Бештав-Кубань в направлении Тамани. Это свидетельствует о сложной ситуации в регионе, где местные феодалы, разрываемые между лояльностью Османской империи, Москвой и Сефевидами, часто выступали в роли союзников сильнейшего на тот момент актора.

После успешной кампании 1583 года османский султан Мурад III в 1584 году решил укрепить позиции Османской империи на Северном Кавказе, поручив строительство крепости на Тереке кабардинским бекам и правителю Дербенда Джафар-паше. Это стало частью стратегии османов по контролю над ключевыми маршрутами и укреплению своего влияния в регионе [9, с. 82].

Эти события усилили напряжённость между Османской империей и Московским государством. Захват и разрушение русских крепостей не только ослабили московское влияние на Северном Кавказе, но и вынудили Москву искать новые пути для сохранения контроля в регионе. В то же время, поддержка османов местными правителями, такими как кабардинские беки, указывала на необходимость более активной политики со стороны Москвы для привлечения лояльности кавказских элит.

Таким образом, османская экспансия в 1580-х годах на Северном Кавказе и столкновения с московскими войсками стали важным эпизодом в борьбе за этот стратегический регион, формируя обстановку, которая в дальнейшем повлияла на взаимоотношения крупных держав и их союзников.

Во время Сефевидско-османской войны (1578–1590 гг.) Османская империя активно стремилась укрепить своё влияние на Северном Кавказе. Это противостояние оказало значительное влияние на региональную динамику, в том числе на отношения Османской империи с Московским княжеством. 21 октября 1583 года османская армия под командованием Озде-мироглу Осман-паши, направляясь из Дербенда в Керчь, вступила в столкновение с русскими войсками [5, с. 173-176]. Трёхдневное сражение завершилось отступлением русских, что позволило османским силам временно захватить крепости Терек и Сунджа. Эти крепости, ранее построенные Москвой для защиты своего влияния в регионе, были разрушены османами, что стало значительным ударом по позициям Москвы на Кавказе [9, с. 83].

Таким образом, османская политика на Кавказе в конце XVI века была сосредоточена на укреплении контроля через систему лояльных вассалов. Однако конкуренция с Московским княжеством и Сефевидским государством создавала напряжённую и нестабильную обстановку в регионе, усиливая соперничество за Кавказ.

В 1586 году Московское княжество предприняло значительные усилия для укрепления своего влияния на Кавказе, что стало продолжением политики, направленной на противодействие османскому и сефевидскому влиянию в регионе.

Царь Фёдор I Иванович через своего посланника Русина Данилова предложил кахетинскому царю Александру II союз и покровительство. Этот шаг стал частью долгосрочной стратегии Москвы по укреп-

лению своих позиций на Кавказе через установление связей с местными христианскими правителями. Александр II отправил в Москву вместе с Русиным греческого священника Кирилла Ксантопулоса и Хуршида из черкесских дворян. После переговоров 28 сентября Кахетинское царство было принято под покровительство Москвы. Взамен Александр II согласился посылать царю в год 50 пудов шелка, по 10 ковров, вытканных золотой и серебряной нитью [19, с. 60-61; 3, с. 100].

Этот фрагмент описывает напряженные дипломатические отношения между Османской империей, Сефевидским государством, Кахетией и Русским царством в конце XVI века. Шаги, предпринятые кахетинским царем Александром II, явно обеспокоили Сефевидов, поскольку Кахетия была их вассалом. В свою очередь, вмешательство русского царя, направленное на привлечение Кахетии в сферу своего влияния, усилило трения между Москвой и Османской империей. Этот фрагмент описывает напряженные дипломатические отношения между Османской империей, Сефевидским государством, Кахетией и Русским царством в конце XVI века. Шаги, предпринятые кахетинским царем Александром II, явно обеспокоили Сефевидов, поскольку Кахетия была их вассалом. В свою очередь, вмешательство русского царя, направленное на привлечение Кахетии в сферу своего влияния, усилило трения между Москвой и Османской империей [19, с. 62; 9, с. 83].

Важно отметить, что отправка послов, таких как Джамшид-хан от Сефевидов и Биркин от Москвы, показывает сложную сеть дипломатических контактов, направленных на урегулирование конфликта и выработку новых союзов. Взаимодействие между русскими, грузинскими и османскими посланниками свидетельствует о многостороннем характере этого кризиса. Эти события подчеркивают стратегическое значение Кавказа как региона, где сталкивались интересы крупных держав.

В ответ на строительство русскими новой крепости на берегу реки Терек и требования Великого Ногайского бея Урус хана и шейбанидского правителя Абдуллы II, Османская империя решила предпринять военные действия с целью захвата Астрахани [9, с. 83].

Главнокомандующим османской армией был назначен Пияла паша, а также был отправлен приказ крымскому хану Исламу Гераю и ногайским беям оказать помощь в ходе похода, который должен был начаться весной 1588 года. Однако из-за того, что Османская империя с 1578 года вела долгую войну с Сефевидами, основные силы были заняты на другом фронте. В результате поход на Астрахань был отложен [О походе османов в Астрахань см.: 8, с.161-166].

Это событие подчеркивает важность Кавказа и Астраханского региона как стратегических точек, за которые велась борьба между великими державами того времени. Военные кампании Османской империи в этот период показывают, насколько многозадачной и сложной была внешняя политика Османов, которые одновременно сталкивались с угрозами как со стороны Сефевидов, так и со стороны Московского государства.

Отложение похода также иллюстрирует ограниченность ресурсов Османской империи, не позволяющих вести несколько крупных военных кампаний одновременно. Этот момент может быть интересен для дальнейшего анализа военно-стратегической ситуации того времени, а также воздействия этих событий на московско-османские отношения.

Важно отметить, что несмотря на угрозы со стороны османских султанов и неопределенность по поводу казанского и астраханского вопросов, Османская империя не осуществляла военных действий против Москвы вплоть до 1678 года [7, с. 13].

Дипломатические попытки Московского государства в этот период, вероятно,

были направлены на то, чтобы избежать вооруженного конфликта с Османами, который мог бы повлиять на стабильность в регионе, где сталкивались интересы разных держав. Османское государство, хотя и угрожало Москве, видимо, предпочло решать свои вопросы с московским правительством мирным путем или по крайней мере, откладывало активные военные действия, возможно, из-за других стратегических приоритетов или внутренней нестабильности.

Этот период также может быть интересен в контексте того, как Московское государство и Османская империя пытались сбалансировать свои интересы на Кавказе, в Поволжье и на других стратегически важных территориях.

События 1587 года, когда по просьбе султана Мурада III войско крымского хана разгромило союзника Москвы – бека Малой Кабарды, и решение Османской империи начать поход на Астрахань, сыграли ключевую роль в принятии Московского государства стратегических шагов на Кавказе. Ответом на эти угрозы стало строительство в 1588 году Терского поселения и Терской крепости, расположенной недалеко от слияния рек Терек и Тюмень, как оборонного и стратегического объекта для защиты московских интересов в регионе [14, с. 125].

Терская крепость стала важным военным и экономическим центром Северного Кавказа. В ней размещались русские военные силы и пушки, присланные из Астрахани, что делало крепость основной базой для атак на соседние кавказские народы, такие как кумыки и аварцы. Кроме того, крепость сыграла значительную роль как пункт для дипломатических миссий, включая контакты с Грузией. Это укрепление не только обеспечивало военную защиту, но и способствовало экономическому развитию региона, так как вокруг крепости регулярно проводился базар, привлекавший чеченцев и ингушей, что способствовало торговле и взаимодействию между различными этническими группами [14, с. 125-126].

Таким образом, создание Терской крепости стало важным этапом в укреплении Московского влияния на Кавказе, служа как военной, так и дипломатической базой. Этот шаг позволил Московскому государству контролировать важные торговые и стратегические маршруты, а также укрепить свои позиции на южных границах, где оно сталкивалось с угрозами со стороны как Османской империи, так и крымского ханства.

В июле 1588 года некоторые кабардинские беки, учитывая помощь русского царя Федора, приняли решение о покровительстве Москвы, заключив соглашение, что они будут защищены от всех врагов. Этот шаг стал важным сигналом укрепления позиций Московского государства на Кавказе, в частности, в регионе, где активно действовали османские и крымские войска. Покровительство Москвы для кабардинских вождей обеспечивало им защиту и стабильность в условиях внешней угрозы [9, с. 84].

Строительство Терской крепости в 1588 году стало важным элементом расширения влияния Москвы на Северном Кавказе. Терская крепость располагалась на территории Тюменского княжества, которое до этого находилось под контролем Газигумука, и с её появлением эта территория перешла под власть Московского государства. С этим шагом Москова укрепила свои позиции на южных рубежах и установила контроль над важным стратегическим регионом, обеспечив таким образом защиту как для своих союзников, так и для торговых путей, которые проходили через эти земли [9, с. 84].

В 1590-1591 годах русские войска продолжили продвижение на юг, строя новые крепости на реке Сунже и Сулаке, что свидетельствует о расширении московского присутствия и закреплении контроля над Кавказом. Эти фортификационные сооружения не только обеспечивали оборону от возможных нападений, но и служили важными центрами для дальнейших операций

на Кавказе. Это продвижение способствовало установлению контактов с местными чеченскими племенами, которые стали искать сотрудничество с Москвой. Создание и укрепление новых укреплений на реках Терек, Сунджа и Гойсу стало важным фактором для расширения влияния Москвы в регионе и в целом служило одним из элементов её стратегии по укреплению своих позиций на южных рубежах, что имело значительные последствия для османских и крымских интересов в этом регионе.

Весной 1588 года, когда кахетинская делегация направлялась в Москву, к ней присоединились представители других кавказских народов, в том числе Батай, племянник шейха Мирзы, бея племени Окок, и Алгас, бей Малой Кабарды. Эти персонажи сыграли важную роль в укреплении связей между Москвой и Кавказом. 31 октября того же года делегация была принята царем Федором, что подчеркивает растущее влияние Москвы в регионе [10, с. 63].

В письме шейха Мирзы царю Федору он подчеркивал свою верность и преданность, напоминая о службе его отца, Омар-Мирзы, а также о том, что он и его народ всегда готовы были выступить на стороне Москвы. Он также сообщил о 500-тысячном вооруженном отряде, который был всегда готов к действиям. Это письмо иллюстрирует важность личных и военно-политических союзов для укрепления позиций Москвы на Кавказе, где могучие местные вожди и их войска играли ключевую роль в локальной политике [10, с. 63]. 27 февраля 1589 года посол Кахетии, прибывший в Москву, обратился с просьбой о предоставлении помощи в виде священников, мастеров для литья пушек, ружей и изготовления пороха, а также различных ремесленников и соколов. В обмен на эту помощь Кахетия готова была перейти под Московское покровительство. Этот запрос демонстрирует, как Московское государство использовало свои ресурсы для укрепления влияния на Кавказе, а также как местные правители, такие как кахетинский царь, искали поддержки и защиты от внешних угроз, в первую очередь от Османской империи и ее вассалов [10, с. 63].

Кахетия, находясь в сложном геополитическом положении, стремилась обеспечить свою безопасность, наладив тесные связи с Московской. Мастера и ремесленники, которых просил посол, были необходимы для улучшения военной и экономической инфраструктуры Кахетии. Священники могли сыграть роль в укреплении религиозных связей, в то время как ремесленники и специалисты по оружию способствовали бы повышению военной мощи и укреплению оборонительных позиций. 22 марта 1589 года посол покинул Москву, что может свидетельствовать о начале реализации договоренностей, а также о том, что Москва начала активнее укреплять свои связи с Кахетией, направляя туда необходимые ресурсы. Эти шаги вписывались в более широкую стратегию расширения Московского влияния на Кавказе, что привело к дальнейшим дипломатическим и военным действиям в регионе в последующие десятилетия [10, с. 63].

3. Сефевидско-московское сближение в борьбе против Османской империи: открытый характер борьбы

Московское княжество в конце XVI века действительно проявляло активный интерес к политической ситуации на Кавказе и в государством Сефевидов, стремясь ослабить влияние Османской империи и укрепить свои позиции в регионе. В 1587 году шах Мухаммад Худабанда направил своего посланника Хади-бея в Москву с предложением о союзе против османов. Взамен Сефевиды предложили Москву города Баку и Дербенд, которые находились под контролем османов, что представляло собой значительный стратегический интерес для Московии, поскольку эти города располагались на важнейших торговых и военных

путях через Кавказ и Каспийское море [15, с. 23; 13, с. 453].

В ответ на это предложение, в 1588 году царь Федор Иоаннович отправил посланника, князя Г.Б.Васильчкова, во дворец Сефевидов для продолжения переговоров и сбора информации о политической ситуации в Персии. Князь Васильчков был направлен с двойной миссией: с одной стороны, для продолжения переговоров с Сефевидами по поводу возможного союза против Османской империи, а с другой – для получения разведывательной информации о внутреннем положении и внешней политике Сефевидского государства. Эти шаги показывают, как Москва пыталась укрепить свои позиции на Кавказе и в Центральной Азии, используя дипломатические каналы для расширения влияния и создания альянсов [15, с. 8, 88; 13, с. 453; 12, с. 99].

Поддержка Сефевидов в борьбе против Османской империи могла бы дать Москве возможность укрепить свои позиции на юге, а также создать угрозу для Османской империи с восточного фланга. Это также открывало бы для Москвы новые возможности для экономического и военного влияния в важнейших регионах, таких как Каспий и Кавказ.

Приход к власти шаха I Аббаса в Сефевидском государстве в начале XVII века не привел к значительным изменениям в отношениях с Московским княжеством. Аббас I продолжил политику своего предшественника, стремясь укрепить связи с Москвой и использовать её в борьбе против Османской империи. В частности, он поддержал идею создания военного союза с Москвой, направленного против Османов, особенно на Южном Кавказе.

Основной целью визита в Москву послов Сефевидов – Хади-бея и Будаг-бея в 1590-е годы было укрепление военного союза между Сефевидами и Москвой. Они пытались вовлечь в этот альянс грузинского царя и дагестанского шамхала, что позволило бы создать многопрофильный фронт против Османской империи. Сефевидский шах, осознавая важность союза с Москвой, стремился заручиться помощью Москвы в борьбе за контроль над Южным Кавказом, который был стратегически важен для обоих государств [15, с. 92-93; 13, с. 453].

Сефевиды пытались использовать Московию как союзника в своих амбициях по ослаблению Османской империи в регионе. Южный Кавказ был важнейшим театром военных действий между этими двумя великими державами, и поддержка Москвы могла существенно повлиять на баланс сил в этом регионе. Это сотрудничество с Москвой предоставляло шаху Аббасу I возможность получить поддержку для защиты своих территорий на Кавказе, а также повысить свое влияние в регионе, где османские войска продолжали активно действовать.

Данный фрагмент описывает ситуацию в период после Стамбульского мира (1555), когда некоторые прикаспийские регионы Азербайджана и Дагестан остались под контролем Османской империи. Это стало причиной того, что Сефевидский Иран и Московское государство начали искать способы сотрудничества, чтобы противостоять османам и освободить важные торговые пути через Волго-Каспийскую низменность. Борис Годунов, царь Московии, отправил своего посланника, Ярославского, в Исафахан с предложением о военной помощи в случае, если шах Сефевидов не заключит мир с Османской империей. Существование общего интереса – освобождения важного торгового маршрута – создавало потенциал для союзных отношений между двумя странами. Однако, несмотря на эти попытки, сближение между государствами не привело к желаемому результату [1, с. 253-254]. Причины такого исхода могут быть связаны с различиями в интересах, стратегическом расчете и внутренней политической ситуации в обеих странах, что часто препятствует созданию устойчивых и долгосрочных альянсов.

Заключение Сефевидско-Османского мира в 1590 году, по сути, стало неожиданностью для московского князя, поскольку царь и его правительство ожидали продолжения конфликта между Сефевидами и Османской империей. После подписания мирного соглашения, посланник Сефевидов Гази Хосров сообщил русским властям, что мир носит временный характер и что, после разрешения вопроса о Хорасане, военные действия с Османской империей возобновятся. Это свидетельствует о том, что Сефевиды рассматривали мир как стратегическую паузу, а не как долгосрочное прекращение военных действий [15, с.185-186; 13, с. 454].

В этот период политические интересы Сефевидского государства и Московского княжества оставались схожими, особенно в контексте борьбы с Османской империей. Несмотря на формальное заключение мира, идеи о создании военного союза против османов не утратили своей актуальности. Обмен посланниками продолжался, а Москва активно поддерживала Тебриз в плане поставок оружия и боеприпасов, что подтверждает их стремление продолжать взаимодействие в военной сфере.

Таким образом, хотя мирный договор формально установил паузу в боевых действиях, стратегическое сотрудничество между Сефевидами и Московией не прекращалось, а подготовка к возможному возобновлению войны с Османами оставалась в повестке дня обеих сторон.

В то же время, укрепление отношений Московии с Кахетией свидетельствует о том, что Московское государство стремилось наладить альянсы на Кавказе, поддерживая безопасность и расширяя свое влияние на стратегически важном направлении. Визит Семена Звенгородского и договор с Кахетией подтверждают попытки Москвы создать региональные блоки безопасности и стабилизировать ситуацию в своих интересах в свете конфликтов с Османской империей и другими соседями.

Таким образом, в данном контексте внешняя политика Московии 1580-1590-х годов была многоплановой и сосредоточенной на поддержке своих интересов через дипломатические, экономические и военные средства.

Этот еще более подробно раскрывает динамику отношений Московского государства с Кавказом в конце XVI века, демонстрируя не только дипломатическое, но и военно-техническое сотрудничество. Визит послов и передача соглашения Александру II – важный элемент русско-кахетинских связей. Примечательно, что кахетинские послы, в частности Сулейман-бей и Хуршид-бей, были не просто дипломатами, но также участниками обмена культурными и военными знаниями, что подчеркивает многоуровневость и многофункциональность таких визитов.

Просьба кахетинцев отправить мастеров для военного и художественного обеспечения отражает практическую сторону сотрудничества: в ответ на просьбу о иконописцах, метальщиках пушек и других специалистах Московия не только удовлетворяет культурные потребности (иконописцы), но и направляет военных специалистов, что подчеркивает стратегический подход царя Федора к укреплению своего влияния в этом регионе.

Ответ царя Федора Александра II, с одной стороны, демонстрирует заботу о кахетинских союзниках и готовность помочь военными и техническими кадрами, а с другой – указывает на системные трудности, с которыми сталкивалось Московское государство, например, по вопросам своевременного обеспечения военной техникой и подготовкой специалистов [8, с. 167-168].

Таким образом, помимо дипломатических усилий, Москва активно использовала свою военную и промышленную мощь для поддержки своих союзников на Кавказе. Этот процесс также подчеркивает важность Пскова как военного центра в то время и роль Московии как поставщика военных

технологий и специалистов для стран Кавказа.

Это раскрывает напряженные отношения между Московским государством и Османской империей в конце XVI века. В 1592 году, во время переговоров с Григорием Нащо-киным, посланником царя Федора, османские власти выражали недовольство деятельностью донских казаков, которые совершали грабежи и разбои на территории, контролируемой Османской империей. Требования о сносе Терской крепости и передаче Казани и Астрахани, которые выдвигал османский посол Ридван Чавуш в 1593 году, иллюстрируют амбиции Османов по восстановлению своего влияния на Волге и на Кавказе [9, с. 85].

Отказ Москвы выполнить требования султана Мурада III, в частности, не разрушать Терскую крепость и не брать на себя ответственность за действия донских казаков, подчеркивает независимость и решимость Московии защищать свои стратегические интересы. Терская крепость, расположенная на границе с Кавказом, была важным опорным пунктом для защиты от кавказских и османских угроз, и ее разрушение означало бы ослабление обороны региона [9, с. 85].

Казачьи набеги, являясь важным элементом внешней политики Московии, создавали дополнительную нагрузку на дипломатические отношения с Османской империей, поскольку казачьи действия часто выходили за рамки контроля центральной власти. Русский ответ, который отказывался брать на себя ответственность за их действия, указывал на сложность управления казачьими территориями и дипломатическое стремление не вступать в прямое столкновение с Османской империей.

По указанию царя Федора, астраханский воевода князь Сицкий готовился к походу против Казикумухского шамхала в 1591 году, что указывает на интерес Москвы в укреплении своего влияния и обеспечении безопасности на Кавказе. Однако реальные военные действия произошли только в 1592 году, когда 5-тысячное русское войско, возглавляемое Терским воеводой князем Александром Засеки, в союзе с 10-тысячным кабардинским войском, захватило Эндерей и окрестные села. Это поражение Казикумухского шамхала и его отступление после ранений в бою стали важной вехой в борьбе за контроль над этим стратегическим регионом [19, с. 22].

Русская экспедиция в этом контексте демонстрирует не только военную силу Московии, но и важность коалиций с местными кавказскими княжествами, такими как Кабарда. Тот факт, что в этом походе принимали участие кабардинские войска, подчеркивает значимость политических и военных альянсов для достижения целей Московии.

Это еще раз подчеркивает стратегическое значение Кавказа для Московского государства в конце XVI века и активное вовлечение Москвы в военные и дипломатические события в регионе. Картли-кахетинские посланники предложили царю Федору использовать Тарки как базу для военных операций против Казикумухского шамхала и для контроля над важными торговыми путями, соединяющими Кахетию с Дагестаном. Это предложение было принято, что свидетельствует о заинтересованности Москвы в укреплении своих позиций на Кавказе и в обеспечении безопасности торговли с Востоком [20, с. 371].

Отправка 15-тысячного войска под командованием терского воеводы Ивана Хироского в 1593 году и успешное занятие Тарков с помощью Ококского бея шейх-мирзы стали важным шагом в реализации этого плана. Тарки, являясь стратегически важным городом в Дагестане, предоставляли отличную возможность для дальнейших операций против шамхала и для контроля над ключевыми торговыми маршрутами. Завоевание Тарков можно рассматривать как успешное применение военной силы в сочетании с дипломатической под-

держкой местных правителей, что показывало гибкость и эффективность Московской внешней политики в этом регионе [20, с. 371].

Кроме того, упоминание о Московском после Иване Всеволодском, который в июле 1593 года сообщил о событиях в Заям кахетинским посланникам и Александру II, подчеркивает роль дипломатических миссий в поддержке военных действий и укреплении альянсов. Послание посла демонстрирует важность информационного обмена и координации действий между различными странами и союзниками в стратегически важный период.

Таким образом, этот эпизод не только подтверждает активную военную политику Московского государства на Кавказе, но и показывает, как Москва использовала сочетание военной силы и дипломатии для укрепления своих позиций и решения политических и экономических задач в регионе.

В этот период Османская империя активно вмешивалась в конфликт между Московским государством и местными кавказскими правителями. Узнав о растущих связях между кахетинским царем Александром II и Московией, султан Мурад III распорядился активизировать действия против русских на Кавказе. Это решение стало реакцией на укрепление позиций Москвы в регионе и усиление влияния Кахетии, что угрожало интересам Османской империи в этой стратегически важной области.

В ответ на русские военные усилия, османский султан поддержал 15-тысячное дагестанское и черкесское войско под командованием Адиля Герая, сына Казикумухского шамхала. С помощью османской армии и пушек из Шамахи, войско Адиля Герая в 1594 году отвоевало Тарки, важный стратегический пункт, занятый русскими ранее в том же году. Это поражение русских войск под командованием терского воеводы Ивана Хворостого близ Буйнака (находится в Дагестане) стало значительным ударом для московской экспансии в этом регионе [16, с. 94].

Отступление русских войск с потерей 3 тысяч человек также подчеркивает сложность ведения военных действий на Кавказе, где московские силы сталкивались с не только местными кавказскими правителями, но и с активной поддержкой Османской империи. Это поражение продемонстрировало, насколько важно для Москвы было поддержание дипломатических и военных альянсов в регионе для противостояния объединенному сопротивлению Османов и их союзников.

Данный эпизод также иллюстрирует как слаженность османской политики, направленной на поддержание своего влияния на Кавказе, так и уязвимость русских войск в условиях многослойной политической ситуации на Кавказе, где местные конфликты переплетались с интересами крупных держав.

Этот отрывок описывает важные политические события в Грузии и её отношениях с Османской империей в конце XVI века, а также отражает сложные альянсы и стратегические маневры, которые предпринимали местные правители, такие как картлийский царь Симон I.

Симон I, будучи союзником Сефевидского шаха в Османско-Сефевидской войне 1578-1590 годов, активно участвовал в борьбе с османской оккупацией. Его действия были направлены на укрепление независимости Картли (восточной части Грузии) и на защиту интересов своего царства в сложной геополитической ситуации. Однако, после подписания договора с османским везирем Фархадом-пашой в 1588 году, Симон I оказался вынужденным подчиниться Османской империи. Это соглашение было частью более широкой османской политики в регионе, когда многие грузинские и кавказские правители под давлением османской силы соглашались на вассальные отношения с империей [9, с. 66].

Передача управления Кахетией Симону I в 1589 году, с уплатой ежегодной дани в 100 000 золотых монет, также демонстрирует типичный для османской политики способ управления регионами через установление вассальных отношений с местными правителями. В этом контексте, Кахетия, как и другие части Грузии, оказалась под фактическим контролем Османов, хотя официально сохраняла автономию через зависимость от османского султана [9, с. 66].

Тем не менее, несмотря на эти обязательства, Симон I продолжал вести тайную борьбу против османов, что свидетельствует о его стремлении сохранить независимость своего царства и искать возможности для сопротивления османскому влиянию. Это также отражает сложность грузинской политики того времени, когда правители, с одной стороны, вынуждены были подчиняться Османской империи, а с другой – искали возможности для сопротивления и сохранения собственной власти.

Стамбульский мир 1590 года, который завершил Османско-Сефевидскую войну, подтвердил статус Картли и Дагестана как территорий, находящихся под османским контролем, наряду с большей частью Азербайджана. Это укрепляло влияние Османской империи в Закавказье и Дагестане, но также создавалось пространство для новых политических маневров, в том числе с учетом конфликтов и интересов местных правителей, таких как Симон I.

Этот отрывок подчеркивает важную роль шаха Аббаса I в политике Закавказья в конце XVI века, когда он стремился укрепить Сефевидское влияние в регионе и ослабить османскую экспансию. В условиях растущего османского давления на Кавказ, шах Аббас в 1595 году инициировал союз с картлийским царем Симоном I и кахетинским царем Александром II, направленный против Османской империи. Этот альянс был частью более широкой стратегии Сефевидов по противостоянию османскому влиянию в регионе, и заключение союза с грузинскими правителями укрепляло позиции шаха Аббаса на Кавказе.

Важно отметить, что в рамках этого союза, который был направлен против общих врагов – Османской империи, – союзники обратились к европейским государствам с предложением присоединиться к их борьбе. Это показывает, что в этот период шах Аббас стремился создать широкий международный фронт против Османов, что также может свидетельствовать о его осознании того, что только с международной поддержкой можно эффективно бороться с могущественным врагом.

Однако, несмотря на это союзничество, ситуация на месте была гораздо более сложной. В 1598 году царь Симон I, несмотря на активную партизанскую борьбу против османов, потерпел поражение и был взят в плен. Это событие сильно повлияло на ход борьбы с Османской империей, поскольку Симон I был важным политическим и военным лидером в борьбе с османами. Его пленение также подчеркивает хрупкость усилий, направленных против мощной Османской империи, и демонстрирует трудности, с которыми сталкивались местные правители, даже имея в лице шаха Аббаса мощного союзника [18, с. 24].

Таким образом, этот эпизод иллюстрирует как стратегическое стремление к созданию региональных и международных союзов, так и реальные военные трудности, с которыми сталкивались кавказские и сефевидские силы в борьбе с Османской империей.

Это показывает сложные политические и военные отношения между государством Сефевидов и грузинскими царствами Картли и Кахети в начале XVII века. Шах Аббас I, стремясь укрепить свои позиции в войне против Османской империи, привлек к сотрудничеству картлийского и кахетин-

ского царей, призвав их участвовать в военных действиях. В 1604 году войска Картли и Кахети поддержали армию Сефевидов в кампании по освобождению Иревана от османского контроля. Шах Аббас разрешил Георгу X, царю Картли, вернуться в свое царство и поручил ему бороться с османским гарнизоном в Тифлисе. Однако царь Кахети, Александр II, не пользовался таким доверием и оставался под наблюдением при дворе шаха [18, с. 19-20].

Эти действия подчеркивают стратегический подход Шаха Аббаса к использованию грузинских княжеств как буферной зоны против Османской империи, а также его осторожность в управлении местной элитой, чтобы минимизировать риски предательства или неподчинения.

В этот период Московское княжество пыталось укрепить свои позиции на Кавказе, воспользовавшись войной Османского государства с Германией и государствами Сефевидов. В 1603 году царь Борис Годунов направил своего посланника Ярославского в Исфахан, предлагая помощь шаху Аббасу при условии, что тот продолжит войну против Османской империи и не будет заключать с ними мира [9, с. 68]. Это подчеркивает стремление Москвы поддерживать нестабильность у своего южного соседа – Османской империи.

В 1604 году Московские послы вступили в переговоры с Георгием, наследником кахетинского престола. Требование присяги на верность русскому царю отражает амбиции Москвы создать на Кавказе сферу влияния за счет установления вассальных отношений с местными правителями [10, с. 498].

Во время переговоров Георгий подчеркнул традиционное противостояние его семьи как османам, так и гызылбашам, опираясь на общую христианскую идентичность с Москвой. Это сыграло важную роль в сближении с Московским княжеством.

1 января 1605 года Георгий официально принес присягу на верность русскому царю. Этот шаг мог быть продиктован стремлением получить военную или политическую поддержку от Москвы в условиях давления со стороны более мощных соседей – Османской империи и Сефевидов [18, с. 20].

Таким образом, политика Бориса Годунова на Кавказе была направлена на ослабление Османской империи и укрепление связей с христианскими государствами региона, что было частью долгосрочной стратегии расширения Московского влияния.

В марте 1604 года, по приказу царя Бориса Годунова, на Северный Кавказ были направлены две армии под командованием Терского воеводы Ивана Бутурлина и генерала Василия Плещеева. Их целью было укрепление позиций Московское княжество в Дагестане и Кабарде. В апреле 1604 года 10-тысячное войско под предводительством Ивана Бутурлина вошло в Дагестан, заняв стратегически важные крепости Гойсу и Тарку.

Однако весной 1605 года ситуация изменилась. Объединённые силы османской армии, направленной Шамахинским бейларбеем, и дагестанские войска под командованием Эндерейского хана Султана Махмата и Адиль-Герая осадили Тарку. Русская армия, состоящая из 7 тысяч человек, вынуждена была покинуть город, но при отступлении потерпела сокрушительное поражение в битве между Тарку и Газиюрдом. Значительные потери включали гибель обоих командующих – Ивана Бутурлина и Василия Плещеева, а многие русские солдаты погибли в бою [20, с. 549-550].

После этого успеха османские и дагестанские войска захватили и разрушили все русские крепости на реках Сунджа, Сулак и Терек. Потерпев серьёзное поражение, русские были вынуждены отступить в Астрахань. Этот разгром остановил активное продвижение Московского царства на Северный Кавказ более чем на столетие – до начала Каспийского похода Петра I [9, с.86].

Эти события демонстрируют серьёзное сопротивление, с которым столкнулись русские войска в регионе, а также влияние османской политики на укрепление антирусских коалиций в Северном Кавказе.

В этот период шах Аббас I внимательно наблюдал за развитием отношений между Московским княжеством и Кахетией, считая, что кахетинский царь Александр II предал его, стремясь укрепить связи с Москвой. В ответ на это, шах Аббас в 1604 году призвал грузинских царей Картли и Кахетии выйти из-под османского влияния и признать власть Сефевидского государства.

После смерти картлийского царя Георгия X в 1606 году местная знать обратилась к шаху с просьбой назначить новым царём Картли 14-летнего Луарсаба. Шах Аббас I согласился удовлетворить просьбу грузинской знати и направил в Картли Мохаммеда Байдили Шамли с поручением передать шахский указ. Этот указ был представлен Луарсабу II и его матери Тамаре, узаконив правление молодого царя под покровительством Сефевидов [18, с. 20- 21].

Луарсаб II, возведённый на престол Картли при поддержке шаха Аббаса I, официально признал власть Сефевидов. Однако кахетинский царь Александр II, сблизившийся с Московским княжеством, стал объектом гнева шаха Аббаса I. Это привело к трагическим событиям в регионе.

После убийства Александра II в 1605 году, на престол Кахетии взошёл его сын Георгий III, заменивший Давида I, также убитого по приказу шаха. Однако 12 марта 1605 года войска, направленные шахом Аббасом I, устроили резню, убив Георгия III и его окружение. После этого власть в Кахетии была передана Константину, который принял ислам и полностью подчинился Сефевидской империи. Константин разорвал отношения с Московским княжеством и вышел из-под влияния Османской империи, укрепив союз с шахом Аббасом I.

В результате этих событий, русские послы и военные гарнизоны, находившиеся в Кахетии, в мае 1605 года были вынуждены покинуть регион. Эти действия шаха Аббаса I свидетельствовали о его решимости устранить любое влияние Москвы и Османской империи в Кавказском регионе и полностью подчинить Кахетию власти Сефевидов [6, с. 236].

В мае 1606 года Константин, правитель Кахетии, при поддержке армии Сефевидов предпринял военную кампанию в Ширван. Он успешно захватил Габалинскую крепость, однако попытка осадить Шамаху закончилась неудачей. Османские войска провели контратаку, в результате которой Константин был вынужден отступить в Кахетию, оставив противнику артиллерию и боевые припасы.

На обратном пути, на берегу реки Ганыг, произошёл конфликт между грузинскими и кызылбашскими солдатами, который перерос в беспорядки. Грузинские войска напали на кызылбашей и убили нескольких из них. Этот инцидент вызвал недовольство шаха Аббаса, который воспринял действия Константина как предательство и проявление неповиновения

В ответ шах Аббас I лишил Константина кахетинского трона. Власть в Кахетии была передана Теймуразу, внуку Александра II, что стало частью политики шаха по укреплению контроля над грузинскими княжествами через более лояльных правителей [9, с. 69; 18, с. 20].

5 июля 1606 года, после освобождения Гянджи от османов, шах Аббас I, воспользовавшись победой, двинулся на Тифлис. Армия Сефевидов под командованием Алигулу-хана без значительного сопротивления вошла в Тифлис. Алигулу-хан оставил в крепости сефевидский гарнизон и вернулся в лагерь шаха.

Шах Аббас I, вскоре прибывший в Тифлис, назначил комендантом города Дели Мохаммеда. С изгнанием османского гарнизона из Тифлиса, Картли фактически

была освобождена от османского владычества, что стало важным шагом в укреплении Сефевидского контроля на Кавказе. Однако, несмотря на этот успех, шах Аббас не остановился на достигнутом и вернулся к осаде Шемахи, продолжив свои усилия по восстановлению власти Сефевидов в регионе [18, с. 21].

В июне 1607 года, после освобождения города Шемахы от османской оккупации, Гайтакский уцмий Рустам-хан и Табасаранский масум решили выйти из-под власти Османской империи и подчинились Сефевидам. Это было важное событие, поскольку оно укрепляло влияние шаха Аббаса в регионе, ослабляя позиции Османской империи на Кавказе.

В августе того же года сефевидский военачальник Манучохр бек, получив поддержку от Гайтакского уцмия и Табасаранского масума, успешно захватил Дербенд, стратегически важный город на Каспийском побережье. Это событие значительно повлияло на баланс сил в регионе, так как Дербенд был ключевым пунктом, контролировавшим важные торговые и военные пути [9,70].

После освобождения Дербенда Шамхал Казигумика Ильгар-хан и Гази Акуша также решили выйти из-под власти Османской империи и выразили свою лояльность шаху Аббасу I. Они направили гонца в лагерь Сефевидов в Шамахе, официально заявив о своём подчинении.

Кроме того, мать Теймураза I, царя Кахетии, вместе с грузинскими дворянами посетила лагерь шаха Аббаса I, выразив своё послушание от имени сына. Этот шаг также укрепил отношения между Сефевидами и Кахетией, что было важным элементом в контексте политической ситуации на Кавказе, где шах Аббас I стремился создать прочный союз против Османской империи [9,70].

В результате нападения картлийского царя Луарсаба II на провинцию Чылдыр, Османская империя была вынуждена ответить военной акцией. Чылдырский бейларбей Мустафа-паша, возглавив войска, в апреле 1609 года начал поход на Картли с целью захватить важную крепость Гори, которая контролировала стратегическую дорогу на Тифлис.

Однако, когда османская армия попыталась переправиться через реку Кура, мосты были разрушены, что затруднило их продвижение. В итоге, османские войска, наступавшие по правому берегу реки, столкнулись с серьёзным сопротивлением. Царь Картли, при поддержке армии Сефевидов, расположенной в Тифлисе, сумел нанести османам решительное поражение в битве при Квишхати. Это сражение стало важной вехой в конфликте, поскольку оно укрепило позиции Картли и Сефевидов в регионе, ослабив влияние Османской империи на Кавказе [9, с. 70-71].

В начале 17 века, после успешной борьбы в ходе Сефевидско-османской войны, шах Аббас I одержал победу и заставил османского султана заключить мир. Стамбульский мир, подписанный 20 ноября 1612 года, восстановил условия Амасийского мира 1555 года, который прежде установил баланс сил между двумя империями.

Согласно договору, Картли, Кахетия и Дагестан оставались под контролем Сефевидов, что подтверждало их статус как части Сефевидского государства. Однако, в рамках этого соглашения дагестанские правители, такие как Шамхал-хан, были признаны верными слугами султана, что позволило Османской империи укрепиться на определённых территориях Северного Кавказа. Эти земли стали военным плацдармом для османов в их противостоянии с Сефевидами.

Кроме того, данный договор предоставил Османской империи стратегическое преи-мущество, позволяя султану следить за событиями на востоке Южного Кавказа, особенно в Картли и Кахетии. Османы также пытались контролировать и ограничить влияние Московского княжества на Северном Кавказе, что отражало их инте-

ресы в противостоянии с Москвы в этом ключевом регионе [18, с. 29-30]. В Стамбульском мире 1612 года, в целях ограничения влияния Московского государства на Кавказе, был включён специальный пункт, который предусматривал возможность уничтожения русской крепости Терек (Тарку). Согласно этому условию, если османский султан прикажет разрушить крепость, чтобы воспрепятствовать возможному русскому походу в эти стратегически важные регионы, шах Аббас I не должен был вмешиваться в это дело [1, с. 259].

Таким образом, Османское государство стремилось предотвратить возможный союз между Сефевидами и Московским княжеством, который мог бы угрожать их интересам на Кавказе и в соседних территориях. Это соглашение также отражало постоянное напряжение в отношениях между Османской империей, Сефевидами и Московией, где каждая сторона пыталась использовать территориальные и стратегические преимущества для усиления своего влияния в регионе.

Анализ условий Стамбульского мира 1612 года показывает, что Османское государство, признавая власть Сефевидов на Южном Кавказе, пыталось вовлечь их в согласованные действия против Московского государства. Однако шах Аббас I, несмотря на соглашение с Османами, не возражал против восстановления московских крепостей на Северном Кавказе, что стало возможным после освобождения азербайджанских земель от османской оккупации и восстановления границ Сефевидского государства. Это соглашение позволило укрепить позиции Сефевидов в регионе, но не привело к прямому конфликту с Московским государством, как того ожидали османы.

Такая ситуация продолжалась до середины 17 века, когда баланс сил на Кавказе изменился. Мухаммад Тахир Вахид отмечает, что при шахе Аббасе I отношения между Сефевидским государством и Московским государством характеризовались как дружеские [17, с. 103- 104]. Это сотрудничество было стратегическим, и хотя Сефевиды сохраняли свою независимость в отношениях с Московией, оба государства стремились к взаимовыгодному сосуществованию на Кавказе, разделяя интересы против османского влияния.

По сведениям источников того времени, при шахе Аббасе II (1642-1666) русские построили новые крепости на берегу реки Терек, что могло быть воспринято как стратегический шаг в укреплении позиций Московского государства на Северном Кавказе [17,104]. Однако дворец Сефевидов не придал особого значения этому событию, учитывая поддерживаемые дружественные отношения между двумя государствами. Это свидетельствует о том, что в этот период отношения между Сефевидами и Москвой были достаточно стабильными и дружественными, что позволило русским продолжать свою деятельность в регионе без особых преград.

Заключение

В период османо-сефевидской войны 1578-1590 годов захват османской армией значительной части территорий Азербайджана и прикаспийских земель Дагестана привел к блокированию Волжско-Каспийского торгового пути и нанесению серьезного ущерба экономическим связям между двумя государствами. Общий интерес в освобождении Волжско-Каспийского торгового пути из-под османского контроля создал определенные предпосылки для политического сближения Азербайджанского государства Сефевидов и Московского княжества. Однако это сближение не принесло ожидаемых результатов.

В конце XVI – начале XVII веков политические и экономические отношения между Сефевидской империей и Московским государством были непосредственно связаны с политикой, проводимой Османской империей в регионе. Враждебное от-

ношение русского царя к османам и его заинтересованность в их изгнании за пределы Южного Кавказа побуждали сефевидского шаха привлечь Московское государство к этому конфликту.

В то же время, в ходе Сефевидско-османской войны начала XVII века Московское княжество активно включилось в борьбу двух великих империй за контроль над Кавказом, что укрепило его позиции на Северном Кавказе. Успехи Сефевидов в военных действиях против османов создали условия для возвращения утраченных территорий и укрепления политических позиций шаха на Южном Кавказе. Однако, несмотря на эти успехи, соперничество между Сефевидами, Османской империей и Москвой за Кавказ продолжало оставаться актуальным.

Конкуренция между тремя великими державами в этом регионе не была полностью разрешена, и политическая напряженность между ними оставалась высокой. Это соперничество, скорее всего, стало одним из факторов, мешавших долгосрочному и стабильному миру между этими государствами, поскольку каждое из них пыталось укрепить свое влияние на Кавказе, который оставался стратегически важным регионом.

Литература:

1. Azərbaycan tarixi. Yeddi cilddə, Üçüncü cild. Bakı, Elm, 1999.
2. Əliyev Q. Qafqaz tarixi. I hissə. Bakı, Elm, 2009.
3. Nəcəfli T.H. Azərbaycan Səfəvi dövlətinin xarici siyasəti. Bakı, “Türkan” NPB, 2020.
4. Nəcəfli T.H., Hüseyn F.A. I Şah Abbas dövründə Səfəvi dövlətinin Böyük Moskva knyazlığı ilə əlaqələri, AMEA Sosial Elmlər, №2, Bakı, Elm, 2023, s. 98-114.
5. Asafi Dal Mehmed Çelebi ve Şecaatname. Hazırlayan Doç. dr. H.Mustafa Eravçı. İstanbul, 2009.
6. Berdzeneşvili N., Canaişa S. Gürcüstan tarihi. Çev. H.Hayıroğlu. Sorun Yayınları, İstanbul, 1997.
7. İnalcık H. Osmanlı imperatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi. I cilt: 1300-1600. (Çev. Halil Berktay). Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.
8. Kurat A.N. Türkiye ve İdil boyu: 1569 Astarhan seferi, Ten-İdil kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus münasebetleri, c.1. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: 1966.
9. Sadık Bilge M. Osmanlı devleti ve Kavkasya. Eren Yayınçılık, İstanbul, 2005.
10. Белакуров С.А. Сношения России с Кавказом (1578-1613гг.). Вып. 1. М.: Универ-ситетская тип., 1889.
11. История Грузии. Часть 1. С древнейших времен до 60-х годов века. Тбилиси: Изд-во Учебно-Педогогический литературы, 1962.
12. Магомедов Р.М. История Дагестана. Махачкала: Дагузнегриз, 1968.
13. Новосельцев А.П. Русско-иранские политические отношения во второй половине XVI в. /Международные связи России до XVII в. М.: 1961, с. 444-461.
14. Очерки истории Дагестана. т.1. Махачкала: Даркнигонздат, 1957.
15. Памятники дипломатических и торговых сношений Московской Руси с Персией. Под. ред. Н.И. Веселовского. т.1, СПб.: Товарищество паровой скоропечатии Яблонский и Перотт Лештуков, 1890.
16. Персов А. Кабардино-русские отношения в XVI-XVII вв. М., Изд-во Академии Наук СССР, 1957.
17. Рахмани А.А. Азербайджан в конце XVI и в XVII веке. Баку, Элм, 1981.
18. Сванидзе М. Х. Турецко-иранский Амасийский мирный договор и Закавказье

//Восточное Историческое Источниковедение и специальные исторические дисциплины, Вып. 2, М.: 1994, с. 114-122.
19. Allen W.E.D. Russian Embassis to the Georgian Kings 1589-1605. Vol. I, Cambridge: Published for the Hakluyt Society at the University Press, 1970.
20. Allen W.E.D. Russian Embassis to the Georgian Kings 1589-1605. Vol. II, Cambridge: Published for the Hakluyt Society at the University Press, 1970.

Ключевые слова: *Кавказ, Сефевидское государство, Османский султан, Дагестан, Картли, Мурад III, Аббас I, Борис Годунов*

Tofiq Nəcəfli
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutunun
"XV-XVIII əsrlərdə Azərbaycan tarixi" şöbəsinin müdiri,
tarix elmləri doktoru, dosent

QAFQAZ UĞRUNDA SƏFƏVİ-OSMANLI-MOSKVA RƏQABƏTİ (XVI ƏSRİN SON RÜBÜ - XVII ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİ)

XÜLASƏ

XVI əsrin sonu və XVII əsrin əvvəllərində Səfəvi, Osmanlı və Moskva dövlətləri arasında Qafqaz uğrunda gedən kəskin mübarizə məqalədə ilkin mənbələrə əsasında araşdırılmışdır. Amasya sülh müqaviləsinin şərtlərinin pozulması və XVI əsrin son rübündə Osmanlı sultanı III Muradın Səfəvi dövlətinə qarşı müharibə elan etməsi Qafqaz üzərində nəzarət uğrundakı rəqabəti daha da kəskinləşdirdi. Osmanlı sultanı Dağıstan hakimlərinə göndərdiyi fərman və əmrlərində onları Səfəvi dövləti və Moskva knyazlığına qarşı mübarizəyə fəal şəkildə təşviq edirdi.

Çar IV İvan, Şimali Qafqaz hakimləri arasında baş verən daxili münaqişələrdən istifadə edərək Moskvanın regiondakı mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışırdı. XVI əsrin sonuna doğru bu vəziyyət qonşu dövlətlər arasında Qafqaz üzərində üstünlük mübarizəsini daha da kəskinləşdirdi.

Osmanlı-Səfəvi müharibəsində (1578-1590) Osmanlı dövlətinin qələbəsi və Azərbaycanın böyük bir hissəsinin işğalı Səfəvi dövlətini Moskva dövlətiı ilə əlaqələrini gücləndirməyə sövq etdi. Lakin I Şah Abbasın Osmanlılara qarşı qələbəsi və itirilmiş əraziləri geri alması ilə Səfəvi, Osmanlı və Moskva dövləti arasında Qafqaza nəzarət uğrunda rəqabəti əhəmiyyətli dərəcədə azaltdı. Ən azı müvəqqəti olaraq, Səfəvilər strateji əraziləri geri qaytararaq bölgədə öz nüfuzlarını bərpa etdilər.

Açar sözlər: *Qafqaz, Səfəvi dövləti, Osmanlı sultanı, Dağıstan, Kartli, III Murad, I Abbas, Boris Qodunov*

Tofig Najafli

The Institute of History and Ethnology named after A.A.Bakikhanov of Azerbaijan National Academy of Sciences, Head of the Department of History of Azerbaijan in the XV-XVIII centuries, Associate Professor, Doctor of Historical Sciences

SAFAVID-OTTOMAN-MUSCOVITE RIVALRY FOR THE CAUCASUS (LAST QUARTER OF THE 16TH - EARLY 17TH CENTURY)

ABSTRACT

Using primary sources, the article examines the intense struggle for the Caucasus in the late 16th and early 17th centuries between the Safavid, Ottoman, and Moscow states. The violation of the terms of the Amasya peace treaty and the subsequent war declared by Ottoman Sultan Murad III against the Safavid state in the last quarter of the 16th century significantly exacerbated the rivalry for control over the Caucasus. In his decrees and orders to the rulers of Dagestan, the Ottoman sultan actively encouraged them to fight against the Safavid state and the Grand Moscow principality.

Tsar Ivan IV, taking advantage of the internal feudal conflicts among the rulers of the North Caucasus, sought to consolidate Russia's position in the region. By the end of the 16th century, this situation intensified the competition between neighboring states for dominance in the Caucasus.

The Ottoman state's victory in the Ottoman-Safavid war (1578-1590) and its occupation of most of Azerbaijan prompted the Safavid state to strengthen its ties with the Moscow principality. However, after Shah Abbas's victory over the Ottomans and the recapture of lost territories, the rivalry among the Safavids, Ottomans, and the Moscow principality for control over the Caucasus was significantly diminished, at least temporarily, as the Safavids regained strategic territories and reasserted their influence in the region.

Keywords: *Caucasus, Safavid state, Ottoman Sultan, Dagestan, Kartli, Murad III, Abbas I, Boris Godunov*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.047

RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ VƏ İNTELLEKTUAL SİSTEMLƏR
DIGITAL PUBLIC ADMINISTRATION AND INTELLIGENT SYSTEMS

UOT 354

ATİQ ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət idarəçiliyində informasiya texnologiyaları kafedrasının baş müəllimi

e-mail: aliyevatig@gmail.com

HƏSƏN NƏSİRLİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət idarəçiliyində informasiya texnologiyaları kafedrasının müəllimi

e-mail: nesirli_hesen@mail.ru

DÖYÜŞ VƏ SƏRHƏD MÜQAVİLƏSİ MODELLƏRİNİN İYERARXİYASI

Giriş

Təlim problemlərinin elmi və sistematik şəkildə öyrənilməsi dedikdə, hərbi əməliyyatların aparılması və hərbi döyüş əməliyyatları ilə məşğulolma nəzərdə tutulur. "Müharibənin strateji mahiyyəti və qanunları, silahlı qüvvələrin və ölkənin inşası və müharibəyə hazırlanması və silahlı mübarizənin aparılması üsulları haqqında biliklər sistemidir" [3, s.90]. Hərbi fəaliyyətlərin bir növü də sərhəd münaqişələridir ki, bu da dövlət sərhədində qonşu dövlətlərin insan qrupları və ya sərhəd birləşmələri arasında baş verən toqquşmalardır.

Döyüşlərin planlaşdırılması və hərbi əməliyyatların mahiyyətinin öyrənilməsində riyazi üsullardan qədim zamanlardan bəri istifadə olunur. İkinci Dünya Müharibəsi illərində hərbi komandanlığın və ya digər icra orqanının sərəncamında olan qoşunların və ya onların nəzarəti altında olan digər təşkilatların hərəkətləri barədə qərar qəbul etmək üçün kəmiyyət əsaslarını verən "əməliyyat tədqiqatının" elmi üsulu yarandı. D.A. Novikovun əsərində hərbi əməliyyatların riyazi modellərinin təsnifatı ilə tanış olmaq olar.

Əməliyyat tədqiqatının ayrılmaz hissəsi olan oyun nəzəriyyəsi – "münaqişə vəziyyətlərində qərar qəbuletmənin riyazi nəzəriyyəsidir". N.N. Vorobyovun sözlərinə görə, oyun nəzəriyyəsi qərar qəbuletmə modellərinin nəzəriyyəsi olmaqla, "bu qərarlarla psixoloji, iradi aktlar kimi işləmir, eyni zamanda onların faktiki həyata keçirilməsi məsələlərinə də toxunmur". Eyni zamanda, hərb elmi nöqteyinəzərindən hər bir döyüş, döyüşən tərəflərdən birinin döyüş meydanını tərk etməsi ilə başa çatır, yəni sırf psixoloji hərəkətə keçməkdir [4, s.182]. N.N. Qolovin qeyd edir ki, "Döyüşçünün mənəvi xüsusiyyətlərinin əhəmiyyəti bütün dövrlərin və xalqların sərkərdələri tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirilib. Onların üstünlüyünə inananların adlarını vermək bütün görkəmli hərbi sərkərdələrin siyahısını tərtib etməyə bərabər olardı" [4, s. 41]. K. Klauzeviçin fikrincə, müharibə xalqın, ordunun və hökumətin müharibədə hərəkətlə-

rinin birliyi ilə başa düşülə və izah edilə bilər. Müharibədə mənəvi dəyərlər (“komandirin istedadı, ordunun hərbi şücaəti, onu dəstəkləyən xalqın ruhu”) ən mühüm yer tutur və eyni zamanda döyüşün riyazi modelləri də nəzərə alınmalıdır.

Məqalədə əməliyyat tədqiqatı və hərb elminin (hərbi sosiologiya və taktika) kəsişməsində olan formal modelləri müzakirə obyekti olacaq. Döyüş, müharibə, hərbi münaqişə və digər model vahidlərin iştirakçılarının miqyasına görə üç səviyyəyə bölünür. Kiçik qrupların hərəkətləri aşağı səviyyədə, bölmələr və birləşmələr orta səviyyədə, dövlətin silahlı qüvvələri isə yuxarı səviyyədə modelləşdirilir.

Orta dinamika üsuluna əsaslanan döyüş modelləri

Çoxsaylı qrupların döyüş əməliyyatları prosesini təsvir etməyin mümkün yollarından biri (və tarixən ilk) orta dinamika üsuludur. Bu metodun üstünlükləri arasında sadəlik, bir çox amilləri nəzərə almaq qabiliyyəti və analitik həllərin mövcudluğu daxildir [2]. Döyüş modellərini qurarkən aşağıdakı fərziyyələr təqdim olunur. Böyük ədədlər qanununa əsasən, hər an qarşı tərəflərin ehtiyat hissələrinin kəmiyyət tərkibi zamanın hər anında orta səviyyəyə (riyazi gözləntilər) yaxındır ki, bu da döyüşün təsadüfi vəziyyəti ilə əlaqəli detalları nəzərə almamağa imkan verir, yəni tək döyüş bölməsinin təsadüfi vəziyyəti ilə əlaqəli (yəni, Kolmogorov tənliklərini nəzərə almasaq) nəzərdən keçirək. Hər bir döyüşən bölmənin atışlar ardıcıllığı hadisələrin Puasson axını kimi təqdim olunur.

Döyüşlərdə iki tərəf iştirak etsin. Birinci (ikinci) tərəfin qoşunlarının t>0 zamanındakı sayını x(t) (y(t)) ilə, sıfır anındakı sayını müvafiq olaraq - x0 və y0 ilə işarə edək. Əməliyyat itkiləri (qoşunlarının sayına mütənasibdir) və ehtiyatların daxil edilməsi (çıxışı) nəzərə alınmadan aşağıdakı diferensial tənliklər sistemini əldə edirik (M. Osipov tərəfindən atəşin ötürülməsi ilə döyüş modeli, 1915).

$$\frac{dx(t)}{dt} = -a_y y(t), \quad \frac{dy(t)}{dt} = -a_x x(t) \quad (1)$$

burada a_x və a_y birinci və ikinci tərəflərin döyüş hissələrinin effektiv atəş sürətinin əmsallarıdır.

(1) düsturu analitik həllinin kvadratik döyüş modeli adlanan düsturunu alırıq:

$$a_y(y^2(t) - y_0^2 = a_x(x^2(t) - x_0^2) \quad 2)$$

Adətən, məğlub olan tərəfin qoşunlarının sayı ilk olaraq sıfıra yaxınlaşan tərəf olur və “Güclərin bərabərliyi” şərti formasına malikdir [7].

$$y_0 = x_0\sqrt{\frac{a_x}{a_y}} \quad (3)$$

(3) düsturunda ifadələrin bəzi konvensiyalarını qeyd edək. Birincisi, (1) düsturunda döyüşün dinamikasını yalnız onun ilkin mərhələlərində, tərəflərin orta sayları ilkin sayları ilə müqayisədə hələ kiçik olmadığı zaman təsvir edir. İkincisi, (3) şərti, tərəfin döyüşü davam etdirməkdən imtina etdiyi, müəyyən kritik itki faizinin olması ilə bağlı məlum faktları nəzərə alınmır. Bu faktlar hərb elmdə qoşunların döyüş qabiliyyəti, hərbi statistikada - mənəvi ruh və ya “qanlı” itkilərin davamlı faizi, riyazi modelləşdirmədə - L. N. Tolstoy amili adlanır.

Hərbi sosiologiyada döyüşən qoşunların mənəvi potensialının göstəricisi onların hələ də döyüş əməliyyatları aparmağa qadir olduqları, verdikləri “qanlı itkilərin” (ölən və yaralanan) faizidir [4]. Birinci (ikinci) tərəfin döyüş ruhunun göstəricisini $0<\lambda_x<1$ ($0<\lambda_y<1$) ilə qeyd edək. $u(t)$ və $v(t)$ birinci və ikinci tərəflərin t vaxtında məğlub olmuş döyüşçülərin payına düşür:

$$u(t) = \frac{x_0 - x(t)}{x_0}, \quad v(t) = \frac{y_0 - y(t)}{y_0} \quad (4)$$

Döyüş iştirakçıları üç qrupa bölünür: 1) döyüşdə həlak olanlar və yaralananlar; 2) döyüşdən yayınma; 3) döyüşdə fəal iştirak etmək.

Döyüşdən yayınmağın müxtəlif yolları var [4]. Döyüşçülərin “qanlı itkilərə” reaksiyasının S. Stivensin timsalında psixofizikanın əsas qanununa tabe olduğunu fərz etsək, birinci və ikinci tərəflərin döyüşçülərinin döyüşməkdən imtina etmə ehtimallarını yazırıq:

$$\pi_x(u(t))=u(t)^A,\ \pi_y(v(t))=v(t)^B \qquad (5)$$

və ya (medianın tərifi ilə)

$$0,5=(\lambda_x)^A,\ 0,5=\lambda_y^B \qquad (6)$$

(davamlı itkilərin faizini qiymətləndirmək üçün median sxemi manipulyasiya edilmədiyinə görə seçilmişdir).

Psixofizika baxımından $u(t)$ və $v(t)$ stimul, $n_x(u(t))$ və $n_y(v(t))$ döyüşçülərin qanlı itkilərə reaksiyası, A və B modallıq parametrləridir.

(6) düsturundan alırıq

$$A=\frac{\ln(0,5)}{\ln(\lambda_x)},\qquad B=\frac{\ln(0,5)}{\ln(\lambda_y)} \qquad (7)$$

N. Qolovinə görə, qoşunların mənəvi sabitlik göstəricisinin dəyərləri 2-3% -dən 50-60%-ə qədər dəyişir. Onlar A_1=0.18-0.2 və A_2=1-1.36 modallıq parametrlərinin qiymətlərinə uyğundur. λ_x=0,5-də stimul (qanlı itkilərin faizi) ilə ona reaksiya (döyüşdə fəal iştirak) arasında xətti əlaqə mövcuddur. Kiçik λ_x dəyərlərində döyüşçülərin reaksiyasının artması müşahidə etdikləri itkilərin artımını əhəmiyyətli dərəcədə üstələyir.

Mənəvi amili nəzərə alsaq, t vaxtında $P_x(t)$ birinci ($P_y(t)$ - ikinci) tərəfin döyüşçülərinin döyüşdə fəal iştirak ehtimalına bərabərdir.

$$P_x(t)=1-u(t)^A\ ,\ P_y(t)=1-v(t)^B \qquad (8)$$

Şəkil 1, $A_x=0,4$ (birinci tərəf, bütöv xətt) və $A_y=0,1$ (ikinci tərəf, nöqtəli xətt) ilə döyüşdə fəal iştirak ehtimallarının təsirə məruz qalan iştirakçıların nisbətindən asılılığını göstərir.

Şəkildən göründüyü kimi, döyüşün ilkin mərhələlərində 0,1 mənəvi (fədakarlıq) göstəricisi olan ikinci tərəfdə döyüş iştirakçılarının nisbəti aşağıdır.

Döyüşçülərin psixoloji keyfiyyətlərini nəzərə alaraq yüksək təşkil olunmuş münaqişənin dinamikası üçün tənliklər sistemini (atəş ötürülməsi ilə döyüş modeli) yazaq:

$$\frac{dx(t)}{dt}=-a_y y(t)P_y(t),\qquad \frac{dy(t)}{dt}=-a_x x(t)P_x(t) \qquad (9)$$

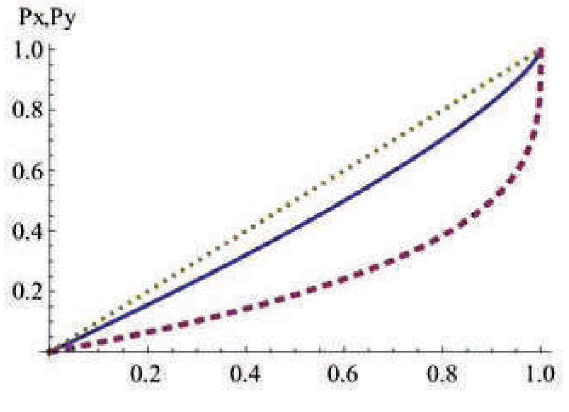

Təsirə məruz qalan nisbət

Şəkil 1. Döyüşdə fəal iştirak ehtimalının itki nisbətindən asılılığı.

və ya

$$\frac{dx(t)}{dt} = -a_y y(t)\left(1 - \left(\frac{y_0 - y(t)}{y_0}\right)^B\right),\qquad (10)$$
$$\frac{dy(t)}{dt} = -a_x x(t)\left(1 - \left(\frac{x_0 - x(t)}{x_0}\right)^A\right)$$

İlkin məlumatlarla $a_x = a_y = 1$, $x_0 = 1000$, $y_0 = 1200$, $\lambda_x = 0{,}4$, $\lambda_y = 0{,}1$, Şəkil 2-də döyüşün dinamikası (tənliklərin ədədi həlli) göstərilir. Qalın xətt birinci tərəfdəki məğlub olmayan iştirakçıların sayıdır. Üfüqi bütöv xətt – $(1-A_x)x_0$ sayı. Nöqtəli xətlər ikinci tərəfin döyüşünün nəticəsini xarakterizə edir.

Mühüm göstərici t vaxt nöqtələrində döyüşdə fəal iştirak edən hər tərəfdə döyüşçülərin nisbətidir (Şəkil 3).

Döyüş zamanı birinci tərəfin (λ_x=0,4, bütöv xətt) 0,5-dən yuxarı aktiv iştirakçıların payı var. Döyüşün ilkin mərhələsində ikinci tərəfin aktiv iştirakçılarının müvafiq payı

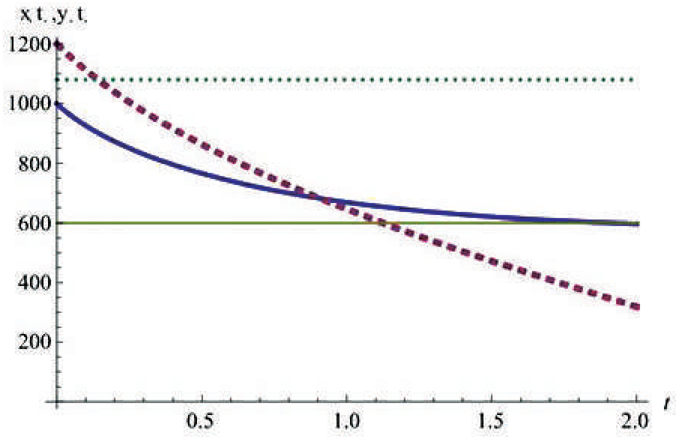

Şəkil 2. Döyüşün dinamikası (məğlub olmayan döyüşçülərin sayı)

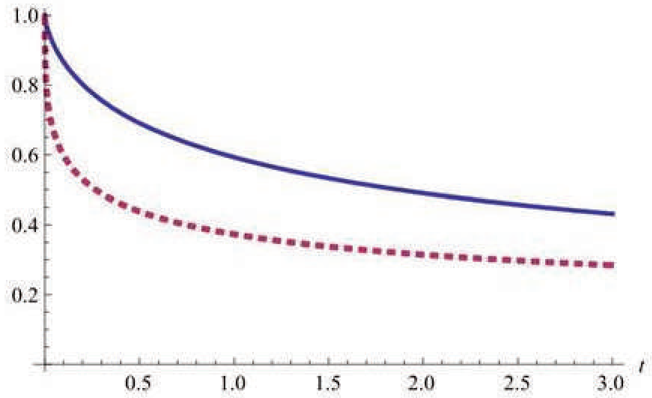

Şəkil 3. Fəal döyüş iştirakçılarının paylaşımları

(λ_y=0,1, nöqtəli xətt) 0,4-dən aşağı düşür ki, bu da birinci tərəfin qələbəsi ilə döyüşün başa çatması əlaməti kimi sayıla bilər.

Beləliklə, döyüşdə (sərhəd münaqişəsi) şəxslərin mənəvi və iradi keyfiyyətlərini nəzərə almağa imkan verən Osipov modelinin zərif tənliklərini əldə etdik. Oxşar dəyişikliklər Lançester tipli modelə də edilə bilər:

$$\frac{dx(t)}{dt} = -ax(t) - bx(t)y(t) - cy + d,$$
$$\frac{dy(t)}{dt} = -ey(t) - fy(t)x(t) - gx(t) + h, \qquad (11)$$

burada a və e qeyri-döyüş itkilərinin dərəcəsini müəyyən edir, b və f - ərazi hədəflərinə təsir nəticəsində itkilərin dərəcəsi, c və g - cəbhə xəttində düşmən təsirindən itkilərin dərəcəsi, d və h - uyğun (gedən) ehtiyatlar.

Döyüş modellərinin parametrlərinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi, bir qayda olaraq, İkinci Dünya Müharibəsi və yerli müharibələr zamanı hərbi əməliyyatların və döyüşlərin təhlili əsasında həyata keçirilir. Xüsusilə, hücumun sürətinin qüvvə və vasitələrin ilkin balansından xətti asılılığı müəyyən edildi. Bu da hücum edən tərəfin itkilərinin əməliyyatda qüvvələrin ilkin balansından statistik asılılığını sübut etmiş oldu. Hərbi statistik məlumatlara əsasən demək olar ki, hücum edən tərəfin gündəlik itkilərinin $0<L<1$ qüvvələrin ilkin nisbətindən asılılığı $\delta>0$ formasına malikdir.

$$L = \frac{k_n}{\delta}, \quad k_n \approx 0{,}15, \qquad (12)$$

burada k_n - statistik parametrdir.

Məsələn, 3:1 güc nisbəti ilə hücum edənlərin gündəlik itkiləri təxminən bərabər olacaq: L=0,15/3=0,05, yəni ilkin gücün 5%-i.

Döyüş modelləri iyerarxiyası nəzərdən keçirilir, burada aşağı səviyyədə ayrı-ayrı döyüş hissələrinin döyüş effektivliyi Monte-Karlo metodu ilə qiymətləndirilir, orta səviyyədə - diskret və davamlı Markov zəncirlərinə əsaslanan döyüş modelləri [1] və yuxarı səviyyədə - diferensial tənliklər.

Aşağı səviyyəli modellərin təklif olunan iyerarxiyasına əlavə olaraq, münaqişə funksiyalarının və döyüş prinsiplərinin istifadəsinə əsaslanan modeli nəzərdən keçirək.

Sərhəd münaqişəsinin (döyüşünün) ehtimal modeli

Sərhəd münaqişəsinin aşağıdakı xüsusiyyətlərini qeyd edək:

1) nisbətən az sayda iştirakçı (döyüşlə, mübarizə ilə müqayisədə);

2) texnoloji amil mənəvi amillə müqayisədə daha az əhəmiyyətlidir (döyüş dəstəyinin daha az növləri).

Sərhəd münaqişələri (təsnifatın əsasını coğrafi mühit təşkil edir) dəniz, çay, quru münaqişələri və şəhər mühitində (keçid məntəqəsində) münaqişələrə bölünür.

S. Skaperdak konfliktdə aşağıdakı müvəffəqiyyət funksiyasını (ilk oyunçunun qalib gəlməsi ehtimalı) təklif etmişdir.

$$p_x(x, y) = \frac{g(x)}{g(x)+g(y)}, \qquad (13)$$

burada, x birinci oyunçunun sərəncamında olan maddi resursun (səylər) miqdarıdır; y ikinci oyunçunun sərəncamında olan maddi resursun (səylər) miqdarıdır; g konflikt texnologiyasını təyin edən funksiyadır.

Tərəflərin mənəvi ruhunu səciyyələndirən • x və • y göstəricilərindən istifadə edərək (13) ifadəsini yeni formada yazmaq olar.

$$p_x(x, y) = \frac{\alpha\lambda_x x}{\alpha\lambda_x x+\lambda_y y} = \frac{\alpha\rho x}{\alpha\rho x+y}, \qquad \rho = \frac{\lambda_x}{\lambda_y}, \qquad (14)$$

burada α birinci tərəfin ikinci tərəfə texnoloji üstünlüyünün parametridir.

(14) ifadəsi şəffaf bir taktiki izaha malikdir. Fərz edək ki, döyüşün nəticəsi tərəflərin ayrı-ayrı döyüş bölmələri arasında baş verən toqquşmaların nəticələri ilə müəyyən edilir və döyüş hissələrinin özləri də döyüş imkanlarına görə yekcinsdir (yəni hər bir döyüş bölməsi döyüş dəstəyinin, kəşfiyyatın, bələdçiliyin və s. nəticələrindən bərabər şəkildə faydalanır). Sonra ehtimalın klassik tərifindən istifadə etməklə birinci tərəfin döyüşündə qələbə ehtimalı qiymətləndirilir.

Döyüşün tərifinə (məqsəd, yer və vaxt baxımından əlaqələndirilmiş qoşunların zərbə, atəş və manevrlər toplusu [3]) və onun prinsiplərinə əsaslanaraq, həndəsi ortanın tərifindən istifadə edərək, α döyüş üstünlüyü parametrini hesablayırıq:

$$a = \sqrt[4]{a_1 a_2 a_3 a_4}\,, \quad a_j > 0, j = 1, 2, \cdots, 4, \qquad (15)$$

burada,

α_1 - hərtərəfli dəstək və komanda təcrübəsində birinci tərəfin üstünlük əmsalıdır;

α_2 - kəşfiyyat, naviqasiya və rabitə vasitələrində birinci tərəfin üstünlük əmsalı;

α_3 - birinci tərəfin manevr qabiliyyətinə görə üstünlük əmsalıdır;

α_4 - atəş imkanlarında birinci tərəfin üstünlük əmsalı.

α_1 əmsalı komandirlərin qrupların döyüşə hazırlanmasında, fasiləsiz döyüşün və digər növ dəstəyin təmin edilməsində təcrübə və bacarığını əks etdirir.

Həndəsi ortadan istifadə α (həndəsi orta arifmetik ortadan, Koşi bərabərsizliyindən çox olmamalıdır) parametrinin pessimist qiymətini verir. αj>0, j=1,...,4 əmsalları nisbi qiymətlər olduğundan, onun orta dəyəri müəyyən etmək üçün həndəsi ortadan istifadə olunmalıdır.

Sosial xərclərin siyasi münaqişələrə təsiri

Müharibələrdə qələbə həmişə iştirakçı dövlətlərin tarixdə kifayət qədər sübutu olan hərbi potensialının nisbəti ilə müəyyən edilmir (ABŞ-ın Vyetnamdakı müharibəsi, SSRİ-nin Əfqanıstandakı müharibəsi və s.). Müharibələrin nəticələrini təhlil etmək və proqnozlaşdırmaq üçün xalqların da müharibəyə münasibətini nəzərə almaq lazımdır.

Cədvəl 1-də ABŞ-ın böyük müharibələrdəki itkiləri ilə bağlı məlumatları təqdim edirik [6].

Koreya və Vyetnamda itki faizi (ölən və yaralananlar): ABŞ SQ-nin ümumi sayının 2,4%-i və müvafiq olaraq əhalinin 0,09%-ni və 0,11%-ni təşkil edir. İki müharibə arasında əhəmiyyətli fərq müharibə əleyhinə etirazların miqyası, fərarilik və hərbi xidmətdən imtinadır. Vyetnam Müharibəsi zamanı müharibə əleyhinə hərəkat daha güclü idi, ancaq Koreya Müharibəsi zamanı müharibə əleyhinə etirazçılar hər cəhətdən üstələdi: iştirakçıların ümumi sayı, əhatə dairəsi, etirazların sayı, formaları və onların bölgüsü [6].

Cədvəl 2-də Silahlı Qüvvələrin (SQ) itkiləri və etirazçıların sayı ilə bağlı məlumatlar verilmişdir [9].

Cədvəl 1.

ABŞ-ın müharibələr zamanı itkiləri

	Öldürülən, min nəfər	**Yaralı, min nəfər**	**Silahlı qüvvələrin ümumi sayı, min nəfər**	**Silahlı qüvvələrin itkiləri %-lə**	**Əhalinin itkisi %-lə**	**Maliyyə itkiləri (milyard dollar)**
İkinci dünya müharibəsi 1939-1945	417,0	671,8	14903,2	7,2	0,8	137
Koreya müharibəsi 1950-1953	36,6	103,3	5764,1	2,4	0,09	20
Vyetnam müharibəsi 1964-1973	58,2	303,0	8752,0	2,4	0,11	844
Körfəz müharibəsi	0,383	0,467	665,5	0,1	0,0003	116,6

Cədvəl 2.

Vyetnam müharibəsi və etirazlar zamanı ABŞ-ın itkiləri

İl	ABŞ Silahlı Qüvvələrinin itkiləri	Orta dəstək %-zi	Etirazçıların sayı
1965	1000	62.50	50.000
1966	6000	51.75	100.000
1967	16 000	48.00	400 000
1968	30.000	39.00	625 000
1969	40 000	35.50	850 000
1970	44 000	33.75	925 000
1971	45 000	29.50	1.000.000

Cədvəl göstərir ki, döyüşdə itkilər (ölənlər) artdıqca, müharibəyə etiraz edənlərin sayı artıb, xalqın hökumətə dəstəyi azalıb. Müharibəyə kütləvi informasiya vasitələrinin (KİV) dəstəyinin dönüş nöqtəsi kimi, 27 fevral 1968-ci il hesab olunur (ABŞ Ordusunun hərbi uğurunu “heç-heçə”, “dalana dirəniş”, “ölü nöqtə” kimi təqdim edən teleaparıcı U. Kronkayt tərəfindən yayımlanır) [6].

Qoy münaqişədə iki tərəf iştirak etsin. Birinci (ikinci) tərəfin t>0 zamanındakı iştirakçılarının sayını x(t) (y(t)) ilə, sıfır anındakı sayını müvafiq olaraq - x0 və y0 ilə işarə edək. Qoy birinci tərəf qüvvə və vasitə baxımından ikinci tərəfdən həlledici üstünlüyə malik olsun və eyni zamanda təcavüzkar olsun, ikinci tərəf isə münaqişəni ədalətli hesab etsin və orada qələbə son dərəcə vacib olsun. Münaqişənin başlanğıcında birinci və ikinci ölkələrin əhalisinin sayını X0 və Y0 ilə işarə edək. Fərz edək ki, münaqişə zamanı əhalinin təbii artımı (azalması) diqqətdən kənarda qala bilər. Birinci və ikinci ölkələrin cəmiyyətinin məruz qaldığı itkilərin payını ^x və ^y ilə işarə edək. Ehtiyatların tətbiqi ilə bir modeli nəzərdən keçirək - tərəflər itkiləri kompensasiya edərək öz qoşunlarının sayını eyni səviyyədə saxlayırlar. Osipov-Lançester tənliklərində (yanğın ötürmə modeli) qoşunların sayının sabitliyi üçün şərtləri əldə edirik.

$$x_R(t)-a_y y(t)=0,\ y_R(t)-a_x x(t)=0,$$
$$x_R(t)=x_0-x(t)=0,\ y_R(t)=y_0-y(t)=0,$$

Burada ax və ay birinci və ikinci tərəflərin döyüş effektivlik əmsallarıdır; xR(t) və yR(t) - döyüşə gətirilən ehtiyatın miqdarı (döyüşlər zamanı itkilərə bərabərdir).

Tənliklərin həlli:

$$x_R(t) = x_0 - x(t) = a_y \frac{y_0 - a_x x_0}{1 - a_x a_y},$$

$$y_R(t) = y_0 - y(t) = a_x \frac{x_0 - a_y y_0}{1 - a_x a_y},$$

Bir nümunəyə baxaq. Döyüşən dövlətlərin əhalisi x_0*=200.000.000* nəfərə, y_0*=40.000.000* nəfərə bərabər olsun; onların qoşunlarının sayı: x_0*=500.000* nəfər, y_0*=2.500.000* nəfər, t = 9 il ərzində hərbi itkilər: $x_R(t)$*=60.000* nəfər; $y_R(t)$*=1.000.000* nəfər

$$a_x = \frac{y_R(t)/9}{x_0 - x_R(t)/9} \approx 0{,}225\,,$$

$$a_y = \frac{x_R(t)/9}{y_0 - y_R(t)/9} \approx 0{,}003$$

(26)-dan t = 9-zu tapırıq:

(birinci tərəfin döyüş bölməsinin döyüş effektivliyi əmsalı ikinci tərəfin müvafiq əmsalından 80 dəfə yüksəkdir).

Ölkə itkilərinin (yaralılar istisna olmaqla) aşağı təxminləri bərabərdir

$$\Delta_x=0{,}03\%\ ;\ \Delta_y=2{,}5\%$$

Birinci ölkənin (ABŞ) ikinci (Vyetnam) üzərində əhəmiyyətli texnoloji üstünlüyünə baxmayaraq, birinci ölkə müharibəni uduzdu. Bu, Amerika cəmiyyətinin müharibənin yüksək sosial xərclərini daşıya bilməməsi-istəməməsi və eyni zamanda məqsədləri xalqa yaxın olmaması ilə izah edilə bilər.

Nəticə

Məqalədə dövlətin hərbi əməliyyatların və sərhəd münaqişələrinin modellərinin iyerarxiyası nəzərdən keçirilir.

Aşağı səviyyədə onlar simulyasiya modelləri və hərbi test məlumatları ilə işləyirlər, bu da fiziki və texniki xüsusiyyətlərdən taktiki xüsusiyyətlərə keçidi mümkün edir (əməliyyat səviyyəli modellər). Bu modellər ön-taktiki modellərin (bölmədən döyüş qrupları) və aşağı səviyyəli taktiki modellərin (bölük və tabor taktiki qrupları, sərhəd münaqişə qrupları) qurulmasının əsasını təşkil edir. Bu modellər, xüsusən də ehtimal konflikt funksiyalarından istifadə etməklə qurula bilər. S. Skaperdasın konflikt funksiyası əvəzinə onun genişləndirilməsindən istifadə etmək təklif olunur ki, bu da döyüş (münaqişə) iştirakçılarının mənəvi xüsusiyyətlərini və döyüş sabitliyini nəzərə almağa imkan verməməkdir.

Taktiki və əməliyyat-taktiki səviyyədə, adətən dinamik ortalamalar metodu modellərindən (Osipov-Lançester modelləri və onların modifikasiyaları) istifadə olunur. Döyüşçülərin mənəvi və iradi keyfiyyətləri (davamlı itkilərin faizi) nəzərə alınmaqla Osipov-Lançester modelinin genişləndirilməsi nəzərdən keçirilir.

Dövlət və cəmiyyət səviyyəsində ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və refleksiv modellər tətbiq edilir, hərbi potensialı, milli, ictimai və dövlət təhlükəsizliyi səviyyələrini qiymətləndirmək üçün sosial və informasiya təsir modelləri işlənilir.

Ədəbiyyat:

1. Алексеев О.Г., Анисимов В.Г., Анисимов Е.Г. Марковские модели боя: Учебное пособие. – М.: Министерство обороны СССР, 1985. – 85 с.
2. Вентцель Е.С. Исследование операций. – М.: Советское радио, 1972. – 552 с.
3. Война и мир в терминах и определениях: военно-политический словарь / Под общ. ред. Д. Рогозина. – М.: ПоРог, 2004. – 334 с.
4. Головин Н.Н. Исследование боя. Исследование деятельности и свойств человека как бойца. Кн. 2. Статьи и письма. – М.: ВАГШ, 1995. – 303 с.
5. Ивлев А.А. Основы теории Бойда. Направления развития, применения и реализации: Монография. – М.: 2008. В рукописи. – 64 с.
6. Кузнецов Д.В. Использование военной силы во внешней политике США: Учебное пособие. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2010. – 430 с.
7. Новиков Д.А. Иерархические модели военных действий // Управление большими системами. – 2012. – Вып. 37. – С. 25–62.
8. Применение теории игр в военном деле / Сборник переводов. – М.: Советское радио, 1961. – 360 с.
9. Шумов В.В. Анализ социально-информационного влияния на примере войн США в Корее, Вьетнаме и Ираке // Компьютерные исследования и моделирование. – 2014. – Т. 6, №1. – С. 167–184.

Açar sözlər: *riyazi modelləşdirmə, Osipov-Lançester modelləri, modellərin iyerarxiyası, mənəvi amil*

Atiq Aliyev

The Academy of State Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Information Technologies in the State Administration, Senior Lecturer

Hasan Nasirli

The Academy of State Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Information Technologies in the State Administration, Lecturer

HIERARCHY OF BATTLE AND BORDER TREATY MODELS

ABSTRACT

In the state, the substantive aspects of wars and battles, as well as military and border conflicts, and attitudes toward them, are discussed from the perspective of military experts. Three levels of such models have been identified. At the lower level, to simulate the combat of units, a probabilistic conflict function based on the definition of battle is used, taking into account the number of combat units of the parties and the parameters of combat superiority (a set of strikes, fire, and maneuvers of forces coordinated in terms of objective, location, and time). Its statistical estimation is obtained using the maximum likelihood method. The state's combat superiority includes moral superiority (calculated by the percentage of bloody losses inflicted on the opposing side) and technological superiority (advantage in organizing interaction, maneuver, reconnaissance, and fire capabilities). The problem of allocating resources among the state's defense facilities is solved through game theory. The results of scientific calculations do not contradict the provisions regarding the combat capability of the troops. Higher-level models make it possible to explain the course and outcome of wars through social costs, for example: internal office-related confrontations within Azerbaijan and the human losses suffered during the First Karabakh War.

Keywords: *mathematical modeling, Osipov-Lanchester model, hierarchy of models, moral factor*

Атик Алиев

Старший преподаватель кафедры Информационных технологий в государственном управлении Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

Гасан Насирли

Преподаватель кафедры Информационных технологий в государственном управлении Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

ИЕРАРХИЯ МОДЕЛЕЙ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ И ПОГРАНИЧНЫХ СОГЛАШЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

В государстве содержание войн и боевых действий, а также военных и пограничных конфликтов и отношение к ним обсуждаются с точки зрения военных экспертов. Были определены три уровня подобных моделей. На нижнем уровне для моделирования боя подразделений используется вероятностная функция конфликта, основанная на определении боя и учитывающая численность боевых единиц сторон и параметры боевого превосходства (совокупность ударов, огня и манёвров войск, согласованных по цели, месту и времени). Её статистическая оценка находится методом максимального правдоподобия. Боевой перевес государства включает моральное превосходство (рассчитывается по проценту нанесённых противнику кровавых потерь) и технологическое превосходство (преимущество в организации взаимодействия, манёвра, разведки и огневых возможностей). Проблема распределения ресурсов между объектами обороны государства решается с помощью теории игр. Результаты научных расчётов не противоречат положениям о боеспособности войск. Модели самого высокого уровня позволяют объяснить ход и исход войн через социальные издержки, например: внутригосударственные должностные противостояния и человеческие потери Азербайджана в Первой Карабахской войне.

Ключевые слова: *математическое моделирование, модели Осипова-Ланчестера, иерархия моделей, моральный фактор*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.051

İ Q T İ S A D İ Y Y A T
E C O N O M Y

UOT 33 (094)

ELŞAN ƏHMƏDOV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi kafedrasının dosenti, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: elshan.ahmadov@dia.edu.az

SU RESURSLARININ İDARƏ EDİLMƏSİNİN HÜQUQİ-İQTİSADİ MEXANİZMLƏRİ

Giriş

Su resurslarının idarə edilməsi müasir dövrdə dövlətin iqtisadi, ekoloji və sosial siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Qlobal iqlim dəyişiklikləri, su çatışmazlığı və ekosistemlərin deqradasiyası şəraitində su resurslarının səmərəli idarə olunması təkcə iqtisadi məsələ deyil, həm də konstitusion məsuliyyət kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (1995) təbii sərvətlərin dövlət mülkiyyətində olduğunu, onların xalqın rifahı naminə qorunmalı və səmərəli istifadə edilməli olduğunu təsbit edir. Bu, dövlətin su resurslarının idarə edilməsində hüquqi tənzimləmə və iqtisadi alətlər vasitəsilə balanslaşdırılmış siyasət yürütməsini zəruri edir.

Su resurslarının idarə edilməsində hüquqi mexanizmlər (qanunvericilik, normativ aktlar, mülkiyyət hüququ, ekoloji standartlar) və iqtisadi mexanizmlər (su haqqı, subsidiyalar, investisiya təşviqləri, bazar alətləri) bir-birini tamamlamalıdır. Bu inteqrasiya dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə çatmağın əsas şərtidir. Məqalənin məqsədi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və müvafiq qanunvericilik əsasında su resurslarının idarə edilməsinin hüquqi-iqtisadi mexanizmlərini təhlil etmək, beynəlxalq təcrübəni nəzərdən keçirmək və təkmilləşdirmə istiqamətlərini müəyyənləşdirməkdir.

Konstitusiya prinsipləri və su resurslarının hüquqi statusu

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası su resurslarının hüquqi statusunun və idarə edilməsinin əsas normativ çərçivəsini müəyyənləşdirir. Konstitusiyanın 11-ci, 14-cü və 39-cu maddələrinə əsasən, təbiət sərvətləri, o cümlədən su resursları, dövlətin mülkiyyətindədir və onların qorunması, səmərəli istifadəsi dövlətin əsas vəzifələrindən biridir [1].

Bu müddəalar, bir tərəfdən, dövlətin su resursları üzərində suveren hüququnu, digər tərəfdən isə cəmiyyət qarşısında məsuliyyətini müəyyən edir. Hüquqi baxımdan su resursları dövlət mülkiyyəti hesab olunur, iqtisadi baxımdan isə bu resursların idarə olunması - ictimai rifahın və ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunması üçün iqtisadi mexanizmlərin tətbiqini zəruri edir [6].

Konstitusiya prinsiplərinin tətbiqi aspektləri. Aşağıdakı əsas prinsiplər su resurslarının idarə edilməsində hüquqi və iqtisadi əsas kimi çıxış edir.

Bu prinsiplər həm hüquqi tənzimləmənin təməlini təşkil edir, həm də iqtisadi qərarların

Cədvəl 1.

Su resurslarının idarə edilməsində hüquqi və iqtisadi prinsiplər

Prinsip	Hüquqi mənbə	İqtisadi əhəmiyyəti
Dövlət mülkiyyəti	Konstitusiya, maddə 14	Su resurslarının strateji nəzarəti və milli təhlükəsizlik
Ekoloji tarazlıq	Maddə 39, 78	Davamlı inkişaf və təbii resurslardan qənaətli istifadə
Ədalətlilik və bərabərlik	Maddə 25, 56	Suya bərabər çıxış, regionlararası balans
Məsuliyyət və şəffaflıq	Maddə 12, 68	Dövlət idarəetməsində hesabatlılıq və vətəndaş nəzarəti

təməlini. Eyni zamanda su tariflərinin formalaşdırılması, subsidiyaların verilməsi və ekoloji layihələrin maliyyələşdirilməsi istiqamətini müəyyənləşdirir.

Su resurslarının hüquqi statusu və idarəetmə səviyyələri. Azərbaycan Respublikasının "Su Məcəlləsi" (1997) su resurslarını vahid dövlət fondu kimi müəyyən edir. Bu fonda daxildir:

- səth suları (çaylar, göllər, su anbarları),
- yeraltı sular,
- transsərhəd su obyektləri.

Bu struktur hüquqi baxımdan dövlət mülkiyyəti, iqtisadi baxımdan isə ictimai aktiv kimi dəyərləndirilir. Dövlət bu resursların istifadəsini lisenziyalaşdırır, kvotalar və normativlər tətbiq edir.

Bu model BMT-nin "Su və sanitariya hüququ" (UN, 2010) prinsipinə uyğun olaraq "suyun insan hüququ kimi tanınması" ideyasını dəstəkləyir.

Su resurslarının idarə edilməsi səviyyədə göstərmək olar:

1. Konstitusiya prinsipləri (mülkiyyət, ekoloji məsuliyyət, ədalətlilik);
2. Hüquqi mexanizmlər ("Su Məcəlləsi", "Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında" qanunlar, normativ aktlar);

Şəkil 1. Suyun idarə edilməsinin hüquqi-iqtisadi struktur modeli

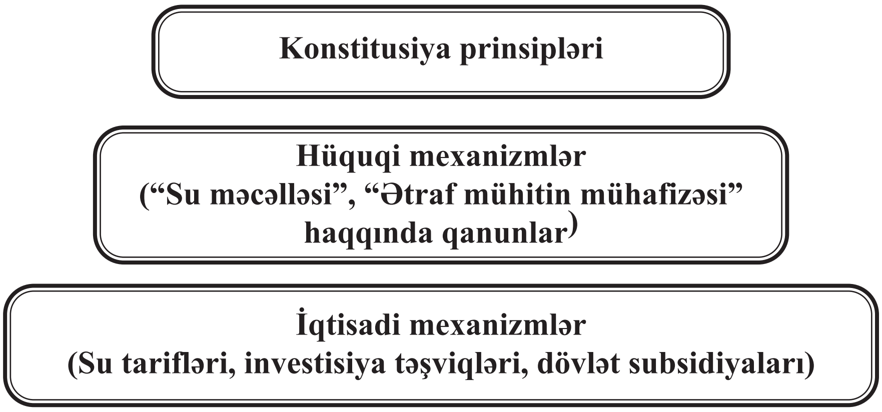

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl 2.

Su resurslarının idarə edilmə sistemində maraqlı tərəflər və məsuliyyət bölgüsü

Tərəf	Hüquqi səlahiyyət	İqtisadi rolu
Dövlət (Nazirliklər)	Qanunvericilik, nəzarət	İnvestisiya, subsidiyalar
Bələdiyyələr	Yerli idarəetmə	Su xidmətlərinin təşkili
Sahibkarlar və fermerlər	İstifadəçi hüquqları	Səmərəli istifadə, ödənişlər
Vətəndaşlar və QHT-lər	İctimai nəzarət	Maarifləndirmə və sosial nəzarət

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

3. İqtisadi mexanizmlər (su tarifləri, investisiya təşviqləri, dövlət subsidiyaları).

Bu səviyyələr arasında qarşılıqlı əlaqə şəkil 1-də göstərilmişdir. Konstitusiya prinsipləri hüquqi mexanizmləri formalaşdırır, hüquqi mexanizmlər isə iqtisadi tənzimləməyə əsas yaradır. Hüquqi Mexanizmlər dedikdə əsas olaraq "Su məcəlləsi", "Ətraf mühitin mühafizəsi" haqqında qanunlar nəzərdə tutulur. İqtisadi mexanizmlər dedikdə isə əsas olaraq su tarifləri, investisiya təşviqləri, dövlətin su tədarükü istiqamətində subsidiyalarını qeyd etmək olardı.

Yuxarıda cədvəl 2-də hüquqi səlahiyyət və iqtisadi məsuliyyətin birləşdiyi inteqrasiyalı idarəetmə sistemi göstərilir. Burada Dövlət qurumları (Nazirliklər), bələdiyyələr, sahibkarlar, fermerlər, vətəndaşlar və QHT-rı əsas tərəf kimi göstərilir. Onlar qanunvericilik, nəzarət, yerli idarəetmə qayda və qanunları, istifadəçi hüquqları, ictimai nəzarət kimi hüquqi səlahiyyət çərçivəsində fəaliyyət göstərillər. Burada su resurslarnın dayanıqlı idarə edilməsinin iqtisadi rolu kimi investisiya, subsidiyalar, su xidmətlərinin təşkili, sudan səmərəli istifadə, ödənişlər, marifləndirmə və social nəzarət mexanizmi ortaya çıxır.

Milli Strategiya - Su Resurslarının Səmərəli İstifadəsinə dair (2024-2040)

“Su ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə dair Milli Strategiya” nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 3-cü və 32-ci bəndlərini rəhbər tutaraq, “Su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 27 iyul tarixli 2178 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. 2024-cü il 10 oktyabr tarixində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 3-cü və 32-ci bəndləri rəhbər tutularaq, “Su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Sərəncam verilmişdir.

Cədvəl 3.

Su strategiyasının əsas istiqamətləri

1.	Bütün su hövzələri idarəetmə sisteminin “bölgələr üzrə inteqrasiyalı” vahid idarəetmə modelinə keçidinin təmini
2.	Su təchizatının, su itkisi və sızmaların azaldılması, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi.
3.	İqlim dəyişikliyi, çirkli su axınlarının idarə edilməsi, alternativ su mənbələrinin istifadəsi.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Milli Su Strategiyanın əsas istiqamətləri 2024-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən təsdiqlənmişdir. Bu strategiya su resurslarının səmərəli istifadəsinə, bütövlükdə idarə edilməsinə və davamlı inkişafına yönəlmişdir. Strateqiyada aşağıdakı əsas istiqamətlər müəyyən edilmişdir:

Su resurslarının idarəçiliyində hüquqi-konstitusiya əsaslı strategiya

Konstitusiya prinsipləri əsasında formalaşmış institusional struktur su idarəçiliyində dövlət məsuliyyətini təmin edir. Burada əsas icraedici orqanlar:

- Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi (ADSEA) - dövlət su siyasətinin həyata keçirilməsi və idarəetmə infrastrukturunun koordinasiyası;
- Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi - su keyfiyyətinə və ətraf mühitə nəzarət;
- Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və Meliorasiya xidməti - suvarma sistemlərinin idarə edilməsi;
- Nazirlər Kabineti və Milli Su Şurası - strategiyanın hazırlanması və dövlət proqramlarının icrası.

Bu qurumların fəaliyyət prinsipləri Konstitusiyanın 77-ci maddəsində təsbit edilmiş dövlət orqanlarının məsuliyyət prinsipi ilə uzlaşır: dövlətin fəaliyyəti şəffaf, hüquqa əsaslanan və vətəndaş maraqlarına yönəlmiş olmalıdır. Bu strategiyanın hüquqi-konstitusiya baxımdan təhlilində önəmli məqamlar vardır. Onların sırasında:

Dövlət mülkiyyəti və su resursları: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası su resurslarının, təbii sərvətlərin dövlət mülkiyyətində olduğunu təsbit edir. Bu, suyun istifadəsi və idarə edilməsində dövlətin normativ-qanuni çərçivədə rolunu möhkəmləndirir. Bu kontekstdə, strategiya su resurslarının milli maraq kimi idarə edilməsini prioritet olaraq müəyyən edir.

Dayanıqlı inkişaf və ekoloji məsuliyyət: Konstitusiyada yerləşən ekoloji təhlükəsizlik prinsipləri və təbii sərvətlərin qorunması öhdəlikləri su strategiyasına əsas münasibət formalaşdırır. Strategiya isə bu prinsipləri su idarəçiliyində konkret tədbirlərlə bağlayır, məsələn, itkilərin azaldılması, alternativ mənbələrin istifadəsi və iqlim faktorlarının nəzərə alınması.

İdarəetmənin şəffaflığı və hesabatlılıq: Strategiyada tədbirlərin icrası üzrə məsuliyyətlərin müəyyənləşdirilməsi, hesabatların hazırlanması, real-vaxt monitorinq sistemi, su istifadəçilərinin və mənbələrin izlənməsi kimi mexanizmlər nəzərdə tutulmuşdur. Bu isə Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş dövlət idarəçiliyi prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir.

Regional – beynəlxalq əməkdaşlıq: Su resurslarının xüsusilə sərhədyanı çaylar, hövzələr üzrə idarə edilməsi məsələsində beynəlxalq hüquq və əməkdaşlıq prinsipləri rol oynayır. Strategiyada bu aspektlərə də yer verilir, bu isə konstitusional prinsiplərin xarici-daxili kontekstdə tətbiqini göstərir.

Strategiya və hüquqi-iqtisadi mexanizmlər arasındakı əlaqə: Strategiyanın həyata keçirilməsi üçün hüquqi mexanizmlər (qanunvericilik, normativ aktlar, lisenziyalaşma və icazə sistemləri) və iqtisadi mexanizmlər (su istifadə haqları, tariflər, investisiya təşviqləri, sanksiyalar) birləşdirilmiş şəkildə nəzərdə tutulmuşdur. Bu, konstitusional prinsiplərin praktikada tətbiqini təmin edir.

Misal üçün:

- Su təchizatında itkilərin azaldılması amaçlı rəqəmsal-monitorinq sistemlərinin tətbiqi, iqtisadi səmərəliliyin artırılması məqsədi daşıyır;
- Vahid hövzə əsaslı idarəetmə modeli yerli və mərkəzi hakimiyyət arasında hüquqi olaraq qarşılıqlı məsuliyyətin bölüşdürülməsi aspektini əhatə edir;
- Alternativ su mənbələrinin (məsələn, duzlu suyun təmizlənməsi) istifadəsi strategiyada müəyyənləşmişdir və bu yol iqtisadi baxımdan da dövlət-xüsusi sektor əməkdaşlığını tələb edir.

Yuxarıda göstərilən şəkillərdə su strategiyasının konstitusional-hüquqi əsasları, idarə-

Şəkil 2. Su strategiyanın hüquqi-konstitusiya çərçivəsinin inteqrasiyası

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

etmə mexanizmləri və iqtisadi alətlər arasındakı əlaqə vizual şəkildə nümayiş olunur. Bu əlaqələrin daha dərin inteqrasiyası labüddür. Beləliklə, Milli Strategiya - Su Resurslarının Səmərəli İstifadəsinə dair (2024-2040) konstitusiyanın dövlət mülkiyyəti, ekoloji məsuliyyət, şəffaf dövlət idarəçiliyi və regional əməkdaşlıq prinsiplərini su resurslarının idarə edilməsinə konkret tədbirlərlə birləşdirən bir sənəddir. Onun uğurlu icrası üçün hüquqi baza gücləndirilməli, iqtisadi mexanizmlər çevik tətbiq edilməli və idarəetmə institutu səmərəli olmalıdır.

Milli Su Strategiyasının (2024–2040) icra vəziyyəti, hüquqi və institusional çağırışla

Milli strategiyanın icra mərhələləri və hazırkı vəziyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2024-cü ildə təsdiq etdiyi "Su resurslarından səmərəli istifadəyə dair 2024-2040-cı illər üçün Milli Strategiya" ölkənin su təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi daşıyır. Strategiyanın həyata keçirilməsi üç əsas mərhələ nəzərdə tutulmuşdur:

Şəkil 3. Su strategiyasının inteqrasiya prosesləri

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Şəkil 4. ADSEA Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyinin ölkə bazında strukturu

Agentliyin yanında Suların İstifadəsinə və Mühafizəsinə Dövlət Nəzarəti Xidməti

Agentliyin tabeliyində olan qurumlar

Regional Su Meliorasiya Xidməti

İri Şəhərlərin Birləşmiş Su Təchizatı Xidməti

Tikilməkdə Olan byektrlərin Müdiriyyəti

Su və Meliorasiya Elmi-Tədqiqat İnstitutu

Su və Meliorasiya Komplekslərinin Layihələndirilməsi İnstitutu

Mənbə: ADSEA-nin rəsmi səhifəsi. https://adsea.gov.az/agentlik/struktur

Hazırda (2025-ci ilə qədər) birinci mərhələnin icrası üzrə fəaliyyətlər əsasən normativ və texnoloji istiqamətlərdə cəmlənib. Məsələn, "Su Məcəlləsinə dəyişikliklər paketi", "Su resurslarının rəqəmsal idarəetmə sistemi haqqında" qərar layihəsi, həmçinin "Ağıllı su şəbəkələri" üzrə pilot proqramlar artıq Nazirlər Kabineti və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin birgə nəzarətindədir.

Hüquqi və institusional çağırışlar, hüquqi çərçivə və normativ boşluqlar

Su idarəçiliyinin yeni mərhələsində əsas çətinliklərdən biri hüquqi tənzimləmənin köhnə modellərə əsaslanmasıdır. Məsələn:

- "Su Məcəlləsi" nin bir sıra müddəaları (1997) müasir rəqəmsal nəzarət və iqtisadi stimullar mexanizmini tam əhatə etmir.

Cədvəl 4.

Su strategiyasının həyata keçirilməsi mərhələləri

1.	Birinci mərhələ (2024–2028) – normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin yaradılması və pilot regionlarda su balansı monitorinqinin tətbiqi.
2.	İkinci mərhələ (2028–2035) – iqtisadi alətlərin (su tarifləri, stimullar, dövlət–özəl əməkdaşlığı) tam tətbiqi və su təchizatı sistemlərində itkilərin 30%-dən az səviyyəyə endirilməsi.
3.	Üçüncü mərhələ (2035–2040) – regional inteqrasiya və beynəlxalq əməkdaşlıq mexanizmlərinin formalaşdırılması, iqlim risklərinə qarşı adaptasiya planlarının həyata keçirilməsi.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

- Ekoloji öhdəlik və sanksiyalar mexanizmləri su resurslarının ekosistem dəyərini nəzərə almır.
- Su balansının idarə edilməsində bələdiyyələrin və özəl sektorun hüquqi statusu kifayət qədər müəyyən edilməyib.

Bu, Konstitusiyanın 39-cu maddəsindəki (sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ) və 11-ci maddəsindəki (təbii sərvətlərin dövlət mülkiyyəti olması) prinsiplərin praktiki reallaşmasında müəyyən ziddiyyətlər yaradır.

İdarəetmə institutları, səlahiyyət bölgüsü, iqtisadi və maliyyə mexanizmlərinin tətbiqi vəziyyəti

İcra prosesində əsas iştirakçılar ADSEA - Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Fövqəladə hallar nazirliyi, arasında səlahiyyət bölgüsü aparılır. Bu isə strategiyanın 2028-ci ilə qədər nəzərdə tutulan "vahid idarəetmə mərkəzi" prinsipinin tətbiqini asanlaşdırır. Hal hazırki mövcud vəziyyətdə su istifadəsi tarifləri əhalinin sosial müdafiəsi nəzərə alınaraq aşağı səviyyədə saxlanılır, bu isə investisiya cəlbediciliyini məhdudlaşdırır. 2024–2025-ci illərdə pilot olaraq "Suya görə ödəniş, ekoloji məsuliyyət modeli tətbiq edilən bölgələrdə (Göygöl, Şəki, Lənkəran) ilkin nəticələr göstərir ki:

- Suyun israf səviyyəsi 17%-dən 11%-ə enmişdir;
- Yerli sahibkarlıq subyektləri arasında su qənaəti texnologiyalarına maraq artmışdır;
- Dövlət subsidiyalarının payı 10% azalmışdır.

Bu nəticələr göstərir ki, iqtisadi mexanizmlərin tətbiqi konstitusional prinsiplərlə (dövlət nəzarəti, sosial rifah və məsuliyyət) ziddiyyət yaratmadan həyata keçirilə bilər

Su strategiyasının icra mərhələləri və hüquqi əlaqə

Aşağıdakı sxem strategiyanın həyata keçirilməsinin dörd mərhələsini və onların hüquqi əsaslarını göstərir.

Milli Su Strategiyasının icra vəziyyəti göstərir ki:

- hüquqi baza və idarəetmə institutlarının sinxronlaşdırılması vacibdir;
- su resurslarının iqtisadi dəyəri hüquqi sistemdə tanınmalıdır;
- dövlət nəzarəti ilə özəl sektorun əməkdaşlığı konstitusional prinsiplərlə uyğun şəkildə tənzimlənməlidir;
- rəqəmsal su idarəetməsi hüquqi şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmlərini gücləndirir.

Şəkil 5. Su strategiyasının icra mərhələləri

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Bu baxımdan strategiyanın uğurlu icrası üçün əsas istiqamət hüquqi-iqtisadi inteqrasiya modelinin tətbiqidir, yəni dövlət, bələdiyyə və özəl sektorun su idarəçiliyində balanslaşdırılmış məsuliyyət bölgüsünün səmərəli aparılması.

Hüquqi iqtisadi inteqrasiya modeli və su idarəçiliyində konstitusional islahat təklifləri

Hüquqi iqtisadi inteqrasiya modeli Azərbaycan Respublikasının su resurslarının idarə edilməsində həm hüquqi prinsiplərin, həm də iqtisadi alətlərin inteqrasiya olunması vacib edir. Bu yanaşma Konstitusiyanın aşağıdakı əsas prinsiplərinə söykənir:

- 11-ci maddə: təbii sərvətlərin dövlət mülkiyyəti olması;
- 39-cu maddə: sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ;
- 43-cü maddə: ekoloji təhlükəsizlik və təbii sərvətlərin qorunması dövlətin vəzifəsidir;
- 94-cü maddə: iqtisadi münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi dövlətin əsas funksiyalarındandır.

Bu prinsiplər əsasında yaradılacaq "Hüquqi-iqtisadi inteqrasiya modeli" su resurslarının idarə edilməsini daha şəffaf, səmərəli və hesabatlı etmək məqsədi daşıyır.

Aşağıda şəkil 6-da verilən sxem təklif olunan inteqrasiya modelinin mərhələlərini və qarşılıqlı əlaqəsini göstərir.

Bu strukturda hüquqi baza (qanunvericilik və normativ aktlar) iqtisadi mexanizmlərlə və idarəetmə institutları ilə qarşılıqlı şəkildə işləyir. Burada bəzi hüquqi islahat təklifləri vermək yerinə düşərdi. Onlar sırasında Su Məcəlləsinin yenilənməsi, Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi haqqında" və Su Diplomatiyası və Transsərhəd Su Resursları haqqında" yeni Qanunların işlənməsi labüddür. Belə ki, 1997-ci il "Su Məcəlləsi" nin yeni reallıqlara uyğunlaşdırılması vacibdir. Burada rəqəmsal nəzarət, suya görə ödəniş mexanizmləri, ekoloji məsuliyyət və iqlim risklərinin daxil edilməsi. Qanuna "vahid su idarəetmə orqanı" anlayışının əlavə olunması. Su resurslarının iqtisadi dəyərinin hüquqi kateqoriya kimi tanınması. Agentliyin statusu Konstitusiyanın 109-cu və 114-cü maddələrinə əsaslanaraq

Şəkil 6. Konstitusiya Prinsipləri əsasında su idarəçiliyinin hüquqi iqtisadi inteqrasiya modeli

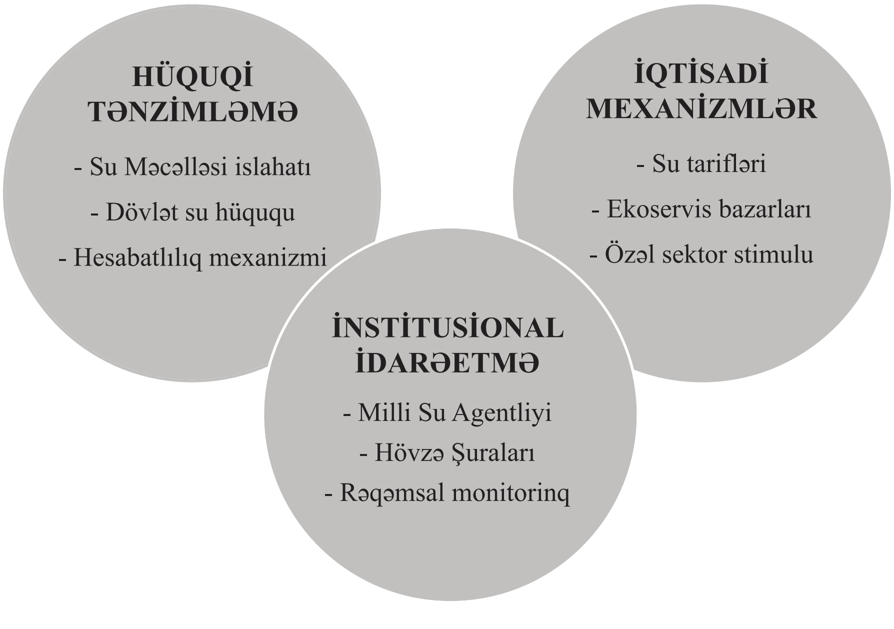

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

müəyyən edilməli, səlahiyyət bölgüsü açıq şəkildə tənzimlənməlidir. Agentlik su hövzələrinin monitorinqi, lisenziyalaşdırma, ekoservis bazarlarının təşviqi və su diplomatiyası funksiyalarını icra etməlidir. Azərbaycanın Gürcüstan, Ermənistan, Türkiyə, İran və Rusiya ilə su münasibətlərində beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun, şəffaf və qarşılıqlı məsuliyyət əsaslı model yaradılmalıdır. Bu, həm də BMT-nin Davamlı İnkişaf Məqsədləri 6 və 13 (su və iqlim) prinsiplərinə uyğun gəlir.

Digər tərəfdən İqtisadi islahat təklifləri kimi su qiymətləndirilməsi və tarif sistemində tariflər sosial ədalət prinsipinə əsaslanmalıdır. Əhalinin sosial qrupları üçün subsidiyalar saxlanıla bilər. Sənaye və kənd təsərrüfatında suyun real dəyəri iqtisadi məsuliyyət yaratmalıdır. Tarif gəlirlərinin bir hissəsi ətraf mühitin mühafizəsi üzrə dövlət fonduna yönəldilə bilər.

Dövlət-özəl tərəfdaşlığı

Dövlət özəl tərəfdaşlığı haqqında Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 11-ci, 12-ci və 13-cü bəndlərinə uyğun olaraq, dövlət-özəl tərəfdaşlığı sahəsində fəaliyyətin həyata keçirilməsinin təşkilati, hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edir. Su infrastrukturunun yenilənməsi üçün dövlət özəl sektor əməkdaşlığı mexanizmləri [9] tətbiq edilə bilər. Özəl sektorun iştirakı ilə "Su Texnologiyaları Mərkəzi" və "Ağıllı Su İdarəetməsi Platforması" yaradılması məqsədəuyğun olardı. Əlbətdə Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyinin (ADSEA) tabeliyində olan Su və Meliorasiya Elmi Tədqiqat İnstitutunun nəzdində Təlim və İnnovasiyalar Mərkəzi yaradılmışdır. Heç şübhəsiz həmin mərkəzin fəaliyyəti ölkədə su ehtiyatlarının davamlı və səmərəli idarə olunması sahəsində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasında mühüm rol oynayacaqdır. Eyni zamanda ekoloji ödəniş və stimullaşdırma sisteminin səmərəli həyata keçirilməsi vacib amilləərdən biridir. Ekoloji məsuliyyət ödəmələri (polluter-pays prinsipi) qanunla müəyyən edilməlidir və xülasə suyun qənaətli istifadəsini təmin edən texnologiyalara vergi güzəştləri tətbiq olunmalıdır. Bu məsələlərin konstitusional baxımdan əsaslandırılması da xüsusi önəmə malikdir. Təklifləri birbaşa olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsaslanaraq aşağıdakı kimi sıralamaq olardı:

- 11-ci maddə: təbii sərvətlər üzərində dövlət mülkiyyəti prinsipi. Burada su resurslarının strateji əhəmiyyəti təmin edilir;
- 39-cu maddə: sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ. Burada su keyfiyyətinin qorunması hüquqi öhdəlik kimi formalaşır;
- 94-cü maddə: iqtisadi münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi. Burada dövlətin su idarəetməsində həm hüquqi, həm iqtisadi alətlərdən istifadə hüququnu tanıyır.

Nəticə

Hüquqi-iqtisadi inteqrasiya modeli Azərbaycan üçün su resurslarının idarə edilməsində yeni mərhələ açır. Bu model konstitusiya prinsiplərinə tam uyğun gəlir. Habelə hüquq və iqtisadiyyat arasında balans yaradır. Su İdarəçiliyinin səmərəliliyini və şəffaflığını təmin edir. Ekoloji məsuliyyət və sosial rifah dəyərlərini qoruyur. Bu yanaşma su idarəçiliyinin yalnız texniki deyil, həm də dövlət idarəçiliyi və iqtisadi təhlükəsizlik məsələsi olduğunu vurğulayır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (1995).
2. Azərbaycan Respublikasının "Su Məcəlləsi" (26 dekabr 1997).
3. "Su ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə dair Milli Strategiya" nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 10 oktyabr 2024-cü il. № 320
4. Əhmədov E. Azərbaycanın müasir inklüziv inkişafında su layihələrinin davamlı idarə edilməsi. // Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 102-ci ildönümünə həsr olunmuş "Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının müəllifi kimi" mövzusunda doktorantların və gənc tədqiqatçıların Respublika elmi-praktik konfrans. 2025-ci il. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası.
5. Əhmədov, E. Su – hər damlası həyat cövhəri olan misilsiz nemət // Xalq qəzeti 4 may 2025-i il, N-90 (30784); https://www.xalqqazeti.az/az/iqtisadiyyat/224377-her-damlasi-heyat-covheri-olan
6. Əliyev, V. (2020). Ekoloji idarəetmənin iqtisadi əsasları. Bakı: UNEC Nəşriyyatı.
7. Məmmədov, A. (2023). Təbii sərvətlərin hüquqi tənzimlənməsi problemləri. Bakı: Hüquq və İnkişaf Mərkəzi.
8. Elshan Ahmadov, ES Döngül, S Ul-Durar 2025. Digital Water Economy Formation in the Context of Sustainable Development Management. Springer Nature. Global Pathways for Efficient Waste Management and Inclusive Economic Development. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-96-5569-4_10
9. OECD (2021). Water Governance in OECD Countries: A Multi-level Approach.
10. United Nations (2010). Resolution 64/292: The Human Right to Water and Sanitation.

Açar sözlər: *Konstitusiya prinsipləri, su resursları, hüquqi mexanizmlər, iqtisadi tənzimləmə, dayanıqlı inkişaf, ekoloji təhlükəsizlik*

Elshan Ahmadov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of State Regulation of the Economy PhD in Economics, Associate Professor

LEGAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF WATER RESOURCES MANAGEMENT

ABSTRACT

This article examines the legal and economic mechanisms of water resources management in the context of the principles of environmental safety, natural resource protection, and sustainable development enshrined in the Constitution of the Republic of Azerbaijan. The study analyzes the status of water resources as state property, the legal framework ensuring their efficient use, and the interaction of economic instruments. The article substantiates the fact that constitutional principles namely, fairness, responsibility, transparency, and protection of the ecological balance are the main guiding values in water resources management. Attention is also paid to issues of water evaluation, the economic value of ecosystem services, and the application of market mechanisms. The results of the study demonstrate that the integration of legal and economic mechanisms in water resources management plays a crucial role in ensuring sustainable development. The article puts forward proposals for institutional reforms, updating the legal framework, and expanding economic incentives to improve this integration.

Keywords: *water resources, legal mechanisms, economic regulation, sustainable development, environmental safety quality*

Эльшан Ахмадов

Доцент кафедры Государственного регулирования экономики
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по экономике

ПРАВОВЫЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются правовые и экономические механизмы управления водными ресурсами в контексте принципов экологической безопасности, охраны природных ресурсов и устойчивого развития, закрепленных в Конституции Азербайджанской Республики. В исследовании анализируются статус водных ресурсов как государственной собственности, нормативно-правовая база, обеспечивающая их эффективное использование, и взаимодействие экономических инструментов. Обосновывается тот факт, что конституционные принципы, а именно справедливость, ответственность, прозрачность и защита экологического равновесия, являются основными руководящими ценностями в управлении водными ресурсами. Также уделяется внимание вопросам оценки вод, экономической ценности экосистемных услуг и применения рыночных механизмов. Результаты исследования показывают, что интеграция правовых и экономических механизмов в управлении водными ресурсами играет решающую роль в обеспечении устойчивого развития. Выдвигаются предложения по институциональным реформам, обновлению нормативно-правовой базы и расширению экономических стимулов для улучшения этой интеграции.

Ключевые слова: *водные ресурсы, правовые механизмы, экономическое регулирование, устойчивое развитие, экологическая безопасность*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.056

TƏDRİSİN İNNOVATİV METODLARI
INNOVATIVE TEACHING METHODS

UOT 37:001.12/.18

ANAR ŞÜKÜROV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Məzunlarla iş sektorunun müdiri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: anar-shukurov2015@list.ru

AYXAN XUBANOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin mütəxəssisi, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: aikhan_khv@yahoo.com

MÜASİR TƏHSİL PROSESİNDƏ İNNOVATİV YANAŞMALAR

Təhsil sistemində islahatların məqsədi ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın təhsil sistemi dünya təhsil sisteminin standartları ilə uyğunlaşsın.

Heydər Əliyev

Giriş

Ölkələr dünyada baş verən qlobal inkişaf və rəqabətlə ayaqlaşa, həmçinin dəyişikliklərə uyğunlaşa bilmələri üçün mütləq ixtisaslı işçi qüvvəsinə malik olmalıdırlar. Buna nail olmaq üçün də ən vacib istiqamət təhsildir. Bir dövlətin inkişaf səviyyəsi onun iqtisadi, sosial, mədəni, hərbi və s. sahələr üzrə dəyişikliklərdəki uğurları, bu dəyişikliklərə cavab vermək bacarığı və mövcud təhsil sistemindən irəli gələn innovativ təcrübələr və gözləntilərlə müəyyən edilir. Qloballaşan dünyada rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı müasir təhsilin mahiyyətinə də köklü şəkildə təsir göstərir. Artıq ənənəvi təhsil modelləri tələbələrin ehtiyaclarını tam şəkildə qarşılaya bilmir. Buna görə də təhsil müəssisələri və pedaqoqlar sosial həyata birbaşa təsir edən daha çevik, interaktiv və texnologiyaya əsaslanan innovativ yanaşmalar və elmi inkişaflar qarşısında səssiz qalmamalı və inkişaf edən dünyaya uyğunlaşmalıdırlar.

Ənənəvi və müasir təhsil yanaşmaları

Tədris yanaşmaları əsrlər boyunca dəyişmiş və bu dəyişiklik dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılmış müxtəlif tədris metodikalarının meydana çıxmasına səbəb olmuşdur [6]. Təhsil bəşəriyyətin ən dərin köklü proseslə-

Cədvəl 1.

Müasir təhsil metodlarının ümumi sxemi

Metod	Xüsusiyyətləri	Nümunə
Konstruktivist yanaşma	Şagird mərkəzli, biliklərin kəşf yolu ilə mənimsənilməsi	Problem əsaslı öyrənmə
Layihə əsaslı öyrənmə	Real problemlər, tədqiqat və əməkdaşlıq	Komanda formasında layihə təqdimatı
Rəqəmsal öyrənmə	İKT alətləri və platformalarla öyrənmə	Zoom, Google Classroom
Fəal öyrənmə	Diskussiya, debat, rol oynama	Seminarlar, beyin həmləsi
Qarışıq öyrənmə (Blended Learning)	Ənənəvi və onlayn öyrənmənin sintezi	Hissəvi dərslər onlayn keçirilir

rindən biri olsa da, inkişaf edən texnologiya və dəyişən sosial ehtiyaclar nəticəsində çevik və dinamik bir quruluş kimi formalaşmışdır.

Məlumatlar, bilik, bacarıq, və təcrübələr zamanla gənc nəsillərə təhsil vasitəsilə ötürülərək bəşəriyyətin varlığının davamlılığını təmin edən bir proses halına gəlmişdir. Bu baxımdan təhsil sistemi çox zəngin bir tarixi keçmişə malikdir. Bu mənada iki əsas təhsil yanaşmasından danışmaq olar:

1. Ənənəvi təhsil yanaşması;
2. Müasir təhsil yanaşması.

Ənənəvi təhsil sistemi daha çox klassik məktəblər tərəfindən qəbul edilmiş və həyata keçirilmişdir. Ənənəvi təhsil sistemində dərslər, proqramlar, ev tapşırıqları, dərs saatları və bu kimi elementlər uşağın maraq və ehtiyacları nəzərə alınmadan təşkil edilir [7]. Ənənəvi təhsil sabit struktur, güclü bilik təməli və sosial münasibət fəaliyyətlərinə əsaslanan modellər təklif edir. Lakin müasir dünyada tənqidi düşüncə, yaradıcılıq və texnologiyaya uyğunluq kimi bacarıqlara ehtiyac çoxdur. Ona görə də balanslı və hibrid tədris modelləri hər iki yanaşmanın üstünlüklərini birləşdirə və təhsilin effektivliyini artıra bilər.

Texnologiyanın, yaradıcı təlim metodlarının və fərdi yanaşmanın birləşməsi müasir təhsil metodlarının əsas xüsusiyyətlərini təşkil edir. Bu metodlar şagirdin aktivliyini, tənqidi düşüncəsini və həyat bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlib. Burada təlim prosesi şagirdin maraqlarına, bilik səviyyəsinə və öyrənmə tərzinə uyğunlaşdırılır, həmçinin müəllim yönəldici və dəstəkləyici rol oynayır. Tələbələr dərsdə aktiv iştirak edir: müzakirələr, debatlar, layihələr, rollu oyunlar və problem əsaslı öyrənmə istifadə olunur. Müasir təhsil metodlarında rəqəmsal platformalar, onlayn resurslar və təhsil proqramları geniş istifadə olunur, distant və hibrid təhsil modelləri tətbiq olunur. Bu sistemdə fərdi və diferensiallaşdırılmış tədris həyata keçirilir. Həmçinin qrup işləri, layihələr və ümumi tapşırıqlar vasitəsilə şagirdlər sosial bacarıqlar və əməkdaşlıq vərdişləri qazanır.

Aşağıdakı sxemlərdə hər bir təhsil metodunun əsas xarakterik xüsusiyyətləri verilmişdir.

Ənənəvi metodlarda standart işlərin olması şagirdlərin motivasiyasının azalmasına səbəb olur. Müasir metodlar isə interaktiv və maraqlı olduğu üçün öyrənməyə marağı və həvəsi artırır. Digər tərəfdən, müasir metodların uğurlu tətbiqi üçün texnoloji imkanların və müəllimlərin hazırlıq səviyyəsinin yüksək olması vacibdir.

Müasir tədris prosesində birgə təlim, layihə əsaslı metodologiya, yeni informasiya texno-

Sxem 1. Konstruktivist təhsil metodu sxemi [8]

Sxem 2. Layihə əsaslı öyrənmə sxemi [10]

Sxem 3. Qarışıq (Blended) təhsil modeli sxemi [9]

logiyalarından, həmçinin internet resurslarından istifadə kimi müasir pedaqoji texnologiyalar şagirdyönümlü yanaşmanın həyata keçirilməsinə kömək edir, təlimin fərdiləşdirilməsini və diferensiallaşdırılmasını təmin edir [4]. Müasir dövrümüzdə təhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri dərs prosesi zamanı hər bir tələbə

Cədvəl 2. Ənənəvi və müasir təhsil metodları arasındakı əsas fərqlər

Meyarlar	Ənənəvi təhsil metodları	Müasir təhsil metodları
Tədris yanaşması	Müəllimmərkəzli (müəllim əsas fiqurdur)	Tələbəmərkəzli (tələbə və onun ehtiyacları ön planda)
Təlim üsulları	Mühazirə, əzbərlətmə, yazılı imtahanlar	İnteraktiv, layihə işi, praktiki tapşırıqlar, interaktiv üsullar
Texnologiyanın rolu	Minimum və ya heç istifadə edilmir	Rəqəmsal texnologiyalar, onlayn platformalar, virtual və artırılmış reallıq
Tədrisin məqsədi	Teorik biliklərin ötürülməsi	Bilik, bacarıq və kompetensiyaların inkişafı, yaradıcılıq və tənqidi düşüncənin formalaşdırılması
Tədris mühiti	Ənənəvi sinif otağı, lövhə və kitab əsaslı	Distant, onlayn siniflər, interaktiv platformalar, açıq və çevik mühitlər
Tələbənin rolu	Passiv dinləyici və icraçı	Fəal iştirakçı, tədqiqatçı və qərar verən tərəf
Qiymətləndirmə üsulu	Yazılı və test əsaslı imtahanlar	Layihələr, təqdimatlar, davamlı prosesin qiymətləndirilməsi, praktiki tapşırıqlar
Əməkdaşlıq və qrup işi	Çox nadir hallarda tətbiq olunur	Əməkdaşlığa əsaslanan, qrup və komandalarla tapşırıqlar geniş yayılıb
Yanaşmanın çevikliyi	Çətin adaptasiya olunur, standartlaşdırılmışdır	Fərdiləşdirilmiş və çevikdir, tələbəyə uyğunlaşdırılır
Motivasiya və maraq	Əksər hallarda aşağı motivasiya	İnteraktivlik və praktiklik motivasiyanı artırır

üzrə onun fəal mövqeyinin formalaşması üçün zəruri şəraitin yaradılmasıdır [2, s.106].

Təqdim edilmiş şəkildə (şəkil 1) bir öyrənmə piramidi modelini görə bilərik. Müxtəlif tədris metodları bu təsvirdə öz orta yadda qalma faizinə görə sıralanıb. Bununla yanaşı, metodlar ənənəvi və komanda şəklində qruplar üzrə bölünüb. Beləliklə, burada ənənəvi qrupdan olan mühazirə, oxuma, audio-vizual və təqdim etmə formaları müvafiq olaraq 5, 10, 20 və 30 faiz yadda qalma nisbətinə malikdirlər. Komandaya aid olan müzakirə qrupu, praktiki öyrənmə, başqalarını öyrət/dərhal istifadə etmə yanaşmaları isə müvafiq olaraq 50, 75 və 90 faiz orta yadda saxlama payı alıblar. Beləliklə fərdi və kollektiv, ənənəvi və qeyri-ənənəvi metodlar arasında səmərə baxımından ciddi fərqi müşahidə edə bilərik [12]. Daha əvvəl də qeyd edildiyi kimi, effektiv dərs sadəcə mühazirə deyil. Effektiv dərs interaktiv təlim metodlarını əhatə edir. İnteraktiv təlim metodlarından istifadə etmək üçün effektiv dərsin elementlərini və interaktiv strategiyalardan istifadə edən dərs planına nələrin daxil edilməli olduğunu nəzərə almaq lazımdır.

Buradan aydın görünür ki, rəqəmsal və bu istiqamətli tətbiqlər tələbələrin təhsillərinin keyfiyyətinə və şəxsi bacarıqlarını inkişaf etdirməyə həmçinin onların karyera hazırlığını artırmağa kömək edir. Əlavə olaraq qeyd edək ki, texnoloji vasitələrin həm təhsil-təlim həm də qiymətləndirmə proseslərinə effektiv şəkildə inteqrasiyası bu istiqamətdə məqsədə çatmağa səbəb olan amillərdəndir. Bu səbəblərə görə belə qənaətə gəlmək olar ki, ənənəvi təhsil yanaşması getdikcə real həyatdan uzaqlaşmaqdadır. Süni intellektin qalıcı olduğu bir mühitdə təhsilin davamlılığını və texnologiya ilə uzlaşmasını təmin etmək

Şəkil 1. Öyrənmə piramidi modeli

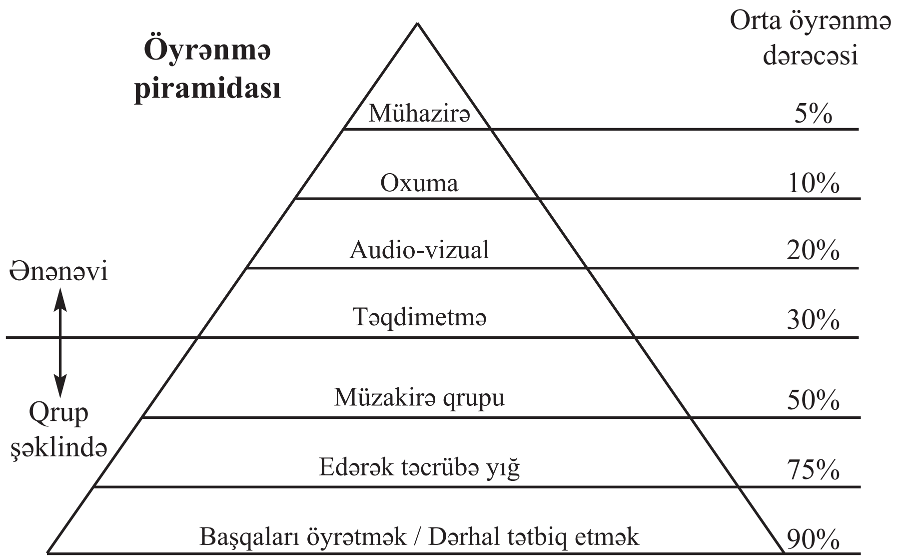

Mənbə: [12]

hazırda ən kritik məsələlərdən biridir. Müəllimlərin rolu da bu tendensiyalara əsasən davamlı olaraq dəyişir. Ali təhsil müəssisələrində tələbələrə texnologiyanın sürətlə dəyişdiyini öyrətmək onların gələcəyi üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu kontekstdə Dünya İqtisadi Forumu Üçüncü və Dördüncü Sənaye İnqilablarının nəticəsi olaraq aşağıdakı elementlərdən ibarət "Təhsil 4.0 Çərçivə" sənədini təklif etmişdir [13, s.7].

- ❑ **İnnovasiya və yaradıcılıq bacarıqları:** Kompleks problem həll etmə, analitik düşünmə, yaradıcılıq və sistem təhlili bacarıqları;
- ❑ **Texnologiya bacarıqları:** Proqramlaşdırma, rəqəmsal bacarıqlar və texnologiyadan istifadəni əhatə edən rəqəmsal bacarıqlar;
- ❑ **Şəxslərarası ünsiyyət bacarıqları:** Empatiya, əməkdaşlıq, danışıqlar, liderlik və sosial şüurluluğu əhatə edən şəxslərlərarası emosional zəka bacarıqları;
- ❑ **Fərdiləşdirilmiş öyrənmə:** Standart öyrənmə əvəzinə, öyrənənlərin fərdi ehtiyaclarına və tempinə əsaslanan çevik sistem;
- ❑ **Əlçatan təhsil və inklüziv öyrənmə:** Hər kəsin formal təhsil əvəzinə öyrənmə əldə edə biləcəyi inklüziv sistem;
- ❑ **Problem əsaslı və birgə öyrənmə:** Proses əsaslı təcrübədən həmyaşıdların əməkdaşlığını tələb edən layihələr və problemlərə əsaslanan məzmunun təqdimatı;
- ❑ **Ömür boyu və tələbə mərkəzli öyrənmə:** Zamanla azalan bilik və bacarıqların əldə edilməsi əvəzinə, mövcud bacarıqların davamlı olaraq inkişaf etdirildiyi və fərdi ehtiyaclara uyğun olaraq fərqləndirildiyi sistem.

Təhsildə texnologiyadan istifadə

Texnologiyanın təhsildə təklif etdiyi üstünlüklər müəllimlərin təlimatlarından tutmuş tələbələrin motivasiyasına qədər bir çox sahədə özünü göstərir. Təhsildə texnologiyalardan istifadə tələbələrə lazım olan məlumatları daha tez və effektiv şəkildə öyrənməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Həmçinin müəllimlərə lazımi məlumatları qısa zamanda tələbələrlə bölüşməyə şərait yaradır. Texnologiyaların təhsildə effektiv şəkildə istifadəsi özü ilə birlikdə zamanın tələblərinə uyğun müasir təhsil sistemini də gətirir.

Texnologiyanın təhsilə müsbət təsirləri aşağıdakılardır:

- Təhsildə texnologiyadan istifadə dərsi daha sürətli və səmərəli edir.
- Bu, tələbələrin daha effektiv təhsil prosesinə sahib olmasına töhfə verir.
- Təhsildə texnologiyanın istifadəsi müxtəlif təlim üslublarının birlikdə istifadəsinə imkan verir.
- Bu, müəllimə mövzunu daha effektiv izah etməyə kömək edir.
- Birbaşa mühazirə üsulu ilə izahı mümkün olmayan fənlərin daha asan öyrədilməsinə şərait yaradır.
- Tələbənin analitik təfəkkür bacarıqlarını təkmilləşdirir.
- Fərqli öyrənmə tərzi olan tələbələrin diqqətdən kənarda qalmamasını təmin edir.
- Təhsildə texnologiyadan istifadə məlumatın daha davamlı öyrənilməsinə kömək edə bilər.
- Bu proses tələbələrin texnoloji inkişafdan uzaq qalmamasına kömək edir.

Texnologiya sayəsində məlumat əldə etmək asanlaşır. Texnoloji inkişaflar da ömür boyu təhsil konsepsiyasının inkişafına dəstək verir. Bir sözlə, texnologiyanın təhsilə müsbət təsirləri çoxdur və texnologiyanın təhsildə istifadəsi öyrənmə prosesini asanlaşdırdığı üçün geniş yayılmaqda davam edir. Tədris prosesində təhsil alanın hərtərəfli şəxsiyyət kimi formalaşması üçün yeni pedaqoji texnologiyalardan məqsədəuyğun və kompleks şəkildə istifadə edilməsi daha yüksək nailiyyətlər əldə etməyə imkan verir. Burada məqsədə və təlimin məzmununa uyğun texnologiyalar seçilməsi və onların ardıcıl, qabaqcadan müəyyənləşdirilmiş vaxtda yerinə yetirmək məqsədəmüvafiqdir [5, s.53].

Təhsildə süni intellekt alətlərinin istifadəsi təkcə tələbələr üçün fərdiləşdirilmiş öyrənmə təcrübəsini təmin etmir, həm də müəllimlərə yeni və effektiv tədris strategiyaları hazırlamağa imkan verir. Həmçinin təhsil forma və metodları üzrə müəllimlər üçün praktiki məsləhətlər verir, müxtəlif tədris mühitlərinə necə inteqrasiya oluna biləcək məsələlərə diqqət yetirir. Azərbaycan Respublikasında süni intellektin inkişafını sürətləndirmək, bu sahədə tədqiqatların aparılmasını təşviq etmək, süni intellekt üzrə informasiya texnologiyalarının və onların idarə edilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsini, infrastrukturunun əlçatanlığını təmin etmək, habelə ixtisaslı kadr potensialını gücləndirmək məqsədilə “Azərbaycan Respublikasının 2025-2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı qəbul edilmişdir [1]. Təhsil və təlim prosesində süni intellekt texnologiyalarının səmərəli şəkildə yoxlanılması və istifadəsi ölkəmizin süni intellekt savadlılığına öz töhfəsini verəcəkdir.

Müasir dövrümüzdə dünya reytinqli ali təhsil müəssisələri tələbələrin fərdi inkişafını və öyrənmə üslublarını nəzərə alaraq tələbə mərkəzli yanaşma ortaya qoymaqdadırlar. Həmin ali təhsil müəssisələri tələbələrin ehtiyac və gözləntilərinə uyğun olaraq effektiv və diferensiallaşdırılmış təhsil proqramları həyata keçirirlər. Həmçinin müxtəlif interaktiv öyrətmə vasitələrindən istifadə edirlər. Onlara misal olaraq aşağıdakıları göstərə bilərik:

1. Kahoot
2. Mentimetr
3. Canva
4. AhaSlides
5. Slido
6. Poll Everywhere
7. Vevox
8. Quizizz
9. ClassMarker
10. Quizlet
11. ClassPoint
12. Crowdpurr
13. Wooclap və s.

Kahoot servisi Norveçdə hazırlanmış onlayn öyrənmə platformasıdır. Kahoot platformasında istifadəçilər tərəfindən yaradılan müxtəlif öyrənmə oyunları vardır. Bu oyunlar "kahoots" adlanır və veb brauzer və ya Kahoot tətbiqi vasitəsilə əldə edilə bilər. Kahoot öyrənmə prosesini əyləncəli və maraqlı hala gətirmək üçün oyunlaşdırmadan istifadə edir.

Kahoots adətən çoxseçimli suallardan ibarət olur və oyunçular öz cihazları ilə cavab verirlər. Kahoots canlı olaraq qrup şəraitində oynanılır, burada suallar böyük bir ekranda nümayiş olunur və oyunçular öz cihazlarından cavab verirlər. Kahoot platformasında istifadəçilər özləri öyrənmə oyunları yarada bilərlər. Kahoot tədris prosesinin daha interaktiv, əyləncəli və effektiv olmasına kömək edir [11]. İnteraktiv dərslərin, testlərin, sorğuların yaradılması üçün geniş imkanlar vardır. Kahoot müəllimlərə tələbələrin cavablarını dərhal təhlil etməyə imkan verir. Müəllimlər hansı sualların çətin olduğunu və hansı mövzularda tələbələrin zəif olduğunu asanlıqla görə bilərlər. Hər tələbənin inkişaf etdiyini izləmək mümkündür, bu da müəllimlərə dərs planını daha effektiv hazırlamağa kömək edir. Kahoot auditoriyalarda tələbələrin smartfonları ilə bu proqramdan istifadə etməyə, həm də tələbələri dərsə daha yaxşı motivasiya olmağa kömək edir. Sadə istifadə qaydaları vardır. Kahoot həm təhsil müəssisələrində, həm də şirkətlərdə öyrənmə və təlim məqsədləri üçün istifadə edilə bilər.

Mentimeter istifadəçilərə dərslərdə, konfranslarda və digər qrup fəaliyyətlərində təqdimatlar hazırlamaq və real vaxt rejimində rəy almağa imkan verən proqramdır. Mentimeter ödənişsiz versiyası limitsiz sayda təqdimat yaratmağa və istənilən qədər istifadəçi dəvət etməyə imkan verir. İstifadəçilər sorğular, testlər, söz buludları, sual-cavablar və təqdimata daxil olan digər interaktiv funksiyalar vasitəsilə rəy ala bilərlər. Mentimeter hər kəsə suallar verməyə, mövzuları daha aydın başa düşməyə imkan verir ki, bu da daha dolğun öyrənmə təcrübəsi ilə nəticələnir. Paylaşılan təqdimatın redaktəsi ilə komanda əməkdaşlığını asanlaşdırmaq olur. Mentimeter bizə yüksək keyfiyyətli məlumat nöqtələrini də toplamağa imkanı verir. Mentimeter vasitəsi ilə həm pedaqoqlar həm də biznes mütəxəssisləri real vaxt rejimində iştirak edə və anında rəy ala bilərlər.

Canva proqramı 2012-ci ildə Avstraliyada qrafik dizayn üçün hazırlanmış onlayn platformadır. Həm peşəkar dizaynerlər, həm də təcrübəsiz istifadəçilər üçün əlverişlidir. Canva vasitəsilə ödənişsiz formada müəllimlər və tələbələr müxtəlif dizayn layihələri yarada bilərlər. Buraya təqdimatlar, sosial media postları, afişalar, dəvətnamələr, vizit kartları, video montajlar və s. aiddir. İstifadəsi asan və intuitivdir, heç bir dizayn proqramı biliyi tələb etmir, platformada milyonlarla şəkil, ikon, video vardır. Komanda işi və paylaşım üçün əlverişlidir, daim yenilənir və süni intellekt texnologiyaları ilə gücləndirilir [14].

Bu proqramlarla yanaşı biz müəllim olaraq tələbələri auditoriyada qruplara bölə bilərik. Bu qruplar kiçik və ya böyük qruplar ola bilər. Hər qrupa öz rollarını vermək lazımdır. Yəni hər kəsin iştirakını və bərabər töhfə verməsini təmin etmək üçün hər bir qrup üzvünə xüsusi rollar təyin etmək lazımdır. Müəllim qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdırmaq üçün qrup üzvləri arasında açıq ünsiyyəti və fikir mübadiləsini təşviq etməli, onları birlikdə səmərəli işləməyə yönəltməlidir. Həmçinin müəllim tələbələrin qarşılaşdıqları hər hansı problemi həll etmələri və rəy bildirmələri üçün şərait yaratmalı, mütəmadi olaraq yoxlamalı və onların əməkdaşlıq etmələrini nəzarətdə saxlamalıdır. Belə olan təqdirdə müəllim tələbələrə hər hansı bir ekosistem modeli qurduğu qrup layihəsi təyin etmiş olur. Həmçinin burada hər bir qrup üzvünün material toplamaq, modeli qurmaq və ya ekosistemin müxtəlif hissələrini izah etmək kimi xüsusi rolları vardır. Bu sistem tələbələrdə həmçinin komanda işi və ünsiyyət bacarıqlarını da inkişaf etdirir.

Ənənəvi təhsil metodlarının və müasir yanaşmaların arasında balans tapmaq təhsil sistemində ən böyük çətinliklərdən biridir. Bu balans tələbələrin həm bilik əldə etmələrini, həm də yaradıcılıq və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirmələrini təmin etməlidir. Təhsil mütəxəssisləri ənənəvi və müasir metodları birləşdirən hibrid yanaşmaların tətbiqinin təhsil sisteminin bütün gücünü ortaya çıxara biləcəyini qəbul edirlər.

Müasir zamanda demək olar ki, bütün universitetlərdə təhsilin informatlaşması prosesinə

daha çox ehtiyac var. Çünki ali təhsil müəssisələrinin informasiya tutumu və müvafiq olaraq İKT-dən istifadəyə ehtiyacı daha çoxdur. Müasir tələblərə cavab verən mütəxəssis hazırlığı, tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və korrupsiyanın qarşısının alınması, universitetlərdə aparılan elmi tədqiqatların və elmi innovasiyaların səviyyəsinin yüksəldilməsi, müasir tələblər səviyyəsində universitetin idarə edilməsi (universitetdə idarəetmənin avtomatlaşdırılması), beynəlxalq əlaqələrin qurulması, xüsusən Avropa təhsil məkanına inteqrasiya məsələləri və s. baxımından bu proses zəruridir [3, s.9].

Nəticə

Müasir təhsil sistemi tələbələrin fərdi inkişafını və öyrənmə üslublarını nəzərə alan tələbə mərkəzli yanaşmanı əhatə edir. Universitetlər fərdi ehtiyac və gözləntilərə uyğunlaşdırılmış çevik, dinamik və fərqli təhsil proqramları həyata keçirir həmçinin müasir təhsilin əsas elementi olan texnologiyanı tədris proseslərinə inteqrasiya edirlər. Universitet daxilində tədris prosesini dəstəkləmək üçün elektron tədris platformaları, virtual laboratoriyalar və smart sinif otaqları kimi texnoloji vasitələrdən də istifadə olunur.

Müasir dövrümüzdə tələbələrə analitik təfəkkür, tədqiqat metodlarını və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün real həyat problemlərinə əsaslanan çoxsahəli, həll yönümlü layihələr, ömür boyu öyrənmə və beynəlmiləşmə elementlərini özündə birləşdirən təhsil proqramları və sistemləri təşviq olunur. Bu proses tələbələrin fərdi inkişafına dəstək verməklə ixtisaslı məzunlar yetişdirmək məqsədi daşıyır.

Nəticə etibarilə, müasir dövrdə təhsil sahəsində innovativ yanaşmaların tətbiqi yalnız texnoloji tərəqqi ilə izah olunmur. Burada təfəkkürün, metodikanın və münasibətin dəyişməsi prosesləri baş verir. Belə yanaşmalar təhsili daha səmərəli, əlçatan və aktual edir. Bu dəyişikliklərə uyğunlaşan təhsil sistemi isə cəmiyyətin davamlı inkişafına və müasir çağırışlara cavab verə bilən vətəndaşların formalaşmasına imkan yaradır.

Hal-hazırda təhsildə ənənəvi və müasir metodların vəhdət təşkil etməsi məqsədəuyğundur. Yalnız bu halda təhsil sistemi cəmiyyətin və əmək bazarının tələblərinə cavab verə bilər. Müasir təhsil prosesi - Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminə də getdikcə daha sistemli şəkildə inteqrasiya olunur. Bu yanaşmalar Azərbaycanın təhsil səviyyəsini beynəlxalq standartlara daha da yaxınlaşdırır.

Ədəbiyyat:

1. "Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. - Bakı, 19 mart 2025-ci il.
2. Əliyeva, F., Məmmədova, Ü. Müasir təlim texnologiyaları. Dərs vəsaiti. - Bakı: MBM, - 2014. – 195 s.
3. Əhmədov, İ., Təhsilin informatlaşması pedaqoji elmin yeni sahəsidir // Azərbaycan müəllimi. – 2013. – 15 mart. – s.9. / https://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2013/mart/299822.htm
4. Kərimova, A., Cəlil, F., Müasir tədrisdə yeni innovativ texnologiyalardan istifadə üsulları // Beynəlxalq elmi jurnal. – 2025. – Cild: 7. – Sayı: 2 / 7-10
5. Nəzərov, A. Müasir təlim texnologiyaları (Mühazirə xülasələri). Dərs vəsaiti. – Bakı: ADPU-nəşriyyatı, 2012. -103 s.
6. Çoban, E., Uzun, H., Endüstri 4.0'ın Eğitim Alanına Etkileri. // Fırat Üniversitesi, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. - 2022. - 6(1). - s.97-122.
7. Kafadar O, Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma. - İstanbul: Feryal Matb, - 1997.
8. Constructivist teaching methods /http://ccti.colfinder.org/sites/default/files/constructivist_teaching_methods.pdf
9. Georgsena, M., Lovstada, C., (2014). Use

of blended learning in workplace learning // Procedia-Social and Behavioral Sciences, 142. - p.774-780
10. PBL Handbooks: Creating Projects to Ignite Learning for Every Student. Buck Institute of Education's comprehensive overview of PBL / http://www.bie.org/about/what_is_pbl
11. Best Kahoot Alternatives in 2025 (Free & Paid Options) / https://ahaslides.com/blog/similar-alternatives-to-kahoot [07.08.2025].
12. Teaching methodologies. Practical law for Law Students. Community Legal Education Course Manual https://www.babseacle.org/wp-content/uploads/2010/05/BABSEA_CLE_Teaching_Methods_Manual-7-Sep-2010.pdf
13. World Economic Forum, Schools of the Future, Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution. - Geneva: World Economic Forum, - 2020. - s.7.
14. https://www.canva.com/

Açar sözlər: *müasir təhsil metodları, ənənəvi təhsil metodları, innovasiya, interaktiv öyrənmə metodları, texnologiya, süni intellekt*

Anar Shukurov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Head of the Alumni Affairs Sector, Ph.D. in Political Sciences

Aykhan Khubanov

Specialist in the Department of Quality Monitoring of Education and Alumni Affairs at the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Ph.D. in Economics

INNOVATIVE APPROACHES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

ABSTRACT

In order for countries to adapt to global development and competition in the world and adapt to changes, they must have qualified workforce. The most important direction to achieve this aim is high-quality education. The level of development of a state is determined by its success in economic, social, cultural, military, etc. fields, its ability to respond to these changes, and also the innovative knowledge provided by a developed education system. The rapid development of digital technologies in a globalizing world is also having a profound impact on the modern education. Traditional education models can no longer fully meet the needs of modern learners. In such conditions, educational institutions and pedagogues must apply flexible, interactive, and technology-based innovative approaches and scientific developments that directly impact formation of actual and quality education and social life facilitating adaptation to the requirements of developing society.

Therefore, this article examines innovative methods of modern education that contribute to the training of specialists in demand in the current labor market. It also proposes comprehensive approaches to integrating interactive methods into the learning process, such as Kahoot, Mentimeter, Canva, and others. This article is based on the practical work of the "Education Quality Monitoring and Alumni Affairs" department of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan.

Keywords: *modern educational methods, traditional educational methods, innovation, interactive learning methods, technology, artificial intelligence*

Анар Шюкюров

Заведующий сектором работы с выпускниками
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по политическим наукам

Айхан Хубанов

Специалист отдела Мониторинга качества обучения и
работы с выпускниками Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики, доктор философии по экономике

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

РЕЗЮМЕ

Чтобы идти в ногу с глобальным развитием и конкуренцией, а также адаптироваться к изменениям, странам необходима квалифицированная рабочая сила. Важнейшим направлением для достижения этой цели является качественное образование. Уровень развития государства определяется его успехами в экономических, социальных, культурных, военных и других областях, его способностью реагировать на эти изменения, а также инновационными знаниями, обеспечиваемыми развитой системой образования. Стремительное развитие цифровых технологий в глобализирующемся мире также фундаментально влияет на развитие современного образования. Традиционные образовательные модели больше не могут в полной мере удовлетворить потребности современных учащихся. В этих условиях образовательные учреждения и преподаватели должны применять гибкие, интерактивные и технологически обоснованные инновационные подходы и научные разработки, которые напрямую влияют на формирование актуального и качественного образования и общественной жизни, способствующих адаптации к требованиям развивающегося общества. Как следствие, в данной статье предлагается комплексный подход, включающий в себя инновационный метод современного образования, позволяющий подготовить востребованных на современном рынке труда специалистов. Рассматриваются инновационные методы современного образования, способствующие подготовке специалистов, востребованных на существующем рынке труда. Также предложены комплексные подходы к внедрению в процесс обучения интерактивных методов, таких как Kahoot, Mentimeter, Canva и др.

Статья подготовлена на основании практических работ отдела Мониторинга качества обучения и работа с выпускниками Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: *современные методы обучения, традиционные методы обучения, инновации, интерактивные методы обучения, технологии, искусственный интеллект*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.058

GƏNC TƏDQİQATÇILAR
YOUNG RESEARCHERS

HÜQUQ
LAW

UOT 342

NƏZRİN NAĞIYEVA
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müəllimi
e-mail: nazrin.elcingizi@mail.ru

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTİTUSİYASINA DÜZƏLİŞLƏR EDİLMƏSİ QAYDASININ XARAKTERİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Antik dövrdə ortaya çıxmasından bu günə qədər “demokratiya” anlayışı siyasi və hüquqi müzakirələrin mərkəzində olmuş, cəmiyyət proseslərində baş verən dəyişikliklərlə birlikdə mövcud şəraitə uyğunlaşaraq özünü yenidən qurmaq xüsusiyyətinə sahib olmuşdur. Demokratiyanın ilkin və ya orijinal mənası, cəmiyyətlərin quruluşu və şərtlərinin daim dəyişməsi nəticəsində zamanla ilkin mənasından uzaqlaşmış və tarix boyu müxtəlif şəkildə şərh olunduğu üçün mənası aşınmaya uğramışdır.

Demokratiya anlayışı antik Yunan dilində “demos” (xalq) və “kratos” (hakimiyyət) sözlərinin birləşməsindən yaranmış, daha sonra “democratia” formasını almış və dilimizə də Fransız dilindəki “démocratie” sözündən keçmişdir. Demokratiyanın etimoloji kökündə yer alan “demos”, antik Yunan dövründə müəyyən bir polisdə (şəhər-dövlətdə) yaşayan vətəndaşlar mənasına gəldiyi kimi, eyni zamanda sıravi insanlar, alt təbəqə və alt təbəqədəki din adamları üçün də istifadə olunmuşdur. “Kratos” isə güc və ya hakimiyyət mənası daşımaqla yanaşı, iqtidar anlamında da işlədilmişdir. Sözün hərfi mənası olaraq “xalqın hakimiyyəti” kimi izah olunan demokratiya, tarixdə ilk dəfə Antik Yunan şəhər-dövlətlərində meydana çıxmasına baxmayaraq, geniş yayılmış və qlobal mənasını modern dövlətlər dövründə qazanmışdır [16].

Tarixi proses baxımından antik Yunan demokratiyasında “xalq” anlayışı deyərkən bütün yaşayan əhalinin nəzərdə tutulmadığı xüsusilə vurğulanmalıdır. Bu dövrdə xalq dedikdə, böyük kölə kütləsinin istisna edildiyi kiçik bir azlıq, yəni elit kişi vətəndaşlar nəzərdə tutulurdu. Demokratiyanın tətbiq olunduğu Afina şəhərində ümumi əhali təxminən 350 min nəfər idi, lakin vətəndaş statusuna malik kişilərin sayı cəmi 40-45 min arasında dəyişirdi. Vətəndaş anlayışı bu qədər məhdud olduğu üçün həmin dövrün demokratiya anlayışı üz-üzə ünsiyyətə əsaslanan icma demokratiyası kimi xarakterizə edilə bilər. Həmçinin bu dövrdə indiki mənada fərd anlayışından danışmaq da mümkün deyildi.

Afina demokratiyasında idarəetmə xalqın nümayəndə göndərməsi yolu ilə deyil, xalqın birbaşa iştirakı ilə həyata keçirilirdi. Birbaşa iştirakın mümkün olmasının və nümayəndə vasitəsilə idarəetmənin qəbul edilməməsinin əsas səbəbi, xalqın ictimai məsələlərə yüksək

həssaslıq göstərməli olduğuna dair inam idi. Bu baxımdan Afina demokratiyasının əsas xüsusiyyəti ictimai məsələlərin şəxsi həyatdan üstün tutulmasını ifadə edən vətəndaşlıq mərifətinə sahib olmasıdır.

Demokratiyanın meydana gəldiyi antik Yunan dövründən günümüzə qədər demokratiya praktikalarında bir sıra çətinliklər yaşanmışdır. Bunun əsas səbəbi, ortaya çıxdığı dövrdən etibarən bir çox alim tərəfindən demokratiyanın kişi üstünlüyünə əsaslanan və mülkiyyətsiz, kasıb təbəqələr üçün uyğun görülməyən bir idarəetmə forması kimi qiymətləndirilməsi olmuşdur. Məsələn, Aristotel demokratiya ilə oliqarxiya arasındakı fərqi sərvət üzərindən izah edir. Onun fikrincə, oliqarxiya ilə demokratiyanı bir-birindən ayıran əsas nüans sərvətin olub-olmamasıdır. Siyasi hakimiyyətin iqtisadi gücə bağlı olduğu yerdə, hakimiyyətin az və ya çox sayda adama məxsus olmasından asılı olmayaraq bu oliqarxiyadır; mülkiyyətsiz kütlənin hakimiyyət sahibi olduğu vəziyyət isə demokratiya hesab olunur [15].

Aristotel oliqarxiya-demokratiya fərqini açıqladıqdan sonra demokratiyanın təbiətində müəyyən risklərin hər zaman mövcud olduğunu bildirir. Onun düşüncəsinə görə, yoxsulların hakimiyyəti, onların maraqlarını müdafiə edən və nəticədə idarəetməni pozan bir formaya çevrildikdə, yəni idarəetməyə xüsusi təhsil almamış, keçmişi problemli, nizamsız şəxslərin gəlmə ehtimalı olduqda demokratiyaya ehtiyatla yanaşmaq lazımdır.

Platon da bənzər mövqe sərgiləyərək demokratiyanı müəyyən qaydası olmayan azadlıqlar və sərbəstliklər sistemi kimi dəyərləndirir və demokratiyaya mənfi məna yükləyir. Platonun fikrincə, demokratiya hədsiz sərvət istəyi və doymayan maddi ehtirasın nəticəsidir. Qısacası, Antik Yunan dövründəki demokratiya anlayışı, bu gün anladığımız və tətbiq etdiyimiz demokratiya modellərindən xeyli dərəcədə fərqlənirdi [17].

Demokratiya, ən ümumi mənada, xalqın idarəetmədə iştirakıdır. Başqa sözlə, xalq suverenliyinin siyasi və inzibati baxımdan özünü göstərməsidir. Bu nöqtədə xalqın idarəetmədə və ya qərarvermə proseslərində iştirakında, yəni demokratiyanın tətbiqində istifadə olunan üç sistem mövcuddur. Bunlar: birbaşa demokratiya, nümayəndəli demokratiya və yarı birbaşa demokratiyadır. Birbaşa demokratiya xalqın idarəetmə və qərarvermə proseslərində bilavasitə iştirakını ifadə edir. Nümayəndəli demokratiya isə xalqın suverenliyini nümayəndələrə həvalə etdiyi bir sistemdir. Yarı birbaşa demokratiya isə xalq suverenliyinin nümayəndələr və xalq arasında bölüşdürülməsidir.

Müasir dövrdə birbaşa demokratiyanın tətbiqinin çətinliyi səbəbilə müasir dövlətlərin demokratiyası birbaşa deyil, dolayıdır. Buna görə də birbaşa demokratiyanın tətbiqindəki çətinlik və mümkünsüzlük nəticəsində müasir dövrdə nümayəndəli demokratiya sistemi qəbul olunmuşdur. Daha sonra nümayəndəli demokratiyanın nöqsanlarını və səhvlərini aradan qaldırmaq və onu birbaşa demokratiyaya yaxınlaşdırmaq məqsədi ilə yarı birbaşa demokratiya sistemi meydana çıxmışdır.

Yarı birbaşa demokratiya əsas etibarilə nümayəndəli demokratiyadır. Lakin bəzi hallarda xalqın qərarvermə prosesində birbaşa iştirak etməsi onun nümayəndəli demokratiyadan fərqlənən tərəfini təşkil edir. Xalq suverenliyini ifadə edərkən istifadə etdiyi bəzi alətlər mövcuddur. Bu alətlər: xalq vetosu, xalq təşəbbüsü və referendumdur. Xalq vetosu parlament tərəfindən qəbul edilən bir qanunun qüvvəyə minməsindən əvvəl müəyyən sayda vətəndaşın həmin qanun barədə referendum keçirilməsini tələb etməsidir. Xalqın istədiyi bir qanunun müəyyən sayda vətəndaşın müraciəti ilə məclis tərəfindən qəbul edilməyə məcbur edilməsi isə xalq təşəbbüsüdür [18].

Referendum, "geri almaq" və ya "gətirmək" mənasını verən Latın dilindəki "referre" sözündən yaranmışdır. Dilimizə Fransız dilindəki "référendum" sözündən keçmişdir. Sözün lüğəvi mənası isə "xalq səsverməsi"dir. Referendum, parlament tərəfindən qəbul edilən və ya ediləcək olan bir qanun mətninin xalqın təsdiqinə təqdim edilməsi kimi izah olunur. Bu qanun mətninin hüquqi baxımdan qüvvəyə

minməsi seçicilərin çoxluğu tərəfindən qəbul edilməsinə bağlıdır. Seçicilər səsverməyə qatıldıqları zaman “bəli” və “xeyr” seçimlərindən birini işarələyərək mətnin qəbulunu və ya rəddini təmin edirlər.

Referendumun nəzəri əsası Jan Jak Russonun “İctimai Müqavilə” əsərinə dayanır. Russonun fikrinə görə, suverenlik başqasına verilə bilməz və təmsil edilə bilməz. Yəni bir qanunun qəbul edilməsi üçün təkcə millət vəkillərinin təsdiqi kifayət etmir; qanun xalqın da təsdiqindən keçməlidir. Müasir dövrdə isə bunu təmin etməyin yolu referendumdur. Bu nöqtədə xalqın səsləri vasitəsi ilə müəyyən mətnlərin legitimliyinin təmin olunması böyük əhəmiyyət daşıyır [18].

Referendumun həyata keçirilməsi hər zaman legitim bir qərarın ortaya çıxacağı demək deyil. Bəzi hallarda xalq səsverməsi, müəyyən üsullar vasitəsilə xalqın manipulyasiya olunması, məcbur buraxılması və ya aldadılması yolu ilə sui-istifadə edilə bilər. Buna görə də referendumun sui-istifadə edilməsi mənasını daşıyan plebisit ilə referendum arasında fərqin qoyulması vacibdir. Bu iki anlayış arasında fərq qoyulmasının əhəmiyyəti, zaman-zaman plebisit və referendum sözlərinin sinonim kimi işlənməsidir.

Referendum, qanunverici orqan tərəfindən qəbul olunan bir qanun mətninin xalq səsverməsinə çıxarılmasıdır. Plebisit isə mahiyyət etibarilə xalq səsverməsi olsa da, onu referendumdan ayıran müəyyən xüsusiyyətlərə malikdir. İlk fərq ondan ibarətdir ki, referendumda bir mətnin təsdiqindən bəhds edildiyi halda, plebisitdə bir şəxsin səsverməsi əsasdır. Digər fərq isə referendumun keçirilməsini istəyən orqanın xalqın seçdiyi nümayəndələr – yəni qanunverici orqan – olmasıdır və referendumda bu orqan tərəfindən hazırlanan mətn xalqın qarşısına çıxarılır. Plebisitdə isə səsvermə tələbi hakimiyyəti əlində saxlayanlar tərəfindən edilir və xalqın iştirakı olmadan hazırlanan mətnlər səsverməyə çıxarılır. Yəni plebisit antidemokratik rəhbər və hakimiyyətlərin özlərini legitim göstərməsinə xidmət edən bir xalq səsverməsidir.[16]

Bundan başqa, xalq səsverməsinə hüquqa uyğun şəkildə gedilirsə referendumdan söz açmaq olar, lakin müvəqqəti bir tənzimləmə ilə aparılırsa, bu, plebisit sayılır. Eyni şəkildə, əgər təbliğatlar həm mətnə dəstək verənlər, həm də qarşı çıxanlar tərəfindən azad şəkildə edilə bilirsə, bu referendumdur. Əgər hakimiyyətə qarşı təbliğat qadağan olunursa, bu, plebisit hesab edilir. Son olaraq, xalq səsverməsindən çıxan nəticəyə əməl edilirsə bu referendumdur; əksinə nəticə mənfi olsa belə səsverməni istəyənlərin vəzifədə qalması – bəzi istisnalar olmaqla – plebisitdir.

Qısaca, plebisit referendumun sui-istifadə olunması və ya demokratik diktaturanın bir vasitəsi kimi xarakterizə oluna bilər.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Konstitusiyası referendum yolu ilə qəbul olunmuş və bu sənəddə xalqın yeganə hakimiyyət mənbəyi olduğu açıq şəkildə qeyd edilmişdir. Konstitusiyada həmçinin referendumun xalqın suveren hüququnu birbaşa həyata keçirməsinin əsas yollarından biri kimi göstərilməsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Konstitusiyaya dəyişikliklər edilməsi zamanı xalqın fikrinin birbaşa öyrənilməsi imkanının – yəni birbaşa demokratiya alətinin – tətbiqi müsbət hal kimi qiymətləndirilə bilər. Bununla yanaşı, referendum yolu ilə Konstitusiyaya edilən düzəlişlər insan hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı şəkildə qorunmasına, hüquqi dövlət quruculuğuna və idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə şərait yaratmışdır.

Baxmayaraq ki, Azərbaycanda konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklərin edilməsi, referendum mexanizmi və bu sahədə mövcud prosedurlar ümumilikdə müsbət cəhətlərlə seçilir, qanunvericilikdə hələ də bəzi qeyri-müəyyən və dəqiq olmayan məqamlar mövcuddur.

Bu məsələlərdən biri də “konstitusiyaya dəyişikliklər” və “konstitusiyaya əlavələr” ifadələrinin terminoloji baxımdan hansı mənaları verdiyi ilə bağlıdır. Bir çox ölkələrin konstitusiyalarında bu proses ümumiyyətlə “konstitusiyaya baxışın yenilənməsi”, “konstitusiyanın

dəyişdirilməsi" və ya "düzəlişlər" kimi ifadələrlə izah olunur və istər dəyişikliklər, istərsə də əlavələr eyni hüquqi prosedurla tənzimlənir.

Bəzi ölkələrdə isə bu terminlər ayrıca istifadə edilsə də, hər iki hal eyni hüquqi çərçivəyə – yəni konstitusiyaya düzəliş kimi qiymətləndirilir və eyni tələblər tətbiq olunur. Məsələn, Qırğızıstan Respublikasının Konstitusiyasında bu yanaşmanı açıq şəkildə görmək mümkündür. Həmin ölkənin Konstitusiyasının 96-cı maddəsində deyilir ki, "bu Konstitusiyaya düzəlişlər və əlavələr referendum vasitəsilə qəbul edilir" [13, s.7]. Bu maddədə hər iki anlayış – dəyişiklik və əlavə – işlədilsə də, onların hüquqi tətbiqi eyni şəkildə həyata keçirilir.

S.Allahverdiyev hesab edir ki, konstitusiyaya dəyişikliklər dedikdə, mövcud mətnə düzəlişlər edilməsi başa düşülür. Bu zaman yeni norma qoyulmur, sadəcə olan normanın məzmunu yenilənir. Konstitusiyaya əlavələr isə yeni normaların əlavə olunmasıdır və bu baxımdan dəyişikliklərdən fərqlənir [10, s.112].

Z.Əsgərov isə konstitusiyaya əlavələr və dəyişikliklər arasında fərq görür. Onun fikrincə, əlavələr mövcud normativ bazanı saxlayaraq, onun konstitusiya səviyyəsində dəqiqləşdirilməsi və genişləndirilməsi deməkdir. Məsələn, Konstitusiyanın 3-cü maddəsində referendumla həll olunan məsələlərin sırasına yeni, əlavə bir məsələ əlavə edilərsə, bu, əlavə sayılır. Dəyişikliklər isə mövcud normanın tamamilə yenilənməsi, dəyişdirilməsidir. Yəni, həmin maddədəki bütün məsələlər çıxarılıb yerinə tamamilə başqa, yeni məsələlər gətirilərsə, bu, dəyişiklik hesab olunur [11, s. 544].

Ancaq Konstitusiyanın digər maddələrini ümumi şəkildə nəzərdən keçirərək və bəzi əsas arqumentləri əsas tutaraq belə düşünürük ki, Azərbaycanda Konstitusiyaya əlavələr dedikdə, yeni maddələrin və ya normaların Konstitusiyanın mətninə daxil edilməsi başa düşülməməlidir. Belə hallar Konstitusiyaya dəyişiklik sayılır. Konstitusiyaya əlavə deyildikdə isə Konstitusiyanın mətnində yer almayan, lakin "Konstitusiyadan kənarda" və "Konstitusiya ilə birlikdə" mövcud olan normativ aktlar nəzərdə tutulur.

Əvvəlcə qeyd etmək lazımdır ki, "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununa görə, qanunvericilik aktları dedikdə – Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemini təşkil edən normativ hüquqi aktlar nəzərdə tutulur və Konstitusiya bunların ən başında dayanır. Bu Qanunun 1.0.23-cü maddəsinə əsasən, normativ hüquqi aktda dəyişikliklər edilməsi dedikdə – aktın müddəalarının mətnində dəyişiklik və ya əlavə normaların daxil edilməsi başa düşülür [3, m.1]. Hərçənd ki, bu Qanun Konstitusiyadan aşağı hüquqi qüvvəyə malikdir və onun normativ aktlara dəyişiklik prosedurları Konstitusiyaya birbaşa tətbiq edilmir, amma bu əsas anlayışları izah etməklə dolayısı ilə Konstitusiyaya da aid edilə bilər.

Digər tərəfdən, əgər biz Konstitusiyanın əsas mətninə yeni norma, müddəa və maddələrin əlavə edilməsini "dəyişiklik" yox, "əlavə" kimi qəbul ediriksə, bu zaman bir sıra suallar ortaya çıxır. Doğrudanmı, yalnız referendum yolu ilə edilən dəyişikliklər əlavələrdən daha önəmlidir? Hər dəyişikliyin referenduma çıxarılması zərurəti ilə, əlavələrin isə referendumsuz qəbul edilə bilməsi arasında balans varmı? Hesab edirik ki, konstitusiyaya əlavə edilən yeni normalar da mövcud maddələrdə edilən düzəlişlər qədər əhəmiyyətlidir. Bu halda belə bir məntiq yaranır: Əgər Konstitusiyanın 3-cü maddəsinin ikinci hissəsindən bir məsələ çıxarılırsa və bu dəyişiklik kimi referendumda təsdiqlənməlidirsə, o zaman həmin məsələlər sırasına yeni bir hal əlavə olunarsa, bu əlavə sayılır və referendum tələb olunmur. Amma bu əlavə də əhəmiyyətcə dəyişiklikdən geri qalmır. Bu məsələdə "Konstitusiya qəbul edildiyi yolla dəyişdirilməlidir" prinsipi əsas götürülə bilər. Lakin başqa bir məsələ də diqqətə layiqdir: Əgər Konstitusiyaya əlavə edilmiş yeni maddə Konstitusiya Qanunu vasitəsilə qəbul edilirsə və gələcəkdə həmin maddədə dəyişiklik etmək lazım gəlsə, bu zaman həmin dəyişiklik mütləq referendumda təsdiqlənməlidir. Yəni, referendumla qəbul edilməyən əlavə, gələcəkdə referendum yolu ilə dəyişdirilməlidir. Bu isə göstərir ki, Kons-

titusiyaya yeni norma və müddəaların daxil edilməsi faktiki olaraq konstitusiyanın dəyişdirilməsi deməkdir və belə əlavələr də əslində dəyişiklik sayılır.

Əlavə olaraq, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 155-ci maddəsində göstərilir ki, Konstitusiyanın 1, 2, 6, 7, 8 və 21-ci maddələrinə dəyişikliklər və ya onların ləğvi, eləcə də insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə bağlı təkliflər referendumda müzakirə edilə bilməz. [1] Eyni zamanda, beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulandan artıq məhdudiyyətlər tətbiq etmək də qadağandır. Amma Konstitusiyaya yeni norma və müddəaların əlavə edilməsini dəyişiklik yox, "əlavə" kimi qəbul etsək, burada bir sual yaranır: İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması yeni maddə və ya normaların əlavə olunması ilə həyata keçirilə bilərmi? Təbii ki, bu mümkündür. Bu səbəbdən, əgər biz bu halı dəyişiklik yox, əlavə kimi qiymətləndiririksə, onda belə nəticəyə gəlmək olar ki, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının beynəlxalq müqavilələrdə göstəriləndən daha çox məhdudlaşdırılması Konstitusiyaya əlavələr vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Bu isə mövcud məhdudiyyətlərə ziddir.

Azərbaycanda Konstitusiyaya indiyə qədər edilmiş dəyişikliklərlə bağlı qəbul olunmuş sənədlərdə "əlavə" və "dəyişiklik" terminləri bəzən qarışdırılsa da, həmin aktlara baxdıqda, "dəyişiklik" anlayışının nələri əhatə etdiyi aydın olur. Məsələn, 2002-ci il və 2016-cı il tarixli Prezident fərman və sərəncamlarının adlarından göründüyü kimi, onlar məhz Konstitusiyada dəyişikliklərin edilməsi ilə bağlıdır. 2016-cı il sərəncamına əlavə olunan Referendum Aktının 22-ci bəndində belə bir maddənin əlavə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur: "Maddə 103-1. Azərbaycan Respublikasının vitse-prezidentləri..." Bu kimi nümunələr çoxdur. Göründüyü kimi, referendum vasitəsilə qəbul edilmiş aktlar adətən "Konstitusiyada dəyişiklik" adlandırılsa da, həmin aktlarda yeni maddələrin və ya mövcud maddələrə yeni bəndlərin əlavə olunması halları da olur. Bu isə göstərir ki, belə əlavələr faktiki olaraq dəyişikliklərin tərkib hissəsi kimi qəbul edilir. Digər tərəfdən, 2008-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş qərarda isə "əlavələr və dəyişikliklər" terminləri birlikdə istifadə olunub. Bizcə, burada "əlavə" sözü Konstitusiyanın mətninə daxil edilən yeni normaları ifadə edir və bu terminoloji baxımdan doğru istifadə olunmayıb, çünki belə əlavələr də dəyişiklik kimi qəbul edilməlidir.

Üstəlik, Azərbaycan Konstitusiya Məhkəməsi də 153-cü maddəyə əsasən, yuxarıda qeyd olunan referendum aktlarının layihələrinə rəy verib. Konstitusiyada isə rəy vermək hüququ yalnız dəyişikliklərə aiddir, əlavələrə deyil. Bu da göstərir ki, Konstitusiya Məhkəməsi faktiki olaraq Konstitusiyanın mətninə əlavə edilən yeni norma və maddələri dəyişiklik kimi qəbul edir. Başqa sözlə desək, hüquqi təcrübədə və rəsmi sənədlərdə "əlavə" və "dəyişiklik" terminləri bəzən qarışdırılır, amma məzmun etibarilə yeni norma və maddələrin əlavə olunması da dəyişiklik kimi qiymətləndirilir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 152-ci maddəsində göstərilir ki, Konstitusiyanın mətnində dəyişikliklər yalnız referendum yolu ilə qəbul edilə bilər. Digər tərəfdən, 156-cı maddəyə görə, Konstitusiyaya əlavələr isə Milli Məclisdə 95 səs çoxluğu ilə qəbul olunan Konstitusiya qanunları ilə həyata keçirilir. Buradan belə nəticə çıxır ki, dəyişikliklər dedikdə, Konstitusiyanın mətnində edilən hər cür düzəlişlər başa düşülür, əlavələr isə Konstitusiyanın mətninə daxil olmayan, yəni onun xaricində mövcud olan normalardır.

Son olaraq, əgər yeni normativlərin Konstitusiyaya əlavə olunması dəyişiklik kimi deyil, əlavə kimi qəbul olunursa və belə əlavələrin Konstitusiya qanunları ilə də qəbul edilə bilməsi mümkündürsə, o zaman referendumla qəbul edilən dəyişikliklərlə, Konstitusiya qanunu ilə qəbul edilən əlavələr hüquqi baxımdan bərabər gücə malik olmalıdır. Halbuki, referendum yolu ilə qəbul edilən aktlar qanunlardan üstün hüquqi qüvvəyə malikdir.

Bu məsələnin hüquqi təhlilinə ayrıca yer verilməlidir.

Qeyd edilənləri ümumiləşdirdikdə belə nəticəyə gəlmək olar ki, Konstitusiyada hər hansı yeni norma müəyyənləşdirilməsi özü dəyişiklikdir. Dəyişikliklər isə Konstitusiyanın maddələrinin mətnində dəyişiklik etmək və ya yeni normalar əlavə etmək deməkdir. Əgər belə olmasaydı, referendum keçirilmədən istənilən sayda yeni norma Konstitusiyaya əlavə edilə bilərdi. Bu isə mövcud maddələrin dəyişdirilməsi ilə yeni maddələrin əlavə edilməsinin tamamilə fərqli prosedurlarla həyata keçirilməsinə və referendum institutunun mahiyyətinin zədələnməsinə gətirib çıxarardı.

Normativ-hüquqi aktlarda "dəyişiklik" və "əlavə" terminlərinin qarışıq istifadə olunduğu hallar mövcuddur. Buna görə də, "Konstitusiyada dəyişiklik" və "Konstitusiyaya əlavə" anlayışlarının qanunvericilik səviyyəsində dəqiqləşdirilməsi və bu terminlərin fərqlərinin müəyyən edilməsi məqsədəuyğundur. Konstitusiyaya əlavələr Konstitusiya qanunu şəklində qəbul edilir və Konstitusiyanın əsas mətninə daxil edilməyən, ondan kənarda mövcud olan normalardır. Burada diqqət yetirilməli məqamlardan biri isə bütün Konstitusiya qanunlarının avtomatik olaraq Konstitusiyaya əlavə sayılıb-sayılmamasıdır. Konstitusiyaya nəzər saldıqda, Konstitusiya qanunları ilə tənzimlənən münasibətlər aşağıdakı şəkildə qruplaşdırıla bilər:

İlk növbədə, konkret münasibətlərin Konstitusiya qanunu vasitəsilə tənzimlənməli olmasının birbaşa Konstitusiyada öz əksini tapdığı hallar. Bunlara aşağıdakılar aiddir:

- ✔ Konstitusiyanın 23-cü maddəsinin III bəndi - Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının və Azərbaycan Respublikası Dövlət gerbinin təsviri, Azərbaycan Respublikası Dövlət himninin musiqisi və mətni Konstitusiya qanunu ilə müəyyən edilir.
- ✔ Konstitusiyanın 108-ci maddəsinin II bəndi - Əvvəllər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş şəxsin təminatı qaydaları Konstitusiya qanunu ilə müəyyən edilir.
- ✔ Konstitusiyanın 134-cü maddəsinin VI bəndi - Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təqdim edilir və Konstitusiya qanunu ilə təsdiq edilir.
- ✔ Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VIII bəndi - Normativ hüquqi aktların dərc edilməsi qaydası Konstitusiya qanunu ilə müəyyən edilir [1].

İkincisi, hansı münasibətlərin tənzimlənməsi üçün qəbul ediləcəyi dəqiq göstərilməyən Konstitusiyaya əlavələr mövcuddur. Əvvəlki fəsildə də vurğulandığı kimi, Konstitusiyanın 156-cı maddəsinə əsasən, Azərbaycanda Konstitusiyaya əlavələr Milli Məclisdə 95 səs çoxluğu ilə, Konstitusiya qanunları şəklində qəbul edilir. Bu qanunlar iki dəfə — birinci səsvermədən 6 ay sonra — səsə qoyulur və ikinci səsvermədən sonra Prezident tərəfindən təsdiqlənərək qüvvəyə minir. Maddədə "Konstitusiyaya əlavələr haqqında Konstitusiya qanunları" ifadəsinin işlədilməsi, ilkin təəssürata görə, "Konstitusiyaya əlavə hesab edilməyən Konstitusiya qanunlarının" da ola biləcəyini və yalnız əlavələrə aid qanunların bu prosedura tabe olduğunu düşünmək mümkündür. Lakin praktikada yuxarıda qeyd edilən birinci kateqoriyaya aid olan Konstitusiya qanunları da eyni prosedurla — 6 aylıq fasilə ilə iki dəfə səsə qoyularaq qəbul edilir. [9] Məsələn, 12.06.2012 tarixli Milli Məclis stenoqramında keçmiş Prezident və ailə üzvlərinin təminatına dair Konstitusiya Qanununun ikinci səsverməyə 6 ay sonra çıxarıldığı görülür.

Bu faktlar göstərir ki, Konstitusiya qanunlarının tənzimlədiyi məsələnin birbaşa Konstitusiyada göstərilməsi vacib deyil; bütün Konstitusiya qanunları Konstitusiyaya əlavə kimi qəbul edilir. Başqa sözlə, Konstitusiyaya əlavə sayılmayan Konstitusiya qanunu yoxdur. Bu qənaət, Konstitusiyanın 93-cü maddəsinin II hissəsinə uyğun gəlir, hansı ki, Milli Məclisin Konstitusiya qanunları, qanunlar və qərarları bu Konstitusiyada müəyyən edilmiş qaydada qəbul etməsini təsbit edir. Üstəlik, Konstitusiya qanunlarının qəbul proseduru,

tələb olunan səs çoxluğu və digər şərtlər yalnız 156-cı maddə ilə tənzimlənir və bu maddə məhz Konstitusiyaya əlavələrə aiddir.

Digər vacib məsələ Konstitusiyaya əlavələr – yəni Konstitusiya qanunlarının hüquqi qüvvəsidir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 156-cı maddəsinin V hissəsində göstərilir ki, Konstitusiya qanunları Konstitusiyanın ayrılmaz hissəsidir və onun əsas mətninə zidd olmamalıdır. Bu, bir sıra suallar doğurur: Konstitusiya qanunlarının "ayrılmaz hissə" olması onların Konstitusiya ilə eyni hüquqi qüvvəyə malik olması deməkdirmi? Bu qanunların normativ-hüquqi aktlar iyerarxiyasında yeri necədir? Onların əsas mətndəki ziddiyyətinin müəyyən edilməsi necə həyata keçirilir?

Qeyd edilməlidir ki, həm Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsində, həm də "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Konstitusiya Qanununun 2-ci maddəsində Konstitusiya qanunlarının hüquqi qüvvəsi barədə konkret norma yoxdur. Konstitusiya qanunları mahiyyət etibarilə qanunun xüsusi növü sayılır və qəbul proseduru birbaşa Konstitusiyada müəyyən edilib. Buna əsaslanaraq, hesab edirik ki, Konstitusiya qanunları Konstitusiya ilə eyni hüquqi qüvvəyə malik ola bilməz.

Rusiya Federasiyasında da bu məsələ hüquqşünaslar arasında mübahisəlidir. Rusiya Konstitusiyasının 136-cı maddəsinə görə, Konstitusiyanın 3-8-ci fəsillərinə edilən düzəlişlər federal konstitusiya qanunları vasitəsilə qəbul edilir və subyektlərin üçdə ikisinin təsdiqindən sonra qüvvəyə minir. Bəzi alimlər konstitusiya qanunlarını iyerarxiyada Konstitusiyadan sonra ikinci yerə qoysa da, digər bir qrup onları Əsas Qanunla eyni hüquqi qüvvəyə malik hesab edir [12, m.136].

Əgər Konstitusiya qanunlarının Konstitusiyanın ayrılmaz hissəsi olaraq onunla bərabər hüquqi qüvvəyə malik olduğunu qəbul etsək, bu, həmin qanunların referendumla qəbul edilmiş aktlardan daha üstün hüquqi qüvvəyə sahib olduğu mənasına gəlir. Halbuki, Konstitusiyanın 148-ci maddəsinə əsasən, referendumla qəbul edilmiş aktlar iyerarxiyada Konstitusiyadan sonra ikinci yerdə dayanır [1]. Əgər Milli Məclis referendumdan üstün hüquqi qüvvəyə malik normativ akt qəbul edə bilirsə, onda nəyə görə Konstitusiyaya dəyişiklik yalnız xalqın birbaşa iradəsi olan referendum vasitəsilə həyata keçirilir? Referendum aktlarının iyerarxiyada ikinci sırada olması xalq iradəsinin digər orqanların qəbul etdiyi aktlardan üstün olduğunu göstərir. Konstitusiya qanunları da bu qaydadan istisna olmamalı, referendum aktlarından üstün hüquqi qüvvəyə malik sayılmamalıdır. Digər tərəfdən, Konstitusiyada qeyd olunur ki, Konstitusiya qanunları Konstitusiyanın əsas mətninə zidd olmamalıdır. Bu ifadə isə dolayı yolla göstərir ki, Konstitusiya qanunları Konstitusiyadan aşağı hüquqi qüvvəyə malikdir. Lakin Konstitusiyaya əlavələrə dair Konstitusiya Məhkəməsinin öncədən rəy verməsi ilə bağlı norma həm Konstitusiyada, həm də digər qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutulmayıb. Nəticədə, Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya qanunlarının Konstitusiyanın əsas mətninə zidd olub-olmadığını əvvəlcədən müəyyən edə bilmir və bu sahədə "ön nəzarət" funksiyasını həyata keçirmək mümkün deyil.

Hüquq kolliziyalarının həllində əsas prinsiplər iyerarxiya (Lex superior derogat legi inferiori), zaman (Lex posterior derogat legi priori) və məzmun (Lex specialis derogat legi generali) prinsipləridir. Fərqli hüquqi qüvvəyə malik aktlar arasındakı kolliziyalar iyerarxiya ilə, eyni hüquqi qüvvəyə malik normativ aktlar arasındakı kolliziyalar isə zaman və məzmun prinsipləri ilə aradan qaldırılır [6]. Əgər Konstitusiya qanunları Konstitusiya ilə eyni hüquqi qüvvəyə malik olsaydı, aralarındakı ziddiyyət Konstitusiya qanunlarının üstünlüyü ilə həll olunmalı idi. Lakin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası birbaşa hüquqi qüvvəyə malik olub, qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edir.

Rusiya Federasiyasının Konstitusiyasında Konstitusiya qanunlarının normativ-hüquqi aktlar sistemində yeri və rolu aydın şəkildə müəyyənləşdirilib. Belə ki, Rusiya Konstitu-

siyasının 76-cı maddəsinin III hissəsində federal qanunların federal konstitusiya qanunları ilə ziddiyyət təşkil edə bilməyəcəyi təsbit olunub və federal konstitusiya qanunlarının adi qanunlardan üstün hüquqi qüvvəyə malik olduğu qeyd edilir [12, m.76].

Yuxarıda göstərilənlərdən çıxış edərək hesab edirik ki, Konstitusiyanın "ayrılmaz hissəsi" olan Konstitusiya qanunlarının qanunvericilik sistemində yeri dəqiqləşdirilməli, həm Konstitusiyanın 149-cu maddəsində, həm də "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Konstitusiya qanununun müvafiq maddələrində bu qanunların hüquqi qüvvəsi barədə konkret müddəalar müəyyən edilməlidir. Bu, gələcəkdə digər normativ-hüquqi aktlarla Konstitusiya qanunları arasında yarana biləcək ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayacaq.

Konstitusiyanın 158-ci maddəsinə görə, bu Konstitusiyanın birinci bölməsində əks olunan müddəalarla bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına əlavələr təklif edilə bilməz. Yəni, birinci bölmədəki müddəalar istisna olmaqla, istənilən məsələlər üzrə Konstitusiya qanunları qəbul edilə bilər. Digər ölkələrin təcrübəsinə nəzər yetirdikdə isə fərqli yanaşmalar müşahidə olunur. Məsələn, Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 108-ci maddəsinin birinci hissəsinə əsasən, federal konstitusiya qanunları yalnız Konstitusiyada nəzərdə tutulan məsələlərlə əlaqədar qəbul edilir [12]. Qazaxıstan Respublikası Konstitusiyasının 62-ci maddəsinin 4-cü hissəsinə görə də konstitusiya qanunları məhz konstitusiyada göstərilən məsələlər üzrə qəbul edilir [15].

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında isə əlavələrin dairəsi kifayət qədər geniş təyin olunub. Bu səbəbdən, Konstitusiyada birbaşa nəzərdə tutulmayan mövzularda da Konstitusiya qanunları qəbul edilib. Məsələn, insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi, beynəlxalq cinayətlərə görə məsuliyyətin geriyə şamil olunması kimi sahələrdə qəbul edilmiş Konstitusiya qanunları mövcuddur. Lakin sual yaranır: hansı meyarlara əsasən müəyyən edilir ki, müəyyən qanun məhz Konstitusiyaya əlavədir və Konstitusiya qanunu kimi qəbul edilməlidir? Ümumiyyətlə, bu qanunların adi qanunlardan fərqli olaraq, Konstitusiya qanunları şəklində qəbul edilməsinin səbəbi nədir? Təəssüf ki, hazırkı qanunvericilikdə bu suallara aydın cavab yoxdur.

Bir tərəfdən Konstitusiyaya əlavələrin mövzusu və məqsədi barədə aydın göstərişlərin olmaması, digər tərəfdən isə Konstitusiya qanunlarının Konstitusiyanın "ayrılmaz hissəsi" kimi qəbul edilməsi geniş təfsir imkanlarına şərait yaradır. Buna görə də hesab edirik ki, Konstitusiya qanunlarının iyerarxiyası və Konstitusiyaya əlavələrin məqsəd və funksiyaları qanunvericilik səviyyəsində dəqiq müəyyən edilməlidir. Bu yanaşma həm hüquqi dəqiqlik yaradacaq, həm də qanunvericilikdə ziddiyyətlərin yaranmasının qarşısını alacaqdır.

Konstitusiyaya əlavələrlə bağlı nəzərə çarpan məsələlərdən biri də Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin III hissəsi və 95-ci maddəsinin IV hissəsində yer alan "Bu maddənin I hissəsinə Konstitusiya qanunu ilə əlavələr edilə bilər" bəndidir. 94-cü maddə "Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müəyyən etdiyi ümumi qaydalar", 95-ci maddə isə "Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin həll etdiyi məsələlər" adlanır və hər iki maddə Konstitusiyanın III bölməsində, V fəsildə yerləşir. Konstitusiyanın 158-ci maddəsinə görə, yalnız birinci bölmədə yer alan müddəalarla bağlı əlavələrə qadağa qoyulmuş, digər bölmələrdə isə əlavələrə icazə verilmişdir. Bəs onda birinci bölmədən başqa digər bölmələrdəki müddəaların 94 və 95-ci maddələrdə təkrarlanmasının səbəbi nədir? Bizim fikrimizcə, bu, 2002-ci ildə Konstitusiyaya edilən dəyişikliklər zamanı həmin maddələrin unudulması ilə əlaqədardır.

Konstitusiyanın 1995-ci ildə qəbul edilən ilkin variantında 158-ci maddə belə idi: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və ya Milli Məclisin deputatları 5-ci və 6-cı fəsillərdə yer alan müddəalarla bağlı Konstitusiyaya əlavələr təklif edə bilməzlər. 94 və 95-ci maddələr həmin V fəsildə yerləşdiyindən

və bu fəsilə əlavələrin təklifinə məhdudiyyət qoyulduğundan, həmin maddələrdə bu qaydadan istisna olmaq üçün “Bu maddənin I hissəsinə Konstitusiya qanunu ilə əlavələr edilə bilər” bəndi əlavə edilmişdir. Lakin 2002-ci ildə Konstitusiyaya edilmiş dəyişikliklərlə 158-ci maddənin mətninə yenidən baxıldı və indi yalnız birinci bölmədəki müddəalara əlavələrin qadağan olduğu göstərildi. Beləliklə, artıq 5-ci və 6-cı fəsillərə əlavə edilməyə qadağa qoyulmasa da, 94 və 95-ci maddələrin müvafiq bəndləri “qalıq” kimi qalmaqdadır. Hesab edirik ki, gələcəkdə Konstitusiyaya ediləcək düzəlişlərdən biri də bu təkrarlamaların aradan qaldırılması olmalıdır.

Başqa bir önəmli məsələ referendum təşəbbüsü hüququna malik subyektlərin müəyyən edilməsidir. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Milli Məclisi Konstitusiyaya dəyişiklik təklif etmək hüququna malikdirlər. Eyni zamanda, Seçki Məcəlləsinin 122.2-ci maddəsinə əsasən, ən azı 300 min aktiv seçki hüququ olan Azərbaycan vətəndaşı Prezidentə və ya Milli Məclisə referendum keçirilməsi üçün müraciət edə bilər və bu yolla təşəbbüs hüququ əldə edir. Təbii ki, bu təşəbbüs Konstitusiyaya dəyişikliklərlə bağlı referendumlar üçün də tətbiq oluna bilər. Digər ölkələr, o cümlədən İtaliya kimi dövlətlərdə, bu hüquqa malik subyektlər konkret Konstitusiyada göstərilmişdir.

Lakin Seçki Məcəlləsi statusuna görə adi qanun olduğundan, onun məzmununda dəyişiklik edilməsi ilə vətəndaşların referendum təşəbbüsü hüququnun məhdudlaşdırılması və ya əlindən alınması riski mövcuddur. Bu səbəbdən, 300 min seçici sayına malik Azərbaycan vətəndaşlarının referendum təşəbbüsü hüququnun xalqın ali suverenliyinin təzahürü olaraq birbaşa və daha sabit hüquqi akt olan Konstitusiyada öz əksini tapması daha məqsədəuyğundur.

Azərbaycan Respublikasında Konstitusiyaya düzəlişlər və əlavələr institutu həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edən konstitusion məsələlərdəndir. Təhlil göstərir ki, demokratiyanın tarixi inkişafı, xalq suverenliyinin həyata keçirilmə formaları və referendum institutunun mahiyyəti Konstitusiyaya dəyişikliklər prosedurunun düzgün və hüquqa uyğun qurulmasının vacibliyini bir daha təsdiqləyir.

Aparılan araşdırmadan belə nəticəyə gəlmək olar ki, referendum xalq iradəsinin bilavasitə ifadəsi olmaqla, Konstitusiyanın mətnində dəyişikliklərin aparılması üçün yeganə legitim vasitədir. Buna qarşılıq Konstitusiyaya əlavələr Konstitusiya qanunları şəklində qəbul edilir və hüquqi baxımdan Konstitusiyanın əsas mətnindən aşağı səviyyədə dayanır. Mövcud qanunvericilikdə “əlavə” və “dəyişiklik” terminlərinin bəzən qarışıq işlədilməsi, eyni zamanda Konstitusiya qanunlarının hüquqi qüvvəsinin aydın müəyyən edilməməsi hüquqi təcrübədə ziddiyyətlərə səbəb olur. Bu isə Konstitusiyanın sabitliyi, hüquqi müəyyənlik və normativ iyerarxiyanın qorunması baxımından problemlər yaradır.

Təhlil göstərir ki, Konstitusiyanın mətninə daxil edilən yeni norma və maddələrin mahiyyət etibarilə “əlavə” deyil, “dəyişiklik” hesab edilməsi daha doğru yanaşmadır. Çünki Konstitusiyanın məzmununun genişləndirilməsi və ya yenilənməsi xalq iradəsinin bilavasitə ifadəsi olan referendumdan kənar həyata keçirilə bilməz. Əksinə halda, referendum institutunun mahiyyəti zəifləyər, konstitusion sabitlik və legitimlik prinsipləri pozular.

Digər tərəfdən, Konstitusiya qanunlarının iyerarxiyada yeri, referendum aktları qarşısındakı hüquqi qüvvəsi və Konstitusiyaya uyğunluğu məsələləri də aydın tənzimlənməlidir. Bu institutun “Konstitusiyanın ayrılmaz hissəsi” kimi qeyd olunması ilə real hüquqi qüvvəsi arasında boşluq mövcuddur və bu boşluğun aradan qaldırılması hüquqi müəyyənliyin təmininə xidmət edəcəkdir.

Araşdırmadan irəli gələn ümumi nəticə odur ki, Konstitusiyada “əlavə” və “dəyişiklik” anlayışlarının hüquqi mahiyyəti, tətbiq dairəsi və qəbul prosedurlarının dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilməsi zəruridir. Eyni zamanda, referendum təşəbbüsü hüququnun xalq suverenliyinin

mühüm təzahürü kimi Konstitusiya səviyyəsində təsbit olunması, qanunvericilikdəki terminoloji qarışıqlığın aradan qaldırılması və Konstitusiya qanunlarının hüquqi statusunun aydınlaşdırılması konstitusion islahatlar üçün vacib istiqamətlərdir.

Beləliklə, Konstitusiyaya dəyişikliklər institutunun dəqiqləşdirilməsi demokratik legitimliyin gücləndirilməsinə, hüquqi dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsinə və xalq hakimiyyətinin daha effektiv həyata keçirilməsinə mühüm töhfə verəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə). URL: http://www.e-qanun.az/framework/897
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı: Azərbaycan Nəşriyyatı, 1997, 111 s.
3. Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunu. URL: http://www.e-qanun.az/framework/21300
4. Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi. URL: http://e-qanun.az/framework/46953
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi məqsədi ilə ümumxalq səsverməsi (referendum) keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyun 2002-ci il tarixli, 722 №-li Fərmanı. URL: http://www.e-qanun.az/framework/972
6. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci və Azərbaycan Respublikası Mənzil Məcəlləsinin 30.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 8 oktyabr 2013-cü il tarixli Qərarı. URL: http://constcourt.gov.az/decision/269
7. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi məqsədi ilə ümumxalq səsverməsi (referendum) keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 iyul 2016-cı il tarixli, 2241№-li Sərəncamı. URL: http://www.e-qanun.az/framework/33427
8. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı. URL: http://www.e-qanun.az/framework/47432
9. Dördüncü çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin növbədənkənar VI Sessiyası iclasının Protokolu № 43. 12.06.2012 - tarixli iclasın stenoqramı. URL: https://www.meclis.gov.az/news-cari.php?id=189&lang=az
10. Allahverdiyev S.S. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və hüququnun əsasları. Dərslik.Bakı: Digesta, 2006, 336s.
11. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti, 2011, 760 s.
12. Конституция Российской Федерации. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/
13. European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Constitutional Provisions for Amending the Constitution. Strasbourg, 2008, 19 p.
14. The Constitution of The Republıc of Kazakhstan. URL:https://www.legislationline.org/download/id/8207/file/Kazakhstan_Constitution_1995_am_2017_en.pdf
15. Aristoteles. Politika (M. Tunçay, Trans.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
16. Gözler, K. Anayasa hukukuna giriş: genel esaslar ve Türk anayasa hukuku. Bursa: Ekin Kitabevi, 2007
17. Platon. Devlet (C. Saraçoğlu & V. Atayman, Trans.). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2001.
18. Tosun, G. Demokratiklesme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum Iliskisi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001

Açar sözlər: *Konstitusiyaya düzəliş, konstitusiyaya əlavə, referendum, konstitusiya qanunu, hüquqi iyerarxiya*

Nazrin Naghiyeva
The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Law Department, Lecturer

CHARACTERISTIC FEATURES OF THE PROCEDURE FOR MAKING AMENDMENTS TO THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

The article provides a comprehensive analysis of the legal, terminological, and institutional aspects of the procedure for introducing amendments and additions to the Constitution of the Republic of Azerbaijan. The author focuses on the fact that the Constitution was adopted through a national referendum, which enshrines the principle that the people are the sole source of state power. It is emphasized that the implementation of constitutional amendments by means of a referendum plays a vital role in ensuring popular sovereignty, democratic governance, and the principles of a lawful state. However, the absence of a clear distinction between the terms "amendment" and "addition" in legislation gives rise to legal contradictions, varying interpretations, and difficulties in application. According to the author, the inclusion of new provisions or articles in the constitutional text should also be regarded as an amendment and, consequently, be subject to adoption through a referendum.

The article also examines the position of constitutional laws within the hierarchy of legal norms. The author demonstrates that although such laws are considered an "integral part" of the Constitution, they possess lower legal force than the Constitution itself and acts adopted through referendums. This situation creates certain uncertainties within the legal system. The author concludes that the scope, purpose, and legal status of constitutional additions should be clearly and precisely defined at the legislative level. It is argued that such clarification will enhance legal stability and transparency, ensure proper regulation of hierarchical relations among normative acts, safeguard the people's will, and strengthen the effectiveness of constitutional oversight.

Keywords: *Constitutional amendment, addition, referendum, constitutional law, legal hierarchy*

Назрин Нагиева
Преподаватель кафедры Права
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕДУРЫ ВНЕСЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ И ДОПОЛНЕНИЙ В КОНСТИТУЦИЮ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

РЕЗЮМЕ

В статье проводится всесторонний анализ правовых, терминологических и институциональных особенностей процедуры внесения изменений и дополнений в Конституцию Азербайджанской Республики. Автор акцентирует внимание на том, что Конституция была принята путем всенародного референдума, который закрепил принцип, согласно которому народ является единственным источником государственной власти. Подчеркивается, что внесение изменений в Конституцию посредством референдума играет ключевую роль в обеспечении народного суверенитета, демократического управления и принципов правового государства. Вместе с тем отсутствие четкого разграничения понятий «изменение» и «дополнение» в законодательстве приводит к правовым противоречиям, различным толкованиям и трудностям в правоприменении. По мнению автора, включение новых норм или статей в текст Конституции также должно рассматриваться как изменение и, следовательно, утверждаться путем референдума.

В работе также исследуется место конституционных законов в иерархии нормативных актов. Автор отмечает, что, хотя такие законы считаются «неотъемлемой частью» Конституции, по юридической силе они уступают самой Конституции и актам, принятым на референдуме. Это обстоятельство вызывает определенные неопределенности в правовой системе. Автор приходит к выводу, что объем, цели и правовой статус конституционных дополнений должны быть четко и однозначно определены на законодательном уровне. Уточнение этих вопросов будет способствовать укреплению правовой стабильности, прозрачности, надлежащему регулированию иерархических отношений между нормативными актами, защите народного суверенитета и повышению эффективности конституционного контроля.

Ключевые слова: *изменение Конституции, дополнение, референдум, конституционный закон, правовая иерархия*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.068

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R
Y O U N G R E S E A R C H E R S

T A R İ X
H İ S T O R Y

UOT 94“19/…”

ЭРКИН САДЫХЗАДЕ

Докторант Института истории и этнологии им. А.А.Бакиханова Национальной Академии Наук Азербайджана

e-mail: erkin.sadixzade@gmail.com

ОГНЕСТРЕЛЬНОЕ ОРУЖИЕ В АРМИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ГОСУДАРСТВА СЕФЕВИДОВ: ПУШКИ

Введение

В Азербайджане использование пушек в боевых действиях было начато в эпоху Ак-коюнлу. Государство Ак-Коюнлу, ведя войны с Османской империей и Мамлюкским султанатом, осознали влияние этого нового оружия на ход сражений. Битва при Отлукбели, состоявшаяся в 1473 году, продемонстрировала пушку как решающее оружие, способное изменить ход сражения. Османы использовали пушки с мастерством, что стало решающим фактором в исходе битвы. Мощь пушек, являвшихся самым современным оружием своего времени, продемонстрировала технологическое преимущество одной из сторон (см: 5, с. 545-548). Это поражение вызвало у Ак-Коюнлу еще больший интерес к пушкам, и они начали применять это оружие в своих армиях.

Позднее использование артиллерии в боях также укрепило армию Ак-Коюнлу и продемонстрировало, как это оружие может изменять исход сражений. Это также стало поворотным моментом в военной стратегии и технологии (18, с. 375-377). После этой войны Ак-Коюнлу, убедившиеся в необходимости наличия артиллеристов в армии, в 1473 и 1478 годах обратились с просьбой к венецианцам о поставке артиллерийских мастеров, а также тяжелых и легких пушек (24, с. 198).

Из-за отсутствия собственных артиллеристов, Ак-Коюнлу в основном использовали пушки, привезенные из-за рубежа. Первое использование артиллерии среди Ак-Коюнлу произошло в 1477 году. В этом году войска султана Халила, сына Узуна Хасана, использовали пушки для подавления местного восстания. Другой сын Узуна Хасана, султан Якуб, также применял артиллерию в своей армии в период борьбы за трон с братом Халилом. В 1480-е годы в армии Ак-Коюнлу уже существовало постоянное артиллерийское подразделение. Это подтверждается тем, что в битвах 1485, 1487 и 1489 годов артиллерийские части были частью состава армии (11, с. 129, 144; 23, с. 19; 17, с. 50).

В процессе прихода к власти Сефевидов на территории Азербайджана и формирования их государства развитие и применение артиллерии сыграло важную роль. Период

Ак-Коюнлу стал основой для интереса Сефевидов к артиллерийским технологиям и накопленному опыту в этой области. В эпоху Ак-Коюнлу уже использовались большие осадные пушки, и Сефевидская армия продолжила эту практику, адаптировав её под свои нужды.

В ранний период правления династии Сефевидов, в 1488 году, шейх Гейдар использовал пушки при осаде Гюлистанской крепости Ширваншахов. Это было первое серьезное применение артиллерии Сефевидами и начало интеграции этой технологии в будущие боевые тактики Сефевидской армии. В этот период пушки, принадлежащие Сефевидам, в основном представляли собой крупные осадные орудия.

В период Сефевидов использование артиллерии было в основном связано с обороной крепостей и осадами, поскольку тяжелые осадные пушки того времени было трудно транспортировать. Эти орудия особенно эффективно использовались в крупных осадных операциях и при осаде крепостей, где они служили для разрушения оборонительных позиций противника. Оружие, унаследованное от эпохи Ак-Коюнлу, стало одним из важнейших военных ресурсов Сефевидской армии.

В период правления шаха Исмаила артиллерия Сефевидов начала играть важную роль. В 1501 году, при осаде Баку, и в 1507 году, при взятии крепости Харпут, шах Исмаил использовал осадные пушки, унаследованные от Ак-Коюнлу (28, с. 280; 1, с. 272). В это время артиллерия начала активно использоваться в боевых действиях в Сефевидском государстве. Шах Исмаил интегрировал артиллерийские технологии, унаследованные от Ак-Коюнлу, в свои военные тактики, стремясь получить стратегические преимущества. Огромная мощь и значимость этих осадных орудий сыграли ключевую роль в захвате важных крепостей и расширении границ государства в первые годы правления Сефевидов (29, с. 66; 17, с. 50-51).

1. Возникновение и развитие артиллерии в Сефевидском государстве

В первые годы существования Сефевидов отсутствие независимых артиллерийских подразделений в армии ограничивало их стратегические возможности. Армия Сефевидов в основном опиралась на конницу и пехоту, предпочитая маневренные действия и быстрые атаки в бою. Однако осознание воздействия артиллерии на исход сражений заняло некоторое время. Одним из важнейших событий этого периода стала битва при Чалдыране в 1514 году. С точки зрения осознания значения артиллерии в истории Сефевидов, битва при Чалдыране стала ключевым поворотным моментом. Османская армия, использовавшая пушки в этой битве, оказала серьезное давление на сефевидскую кавалерию. Последовательные залпы османских пушек нарушили строй сефевидской кавалерии и изменили ход сражения. Хотя сефевидская армия полагалась на традиционную кавалерийскую тактику, она не ожидала, что пушки окажут настолько сильное влияние на исход боя. Этот опыт заставил руководство Сефевидов более глубоко осознать силу и важность артиллерии в боевых действиях (22, с. 391).

После сражения при Чалдыране, учитывая превосходство артиллерии, Сефевиды приняли решение использовать пушки в своей армии. В 1516 году была организована артиллерийская структура, что стало важным этапом в развитии Сефевидских военных операций. Артиллерия уже не была просто оружием, поддерживающим конные атаки или используемым для осады крепостей, но превратилась в средство, обладающее мощью, способной изменять стратегические аспекты хода сражений.

Однако в период правления шаха Исмаила артиллерия еще не раскрыла свой полный потенциал. Это было связано с несколькими факторами. Прежде всего, технологические и логистические трудности ограничивали эффективное использование

артиллерии. Подготовка артиллеристов, производство орудий и их транспортировка на поле боя были еще недостаточно развиты. Кроме того, для стратегического использования артиллерии в боях не хватало опыта и координации (22, с. 391).

В последние годы правления шаха Исмаила и, в особенности, при шахе Тахмасибе, предпринимались значительные усилия с целью оснащения войск артиллерией. Следует отметить, что в отличие от турецкой армии, которая имела колесные полевые пушки, в сефевидских войсках были в сравнительно небольшом количестве только лафетные орудия, предназначенные в основном для разрушения крепостей (25, с. 607).

Период правления шаха Тахмасиба (1524-1576) стал важной вехой в развитии артиллерии в Сефевидском государстве, когда артиллерия начала играть ключевую роль в военной мощи империи и оказала решающее влияние на исход сражений. Во время правления шаха Тахмасиба Сефевидская артиллерия была реорганизована и преобразована в более эффективную силу, что значительно увеличило стратегическое значение этого оружия в боевых действиях. Пушки начали играть важную роль не только в крупных сражениях, но и в подавлении внутренних восстаний, а также при осадах крепостей.

Развитие артиллерии стало важнейшим инструментом для укрепления внутреннего порядка в Сефевидском государстве и для защиты его границ. В период правления шаха Тахмасиба артиллерия сыграла ключевую роль, особенно при подавлении местных восстаний. В 1538 году во время похода шаха Тахмасиба в Ширван, кызылбашские войска использовали пушки при осаде крепости Бугурд (28, с. 280-281; 1, с. 272).

С 1551 по 1552 год события в Сефевидской империи наглядно продемонстрировали стратегическое значение артиллерии и показали, насколько решающим фактором стала эта сила на поле боя. В эти годы артиллерия проявила свою решающую роль в захвате крепостей и в военных действиях. Особенно важными событиями этого периода стали подавление восстания в Ширване, захват крепостей Гюлистан, Шеки, Сулут и Дербенд. Эти крепости были известны своими стратегическими географическими положениями и крепкими оборонительными сооружениями. Однако артиллерия Сефевидов стала основным инструментом для преодоления стен этих крепостей и подавления сопротивления противника. Опыт и высокая квалификация артиллеристов сыграли решающую роль в быстром и эффективном захвате этих объектов. (4, с. 517, 538, 552-553; 6, с. 987, 1027-1028, 1055-1056).

Одним из важнейших событий стал захват крепости Арджиш. Эта крепость находилась под контролем Османской империи и располагалась в стратегически важной близости к границам Сефевидского государства. Захват Арджиша был важен не только с точки зрения подавления местного сопротивления, но и как стратегическое преимущество в борьбе с османами. Кызылбаши, несмотря на осаду крепости, столкнулись с серьезным сопротивлением. Осаду продолжали в течение четырех месяцев, несмотря на сильные снегопады, которые не прервали осадные действия (26, с. 198). В этой операции артиллерия оказалась весьма эффективной, поскольку она позволила преодолеть крепкие оборонительные сооружения крепостей и вынудить противника сдаться. «Дервиш бек Топчу разработал такую пушку для уничтожения… врагов, что при её выстреле раздавался гром, подобный грозовым раскатам, а молнии сверкали в темноте. Жители крепости, стараясь развеять страх, который охватывал их, вели себя так, как будто, испугавшись звука молний, затыкали уши пальцами» (4, с. 563-564; 6, с. 1078-1079). В этом военном предприятии артиллерия сыграла решающую роль. Она оказалась

крайне эффективной в преодолении крепостных укреплений и принуждении противника к сдаче. Использование артиллерии позволило не только разрушить оборонительные линии, но и значительно ослабить моральное сопротивление османских войск, что стало ключевым фактором для успешного захвата крепости (4, с. 563-564; 6, с. 1078-1079).

В период правления Сефевидов лица, возглавляющие артиллерийские подразделения, носили титулы «топчубаши», «мир-и атеш» и «мир-и топхана». Топчубаши Махмуд-бек был первым артиллерийским командующим Сефевидской империи, который жил во времена шаха Исмаила. Его эпоха стала началом более организованного использования артиллерии в Сефевидском государстве и её активного применения в сражениях. Под руководством Махмуд-бека артиллерия стала важной частью боевой мощи Сефевидской армии и впервые была систематически включена в боевые действия. Вторым важным лидером артиллерийского подразделения был устад Шейхи-бек, который впервые упоминается в событиях 1528 года. Он не только стал вторым артиллерийским командующим Сефевидов, но и одним из наиболее влиятельных военачальников того времени. Шейхи-бек, руководивший эффективным использованием артиллерии в одних из самых крупных и важных сражениях, значительно укрепил военные способности Сефевидов и ещё больше подчеркнул стратегическую роль артиллерии в боевых действиях. Во время его руководства артиллерия использовалась с высокой точностью и эффективно, что стало решающим фактором в победах Сефевидов (2, с. 108; 30, с. 65; 17, с. 51).

В 1538 году, во время подавления восстания в районе Хаф в Хорасане, Шейхи-бек сыграл ключевую роль. Несмотря на то, что артиллерийский командир Шейхи-бек был убит, осада крепости в деревне Устад, продолжавшаяся 11 месяцев, все же завершилась успешным захватом крепости (7, с. 83; 26, с. 186-187). До 1539 года на посту «топчубаши» находился также Сулейман-бек, который продолжил укреплять артиллерийскую ветвь Сефевидской армии. В этот период артиллерия продолжала играть важную роль в поддержке сражений и подавлении внутренних мятежей, а также использовалась для улучшения обороны стратегически важных крепостей (30, с. 65; 17, с. 51). Сулейман-бек лично возглавил Сефевидскую армию в Астаре, где успешно подавил местное восстание (4, с. 520; 33, с. 165-166; 16, с. 51).

Сын Шейхи-бека, Гейдар-бек Анис также был искусным мастером по отливке орудий и стрельбе из них. Когда в июле 1551 года шах Тахмасиб вводил в Грузию войска, Гейдар-бек Анис в том году участвовал в осаде крепостей в Грузии (27, с. 208; 25, с. 608).

Это подчеркивает важную роль артиллерийских командующих в управлении не только артиллерийскими частями, но и всей армией в целом.

После смерти шаха Тахмасиба, Сефевидский историк Искандер-бек Мюнши упомянул имя топчубаши среди значимых государственных деятелей, что ещё раз подтверждает важность этого поста в структуре империи. Одним из важнейших индикаторов роста статуса артиллеристов в этот период стало то, что им начали предоставляться под управление земли, аналогичные османским тимарным землям и известные как «титул» (2, с. 579; 32, с. 13-14; 30, с. 66).

В период правления шаха Мухаммеда Худабенде и шаха Аббаса I в рядах артиллерии выделялись два имени: Тебризли Мурад-бек и Бархудар-бек. Эти личности принимали участие в экспедиции, организованной для подавления восстания шамлы в Хорасане. Когда в 1582 году армия султана Мухаммеда Худабенде осадила крепость Турбет, топчубаши Мурад-бек Тебризи и сын Гейдар-бека Бархудар-бек были посланы туда для отливки орудий.

Они отлили из меди орудия весом в 2800 батманов, которые могли метать камни весом в 60-70 батман (27, с. 208; 25, с. 608; 29, с. 67). Мурад-бек и Бархудар-бек с помощью установленных ими крупных осадных орудий сыграли важную роль в разрушении крепости, уничтожении её стен и её захвате.

В дальнейшем имя Мурад-бека уже не упоминается, в то время как Бархудар-бек продолжал упоминаться как топчубаши при шахе Аббасе I. Бархудар-бек был наследственным носителем этой должности, так как был внуком устада Шейхи-бека, который служил топчубаши при шахе Тахмасибе. Бархудар-бек продолжил семейную традицию, передаваемую из поколения в поколение, занимая эту важную должность. Его сын, Муртазакулу-бек, также служил топчубаши при шахе Сефи. Этот факт подтверждает, что члены одной семьи могли занимать эту должность, подчеркивая устойчивость и преемственность военной традиции в Сефевидском государстве (30, с. 67).

Топчубаши продолжали сохранять своё влияние среди важных слоёв общества в эпоху правления шаха Сефи. В это время имя Муртазакулу-бея, занимавшего должность топчубаши, часто упоминалось наряду с титулами, присваиваемыми визирям, такими как «рукнуддевле» (опора государства) и «энисуддевле» (друг государства) (30, с. 67). Муртазакулу-бек сыграл важную роль в захвате крепости Кандагар у монголов, а его исключительные заслуги, наряду с его соратником, топчубаши Мурад-беком, обеспечили преемственность титула «хан» для топчубаши, который стал использоваться вместо титула «бек» (30, с. 72-75; 17, с. 52-53).

Артиллеристы, известные как «топендоз», в бою подчинялись офицерам ранга «минбаши» и «юзбаши». Артиллеристы отличались от других частей армии своими знаменами, которые имели белую рамку на зелёном фоне. Ещё одной отличительной чертой артиллерийских солдат были их чёрные меховые шапки и обувь, называемая «горкаби» (6, с. 1055-1056; 30, с. 76; 17, с. 53).

В эпоху Сефевидов артиллеристы, входившие в состав артиллерии, выполняли важные задачи, связанные с подготовкой, хранением и эксплуатацией вооружения армии. В их обязанности входила не только охрана и подготовка артиллерии во время войны, но и ее сохранение и обслуживание в мирное время. Основными задачами артиллеристов были охрана, хранение, подготовка орудий и транспортировка их на фронт во время войны.

В армии Сефевидов склады, где в мирное время хранились орудия, назывались «чебехана» или «гурхана». Эти склады представляли собой специально оборудованные помещения для хранения пушек, а также боеприпасов, пороха и других технических материалов. Управление чебехана возлагалось на человека, называемого «чебечи-баши» или «чебедер-баши». Он был ответственен за охрану и правильное хранение как орудий, так и боеприпасов. Чебечи-баши выполнял как руководящие, так и исполнительные функции, работая вместе с «амале-йи чебехана» – группой работников, занимающихся обслуживанием и подготовкой боеприпасов и пушек (32, с. 29; 17, с. 54). «Амале-йи чебехана», работники боеприпасов и артиллерийские рабочие занимались ремонтом и организацией работы в чебехане, обеспечивая подготовку пушек, их восстановление и поддержание в хорошем состоянии. Эти сотрудники также отвечали за подготовку орудий к транспортировке на фронт в период войны, обеспечивая их готовность к боевым действиям (17, с. 54).

В крупных городах Сефевидов, таких как Исфахан, Шираз, Мешхед и Иреван, существовали важные чебеханы, так как каждый из этих городов находился близко к линиям фронта, где велись активные военные действия. Это было необходимо для

быстрой транспортировки пушек на фронт во время войны. Шираз располагался вблизи южных побережий и являлся логистическим центром для военных операций Сефевидов в Персидском заливе. Иреванская крепость, находившаяся очень близко к османской границе, служила важным центром снабжения для походов на запад. Мешхед, в свою очередь, был важным производственным центром для поставок оружия во время войн с узбеками на востоке. Французский путешественник Жан Шарден, посетивший топхану в Иреванской крепости, упоминал, что там находилась большая открытая площадка, на которой хранилось более сорока пушек, захваченных у османов и португальцев. Также в крепости находился так называемый «генчине-ы шах», круглый склад, где хранились качественные пушки, подаренные другими государствами (29, с. 76; 17, с. 54).

2. Типы пушек

В Сефевидском государстве в боевых действиях использовались различные типы пушек, такие как «бадлич», «бальемез», «зербзен», «зембурек» и «газган». Бадлич и бальемез были, в основном, самыми крупными пушками, использовавшимися в осадных операциях. Эти орудия в сефевидских источниках часто упоминаются под персидским названием «гале-куб», что означает «крепостные орудия» или «пушки, бьющие по крепостям» (13, с. 91; 8, с. 107; 17, с. 54). Пушки типа бадлич использовались в 1582 году при осаде крепости Турбат в Хорасане, а также в 1635 году при возвращении крепости Иреван от османов (2, с. 64; 17, с. 54-55). К концу XVII века размеры бадличов уменьшились, и они преобразовались в более легкие орудия, которые могли использоваться в боях на открытой местности, а не только в осадах. На самом деле, в 1690-х годах, во время восстаний афганцев и белуджей, которые начались на востоке Сефевидского государства и продолжались до начала XVIII века, Сефевиды часто использовали пушки, которые назывались бадлич, в столкновениях с повстанцами (31, с. 248; 17, с. 55). Бальемези были типом орудий, эффективно использовавшихся в осадах, например, при захвате крепостей Кандагар и Буст в 1648 году. В то время один из европейских артиллерийских мастеров, немец по происхождению Юрген Андерсен, отмечал, что бальемези были самыми крупными пушками, использовавшимися Сефевидами в осаде «Гандахара». Эти орудия играли важную роль в артиллерийской мощи армии Сефевидов, особенно в длительных осадах и военных кампаниях (17, с. 55).

Искандер-бек Мюнши сообщает, что в Сефевидском государстве использовались различные виды пушек – «большая пушка», «повозочная пушка», «зербзен», «бадлич» и «бальемез». По его мнению, «большая пушка» применялась исключительно в осадных операциях. При описании осады Сулук-Калача Искендер-бек Мюнши пишет, что Берхудар-бек приказал артиллерийским рабочим вместе с ним привести в действие два больших орудия и одно бальемез (3, с. 1432). Так как осада крепости продолжалась три месяца, кызылбаши также передали артиллеристам вновь отлитую большую пушку и бальемез, находившиеся в этом месте (3, с.1435). Во время осады крепости Шамахы было приказано доставить большие пушки, которые были изготовлены в Гяндже и оставлены там, к подножию Шамахинской крепости (3, с. 1321). Эти данные, приведенные Искандер-бекем Мюнши, вновь подтверждают, что большие пушки, включая бальемезы, использовались непосредственно при осаде крепостей.

В ранних источниках в качестве синонимов для больших пушек встречаются термины «кала-дойен пушка» (крепостно-разрушительная пушка) и «кала-дойечлейен пушка» (пушка, разрушающая стены крепости). Искандер-бек Мюнши, опісы-

вая нападение кызылбашей на город Гянджа в 1606 году, пишет: «Кала-дойен топы потрясали их крепкие стены, а звуки разрывающихся снарядов отдавались у румиев как последний привет смерти» (3, с. 1290; 1, с. 481).

Помимо крупных пушек, зербзен и зембурек считались более легкими орудиями. Пушки типа зербзен впервые использовались во времена шаха Тахмасиба, начиная с 1533 года, когда они были задействованы при осаде крепости Ван, а в 1548 году – при осаде крепости Гюлистан (4, с. 496, 537). Первоначально Сефевиды использовали зербзен, в основном, захваченные у османов (9, с. 166). Однако позже Сефевиды начали самостоятельно производить эти орудия. Когда шах Тахмасиб в 1548 году осаждал крепость Гюлистан, он организовал передвижную артиллерийскую базу, где заливал пушки, чтобы использовать их против крепости (4, с. 537). Это демонстрирует как Сефевиды развивали свою артиллерийскую промышленность и совершенствовали технологические процессы производства оружия.

Во времена правления шаха Аббаса I, во время похода Сефевидов на Балх, армия обладала 300 пушками разных калибров. Среди этих орудий были как большие осадные пушки, так и более мелкие пушки типа зербзен и зембурек. Можно предположить, что значительная часть орудий была именно таких меньших калибров (11, с.155-156). Шах Сефи, осаждая крепости Кандагар, Буст и Земиндавер, использовал большие пушки типа бальемез. При этом он также приказал изготовить 500 пушек меньших калибров, таких как зербзен и зембурек (30, с.73; 17, с.55). Пушки типа зербзен, используемые Сефевидами, имели различные размеры, что позволило классифицировать их на меньшие и большие категории в зависимости от их диаметра и назначения.

Зембурек был самым маленьким типом пушки, использовавшейся в армии Сефевидов. Пушки типа зембурек, часто использовавшиеся османами и моголами, начали использоваться Сефевидами с эпохи шаха Аббаса I и активно применялись в борьбе Сефевидов с моголами и узбеками на Востоке. Зембурек был практичным оружием, которое можно было легко перевозить на лошадях или верблюдах, что позволяло проводить маневры с огнём. Это орудие сочетало мобильность и огневую мощь, позволяя маневрирующим кавалеристам эффективно использовать его в бою. Поскольку армия Сефевидов в основном состояла из кавалеристов, это орудие идеально подходило для их тактики и могло быть быстро развернуто на поле боя без необходимости в пешем бою (21, с. 90; 29, с. 72; 12, с. 118; 16, с. 55).

Поскольку такие восточные противники, как узбеки и моголы, имели армии, в основном состоящие из кавалеристов, Сефевиды, стремясь сохранить мобильность своих кавалерийских войск, использовали зембурек преимущественно в восточных провинциях, таких как Кандагар, Керман, Хорасан и Йезд. Это оружие позволило Сефевидам эффективно бороться с врагами, которые также полагались на мобильность своей кавалерии. Одной из причин, по которой Сефевиды стали часто использовать зембурек в конце XVII века, была нарастающая угроза со стороны афганской кавалерии, которая всё больше угрожала пограничным районам Сефевидов. Это оружие обеспечивало возможность мобильных атак и защиты, что было критически важным в столкновениях с быстрыми афганскими кавалеристами. Со временем количество зембурек в армии Сефевидов увеличилось настолько, что было создано отдельное подразделение – зембурекхане, которое было специализировано на использовании этих орудий. Это подразделение функционировало отдельно от артиллерийских частей, и в нём использовались только пушки типа зембурек, что подчёркивало важность этих орудий для Сефевидов в ведении боевых действий на восточных рубе-

жах (31, с. 313, 391, 397; 17, с. 55-56).

Другим типом пушек, используемых Сефевидами, был газган, который представлял собой разновидность миномета. Название газган произошло от его внешнего сходства с казаном, так как это орудие имело более короткий ствол и широкий дульный срез по сравнению с другими пушками. Благодаря своему широкому дульному отверстию газган мог запускать крупные каменные снаряды, но из-за короткого ствола его дальность была ограничена. С такой конструктивной особенностью газган не мог вести огонь по горизонтали, как другие пушки, а выстреливал под углом вверх, что позволяло ему поражать цели за крепостными стенами. Во время осады газган использовался для поражения целей, находящихся за стенами крепостей, таких как здания и укрепления в жилых районах, нанося значительные разрушения. Однако из-за своей ограниченной дальности газган мог эффективно использоваться только тогда, когда осаждающие достаточно близко подходили к стенам. Боеприпасами для газгана были каменные ядра, которые Сефевиды называли санг-и газган. Эти орудия впервые были использованы в 1551 году, когда Сефевиды осаждали крепость Киш в окрестностях города Шеки, а также в 1552 году при осаде крепости Баргири возле города Ван (4, с. 552-553, 565; 6, с. 1055-1056, 1082-1083; 17, с. 56).

Газган также мог использоваться для «гранат – взрывчатых боеприпасов, представляющих собой снаряды с металлическими осколками внутри. Когда такие снаряды взрывались, металлические осколки рассеивались на большом расстоянии, создавая массовое разрушение и вызывая гибель людей на пораженной территории. Это был тип боеприпаса, который имел шрапнельный эффект и наносил серьезные потери противнику. Сефевиды использовали такие гранаты не только как боеприпасы для газгана, но и в виде более мелких, переносных версий, которые были похожи на современные ручные гранаты (20, с. 117-118; 8, с. 130). Сефевиды предпочитали второй тип гранат и в основном использовали их при обороне крепостей (33, с. 365).

Наряду с разнообразием типов пушек, Сефевиды также использовали широкий диапазон весовых категорий для снарядов. Пушки классифицировались в зависимости от веса их снарядов, и снаряды измерялись в различных единицах веса, таких как вакийе (окка) и ман (батман). Во время осады крепости Иреван в 1603 году Сефевиды использовали три крупные осадные пушки типа бальемез, которые стреляли снарядами весом 72, 44 и 24 вакийе (примерно 92, 56 и 31 кг). Эти пушки были предназначены для мощных ударов по крепостным стенам, и их снаряды весили существенно больше, чем стандартные орудийные ядра (15, с. 303; 10, с. 67). По данным османского историка И.Печеви, во время осады Иревана Сефевиды использовали пять больших пушек, которые стреляли каменными ядрами весом 90 окка (114 кг). Это свидетельствует о том, что Сефевиды применяли артиллерию с большим разнообразием снарядов в зависимости от задач осады, что позволяло им эффективно разрушать крепостные стены и достигать значительных разрушений в тылу защитников (16, 245).

Сефевидский историк Искандер-бек Мюнши отмечает, что во время осады Иревана Сефевиды использовали пушки, которые стреляли снарядами весом 30 тебриз батманов (82 кг), которые выпустили 9 ядер (19, с. 353; 3, с. 1185). Во время осады крепости Димдим Сефевиды применяли снаряды разных весовых категорий, включая 3, 8 и 40 ман (8,7 кг, 23,2 кг и 116 кг соответственно) (18, с.105). Это подтверждает, что они использовали различные типы пушек в зависимости от задач осады и вида цели. В расчёте веса мен (один шах мани равен 6 кг, тебризский мани – 2,9 кг, 30 мани равны 82 килограммам), снаряды, использованные во

время осады Ларижджана и при подавлении восстания, также варьировались, и пушки стреляли снарядами весом 40 и 30 ман (116 кг и 87 кг) (29, с. 71-72; 17, с. 57). На осаде Кандагара в 1648 году Сефевиды использовали пять больших пушек бальемез, которые стреляли снарядами весом 10-12 тебризский мани (29-34,8 кг) (17, с. 57). Эти орудия нацеливались на крепостные стены, что подчеркивает важность артиллерии в осадах и способность Сефевидов использовать разнообразные артиллерийские системы для решения различных задач.

Заключение

Сефевиды унаследовали артиллерийскую технологию от Ак-Коюнлу. Войны с Османской империей сыграли ускоряющую роль в развитии сефевидской артиллерии. Тяжелое поражение в битве при Чалдыране, а также влияние османской артиллерии в этом сражении, оказали значительное влияние на решение Сефевидов создать артиллерийские подразделения в своей армии. Из наименований используемых ими пушек можно сделать вывод, что Сефевиды в области артиллерии во многом заимствовали опыт Османской империи. Наименования типов пушек, используемых Сефевидами, были заимствованы из османской артиллерийской терминологии.

Шах Тахмасиб был одним из правителей, который внес наибольший вклад в развитие артиллерии. Время, потраченное на развитие артиллерии, оказалось правильной политикой, так как именно в этот период многие местные восстания были подавлены благодаря поддержке артиллерии. Множество крепостей, ставших базами восставших, были захвачены в этот период именно благодаря артиллерийским средствам.

Сефевиды, начиная с использования тяжёлых осадных пушек, с развитием артиллерии также начали применять более лёгкие полевые орудия. Однако тяжёлые осадные орудия никогда не устаревали, и они продолжали использоваться, особенно в осадах. Страх, который тяжёлая артиллерия вызывала у врага, стал одним из факторов, обуславливающих её постоянное использование в войнах, поскольку она являлась элементом психологической войны.

Сефевиды, хотя и пытались производить нужные им пушки, сталкивались с серьёзной проблемой нехватки сырья. Для решения этой проблемы они использовали дипломатические методы, активно ища потенциальных союзников, которые могли бы помочь им в военном сотрудничестве против их главных соперников – Османской империи. В этом контексте они налаживали связи с такими государствами, как Португалия и Россия, используя общий интерес в соперничестве с Османами, стремясь обеспечить постоянный доступ к огнестрельному оружию.

Одним из политических шагов Сефевидов было использование конкуренции между Португалией и Англией за господство в Персидском заливе. Сефевиды поддерживали одну из сторон, что позволяло им получать огнестрельное оружие в обмен на свою поддержку. Особенно в правление шаха Аббаса I, шаха Сефи и шаха Аббаса II, Сефевиды добились успехов, получив значительную помощь от англичан, включая оружие и военных экспертов, что существенно способствовало развитию их артиллерии.

В период правления Сефевидов не существовало стандартных размеров для пушек, что создавало проблемы в производстве и использовании артиллерии. Даже пушки одного типа могли значительно различаться по весу и размерам. Это приводило к тому, что боеприпасы были специфичны для каждого оружия и не могли быть использованы для других орудий. Более того, производство различных типов снарядов для каждой пушки требовало дополнительных усилий и времени, что, в свою очередь, приводило к потерям

рабочего времени и снижению эффективности.

Отсутствие стандартизации оружия и боеприпасов также мешало массовому производству. Несмотря на это, Сефевиды не предприняли шагов для унификации размеров оружия и снарядов, что стало одним из факторов, ограничивавших развитие артиллерии в государстве.

Литература:

1. Əhmədov S. Azərbaycan silahları XIII-XVII əsrlərdə: təkamül və inkişafı. Bakı: 2017.
2. Münşi İsgəndər bəy. Dünyanı bəzəyənAbbasın tarixi, I Kitab. Fars dilindən çevirən t.e.d., prof. Şahin Fərzəliev. Bakı: Şərq-Qərb, 2010.
3. Münşi İsgəndər bəy. Dünyanı bəzəyənAbbasın tarixi, II Kitab. Fars dilindən çevirən t.e.d., prof. Şahin Fərzəliev. Bakı: Şərq-Qərb, 2014.
4. Rumlu Həsən bəy. Əhsənüt-təvarix (Tarixlərin ən yaxşısı), Fars dilindən tərcümə və şərhlər: AMEA-nın müxbir üzvü, t.e.d., prof. Oqtay Əfəndiyev, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Namiq Musalı. Kastamonu: Uzanlar, 2017.
5. Rumlu Həsən bəy. Tarixlərin ən yaxşısı (Əhsənüt-təvarix). I cild. Fars dilindən tərcümə edən t.e.d., prof. Şahin Fazil. Bakı: Elm, 2022.
6. Rumlu Həsən bəy. Tarixlərin ən yaxşısı (Əhsənüt-təvarix). II cild. Fars dilindən tərcümə edən t.e.d., prof. Şahin Fazil. Bakı: Elm, 2023.
7. Şirazi Zeynalabdin Əli Əbdi bəy. Təkmilətül-əxbar. Fars dilindən tərcümə, müqəddimə və şərhlər Əbülfəz Haşım oğlu Rəhimlinindir. Bakı: Elm, 1996.
8. Agoston G. Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Teknolojisi, Çeviren T.Akad. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
9. Agoston G. Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç, Çeviren F.Çalışır. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
10. Aydoğmuşoğlu C. İskender Bey Münşî'ye Göre Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'ın Revan (Erivan) Seferi (1603/1604). OTAM, 40, 2016, s. 63-70.
11. Chase K. 1700'e Kadar Ateşli Silahlar Tarihi, Çevirenler: F.Tayanç ve T.Ta-yanç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
12. Eralp T.N. Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.
13. Hıbrî Efendi A. Bir Divan Katibinin Kalemiyle IV. Murad'ın Bağdat Seferi (Târîh-i Feth-i Bağdad) (A. Üstüner, Haz.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021.
14. Kallek C. Men. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, s. 105-107.
15. Katip Çelebi. Fezleke, Cilt I-II. Hazırlayan: Z.Aycibin. İstanbul: Çamlıca, 2016.
16. Peçevi İ.E. Peçevi Tarihi, Cilt 2, Hazırlayan: B.S.Baykal. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
17. Sarıçiçek S. Safevîlerde topçu sinifi ve topun Safevî harp sanatindaki yeri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2022, Güz (37), s. 49-75.
18. Tihranî E.B. (2014). Kitab-ı Diyarbekriyye, Çeviren: M.Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
19. Türkmen İskender Bey Münşi. Tarih-i Alem-ara-yı Abbasi, Cilt II, II Kitab, Çeviren A.Genceli, Hazırlayan İ. Aka. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
20. Uzunçarşılı İ.H. Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları (Cilt I-II) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
21. De La Garza A. (2019). The Lost World: Change and Continuity in Mughal Military

Technology. Technology, Violence, and War, Leiden: 2019, pp. 83-100.
22. Matthee R. Unwalled Cities and Restless Nomads: Firearms and Artillary in Safavid Iran. Pembroke Papers, 4, 1996, pp. 389-416.
23. Moshtagh Khorasani M. Persian Firepower: Artillery. Classic Arms and Militaria, 17(2), 2010, pp. 19-25.
24. Tracy J. Foreign Correspondence: European Accounts of Sultan Süleyman I's Persian Campaigns, 1548 and 1554. Turkish Historical Review, 6, 2015, pp. 194-219.
25. Алиев Н., Ахмедов С. Военная история Азербайджана с древнего периода до XVIII вв. Баку, 2020.
26. Бидлиси Ш.Ш. Шараф-наме. т. 2. Перевод, предис., прим., прил. Е.И. Васильевой. М.: 1976.
27. Джафарли Н. Азербайджанское государство Сефевидов: государственный строй. Баку, Изд-во Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2009.
28. Эфендиев О.А. Азербайджанское государство Сефевидов. Баку: Элм, 1981.
29. Fəlahi E., Qulamhüseyn R. Ərzyabi-yi saxt və qarbord-i silah-i atəşin dər əsr-i Səfəvi. Tarix-i Elm, 13(1), 1394, s. 65-80.
30. Heyrandiş A., Təbrizi T.M. Topçibaşı dər əsr-i Səfəvi əz fensalar ta mənsebdari. Pijuhişha-yi ulüm-i Tarixi, 11(2), 1398, s.63-81.
31. Kirmani M.M. Səhifətül-İrşad (Tarix-i Əfşar-i Kirmân-Payan-i kar-ı Səfəvi), Be kuşeşe B.Parizi. Tehran: İntişarat-i Elm, 1384.
32. Mirza Semia. Təzkiritül-müluk, Be kuşeşe S. M.Dəbirsiyaqi. Tehran: Muessese-yi İntişarat-ı Əmir Kəbir, 1378.
33. Şamlu. Qısasul-xaqani, c. 1, Be kuşeşe S.S.Nasıri. Tehran: Sazman-ı çap və İntişarat-ı Vezaret-i Fərhəng və İrşad-ı İslami, 1371.
34. Təbrizi M.T., Heyrandiş A., Həsəni A., Şabani R. Karkerd-i silah-i top dər serkub-i şurişxa-yi məhəlli və istimrar-i dovlət-i motemərkiz-i əsr-ı Səfəvi. Pijuhişname-yi tarixha-yi məhəlli-yi İran, 7(2), 1398, s.161-176.

Ключевые слова: *Сефевидское государство, битва при Чалдыране, Османская империя, пушки*

Erkin Sadıxzadə

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının A.A.Bakıxanov adına
Tarix və Etnologiya İnstitutunun doktorantı

AZƏRBAYCAN SƏFƏVİ DÖVLƏTİNİN ORDUSUNDA ODLU SİLAHLAR: TOPLAR

XÜLASƏ

Səfəvilər dövründə ağır odlu silahlar, xüsusilə artilleriya, döyüşlərin gedişatını dəyişdirməkdə mühüm rol oynamış və strateji əhəmiyyətə malik olmuşdur. Toplar, o dövrün ən müasir silahları kimi, həm müdafiə, həm də hücum əməliyyatlarında istifadə edilmişdir. Səfəvilərin hərbi taktikasında toplardan istifadə dövlətin hərbi cəhətdən gücləndirilməsində əsas rol oynamışdır.

Səfəvi ordusunda toplardan istifadə, əsasən, Osmanlı imperiyası və digər qonşu dövlətlərlə aparılan müharibələrdə bu silahların effektivliyini gördükdən sonra başlanmışdır. Tarixi mənbələrə əsasən, Səfəvi ordusu, əvvəlcə Osmanlılardan və digər türkdilli dövlətlərdən bu təcrübəni götürərək, topları öz hərbi arsenalına daxil etmişdir. Xüsusilə, I Şah İsmayıl dövründə toplardan istifadə xeyli genişlənmiş və bu, gələcəkdə ordunun modernləşdirilməsi prosesinin tərkib hissəsi olmuşdur.

Səfəvi ordusunda toplardan, həm qalaların və istehkamların müdafiəsində, həm də döyüş meydanında istifadə olunurdu. Topların əsas xüsusiyyətləri yüksək atəş gücü və düşməni uzaq məsafələrdən vurmaq qabiliyyəti idi. Adətən, toplar düşmənə ağır zərbələr vurmaq üçün istifadə olunurdu və onların gücü döyüşlərdə həlledici amil rolunu oynayırdı. Bu məsələnin bariz nümunələrindən biri 1514-cü ildəki Çaldıran döyüşüdür, burada toplar Osmanlı imperiyası ilə aparılan döyüşdə mühüm rol oynamışdır. Bundan əlavə, Səfəvi dövlətində topların istehsalı və istifa-dəsi həmin dövrün texnoloji inkişafını əks etdirirdi. Topların istehsalında istifadə olunan materiallar və onların istehsal metodlarının təkmilləşdirilməsi daha güclü və effektiv silahların yaradılmasına imkan vermişdir. Səfəvi ordusunda artilleriya döyüş meydanında taktiki üstünlük əldə etmək üçün vacib rol oynamışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Səfəvilərin ağır odlu silahları yalnız döyüşlərdə deyil, həmçinin şəhərlərin və qalaların müdafiəsində, eləcə də sərhəd bölgələrinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün də istifadə olunurdu. Bu, dövlətin gücünü nümayiş etdirmək və onun ərazilərini qorumaq məqsədilə atılmış strateji bir addım idi.

Açar sözlər: *Səfəvilər dövləti, Çaldıran döyüşü, Osmanlı imperiyası, toplar*

Erkin Sadihzadeh
The Institute of History and Ethnology named after A.A.Bakikhanov
of Azerbaijan National Academy of Sciences, Ph.D. Student

FIREARMS IN THE ARMY OF THE SAFAVID STATE OF AZERBAIJAN: CANNONS

ABSTRACT

During the Safavid period, heavy firearms, especially cannons, played a significant role in altering the course of battles and held strategic importance. Cannons, which were the most advanced weapons of their time, were used both for defensive and offensive operations. The use of cannons in Safavid military tactics played a crucial role in strengthening the military power of the state.

The introduction of cannons into the Safavid army began primarily after the Safavids recognized their effectiveness in wars against the Ottoman Empire and other neighboring states. According to historical sources, the Safavid army started using cannons by initially adopting this technology from the Ottomans and other Turkic states, and then integrating these weapons into their military structure. Particularly during the reign of Shah Ismail I, the use of cannons became more widespread, marking an integral part of the army's modernization process.

Cannons in the Safavid army were used both for the defense of fortresses and fortifications, as well as on the battlefield. The key characteristics of cannons were their high firepower and ability to strike enemies at long distances. Cannons were generally employed to deliver heavy blows to the opponent, and their power often became a decisive factor in battles. A prominent example of this is the Battle of Chaldiran (1514), where cannons played a significant role in the confrontation with the Ottoman Empire. Furthermore, the production and use of cannons in the Safavid army serve as evidence of the technological progress of that time. The materials used in cannon manufacturing, along with advanced production methods, enabled the creation of more powerful and efficient weapons. Artillery played a crucial role in ensuring tactical superiority on the battlefield for the Safavids.

Keywords: *Safavid state, Battle of Chaldiran, Ottoman Empire, cannons*

DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASINDA

"Andraqogika: böyüklər üçün effektiv tədris yanaşmaları" mövzusunda təlim

04 iyul 2025-ci il tarixində Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunları ilə iş şöbəsi tərəfindən müəllimlər üçün "Andraqogika: böyüklər üçün effektiv tədris yanaşmaları" mövzusunda xüsusi təlim təşkil edilmişdir. Təlim zamanı rektor akademik Urxan Ələkbərov qeyd edib ki, təhsil sahəsində müasir yanaşmalar və prinsiplər son dərəcə vacib məsələlərdir. Hər bir müəllim tədris prosesində bu yanaşmalardan istifadə edərək təhsilin keyfiyyətini artırmaq və tələbələrin daha effektiv

öyrənməsini təmin etməlidir. Bu, təhsilin inkişafı və müasir tələblərə cavab verməsi baxımından mühüm addımdır.

Təlimdə təhsildə effektiv yanaşmalar, müasir tədris metodları, təlim prosesində motivasiya və interaktiv metodlardan istifadə kimi mühüm mövzular üzrə bilik və təcrübələr müzakirə edilmişdir. Təlim zamanı kafedralarının əməkdaşları praktiki məşğələlər və müzakirələrdə çox fəal iştirak etmişlər.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbələrinin Məzun günü

İyulun 7-də Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbələrinin Məzun günü keçirilmişdir.

Azərbaycanın Dövlət Himni səsləndirilmişdir. Tədbirdə çıxış edən DİA-nın rektoru akademik Urxan Ələkbərov müasir müstəqil dövlətimizin memarı və qurucusu, Ulu Öndər Heydər Əliyevin təhsilin inkişafına daim böyük önəm verdiyini, Ümummilli Liderin bu siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyini bildirib. Rektor əsası Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş bu təhsil ocağında dövlət idarəçiliyi sahəsində ixtisaslaşan kadrların perspektiv imkanlarını təhlil edib, Prezident İlham Əliyevin biliyə, təhsilin inkişafına göstərdiyi diqqətdən danışıb. Müasir dövrdə dövlətin gücü və qüdrətinin təkcə onun təbii sərvətləri ilə deyil, həm də elmi-intellektual potensialı ilə müəyyən edildiyini deyən Urxan Ələkbərov bildirib ki, məqsədimiz DİA-nın hazırladığı kadrların müasir tələblərə cavab verməyi bacarmaları, yeni nəslin formalaşmasında, insan potensialının inkişafı və davamlılığının təminində Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi prosesə töhfə vermək, dünya təhsil sisteminə inteqrasiyanı sürətləndirməkdən ibarətdir. Urxan Ələkbərov 2025-ci ildə Akademiyanı bitirən məzunların bundan əvvəlki illərdə də olduğu kimi dünyanın ən qabaqcıl universitetlərində təhsillərini davam etdirəcəklərini qeyd edib. O bildirib ki, dövlət qulluğuna qəbul üzrə Akademiyanın məzunları ön sıralarda yer alırlar və müxtəlif dövlət qurumlarında uğurla fəaliyyət göstərirlər.

Daha sonra Milli Məclisin deputatı, İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi kafedrasının

müdiri, dosent Azər Əmiraslanov, Milli Məclisin deputatı, Dövlət qulluğu və kadr siyasəti kafedrasının müdiri, professor Hikmət Babaoğlu, Milli Məclisin deputatı, Beynəlxalq əlaqələr kafedrasının professoru Elman Nəsirov, Siyasi İdarəetmə fakültəsinin dekanı dosent Murtəza Həsənov, İnzibati idarəetmə fakültəsinin dekanı dosent Elnur Əliyev çıxış ediblər. Çıxışçılar son illər Azərbaycanda təhsilin inkişafı istiqamətində görülmüş işlərdən danışıb, Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının uğurlarını qeyd ediblər. DİA-nın bu gün müstəqil Azərbaycanda dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsi, milli dövlətçilik ideologiyasının təbliği sahəsində uğurlu fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələri sırasında mühüm yer tutduğunu bildiriblər.

"Məzun günü" tədbiri bədii hissə ilə davam edib.

"Qərbi Azərbaycana qayıdış tarixi və beynəlxalq hüquqi kontekstdə" mövzusunda elmi-praktik dəyirmi masa

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) yeni təsis edilmiş "Qərbi Azərbaycan Araşdırmaları" Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə 2025-ci il iyulun 9-da "Qərbi Azərbaycana qayıdış tarixi və beynəlxalq hüquqi kontekstdə" mövzusunda elmi-praktik dəyirmi masa keçirilmişdir.

Tədbiri giriş sözü ilə açan DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov ölkə rəhbərliyinin Qərbi Azərbaycana qayıdışla bağlı həyata keçirdiyi məqsədyönlü dövlət siyasətindən bəhs etmiş, bu istiqamətdə ictimai-siyasi, hüquqi və humanitar aspektləri özündə birləşdirən kompleks tədbirlərin vacibliyini qeyd etmişdir. Akademik U.Ələkbərov, həmçinin, DİA nəzdində "Qərbi Azərbaycan Araşdırmaları" Mərkəzinin yaradılmasının elmi əsaslarını və fəaliyyət istiqamətlərini iştirakçıların diqqətinə çatdıraraq, Mərkəzin milli yaddaşın dirçəldilməsi, tarixi ədalətin bərpası və beynəlxalq hüquqa əsaslanan elmi-nəzəri diskursun formalaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıdığını vurğulamışdır.

Dəyirmi masa çərçivəsində Mərkəzin rəhbəri, tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Firdovsiyyə Əhmədova, Milli Məclisin deputatları – hüquq elmləri doktoru, professor Nizami Səfərov və siyasi elmlər doktoru Rizvan Nəbiyev Qərbi Azərbaycana qayıdışın

tarixi, siyasi və beynəlxalq hüquqi əsaslarına dair məzmunlu məruzələrlə çıxış etmişlər. Məruzələrdə konkret təhlillər əsasında qayıdışın tarixi, hüquqi və siyasi tərəfləri geniş şəkildə izah edilmişdir. Onların təqdimatlarında Qərbi Azərbaycana qayıdış hüququnun elmi-nəzəri əsaslandırılması, bu hüququn formalaşmasına səbəb olan tarixi-siyasi proseslər və beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri müfəssəl şəkildə təhlil edilmişdir.

Məruzələrdə xüsusi olaraq vurğulanmışdır ki, Qərbi Azərbaycan problemi yalnız bir xalqın deyil, bütövlükdə regionun sülh, ədalət və insan hüquqları müstəvisində sabitliyini təmin etmək üçün həll olunmalı olan qlobal məsələdir. Qayıdış hüququnun beynəlxalq ictimaiyyətə

təqdimatında elmi əsaslandırma ilə yanaşı, diplomatik, maarifləndirici və hüquqi resurslardan da sistemli şəkildə istifadə edilməsinin zəruriliyi qeyd edilmişdir.

Mövzu ətrafında aparılan müzakirələrdə DİA-nın əməkdaşları – dosent Fuad Süleymanov və professor Elçin Əhmədov çıxış edərək, məsələnin elmi cəhətdən daha da dərindən öyrənilməsinin, xüsusilə beynəlxalq elmi dairələrlə əməkdaşlıq kontekstində tədqiqatların genişləndirilməsinin zəruriliyini qeyd etmişlər. Diskussiya zamanı iştirakçıların sualları məruzəçilər tərəfindən əhatəli və dolğun şəkildə cavablandırılmışdır.

Tədbirin sonunda rektor, akademik Urxan Ələkbərov dəyirmi masa çərçivəsində aparılan elmi müzakirələri ümumiləşdirərək, "Qərbi Azərbaycan Araşdırmaları" Mərkəzinin dövlətimizin strateji hədəflərinə uyğun şəkildə elmi-tədqiqat və maarifyönlü fəaliyyət göstərməsinin vacibliyini vurğulamış, Mərkəzin fəaliyyətinin milli maraqlara xidmət edəcəyinə və elmi cəmiyyətin bu istiqamətdə səfərbər olunacağına inamını ifadə etmişdir.

DİA-nın prorektoru Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin insan resurslarının inkişafına həsr olunmuş növbəti görüşündə iştirak etmişdir

18 iyul 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) Elm və beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, professor Elvin Əzizbəyov Qırğızıstan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Xidmətləri və yerli İdarəetmə Agentliyi və Jusup Abdrahmanov adına Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının birgə təşkilatçılığı ilə Issık-Kul vilayətində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatına (TDT) üzv ölkələrin insan resurslarının inkişafına məsul olan təşkilatların rəhbərlərinin IV görüşündə iştirak etmişdir.

TDT-nin Baş katibi, onun müavinləri, Türkiyə Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının İdarəetmə İşləri İdarəsinin Kadrlar və Prinsiplər üzrə Baş direktoru, TDT-yə üzv ölkələrinin Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Agentliklərinin sədrləri, eləcə də bu ölkələrdə fəaliyyət göstərən Dövlət İdarəçilik Akademiyalarının rəhbər şəxsləri və nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən görüşdə Türk Dünyası İnsan Resurslarının İnkişafı İnstitutunun yaradılmasına dair Anlaşma Memorandumunun əsas müddəaları, TDT-yə üzv ölkələrdə insan resurslarının idarə edilməsi sahəsində Dövlətlərarası Şuranın yaradılması

konsepsiyası, İnsan resurslarının inkişafı kapitalının yaradılmasına dair konseptual yanaşmalar, Tədqiqat Mərkəzi və TDT-nin "İnsan kapitalının inkişafına töhfəyə görə (qeyri-dövlət qulluqçusu)" mükafatın təsis olunması ilə bağlı əsasnamənin müddəaları və gələcək əməkdaşlıq istiqamətləri haqqında müzakirələr aparılmışdır.

Qırğızıstan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Xidmətləri və yerli İdarəetmə Agentliyinin sədrinin moderatorluğu ilə keçirilən görüşdə Elvin Əzizbəyov "Türk Dövlətləri Təşkilatında insan kapitalının inkişafı: ortaq məqsədlər və strateji yanaşmalar" mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir.

Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əməkdaşları üçün "Ümummilli Lider Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Konstitusiyasının müəllifidir" adlı təlim

2025-ci il iyulun 25-də Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Rəhbər Dövlət İdarəçiliyi Kadrlarının İxtisasının artırılması İnstitutunun təşkilatçılığı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əməkdaşları üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında "Ümummilli Lider Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Konstitusiyasının müəllifidir" mövzusuna həsr olunmuş təlim keçirilmişdir. Tədbirin əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının qəbul olunması prosesində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərini iştirakçıların diqqətinə çatdırmaq, bu mühüm hüquqi sənədin dövlət quruculuğundakı əhəmiyyətini izah etmək və dövlət qulluqçularında konstitusiya hüququ sahəsində bilik və yanaşmaları dərinləşdirmək olmuşdur.

Təlimdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor İsaxan Vəliyev mühazirə ilə çıxış etmişdir. O, Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1995-ci ildə Konstitusiya Komissiyasına rəhbərlik etməsini, Konstitusiyanın hazırlanmasında birbaşa iştirakını və bu prosesi ictimai müzakirələr əsasında şəffaf şəkildə həyata keçirməsini xüsusi vurğulamışdır. Təlim çərçivəsində həmçinin Konstitusiyanın qəbulundan əvvəl və sonrakı dövrdə həyata keçirilmiş hüquqi islahatlar, Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması, qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun tənzimlənməsi və hüquqi dövlət quruculuğunda Konstitusiyanın rolu geniş şəkildə təhlil olunmuşdur.

Təlim çərçivəsində həmçinin hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində görülən işlər, Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti və hüquqi nəzarət mexanizmləri, eləcə də son illərdə aparılmış konstitusiya islahatları barədə iştirakçılara ətraflı məlumat verilmişdir. Bu kontekstdə 2025-ci ilin ölkədə "Konstitusiya və Suverenlik İli" elan olunmasının mahiyyəti və hüquqi maarifləndirmə tədbirlərinin əhəmiyyəti də xüsusi qeyd edilmişdir.

Təlim interaktiv şəkildə təşkil olunmuş, iştirakçılar arasında sual-cavab sessiyaları keçirilmiş və real hüquqi vəziyyətlər üzərində praktiki müzakirələr aparılmışdır. İştirakçılar Ümummilli Lider Heydər Əliyevin siyasi və hüquqi irsinin müasir Azərbaycan cəmiyyətində, xüsusilə də hüquqi düşüncə və dövlət idarəçiliyi sahəsindəki əhəmiyyətini bir daha dərk etmişlər.

Tədbirin sonunda professor İsaxan Vəliyev Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin hüquqi əsaslarının formalaşdırılmasındakı əvəzolunmaz rolunu bir daha vurğulamış, iştirakçılara bu dəyərli irsi dərindən öyrənməyin və onu gələcək nəsillərə ötürməyin vacibliyini qeyd etmişdir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Bilik Günü və yeni tədris ilinin başlanması münasibətilə tədbir

Sentyabrın 15-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) Bilik Günü və yeni tədris ilinin başlanması münasibətilə tədbir keçirilib.

Tədbir Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himninin səsləndirilməsi ilə başlayıb. Daha sonra DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov tələbələri və müəllimləri yeni dərs ili və Bilik Günü münasibətilə təbrik edərək onlara uğurlar arzulayıb. O, qeyd edib ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin elmə və təhsilə göstərdiyi diqqət və qayğı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Akademiyanın ənənələrinə sadiq qalaraq bundan sonra da tələbələrin bilik və bacarıqları ilə ölkəmizin idarəçilik sisteminin inkişafına töhfə verəcəklərinə inamını ifadə edib. Rektor əlavə edib ki, bu gün ölkənin gücü həm də insan potensialı ilə müəyyən olunur. Rektor çıxışında idarəçilik sahəsində peşəkar kadrların hazırlanmasında Akademiyanın rolundan söz açıb.

Daha sonra Siyasi idarəetmə fakültəsinin dekanı, dosent Murtuza Həsənov çıxış edərək tələbələri yeni dərs ilinin başlanması münasibətilə təbrik edib. O, bildirib ki, müasir dünyada dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyi bilikli və peşəkar kadrların hazırlığından asılıdır. Murtuza Həsənov tələbələrə nəzəri biliklərlə yanaşı, praktiki vərdişlərə yiyələnməyin vacibliyini vurğulayaraq onların hər birinin ölkəmizin inkişafı üçün gələcəkdə mühüm vəzifələr daşıyacaqlarına inandığını qeyd edib.

İnzibati idarəetmə fakültəsinin dekanı, dosent Elnur Əliyev də çıxış edərək yeni tədris ilində tələbələrə uğurlar arzulayıb. O, dövlət

qulluğu sisteminin təkmilləşdirilməsi və innovativ idarəçilik modellərinin tətbiqində gənc mütəxəssislərin rolunun artdığını vurğulayıb. Elnur Əliyev tələbələrə məsuliyyətli, intizamlı və yaradıcı yanaşma nümayiş etdirməyi tövsiyə edib, Akademiyada yaradılmış müasir imkanların gənclərə geniş perspektivlər açdığını diqqətə çatdırıb.

Tədbirin sonunda yüksək bal toplayan tələbələrə və onların valideynlərinə söz verilib. Professor Habil Qurbanov bir baba kimi nəvəsinin Dövlət İdarəçilik Akademiyasına qəbul olunmasının onun üçün böyük qürur və sevinc mənbəyi olduğunu bildirib. 692,5 balla respublika üzrə Azərbaycan bölməsi üzrə ən yüksək nəticə göstərmiş Gülay Mürvətli və İqtisadiyyat ixtisası üzrə təhsil alacaq Ramal Məmmədov Dövlət İdarəçilik Akademiyasında təhsil almanın onların arzusu olduğunu qeyd edərək bütün yeni tələbələri təbrik ediblər.

Rəsmi hissədən sonra birinci kurs tələbələri Akademiyanın rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun "Prezident İlham Əliyevin innovativ dövlət idarəçilik texnologiyaları: suverenliyə aparan yol" adlı mühazirəsini dinləyiblər.

Qeyd edək ki, 2025-2026-cı tədris ilində Dövlət İdarəçilik Akademiyasına qəbul olunanların əksəriyyəti yüksək bal toplayıb. Ümumilikdə 395 bakalavr və 165 magistr tələbə bu il təhsil alacaq ki, bu da qəbul planının tam dolduğunu göstərir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Dövlət Suverenliyi Gününə həsr olunmuş tədbir

18 sentyabr 2025-ci il tarixində Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) "Heydər Əliyev Mərkəzi"ndə Dövlət Suverenliyi Gününə həsr olunmuş tədbir keçirildi.

Tədbiri giriş nitqi ilə açan Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov Azərbaycanın son 30 ildə keçdiyi inkişaf yoluna nəzər salaraq qeyd etdi ki, bu dövr ərzində ölkəmiz mühüm siyasi, iqtisadi və hərbi uğurlar əldə edib. Rektor bildirdi ki, müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycan dərin siyasi, iqtisadi və sosial böhranla, Ermənistanın hərbi təcavüzü və xalqımıza qarşı həyata keçirilən etnik təmizləmə siyasəti ilə

üzləşmişdi. Xalqın təkidli tələbi ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycanın parçalanmaq təhlükəsindən xilas olmasına səbəb oldu.

Urxan Ələkbərov çıxışında həmçinin 2020-ci ilin 44 günlük Vətən müharibəsinin, eləcə də 2023-cü ilin sentyabrında keçirilmiş lokal antiterror tədbirlərinin əhəmiyyətindən danışdı. O bildirdi ki, bu tarixi Qələbələr ölkə Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin həyata keçirdiyi məqsədyönlü və uzaqgörən dövlət idarəetməsi strategiyasının məntiqi nəticəsidir. Rektor qeyd etdi ki, bu strategiyanın əsasını güclü ordu quruculuğu, milli həmrəyliyin möhkəmləndirilməsi və beynəlxalq müstəvidə prinsipial mövqe təşkil edib.

Akademik vurğuladı ki, məhz bu uğurların nəticəsi olaraq, Prezident İlham Əliyev 2024-cü il 19 sentyabr tarixində "Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Gününün təsis edilməsi haqqında" Sərəncam imzalayıb. Bu sərəncama əsasən, hər il 20 sentyabr ölkəmizdə Dövlət Suverenliyi Günü kimi qeyd olunur.

Tədbirdə daha sonra çıxış edən Milli Məclisin deputatı, professor Elman Nəsirov, DİA-nın Tarix kafedrasının professoru Havva Məmmədova, Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət kafedrasının professoru və "Qarabağ İrsini Araşdırma Mərkəzi"nin rəhbəri Elçin Əhmədov 44 günlük Vətən müharibəsinə aparan tarixi-siyasi prosesləri, 2023-cü ilin sentyabrında keçirilmiş lokal antiterror tədbirlərinin hüquqi əsaslarını və beynəlxalq kontekstdə yaratdığı reallıqları ətraflı təhlil etdilər.

Professor Elman Nəsirov bildirdi ki, Azərbaycan 1990-cı illərin əvvəllərində zəif və zəbt olunmuş bir dövlət statusundan bu gün regionun əsas siyasi və hərbi güc mərkəzinə çevrilib. O, ölkənin siyasi liderliyinin qətiyyətli addımlar ataraq suverenlik və ərazi bütövlüyü prinsipini dəqiq və ardıcıl şəkildə həyata keçirdiyini qeyd etdi.

Professor Havva Məmmədova isə Azərbaycanın dövlətçilik tarixində müstəqilliyin bərpasının və qorunmasının ciddi sınaqlardan keçdiyini vurğuladı. O, 2020-ci ildəki Zəfərimizə qədər olan dövrü təhlil edərək, bu uğurların yalnız hərbi sahədə deyil, həm də diplomatik və ideoloji sahədə də aparılmış uzunmüddətli mübarizənin nəticəsi olduğunu diqqətə çatdırdı.

Professor Elçin Əhmədov isə 2023-cü ilin sentyabrında həyata keçirilmiş lokal antiterror tədbirlərinin beynəlxalq hüquqa tam uyğun şəkildə həyata keçirildiyini vurğuladı. O bildirdi ki, bu tədbirlər nəticəsində qondarma rejim özünü buraxdı, Azərbaycanın beynəlxalq birlik tərəfindən tanınan bütün əraziləri üzərində suverenlik tam təmin olundu və dövlətin nəzarət funksiyası tam bərpa edildi.

Tədbir iştirakçıları yekdilliklə vurğuladılar ki, 20 sentyabrın Dövlət Suverenliyi Günü kimi qeyd olunması təkcə tarixi qələbəmizin rəsmiləşdirilməsi deyil, həm də gələcək nəsillərə milli ruhun, dövlətçilik ənənələrinin aşılanması baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında icra hakimiyyəti orqanlarının "Sosial-iqtisadi inkişafın təhlili və proqnozlaşdırılması" və "İctimai-siyasi və humanitar məsələlər" şöbələrinin rəhbərləri üçün nəzərdə tutulmuş təlim proqramının açılışı

23 sentyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında icra hakimiyyəti orqanlarının "Sosial-iqtisadi inkişafın təhlili və proqnozlaşdırılması" və "İctimai-siyasi və humanitar məsələlər" şöbələrinin rəhbərləri üçün nəzərdə tutulmuş təlim proqramının açılışı baş tutmuşdur.

Təlim, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 11 dekabr 2014-cü il tarixli 387 nömrəli Fərmanı və həmin sənədə edilmiş 15 may 2025-ci il tarixli 394 nömrəli Fərmanla təsdiq olunmuş dəyişikliklərə əsasən təşkil edilmişdir. Proqram "Dövlət idarəçiliyində inkişaf göstəriciləri və onların ölçülməsi" mövzusuna həsr edilmişdir.

Təlimin ilk günündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov çıxış edərək dövlət idarəçiliyində nəticəyönümlü fəaliyyətin təşviq olunmasının, strateji planlaşdırma və idarəetmə indikatorlarının tətbiqinin əhəmiyyətini vurğulamışdır. Akademik Urxan Ələkbərov həmçinin Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən idarəçilik islahatları, şəffaflıq və səmərəliliyə əsaslanan yeni idarəetmə modelinin mahiyyəti barədə iştirakçılara geniş məlumat vermişdir.

Dörd moduldan ibarət olan bu təlim proqramı iqtisadi, humanitar, sosial və korporativ idarəetmə sahələrini əhatə edir. Təlimin keçirilməsində əsas məqsəd yerli icra hakimiyyəti orqanlarında rəhbər vəzifə tutan kadrların müasir dövlət idarəçiliyi sahəsində bilik və bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi, o cümlədən inkişaf göstəricilərinin formalaşdırılması və onların effektiv ölçülməsi sahəsində praktiki vərdişlərin aşılanmasıdır.

Ümumilikdə həftədə iki dəfə keçirilən 48 saatlıq təlim proqramının 2025-ci il sentyabrın 23-dən dekabrın 11-dək hibrid formada – həm əyani, həm də onlayn rejimdə keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət İdarəçilik Akademiyası və Pamukkale Universiteti arasında əməkdaşlıq memorandumu imzalanmışdır

25 sentyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası (DİA) ilə Türkiyə Respublikasının Pamukkale Universiteti arasında əməkdaşlığa dair memorandum imzalanıb.

Sənəd iki ali təhsil müəssisəsi arasında qarşılıqlı əməkdaşlığın qurulmasını, tədris və elmi-tədqiqat sahəsində birgə fəaliyyətlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Razılaşmaya əsasən, tərəflər birgə beynəlxalq elmi layihələr həyata keçirəcək, müxtəlif mövzularda konfrans və forumlar təşkil edəcək, tələbə və müəllim mübadiləsi aparacaq, həmçinin hər iki universitetin elmi kitabxana resurslarından ortaq istifadə imkanları əldə edəcəklər.

Memorandumu DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov və Pamukkale Universitetinin rektoru professor Mahmud Güngör imzalayıblar.

Çıxışı zamanı akademik Urxan Ələkbərov son onilliklərdəki qardaş Türkiyə Respublikasının hərtərəfli inkişafını xüsusi vurğulayaraq, Azərbaycan və Türkiyə arasında qardaşlıq və müttəfiqlik münasibətlərinin bütün sahələrdə nümunəvi əməkdaşlıq formalaşdırdığını qeyd edib. O, bu əməkdaşlığın elm və təhsil sahəsində də dərinləşdirilməsinin strateji zərurət olduğunu bildirərək, imzalanmış memorandumun iki ölkənin ali təhsil müəssisələri arasında əlaqələrin daha da genişlənməsinə mühüm töhfə verəcəyinə əmin olduğunu bildirib.

Tədbirdə çıxış edən Pamukkale Universitetinin nümayəndələri isə DİA ilə əməkdaşlığı yüksək dəyərləndirərək, imzalanan memorandumun iki qardaş ölkənin təhsil və elm sahəsində əlaqələrinin inkişafına mühüm töhfə verəcəyini bildiriblər.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 27 sentyabr – Anım Günü ilə əlaqədar təsdiq olunmuş iş planına uyğun olaraq silsilə tədbirlər təşkil olunmuşdur

24 sentyabr tarixində böyük akt zalında Anım Gününə həsr olunmuş elmi-praktiki konfrans keçirilib. Konfrans dövlət himninin səsləndirilməsi və şəhidlərin xatirəsinin bir dəqiqəlik sükutla yad edilməsi ilə başlanıb.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov tədbiri giriş sözü ilə açaraq iştirakçıları salamlayıb. O, 27 sentyabrın Azərbaycan tarixində xüsusi əhəmiyyət daşıdığını, bu günün xalqımızın

milli qürur və həmrəylik günü kimi yaddaşlara həkk olunduğunu vurğulayıb. Akademik qeyd edib ki, Vətən müharibəsində şəhid olan qəhrəmanların xatirəsi daim qəlblərdə yaşayacaq və onların göstərdiyi şücaət gələcək nəsillər üçün örnək olacaq. Urxan Ələkbərov bildirib ki, bu böyük tarixi Qələbə Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulan və Prezident İlham Əliyev tərəfindən ardıcıl şəkildə inkişaf etdirilən daxili və xarici siyasətin məntiqi nəticəsidir. Rektor Azərbaycanın son illərdə əldə etdiyi iqtisadi, siyasi və hərbi nailiyyətlərdən bəhs edərək, Ulu Öndərin müəyyən etdiyi və Prezident İlham Əliyevin müasir tələblərə uyğun zənginləşdirdiyi innovativ dövlət idarəçiliyi strategiyasının bu uğurlarda həlledici rol oynadığını qeyd edib. Onun sözlərinə görə, məhz bu inkişaf xətti 44 günlük Vətən müharibəsində əldə olunan möhtəşəm Qələbəni təmin edən əsas amillərdən biri olub.

Milli Məclisin deputatı Aydın Mirzəzadə çıxışında Vətən müharibəsinin tarixi əhəmiyyətindən danışıb. O qeyd edib ki, 44 günlük müharibə Azərbaycan xalqının birliyi, dövlətimizin siyasi və hərbi gücünün təntənəsi oldu. Millət vəkili şəhidlərin qəhrəmanlığının dövlətçilik ənənələrimizin qorunmasında və milli həmrəyliyin möhkəmlənməsində misilsiz rol oynadığını vurğulayıb.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tarix kafedrasının müdiri, dosent Firdovsiyyə Əhmədova isə çıxışında 27 Sentyabrın təkcə bir anım günü deyil, həm də Azərbaycan tarixində dönüş nöqtəsi olduğunu diqqətə çatdırıb. O bildirib ki, 2020-ci ildə başlanan Vətən müharibəsi ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etməklə yanaşı, xalqımızın mənəvi-psixoloji qələbəsinə çevrildi. F.Əhmədova şəhidlərin həyat yolunun, onların göstərdikləri qəhrəmanlığın gənc nəslə daha dərindən təbliğ edilməsinin vacibliyini qeyd edib.

Bundan başqa, Anım günü ilə əlaqədar Dövlət İdarəçilik Akademiyasında kitab sərgisi baş tutmuşdur. Akademiyanın kitabxanasında təşkil olunmuş kitab sərgisində Vətən müharibəsinə, şəhidlərin qəhrəmanlıq yoluna və Azərbaycanın tarixi qələbəsinə həsr olunmuş nəşrlər nümayiş etdirilib. Sərgidə həm yerli, həm də xarici müəlliflərin əsərləri iştirakçılara təqdim olunub.

Tədbirlər silsiləsinin davamı olaraq Tələbə Elmi Cəmiyyətinin təşkilatçılığı ilə gənclər arasında konfrans da keçirilib. Gənc tədqiqatçılar öz məruzələrində Vətən müharibəsinin siyasi, hüquqi, sosial və hərbi aspektlərinə toxunaraq, şəhidlərin şərəfli həyat yolunun gənc nəslin milli kimlik və vətənpərvərlik tərbiyəsində mühüm rol oynadığını xüsusi vurğulayıblar.

DİA-nın professoru Türk Dünyası Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının təltifinə layiq görülüb

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru professor İsaxan Vəliyev Türk Dünyası Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının Ümumi yığıncağının qərarı ilə qurumun həqiqi üzvü – akademiki seçilib. O, eyni zamanda, türk dünyasında hüquq elmi və təhsilinə göstərdiyi xidmətlərinə görə “Qızıl Ulduz” medalı ilə təltif edilib.

“Dövlət qulluğuna dair qanunvericilik və onun tətbiqi” mövzusunda təlim

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında “ASAN xidmət” mərkəzlərinin əməkdaşları üçün “Dövlət qulluğuna dair qanunvericilik və onun tətbiqi” mövzusunda təlim keçirilib.

Təlimdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, əməkdar müəllim Nağıyev Fəxrəddin Tağı oğlu mühazirə ilə çıxış edərək dövlət qulluğunun qanunvericilik bazası, tətbiq sahələri və dövlət idarəçiliyində onun rolu barədə geniş məlumat verib.

Tədbir Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 dekabr 2024-cü il tarixli Sərəncamı ilə 2025-ci ilin “Konstitusiya və Suverenlik ili” elan edilməsi ilə bağlı keçirilən tədbirlər çərçivəsində təşkil olunub. Təlim zamanı dövlət idarəçiliyində şəffaflıq, səmərəlilik və vətəndaş məmnunluğuna əsaslanan innovativ yanaşmalar vurğulanıb, qanunvericiliyin tətbiqi ilə bağlı təcrübə və perspektivlər müzakirə edilib.

Təlim iştirakçıları Azərbaycan dövlət idarəçiliyi sistemində aparılan islahatların və qanunvericilik yeniliklərinin tətbiqinin vacibliyini yüksək qiymətləndirib və bu sahədə biliklərin artırılmasının əhəmiyyətini qeyd ediblər.

Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin inkişafı və onun effektiv tətbiqi məqsədilə keçirilən belə təlimlər dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi və vətəndaşlarla münasibətlərin daha da gücləndirilməsinə töhfə verir.

İnteraktiv tədris metodlarının inkişafına dair keçirilmiş təlimlərdə əldə olunmuş biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədilə təlim sessiyası

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dillər kafedrası Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsi ilə birgə müəllimlər üçün interaktiv tədris metodlarının inkişafına dair keçirilmiş təlimlərdə əldə olunmuş biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədilə təlim sessiyası təşkil etmişdir.

Sessiyanın əsas məqsədi Dillər kafedrasının müəllimlərinin Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin təşkil etdiyi təlimlərdə qazandıqları bilik və təcrübəni bölüşmək, həmin metodların bütün müəllimlər arasında tətbiqini təşviq etmək olmuşdur. Bu birgə təşəbbüs interaktiv yanaşmaların tədris prosesinə daha geniş şəkildə inteqrasiyasına xidmət edir.

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinin qısa xronikası............7

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəsmi qəbulları.............................17

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin səfərləri..23

Ağdam və Xankəndiyə səfər 23

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfər 33

Füzuli, Şuşa, Ağdam və Xocalıya səfər 34

Amerika Birləşmiş Ştatlarına işgüzar səfər...56

Gəncə, Kəlbəcər və Ağdərəyə səfər 67

Türkmənistana işgüzar səfər 80

Çin Xalq Respublikasına işgüzar səfər 86

Xocalı, Xocavənd və Xankəndiyə səfər 90

Amerika Birləşmiş Ştatlarına işgüzar səfər...100

Yevlax və Gəncəyə səfər..105

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqləri, çıxışları və müsahibələri..109

BMT Baş Assambleyasının 80-ci sessiyasında İlham Əliyevin çıxışı 109

"Əl-Ərəbiyyə" telekanalına müsahibə..111

Vaşinqtonda Azərbaycanın media nümayəndələrinə müsahibə 120

SİYASƏT

Лу Мэй. Пятилетняя программа — ключ к успеху «китайского управления» 125
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.003

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ

Elman Nəsirov. Azərbaycanın “yaşıl enerji” siyasətində COP29 mərhələsi 131
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.007

Məzahir Əfəndiyev. Süni intellekt və dayanıqlı inkişaf məqsədləri: qlobal perspektivlər və Azərbaycan təcrübəsi 141
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.013

Nuridə Mustafayeva. Azərbaycan Respublikasında insan potensialının inkişafında peşə təhsilinin rolu 149
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.018

Ülfət Mehdiyev. İqtisadi inkişaf strategiyalarında insan potensialının təkrar istehsalı: müqayisəli təhlil 161
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.024

SİYASİ NƏZƏRİYYƏ

Sevil Məmmədova. Siyasətdə şəbəkə yanaşması siyasi tədqiqatlarda metodologiya kimi 169
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.028

Ülviyyə Haqverdi. Demoqrafik siyasət anlayışının etimologiyası, inkişafı və konseptual təhlili 181
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.032

HÜQUQ

Seyfulla Aslanov. Dövlət idarəçilik orqanlarının inzibati fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi ..193
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.038

TARİX

Тофик Наджафли. Сефевидско-османско-московское соперничество за Кавказ (последняя четверть XVI - начало XVII века) 207
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.042

RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ VƏ İNTELLEKTUAL SİSTEMLƏR

Atiq Əliyev, Həsən Nəsirli. Döyüş və sərhəd müqaviləsi modellərinin iyerarxiyası 227
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.047

İQTİSADİYYAT

Elşan Əhmədov. Su resurslarının idarə edilməsinin hüquqi-iqtisadi mexanizmləri 237
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.051

TƏDRİSİN İNNOVATİV METODLARI

Anar Şükürov, Ayxan Xubanov. Müasir təhsil prosesində innovativ yanaşmalar 249
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.056

G Ə N C T Ə D Q İ Q A T Ç I L A R

HÜQUQ

Nəzrin Nağıyeva. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına düzəlişlər edilməsi qaydasının xarakterik xüsusiyyətləri..259
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.058

TARİX

Эркин Садыхзаде. Огнестрельное оружие в армии Азербайджанского государства Сефевидов: пушки 271
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.91.2025.068

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 283

«Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə» jurnalına
məqalələrin təqdimolunma qaydası

1. Məqalə Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində qəbul edilir.
2. Məqalənin adı, müəllif(lər)i, müəllif(lər)in elmi dərəcəsi, vəzifələri, ad və soyadları, çalışdıqları qurum və elektron poçt (e-posta) ünvanları yuxarıda sağ tərəfdə göstərilir.
3. Məqalənin həcmi 8 səhifədən az olmamalı (Microsoft Word formatında), 1,0 (bir) intervalla, Times New Roman 12 şriftilə yazılmalı, A4 formatında və elektron daşıyıcıda təqdim olunmalıdır.
4. Məqalədə xülasə (Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində), açar söz (Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində, ən çox 6 söz) qeyd olunmalıdır.
5. Məqalənin xülasəsi məqalənin məzmununa uyğun olmalı, 150-200 sözdən çox olmamalı, tədqiqatın məqsədini, əhəmiyyətini və elmi dövriyyədəki yerini, istifadə edilən metodları, tətbiq dairəsini göstərməlidir.
6. Elmi məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. aydın şəkildə qeyd olunmalıdır.
7. Məqalədə elmi mənbələrə istinadlar olmalıdır. Son 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və s. istinadlara üstünlük verilməlidir. Məqalədə istinad olunmuş mənbələr ədəbiyyat siyahısında əlifba sırası ilə yazılmalı və nömrələnməlidir. İstinad olunmuş mənbənin ədəbiyyat siyahısındakı nömrəsi və səhifə nömrəsi mətndəki istinaddan sonra kvadrat və ya adi mötərizədə göstərilir. Məsələn (39, s.127-128), [27, s.237] və s.
8. Məqalələr orijinal olmalı və əvvəllər başqa yerli və ya beynəlxalq jurnallara, konfranslara təqdim edilməməlidir.
9. Məqalələr gizli rəyçilərin rəyindən sonra redaksiya heyətinin qərarı ilə çapa tövsiyə edilir.

Procedure for Submitting Articles to the Journal
«Public Administration: Theory and Practice»

1. The article is accepted in Azerbaijani, English and Russian languages.
2. The title of the article, the author (s), author's (s') academic affiliation, titles, names and surnames, workplace and electronic mail address (e-mail) addresses should be displayed above on the right side.
3. The content of the article should be no less than 8 pages (in Microsoft Word format), 1,0 space, Times New Roman 12 fonts and must be submitted electronically in A4 format.
4. The article should contain summary, (English, Russian and Azerbaijani languages), keyword (English, Russian and Azerbaijani languages, no more than six words)
5. The summary of the article must be in line with the content of the article, should not exceed 150-200 words, must indicate the purpose and importance of the research, the methods that used as well as the scope of the study.
6. At the end of the scientific article, the scientific originality and the importance of the emprisicm should be clearly stated in accordance with the character of the scientific field and article.
7. The article should contain references to scientific sources. The scientific articles, monographs and etc.that have been written for the last 5-10 years should be preferred. The sources referred in the article must be listed in an alphabetical order in the reference list. The number and page number of the referred article in the reference list should be displayed in parantheses or brackets after the reference in the text. For instance, (39, p.127-128), [27, s.237] and etc.

8. The articles should be original and should not be previously submitted to other local or international journals and conferences.
9. The articles are recommended to publication by the decision of journal’s editorial board after the opinion of peer reviewers.

Правила предоставления статей для публикации в журнале «Государственное управление: теория и практика»

1. Статья принимается на азербайджанском, английском и русском языках.
2. Название статьи, автор(ы), ученая степень автора(ов), занимаемая должность, имя и фамилия автора(ов), организация, где они работают, адрес электронной почты указываются в верхнем правом углу.
3. Объем статьи не должен быть менее 8 страниц (в формате Microsoft Word), с междустрочным интервалом - 1,5 (одинарный), размером шрифта – 12 пт в формате А4 и должен предоставляться на электронном носителе.
4. В статье должны быть указаны резюме (азербайджанском, английском и русском языках), ключевые слова (на азербайджанском, английском и русском языках, не более 6-ти слов).
5. Резюме статьи должно соответствовать содержанию статьи, и не превышать 150-200 слов, должны быть указаны цель, значимость и место в научном обороте исследования, используемые методы, сфера применения.
6. В конце научной статьи в соответствии с областью науки и характером статьи должны быть чётко сформулированы научная новизна работы, значимость её внедрения и др.
7. В статье должны быть ссылки на научные источники, преимущественно на научные статьи, монографии и др. за последние 5-10 лет. Источники, на которых были ссылки в статье, должны быть пронумерованы и включены в список литературы в алфавитном порядке. Номер источника и страницу, на которую была сделана ссылка, в тексте следует указать в квадратных или обычных скобках. Например, (39, s.127-128), [27, s.237] и т.д.
8. Статья должна быть оригинальной и ранее непредставленной в местные или международные журналы, конференции.
9. Статья рекомендуется к публикации по решению редколлегии после получения отзыва от тайных (неразглашаемых) рецензентов.

// Dövlət idarəçiliyi:
nəzəriyyə və təcrübə

Elmi-nəzəri jurnal

2025, №3(91)

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fəaliyyətini
əks etdirən bölməni *siyasi elmlər doktoru, professor E.Nəsirov,*
siyasi elmlər doktoru, professor E.Əhmədov,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Ü.Mustafayev
və baş müəllim *F.Şammadov*
AzərTAc-ın materialları əsasında hazırlamışlar.

İngilis dilində xülasələr *filologiya üzrə fəlsəfə foktoru,*
dosent Ülkər Şəfiyeva tərəfindən redaktə edilmişdir.

Redaktoru *Günay Maqsudova*
Kompüter dizayneri *İradə Təhməzova*

Elmi jurnalın Rəqəmsal Obyekt İdentifikatorları (DOI)
"Qlobal Əməkdaşlıq və Analitik Araşdırmalar Mərkəzi " İB-yi tərəfindən təmin edilir.

Lisenziya: AB № 022732,
Qeydiyyat № b 532, 08.04.2003-cü il.
Redaksiyanın ünvanı:
Bakı, Az-1001, Lermontov küç., 74
(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası).
E-mail: publishing@dia.edu.az
Telefonlar: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86
Fax: (012) 492-65-15

«Aspoliqraf LTD» MMC-nin
mətbəəsində hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur
Sifariş 1. Tiraj 500.

Journal of Public Administration:
Theory and Practice

Scientific and theoretical journal

2025, №3(91)

The section covering activities the President of the Republic of Azerbaijan
is prepared on the basis of AzərTAC materials and is compiled by
E.Nasirov, Dr. of political sciences, professor;
E.Ahmadov, Dr. of political sciences, professor;
U.Mustafayev, Ph.D. in political sciences
and *F.Shammadov,* senior lecturer, all from Academy of Public Administration.

The summaries of the articles were edited by *Ulker Shafiyeva, Ph.D., Associate professor*

Editor *Gunay Maqsudova*
Computer designers *Irada Tahmazova*

The Digital Object Identifiers (DOIs) of the scientific journal are provided by the "Center for Global Cooperation and Analytical Research"

License: AB No. 022732
Registration No. b 532, 08.04.2003
Address of Publisher:
Baku, Az-1001, Lermontov st., 74
(The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan)
E-mail: publishing@dia.edu.az
Phone: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86
Fax: (012) 492-65-15

Printed from ready made diapositives at the printing house of the
«Aspoliqraf LTD»
Order 1. Number of copies printed modern stage are considered.